

भारतीय

ज्योतिष-चंद्रोदय

BHARATIYA JYOTISH CHANDRODAYA.

ग्रहैस्तु व्यापितं सर्वं त्रैलोक्यं सचराचरम्

पुस्तक २ वलु.

वैद्य भाग १८४५

अंक १ ले

VOL. II.

MARCH 1923.

NO. 1.

“अमृत अस्यर्थना”-!

(०)

दिव्य लोचनियां भोलो !

दया निधी ! दिव्य लोचनियां भोलो !

आ लव दण्डां यायक तपतो !

याचन ने उरमां द्यो

(दयानिधी)

अम अंतरेनां तिभीर त्यागी !

अग्नी रस ! तो कर्ध दोगो !

(दयानिधी)

अक वपत ! इरी अकज पार ! प्रभो

पेभाडा आत्मिक भोलो !

(दयानिधी)

नेत्रो तरस्यां ! दरान भाटे !

देषु ! जरा कर्ध डोलो !

(दयानिधी)

अम उरडांती आग पुष्पावा !

ठंडा निरमां अभोगो !

(दयानिधी)

कापी कृष्णि ! सुष्णि आषो !

लव तारक दण्ड भोलो !

(दयानिधी)

दोप हमारो करीने निवारण !

“रसहीन” उरडां तो लो !

(दयानिधी)

पालणपुर
१९७८ रामनवमी
(दिव्य भक्ति)

“इदयधोली”
(गोडसरकर)

“नूतनवर्षे,”

साक्ष भुगारक !!!

इष्टयाचना

साक्ष भुगारक !!!

(इच्छित)

यासु तने प्रेमी पिता, लय पागनारा ओ ! प्रभु !
 मुन हृदयमां सखिद्विदे, हर व्यापदा भदारी विष्णु !
 मम टेकने नीति पागवा, हो शीर्ष तमने भागवा !
 मुन हृदय तीभिर् दागवा, तुं सान् दीपक हे प्रभु !
 मन नायकु मुभ दुःखना, सागरमदि रोमे यदु !
 मनीति पवन उतारीने, धर पार पेदी हे प्रभु !
 लवागुनी कहुता दण्डा, मम हृदयमां शांति यष्टा !
 मुन उद्वगनीं शांत करवा, शांतिना मंत्री लष्टा !
 दण्डा हृदयमां रथापवा, दीनतां दुष्टा उथापवा !
 त्वय पाद शिभाववा, अखिन्द याये ओ प्रभु !

अरविद.

॥ नूतन वर्षाभिनन्दनम् ॥

(वर्षाभिनन्दनम्)

पामो तमे नयिन वर्षमदि मुखाभा,
 लमो सदैव यय ओदिसमां अधानो !
 यामो प्रमन्न दन्तिश रमा तमोने,
 गमेय दृष्टय जभां क्षणं हृदने.
 पायो कुटुम्ब पदिना सुखेद शांति,
 वायो दमेय मन मान्य विष्णु वृषाणी !
 ममे अनीय तम हृद यमो सुखदा,
 दामो जभां सुख हने जनी सय दाना.
 दामो कुम्भ मनु हेन यष्टा मयने,
 दमेय रमेय प्रदक्ष विन मदा पदने !
 पमोय मयन हरे निज वयसीर,
 मिमो मदी पञ्च देखल मवने ने.

अरविद.

દ્વાદશાક્ષર સ્તોત્ર સ્તુતિ:

ૐ નમો ભગવતે વાસુદેવાય ॥

(શાદ્દીલ વિકિડીત)

ૐ કારોનધ તાન દાન અમને પ્રેમે પ્રભુ આપશે,
વાધો રોગ વિશાળ બોમ લવનો સંભૂળ તે કાપશે;
નિદ્રા કાળનણી ઘણી પ્રસરતી તેને ઉદાસો તમે,
ટાળી તાપ અમાપ આપ કરશે ઉદાર આવે સમે.

૧

નકી ના પથ કાઈ જોઈ કરનો ફેરા ફેરે મોહિશે,
જેમાં પાપ અમાપ નિર લગિયાં હું જઈ તે નિષે:
આલે ના મતિની ગતિ રૂનિ દવે ને જીવ ભૂલી ભમે,
ટાળી તાપ અમાપ આપ કરશે ઉદાર આવે સમે.

૨

મોલો પુત્ર કેસર તામ ગૃહમાં મારાં ગણી માનથી,
મહેલો મુખ્ય ચણ્યા ઘણા મન થઈ તૃપ્તિપાતણા તાનથી,
ભાગી નર્ત્ય સદાય હાથ દિલને કરે, બહુ તે દમે;
ટાળી તાપ અમાપ આપ કરશે ઉદાર આવે સમે.

૩

મકિતમાં કદિ ના લગ્યો રસચક્રી ગાંધા ન ગોપાલને,
ત્યાગી નેક મુટેક દીન ચર્મને - સેવ્યા ભૂમિ પાલને:
આઆલીન અનાધ જીવ ભાગ્યે મોઝા ચરેલે રમે,
ટાળી તાપ અમાપ આપ કરશે ઉદાર આવે સમે.

૪

ગમ્યાની ગણાંગમાં ગમડતાં ચેરાસી લાખે કર્યો,
જાણી શીતળ-જાંચે દહાય ન ગણી સંસાર તાપે વશ્યો;
માને ના મન-દુઃખ કીક સમજી આપાર ખાતે ખમે,
ટાળી તાપ અમાપ આપ કરશે ઉદાર આવે સમે.

૫

વલ્સોનાં ધરી રૂપ ગોનિ બહુમાં માતા પિતા ને ક્યાં,
થાનાં પૂર્ણ સંબંધ સર્વ જગમાં જુઠાં પડી તે ક્યાં;

૬

વેડ્યાં છે બહુ દુઃખ માત જરે તોએ હજુ તે મમે,
ટાળી તાપ અમાપ આપ કરશે ઉદાર આવે સમે.

૬

* * * * * વ

૭ તે તે રૂપ તમામ છે દરિતણાં એવું ન ધારી શક્યો,
માની દેહ તણું શુભાન જડતા ભુદ્ધિ વડે હું બક્યો;
જુલીને નિજરૂપ જૂષ બનવા કીધા ધણા દાક મેં,
ટાળી તાપ અમાપ આપ કરશે ઉદાર આવે સમે.

૭

x x x x તે

૮ વાચાથી કરતો ધણું કથન તે કાર્યે ન દીસે કથું,
લાભે લાયે હન્ટરવાર લરતો ફાડું ન એક તમું;
માને ના મન મદ રૂઢ ધર્મને સંસાર રકુલે ધમે,
ટાળી તાપ અમાપ આપ કરશે ઉદાર આવે સમે.

૮

+ + + + વા

૯ સુતો શાંત સદાપ પાપ ચપને ક્યોં ફડાં ના ક્યોં,
શાસ્ત્રોનાં દિત સાધનાં વચન તે હયા વિશે ના ધયોં;
ધાતાં ભાર અપાર નાશુ કરવા તતકાલ યેયોં યમે,
ટાળી તાપ અમાપ આપ કરશે ઉદાર આવે સમે.

૯

x x x x મુ

૧૦ દેહો છે મળિયા ધણા પશુ અને પખી નયા સાપના,
મોઘી માનવ જન ઉત્તમ મળી તેએ તણું પાપ ના;
જુખી મુખ વિશે દરિતજનની દીધી નદિં દાદ મેં,
ટાળી તાપ અમાપ આપ કરશે ઉદાર આવે સમે,

૧૦

x x x x દે

૧૧ વાગીથી ન વદી શકું ટચું દવે દુઃખે દગાયો વિભુ,
મોઘને નદિ જાન જાન ફૂંચે વદે દવે તે પ્રભુ;
આયો કાળ અમર્ય જલપતિને કીધા નદિ વાદ મેં,
ટાળી તાપ અમાપ આપ કરશે ઉદાર આવે સમે.

૧૧

+ + + + વા

૧૨ યુનો મારે અપાર શક્તિ મુગ્ધને દેવેશ અપોં દવે,
નારી કે નર રૂપમાં દરિતજી શક્તિ ન જુઝું ભંધ;
સંસારી સદુ બેદ ઉદ કરીને મુકુંદ માટે મમે,
ટાળી તાપ અમાપ આપ કરશે ઉદાર આવે સમે.

૧૨

* * * * * ૫

॥ ૐ ॥

“ મુખારક બાદી ” !

જ્ઞાતા વાંચકો,

મુખારક બાદી ! શાન્તી ? ક્રોધ ? તેના પ્રભો લેખનું હૃદય જોતાંજ સર્વ કોઈને યદ તે સંભવિત હોઈ જણાવી દેવું ઉચિત લેખીશ કે “ મુખારક બાદી ” તે આપ સૌ વાંચકોને જ એક વર્ષના બાળક રૂપી આ “ ભારતીય જ્યોતિષ-ચંદ્રોદય ” માસિકને સમજ ?

સમજ એજ કે તે ચાતુ ચૈત્ર માસથી બીજા વર્ષમાં પ્રવેશ કરેછે તે બાળે આપણે સર્વ કોઈએ મહાન કૃપાળુ પરમાત્માનો આભાર માનવો જોઈએ તે આ ઉછળતા બાળ માસિકની આબાદી ધારવી જોઈએ. ! અસ્તુ.

આ માસિક બાળ્યાવસ્થામાં પોતાનાથી બળતી સેવા હાવાની છે તેમ કહેવાતે તેમજ કષ્ટક કરવાને કાંઈપણ અતિશયોક્તી માની ન શકાય ! તેની સેવાના પ્રમાણમાં લવાજમ કંઈ ભારે નજ કહેવાય ! સર્વ વાચક સત્જનોને આ માસિક તરફથી (અગ્રેષ્ઠ બાળક તરફથી) જાહેર કરવા હોંસ થાય છે કે તેના પોષણાર્થે જો યથા શક્તિ એક એક આદરૂપે વધારા કરી દેશે તો ઉપકાર યશે.

માસિકની વર્ષ ગાંઠ તકે તેને મુખારકબાદી લખવાનું કામ (સેવા) તેના તંત્રી મહાશયે ઢાળે સેવિત હોઈ મને જણાવવાને હર્ષ થાય છે કે આ બાળ માસિકના જન્મ તકે આ લેખકને જરા પણ પીઠાણુ તંત્રીજી સાથે કે માસિક પરત્વે નહોતી. તેથી માનીશ કે ગયા અઠવાડીયામાંજ તંત્રી મહાશયનો એક ઘડો તેમના ને મારા એક શ્રીમાન પારસી સ્નેહી માર્કેત મને મળેલ જ્યારે લેખકના હાથેજ આ મુખારકબાદી આલેખવાની યોજના પરમાત્માએ પ્રથમથીજ કરી મુકી હશે ત્યારેજ તેમ બન્યું હશે તેમ માનવામાં શું હાનિ ? શું શંકા ?

ચંદ્રોદયના જ્ઞાતા વાંચકો આગે ! આગે ! આપણે સૌ મક્કી તેને તેના નવિન વર્ષના જ્ઞાણે મુખારક બાદી આપીએ.

પ્રભો ! અખિલેશ્વર આ બાળ માસિકને દીન પર દીન આરોગ્યતા બક્ષિ ! તેને તેની સેવા બળવવામાં સર્વ પ્રકારે સ્વાયંભૂત બનો ! તેની અગવડો દૂર કરે ! અને આપણુ સર્વને તેને યથાશક્તી મંદન કરવાની શ્રેયજ્ઞ તથા દિનનનાં દાન કરે !

હવે અંતમાં “ મુખારક બાદી ” રૂકાવના પહેલાં એક નાનકડી કાવ્ય રમત કરીશું. આશા છે કે માસિક તરફથી રણુ થના આ નાના કાવ્યની કડીએ કડી હૃદયથી મનન કરવા ને વિચારી ને મુજબ અનુસરવા જ્ઞાતા-વાંચક વૃદ્ધો બુદ્ધશે નહી.

“ મુખારક બાદી ” !

૧

મેદ કરે અરનિતું ગોપણ !
 એને કોણ કહી શકે ગોપણ ?
 મહે શયણમાં શમે સગિતા !
 જ્યન જાણે તેજ કવિતા !

૨

દેતી વહેતી આંધો મોંઘા !
 શાને માનો કાંઈ મોંઘા !
 ધમારત નચતી પાયાથી !
 વસ્તુ ટક્તી નિજ આપાથી !

૩

નેમ જાં કા મરતી કરતા !
 સાત્વિક બાવા ને પર દરતા !
 હેર વિણ હંત “ યોગી ” બની !
 “ અજાણ તને “ મુખારક બાદી ” !

જ્યોતિષ વિદ્યા.

(લખનાર—મધુવચરામ બળવચરામ હોરા)

એક-શતકનું કાલચક્ર જે યોગજન વર્ષ ઉપર સમાપ્ત થઈ ગયું, તેનો ઇતિહાસ જોતાં તેનો ધર્મ, મનુષ્ય જાતિમાં, મનના વિકાસને ગતિ આપી તેની વૃદ્ધિ કરવાનો હતો. વિવિધ પ્રકારની શોધોનો એ સમય હતો. જે દૈવી શક્તિ વિચક્ષણ પુરુષોની છુદ્ધિમાં નવિન પ્રકાશનાં કોણી નોખીને અમુક માર્ગે પ્રયત્ન કરવાની પ્રેરણા કરતી હતી તેનો હેતુ જન સમાજને સુખ આપવાનો અને તેનું, સમસ્ત સમાજનું દિલ સાધવાનો હતો. આ હેતુ હેતુએ અંગે સિદ્ધ થયો છે તે આપણે જાણીએ છીએ, જે જે શોધો થઈ તેનો સંદુષિભાગ નહિં થતાં કેવળ સ્વાર્થ સાધવામાંજ તે વપરાઈ. જનસમાજને સુખને ખરેખરે દાનિ કરવામાંજ માન અને મોટાઈ માનવામાં આવ્યું. દૈવી ઈચ્છાથી વિરૂદ્ધ વર્તનનું દુષ્ટ કેવું થાય છે તેનું પાછલાં વર્ષના મહાન રણસંગ્રામથી આપણને શિક્ષણ મળે છે. આવી રીતે જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થઈ છે એમાં તો સંશય નથી. જ્ઞાનની વૃદ્ધિ વિદ્યાથી થાય છે, અને વિદ્યા એક નહિ પણ અનેક છે. ખગોળ વિદ્યા, ભુગોળ વિદ્યા, બુદ્ધતર વિદ્યા, રાસ્ટ્ર વિદ્યા રસાયણ વિદ્યા, જ્યોતિષ વિદ્યા, જળચર સંબંધી, પશુ સંબંધી, વનસ્પતિ સંબંધી વાયુ સંબંધી, ઈત્યાદિ ઈત્યાદિ અનેક વિદ્યાઓ પ્રસિદ્ધ છે. વિદ્યા શબ્દ ચિદ્ર એટલે જાણવું એ ધાતુ ઉપરથી થયેલો છે. સૃષ્ટિના અગણિત ગુપ્ત નિયમો જેથી જાણવામાં આવે તેને સાધારણ રીતે વિદ્યા કહેવામાં આવે છે, પણ વિદ્યા શબ્દમાં માર્મિક રહસ્ય ભુદ્ધજ, જિસુ-રહેલું છે. મુંઝાપનિપદ પ્રમાણે વિદ્યા એ પ્રકારની છે.

દ્વેવિદ્યે વેદિતવ્યે इति हस्म यद्ब्रह्म विदो वदन्ति परा चैवापरा च ।

तत्रा परा ऋग्वेदो यजुर्वेदः सामवेदोऽथर्ववेदः

शिक्षा कल्पो व्याकरणं निरुक्तं छंदो ज्योतिषमिति ।

अथ परा यया तदक्षर मधि गम्यते ॥

અત્રવિદ્ય પુરુષો કહે છે કે વિદ્યા એ પ્રકારની છે, અપરા અને પરા. અપરામાં ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ, અથર્વવેદ, શિક્ષા, કલ્પ, આકરણ, નિરુક્ત, છંદ, જ્યોતિષ છે. બીજી જે પરા વિદ્યા છે તે તે છે કે જેથી અક્ષરની પ્રાપ્તિ થાય છે.

ઈશ્વરપ્રણિત વેદની ગણના પણ અપરા વિદ્યામાં થઈ છે એમ જાણી ધણા જનો આશ્ચર્ય પામે છે. ઈશ્વરની ઝોળખ કરાવે, અમરંપદ આપે, તેનેજ ખરી રીતે વિદ્યા કહે છે વિદ્યા એટલે જાણવાનું સાધન. હવે મુખ્ય વાન જાણવાની શું છે ? હું કોણ છું. માઈ સાચું સ્વરૂપ શું. એ જ્ઞાનની આવશ્યકતા છે. આત્મા તેજ પરમાત્મા અને પરમાત્મા તેજ આત્મા એમ વારંવાર કહેવું પડે છે પણ એજ સમજવા માટે, એજ ઝોળખ માટે મનુષ્ય જન્મ છે. અલ્પનાં દર્શન એ પ્રકારે સંભવે છે, સાધાર અને નિશાધાર. સાધારને માટે અપરા વિદ્યા છે

અને નિરાકાર માટે પરા. નિરાકાર બ્રહ્મ મન, વાણી, શ્રદ્ધિથી પર છે, નિર્ગુણ છે, અને તેથી શબ્દથી પણ પર છે. જે શબ્દથી પર છે તેને શબ્દ સંમગ્નવવાને અશકત છે. પ્રથમ સાકાર પરમેશ્વરનું જ્ઞાન, થયા વિના તેનાથી ઉપર, નિરાકારને પહોંચવું અશક્ય છે, કુંગરની નીચે તળેટીમાં ઉભો રહેલો માણસ કુદકા મારી એકદમ શિખરે જઈ શકતો નથી. સાકાર બ્રહ્મનું જ્ઞાન કરાવવા માટે વેદ છે.

આ ઉપરથી એટલું તો સ્પષ્ટ છે કે ખરી વિદ્યા તે તેજ કે જે જીવનનો હેતુ સિદ્ધ કરવાને માણસને સહાયકારી થાય છે. ત્યારે પ્રશ્ન એ છે કે ન્યોતિપ વિદ્યા શું એવી સહાય કરી છે ? એ વિદ્યાને દસી કહાડનારાઓ આજે ધણા છે. સાંપ્રત સમયમાં એ વિદ્યાનો જે ઉપયોગ થાય છે તે બ્રહ્મમાંથી નહિ જવા દેનાં વિશેષ વિચાર કરવાની જરૂર છે. ન્યોતિપમાં પ્રવિણના ધરાવનારાઓના વર્તણૂક કાઈ કાઈ વાર ખરા પડતા નથી એટલાજ ઉપરથી એ વિદ્યાને વખોડી કહાડી, તેને કપોલ ક્રિપ્ત, મુર્ખજનોને ભોળવી પેસા કહાડાવનારી કહેવી, એ વિચારવાન પુરોગતે ઘટિત નથી. અણુથી કરવામાં નાની સરખી ભુલ થઈ જાય તો કથન કરેલું ફળ પ્રાપ્ત થતું નથી. મહો પૃથ્વીથી ધણાજ દુર રહેલા છે તેની માણસના ઉપર કેમ અસર હોઈ શકે એવું કહેનારા ધણા આપણે જોઈએ છીએ તેઓને આપણે પુછીશું કે ચિત્ત જમ ગાંડ માણસોના મનની સ્થિતિમાં ચંદ્રમાની વધતી અને ઘટતી કળાથી અસર થાય છે કે નહિ ? અમુક મહોતો સંજોગ અમુક પ્રકારે થતાં પૃથ્વી ઉપર અમુક મનાવો અને છે કે નહિ ? આ વિષયનો અર્દિ વિસ્તાર નહિ કરતાં ન્યોતિપની અણુના વિદ્યામાં-મુખ્ય, કથાણુ-કારી વિદ્યામાં શા માટે કહેલી છે તેનો કંઈક વિચાર આપણે કરીશું. ન્યોતિપમાં બાર ગણીઓ કહેલી છે તેનાં નામ, મેય, જગમ, મિથુન, કર્ક, સિદ્ધ, કન્યા, તુલા રશ્મિક, ધન, મકર, કુંભ અને મીન છે. આગળ જે કહેવામાં આવશે તેની સારી રીતે સમજ પરે તેટલા માટે નીચે

૨	૧	૧૨	૧૧
વરખ	મેય	મીન	કુંભ
૩	જન્મ કુંડલી		૧૦
મિથુન			મકર
૪	૬૬		૯
કર્ક			ધન
૫	૬	૭	૮
સિદ્ધ	કન્યા	તુલા	રશ્મિક

દર્શાવેલી કુંડલી સજ્ઞમાં ગણવાની જરૂર છે આ બાર ગણીઓ જીવનની બાર સ્થિતિ, અવસ્થા દર્શા, અથવા તેનાં રૂપ છે. એક મદાન મધ્યવર્તિન જીવનના બાર પ્રકારે મિન્ન મિન્ન જે સ્વાપ રેખા છે તે આ બાર ગણી જતાં છે. દર્શ તો સામાન્ય રીતે મર્વ થયેલ સ્વિકારવામાં

આવેલું છે કે There is no blind force in Nature, સૃષ્ટિ વિશે કાર્થ અંધ શક્તિ હજી નહિ. એજ કારણથી ખાર રાશિના ખાર અધિષ્ઠાતા દેવ કથન કરેલા છે. સૂર્ય એક વર્ષનું જીવન દર્શાવે છે તે તેમાં ખાર માસના ખાર અધિષ્ઠિત છે. પ્રત્યેક માસને જોતાં તેનું જીવન તો ખાસ રૂપે દેખાશે. રાશિની સાથે ગ્રહોની ગણતરી છે. રાહુ અને કેતુને નહિં ગણતાં, રવિ ચંદ્ર, મંગળ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર અને શનિ એમ સાત મુખ્ય ગ્રહો છે. ઉપર કહેલી રાશિઓ સાથે આ ગ્રહોનો સંબંધ રહેલો છે. સૂર્યને એક રાશિ પોતાની છે તેમજ ચંદ્રને પણ એક રાશિ છે. બીજા ગ્રહોને, પ્રત્યેકને બે રાશિઓ છે. આ પણ જરા આશ્ચર્ય પમાડે તેવું છે કે જે બે મુખ્ય ગ્રહો તેને ગ્રહાધી રાશિ મળી અને બીજાઓને વધારે મળી. આનું કારણ એવું કહેવાય છે કે પૂર્વે સૂર્ય અને ચંદ્ર બેનીજ સર્વ રાશિઓ હતી. છ રાશિ સૂર્ય પાસે અને છ ચંદ્ર પાસે, પણ પાછળથી તેઓએ બીજા પાંચ ગ્રહોને એક રાશિ આપી. આનું પરિણામ એ થયું કે જે પ્રત્યેક ગ્રહને સૂર્ય પાસેથી એક મળી અને ચંદ્ર પાસેથી એક મળી એટલે દરેકને બે બે રાશિ થઈ અને સૂર્યને એક રહી અને ચંદ્રને એક રહી. અંગ્રેજી કેળવણીથી જોનારાં મન ચંચળ થઈ ગયેલાં છે, જેઓને આર્થ રૂપિ મુનિઓ ઉપરથી ગદ્દા ઉડી ગઈ છે, તેઓને આ સમાધાન સતોપકારક લાગતું નથી, અને પ્રથમ વિચારતાં એમ થયું સ્વભાવિક છે, જેની તાણેલું આ સમાધાન છે એમ કવચિત આપણને પણ લાગે. જ્યારે ઉડો વિચાર કરી મર્મ સમજીએ ત્યારે સત્ય પ્રકાશી રહે છે. સૃષ્ટિની વ્યક્તિને આશ્રય એક નથી પણ બે છે. જ્ઞાન ને માયા, પુરૂષ ને પ્રકૃતિ, શિવ ને શક્તિ, એમ બેનું જ્યાં ત્યાં દર્શન થાય છે. આપણા સૂર્ય મંગળમાં, સૂર્ય જોતો પરમાત્મા રૂપ છ તે જ્ઞાતામાં, પુરૂષ ને પ્રકૃતિ, શિવ ને શક્તિને સ્થાને, તે રૂપ, સૂર્યને સોમ અથવા ચંદ્ર છે. પ્રકૃતિથી રૂપો પ્રગટ થાય છે, અને એ સર્વ રૂપોમાં ચૈતન્યની ન્યોત્તિ-શક્તિ, સૂર્યથી છે. ગ્રહોની રચનામાં આ બંને તત્ત્વોના, સત્યને સમાવેશ થયેલો છે.

ગ્રહ અને રાશિમાં ગુપ્ત અર્થ એક નથી, પણ ઘણા છે. સર્વ સ્વરૂપ જાણનારા આપણી પૃથ્વી ઉપર તો થોડાજ દરો. આપણે એકજ દિશામાં પ્રવળ કરીશું. આપણાં ધર્મનાં પુસ્તકોમાં ગુપ્ત અથ શોધી કહાડવાના કેટલાક નિયમો મનુષ્ય જાતિનો કમવિકાસ નામક ગ્રંથમાં દર્શાવવામાં આવેલા છે, તે નિયમો પ્રત્યે સુઘ વાંચકનું લક્ષ બેંચવું અવશ્ય છે.

પ્રથમ મેષ રાશિ છે. મેષનો પર્વાય-તેજ અર્થદર્શક શબ્દ અગ્ર છે જેનો અર્થ જોને જન્મ નથી તે એટલે પરજ્ઞા થાય છે. બીજી રાશિ મૃગશ છે. સાધારણ રીતે જીવલ કહેવાય છે. જીવલ તે મહેશ્વરનો નંદિ છે, નંદિ પ્રણવ એટલે જોડાવવાયક છે એમ મહેશ્વર મહિમામાં સ્પષ્ટ સમજાવવામાં આવેલું છે. ઉપનિષદોમાં કેટલેક સ્થળે પ્રણવને માટે મૃગશ શબ્દ વાપરવામાં આવેલો છે. પ્રણવ શબ્દ જ્ઞાનરૂપ છે, અને તેથી બીજી રાશિ શબ્દ જ્ઞાનદર્શક છે. ત્રીજી રાશિ મિથુન-જીવલ સ્વરૂપ દર્શક છે. અર્ધ નારીશ્વર, જ્ઞાતા અને સાવિત્રીનું એક સ્વરૂપ, પુરૂષ પ્રકૃતિ, એ સર્વ મિથુન રૂપે છે. કર્ક જોથી રાશિ તે એનું બીજું નામ કર્કટક છે, જે શબ્દની સંખ્યા ચાર થાય છે. ચારની સંખ્યા અવરજા અને સ્પૃશતા દર્શક છે. એ રાશિ પણ જોથી છે. જ્ઞાતાના ચાર મુખ છે, તે, વૈશ્વનાર, તૈજસ અથવા દિગ્વિષ્ણુ મર્મ, પ્રાણ અને અધિર નામ

ખિંદુ, શક્તિને કળા, તેમજ નાચત, સ્વપ્ન, સુપૃષ્ઠિ અને તૂર્ણ અવસ્થાનું મૂલ્યનકર્તા છે, વ્યક્તતાના આવિર્ભાવનો આ સમય છે. પાંચમી રાશિ સિંહ છે. પંચતત્વ, પંચકોણ, પંચઅંગ, પંચ-અવયવ, એ સર્વ દર્શક પાંચ છે. સિંહ રાજ્યનો પર્વાય હરિ અને પર્વાસ્ય છે. હરિ તે નારાયણ છે. અને પંચાસ્ય શિવજીનું નામ છે, માટે નારાયણના, શિવજીના અંશરૂપ, એક ક્રીર્ણરૂપ ને આત્મા તે દર્શક આ રાશિ છે. લલિતા સદશ્વ નામમાં સિંહાસનેશ્વરી રાજ્યની સમગ્ર આપતાં રીશકાર કરે છે કે સિંહ એટલે દુઃખ અને અસન એટલે લાંબી કલાકડું, અને ઈશ્વરી એટલે શક્તિવાળી ને મહાશક્તિ તેને સિંહાસનેશ્વરી કરે છે. વિશેષ ધ્યન છે કે કેટલાક વૈયાકરણીઓ કરે છે કે સિંહ રાજ્યનું મૂળ હિંસા છે. સિંહ હિંસાકર્તા છે અને તે જગપ્રસિદ્ધ છે. આ ઉપરથી સદશ્વ અનુમાન યર્ષશકિ છે કે ખંધ અથવા પાશનો ને નારા કરે છે તેનું સ્થાન આ રાશિ છે. એ રાશિના સ્વામી સૂર્ય ભગવાન છે, તેથી સિંહ રાશિ ચૈતન્ય દર્શક છે એમ સ્પષ્ટ સમન્વય છે. હવે છઠી કન્યા રાશિ છે, ને પ્રકૃતિના સ્વરૂપદર્શક છે. આ સ્થળે ચૈતન્યનું ક્રીર્ણ ચૈતન્યનો અંશજીવાત્મા પ્રકૃતિના પાશમાં ગુંથવાઈ પડે છે. સાતમું ભુવન તુલા રાશિમાં પ્રકૃતિ સમગ્ર થાય છે. તુલાનો અર્થ ત્રાન્તનું થાય છે. એ ત્રાન્તમાં એક બાલુ પુરૂષ અને એક બાલુ પ્રકૃતિ છે. શ્રી મહાભારતના પુદ્ગલું સ્થળ, સ્ખમ્ભગ્રામન. જૂમિ કુદ્ધોત તે એજ ભુવન છે. પુરૂષ પ્રકૃતિના ઉપર સત્તા મેળવવાને મથન કરે છે અને પ્રકૃતિ પુરૂષ ઉપર સત્તા મેળવવા પ્રયત્ન કરે છે. મનુષ્યમાં ને બે તત્વ છે તે જડ અને ચૈતન્ય, એક બીજાનાં વિરોધી છે. પ્રકૃતિથી ને પુરૂષ દ્વાર્ષ જલ્ય છે તો વિનાશ છે. ને પ્રકૃતિના ઉપર પુરૂષ જલ્ય મેળવે છે, એટલે પ્રકૃતિને પોતાને આધિન કરે છે તો પુરૂષ ઉચ્ચતિ માર્ગે આગળ વધે છે. પુરૂષાર્થની અગમ્યતા અરી છે. ને પાશના બધોથી જલ જડલાઇ ગએલો છે તેને કાપી નાખી તેનાથી મુક્ત થવાનો પ્રયત્ન કરે એજ મુખ્ય કર્તવ્ય છે, અને ખંડ પુરૂષાર્થ પણ એજ છે. આ સાતમું ભુવન છે એ લક્ષમાં રાખવાનું છે. ચૈતન્યનું ક્રીર્ણ ઉપરથી ઉતરતાં ઉતરતાં સાતમી જમિદા ઉપર આવી પડે છે, અને એ જમિદા મર્ચથી નીચે છે. આપજામાં જમિદાઓ રાત છે એમ સ્પષ્ટ દેર દેર ગ્રંથોમાં ધ્યન છે. ઉપરથી નીચે ઉતરતું એ ચૈતન્યનો નિમેજાવ છે કેમકે પ્રકૃતિના આવરણમાં, ઉતરતાં ને વિશેષ ને વિશેષ, આચ્છાદિત થઈ જાય છે, એટલે દંઢાઈ જાય છે. એ આવરણોને કદાચી નાખીને પોતાના મગ મરણે થવું ને તેનો આવિર્ભાવ છે. એ આવિર્ભાવમાં ઉંચે ગતિ કરવાની છે, અને તેથી સાતમું ભુવન મુદ્ગું કે આઠમી મગ સ્થળ, (ધામ) બાળી ઉંચે ચડવાની પદ્ધતિ આરંભ થાય છે.

નવમું ભુવન ધનરાશિનું છે. એ રાશિમાં સૂર્ય-માગશર માસે હોય છે. દક્ષિણાયનમાં છેક નીચે સૂર્ય નારાયણ આવી ન્વય છે. ઉત્તરમાં ગતિ થવાનો સમય બહુ નીકટ છે. જેમ દરિશંદ્ર રાજા છેક અધમ રિથિતિને પ્રાપ્ત થયા પછી અરુપકાળમાં મનવાંછિત સુખને પામે છે. તેમ રાત્રીના તિમિરનો સમય પુરો થવા આવ્યો છે, પ્રભાતના સૂર્યનું જન્મદીથી હવે દર્શન થશે. જીવનની રિથિતિ બદલાવાનો આ પ્રસંગ છે. એ રાશિના સ્વામિ શુર છે, એટલું જ કહેતાં શુભ રહસ્ય સમગ્રર્થ ન્વય છે. સ્વૂળ દેહને જન્મ આપનારાં માખાપ છે પરંતુ સાચો જન્મદાતા શુર છે. કેમકે તે ભુડાં જન્મ મરણથી મુક્ત કરી ઉંચાં, સાચાં જીવનમાં તે જીવને લઈ જઈને મુક્ત છે. ધન રાશિ ધનુષ સૂચક છે. જડ અને ચૈતન્ય વચ્ચે જેવટનું યુદ્ધ આદિ મંચે છે.

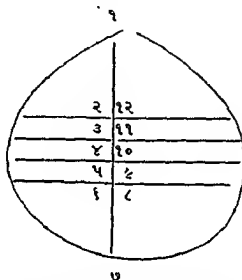
દક્ષિણ માર્ગમાં સૂર્યનું પ્રયાણ સમાપ્ત થયું અને દશમી મકરરાશિ બેઠી. આધ્યાત્મિક માર્ગે મકરરાશિ ધણું ઉંચું પદ ધરાવે છે. આ રાશિમાં-(આ ભુવનમાં) નિવાસ કરનારાનું, કુમારોના જેવું જીવન હોય છે. મકર શબ્દને એક રીતે વાંચતાં “મરક” શબ્દ થાય છે. મરકનો અર્થ મારનાર, વિનાશ કરનાર થાય છે, એટલે જડને મારનાર, પ્રકૃતિની સત્તાનો અંત આણનાર મહા સમર્થ ચૈતન્ય અથવા પુરૂષ છે. પુરૂષ પોતાનાં સાચાં સ્વરૂપે અહિં પ્રકાશ છે અને તેથીજ તેનું ચિન્હ પંચકોણ છે. પંચકોણ, શુદ્ધ પુરૂષ, પૂર્ણ પુરૂષ દર્શક છે. મકર શબ્દનો સંખ્યાવાચક અર્થ પંચકોણ છે.

આગળ આમ્તાં અપારમી રાશિ કુંભ છે. કુંભ એટલે ઘડો તે જળજીવન-મહાજીવન દર્શક છે, અને તેને ધારણ કરતાં જે પાત્ર તે કુંભ છે. સૃષ્ટિનું આદર્શગર્ભ, હિરણ્યગર્ભ, ને સૂર્યવનાશ જે ભુવન છે. મિત્રાવરણ, જડ અને ચૈતન, પુરૂષ અને પ્રકૃતિ દર્શક, કુંભ સંભવ કહેવાય છે. અગ્નિ સોમ પણ એજ છે. ધ્યાન ચોંટાણુ, મનુ અને મહાન રૂપિઓની રિથિતિ દર્શાવનારી એ રાશિ છે. ચૈતન્યને અતિ સૂક્ષ્મ આવરણ રહેલું છે જેમ ઈશ્વર માત્ર વિદ્યાથી વેશિત છે તેમ એ રાશિનો સ્વામિ શનિ છે. એ શનિ ચૈતન્ય સ્વરૂપ સૂર્યનો છાયાથી યજ્ઞેનો પુત્ર છે અને તે સૂર્યથી દુર નથી પણ સૂર્યની પાસેજ છે એ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે. આધ્યાત્મિક ઉત્તતિ કરતાં એ શનિગ્રહ છે. જીવાત્માને અહિં માત્ર માયાનો પટ છે.

કુંભ રાશિમાં રહેલો પટ ખસી જતાં, સૂર્યમાં ગ્રહમ ઉપાધિનો લય થતાં જે રહે છે તે ઈશ્વરના મહાજીવનનો તેજસ્વી પ્રવાહ રહે છે, બીજી રીતે કહેતાં સર્વત્ર પ્રસરી વર્ણનું દિવ્ય તેજ-ન્યોત્તર રહે છે જે પ્રવાહમાં જે જીવાત્મા ન્વય છે તે જળમાં મીન રૂપ છે. બારમી રાશિ જે મીન છે તેનું રહસ્ય આથી સ્પષ્ટ રીતે પ્રગટ પડે છે. અમનનું પાન જેને પ્રાપ્ત થએલું છે તેવા સર્વ છોએ આ સ્થળે છે. મીનના સ્વામિ શુર છે. જીવને શિવ બનાવનાર શુર છે. શુર કૃપાથી આ ઉંચામાં ઉંચે પડે પડોંચાય છે. બારમી રાશિથી આગળ જતાં જીવ ન્વયથી પ્રથમ નીકળ્યો હતો ત્યાં જઈ શિવ રૂપ થાય છે. મેવથી મીન સુધીની લિન્ન લિન્ન રિથિતિમાંથી પસાર થયું એ પ્રયાણ અથવા જીવન બાત્રી છે.

પહેલી રાશિથી સાતમી રાશિ સુધીના પ્રયાણને પ્રતિમાર્ગ કથન કરેલો છે. એ માર્ગે

છવ જેમ જેમ ઊતરતો જાય છે આગળ વધતો જાય છે તેમ તેમ તે નવું નવું સંગ્રહ કરતો જાય છે. તુલા રાશિમાં આવ્યા પછી વિદ્યેય કંઈ લેવાનું રહેતું નથી. બ્રહ્માંડની સાત ભૂમિકાનો છવને અનુભવ મળે છે. તુલા રાશિથી ઉપર ગતિ કરવાને નિશ્ચિત માર્ગ માનેલો આગળ, પ્રવૃત્તિ માર્ગમાં જે જે ગ્રહણ કરીને સંગ્રહ કરવામાં આવ્યું છે તે સર્વનો ત્યાગ કરવાનો સમય આવેલો છે. જે ક્રમેથી ગ્રહણ કીધું છે તેથી ઉલટા ક્રમે ત્યાગ કરવાનો છે. છેલ્લું ગ્રહણ કીધેલું પહેલું ત્યાગ કરવું પડે છે. એમ કરતાં અતિ સર્વ બુવનના પરમાણુઓનો ત્યાગ થતાં છવાતમા મૂળ સ્વરૂપ પરમાત્મામાં ભળી જાય છે.

રાશિ ચક્ર ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે ગોળ રૂપ છે અને ઉપર ચાર લીટીનો જે ચોખ્ખો ચિતરેલો છે તે એ ગોળ ચક્રની મધ્યે છે. એ વૈરાટ સ્વરૂપમાંજ સર્વ બુવનો, (સર્વ ભૂમિકાનો) સમાવેશ થાયેલો છે.

સર્વ વ્યવહાર, સર્વ ક્રિયા તેમાંજ થાય છે. હ'ખરમાંજ સર્વ વ્યક્તિનું જીવન છે એ શિષ્યજ્ઞ અર્થે મળે છે. વળી બીજી વાનગી સજ્જ આશ્ચર્ય છે તે એ ૬ પ્રથમ રાશિ મસ્તક અને માનમી પડે છે અને બીજી રાશિઓ એક બીજાની સામે છે એ સામા સામી રાશિના અંકનો મરવાસો ૧૪ આવે છે એટલે હી શુભ સાત. $2+12=14$ $1+11=14$. આથી સાનના આંકડાનું પ્રાપ્ત્ય પ્રગટ પડે છે.

મુંડોપનિવાદમાં ન્યોતિયને અપરા વિવા યા મારે ક્યન કહેલી છે તેનો ખુલાસો ઉપલા વિગતે કરતાં અંપૂર્ણ રીતે થઈ જાય છે, છવને શુભ માર્ગ પાડી તેનાં જીવનનો દેતુ મળ્યા ક્યારનો એજ એ વિવાનો દેતુ છે. એ દેતુ મીઠા સજ્જ થાયો એજ આપણે કમ્પિયું.

મંડળનંમાન પદેની અંક.

સ્ત્રી પુરુષ જ્ઞાન (પૃથ્વીજાતક અ. ૪ થા.)

સદૃશારામ વાસણ માધવપુરકર.

ઓર્જક્ષં પુરુષાંશકેષુ વલિભિર્ભાર્કયુર્વિન્દુભિઃ।

પુંજન્મ પ્રવદેત્સમાંશકગતૈર્ધુર્ગમેષુ તર્પોપિતઃ॥

યુર્વકૌ વિપમે નરં શશિસિતૌ વ્રજશ્ચ યુગમે સ્ત્રિયં।

દ્વપદ્મસ્થા બુધવીક્ષણાચ ચમલૌ કુર્વન્તિ પક્ષે સ્વકે॥ ૧ ॥

અર્થ:-(૧) વિપમરાશિમાં પુરુષ નવમાંશમાં આ પ્રમાણે લગ્ન રવિ, ગુરુ અને ચન્દ્ર બલવાન હોતાં પુરુષ જન્મ થાયછે. અને એજ એટલે કે લગ્ન રવિ, ગુરુ અને ચન્દ્ર સમરાશિમાં સમ નવમાંશમાં હોય તો સ્ત્રી જન્મ જાણવો,

(૨) ગુરુ અને રવિ વિપમ રાશિમાં (વિપમ નવમાંશમાં) હોય તો પુત્ર જન્મ જાણવો અને ચન્દ્ર, શુક્ર અને મંગલ સમરાશિમાં (સમ નવમાંશમાં) હોય તો કન્યા જન્મ જાણવો.

(૩) ઉપર બતાવવામાં આવ્યો તેવો ગ્રહોનો યોગ (દ્વિસ્વભાવ રાશિમાં) દ્વિસ્વભાવ નવમાંશમાં થતો હોય અને તેના ઉપર શુક્રની દષ્ટિ પડતી હોય તો તે પોતાના ધર્મ પ્રમાણે જોડણી ઉત્પન્ન કરે છે. જેમકે મિથુન, કન્યા, ધન અને મીન દ્વિસ્વભાવ રાશિ છે. તેમાં મિથુન અને ધન વિપમ રાશિ છે તેથી પુત્રોત્પાદક છે અને કન્યા અને મીન સમ રાશિ હોવાથી કન્યા ઉત્પન્ન કરનારી રાશિ ગણાય છે. એટલે કે ગુરુ અને રવિ મિથુન કે ધન રાશિમાં મિથુન કે ધન નવમાંશમાં હોય અને તેના ઉપર શુક્રની દષ્ટિ હોય તો બે પુત્રોત્પન્ન જોડણી ઉત્પન્ન થાય છે. અને ચન્દ્ર શુક્ર અને મંગલ કન્યા કિંવા મીન રાશિમાં કન્યા કિંવા મીન નવમાંશમાં હોતાં બે કન્યાતું જોડણી ઉત્પન્ન થાયછે અથવા આનો અર્થ બીજી રીતે પણ યથા શકે તેવો છે:- રવિ અને ગુરુ વિપમ રાશિમાં હોય ને તે મિથુન કિંવા ધન નવમાંશમાં હોય તો પુત્ર જોડણી ઉત્પન્ન થાયછે. અને ચન્દ્ર શુક્ર અને મંગલ કન્યા કિંવા મીન રાશિમાં કન્યા કિંવા મીન નવમાંશમાં હોતાં બે કન્યાતું જોડણી ઉત્પન્ન થાયછે અથવા આનો અર્થ બીજી રીતે પણ યથા શકે તેવો છે:-રવિ અને ગુરુ વિપમ રાશિમાં હોય ને મિથુન કિંવા ધન નવમાંશમાં હોય તો પુત્ર જોડણી ઉત્પન્ન થાય છે. અને ચન્દ્ર શુક્ર અને મંગલ સમરાશિમાં હોય અને નવમાંશમાં કન્યા કિંવા મીન રાશિમાં હોય તો કન્યાતું જોડણી ઉત્પન્ન થાય છે. આ ઉપરથી જાણે આ બન્ને પ્રકારના યોગ ઉપર શુક્રની દષ્ટિ પડતી હોય ત્યારે એક પુત્ર અને એક કન્યા આવું જોડણી ઉત્પન્ન થાય તેવું સદૃશ અનુમાન થાય છે.

વિદાય લગ્ન વિપમર્ક્ષસંસ્થઃ સૌરોઽપિ પુંજન્મકરો વિલગ્નાંત્ ॥

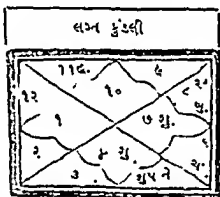
પ્રોક્તગ્રહાણામવલોક્ય વીર્યં વાચ્યઃ પ્રમૂઢૌ પુરુષોંગના વા ॥૧૨॥

અર્થઃ—લગ્ન સિરાય બીજા વિપમ સ્થાનમાં એટલે કે તૃતીય, પંચમ, સપ્તમ, નવમ અને એકાદશ આ સ્થાનોમાં સ્થિતિ હોય તો પુત્ર જન્મ થાય છે. આ યોગ જ્યારે ઉપરનોયોગ બંધ થેસેતો ન થતો હોય ત્યારે જોવાનો છે.

ઉપર જે સ્ત્રી પુરુષ જન્મ સંબંધી યોગ જતાવવામાં આવેલ છે તેમના જવાબનો વિચાર કરી પુરુષ કિંવા સ્ત્રીનો જન્મ છે તેનો નિશ્ચય કરવો.

આ પ્રમાણે જ્વલંત શાસ્ત્રમાં સ્ત્રી પુરુષ જ્ઞાન સંબંધી નિયમો કહેવામાં આવ્યા છે. આ નિયમોમાં કેટલું સત્ય છે તેનો વિચાર કરીએ.

ઉદાહરણ—જન્મ તા. ૩૦ ઓક્ટોબર સન ૧૯૧૮ (સ્વે. રા.) ૧૨ ક. ૩૦ મિનિટ.

(૧) સન્ન મકર રાશિનું સ્ત્રી રાશિમાં છે. અને નવમાંશમાં સન્ન મિંદરાશિનું પુરુષ-રાશિમાં છે.

(૨) રાશ રશ્મિક રાશિનો સ્ત્રી રાશિમાં છે અને નવમાંશમાં મિંદરાશિનો પુરુષ રાશિમાં છે.

(૩) ગુરુ, કર્ક રાશિનો સ્ત્રી રાશિમાં છે અને નવમાંશ રશ્મિક રાશિનો સ્ત્રી રાશિમાં છે.

(૪) મંદ્ર, કન્યા રાશિનો સ્ત્રી રાશિમાં છે, ને નવમાંશમાં વરુણ રાશિનો સ્ત્રી રાશિમાં છે.

સ્ત્રી પુરુષજ્ઞાનના પદેલા નિયમમાં સન્ન સ્ત્રીને ઉપલા ત્રણ મુખ્ય મંદો પુરુષ રાશિના પુરુષ નવમાંશમાં દોષ તો પુરુષ જન્મ થાય તેમ જતાવવામાં આવ્યું છે. અર્થાત્ આપણા આ ઉદાહરણમાં સન્ન અને રવિ માત્ર પુરુષ નવમાંશમાં છે બાકી બીજા બધું સ્ત્રી રાશિમાં જ છે. મંદ્ર અને ગુરુ પણ સ્ત્રી રાશિમાં અને સ્ત્રી નવમાંશમાં જ છે. આમાં ગુરુ ઉચ્ચ દોરાને સ્ત્રી જણાવે છે. આ ઉપરાંત આ કુંડલી પુરુષની છે તેમ કહી શકાય છે.

ખરેખરી રીતે 'નેતાં આ એક છોકરાની કુંડલી છે.

ખીન્ન નિયમ પ્રમાણે તપાસી લેઈએ. શુદ્ધ અને રવિ પુરુષ રાશિના પુરુષ નવમાંશમાં હોય તો પુરુષ જન્મ કહેવો આમ ખીન્ન નિયમમાં કહેલું છે. આપણા આજુ દર્શાતમાં રવિ પુરુષ નવમાંશમાં છે પણ તે સિંહરાશિનો છે, અને શુદ્ધ તો વૃશ્ચિક રાશિના શ્રી નવમાંશમાંજ છે. આ ઉપરથી તો આ એક છોકરીનો જન્મ થયો હોય તેમ જણાય છે. પુરુષનો જન્મ કહ્યો છે તેમ કેમ કહેવું ?

શુક અને મંગળ શ્રી રાશિમાં શ્રી નવમાંશના હોય તો કન્યા જન્મ થાય છે આમ કહ્યું છે. આપણા ઉદાહરણ તરફ નેતાં તે બંને ગ્રહ પુરુષ રાશિના પુરુષ નવમાંશમાં છે તે ઉપરથી સૂર્ય શુદ્ધ ચંદ્ર પ્રમાણે નેતાં સ્ત્રીની કુંડલી હોય તેમ જણાય છે ને આ બે ગ્રહો શુક મંગલ ઉપરથી તપાસતાં આ કુંડલી પુરુષની હોય તેમ જણાય છે. કન્યાનો જન્મ તો સંભવ તોજ નથી.

તાત્પર્ય ઉપસા બંને નિયમાનુસાર આ જન્મ કુંડલી છોકરાની છે કે છોકરીની તે જણાવું નથી. શનિ ઉપરથી કંઈ જણાઈ શકે તેમ છે કે નહિ તેની તપાસ કરીએ.

શનિ લગ્ન સિવાયના ખીન્ન વિષમ સ્થાનમાં હોય તો પુરુષ જન્મ જણાવે એવો નિયમ છે પરંતુ શનિ આપણા ઉદાહરણમાં આઠમા સમસ્થાનમાં ખીરાજેલ છે. એટલે કે આ નિયમ ઉપરથી આ પુરુષનો જન્મ હોય તેમ કહવું નથી.

આ ઉપરથી આ નિયમ સર્વે ઠેકાણે અનુભવમાં આવે તેમ નથી. આ નિશ્ચિત વાત છે. આ નિયમ પ્રમાણેજ ને કુંડલી હોય તો પણ તેમજ હોય તેમ કહી શકાવું નથી.

ભારતીય જ્યોતિર્મંડલે આ વિષય હાથમાં લઈ તેની સાયન અથવા નિરયન પ્રમાણે ચોક્કસાઈ કરતી ધટે છે. પૂર્વના રૂપીમુનિઓએ જે લખી રાખ્યું છે તે શું ખોટું છે ? આવું અભિમાન રાખ્યા વિના આ કાર્ય કરવાનું છે. તેની સત્યતા હાથ લાંબે તોજ આપણને ઉપ-યોગી છે.

વાસ્તવિક અંશકારે આ નિયમો નિયંત્રાધ્યાયમાં દીધેલા છે. એટલે કે તેની સત્યતા ગર્ભાધાન કાળની ગ્રહસ્થિતિ ઉપરથી જણાઈ આવે તો જણાઈ આવે. આ નિયમોને જન્મ કાલ સાથે અથવા પ્રમકાલ સાથે કાંઈ પણ સંબંધ નથી.

ઉપસા નિયમો તપાસતાં ગ્રહોના જવાબદારો પણ વિચાર કરવો લેઈએ એવું તેમાંજ કહેવામાં આવ્યું છે. જુલજનતકમાં ગ્રહોનું પ્રભાવલ કેવી રીતે 'નેતુ' તે ખીન્ન. અધ્યાયમાં કહેવામાં આવ્યું છે. ત્રીયે પ્રમાણે.

સ્થાનગલ.

સ્વચંદ્ર, ઉચ્ચ, મુક્ત નિઠાણ અને સ્વનવમાંશ.

દિગ્મલ

બુધ અને શુક્ર પૂર્વ દિશામાં એટલે કે લગ્નમાં બસવાન જણાવા

રવિ અને મંગલ દક્ષિણ દિશામાં એટલે કે દશમ સ્થાનમાં જલવાન
શનિ પશ્ચિમ દિશા એટલે સૌતમ સ્થાનમાં જલવાન જાણવો.

શુક્ર અને ચંદ્ર ઉત્તર દિશામાં એટલે મૌઘા સ્થાનમાં જલવાન જાણવા.

ચોથા જલ.

રવિ અને ચંદ્ર ઉત્તરપશ્ચિમાં જલવાન જાણવા, મંગલ શુધ, શુક્ર, શુક્ર અને શનિ વક્ર
અથવા ચંદ્રથી યુક્ત હોય તો જલવાન જાણવા.

જો ગ્રહ અનિશય તેજસ્વી હોય તે જલવાન જાણવા.

પાંચમું જલ.

ચંદ્ર, મંગલ અને શનિ રાત્રિ વિશે જલવાન જાણવા.

શુધ મહા બલીજી છે.

રવિ શુક્ર અને શુક્ર દિવસના જલવાન જાણવા.

દૂર ગ્રહ દક્ષિણ પક્ષમાં અને સૌમ્યગ્રહ શુક્લ પક્ષમાં જલવાન હોય છે.

ચંદ્ર શુક્લ પક્ષના પહેલા દસ દિવસ મધ્યમ બલી, બીજા દસ દિવસ પૂર્ણ બલી અને
ઉપરના દસ દિવસ જલવીન જાણવા.

વાં, મારા, દિવસ અને દોરાના અધિપતિ તે તે કાલે જલવાન હોય છે.

નિસર્ગજલ.

શનિ, મંગલ, શુધ, શુક્ર, ચંદ્ર અને સૂર્ય આ મહો એક કરતાં એક વધારે
જલવાન એટલે કે શનિ કરતાં મંગલ, મંગલ કરતાં શુધ, શુધ કરતાં શુક્ર, શુક્ર કરતાં શુક્ર,
કરતાં ચંદ્ર અને ચંદ્ર કરતાં સૂર્ય એમ નૈઋતિક જલવાન છે.

શોધક વાંચકને ઉપજ્ઞા નિયમે તપાસી જોવા માટે આ જલની માહિતી દીધી છે આ
જો પણ વિચારમાં કદને તપાસ કરવી.

કાલ પળ વાન પ્રકાશમાં આવે તે પહેલાં જ જાણવું, આ કાલમાંથી તો કલ જોઈએ
જાતની ઉત્પત્તિ થઈ હોવાને લીધે વાસ્તવિક રીતે જોઈતાં તો બીજાં જાતની હોય ત્યાં જ થવાનું
જાણક ને જોઈએ છે કે જોઈતી નેનું જાન થાય તોજ તેની કિમત છે આ દૃષ્ટિથી આ નિયમ
જુલની જગતમાં તો જોઈએ નેમ જાણવું નથી ને વારને આપણે બીજાં કાલ માર્ગ માર્ગી
કારણે જોઈએ. x અર્થે જાણ સંપ્રદાના વિદાન માળ નાલી સંપાદકથી મીયુન વિજ્ઞ
જોવાય નવાયે ધર્મ જાણવી નામના મરાઠી મામિકમાં આવેલા એક લેખનો માર્ગે આપનાં
લખેલે કે આવા પ્રવન કરનારનું દટિ ગણ થો તે માટે ધર્મ જાણવી મામિકમાં આવેલા લેખ
માર્ગે રૂપે દેવાની તે લેખની અને વચ્ચેની પરવાનગી લઉં છું.

ધર્મ જાણવી મામિકના મેં માગ મને ૧૯૨૦ ના વર્ષમાં " દ્વારવે " નામના કાલ
કેળે " જુલના જો જુલના " આ મધ્યગા દેવા કે. પ્ર. રૂપે કામનનો " પી કામનનો એક

મેક્રમ દન મેન" નામના અર્વાચીન સાસ્ત્રીય પદ્ધતિથી લખેલાં પુસ્તકને આધારે આ લેખ લખ્યો છે, તેમાંના સારાંશ નીચે પ્રમાણે—

૧. યોગને અનેક ઉદ્ધારણોનાં સાસ્ત્રીય રીતે નિરીક્ષણો કરી જે સિદ્ધાન્તો કાઢેલા છે તે નીચે પ્રમાણે—

૧ અમુક એક જાતિનો જન્મ થવામાં પુરૂષ (પાપ) કારણ નથી. પણ સ્ત્રીના એટલે કે માતાના ગર્ભાશયની ઉપરની બાલુએ અને તરફ જે માંસપિંડ હોય છે તેમાંજ એકમાં પુત્ર અને બીજામાં સ્ત્રીત્વ હોય છે. પુરૂષ ફક્ત તે પિંડને વધારી શકે છે, તે લિંગ બેદ કરી શકતો નથી.

૨ પુરૂષ જાતિનો પિંડ જન્મશી તરફ અને સ્ત્રી જાતિનો પિંડ ડાબી તરફ હોય છે.

૩ ઋતુકાલ વખતેજ બહુધા એકેક જાતિનોજ માંસપિંડ.....એક અથવા કોઇ કાર્મ પ્રસંગે બે ડિંવા અધિક પિંડ આવેછે.

૪ સામાન્યતઃ એક ઋતુકાલથી બીજા ઋતુકાલ સુધીમાં ૨૮ દિવસ પછી બપોળે એટલે કે પર, આવન આવવાડિયામાં ડિંવા એક વર્ષમાં ૧૩, તેર વખત પાળી આવે છે.

૫ બાલક જન્મ્યા પછીની રૂતુની પહેલી વારીએ, જન્મેલ બાલક જો પુત્ર હોય તો પુત્રી અને જન્મેલ બાલક જો કન્યા હોય તો પુત્ર આ ક્રમથી આગળની દરેક પાળી ગણવી એટલે કે જન્મનાર બાલક છોકરા કે છોકરી તે સમજશે.

૬ બાલક જન્મ્યા પછી એક મહિના થોડા મહિને રૂતુ શરૂ થાય છે. પછી, જન્મ એકદમ અગર મોટા નૈસર્ગિક અગર બાલો પચારથી અગર કોઇ પણ રીતે થયો હોય.

• બીજા ચૂક ઉત્તર આપવામાં નીચેની દરકતો આવે છે:—

૧ થનાર બાલકની પ્રવૃદ્ધાનું બાલક સમય ઉપર ન અવનરતાં કમી અથવા વધારે દિવસોએ અવતર્યું હોય.

૨ રૂતુ કાલ અનિયમિત હોય અથવા તેનું નિયમિતપણુંજ અસાધારણ હોય એટલે કે અઢારીસ ૨૮ દિવસે પાળી ન આવતાં ૨૬. ૨૭ અગર ૩૦ દિવસે આવે. પાળી પચીસ પચીસ દિવસે આવે તો એક વર્ષમાં ૧૪, તેની પછીના વર્ષમાં ૧૫ અને તેની પછીના વર્ષમાં ફરીથી ૧૪ આવે. ગતાવીસ દિવસે આવે તો પહેલા વરસમાં ૧૩ પછીનાં વરસમાં ૧૪ આવે પાળી ત્રીસ દિવસે આવતી હોય તો પાંચ વર્ષ સુધી દરેક વર્ષે બાર, છઠે વર્ષે ૧૩, અને ફરીથી સાનમા વસંતથી અચારમા વરસ સુધીમાં દરેક વર્ષે બાર પાળી આવે છે.

૩ મહિનાની છેવટમાં (એટલે કે તારીખ ૨૨ થી ૨૯ સુધી) આવનારી પાળીની પિંડની ગ્રહિ જે મહિનામાં થવા લાગે તે પ્રમાણે જન્મ તારીખ એક અથવા બીજા મહિનામાં આવશે. તેજ પ્રમાણે મહિનાની શરૂઆતમાં (તા. ૧ થી સાન સુધી) જન્મનાર બાલકનો પિંડ

તેજ મહિનામાં, પછીથી જન્મનાર બાલકના પિંડ કરતાં પાછળના એટલે કે જુદાજ મહિનામાં હોઈ શકે છે.

ગર્ભધારણના સાધારણ ૨૮૦ દિવસ હોય છે. આ પ્રમાણે આ વિષયનું સામાન્ય સ્વરૂપ છે. વિશેષ માહિતી માટે ધર્મ વ્રતગતિનો મે માસનો અને ૧૯૨૦ નો અંક અથવા હો. પુનઃક વાંચવું.

આપણને આ માહિતી ઉપરથી મો બોધ મળે છે ને કંઈક ઉદાહરણ લઈ તપાસીએ.

ઉદાહરણ ૧ છું.

૧ કન્યા તા. ૨૯ ઓગસ્ટ ૧૯૦૫ (૨) કન્યા તા. ૨૪ ફેબ્રુઆરી ૧૯૦૯.

૩ પુત્ર તા. ૧૫ ડિસેમ્બર ૧૯૧૩ (૪) પુત્ર તા. ૨૩ જાનેવારી ૧૯૧૬

આ પ્રમાણે એક જણને છોકરાં ઉત્પન્ન થયાં છે. પહેલું બાલક કન્યા તા. ૨૯ ઓગસ્ટ ૧૯૦૫ ને દિવસે અવતર્યું એટલે—

તા. ૨૯ ઓગસ્ટ ૧૯૦૫ કન્યા તા. ૨૯ ઓગસ્ટ ૧૯૦૬ પુત્ર તા. ૨૯ ઓગસ્ટ ૧૯૦૭ કન્યા તા. ૨૯ ઓગસ્ટ ૧૯૦૮ પુત્ર.

એટલે કે તા. ૨૯ સપ્ટેમ્બર ૧૯૦૮ કન્યા તા. ૨૯ અક્ટોબર ૧૯૦૮ પુત્ર.

તા. ૨૯ નવેમ્બર કન્યા તા. ૨૯ ડિસેમ્બર પુત્ર તા. ૨૯ જાનેવારી ૧૯૦૯ કન્યા.

બીજું બાલક તા. ૪ થી ફેબ્રુઆરીએ અવતર્યું છે અને તે કન્યા જ છે. ઉત્તર ગંગાજી આગ્યો તેન. આગલનાં બાલક તપાસીએ.

તા. ૪ ફેબ્રુઆરી ૧૯૦૯ કન્યા તા. ૪ ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૦ પુત્ર તા. ૪ ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૧ કન્યા તા. ૪ ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૨ પુત્ર તા. ૪ ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૩ કન્યા તા. ૪ ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૪ પુત્ર.

આ પ્રમાણે તા. ૪ ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૪ માં પુત્ર થયો જોઈએ. પણ જન્મ તા. ૧૫ ડિસેમ્બરને દિવસે થયો છે, એટલે તા. જાનેવારી ૧૯૧૪ કન્યા જોમ ઉત્તર આવે છે, તેની પૂર્વે ૨૦ દિવસ અગાઉ જન્મ થયો છે. એટલે પુત્ર થયો શક્ય છે, અને તે ખગાજ છે. દર્પે માથા બાલકની નખામ કરીએ.

તા. ૧૫ ડિસેમ્બર ૧૯૧૩ પુત્ર તા. ૧૫ ડિસેમ્બર ૧૯૧૪ કન્યા તા. ૧૫ ડિસેમ્બર ૧૯૧૫ પુત્ર તા. ૧૫ ડિસેમ્બર ૧૯૧૬ કન્યા.

આ પ્રમાણે તા. ૧૫ ડિસેમ્બર ૧૯૧૬ ને દિવસે કન્યા જન્મ આવે છે. ચોથું બાલક આવના પછીના જાનેવારી માસમાં તા. ૨૩ મીએ જન્મેલ છે એટલે પુત્ર ઉત્પન્ન થયો જોઈએ એવા ઉત્તર તીકે છે અને તે ખગાજ છે.

આ પ્રમાણે વાંચે પોત પોતાની પાસેનાં ઉદ્ધરણા તપાસી બેનવાં આ વિષય આનંદ નાયક તો છેજ પણ શાસ્ત્રના એક અત્યંત વિરૂદ્ધ પ્રશ્ન ઓછાવામાં માર્ગ દર્શક પણ થશે એમ જણાયું છે. હા, હોસનને પ્રથમ જ્ઞાતકની કલ્પના ચર્ચા શકતી નથી. એક જ્ઞાતક ક્યારે જન્મ્યું અને તે હોકરો કે હોકરી તેનું ખરાખર જ્ઞાન થયા પછી જન્મનાર જ્ઞાતક શું અવન-વશે તેનું જ્ઞાન માત્ર ખીન ચૂક થાય છે.

જો જ્ઞાતકને એક સરખીજ કન્યાઓજ અવતરતી હોય, તે જાઈ ઉપર ઓપરેશન કરી રત્ની જાતીનો કાખી ખાલુ તરફ રહેલો પિંડ કાઢી નાંખવામાં આવે તો તેને આગત ઉપર કન્યા ન અવતરનાં પુત્ર અવતરે જાય આ પ્રમાણે તેણે સ્વયંભોગ શોધ કરેલી છે.

આ કેસણે જ્યોતિષ: શાસ્ત્રનો વિચાર કરીએ તો તે ગ્રીને એક પણ કન્યા ન થાય એવી અગાઉથી અવરથા કરી રાકાય, કારણ, એકાદ રત્નીને ધણી હોકરીઓ થશે એમ અગા-ઉથી કહેનારું શાસ્ત્ર ફક્ત ફક્ત જ્યોતિષજ છે.

૧. હોસનને ખરાખર ઉત્તર સાદ નીચે પ્રમાણે માહિતી જોઈએ છે.

૧ સતુકામ દેવસે દિવસે આવે છે અને તે સામાન્ય દેવતા દિવસ સુધી રહેછે.

૨ નિયમિત પણે હમેશ પાળી આવે છે કે નહિ.

૩ થનાર જ્ઞાતકની આગતા જ્ઞાતકની જન્મ તારીખ.

૪ હોવડનું જ્ઞાતક હોકરી કે હોકરો.

૫ તે જ્ઞાતક પુરે દિવસે, પુરાદિવસ થયા પૂર્વે કિંવા દિવસ પૂરા થયા પછી અવતર્યું.
આગળ અથવા પછી અવતર્યું હોય તો દેવતા દિવસ અથવા આઘાટીયાં.

૬ જ્ઞાતક ધાવણ ઉપર દેવતા દિવસ રહેલું હતું.

૭ જ્ઞાતક જન્મયા પછી કેટલે દિવસે કૃત આવતી શકે ચર્ચ.

૮ તે પછીની પાળાની તારીખ.

૯ જ્ઞાતક જન્મ થયા પછી ગદુશ: દેવતા દિવસે પાળી આરે છે.

૧૦ વયમાં કંઈ ગર્ભપાત વિગેરે થયા હોય કિંવા રેવી રીતે અને ક્યારે.

૧૧ જાણીનાં જ્ઞાતકનાં અને જ્ઞાતકીનાં જન્મ તારીખ.

૩. હોસને આ પ્રમાણે માહિતી મેળવી પોતાનો સિદ્ધાંત સ્થાપિત કર્યો છે. જ્યોતિષ: શાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો પણ આમ માહિતી મેળવી સ્થાપિત કરવા જોઈએ. ભારતીય જ્યોતિર્મંડલ આ કામ લાઘમાં લેશે એવી આશા છે.

જ્યોતિષના-અમત્કાર.

WONDERS OF ASTROLOGY.

અમત્કાર-અંબકાર્ય જાદુવશ્ય દેશાઈ, ખારીસ્ટર ઝંટ. લો.

(૨)

સને ૧૯૦૦ થી ૧૯૦૯ સુધી હું અમદાવાદમાં ખારીસ્ટર નરીકે હાથમાં રહી કામ કરતો હતો તે વખતે મારે ત્યાં ઘણા મિત્રો તથા સ્નેહી સંબંધીઓ આવતા હતા. મને જ્યોતિષનો શોખ હોવાથી નજીકમાં રા. રા. સદાશિવરાવ ધોડેવ શિક્ષણપુરકર નામના જુદા દક્ષિણી જોશી મહારાજ રહેતા હતા તે લગભગ દરરોજ થોડો ઘણો વખત મારે ત્યાં આવી પસાર કરતા હતા. તે બહુજ મોટા મનના હતા. પહેલાં તેઓ વડોદરામાં નામદાર જમનાપાલ સાહેબના રાજ જોશી હતા તેથી તેમનામાં અગીરાઈનાં ચિન્હો સ્પષ્ટ માલમ પડતાં હતાં. મારે ત્યાં જો કે સ્નેહતા હકમાં આવીને બેસતા હતા તોપણ મારા હોસ્તદારો વકીલ ખારીસ્ટરો તથા ધર્મિતો જન્મેતરી, વર્ષફળ વિગેરે કરવા માટે સાધારણ રીતે રાજેશ્વી સદાશિવરાવનેજ આપતા તેથી તેમને આર્થિક લાભ પણ સારો થતો હતો. મારા પરમપ્રિય મિત્ર સદગત મિ. ચીમનલાલ નરસીલાલ દકાર, ખારીસ્ટર, પણ દરરોજ કોર્ટમાંથી ફારક થતા કે તરત મારે ત્યાંજ આઘ્યા આવતા તે છેક સાંજ સુધી મારે ત્યાંજ રહેતા. પોતે ગર્ભશ્રીમંતને ઉદાર હોવાથી કેવળ જોશી મહારાજને ખટાવવાની ખાતરજ ઘણી વખત પ્રશ્ન મકલતું કહી સારી રકમ દક્ષિણા તરીકે જોશી મહારાજને આપતા અને જો કે તેમને પોતાને જ્યોતિષ ઉપર કાંઈ ખાસ શ્રદ્ધા નહોતી તોપણ મારા કહેવાથી તેમનાં વર્ષફળ વિગેરેનું કામ તેમનેજ આપતા હતા તેમની ગાંધના સંબંધને લીધે તેમના સાળા મિ. ધીરજલાલ જે વકીલ હતા તે, તથા તેમના સમરા રા. રા. નરસીલાલ નરસીલાલ પણ મારે ત્યાં વખતો વખત આવતા અને તેમનાં વર્ષફળ વિગેરેનું કામ પણ જોશી મહારાજનેજ આપતા.

સને ૧૯૦૬ ની સાલમાં એક દિવસ રા. રા. સદાશિવરાવ મારી પાસે આવ્યા તેમને ક્યું કે રા. નરસીલાલનું પૃથ મું વર્ષ પોપ મહિનામાં બદલાય છે તે એકાદ્ય વર્ષ છે અને પ્રહોતી રિથતિ વિગેરે જોતાં આવતા વર્ષમાં તેમનો દેહ રહે એવું મને લાગતું નથી માટે મિ. ચીમનલાલ ખારીસ્ટરને તે વાત કરે. મેં ચીમનલાલને ચેતવણી આપી. તેમણે ક્યું કે રા. નરસીલાલના જ્યેષ્ઠ પુત્ર મિ. ધીરજલાલ વકીલ અહીં અવારનવાર આવે છે

તેમને કહો એટલે કોઈ પુછવા કરવા જેવું હશે તેની ચોખવટ કરી લેજો. મેં તે વાત મિં
ધી જ્ઞાન વડો ને કહી પરંતુ તે થોડું ઘણું જ્યોતિષ જ્ઞાતા હતા તેથી હસાણા મદની
દષ્ટિ લમ ઉપર પડે છે વિગેરે કારણો આપી તે વાન સાચી માની શક્યા નહિં. અને રા.
રા. નરસીલાલ આપણી આમ્ર લાપ્યામાં કહીએ તો “રાત્રી રાત્રણ” જેવા હતા અને
રોજ ખાડીઆમાંથી ચાલીને ભદ્રમાં આવતા. અને ત્યાંથી પાછા ઘેર જતા અને ગામમાં પણ
પુષ્કળ કરતા હતા તેથી તે વાન કોઈના માનવામાં આવે તેમ પણ નહોતું, નવું વર્ષ બેસી
ગયું અને રા. રા. નરસીલાલ ફેટ પુછે અને કસરતી હોવાથી કોઈને પણ રિષયોગની શંકા
આવે તેમ નહોતું, પરંતુ દૈવની ગતિ ન્યારી છે ! આવજુ મહીનામાં મને આચિંતી ખજર
મળી કે કોઈને ત્યાં “નરસીલાલ” બેસવા ગયા હતા ત્યાં એકદમ કાંઈ થઈ આવ્યું અને
પોટલે પરસેવો છુટવા મંડ્યો તે ઉપરથી હું તેમની ખજર કાઢવા ગયો. પોતે શ્રીમંત હોવાથી
ગકટરની દ્વા છુટથી આવતી હતા અને સારી રીતે તેમના બહેણા કુટુંબીઆ સારવાર કરતા
હતા. આવી રીતિમાં પણ તેમનો ફેડ, પડો એવી કોઈને શંકા થતી નહોતી. હું જતો ત્યારે
પોતે તકીએ બેસી મારી સાથે લાંબો વખત વાતચિત કરતા, મારે માટે આદ મુકાવી અતિથિ
સત્કાર કરતા, અને અધિક કરી મને ઝાઝો વખત રોજી રાખતા હતા. ત્યાર બાદ મારી
માતૃથી લીંબડીમાં સખ્ત ખીમાર થઈ જવાનો તાર આવવાથી મારે લીંબડી જવું પડ્યું.
નરસીલાલનો મંદવાઝ લંગાવો હતો અને તેમનો ફેડ પડવાની કોઈને કાંઈ ધાસ્તી નહોતી,
તેવામાં હું લીંબડીમાં હતો ત્યાં એક દિવસ મારા ઉપર આચિંતો તેમના મોટા દીકરાનો કાગળ
આવ્યો કે અસો સુદ ૧ ને દિવસે ખાપાજીએ સ્વર્ગવાસ કર્યો છે; મને આથી રા. રા.
સદાશિવરાવ ઉપર વધારે શ્રદ્ધા બેસી એટલુંજ નહિં પણ મિં ધીજ્ઞાન વડો તથા મિં
ચીમનલાલ ખારીઝરને પણ ચમત્કાર જેવું લાગ્યું. એક દરતો દરતો “રાત્રીરાત્રણ જેવો,”
માણસ આવતા વર્ષમાં મરી જશે તે તે વર્ષ બેઠા પહેલાં જ્યોતિષ શાસ્ત્રના આધારે મરતા
પહેલાં ઘણા મહીના આગળથી કહી આપવું તેવું નામ જ્યોતિષ શાસ્ત્રનો ચમત્કાર નહિં
તો ખીલું શું કહેવાય ?

કાકા મુંજ અને રાજા ભોજ.

(જોશીમહારાજની આગાહી).

લખનાર-સૌ. હરિસુખગૌરી વામનરાવ મહેતા.

જગજીવન જગત્રાતા, વિશ્વ નિધાતા સૃષ્ટિના કર્તા;
શ્રી બ્રહ્માન્ડે વ્યાપ્યા, સુર્ય ચંદ્ર નક્ષત્રોના ભરતા. ૧
કરતા હરતા, ભરતા, ધરના ધરણીને દાના દેવા;
શુદ્ધ હૃદય નિવાસી, હરિસુખ પાસી કરતા તમ સેવા. ૨

પૂર્વના રાજાઓના ઇનિહાસથી હાર્ષ અજ્ઞાન નજ હોય. તે પણ ઘણા સૈદ્ધા વીત્યા બાદ તે વાતને પાછી તાજ કરી દુનીયામાં તે રાજાઓની કાગડી તેમજ બહાદુરી વિશે 'બળુવાથી તે નવીજ લાગવાની આશા રહે છે.'

ઉજ્જયીની નગરીમાં પૂર્વે સિંધુજ નામનો રાજા રાજ કરતો હતો. તેની જહાવરયા યર્ષ પણ તેને પુત્ર હતો નહિ. ઈશ્વર કૃપાથી તેને જહ વયમાં એક પુત્ર થયો તેનું નામ તેણે ભોજ રાખ્યું. સિંધુજ રાજાની પુર્વે શ્રી હર્ષ નામનો રાજા રાજ કરતો હતો તેને પણ પુત્ર હતો નહિ. તે એક સમયે શિકાર કરવા ગયો અને મુંજના લાપ્તામાંથી તેને એક બાળક જડી આવ્યો તેને પોતાના રાજ્યમાં લાવ્યો અને પુત્ર જન્મની ખુશાલી રાહેરમાં ઉભની. આ બાળકનું નામ મુંજ રાખ્યું કેમકે તે મુંજના લાપ્તામાંથી મળી આવ્યો હતો. હર્ષ રાજાની રાણી શૃંગાર સુંદરીને આ જડી આવેલો બાળક મુંજ સોંપ્યો. મુંજને આઠમે વર્ષે સુર ઘેર સોંપ્યો. શ્રી હર્ષ રાજાની બીજી રાણીને પણ આ વખતે એક પુત્ર જન્મ્યો જેનું નામ સિંધુજ રાખ્યું. શ્રી હર્ષ રાજાને પ્રથમ પુત્ર નહિ હોવાથી મુંજને પુત્રવત પાળીને ઘણું લાલન પાલન કર્યું. પણ જ્યારે બીજી રાણીથી સિંધુજનો જન્મ થયો ત્યારે પોતાનું રાજ સિંધુજને આપવા વિચાર થયો. પણ શૃંગાર સુંદરીએ મુંજને હજેરી મોહિટો કર્યો હતો તેથી તે રાણીની પ્રીતી મુંજ ઉપર બહુ હોવાથી તેણે મુંજને રાજ આપવું એમ કહ્યું જેથી શ્રીહર્ષે મુંજને માદી સોંપી. અને તે પોને કાળાધિન થયો. મુંજ અને સિંધુજ બન્ને ભાઈ પ્રમાણે રહેતા. પ્રથમ મુંજ રાજા થયો પણ તેની અતીતિ અને નિંદ્ય ભરેલી રાજ કરવાની રીતીથી લોકોએ પાછળથી સિંધુજને માદીએ બોલ્યો હોય એમ લાગે છે. હવે સિંધુજ રાજાનો પુત્ર ભોજ રાજા પાંચ વર્ષનો થયો ત્યારે તેની છેક જહાવરયા હોવાથી વિચાર થયો કે રાજ્ય કોને આપવું. આથી તેણે પ્રધાન વિગેરે મુખ્ય અધિકારીઓને બોલાવ્યા અને પુછ્યું. મારે રાજ્ય કોને આપવું ? ખરે

હકદાર તો ભોજ છે. પણ ભોજ હજી ખાણાવરયામાં છે; તેથી જો હું મુંજને રાજ્ય ન આપું તો લોકો મારી અપહર્ષિતિ કરે. વળી મુંજ ભોજને રાજ્ય ભોગવવા દેશે કે તેના પ્રાણ લેશે, કે શું કરશે તેજ વિચારવાનું છે.

ભોજને રાજ્ય આપતાં તેવું મરણ થાય તે કુળનોજ વિનાશ ગણાય. મુંજ ધણો લોભી છે, તેથી મને ભય રહે છે ને શાસ્ત્રો પણ કહે છે કે.

લોભાત્ ક્રોધોભવતિ, ક્રોધાદ્દ્રોહઃ પ્રવર્તતે .

દ્રોહીવૈનરકંયાતિ શાસ્ત્રજ્ઞોઽપિવિચક્ષણઃ

માતરં પિતરં પુત્રં આતરં વા મુહુત્તમમ્ ।

લોભાવિષ્ટ નરો હન્તિ સ્વામિનં વા સહોદરમ્

આ વિચારને દ્રઢ માનીને સિંધુજ રાજ્યએ મુંજને રાજ્ય આપ્યું. અને ભોજને તેના ખોળામાં બેસાડ્યો. થોડો સમય વીત્યા બાદ સિંધુજ રાજ્ય મરણ પામ્યા.

સિંધુજ રાજ્યના મરણ પછી મુંજે રાજ્યની લગામ પોતાના હાથમાં લીધી અને જુના મંત્રીને રાજ આપી નવા રાખ્યા. એક સમયે કચેરી ભરી બેઠો, હતો તેવામાં એક જોષીરાજ આવ્યા તેણે પોતાની વિક્રતા માટે ઘણી પ્રશંસા કરી ત્યારે મુંજે કહ્યું મેં જન્મથી તે અત્યાર સુધીમાં શું શું કર્યું છે તે મારી જન્મભારીથી કહો. શું યદ્યં મયુ, શું યદ્યં તે સર્વ સાચું કહેજો.

જોષીએ જન્મભાર માંડી જે જે કર્યું મુંજે કર્યું હતાં તે સારાં ને ખોટાં સવ કર્યો કહી દીધાં. મુંજ પ્રસન્ન થયો અને જોષીને ઘણું દ્રવ્ય આપ્યું. આ વખતે જુનો પ્રધાન જુદિ-શાગર બેઠો હતો તેણે મુંજને કહ્યું હવે ભોજની જન્મપત્રીકા જતાવો. મહારાજ મુંજે ભોજની જન્મપત્રીકા જતાવી. જોષીએ કહ્યું મહારાજ ભોજને મારી સમક્ષ બોલાવો. મુંજે તેજ વખત પાટશાળામાંથી ભોજને બોલાવ્યો. ભોજ આવીને તુરત મુંજને પ્રણામ કરીને બેઠો. ભોજની, મુખાદૃતી ને જન્મપત્રીકા. જોષી જોષીએ કહ્યું; મુંજ રાજા ! આ ભોજની રેખા ને જન્મપત્રીકાનું વર્ણન હું શું કરું. એના ભાગ્યો-હયનું વર્ણન કરવા બહા પણુ સમર્થ નથી. તો હું તે શું કહું. તોપણ કહીશ. મહારાજ હવે ભોજને વિદ્યાશાળામાં મોકલો. હવે તેની કસી જરૂર નથી. ભોજને પાટશાળામાં વિદાય કર્યો ને મુંજ એક ચિત્તે જોષી શું કહે છે તે સાંભળ્યા બેઠો. જોષીએ પોતાનું બોલવું શરૂ કર્યું હે મુંજરાજા ? પંચાવન વર્ષ. સાત મહિના ને ત્રણ દિવસ : આ ભોજ ગૌડેશ સુધી દક્ષિણ દેશનું રાજ્ય કરશે.

જોષીના રાખ્દો મુંજને અંતરમાં અગ્નિ સમાન. લાગ્યા પણ બહારથી ખુશાલી દર્શાવી તો પણ તેવું મુખ શ્યામ થયું ને ચિન્તાતુર દેખાવ જણાઈ આવ્યો. વિચારમાં ને વિચારમાં તેણે આખી રાત ગાળી. બીજે દિવસે, અપોર સુધી ભોજન પણ ભાગ્યું નહિ.

આખરે તેણે અંગાળના રાજા વલ્લભરાજને માણસ મોકલી તાડીદથી બોલાવ્યો ને...તેને શુભ રીતે કહ્યું:...

વલ્લભરાજ આગળની રાતના પહેલા પહેરમાં તમારે ભુવનેશ્વરીના વનમાં જઈ ભુવનેશ્વરીના મંદીરમાં બોજનો મારી નાખવો અને તેનું માથું મારી પ્રાસે લાવવું.

આ કામ કરવાને વલ્લભરાજે કશું કર્યું અને નમ્રતાથી પોતાનો વિચાર મુંઝવ્યાગળ કરી બતાવ્યો. રાજા મુંઝવે તેમ જણાવ્યો છે કે બોજની પાસે દ્રવ્ય નથી. તેમજ બળવાન માણસો પણ નથી. બોજ એટલે આપના પુત્ર સમાન છે. અને દાસની માફક આજ્ઞા પાળનાર પરાધિનપણે પેટ ભરે છે. આવાને મારી નાખવાનું કારણ શું?

મુંઝવે જોયીએ કહેલી સર્વ ખીના વલ્લભરાજને કહી, આ સંભળી વલ્લભરાજ બોલ્યો:

त्रैलोक्यनाथो रामोऽस्ति वसिष्ठो ब्रह्म पुत्रकः

तेन राज्याभिषेके तु मुहूर्तः कथितो भवत्

तु मुहूर्ते रामोऽपि वनं नीतोऽवनी विना

सिताहारोऽप्य भवद्वैरिष्ठि वचनं बृथा ॥૨૧॥

રામચંદ્ર ત્રિલોકનાથ હતા. વસિષ્ઠ મુની બ્રહ્માના પુત્ર હતા. અને તેમણેજ મુહૂર્ત આપી રામચંદ્રજીને રાજ્યાભિષેક માટે જોયું હતું તો પણ તેજ મુહૂર્તમાં રામચંદ્રજીને રાજ્ય નહિ મળતાં વનમાં જવું પડ્યું. ત્યાં સીતાનું દરણુ થયું. આ રીતે બ્રહ્માનું વચન પણ નિષ્ફળ થયું તો રાજેન્દ્ર આ બાલજી તે શું? એવા બાલજીના કહેવા ઉપર વિશ્વાસ રાખી બોજ કુંવરને મારી નાખવા કહ્યો છે એ આપના જેવાને ચોચ નથી. વળા સિંધુસ રાગની પ્રિતી પાત્ર પ્રજા બોજને મારી નાખવાનું જાણીને ત્રાસ પામશે. તે સાથે થઈ તોફાન નગશે. રાજ્યમાં કાલાદત થશે, શેરેરીઓ બંદ હાથશે તો રાજને ખમતું પડશે. પુત્રવધ કરવો એ પણ હિતકારી નથી.

વલ્લભરાજનું કહેવું પથર ઉપર પાણીની માફક થયું ને કોષાવેશમાં મુંઝવે કહ્યું. વલ્લભરાજ, તું શું મારા રાગનો ધણી છે? શું તું નોકર નથી? નોકર થઈને જે હુકમને તાબે ન થાય તે બકરાના ગળાના આવેળ જેવો નિષ્પયોગી છે.

વલ્લભરાજે ધાર્યું આખરે કાળને અનુસરવું કરવું જોઈએ. અમલ આગળ અક્ષલ નકામી છે. મહારાજ આપનો હુકમ હાથથી હું તે કાર્ય કરવા જાઉં છું એમ કહી ત્યાંથી ચાલ્યો. અને મુજબનો પુત્ર તથા બોજ પાંચાળામાં હતા ત્યાંથી બોજને બોલાવ્યો. બોજના જાણવામાં કંઈ આવ્યું હતું તેથી તે મુસે થઈને બોલ્યો. પાપી હું રાજપુત છું. મને મહારાજ મહેલમાંથી બોલાવનાર તું કાણ? તેં આ પ્રમાણે દિવન કેમ કરી? એમ કહેતાં જ પોતાના પગનું છુટ વલ્લભરાજના માથામાં માર્યું. વલ્લભરાજે મુઝે મોટે આનમાંથી તકવાર ખુદી કરી અને બોજને રથમાં બેસાડી ભુવનેશ્વરીના મંદીર તરફ ચાલ્યા.

વ્યાપાર વિચાર (તેજમંદી).

અમારા માસિકમાં ફેરફાર માસમાં માસિકની અનિયમીતતાથી. વ્યાપાર વિચાર આવી શક્યા નહિ હતા, જેથી અમારા ગ્રાહકોમાં વધારે અસતોષ ફેલાયો અને પુછ પરછના ઘણા કાયદો આવ્યા. જેથી ચાલુ અંકથી. અમારી સમજ પ્રમાણે. ક્રાઉન, સોના, ચાંદી શેર અને અક્સીના ભાવોની વધઘટ નીચે પ્રમાણે આપવા ધારી છે. તેમજ આ પ્રમાણે વધા-ઘટી શા કારણોથી અને કેવા પ્રહોના સંબંધથી અને છે સાથી વેપારી વાનાવરણો વધા ઘટીમાં આવી ગય છે તેની ફેરફાર સમજુતીનો લેખપણ આ અંક થી આપવા માંડ્યો છે તે ઉપર મનન કરવાથી વધુ સમજ આવ્યા શીવાય રહેશે નહિજ. દર રોજના ક્રીયર ઉપર આવતા આંક તથા ફરફાપણ કાઢવા ધારીએ છીએ, જનની સગવડે જનસમુદાય આગળ જરૂરીઆને રજુ કરીશું. આ આગામીમાં વધુ ફેરફાર સમજાય તો પત્રથી પુછી જાઓ કરી લેવી સારી લેખાશે.

૧ + આ નિશાનીઓ તેજની છે. (જુન માસ) - આ નિશાની મંદીની છે.

તા. વાર	શીયર	ભડ્ય	અક્સી	સોના	ચાંદી	તા. વાર	શીયર	ભડ્ય	અક્સી	સોના	ચાંદી		
		ક્રાઉન	આના	આના	આના			ક્રાઉન	આના	આના	આના		
		રકા						રકા					
૧	શુકર	+૨૮	+૬	-૨	+૧	-૪	૧૬	શનિ	-૨૨	-૨	-૩	-૧	૬૩
૨	શનિ	-૨૫	+૨	-૧	+૧	-૩	૧૮	સોમ	-૧૩	-૭	-૨	૬૧	૬૩
૪	સોમ	+૨૨	+૫	-૨	-૧	+૧	૧૯	મંગળ	-૫૨	-૧૧	-૧	-૧	-૨
૫	મંગળ	+૧૮	+૨	-૧	-૧	+૪	૨૦	બુધ	૬૧૭	-૨	-૩	-૧	-૪
૬	બુધ	+૨૮	+૩	+૧	-૧	-૫	૨૧	ગુરુ	-૨૦	૬૧	-૧	૬૧	-૨
૭	ગુરુ	+૨૨	+૨	+૧	+૧	-૩	૨૨	શુકર	૬૧૬	-૫	-૨	-૧	-૧
૮	શુકર	+૨૫	+૭	-૧	+૧	+૧	૨૩	શનિ	-૨૨	૬૨	-૪	-૨	૬૩
૯	શનિ	+૧૫	+૪	+૧	-૨	+૧	૨૫	સોમ	-૨૮	-૫	૬૧	-૨	૬૧
૧૧	સોમ	-૨૦	-૨	-૨	-૧	-૧	૨૬	મંગળ	૬૮	-૩	૬૧	૬૧	-૧
૧૨	મંગળ	+૧૨	+૩	+૧	-૧	+૨	૨૭	બુધ	૬૧૮	-૪	૬૨	-૧	-૨
૧૩	બુધ	-૧૫	+૧	-૨	+૨	+૧	૨૮	ગુરુ	૬૧૨	-૪	૬૩	૬૧	-૧
૧૪	ગુરુ	-૩૦	-૬	+૧	+૨	-૨	૨૯	શુકર	૬૬	૬૨	-૧	૬૧	૬૧
૧૫	શુકર	-૧૨	-૩	+૧	-૧	-૩	૩૦	શનિ	-૧૭	૬૧	-૧	૬૧	-૩

સારાંશ નીચે વધુ સમજુતી માટે આપવામાં આવેલો છે.

ક્રાઉન—૧૧ મી જુન સુધી. ભડ્ય ક્રાઉનમાં રજુ કરીઆ. તેજ યશે. તા. ૧૦ મી જુન થી થોડા વેચાણ શરૂ કરેા જુન આખર સુધીમાં ભડ્ય મંદો યશે જ્યો ફેરફાર વખતે સમાન રહેશે વધઘટ જાણશે પરંતુ મંદીનું વલણ પકડશે.

ન્યુયોર્કશીયર—૧૧ મી જુન સુધી. ૧૦૦૧૩૫ શીયર તેજ આવશે ત્યારમા તા ૨૫ મી જુન સુધીમાં ૧૧૫ શીયર મંદી અપવા વધી સમજાય છે.

અક્સી—જુન માસમાં અક્સી (૧) એક ટકા મંદી થવાની વધી છે.

સોનું—સોનાનો ભાવ ફીઆ ૨૫૫ ની નજીક રહ્યા કરવાનો

ચાંદી—ચાંદીનો ભાવ ફીઆ. ૮૩ નજીક રહેવા વધી છે.

મુંબઈ શેર બજારમાં ૫૦ થી ૧૦૦ ફીઆની વધવટ થશે ભાવ સમાન રહેવાના.

તા ૩૦ આવતા અંકથી વેપારીઓની સમગ્ર ખાતર માસીક રીપોર્ટ તરીકે ફેટકીક ચીન્નેના ફેક્ટરી તથા ફળ આપવાને નક્કી કરેલ છે. તેમાં નીચે જણાવેલી ધારી ખરી આપનો મુખ્ય આપવાની વધી છે.

૧ મુંબઈ ૩ બજાર-ભરૂચ, ઉમર, ખંભાત.

૨ લીવરપુર વાપદાનો ભાવ.

૩ ઇંજીપરીયન વાપદાનો ભાવ.

૪ ન્યુયોર્ક ફોનો બજાર.

૫ ઇંડીયા ફોનો લીવરપુરમાં ભાવ.

૬ મુંબઈ આવેલા. ૩. તથા બીયાંની રીસીટ

૭ ન્યુ ઓરલીયન્સ ફોનો બજાર.

૮ સોનું તથા ચાંદી બજારની વધવટ

૯ મુંબઈ શેર બજાર.

૧૦ ફેટકીક શેર બજાર (જુદા શેર) વિગેરે.

૧૧ મધરાસ શેર બજાર.

૧૨ અમદાવાદ શેર બજાર.

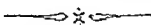
૧૩ મોટા શહેરોની ડુંડી ભાવો.

૧૪ ધાતુ, અક્સી અને એરેન્ડા બજાર.

૧૫ સરસવ. તલ. ખમ્મખમ. ભોંયસીંગ તથા કપાસીઆને હરડા વિગેરેની ફળ.

૧૬ શુગર રબર મેટલ તાંબાપિત્તલ ઇત્યાદિ ફેબીકેસ ઇત્યાદિ.

૧૭ ચોખા ખાંડની વસાધરીની ફળ.

જ્યોતિષ દ્રષ્ટિથી સદ્દાનો વેપાર.

[મંદિતા મંદ્યમાં આ વિચારો પશુ ગમવાનું થાય છે. “ પ્રદેવ્યામિદં સર્વમ્ ” આ વાક્ય વિશેષ મનનીય છે. ગ્રહીમાં દ્રાહ્યજી સર્વ વ્યો. જ્યાં નિયમ-પદ્ધતિ-નિયમ શીત્રાય નિયત્રાય જેવું નરિ. માત્રી દ્રષ્ટીએ તદિ પટેલ એવા અલેક નિયમો વર્ગ. આ માનવી દ્રષ્ટિના દુર્લભ પદ્ધતિ હીયે મનુષ્ય “ પદ્ધતિનો અવદાર અદ્વૈત અનુભવિત છે ” એમ ધારી વારે બોલી જાય છે. આંશ પ્રદાર આપાર જાગરમ સદ્દા નગરે પટે જે. ગામમાં નવું સોનું આગુ ન દેખ જ્યાં પદ્ધતિ સોનાના આરમાં ફેરકાર થઈ આવેલો જણાય છે. પરદેશમાં થયેલ લેવરેનું મંદિત્રાય આપણું તરફના આપારના આવ ઉપર જણાઈ આવેલે. એકાદ જાની ફેક માદમિક આપારીસી છે.અર માલ એક દાનુ કરવાની અદ્વૈતમ પરી મર્વ આપારનું ધારવાળું નાખ્યા

આમ અનેક પ્રકારના વ્યાવહારિક નિયમો ખેડાડી અનેક લોક 'ગા' રતના લાવ બદલવાના કારણે કરાવે છે સાધારણ રીતે લાવમાં ફેરફાર થવાનું 'કારણ' મોટું ખેડનાર જગર છાતીનો મનુષ્ય હોય છે તેમ આપણને માલમ પડે છે. આ કારણને લેધને આ મદા ઉપર જ્યોતિષ દ્રષ્ટીથી કંઈ નિયમો હોઈ શકે કે કેમ તેનો વિચાર કરવાને અમારા આલંકાર તરફથી વારંવાર સૂચનાઓ થવાથી અમારા મિત્રોના તેમજ અમારા કેટલાક અનુભવ જન્ય વિચારો વાંચેલા ફળે રહ્યું છે. જે તમામ વેપારીઓને વધારે સમય બહેતું થવાની વધી છે. આ બાબતમાં વધારે અનુભવી બંધુ કંઈપણ ફેરફાર કરવાને સુચરણે તો અમારા આ વિચારોમાં ન્યૂનાધિક્કે કરી જનસમુદાય આગમ રહ્યું કરીશું. અમારા પ્રયાસને લિતેજન કરવાને બનતી સહાય આપવા વિનંતી છે.

પ્રાચીન કાલમાં આજના મુધરેલા જમાના પ્રમાણેનો વાપદાનો વેપાર ન હતો. તેજ પ્રમાણે પરદેશ સાથે આગમોદ તથા રેલ્વેનાં સાધનો ન હોવાને લીધે માલની આવકબચક આજના જેટલી ન હોવાને લીધે જ્યાંના માલ ત્યાંજ વધી જતો. તેને લીધે માલના ભાવ ઉપર વિશેષ તેજ મંદીનું પરિણામ આવતું ન હતું અને તેનેજ લીધે આપણા જ્યોતિષશાસ્ત્રજ્ઞોએ આ વિષય ઉપર પોતાની દ્રિષ્ટ શકિતથી વિશેષ સ્પષ્ટીકરણ કર્યું હોય તેમ ઝાઝું જણાતું નથી.

અર્વાચીન સમયમાં તારવંત્રી તથા માલની લાવલકમ કરનારાં પુષ્કળ સાધનો હોવાને લીધે ભાવોમાં વારંવાર વધઘટ (તેજમંદી) થાય છે. આ વધઘટ કેવી રીતે થાય છે, તે જ્યોતિષ દ્રષ્ટીથી કેવી રીતે નિયમ બદ છે. તેની ફરેખા જણાય તે હેતુથી આ લેખ લખવાનો લેખક આ અધ્ય પ્રયાસ કર્યો છે. આ ફરેખાને પૂર્ણતા પ્રત્યે ખેંચી જવાનું કાર્ય જાણીતા બંધુઓ કરશે એવી વિનંતિ આ લેખકાગ તેમને કરું છું. મહારા આ લેખ માર્ગેમા વિચાર બધાજ અગમર છે એમ હું કહેવા માંગેનો નથી. પણ પોતાના વિચારો અનેક જાણીતાઓ આગળ નરવાથી તેમાં આગોઆપ થણો સુધારો—(ચોખવટ) થાય છે. આમ જાણીનેજ મહે મહારા વિચાર બતાવવાનું સાહસ કર્યું છે. આપારી વર્ગનું જે વિષય ઉપર ચિત્ત વિશેષ ચોરેલું રહે છે તે વિષય ઉપર આજનાં જ્યોતિષજ્ઞોએ વિશેષ પરિશ્રમ કરેનો. અને અનુભવ થી કંઈક નિયમો ખેડાડી તે નિયમોની સદાયથી સ્વદેશીય આપારી વર્ગને આજના જેવા આ આપારી યુગમાં આગળ એ લરવાને મદદ દેવી તેપણ આ વિષય ચર્ચવાનો એક આશય છે.

પાશ્ચાત્ય જ્યોતિષજ્ઞો આ વિષય ઉપર કંઈક થોડા ધણા વિચારો કર્યા છે. અને શોધ કરી જે નિયમો બંધાયા છે તે પુસ્તક રૂપે તેઓએ પ્રસિદ્ધપણ કર્યા છે. પણ તે પુસ્તકોની કિંમત બારે હોવાને લીધે સાધારણ વર્ગ ને પુસ્તકો ખરીદી શકેને નથી જેઓ તે પુસ્તકો ખરીદી શકે તેમ છે તેઓને આ શાસ્ત્ર સંબંધનો એક આંકેરો પણ સમજી નથી. માટે આજ અને વર્ગની અધ્યણ દળી ગયને તે જાને વર્ગો આ બાબતમાં રસપૂર્વક વિચાર કરના થઈ જાય તેપણ આ લેખ લખવાનો એક હેતુ છે. આમ વિષય ચર્ચવાના બધા હેતુ આગળ કરી તપારી મ્હારા વિચારો અલખનિથી જેવા છે તેવા બતાવવાની શરૂઆત કરું છું.

કપાસ, સોનું, ચાદી, લુદીલુદી કંપનીના શેર, તાંબું, પિત્તળ, લોખંડ, અક્ષતી, સણ, વિગેરે વસ્તુઓના ભાવોમાં બીજી સર્વ વસ્તુઓના ભાવ કરતાં વધારે તેજમંદી થયા કરે છે તેમ આપારી વર્ગને જણાય છે. તે પ્રમાણે રેમીસમાં વ્યક્તીશ થયેલી ઉચ્ચકપાયલતું પરિણામ પણ આપારી ભાવોમાં ફેરફાર કરે છે. એટલે કે આ સર્વના વિચારનોમાર એક એક પ્રકરણમાં લખને બતાવીશ.

કપાસ.

દાલમાં હિન્દુસ્થાનમાં કપાસનો પાક હુનીયાના પાકના લગભગ પાંચમા ભાગે ઉતરે છે. ૩/૫ ત્રણ પચ્ચમાંશ પાક અમેરિકામાં થાય છે. બ્રાઝીલનો ૧/૫ એક પચ્ચમાંશ પાક હુનીયાના બ્રાઝીલના ભાગમાં થાય છે. અમેરિકા તે નવીન હુનીયામાં રહેલા લુની હુનીયામાં કેવળ હિન્દુ-સ્થાનમાંજ કપાસની પેદાશ વધારે થાય છે. કેટલીક વખતે પાક ઘણો થયો હોય તોપણ ભાવ વધે છે અથવા પાક ઓછો હોય છતાં પણ ભાવ ઘટી જાય છે. આ વાત રાષ્ટ્રીય સ્થિતિ, દેશમાં આર્થિક અતારોગ્ય, જનતાને ગરજ, તે ઉપર વિશેષ આધાર રાખે છે. કેટલીક વખત અમેરિકામાં વરસાદ પાણી સારાં થયાં હોય પાક સારો ઉતર્યો હોય છે અને હિન્દુસ્થાનમાં વરસાદ ન હોવાને લીધે પાક કમી ઉતરે છે. એટલે કે સર્વ દેશનાં વરસાદ પાણીના અંતે તે દેશ ઉપર ગ્રહોનાં ચનારાં પરિણામોના વિચાર કર્યા સિવાય ભવિષ્ય ભાખવામાં આવડું હોય તો ભવિષ્ય કળ ખોટુંજ કરે એમાં નવાઈ નથી.

કપાસ ઉપર મુખ્ય પરિણામ કરનારો જો કોઈપણ ગ્રહ હોય તો તે શુક્ર છે. શુક્રથી બીજું નંબરે ચંદ્રનું પરિણામ પણ કપાસ ઉપર થાય છે.....નો રંગ કાળાશપર હોય છે અને તેની.....નો રંગ પીલાશપર હોય છે.....ના અંદરના ગર્ભનો રંગ .....હોય છે. આ વસ્તુ સર્વને નિયમિત ઉપયોગી હોવાને લીધે તેના ઉપર સર્વ ગ્રહોના અસામાન્ય પ્રમાણે કમી જાસ્તી પરિણામ આવે છે. આના ઉપર દર્શક નેપ્ચ્યુનનું પરિણામ વિશેષ તાત્કાલિક અનુભવમાં આવ્યા સરખું થાય છે. ગ્રહોની પૂર્ણ દ્રષ્ટિ આપણા શાસ્ત્રકારોએ આમ કરાવી છે—

સપ્તમ દ્રષ્ટિ સર્વ ગ્રહોને પૂર્ણ
ચતુર્થ, અષ્ટમ દ્રષ્ટિ મંગળને પૂર્ણ
પંચમ, નવમ દ્રષ્ટિ શુક્રને પૂર્ણ
તૃતીય, દશમ દ્રષ્ટિ શનિને પૂર્ણ

પાશ્ચાત્ય જ્યોતિર્વિદોએ કરાવેલી દ્રષ્ટિઓમાં પૌર્વાસ દ્રષ્ટિઓનો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે. ત્રિકાળ એટલે નવ પંચમ દ્રષ્ટિ (Trine) તેજ શુક્રની પૂર્ણ દ્રષ્ટિ કેન્દ્ર (Square) ઉર્ધ્વ ચતુર્થ દશમ દ્રષ્ટિ તે આપણી મંગળની, ચોથી અને શનિની દશમ દ્રષ્ટિ અર્ધ ત્રિકાળી (Sextile) અથવા કામ (તૃતીય એકદશ) દ્રષ્ટિ તે ત્રિકાળ દ્રષ્ટિની અરધો ખરેખર છે ને શનિની તૃતીય દ્રષ્ટિ તૃતીય દ્રષ્ટિ સરખી અનિષ્ટ નથી. એટલેજ એકદશ સ્થાનનો શનિ સારો કહેવાય છે. શુભખશુભ સંબંધાનુ સાર તેજમંદી દર્શાવી પડે. પ્રતિયોગ (Opposition) ને સપ્તમ દ્રષ્ટિ અને યુતિ (Conjunction) આ દ્રષ્ટિયોગ પાશ્ચાત્યોમાં મુખ્ય છે. આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં—

ભારતીય

જ્યોતિષ-ચંદ્રોદય

BHARATIYA JYOTISH CHANDRODAYA.

ग्रहैस्तु व्यापितं सर्वं त्रैलोक्यं सचराचरम्

પુસ્તક ૨ ભુ.

વૈશાખ માસ ૧૯૨૫

અંક ૨ નો.

VOL. II.

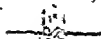
APRIL 1923.

NO. 2.

ત આદિત્યાસં ઊરવો ગમીરા અદઘ્યાસો દિપ્સન્તો મૂર્યક્ષાઃ અન્તઃ
પદયન્તિ ષૂજિનોત સાધુ સર્વે રાજમ્બઃ પરમા ચિદન્તિ
ક્રમવેદ મંડલ ૨ અષ્ટક ૨ અધ્યાય ૭ મુક્ત ૨૭ ક્ર્ચા ૩

અર્થ—

સૂર્યનારાયણ એ સૂર્ય વ્યાપક અને મંલીર છે, તેમની આંગળી લુચ્ચાર્ધ દીપ્તિ પણ
ચાલતી તથી, તે પાપીઝાને મગ્ન કરેછે. તેમને અસંખ્ય નેત્રો છે, બેડું દ્યુ અને ભક્તિ દ્યુ
તે માણસના મનમાં હોય તો પણ તેમને સાફ સમગ્ર છે તેમજ પદાર્થ ગમે તેટલો દૂર
હોય તો આ આદિત્ય (સૂર્ય) રાગને તે તદન પાસેજ હોય છે આવા અત્યુત્કૃષ્ટ ગુણપાળા
મૂર્ધ્વે સર્વ (જ્યોતિષચંદ્રોદયના) હિપાસકાને પાપથી બચાવી દેવાય માર્ગે દોરનારા ધાગ્રે

॥ ૐ ॥

“ મહેમાન હું રહેતો રહે ! ”

(ચોરસ)

૧

હું શું લખું ? કોને લખું ? કેવું લખું ? સ્વમન્ત્રવશો !
હું શું બંધું ? ઉર ખાલા છે ! વ્હાલાં બધાં નિભાવશો,
છે છંદગીમાં એક ભવની ! આ સગાઈ સર્વને !
બહો બધાં, તોપણ કદા ત્યાગે નહીં ઉર ગર્વને !

૨

કુસ્તી ચડે મરતી મહી ! સુસ્તી ચડે વસ્તી મહી
હસ્તી કહે બેલનમાં ! ત્યાં શું રહે કહેવું અહીં ?
સેવક બને શિરશ્ચરજી ! કુદરત કહે આ જગમાં !
છે ન્યાય ઉચ્ચે ભારીનો ! દોગી બજેછે ભક્તમાં !

૩

તોફાનના બહુ તાનમાં બેભાન બનવું કાં વિરા ?
આ રાતમાં “ મહેમાન ” સૌ કાં બૂલવી “ ગીતા ” ગીરા ?
ના ભાવવું જિંદુ મળે કે પ્રેમના, ત્યાં કેખતો !
દિલ ધાવતો, કહે નહીં ! ત્યાં ભાન બૂલી ખેખતો !

૪

કુદરત કળાને છેતરી ! ને રહેમ માયું ક્યાં ચણી ?
ઉદ્ભૂત બધાને હું ત્યજું ! તો લેખ બેવાનીવણી,
આત્મ મહીના સ્વાર્થમાં ! ના રાચતો તલભર વિરા !
માત્રમ અહીં તો જોકે છે ! ના કંઈનો કોને જરા !

૫

મદાર ન મહા હું કદા ! કોને, અહીં શાને કહે ?
ખાડે ગિજાવું છે સત ! છેને કઈ ભાને ચહે ?
વૈરાગ્ય પ્રતિ તાનમાં ! ગૃહસ્થાન થઈ રહેતો રહે !
સદ ભાગ્ય માની રાતમાં ! “ મહેમાન હું રહેતો રહે ! ”

“ હૃદયચોગી ”

(ચોરસવર્ગ)

મધાનક્ષત્ર પુજના અંક તારા.

લેખક—કૃષ્ણરામ પ્હાસણ ભટ્ટ.

નક્ષત્ર એ પ્રકારનાં છે. રાશિચક્રના આરંભરથાનથી ૧૩ અથવા ૨૦ કલાનો, એક ભાગ આ પ્રમાણે જે ૨૭ ભાગ તે વિભાગાત્મક નક્ષત્ર પંચાંગ ગણિતમાં આજ નક્ષત્રો આવેછે. આ વિભાગોને અગ્નિની વિગેરે નક્ષત્રપુંજે સાથે કંઈ પણ સંબંધ નથી. પંચાંગમાં લખેલાં દિન નક્ષત્રો પ્રમાણે આકાશમાં ચન્દ્ર જેવામાં આવે છે આની જે કોઈની સમજુતી હોય તે તે બ્રહ્મ ભરેલી છે. ચન્દ્રની યોગ તારા સાથેની યુતિ આ એક સ્વતંત્ર વિષય છે.

સૂર્યના બ્રમણ માર્ગની આસપાસ આકાશમાં ખૂણા સાદુ જે ૨૭ નક્ષત્ર પુંજ કંઈપણમાં આવ્યાં છે તે નક્ષત્રોને તારકાત્મક નક્ષત્રો કહેવામાં આવેછે. આ ધીમેજે પ્રકાર છે. આ પ્રકાર પહેલા પ્રકારથી ભિન્ન છે. આ તારકાપુંજ સરખા સરખા અંતરે ઉપર આવેલા નથી. પ્રથમો બોગ આ તારકના બોગ સરખો થાય એટલે તે અહ તે તારા પાસે જણાયછે. રામ લેન્ડ સમયે પુણ્ય વિભાગમાં રહેલો ચન્દ્ર (તારા) પુનર્વસુના તારકાપુંજ પાસે હતો. મહાભારત સમયે જ્યેષ્ઠા તારકાપુંજ પાસે દેખાતો મંગલ મધ્ય વિભાગમાં હતો. વરાહચાર્યના વખતે હિતરા ભાદ્રપદ વિભાગમાં ચેતીનો ચોગ તારો હતો ! ઇત્યાદિ આધાર ઉપરથી નક્ષત્ર પુંજ તે કેવળ ખૂણુ સાદુ છે તે સ્પષ્ટ જણાઈ આવેછે. હમણાના ચાલુ કોઈ પણ નિરખન પંચાંગમાં આ તારકાઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવતો નથી. ઉદાત્ત પંચાંગમાં જે વિભાગાત્મક નક્ષત્રો તેજ તારકાત્મક નક્ષત્રો છે આમ સમજવામાં આવે છે ! અત્યુ. આ તારકાત્મક નક્ષત્રોનો ઉપયોગ જ્ઞાનકં સાધનામાં કરવા માટે દેશકાક પાશ્વત્ય જ્યોતિષીઓના પ્રયત્ન ચાલુ છે. તેની માહિતી 'ચન્દ્રોદય'ના પાંચાંગને થાય તે હેતુથી આજ એક તારા પંચાંગી વિવેચન કરવાનું કરાવું છે.

આકાશમાં અનન્ત અનન્ત ઉપર આપણા સૂર્ય જેવા કિંવા તેના કરતાં પણ વધારે તેજસ્વી એવા અનેક સૂર્યો છે. આપણા સૂર્યથી અતિશય પાસેના સેટાગ્રસી તામના તારા ઉપરથી સૂર્ય તરફ જેવામાં આવ્યું હોય તે આપણી અદમાના બીજકુટ દેખાશે નહિ. અને આપણે સૂર્ય એકાદ.....તારા પ્રમાણે દેખાશે. આવા તારાઓ પૃથ્વી મધ્યાને તારો છે. આકાશમાં પહેલા નંબરના તેજ પ્રકાશિત ચનારા જે ૧૯ તારાઓ છે, તેમાં અધાનો તારો છેવટનો છે. આ શુભ તેજથી પ્રકાશે છે. આ ત્રણ તારાના ત્રિકૂટ મોહિતો અંક છે. આ ત્રિકૂટ અનુક્રમે ૧-૭, ૮-૫, ૧૩ નંબરના તારાનું ગુપ્તું છે. આ તારો દોશમાં સિંહ રાશિના ૨૯ મા અંશ ઉપર માત્રમ પડી આવેછે. રહેલના મન પ્રમાણે આ તારાનો જ્ઞાનકમાં ફક્ત સાદુ વિચાર કરવો ચોગ્ય નથી કારણ તે નારા એટલે સ્વતંત્ર તારા હોઈ તે દરેકને અદમાલા હોય છે. અદમાલા કૃષી લગનની ઉત્પત્તિ, રિથિતિ હવ ચાલુજ છે. એક અદમાલાને બીજ અદમાલા ગાયે કંઈ પણ સંબંધ નથી. પણ આ મન વિશેષ ગ્રાહ્ય નથી. મહાભારત કાળમાં

કર્ણ પશુ સ્થિર તારાપાત્રે દેખાતા ગ્રહનું ક્ષત્ર 'લોકસ્થવર' વિગેરે પ્રકારે કહે છે. ગ્રાહીત, સિમોનાઈટ, સિલિ વિગેરે અંધકારોએ આ તારાઓનાં ક્ષત્ર લખ્યાં છે.

કાર્દ પશુ તારાનું પરિણામ તે તારો દશમ ભાવ ઉપર, લગ્ન ચિન્હ ઉપર રવિ અને ચન્દ્ર ઉપર હોતાં વિશેષ પ્રમાણમાં જોવામાં આવેછે. ખીન ગ્રહો પશુ આવા તારાઓ સાથે સંયુક્ત થાય તો તેમનું પશુ ક્ષત્ર જોયું.

મધ્ય તારો કાર્દને પશુ 'જ્યોતિર્વિલાસ' અંધની સદાપથી નક્કી જોતાં આવડે, આ તારામાં ગુરૂની જ્ઞાન શક્તિ અને મંગલનું સામર્થ્ય સેળ જોળ થયેલ છે. સામાન્યતઃ આ તારો ધાણ્ય મહત્વ અને પ્રભુત્વની ઈચ્છા દાખવનારો છે.

લગ્ન કિંવા દશમ ભાવમાં આ તારો હોતાં મનુષ્ય સુખી અને કર્તૃત્વવાન થાય છે. પ્રાચીન કાલમાં આ તારો પૂર્ણ પશુ ઐશ્વર્ય દેનારો, રાજયોગ ધરાવનારો અને વૈભવના શિખર ઉપર બેસાડનારો છે એમ સમજવામાં આવતું. હમણા હમણામાં એમ દેખાય છે કે આ કસમનો અન્ત સુખમાં આવતો નથી. રવિ આ તારાથી સંયુક્ત થતાં મનુષ્ય માન મરતો, ઐશ્વર્ય અને મોટાપણું મેળવે છે. પશુ તેની આખરની સ્થિતિ અતિ કાળજી લેવેલી, માન હાનિ દેખાડનારી અને સંકટગ્રસ્ત હોય છે. વૈભવ મય સ્થિતિ પછી આપત્તિ આવનાં આવો મનુષ્ય આ-મહત્તર પશુ કરી બેસે છે.

આ તારાની આગળ પાછળ ૮ અંશના અંતર સુધીમાં જો ગ્રહ કિંવા લગ્ન, દશમ હોય તો આ ક્ષત્ર ખરાબર મહેલે છે જોમતો જન્મ દિવસના ભાગમાં થયો હોય તેને આ ક્ષત્ર બહુ મોક્ષમ મહેલે છે. પછી તે ગમે તે પરિસ્થિતિમાં જન્મે રાત્રિએ જન્મ હોતાં અનુભવ થોડો મહેલે છે.

પાપગ્રહ આ તારાથી સંયુક્ત થતાં અતિ વિકટ સકટ અને માનહાનિના પ્રસંગ અનુભવમાં આવે છે.

મધ્ય તારા સાથે ચન્દ્ર કિંવા સૂર્ય સંયુક્ત હોઈ તેમનો દશમ ભાવમાં રહેલા ગુરૂની સાથે ત્રિકાણુ યોગ થાય તો રાજ વૈભવ ભોગવાવે છે.

મધ્ય તારા પાસે શનિ કિંવા મંગળ હોઈ ચન્દ્ર જો પાપગ્રહથી બગડે તો અધેળા-પણું બહેલે છે.

મધ્ય તારા ઉપર ચંદ્ર હોતાં મનુષ્ય સ્વર્ગના વિચારનો પોતાના બળથી ઐશ્વર્ય સંપન્ન થાય છે.

વર્ષ લગ્ન આ તારા ઉપર આવે સારે ઉચ્છ્વાનાનો વિકાર ક્ષલ્લનો પ્રસંગ, શત્રુનાશ અને ધન લાભ જો ફળો મળે છે.

વર્ષદશમ આવે ત્યારે બહુમાન કુલીન અને અધિકારી લોભા સાથે મૈત્રી મોટી, જવાબદારીનાં કાર્યો દાઢમાં લેવાય.

વાર્ષિક સૂર્ય આ તારા ઉપર આવતાંજ રૂઢ અને વરીલ વર્ષને આત્મરી ભોગવાવે પા-
તાને. કામની ડગડગ કિંવા શારિરિક કટ પણ જણાવે. અંગીકૃત (સાત્રુ) કાર્ય માત્ર મિદ્ધ થઇ શકે છે.

વાર્ષિક ચંદ્ર મધ્ય તારા ઉપર આવે ત્યારે સત્તાનું મૃત્યુ કુટુંબમાં સ્ત્રીને આત્મરી, નાતિમાં
મંદત્વ અને ધન લાભ મળે છે.

વાર્ષિક શુક્ર આ તારા ઉપર હોતાં કૃતિ અને માન્યતા મળે છે. અધિકાર અને
ધનની પ્રાપ્તિ થાય છે.

વાર્ષિક શુક્ર આ તારા ઉપર હોતાં અવશ આચરમમાં ખોટ. યશ પ્રસંગે નિરાશા અને
સ્ત્રીને અવરજવા માહમ પડે છે.

વાર્ષિક મંગલ આ તારા ઉપર હોતાં માન, સન્માન કૃતિ અને સમાજમાં નાયકપણું
પ્રાપ્ત થાય છે.

વાર્ષિક શુક્ર આ તારા ઉપર આવતાં મુન મનુષ્યો સાથે રનેહ ધર્માચરણ તરફ પ્રવૃત્તિ
એશ્વર્ય અને વિદ્યાનમાં ગણના થવાની.

વાર્ષિક-શનિ આ તારા ઉપર આવે ત્યારે મોટી જવાબદારી અંગીકાર કરવાના પ્રસંગો
વેદાન્તની આવડ અને મોટી માંદગી ભોગવવી પડે.

વાર્ષિક દર્શક આ તારા ઉપર આવતાં સંનતિને કટ અધિકાર પ્રાપ્તિ, રાજકીય અગ-
વગમાં આગળ પડે. લાભ લેવાની પ્રવૃત્તિ ધ્વંસ.

વાર્ષિક નેપચ્યુત્ર મધ્ય તારા ઉપર આવતાં ઉચ્ચ વિચાર, જનસમુદાયનાં કલ્યાણની ઇચ્છા
અને ઉપાસના તરફ મન ને લઇ જાય છે.

સને ૧૯૨૪ ની શરૂઆતમાં મહાયુદ્ધને પ્રસંગે તા. ૨૧ આગસ્ટને દિવસે સૂર્યગ્રહણ આજ
તારા ઉપર થયું હતું.

મંગળ આ તારા ઉપર આવતાં હવામાનમાં મોટો ફેરફાર જણાય છે. સને ૧૯૨૩
ના આગટ આખેરીએ મંગળ આ તારા પાસે આવશે ત્યારે આની સત્તા દ્રગ્ગોચર થવાની.

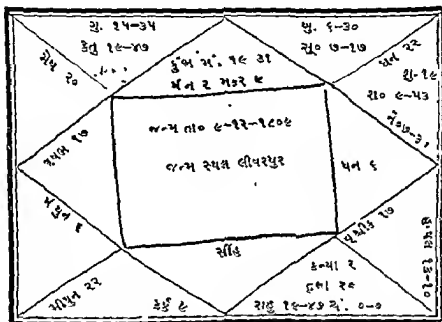
તેજમંદી તરફ ધણ મોટા ભાગના જ્યોતિષીઓનું ધ્યાન મોટેનું હોઈ હંમેશાં વ્યાપાર
ઉપર ગ્રહોનું મનાઈ પરિણામ નિશ્ચિત કરવામાં સ્થિર તારકાઓના પરિણામનો વિચાર કરે તો
ધણે મરણ અનુભવ મળે. અને વ્યાપાર જ્યોતિષનું કળ નક્કી કરાવી શકે તેમ છે, કેવળ
મંદ્ર સિંહ ગણિતા ૨૬ માં અંશ આજ એટલે મધ્ય તારા પાસે આવતાં 'મંદી યજ્ઞ'
એમ કહેવું તે અર્થ જાય છે. તેજનું જોર ચાલુ હોતાં મોટી તેજ યજ્ઞેત્રી જણાય છે.

મધ્ય તારા પાસે નેપચ્યુત્ર આવતાં વ્યાપાર ઉપર મોટું પરિણામ ઘડાઈ આવે છે.
જનક સંપ્રદ ભા. ૩ સંપ્રદ ૯ મે મળે એપ્રિલ-નારાયણ સદાશિવ મરદિ.

મસિદ્દ કુંડલી સંગ્રહ નં. ૧૩

ઉદારથી, ઝેડેડરન.

સાધન ચક્રિત કુંડલી.

ઝેડેડરનના જન્મકાલમાં પૂર્વકેન્દ્ર ઉપર ચર રાશિ મકર રાશિ ૯ અંશમાં ઉદય પામે છે. લગ્નના અધિપતિ શનિ ધન રાશિમાં લાભરચાને છે. લગ્નમાં લુપ્ત અને રવિ હેંવાથી તેઓનું સરીર લચ્ચ અને બલવાન હતું અને મુખાકૃતિ ગંભીર અને વિચારવાળા હતી. મકર રાશિ પારશરિઓમાં આશ્ચર્યકારક છે. આ રાશિ જન્મકાલમાં લગ્ને કેન્દ્રી ઉદય થઈ મહત્વા કાંક્ષા, પુષ્કળ કામો કરવાનો હિત્તાહ નિરંતર વ્યવસાયમય. ચોક્કસ હીસાખી પણ પરિશ્રમને નહિ ગણનાર હતાદિ ગુણો આ કુંડલી તપાસતાં માલુમ પડે છે. આ ગુણોનો ઉત્તમ બનાવ કુંડલી મધે ચચેલા બીજા રોગોથી પણ થાય છે,

આ કુંડલીમાં લગ્ને મકરરાશિ અને લગ્નમાં રહેલા મકરરાશિના ગ્નિ અને લુપ્ત હેવાથી ઝેડેડરનમાં પ્રથમ કહેલા મકર રાશિના ગુણ ધર્મ સારાજ દેખાઈ આવે છે.

“ આ દુનીઆમાં મેળવવાનું ધણું છે તેમાંથી જે મેળવ્યું છે તે કંઈ દિસાવમાં નથી.” આ પ્રમાણે ઝેડેડરનના હંમેશના વાક્યો ઉપર તેની મહત્વાકાંક્ષા કેવી ઉત્તમ કાઠીની હતી તે વાંચકોનેજ માલુમ પડશે. મકરરાશિ ધાર્મિક રાશિ પણ છે. ઉપરની કુંડલીમાં લગ્નાધિપતિ

શનિ, સત્વગુણ પ્રધાન એવા ગુરૂની સામે શુભ (નવ પંચમ) યોગ કરે છે ત્યથી મીઠો ગ્લેડ-
સ્ટન સાહેબ મરણ પર્વત સ્વર્ગમાં નિષ્ઠ, પાપ બીડ, અને ઉદાર હતા; પંચમેશ શુધ લગ્નમાં
ગૃહ રાશિમાં દશમસ્થાને રહેલા દર્શક સાથે તેના દિરાશ્યંતર શુભ દ્રષ્ટિયોગ થાય છે, ત્રીજા
સ્થાનમાં ગુરૂ અને શુક્ર, શનિ અને નેપચ્યુન આ ગ્રહોથી થએલો નવ પંચમ યોગ આ સર્વ
યોગો અગાધ વિદ્વાને દર્શાવે છે. ગુરૂ પ્રાચીન ભાષાના કારકગ્રહ છે અને શુધ વક્તાપણાના
કારકગ્રહ છે. આ બન્ને ગ્રહ આજ કુંડલીમાં ઔદિક સ્થાનમાં રહી તેની સામે બીજા ગ્રહોનો
શુભ દ્રષ્ટિયોગ થવાથી મીઠો ગ્લેડસ્ટન પોતે પ્રાચીન ભાષા ગ્રીક અને લેટીન ભાષામાં અને
વક્તાપણામાં (ભાષણ કરવામાં) કુશલ હતા, ફક્ત વક્તાપણાથીજ તેમનો ઉદય થએલો છે.
તૃતીયેશ મંગલ લગ્નકન્દમાં હોઈ ગુરૂસાથે દિરાશ્યંતર દ્રષ્ટિયોગ કરે છે. નવમેશ શુક્ર ન્યારે
વ્યવસ્થાનમાં થાય છે ત્યારે ગુરૂ સાથે ત્રિકોણ યોગ કરે છે અને ત્રીજા સ્થાનમાં ગુરૂ છે. આ
યોગ મધ્યકાર તરીકે ઉત્તમ બને છે તેથી પોતે ઘણાખરા વિષયોમાં અનેક નિબંધો અને
સ્વતંત્ર ગ્રંથો લખેલા છે. તેમને ખાસ આવડતા વિષયો પ્રાચીન ઇતિહાસ, હોમર કવિ,
ગ્રીક ભાષા, રાજકારણ અને ધર્મ આ હતા, દશમસ્થાને દર્શક હોવાથી પ્રાચીન ઇતિહાસ
તરફ લક્ષ્ય રાખી શક્યા. તૃતીયેશ અને નવમેશ આ બન્ને સ્થાનોના અધિપતિ ધનેશ ગુરૂ
સાથે શુભ દ્રષ્ટિયોગથી સંબંધ ધરાવે છે. અને લેખનકળાના કારકગ્રહ શુધ તે દર્શક સાથે
દિરાશ્યંતર યોગ કરે છે ત્યથી તેઓને લેખન અવહારથી ધન પ્રાપ્તિ ધણી સારી થઈ ગ્લેડસ્ટન
પોતે લેખનકળાથી દરસાસ સરાસરી બેથી વધી હજાર પૈંડ મેળવતા હતા તેમ સમજાય છે.

વિદ્યામાં અને વક્તાપણામાં ઉપરની કુંડલીમાં જે યોગો બતાવ્યા છે, તે પ્રમાણે અ-
ધિક બલવાન રાજયોગ પણ આ કુંડલીમાં થયો છે. લગ્નેશ શનિ સાહચર્યાનમાં છે અને
તેના સામે ધનેશ ગુરૂ સાથે નવમ પંચમ યોગ બને છે; તેમજ શનિ ગુરૂનાસ્થાનમાં રહેલા છે
અને તે ઉપર ગુરૂની દ્રષ્ટિ આવે છે.

નૃપતિ નૃપતુલ્યં વાર્મત્રિણમથ નાયકં ચ સેનાયાઃ ॥

જનયતિ શુરુણા દ્રઘઃ સર્વાપત વર્જિતં સૌરઃ ॥

આ એક યોગ થયો છે. લગ્નેશ સાહચર્યાનમાં દશમેશ લગ્ન સ્થાનમાં બલવાન થ
ધનેશ અને સામેશ ગુરૂ સાથે શુભ દ્રષ્ટિયોગ કરે છે આ બીજા પ્રકારના રાત્નયોગ થાય છે
નવગ્રહોમાંથી સાનગ્રહો ઉદય ગોચાર્ધમાં છે આ ત્રીજા પ્રકારથી રાત્નયોગ બને છે; ગુરૂની
રાશિથી ભાગેશ શુક્ર અને ગુરૂથી નવ પંચમયોગ થાય છે આ ચોથા પ્રકારના રાત્નયોગ બને છે.

ગજતુરગ ગોધનાદયં વહુપુત્ર ફલત્ર મતિ સુચિનમ્ ॥

શુરુણા દ્રઘો શુરુમે જનયતિ શુક્રો મહાવિમવમ્ ॥

આજ કુંડલીમાં શનિ, ગુરૂ અને મંગલ એ રાજયોગ કારકગ્રહ છે અને મહત્વરથાનો
(લગ્ન, દશમ અને ભાગ્ય)ના અધિપતિ સાથે ગુરૂ શુભ યોગોથી સંબંધ ધરાવે છે આ યોગ
વધારે મુખ્ય છે. આ યોગો ઉપરથી ગ્લેડસ્ટન બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના ચાર વખત મુખ્ય
પ્રધાન થયા; રાજકુલમાં જન્મ નહિ છતાં, રાજ વૈશવ ધન, માન કીર્તિ અને રાજ્ય સત્તા
અદ્યત્તોથી મેળવી છે તે આ કુંડલી ઉપરથી જુરન સમજ આવી શકે તેમ છે.

કાકા મુંજ અને રાજા ભોજ.

(જોશીમહારાજની આપ્તાલી).

લખનાર—શ્રી. હરિશુભગૌરી વામનરાવ મહેતા.

(ગયા અંકથી ચાલુ)

ભોજ પકડાયો, તેને વત્સરાજ લઇ ગયો, તેની ધાન કરશે. આ બંધી વાન પવનના કેને સહેરમાં ફેલાઈને આખા ગામમાં ઓલાદન મગી રહ્યો, કાઈ ખેતીન થયા, કાઈએ પ્રાણ ખોયા ને કાઈએ ધણું તોફાન કર્યું. કેટલાંકા ધણો શોક કરવા લાગ્યા. ને ચિંતાતુર બન્યા.

ભોજની માતા સાધિત્રીને આ દુઃખદાયક ખબર થતાજ ખેમાન બની ગઈ, ચોધાર અથુઓ કાઢી અને રૂદન કરી વિલાપ કરવા લાગી.

- અરેરે લાયરે લાય, ગયો તું ભોજ ક્યાં લાય.
થયો વેરી તને કાકા, દશા તારી ન જોવાય. ૧
- હજોયો છોડ એ કાચે, બળું વિયોગની ઝાણે.
બચાવે કાણુ મુજ બાળ, દરાવે મુંજ શું કાળ ? ૨
- અરે એ ભોજ તુજ માટે, કરી બાધાઓ શિર સાટે;
લીધી મેં દેવની પાસે. કરી તપ મેં તને મ્હાલા. ૩
- થયું મહુ વ્યર્થ તે આજે, સુઝા શું તપમાં સાચે
અરે એ દેવ નવ લાજે, દીશા ઘેરી લીધી આજે, ૪
- વિપત્તિ વાદળી આવી, મહુ સંપત્તિ જુગરી.
નિધિ છે દુઃખનો રેણો, અરેરે મુંજ મન મેણો. ૫
- રહ્યો મરંતક મુજ છેદી, હૃદય વિંધી રહ્યો બેદી,
પુરવનો મુંજ મુજ વેરી, લીધી છે દુઃખથી ઘેરી. ૬
- બચાવોરે બચાવોરે, ત્રિભુવન નાય મુજ બાળ.
ચયો વ્હારે બચાવોરે, વિદારો મુંજ આ કાળ. ૭
- ન છયું હું મરે સઃમ. તમારા ચર્ણમાં રાખો,
મરણ મુજ-ભોજનું-સ્વામી, તમે આ પાર શું સાંખો. ૮
- વિવ્રપતી હું તલપતી હું, તમારા ચર્ણમાં આવી,
નહિં હું ગ્રાણ પળ રાણું. દશે માફજ એ ભાવી. ૯

ભોજની માતા સાવિત્રી વિકાસ કરતી ધરણી ટળી પડી. રાણીવાસમાં ને સર્વ સ્થળે અંધકાર છવાઈ ગયો. આ તરફ વત્સરાજને ભુવનેશ્વરીના મંદિરે આગળ સ્થ ઉભો રાખ્યો. ભોજને કહ્યું : હે ભોજ, કાઈ જોતીએ મુંજને કહ્યું છે કે ભોજ ઉજ્યનીનું રાજ કરશે તે સભ-
ળીને તમારા કાકા મુંજે તમારો વધ કરવા માટે મને દુરમાન્યું છે. તોડશે રાગની આજ્ઞા માનવી એ તેનો ધર્મ છે તેથી હું તમને આ સ્થલે લાગ્યો છું.

વત્સરાજનું કહેવું સાંભળતાંજ ભોજે કહ્યું, વત્સરાજ, કાળ બળવાન છે. કાળ કરે તે કાઈ કરી સંકે નહિ. રામને વનવાસ થયો, જળા રાજા બંધાયો, પાન્ડવોને તેર વર્ષ છુપી રીતે વનમાં રહેવું પડ્યું, યાદવે ષરમ્પર યુદ્ધ કરી ક્ષય કર્યો, રાવણને સદસ્ત્રાભુતતા બંદીખા-
નામાં રહેવું પડ્યું. અતે રામને હાથે તેનો કાળ થયો નજ રાગને ક્લીએ ઘેર્યો. આ સર્વ કાળે કરીનેજ થયું છે. કાળતા કર્તવ્યથી કાળ પચ્યું નથી કે કાઈને બચાવી રાક્યું નથી. હું તો પરમકૃપાલુ પરમેશ્વરનેજ પ્રણામ કરું છું કે તે સર્વ શક્તિમાન છે, જળનું સ્થળ ને સ્થળ ત્યાં જળ કર્તા છે. તરણાનો મેર ને મેરનું તરણ, અગ્નિમાં શિતળતા ને શિતળતામાં અગ્નિ સર્વ કર્તવ્ય તેનુંજ છે, તે ધારે તે ખરું છે. માફે કર્તવ્ય કશા કામનું નથી. હે પ્રભુ, તુંજ સત્ય છે, એમ કહી ભોજે પોતાની બાંધ સીરી તેમાંથી લોહી કાઢ્યું અને સળીની ક્ષત્રમ કરી વડના પાંદડાં ઉપર પત્ર લખી વત્સરાજને આજ્ઞા અને કહ્યું : મારા કાકાને આ પત્ર આપજો. મને ઘણું ખેદ થાય છે કે દુરીયામાં ધર્મ મદુપી મુખ્ય છે, શરિર નાશવંત છે. મરણ પછી કાઈ કાઠનું નથી. ત્યાં ધર્મજ મદાય કરે છે છતાં ધર્મને દુર કરી દુષ્ટ શુદ્ધિના માણસો અધર્મને આવકાર આપે છે. મદા બિચિટ હોય છતાં પણ ધર્મ ન જાગે તો તે નિર્મળ છે. શાસ્ત્રો જાણનાર હોય જ્યાં જો ધર્મ શું તે ન જાણે તો ને મૂખ છે. મનુષ્ય પેલે, છવતાં જ્યાં નકે કૃપી રેગને મરાડવા સમજતો નથી તે માણસ ઓપધ વિનાની ભૂમિમાં શું કરશે ? તમે તમારા જેવા જાતિના અવસ્થાવાળા માણસને મરણ પામતો જુઓ છો તે જ્યાં તમને ત્રાસ નથી યોગ ? માટે તમારું હૃદય વજ જેવુંજ જણાય છે. સ્વસ્થ થઈને ઉભેલો, બેઠેલો કે રહેલો હોય પણ જે માણસ ઘડપણને, મરણને ભયને બાવિને ભવિષ્યમાં આવશે એમ જાણતો હોય તેજ પંડિત જણાય છે.

ભોજે વિસ્તારથી કહેલા બોધનું મનન કરવાથી વત્સરાજને કંઈક હૃદયનો ભય થયો. તેનું હૃદય પીગળ્યું. ભોજનો વધ નહિ કરતાં તે પોને પોતાને ઘેર એકાન્ત સ્થળમાં જઈ ગયો અને એક એકાન્ત બોધરામાં ભોજને શુભ રાખ્યો. અને હિતમ આકૃતિનું કુંડળ સ્થિતિ ભોજના જેવુંજ દૃઢિમ મસ્તક બનાવી તે રાત્રીને સમયે મુંજની પાસે લાગ્યો ને મુંજની સમક્ષ આ મરાક મુક્યું.

વત્સરાજ ! મરતી વખતે ભોજે તારા તત્ત્વારના પડના ધા સમયે શું કહ્યું ? વત્સરાજે ભોજનો દ્રષ્ટેલો પત્ર આજ્ઞો. મુંજે પોતાની સ્ત્રીને હાથે દીવો લેવાડીને પાંચનું શરૂ કર્યું.

માન્વાતા ચ મહિષતિઃ કૃતયુગે લંકાપતિઃ કમતઃ

સેતુ યેન મહોદયૌ વિરચિતઃ કાસૌ દશાસ્થાન્તકાઃ

અન્યેચાપિ યુધિષ્ઠિરમ્ભૂતયો યાતા દિવં ભૂપતે
 નૈકેનાપિ સમંગતા વસુમતી ત્વનં ત્વયા યાસ્યતિ ૩૮

હે મુંજ માંધાતા રાજા, બધી પૃથ્વીનો રાજા જે સત્ય યુગમાં મુખ્ય હતો તે પણ મરણ પામ્યો છે. રામચંદ્રજી કે જેણે મલ્લાસાગરમાં પાળા બાંધી છે તે રાવણને માર્યો. તે રાવણ અને રામ પણ ક્યાં છે ? બીજા યુધિષ્ઠિર વિગેરે રાજાઓ પણ સ્વર્ગમાં ગયા છે. એ બધાઓ સમર્થ હતા છતાં પૃથ્વી કાંઈની પણ સાથે મળી નથી. પણ તારી સાથે આવશે ખરી !!

આ પત્ર વાંચતાંતી સાથેજ મુંજ ધરતી ઉપર ઢળા ગયો. તેની રાણીએ તેને શિલળ પવન નાખી ઘણા ઉપાયોથી જન્યૂત કર્યો. ઘણા પસ્તાવાના આવેશમાં મુંજ બોલ્યો; અરે હું આ પાપી પુત્રને મારનાર દુષ્ટ છું. પાપી છું. તું મલ્લારા શરીરને ચર્પી શા માટે કરે છે; અરે આ મલાઈ મલા પાપ સાથી નિવૃત્ત પામે. આત્મજીને બોલાવો. મલ્લારા પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત શું કરું તે પુછો. અરે દેવ, મારી શી ગતિ થશે. મારી મતે તમે કેમ મદ કરી ! આ પ્રમાણે આક્રંદ કરતો મુંજ પસ્તાવા કરે છે અને રાણીએ આત્મજીને બોલાવ્યા. મુંજે આત્મજીને પુછ્યું મને પાપનું નિવારણ કહો. માફ પાપ સાથી નિવૃત્ત થાય. મેં પુત્રવધ કર્યો છે. આત્મજીએ કહ્યું હે રાજા, અગ્નિમાં પ્રવેશ કરો તો પાપ દુર થાય.

મુંજ રાજાએ અગ્નિમાં પડવા નિશ્ચય કર્યો, સર્વ કારભારીઓ ભેગા થયા. મુંજને બળા મરવાની વાત આખા શહેરમાં ફેલાઈ એવામાં વત્સરાજને આવીને જુહિસાગરને ગ્રામ રીતે કહ્યું: બાપુ મેં બોળતો જીવતો રાખ્યો છે, આગા હોય તો જાહેર કરું. જુહિસાગર ઘણા ખુશ થયો. અને કાંઈ યુક્તિથી બોળતો જાહેર કરવો એમ ડરાવ કરી વત્સરાજને કહ્યું તમે એક યોગીના વેશમાં કાંઈ માણસને મુંજની પાસે મોકલો. તેના કહેવા પ્રમાણે કરી બોળતો જાહેર કરીશું.

વત્સરાજે થોડીવારમાં એક મ્હોટા મહંતના વેશમાં યોગી રૂપે માણસને મોકલ્યો. યોગીને સત્કાર આપી જુહિસાગરે તેને પુછ્યું યોગીરાજ, તમે ક્યાંથી આવ્યા છો ? ત્યાપ યોગી લોકા પાસે કંઈક મહાન્ ચમત્કાર કે કંઈ ઔષધિ, કે મૃત સંજીવની વિદ્યા છે ? આપ ક્યાંથી આવ્યા ? ક્યાંના નિવાસી છો ?

યોગી—શિવ શિવ શિવ શિવ સત્ત્વ વરતુ જાણનાર યોગીઓનાં ઘર દેશો દેશ છે. બીજા અન્ન ને પાણી યોગી માટે દરેક સ્થળે છે. અમે પૃથ્વી મંડળમાં ફરીએ છીએ. કાળે કરી મરણ પામેલાને, સર્વે ડંસેલાને શસ્ત્રથી હેઠાવવાને, રોગથી ઘેરાવવાને, સર્વને અમે સંજીવન કરી આરામ આપીએ છીએ.

મુંજ રાજાએ યોગીનું બોલેલું સાલળા યોગી પાસે આવી દંડવત પ્રણામ કરી બોલ્યો હે યોગીરાજ, હું કે જેણે અવિચારપણે મહા પાપ કર્યું છે, મેં દુષ્ટ પુત્રવધ કર્યો છે, આપ પદોપકારી પરમાત્મા રૂપ છો. મારા પુત્રને જીવતો કરી મારું રક્ષણ કરો.

યોગીએ મુંજને ધીરજ આપી. રાજાશાન્ત થા. તારો પુત્ર જીવતો થશે. તું ચિન્તા

હરીશ નહિ. શ્રી સદાશિવની કૃપાથી પાછો તારી પાસે આવશે. જુદિસાગરની સાથે રમશાન જૂમિમાં યત્ન કરવાની સામગ્રી મોકલી આપ.

મુંજે યોગીના કહેવાથી સર્વ સામગ્રી મોકલી આપી જુદિસાગરે બોલ્યું તે મુમ્તિ સ્થાનમાંથી રમશાનજૂમિમાં બોલાવ્યો અને સવ રથને બહાર કઢ્યું કે યોગીએ બોલ્યું તે સંજ્ઞાન કર્યો.

આ ખુશ ખબર ચૈટે ચૈટે રાજ્યાં મર્વ રથને આવી રહી. નગરાં તોપેના અવાજથી આખું શહેર ખુશ ખુશાલ થઈ ગયું અને મુંજે બોલ્યું થેર બોલાવવા માટે હાથી મોકલ્યો. હાથી ઉપર બેસીને સર્વ લોકર નગરાં નિશાન સાથે બેજગજ સંદિરમાં આવ્યો. મુંજને તમન કયું. મુંજે હર્ષના આંસુથી બોલ્યું વધાવી પોતાની છતી સરસો લીધી. શુભ મૂહર્ત હોવાથી બોલ્યું માદીએ બેસારી રાજ્યાભિષેક કર્યો. પોતાનો છોકરો જ્યંત તેને બોજની પાસે રાખ્યો ખીમ્મ પુત્રને અંકેકું ગામ આપી મુંજ બોજની રજા લખને પોતાના પાપનો પડાવો કરતો. આપાનિવારણ કરવા માટે પોતાની સ્ત્રી સાથે વનમાં તપ કરવાને ગયો. મુંજ તપશ્ચર્યા માટે ગયો. બોજ રાજા થયો, અને તે સર્વ રાજ્યોમાં સર્વોપરી રાજા થયો. વિદ્યા, વિનય, ઉદારતા, દયા, પરમાર્થમાં બોજના જેવો તે સમયમાં કોઈ રાજા ગણતો નહિ. બોજ ગરીબોનું દરિદ્ર દુર કરતો. કવિઓને સત્કાર કે તો, વિદ્વાન જ્ઞાત્યોને માન આપતો અને પોતાના દરબારમાં પંડિતોની એક સભા સ્થાપી હતી. પ્રસંગોપાત વિદ્યા માટે એક ખીમ્મમાં વિવાદ કરાવતો, તે સમયમાં સ્ત્રીઓ પણ વિદ્વાન હતી. તે બોજની સભામાં આવી પોતાની અતુરોચના કાવ્યો બોલી ધણું ધનામ મેળવતી. બોજની સભામાં કે શહેરમાં અલખુને રહેવાનું સ્થાન ન હતું એવો તે વિદ્યાવિદ્યાસી હતો. આ રાજા જેવા ઉપર ખુશ થતો તેને લાખ રૂપીયા શિવલ આપતો નહિ, એની બક્ષીસ લાખો રૂપીયાથી હતી. એટલે એના વખતમાં કોઈ દરિદ્ર હતું નહિ. દરિદ્ર દુર કરતા માટે દેશવિદેશથી જ્ઞાત્યો આવી બોજને આશિર્વાદ તથા તેની પ્રશંસાના કાવ્યો બોલી લાખો રૂપીયા લઈ જતા. કેટલાક તો બોજના શહેરમાંજ નિવાસ કરતા કેમકે બોજ તરફથી તેને રહેવાનું ઘર મળતું.

એક વખત એવું બન્યું કે કોઈ જ્ઞાત્યો આશિર્વાદ દેવા આવ્યો તે તેને રહેવા ધરની જોગવાઈ કરી આપવા માટે ભોજને પ્રધાનને કહ્યું. બધું ફરી વળ્યા પણ ઘર એક ખાલી ન હોવાથી તેણે એક વણકરને ધર ખાલી કરી આપવા કહ્યું. વણકર તુરત ભોજની પાસે આવ્યો ને વિનંતિ કરી.

કાવ્યં કરોમિ નહિ ચાસ્તરં કરોમિ

યત્નાત્ કરોમિ યદિ ચારુ કરોમિ રાજન્ ।

મૂપાલ મૌલિમણિ મંદિત પાદપીઠ !

હે સાહસાંક ! કવયમિ વયમિ યામિ ॥ ૧૩ ॥

હે રાજા હું કાવ્ય કરું છું પણ જાહે સાહ કરતો નથી. જો જાહે સાહ કરવું હોય

તો ચતોથી કરું છું. જેના ચરણ ગ્રામવાનું આશ્રન રાજ્યોના મુકુટના મણીઓથી શોભી રહે છે એવા હે ભોજરાજ હું કવિના કરું ? વણું કે ગામ છોડીને બાઈ ? ભોજરાજ. ખુશ થયો. વણુકરને પોતાના શહેરમાં રહેવા દીધો અને તેણે તુંકારાવાળી કવિતા કરી તેને માટે રાજ્યે ભુક્ષ કાઢી ત્યારે વણુકરે કર્ણું કે મહારાજ, જ્યાં સ્નેહ ને પુજ્ય ભાવના છે ત્યાં તે કાચો કરવામાં એવી ભાષા વપરાય છે. આપ મારા પૂજ્ય છો ને કાચ આપની પ્રસંશાનું છે. ભોજ ખુશ થયો ને વણુકરને નિર્ભયપણે પોતાના શહેરમાં રહેવા રાજ આપી. તે ઉપરાંત ઘણું પૈસો આપ્યો.

ભોજ રાજની સભામાં કવિઓના કાચની સરખામણી થતી. એક વખતે કાળીદાસ કવિની ને ભવભૂતિ કવિની કવિતાની પુરા કરી તેમાં ભવભૂતિની કવિતા વજનમાં થોડી જભાળાં દેવીએ પોતાના કપાળના કંકુથી વજન સમતોલ કર્યું. તે સમયમાં દેવી બૂવનેશ્વરી આ પ્રમાણે કવિઓની મદદે આવતાં

ભોજ રાજને નગરચર્યા બેઠા જવાની ટેવ હતી. એક દીવસે તે રાત્રીએ નગરચર્યા જોવા ગયો. ત્યાં તેણે એક આશ્ચર્ય જોયું. એક પુરૂષ પોતાની સ્ત્રીના બોળામાં માથું મુકી નિદ્રા લેતો હતો. તેનો બાળક ત્યાં રમતો હતો ત્યાંથી તે જ્યાં અગ્નિ સંગમતો હતો ત્યાં ગયો. બાળક અગ્નિ પાસે જશે તો બળી જશે. જો ઉઠીશ તો પતિની નિંદ્રાનો ભંગ થશે આ પ્રમાણે અતિશય ધર્મ સંકટ આવ્યું. તેણે અગ્નિની પ્રાર્થના કરી કે હે યજ્ઞના સ્વામિ તમે ધર્મ કર્મના સાક્ષી છો, હે પ્રભુ ?

તત્ સત્ પલ્લ તમે છો, છો વિચ્છન્ને મહેશ્વરીશક્તિ:

પ્રગન્ઠ સૂર્ય તમે છો, ક્ષીનગ ચંદ્ર તમે દિવકારો મુજ ભક્તિ. ૧

સત રાજો શ્રી દેવા, સોમ ધર્મને રક્ષો આ બાળ;

છો સર્વજ્ઞ સાચા, ઉગ્ર ધર્મથી બાળકનો કાળ. ૨

પતિ સેવામાં બેઠી, સત સતીનું રાખી શાન્તિ કરજો;

તત્ સત્ પલ્લ રૂપેથી, વિનંતી મારી આ ઉરમાં ધરજો. ૩

મતી સ્ત્રીની વિનંતિ દૃષાણુ ધર્મિયે સભળી. અગ્નિ બાળનો હતો. બાળક અગ્નિમાં પડ્યો, બહાર નીકળ્યો પણ અગ્નિ સ્તીતળ યજ્ઞ ગયો હતો. સોમ રૂપે થી હરિંએ સતીના પુત્રની રક્ષા કરી. આ જોઈ ભોજ રાજ ઘણા પ્રસન્ન થયા અને પતિવ્રતા સ્ત્રીની પ્રસંશા કરી. ધન્ય છે એવી પ્રતિવ્રતાને.

ભોજ રાજને પોતાનું કપાળ ઘણું સ્વચ્છ રાખવાની ટેવ હોવાથી એક સમયે તળાવના પાણીથી કપાળ સ્વચ્છ કરવાની કૃષ્ણ કીધી. દૈવયોગે તે પાણીમાંનું કીડું માઝડું ભોજ રાજના કપાળમાં ગયું. તે દિવસથી ભોજ રાજના માથામાં વ્યાધિ પેદા થયો અને દિવસે દિવસે ભોજ રાજનું શરિર કૃપ યતું ગયું. માથાનો દુખાવો મર્યો નહિ. ઘણા વૈદ્યોની દવા કરી છતાં દરદ વધતું ગયું. ભોજરાજ ઘણો ગભરાયો અને કંટાળ્યો. કાયરપણાથી કેધારેશમાં ભોજ પોતાના તરફથી દુક્કમ કાઢ્યો કે “ધારા નખરીમાં જે જે વૈદ્યો રહેતા હોય તેને દેશ-પાર કરો. તેના વૈદ્યના ત્રથો પાણીમાં ભુરાડી દેવા. હવે હું દૈવલોકમાં જઈશ. મૃત્યુ પુખીશ.”

એક સમયે હિન્દ્ર જ્યાં દેવો સાથે સભા ભરી બેઠો હતો ત્યાં નારદજી આવ્યા અને હિન્દ્રે તેને મૃત્યુવૈકળા સમાચાર પુછ્યા. ત્યારે નારદે કહ્યું. “ મહારાજ, એક નવિન સમાચાર એ છે કે ધારાનગરીનો ભોજરાજ માથા-૧ દુખાવથી વ્યાધિગ્રસ્ત છે. એવું દરદ દાઢી મટતું નથી. તેથી તેણે વૈદ્યોને દેશપાર કરવાનો ને વૈદ્યકના ગ્રંથોને પાણીમાં ભુગળી દેવાનો હુકમ કર્યો છે. હિન્દ્રે અશ્વિનીકુમારોને પુછ્યું. ધનવંતરી ! શાસ્ત્ર બોટું કેમ પડ્યું ? અશ્વિની કુમારોએ કહ્યું. મહારાજ, શાસ્ત્ર બોટું નથી. પણ ભોજરાજની માંદગી માનુષી વૈદ્યો પારખી શકતા નથી.

હિન્દ્ર—ત્યારે એવો કેવો રોગ ભોજને પેલ થયો, કંઈ દૈવી રોગ ઘેરાયો છે કે શું ?

અશ્વ—મહારાજ ભોજના માથામાં માછલું ગયું છે. તે માછલું કાઢ કાઢી શકે તો વ્યાધિ મટે. તે માનુષી વૈદ્યોને ખચ પડે નહિ ને ભોજનો વ્યાધિ મટે નહિ.

હિન્દ્ર—અશ્વિની કુમારો, ભોજની ધારાનગરીમાં ગયો ને તેને વ્યાધિથી મુક્ત કરો. એવા ધર્મો રાજાને અકાળ મૃત્યુથી બચાવવાં વંતરે.

હિન્દ્રની આજ્ઞા થતાંજ અશ્વિની કુમારે ધારાનગરીમાં આવ્યા. ને ભોજને મળ્યા. ભોજને ધીરજ આપી એકાન્ત સ્થળમાં સહ જઈ મોઢ ચૂર્ણ આપ્યું. ત્યારવાદ તેની બોપરી ચીરી હાડકાની વચમાંથી માછલીઓ કાઢી વાસણમાં મુકીને ફરી તે બોપરીને બંધબેસતી કરી ને સજવન ઔપધિ આપી ભોજરાજને સચેત કર્યો ને કાઢેલાં માછલાં બતાવ્યાં.

ભોજરાજ વિરમય થયા ને આ પ્રમાણે માછલાં ક્યાંથી પેલા થયાં તે વિષે પુછતાં વૈદ્યોએ કહ્યું. તમે નાકથી પાણી પી કપાળ સાફ કરતા તે સમયે એક માંછલું અંદર ગયું ને તે હાડકાંના બોડાણમાં રહ્યું. તેમાંથી આ વ્યાધિ તમને થયો.

ભોજરાજએ પુછ્યું. હવે મારે કાઢ નતી પથ પાળવાની છે કે ? ત્યારે અશ્વિની કુમારોએ કહ્યું કે ઉને પાણીએ નહાવું તથા મીઠો ખોરાક ખાવો, દુધ પીવું, ઉતું ભોજન કરવું, ખનતી દાંડીથી શરીરનું કંવન ભજવી રાખવું. એટલું કહી વૈદ્યો અંતર ધ્યાન થયા. આ બેઠાં ભોજરાજને વિચાર થયો કે આ માનુષી વૈદ્ય નહિ પણ કાર્ત દૈવીજ હશે. હવે શું પસંદ કરવો. પ્રથમથી ઝોળખ્યા નહિ. ઈશ્વર હજી બળવાન છે. ભોજરાજ ફરીથી પાછા તનદુસ્ત થયા ને રાજ્ય મુખથી ચક્રાવર માંડ્યું. ભોજરાજની પાસે ઘણા કવિઓ હતા. તેમાં કવિ કાળીદાસનું માન વધારે, હોશીયારી વધારે તેથી બીજા કવિઓએ દ્વેષભાવથી રાજાને કહ્યું કે કાળીદાસ કવિ ત્યારે ગંગાજમાં નાચા ન્ચ એ ત્યારે પેનાતી ગણિકા મારે રોજ માછલાં તઈ નય છે. બ્રાહ્મણ ઘઈને એવું નિય કામ કરે છે. આખને ખાતી કરતી હોય તો ગંગા કિનારે એક સમયે આપ ગિરાજે ને ચિટ્ટોત્સા ભુજો. બ્રાહ્મણોનું કહેવું સાંભળી ભોજે કહ્યું. હું તમારું કહેવું માન્ય કરતો નથી. તો પણ હું તપાસ કરીશ અને બે તમે કહો છો ને બોટું હશે તો હું તમને શિક્ષા કરીશ.

ભોજરાજ જિજ્ઞેસુ દિવસે ગંગા કડિ બેઠો ને કાળીદાસ કવિ ત્યાંથી નિકળ્યા ભોજે પુછ્યું. હું કવિરાજ કહેકું ? તમારા બચ્ચમાં શું છે ?

કાળીદાસ—મમ પુસ્તકં મારું પુસ્તક છે.

ભોજ—કિ મુદકં પાણી કેમ ટપકે છે ?

કાળીદાસ—કાવ્યેપુસ્તકોદકં કવિનાના સારાનું પાણી.

ભોજ—કિ મેઘ ? મધ કેમ આવે છે ?

કાળી—નનુરાવળવધાત્સંધ્યામગેયોત્કલં હાન રાવણુ ને રામનું યુદ્ધ આવે છે તેમાં મરણ પામેલાં પ્રાણીઓની ગંધ છે.

ભોજ—પુચ્છઃ કિ ? ગંધ કેમ આવે છે ?

કાળી—ચંદ્રે તાલ પત્ર લિલિતં તાલ પત્ર હાર લખ્યું છે તેથી પુછ જેવું છે.

ભોજ—જીવઃ કિ ? જીવ મારક લાગે છે કેમ છે ?

કાળી—મમ ગાઢમંત્ર લિલિત મંજીવનં પુસ્તકં આ પુસ્તક મારા ગૌઃ મંત્રથી લખ્યું છે તેથી જવતું છે.

ભોજ રાત્રએ કાળીદાસનું અગત્રમાંનું વજ્ર ખેંચ્યું. કાળીદાસ ઉપર કાળા દેવીની કૃપા હોવાથી જેવું વર્ણન કર્યું હતું તેવું પુસ્તક નીકળ્યું. ભોજે કાળીદાસની પ્રશંસા કરીને કેમિ બ્રાહ્મણોને શિક્ષા કરવા કર્યું પણ કવિ કાળીદાસે તેમને મારી અપાવી.

ભોજગ્રન્થના વખતમાં ન્યાય, ધર્મ, દયા વિદ્યા, શક્તી અગ્રથાને હોવાથી પ્રગ્ન ધણી સૂતાળી, સુખી અને નિતિવાન હતી. મંત્રથી મુગ્ધ સુખ ભોગવતી. પરમકૃપાળુ પરમેશ્વર ભોજ રાત્ર જેણે ન્યાય, ધર્મ, નિતિ ને ઉદારતા, પદોપકારપણ, સંપ, નમ્રતા શક્તી ને ન્યાય પાધરો. અશ્નુ.

—શય રોગ—

ખાંસી, દમ, અશ્નુ, લોહીખીંચાડ અને જ્ઞાન તંતુઓની નખખાડ મારે ખાસ દેશને કરવાનું જીવું અને જીવિતું.

દવાખાનું

વેદ્ય ભરગોવિન્દ ભરિદત્ત દાકર.

ગ્રામ મિંદનાદીકીપો, પાંદ્રોપોળ કમ્પાઉન્ડ, હુશન નં. ૩ મુંબઈ નં. ૪.

(ભુજેશ્વર અને ચંદ્રને માધવમાગજનાં પાંદ્રો પોળ કમ્પાઉન્ડમાં-મિંદનાદીકીપો એ બોર્ડ જેવું)

જ્યોતિષ દ્રષ્ટિથી સદ્દાનો વેપાર.

(ગણ અંકથી ચાલુ)

અહોર્માં—

- ૦ અંશ અંતર હોય તે યુનિયોગ. (Conjunction)
- ૧૮૦ અંશનો અંતર ને પ્રતિયોગ અથવા સપ્તમ દ્રષ્ટિ (Opposition)
- ૯૦ અંશનો અંતર તે કેન્દ્રયોગ અથવા ચતુર્થદશમ દ્રષ્ટિ (Square)
- ૧૨૦ અંશનો અંતર તે ત્રિકોણયોગ અથવા નવમંચમ દ્રષ્ટિ (Tine)
- ૬૦ અંશનો અંતર તે લાભ અથવા અર્ધ ત્રિકોણ (Sextile)

આ મુખ્ય ત્વરદાર દ્રષ્ટિઓનો અનુભવ બહુ મલે છે. દરવર્ષે પ્રકટ થતાં સાધન સ્પષ્ટ પ્રહોના પુસ્તકમાં (પ્રકટ કર્તા—ના. સ. મસરે મંત્રી ગિર્રીશ મુખર્જી નંબર ૪) આ યોગો માપનામાં આવે છે સ્પષ્ટ પ્રહોના અંશોનો વિચાર કરનારા પંચગિા રાક્ષસ, ઝાડકીઝ, સાધન પદ્ય પ્રહોનું આપણા તરફનું પંચાંગ અગર આવાજ પ્રકારનાં વેધતુલ્ય શોધન થયેલાં પંચગિા ઉપયોગમાં લેવાં તેજ વધારે શ્રેયસ્કર છે. સર્વ સાધારણ ચાલુ પંચગિા ઉપરથી અનુભવ પરાંજર ઉતરશે નહિ, કારણકે તેવાં પંચગિામાં ત્રણ ત્રણ ચાર ચાર અંશોની ચૂક નજરે પડેછે પ્રહોની યુતિમાં તથા પ્રહોના અત્તોદયમાં પણ ધણેજ ફેરફાર, અને તેમાં વળી અપનાંશોના ધોરાળાથી તો તોળા માળાપ ! એટલે કે સાધન પંચાંગજ ઉપયોગમાં લેવાં વધારે યોગ્ય છે. પ્રહોની સમમન્તિ, શરસામ્ય, પ્રહોનું પરમ દ્વિપાપગમ અને સૂર્યની આગળ પાછળ હોવું તેનું પરિણામ ઘણીજ તીવ્રતાથી અનુભવમાં આવેછે. શરસામ્ય કરતાં પણ કાન્તિસામ્યનું પરિણામ પણ મદત્વનાં ફલ ઉત્પન્ન કરેછે.

પ્રહોનીયુતિ, દ્રષ્ટિ અને તેઓનું પરિણામ.

રવિ.

તે સ્વરાશિમાં, ઉચ્ચએની અથવા મિત્રશ્રી હોય તો તેજ જતાવેછે. શત્રુમહી, નીચરથ હોનાં કિંવા દુર્જિત (રિપ્રહ સંરુપ tetrimental કુમ) રાશિમાં હોય તો મંદી જતાવે છે.

યુતિ—ફળ. (Conjunctions)

ચન્દ્ર સૂર્ય સાથે યુતિ કરે તો સર્વ સાધારણ પરિણામ મંદી તરફ હોય છે પરંતુ આ યોગ કેન્દ્રમાં, ત્રિકોણમાં કે મંગલ રાશિમાં થયો હોય તો થોડી તેજ જતાવેછે.

મંગલ રવિનીયુતિ ભાવમાં વિશેષ વધઘટ ઉભજ કરે છે. આ યુતિનું પરિણામ કોઇ વખત

વખત મોટી તેજમાં તો કાંઈ વખત 'કમાલ મંદીરમાં' ઉતરે છે. આવે સમયે આ મંગળ સાથે ખીન્ન પ્રેતોનો સંબંધ મંદીનું કારણ થઈ પડે છે. ખડક (Quincex) મંદી તરફ વક્રી થતાં છે. અર્ધ ખડક (૭૫) પણ મંદીનોજ અનુભવ આવે છે. પરિણામ ઘણુંજ સફળ હોય છે.

જુથ રવિની યુતિ મંદીનું કારણ થઈ પડે છે. પરંતુ આવા જુથ સાથે જો મંગળાદિ પ્રેતોની શબ દષ્ટિ થઈ હોય તો તેજનો ચમકારો દેખાડે છે. આવી રવિ જુથની યુતિ સાથે ગુરૂનો જો મિશ્રણ થોડા થયો હોય તો જોગાર તેજ થવા શિયામ રહેતી નથી. રવિ જુથ સાથે ગુરૂ ઓપોઝીશન કરે તો મંદી થાય.

શુક્ર કિંવા રાનિની સૂર્ય સાથેની યુતિ પણ મંદીનુંજ વજ્રણ પડે છે. રવિ દશકનો યોગ મોટી વધ ધટ કરે છે, એકદમ તેજ અનપેક્ષિત મંદી આ યોગને લીધે રજોડી જગાય છે. રવિગેપ-યુતની યુતિ હોય તો મંદી ઉપર દશન એસેડે.

કાન્તિ રામ્યનું પરિણામ. (Paralols)

રવિચન્દ્રનું કાન્તિ રામ્ય (૨ તીથાન યોગ-મદાપાન) થયું હોય ત્યારે જાનર બહુજ અનિશ્ચિત થઈ જાય છે. રવિ મંગળનું કાન્તિ રામ્ય રવિ મંગળની યુતિ પ્રતાપેજ દ્રવ્ય થતાં છે. યુતિ કરતાં આનું પરિણામ ઘોરુંક સંબંધ હોય છે. રવિ જુથની સમકાન્તિ તેજ કરે છે, ગુરૂ શુક્રની સમકાન્તિ તેજ કર્યા શિયામ રહેતીજ નથી. રાનિગેપ-યુતની સમકાન્તિ મંદી તરફ જાનરને ઘસડી નાખે છે. દશંસ સાથે પેરેક્લ કરે તો જાનરમાં મોટી અનિશ્ચિતતા નથા મોટી ઉચ્ચ પાથક થાય છે.

બીજા દષ્ટિયોગો.

સૂર્ય સાથે જથા પ્રેતોનો મિશ્રણ અથવા અર્ધ મિશ્રણ યોગ થયો હોય તો જાનરને તેમનું તેમ દશની શબ છે. એકદમ મંદી તરફ ખડકું જૂઠી જવું નથી. આ યોગોથી તેજ પણ થતી જોવામાં આવે છે. પણ તે બધું દશા જેવી નથી હોતી દિશ્વેશ (Seminetire) ૨૦ યોગનું પરિણામ, અતિ, યોગ્ય, હોય છે. લીધે જાનરને, કુચ, સમે, છે.

ગુપ્ત પ્રેતોનો સૂર્ય સાથેનો કેન્દ્રયોગ ઠાઈ ઠાઈ વખત તેજ થતાં છે. સાધારણ રીતે કેન્દ્રયોગ મંદી તરફ લઇ જતાર છે. આ કરતાં પણ વધારે રીતે કરેનું હોય તો કેન્દ્રયોગ જાનર જાનર મિશ્રા કેન્દ્રવાનું કામ કરે છે એમ કરેનું જાહેર થાય છે. અર્ધ કેન્દ્ર (Seminquare 45°) મંદી કરે છે.

ગુપ્ત પદમ પ્રનાંતરી (Great, Elong) દેતાં તેજ કરે છે. તે જો કેન્દ્રયોગ પદમ રવિની દશમાં (Dir) આવતાં મંદી થાય છે. તેનો નાસ્તેજ અનુભવ એટલે કે ના. ૧૫ મર્ષેજરને રિવમે ગુપ્ત રવિથી પદમ અંતર ૮૫૨ દેતો. તે રિવમે ભર્ય (નવીન) વાપરતો જાર ફા. ૪૪૫ દેતો તેજ હેતરતો તેજનો જાર જાર પડી ગુપ્ત રવિની દશમાં આવવા દાખો જાહેરી જાનર જાર સરખોજ ઉતરવા સારું ના. ૨૦ મર્ષેજરને રિવમે રવિ રવિનું

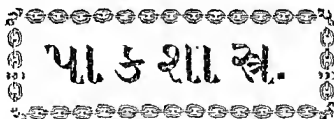
દાનિ સામ્ય થયું હતું. તે દિવસે ભાવ ધરીને ૪૦૦ ઉપર આગ્યો હતો યજ્ઞરમાં મોટા આપારીઓની પણ.....ધારણુ બેઠી. તેજ પ્રમાણે બુધનું પરિણામ પણ અનુભવમાં આવે છે. તા. ૨૧ સપ્ટેમ્બરનું સૂર્યગ્રહણ, તા. ૩૦ મીએ શનિ મંગળનો કેન્દ્રગોચર અને તા. ૪ અક્ટોબરે રવિ શનિની સુનિ, આ પ્રમાણે યોગો થયા હતા રવિ શનિની સુતિને દિવસે.....
.....સરખા અતિ સંપન્ન પુરુષને પણ એકદમ પીછે હટ થઇ હતી. તે વખતે એરંડીના એક મોટા વેપારીએ દેવાણું કાઢ્યું હતું. તા. ૨૨ આગષ્ટને ૧૯૨૨ દિવસે બુધ દર્શલનો પ્રતિયોગ સમકાન્તિમાં થયો હતો તે દિવસે શર યજ્ઞરમાં મોટી મારા મારી, માથાં ભાંગ ૫૦૦ ૭૦૦ ટકા ફરકથી કરીમખાઈ ડેવીઝમીલના મોટા થયા !

તેવીજ રીતે તા. ૨૧ અક્ટોબર સન ૧૯૨૨ ને દિવસે શુક્ર અતિશય તેજસ્વી હતો (જુઓ Raphael's Ephemeris: Venus Greatest brilliancy) અને તે શુક્રને ખીન્ના ગ્રહોની શુભ દષ્ટિનું પૃષ્ઠ યજ્ઞ મળેલ છે. તેથી કપાસના ભાવ ધણુજ વધ્યા હતા. ફરીથી તા. ૩૧-૧૨-૧૯૨૨ ને દિવસે શુક્ર પરમ તેજસ્વી થયો હતો એટલે કે તે વખતે પણ તેજનો બોલ સાંભળવામાં આવ્યો હતો. (માલુ)

તૈયાર છે !

તૈયાર છે !

ફરેક કુટુંબમાં રાખવા લાયક-નાની બાળાઓએ અભ્યાસ કરવા લાયક.

લેખક—
ગં. સ્વ. લલિતાગૌરી શામરાવ
તથા
ગં. સ્વ. વિમલાગૌરી મગનલાલ
કિમ્મત રૂ. ૩-૦-૦.

મળવાનું કેન્દ્ર—

એન એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કુંપની.

આધિક માસના નિર્ણય માટે.

મુંબઈની જ્યોતિષ સંશોધન સમિતિ.

તા. ૪-૩-૨૩ ને રવિવારે માધવજીય નજીક સંસ્કૃત જ્ઞેન પાઠશાલામાં પડિત રમાપતિ મિત્રના અધક્ષપણુ નીચે ગણુ વાગના સગા ભરવામાં આવી હતી. સમાનો ઉદ્દેશ વિગેરે જણાવ્યા બાદ જ્યોતિષ વિદ્યા જાણનારા એકાદ્યાર પંચ વિદ્વાનોનું ઉપરોક્ત વિષય સંબંધી ભાષણ થયા પછી સર્વાનુમતે, જ્યાં સુધી સર્વ ગણિન જાણનાર પંચાંગ કર્તાઓને સંમત અથવા અધિકમાસ સંમત સારિણી તૈયાર થાય નહિ ત્યાં સુધી પૂર્વા પરથી આશતાં અવિત્રાં પચગ પ્રમાણુ અધિક માસ માનવો એવો હંગમ કરવામાં આવ્યો. પાછળથી તેજ હસવને સદાય-અનુભોક્ત આપવાની ખાતર ફરીથી પડિતોની સભા તા. ૧૧-૩-૨૩ ને રવિવારને રોજ પડિત કાર્ત્તિકાષ્ટમના પ્રત્યુષ પહુલ નીચે નિર્ણયસાગર છાપખાનામાં ભરવામ. આવી. તે સભામાં પણ ઉપરોક્ત નિર્ણયનો ઉદ્દાગોહ થઈ નવિન પંચાંગ પ્રમાણુ અધિક શ્રાવણ માસ માનવો નહિ એમ હસવવામાં આવ્યું. ઘરણુ પંચાંગના આધારભૂત નવિન કરણપ્રબંધ તૈયાર થઈ તે વિદ્વાનોને માન્ય થતા સુધી સર્વ ધાર્મિક કૃત્યોમાં નવિન પંચાંગ માનવું એવ્ય નથી વિગેરે જ્યોતિષીઓની ચર્ચા થયા બાદ રા. ૨. વિષયુ ગોપાળ નવાથેએ એક વિરનૂત નિબંધ સભા સમક્ષ વાંચી સંભળાવ્યો. નિબંધકર સાયનવાદી હોવાથી તેમણે તે મનને પુષ્ટિકારક વિધાન કર્યું હોવા છતાં પણ તેમાં નવિન પંચાંગ પણ કેવાં વિદ્વદાંગ અને અપૂર્ણતા પૂર્ણ છે તેનો ઉલ્લેખ ચુકાસો હોવાથી સર્વ સભાસદોના એક મતે તે નિબંધ છાપી પ્રસિદ્ધ કરવાનું કર્યું. અને તેજ પ્રમાણુ તે જગેને તેવો પ્રકાશિત કરેલો છે.

પં. રમાપતિ મિત્ર.

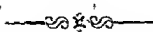
ગોકુળજીય તેજપાલ સંસ્કૃત પાઠશાલાના પ્રધાનાધ્યાપક.

અને મુંબઈ જ્યોતિષ સંશોધન સમિતિના અધ્યક્ષ.

પંડમણિશંકર હરિશંકર જ્યો. સ. મંત્રી.

॥ श्री गणेशाय नमः ॥

शके १८४५ नी सालमां अधिक भास विचार.

पुना-कमिटीनुं पंचांग शास्त्र शुद्ध नथी.

(विष्णु गोपाल नवाधे-संपादक “जातक संचाल”)

प्रास्ताविक भाषण.

(मराठी परगी अनुवाद.)

अनुवादकः—सुलतशंकर दीरजराव शास्त्री.

कृतप्रणामस्य महीं महीभुजे । जितां सपत्नेन निवेदयिष्यतः ॥

न विद्यये तस्य मनो नहि मियं । प्रवक्तुमिच्छन्ति मृषा हितैपिणः ॥

(किरातार्जुनीय)

जे हिनेच्छुओ छे तेओ पोताना स्नेहीओने अथवा समानने साइ लागे ओम मानी
जे ओसवा छज्जा नथी ओम उपरना श्लोकां इहेवामां आन्युं छे अने तेथी आजनी
सा मां हुं ओज तत्वने ध्यानमां राणीने आर राज ओसवानो छुं, पथी ते काधने पसंद
पं के न पथी तेनी मने परवा नथी.

मोरा मोरा निदानोअे सत्य छुपाववाना हेतुथी अगर तेमनी सहस्र छुद्धिने करी
सा ज्वा आतर सध लागे ओवा मतमां जुडवाना हेतुथी अगर थीज कोछपिछु कारखुने लीधे
'ना हुं के ते हुं' ओवो अम आरे जालु प्रसरेओ छे. ओवा प्रसंगे “तुझे आहे तुज
पाशीं परि हूं जागा चुकलासी” ओवां शास्त्र वचनेओ आरे अताववानां छे. आमां कोछनेओ
पछु हेप के अपमान करवानो भारो हेतु नथी, रस्तेओ जे लुकायेओ होय तो अरे मार्ग
अताववानो ओकाद नाना आगेकने पछु अधिकार छे ओम मने लक्ष्याय छे. ई. आपुदेव शार
केरताना छत्रे, लो. भा. आग गंगाधर टिगक अगर लयोतिविद् व्यंकटेश आपुछु केतकर
व्यक्तिओ “कर्तुमकर्तुमन्यथा कर्तुम” ओवी समर्थ छे ओ हुं नथी समजतो ओम ना
परन्तु तेमनो मार्ग शास्त्र मार्गथी दणतो छे ओम भारी ओकस मान्यता होवाथी ५

માર્ગ ક્યો છે તે મારા મરખા એક અદ્યતને બતાવવાનો વખત આપેલા છે તે બદલ મને એક આપ છે.

અધિક માત્ર ક્યો સ્વીકાર્યો, એનો અર્થ આપણને ક્યું પંચાંગ સાથે શુદ્ધ જાગે છે એ છે કારણ કે એક પદ્ધતિના પંચાંગોમાં એ અધિક માત્ર બિન્ન આગેા દેવ તો મંજિતની બદલ દરખાવી અમુક ખરો છે એમ કહી શકાય પરંતુ તેની વિધિ નથી. પંચાંગો બિન્ન પદ્ધતિનાં દેવાથીજ અધિકમાત્ર બિન્ન પંદેરા છે. અને તેથી પ્રાદ્યના આમાનવાને માટે પંચાંગોની પદ્ધતિનીજ શુદ્ધાનુદત્તા માટે પ્રથમ નિર્ણય કરેલાં વેદાંએ એ અદ્ય છે.

આપણે મનં દિંદુ કીર્તિ, શ્રુતિ, સ્મૃતિ અને પુરાણ એ આપણા મુખ્ય પ્રમાણ બન મનં પ્રન્યા છે, અને તેથી તેમની આજ્ઞાઓ બંધ કરેલાં આપણાથી જતી શકે નહિ અથવા તો તે પ્રન્યાં અદ્ધતિ અથવા તેમનં માન્ય ન કરીને તેમને દેહાંજ નીતિ પ્રન્યા કરવાનું પણ જતી શકે નહિ. દિંદુદ્યનં તે કાયમ રાખવું હોય તો ઉપરોક્ત પ્રધાને જે કુળ માન્ય હોય તેને અત્તરજીનિજ જે પંચાંગ પદ્ધતિ હોય તેજ આપણે માન્ય કરી વેદાંએ આમાનુવ કાયમ રાખવું હોય તો કીર્તિની સ્મૃતિની વદા શ્રેયી નહિ તેવુંજ આ પણ છે. પંચાંગ મંજિતની કીર્તિએ શુદ્ધ વેદાંએ પરંતુ તે કદતાં પણ તે મનં માન્યથી પણ શુદ્ધ વેદાંએ અમુક પદ્ય મંજિતથી શુદ્ધ છે એટલે એક અદ્ય છે એમ વેદનં જાણવું તેના માર્ગ જુએ છે પરંતુ અમાનં માત્ર ને નથી અમાને તો પંદેરાં કાયમ શુદ્ધતા વેદાંએ અને તે જે પંચાંગમાં દરેક વેદાં પંચાંગ દિંદુનં એમ અને અમદ્યએ કીર્તિ. આ માટે પ્રથમ કાગીના પ્રનિદ પદ્ધતિ ને આપુ દેવશુદ્ધ શુદ્ધ છે તે મારા મનંસ આવી વેદાં રાત હરિ.

(૩) સૂર્ય, ચિત્રવરુદ્ધ અને કંતિવૃત્તના સંપાતને છોડીને ફરીથી તે સંપાતપર જેટલા સમયે પાછો આવેછે તેટલા સમયને સાયન વર્ષ એ પ્રમાણે કહેછે. કેટલાક તેને સંપાતવર્ષ એ પ્રમાણે પણ કહે છે આ ત્રીજા પ્રકારનું આનું મધ્યમ સાયનમાન ૩૬૫-૨૪-૨૨-૪-૮-૫૪૪ એટલું છે. આ સાયનવર્ષ પૂર્વોક્ત નિરૂપન સૌરવર્ષની અપેક્ષા એ સુમારે એક ઘડી નીનું છે.

આ ત્રણ પ્રકારના સૌરવર્ષનું જે સાયનમાન જણાવવામાં આવેલું છે, તે પરથી સામાન્ય વિગતિથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે દેવતીના તારાથી સંપાત પ્રત્યેક વર્ષ ૫૦ વિ. ૬ પ્રતિ વિ. ૦ આગળ એટલે પશ્ચિમ બાજુ આવે છે અને અમારા ગણિતગત મેપાદિથી દર વર્ષે ૫૮ વિ. ૨૭ પ્રતિ વિ. ૦ આગળ આવે છે. મુંગલ ઋષિના મતથી જે અયન ચાલનની એટલે કે અયનાંશની ગતિ આવે છે તે આ ૫૮ વિ. ૨૭ પ્રતિવિ. ૦ ગતિની પાસે પાસે છે અને તેથીજ ભારકરાચાર્વ અને અદલાધવદાર ગણેશ દૈવત એઓએ અયનશિની ગતિ દરવર્ષે એક કક્ષની ક્રમેણી છે અને તે સમ ગતિની ખરેખર પાસેજ છે.

હવે પૂર્વ જે સમયે ગણિતગત મેપાદિ દેવતી નક્ષત્રની યોગતારા અને સંપાત એટલે સાયન મેપાદિ એ ત્રણ સ્થાન જરાજર પાસે પામે હતાં ત્યારે જે પ્રચલિત સૌરવર્ષનું માન છે તેટલુંજ નાક્ષત્ર સૌરવર્ષનું અને તેટલુંજ સાયન વર્ષનું પણ માન સમગ્રનું હતું અને ત્યારે અયનાંશનું માન શન્ય કિંથા થોડું સરખુ હતું. આથી તે સમયના ગણનાદારો તેમને અયનાં શાની જરાજર માફિતી નહોતી તેથી ગણિતગત સૂર્ય પરથીજ કાંતિ અને ચરનું બાવલું કરતા હતા. અને દેવતી નક્ષત્રની યોગતારા સંપાતની નજીક હોવાથી ત્યાંથી દેવતી નક્ષત્રપર સૂર્ય આવ્યો એટલે વર્ષારંભ, અર્થાત્ ગણિતગતું જન દેવતી છે એવી પ્રસિદ્ધિ થઈ પાછળથી ત્યારે ગણિતગત મેપાદિથી સંપાત થયેલા આગળ આવ્યો ત્યારે ત્યારથી આરંભીને અયનાંશોનું માન ઉપવૃત્ત ધવા કાચું અને ત્યારથી મંત્રનેજ પ્રચલિત નિરૂપન સૌરવર્ષ અને સાયન વર્ષ એ બંને જુદાં જુદાં છે એમ પ્રસિદ્ધ થવા કાચું પરનું પ્રચલિત સૌરવર્ષ અને નાક્ષત્ર સૌરવર્ષ એ બંનેનું માન સમાનજ છે એવી અવાપિ ગણુધા જ્યોતિષી લેક્ષાની સમજણ છે. (પરનું તે અમમ. ૬ છે. - વ્યાખ્યાના).

હવે ઉપર જે ત્રણ પ્રકારનાં સૌરવર્ષ જણાવવામાં આવ્યાં છે તેમાં વસ્તુતઃ સાયનવર્ષ જ મુખ્ય છે. કારણ કે એક સૌરવર્ષની જરાજર દેવલોકાનાં અહોરાત્ર ધાય છે એમ જે કહેવામાં આવ્યું છે તે સાયનમાન પરથીજ થાય છે એ પ્રચલિત સૂર્યનાં ઉત્તરચણ, દક્ષિણાયન, મહતુમેદ, દિનમાનની શક્તિ અને દ્રશ્ય વિગેરે સર્વ પણ આજ માનપરથી થાયછે, તોપણ જે સમયથી આરંભી પ્રચલિત નિરૂપન સૌરવર્ષ અને સાયનવર્ષ એ બંને સિન્ન સિન્ન છે એવું પ્રસિદ્ધ થયું તે સમય પછીથી જે ભારકરાચાર્વ અને ગણેશ દૈવત જેવા મોટા મોટા જ્યોતિષીઓ થયા તેમણે આ સાયનમાન મુખ્ય હોવાથી પ્રચલિત જે નિમ્નમાન તેતોજ સ્વીકાર.

સંપાત ઉપર નહિ કારણ કે સૂર્ય સિદ્ધાન્તમાં એમ શન્ય નથી. તેનાથી માંડીને આરંભ સ્થાન ૧૦ કલા આગળ હતું. (વ્યાખ્યાના).

કર્ષો. કારણ એ સાધનમાન ચાલુ કરવાથી ચેત્ર, વૈશાખ વિગેરે માસો, અને અધિકમાસ, ક્ષયમાસ એ સર્વ બદલાશે અને લોક પ્રચારમાં મોટો વિરોધ આવશે. આવા પ્રચારના વિરોધના ભયથીજ તેઓએ પ્રચલિત નિરચન માનનો સ્વીકાર કરેલો છે એમાં બરાબર પણ સંશય નથી. અને તેથીજ ગણેશ દૈવને અદ્વત્તાધવના પ્રથમ મધ્યમાધિકારની ઉપર.

“સૌરોર્કોપિ વિબુદ્ધમિત્યાદિ” આ શ્લોકમાં બહુવેલું છે કે સૂર્ય સિદ્ધાન્તના ગણિતથી જે મધ્યમ સૂર્ય આવે છે તેજ ખરાબ છે, એટલે એ સૂર્ય માનવાથી લોકમાં જે ચેત્રાદિ માસ તેમજ અધિકમાસ, ક્ષયમાસ પ્રચલિત છે તેમાં બાધ આવશે નહિ.

આ પ્રમાણે સૂર્ય સિદ્ધાન્તનો સૂર્ય સ્પષ્ટ કરીને, તે સમયના અચનાંશ નિશ્ચિત કરીને તે પરથી બીજા અહોનું જે જે અંતર તેમના લક્ષમાં આવ્યું તે તે “સૌરોર્કોપીત્યાદિ” શ્લોકમાં કહ્યું અને તે અંતરને અચનાંશ કાળના અહપરથી ગતિ આપીને તે શુદ્ધ કરીને તેજ અહોના ક્ષેપક કહીને અદ્વત્તાધવમાં લખેલા છે.

હવે જેમ સૂર્યસિદ્ધાન્તનો સૂર્યજ સત્ય માનીને તેનાપરથી અચનાંશ નક્કી કરીને બીજા અહોના ગતિ આપેલી છે તેજ પ્રમાણે સૂર્ય સિદ્ધાન્તના બીજા કાંઈ અહને સત્યમાનીને તે પરથી અથવા રેવતી નક્ષત્રપરથી જે અચનાંશ આવે તેજ સત્ય અચનાંશ માનીને તેનાથી બીજા અહોની ગતિ શા માટે આપી નહિ? આવી બે કાંઈ શંકા કરે તો તેનો ઉત્તર સ્પષ્ટ છે કે સૂર્યને બે ગતિ આપવામાં આવે તો તેનો સંગતિ કાળ બદલાય અને તેના ચોગથી અધિક માસ, ક્ષયમાસ અને કાંઈ એક ચેત્રાદિ માસ એ સર્વમાં ફેર પડે. અને તેથીજ અદ્વત્તાધવકાર ગણેશ દૈવને “સૌરોર્ક” એટલે સૂર્ય સિદ્ધાન્તનો સૂર્યજ ખરા છે એમ કહેલું છે.

આ પ્રમાણે હમણું પણ જે નવિન યંત્રોગ શુદ્ધ કરીને પ્રસિદ્ધ કરાવવાનું હોય તો, જે પ્રચલિત માસ વિગેરેના વ્યવહારો છે તેના ભયથી પૂર્વ આચાર્યોએ મુખ્ય સાધનમાન છોડીને નિરચન માનનો સ્વીકાર કરેલો છે તેજ ભયના કારણથી જ્યારે અમારે નિરચન માનનો જ જે સ્વીકાર કરવાનું આવી લાગ્યું છે તો તે નિરચન માન એવી રીતે શુદ્ધ કરીને લીધેલું હોવું જોઈએ કે જેથી કરીને પ્રચલિત માસ વિગેરેના વ્યવહારમાં કાંઈ બાધ આવી શકે નહિ. હવે માસોના વ્યવહારમાં બાધ આવવાનું કારણ સૂર્ય છે તે સૂર્યને સૂર્ય સિદ્ધાન્તનો કાંઈ તેના પરથી બીજા સૂર્ય અહોને ગતિ આપી સૂર્ય અદ્વ ગણિન શુદ્ધ કરેલું હોય તો પ્રચલિત વ્યવહારમાં કાંઈપણ બાધ આવશે નહિ અને સૂર્યને બે કાંઈ ગતિ આપી તો તેથી કરીને અચનાંશ લિન્ત લિન્ત આવશે અને સૂર્યનો સંક્રાન્તિકાળ બદલાશે અને પ્રચલિત વ્યવહારમાં બાધ આવશે. આ સર્વ લખવાનું કારણ એજ છે કે પ્રચલિત વ્યવહારોનું હેતુ ભયના કારણથી મુખ્ય સાધનમાન છોડીને જ્યારે નિરચન માનનોજ જે સ્વીકાર કરવાનો હોય તો તેજ નિરચનમાન સ્વીકારવું જોઈએ કે જેથી કરીને પ્રચલિત માસોના વ્યવહારમાં કાંઈ બાધ આવે નહિ એટલે કે સૂર્ય સિદ્ધાન્તપરથી જે મધ્યમ સૂર્ય આવે તેજ મધ્યમ સૂર્ય લેશે જોઈએ અને તેજ સિદ્ધાન્તનું સાર જે મધ્યમ સૌરસૂર્ય માન છે તેજ લેવું આવશ્યક છે.

હવે નાસત્ર સૌરવર્ણના માનની અપેક્ષાએ સુર્ય સિદ્ધાન્તના સૌરવર્ણનું માન સુમારે માત્ર આઠ પગ અધિક છે એ પૂર્વજ જણાવેલું છે. અને તેથી જ્યારે સુર્ય સિદ્ધાન્તના વર્ણનો સ્વીકાર કર્યો તો સાંપ્રત ગણિતથી જે ગ્રહ નક્ષત્રપર આવે છે એને તે તે નક્ષત્રની પાસે જવો જણાય છે તેવો દમોશાં જણાશે નહિ અને તે ઉત્તરોત્તર કાંઈક આગળ સરતો જશે. અને જો નાસત્ર સૌરવર્ણ માનવામાં આવે તો તેમ થશે નહિ. આ હેતુથી નાસત્ર સૌરવર્ણ સ્વીકારવું જોઈએ એમ જો કોઈ કહે તો તેને એજ ઉત્તર આપવાનો છે કે પૂર્વમાં જણાવ્યા પ્રમાણે ત્રણ પ્રકારના સૌરવર્ણમાં જે સાયનવર્ણ તેનો સ્વીકાર ન કરવાથી સુર્યનું જે ઉત્તરાયણ અને દક્ષિણાયન એમાં ફરકો અંતર પડેલો છે તે સૂર્યના ધ્યાનમાંજ છે. (આ અંતર આગળ તે નક્ષત્રોનું અંતર કાંઈજ નથી.) આમ હોવાથી પ્રધાના વિરોધના ભયથી તે સાયનવર્ણ દેખીતી રીતે સ્વીકારવામાં આવ્યું નથી તો નાસત્ર સૌરવર્ણ સ્વીકારવામાં આવશે ? એમાં તો ઉત્તરાયણ દક્ષિણાયનનું અંતર હોવા સાથે પ્રધાનો વિરોધ પણ છે.

એટલા માટે સુર્યસિદ્ધાન્તનોજ મધ્યમ સુર્ય અને તેનુંજ મધ્યમ સૌરવર્ણ અને તે સુર્યપરથીજ જે અપનાંશો આવે તે અપનાંશ અને ગણિતગત મેષાદિથી માંડીને દર વર્ષે અપન ગતિ જે ૫૮ વિ. ૨૭-૩૦ વિં ઉપર કહેવામાં આવી છે તેજ અપન-ગતિ એમ સ્વીકારવામાં આવે તો કાંઈ પણ દરકત નહિ. (ધ્યાનમાં રાખો મુંબઈના ૧૯૦૫ ના જ્યોતિષ સંમેલનમાં ઉપરે આજ કહેલું છે અને તે લો. મા. તિલકને પણ માન્ય થયેલું છે. —આધ્યાનકાર)

* * *

આ પ્રમાણે બાપુદેવ શાસ્ત્રીનો મત છે. આઉપર કેટલાનાંજ દુષ્પિત અન્યઃકરણે ધણુંજ લખેલું છે. અને તે જખાણનો બાપુદેવ શાસ્ત્રીએ ઉત્તરપણ આપેલો છે. છેવટે નાના એ જે એક લેખ છાપ્યો છે તે મજેદાર હોવાથી થોડાકમાંજ કહું.

“ પંચાંગ તૈયાર કર્તાએ મધ્યમ સુર્ય સિદ્ધાન્તનોજ લેવો એ વિષયપર જે કાંઈ લખેલું છે તે અમને પસંદ નથી. અન્ય પૂર્વ અન્ધકારોએ સુર્યસિદ્ધાન્તપરથી સ્વિ લીધેલો છે એટલે અમારે પણ તેજ લેવો એવું કાંઈ નથી. અમારા મત પ્રમાણે જે માર્ગ અમને શુદ્ધ જણાયો તેનોજ અમે સ્વીકાર કરેલો છે અને બાપુદેવ શાસ્ત્રીએ જે લખેલું છે તે વાંચીને પણ અમારા મતમાં જૂઠું છે એમ અમને જણાતું નથી.

બાપુદેવ શાસ્ત્રી એ જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં પ્રવીણ છે અને એમના સરખા આ હિંદુસ્થાનમાં ધણાજ થોડા વિકાસો નીકળશે એ અમે સમજીએ છીએ પરંતુ આ અપનાંશોના સંબંધમાં અને સૌરસિદ્ધાન્તના સંબંધમાં તેમના મતે આ કેવી અવળી મર્યાદા (?) લીધેલી છે કે જેનો બિલકુલ નિકાલ થતો નથી. અમારા જાનેલી વચમાં જે કાંઈ પણ દોષ હોય તો તે આટલોજ છે. અમને જણાય છે કે અમારી સમજણ ખરાબ છે. તેમને જણાય છે કે તેમની સમજણ ખરાબ છે. હવે પરમેશ્વર પાસે એટલુંજ માગવાનું છે કે તેણે જેના સમજવામાં ભ્રમ હોય તે દર કરી તેને શુદ્ધ રસો જતાવવો અને જાનેલી વચમાંના દોષોને નહિ જોવા કરી નાખવો.”

* * *

૬૦ કેટલાનાએ આરે પરમેશ્વર પાસે અનન્યભાવથી પ્રાર્થના કરી તોપણ તે સુવધારે તે તરફ કશું આવેતું જણાતું નથી. આપુરેવ શાસ્ત્રીનું પંચાંગ જોમ કાશીમાં પ્રસિદ્ધ થતું આવે છે તેજ પ્રમાણે નાનાંનું પંચાંગ પણ આજ ૫૭-૫૮ વર્ષથી અમાધિન રીતે મદાગાંધમાં પ્રસિદ્ધ થતું આવે છે. વચમાં પરમેશ્વરે આપુરેવશાસ્ત્રીની જાણ એક સમયે (૧૬૦૫ સાલમાં) મુંબઈમાં ઉચ્છ્રાંતે રાખેલી હતી પરંતુ તેને મર્ત્યરૂપ અધાપિર્યન્ત પ્રાપ્ત થયતું નથી. આ શિથિલતાનો ફાયદો કેવળ દૃશ્યવેદ્યએ સંગલીમાં કેટલાનાને મળ્યો અને માત્ર છવ્વકેવળ ધારી રહેલા તેમના પંચાંગને સ્વાભાવિક ગતિથી લોક માન્ય નિવૃત્તરૂપ તીક્ષણ માત્રાનો. ટેકા મળવાથી આઠ વર્ષની વયે ફરીથી એર ચડ્યું. પરંતુ માત્રા ગમે તેની તીક્ષણ હોય તોપણ મરણ પથારીએ પડેલાને તે ઘોડીકગ્ગસાર બચાવી શકે છે એ સુપ્રસિદ્ધ છે. કારણ આયુષ્ય વધારવાને મારો દાર્દ પણ માત્રામાં સામર્થ્ય જાયો. જે મળમાંગ નાશવંત છે તે દ્યારે પણ નાશ પામવુંજ જોઈએ. કેરોપંતી પંચાંગનુ બીજાજ નાશવંત છે. વધારેથી શું. પણ તેનું અસ્તિત્વજ કાલ્પનિક છે કાલજ ક.

ब्राह्मं दिव्यं तथा पित्र्यं प्राजापत्यं सुरोस्तथा ॥

सौरं च सावनं चान्द्रमार्गं मानानि वै नव ॥ १ ॥

(માનાધવાય)

આજા—“ કલ્પો બ્રાહ્મમહઃ પ્રોક્તમ્ ” ૬૪ એટલે બ્રહ્મદેવનો એક દિવસ “ ર્ત્ય યુગસહસ્રેણ ભૂતસંહારકારકઃ ॥ કલ્પો બ્રાહ્મમહઃ પ્રોક્તં શર્વરી . તસ્ય તાવતી ॥ પરમાયુઃ શતં તસ્ય તથા દોરાવસંસ્પયા ” ૧૧ ॥

એક હજાર મહાયુગ એટલે ૬૪ એજ બ્રહ્મદેવનો એક દિવસ અને નેટલીજ તેની ગણિ એવાં ૩૬૦ અહોગ્રાતનું એક વરસ ને બ્રાહ્મ એટલે બ્રહ્મદેવ સંગલી વરસ બ્રહ્મદેવનું આયુષ્ય ૧૦૦ વરસ એ પાંદહું વર્ષમાન.

દિવ્યઃ—એટલે દેવોનું “ અન્દ્યસ્તિચિખિસ્તદ્રતસંક્રાન્તયા સૌર ઉચ્યતે ॥ માસૈ દ્વોદશભિર્વર્ષે દિવ્યં તદ્દહરુચ્યતે ॥ ” સુરાસુરાણામન્યોઽન્યમહોરાત્રે વિપર્યયાત્ ॥ તત્પટ્ટીપટ્ટગુણાદિવ્યં વર્ષમામુરમેવ ચ ॥ ” આમાં મનુષ્યોનું જે એક નિઃવરસ તે દેવોનો એક દિવસ એવા ૩૬૦ દિવસનું જે વર્ષ તેને દિવ્ય વરસ કહે છે. આ બીજું વર્ષમાન

પિત્ર્યઃ—એટલે પિતૃઓનું વરસ “ ત્રિગતા . તિચિખિર્માસથાન્દ્રઃ . પિંચમહઃ સ્મૃતમ્ ॥ ” નિજાચ માસપ્રમાણે તથોર્મધ્યે વિમાગતઃ ॥ ૩૦. તિચિતો એક મહિનો તે આઠમસ અને એક આઠમાસ તે પિતૃઓનો એક દિવસ એવાં ૩૬૦ દિવસનું જે વરસ તે પિત્ર વરસ આ ત્રીજું વર્ષમાન

પ્રાજ્ઞપત્ય માનઃ—“ મન્વન્તરવ્યવસ્થાચ પ્રાજાપત્યમુદાહૃતમ્ ” ન તત્ર
 યુનિશોર્ષેદો વ્રાહ્મઃ કલ્પઃ પ્રકીર્તિતમ્ ॥ ૨૧ ॥ ” ૧૪ મનુનો એક કલ્પ અને ૭૧
 યુગોનો એક મન્વન્તર એમાં દિવસ રાત્રિની વ્યવસ્થા નથી. આ એાધુ વર્ષમાન.

બૃહસ્પતિ માનઃ—ગુરુની નક્ષત્ર ચક્રની આસપાસની સુમારે ૫૪૨ વર્ષે એક પ્રદક્ષિણા
 પૂરી થાય છે એટલે એટલા સમયનું ગુરુનું એક વરસ થાય છે. ગુરુના ઉદયથી માંડીને તેનો
 આરંભ થાયછે. તેના ૫, વરસનો એક યુગ થાય છે એટલે સૌર ૬૦ વરસનો એક યુગ પ્રભવાદિ
 ગ્રંથસર મળતા આવે પદ્ધતિના છે આ પાંચમું વર્ષમાન.

સૌરઃ—મનુષ્યોનું એક વર્ષ એટલે દેવોનો, એક દિવસ “ મેષાદૌ દેવભાગસ્યે દે-
 વાનાં યાતિ દર્શનમ્ ॥ અમુરાણાં તુલાદૌ તુ મૃધસ્તદ્વાગસંચરઃ ” ॥ ૪૫ ॥
 અ. ૧૨ વા.

સુરાસુરાણામન્યોન્યમદ્વોરાત્રં વિપર્યયાત્ ॥ યત્પ્રોક્તં તદ્ભવેદિવ્યં માનોર્ષ-
 ગણપૂરણાત્ ॥ ૨૦ અ. ૧૪ વા. આ છઠું વર્ષમાન

“ હદયાદુદયં માનોઃ સાવનં તત્પ્રકીર્તિતમ્ ॥

સાવનાનિ સ્યુરેતેન યજ્ઞકાલવિધિસ્તુ તૈઃ ॥ ” અ. ૧૪ મો.

સાવનઃ—સુર્યના એક ઉદયથી માનને બીજા ઉદય પર્યન્તનો જે કાળ તે સાવન
 દિવસ એવાં ૩૬૦ દિવસનું જે વરસ તે સાવન વરસ આ સાતમું વર્ષમાન.

ચાન્દ્રમાસઃ—૩૦ તિથિનો એક દિવસ અને એવા ૩૦ દિવસનો એક માસ અને
 એવા ૧૨ માસનું ૧ વરસ તે આઠમું ચાન્દ્રમાન.

“ મંચક્રમ્મરણં નિત્યં નાક્ષત્રં દિનમુચ્યતે ॥

નક્ષત્રનામ્ના માસાસ્તુ ક્ષેપાઃ પર્વાન્તયોગતઃ ॥

નાક્ષત્રઃ—ભયસ્કનું જે એક જમણું તેને નાક્ષત્ર દિવસ કહેજે. અને પૃથ્વીમાએ જે નક્ષત્ર
 દોષ તે નક્ષત્રના નામથી માસની ગણના આ નવમું નાક્ષત્ર વર્ષમાન.

આ પ્રમાણે પ્રાચીન સમયથી નવ પ્રકારનાં માન આત્મા આવેજે. તે પૈકી,—

ચતુર્ધિર્વ્યવહારોઽત્ર સૌરચાન્દ્રસાવનૈઃ ॥

વાર્હસ્પત્યેન પૃથ્વ્યન્દં ક્ષેપં નાન્યૈસ્તુ નિત્યકઃ ॥ ૨ પૃ. ૨૩૮

કામીનીઆ ઓહલ આ જમાનાનું ફેરફાર તેજ છે.

ચાર માનજ માત્ર વ્યવહારમાં છે અને ચાંચમું સાડ સંપત્તિરેતું પાહ્લરૂપત્ય માન ચાલુ છે. તે ચારમાન તે સૌર, ચાન્દ્ર, નાક્ષત્ર અને સાયન એ છે. એ માનો બિલ્લ મિર્લ કારણેને માટે.

સૌરેણ ધુનિશોર્માનં પડશીતિમુસ્વાનિ ચ ॥

અયનં વિપુલચૈવ સંક્રાન્તેઃ પુણ્યકાલતા ” ॥૩॥

સૌર માનથી દિનરાત્રિ પ્રમાણ, પડશીતિ પ્રમુખ ૮ મંક્રાન્તિ, એ અયન અને એ વિપુલ થાયછે. અને એ સર્વ મળીને સૌરવચ્ચ થાય છે.

તિથિઃ કરણમુદ્ગાદઃ સૌરં સર્વક્રિયાસ્તથા ॥

વ્રતોપવાસયાત્રાણાં ક્રિયા ચાન્દ્રેણ મૃદ્યતે ॥ ૧૩

તિથિ, કરણ, વિગ્રહ, સૌર વિગેરે ક્રિયા અને વ્રત, ઉપવાસ અને યાત્રા એ સર્વ ચાન્દ્ર માનથી થાયછે.

સાયનમાનથી ચતુષ્પાળ નિર્ણય થાયછે એમ આગળ સાયનમાનની લક્ષણમાં કહેલું છે. તે સિવાય.

મૃતકાદિપરિચ્છેદો દિનમાસાબ્દપાસ્તથા ॥

મધ્યમા ગ્રહશુક્તિસ્તુ સાવનેનૈવ મૃદ્યતે ॥

જન્મ મરણ સંબંધી નિર્ણય અને ગ્રહોની મધ્યમગતિ એમનો સાયનમાનની સાથે સંબંધ છે. વાર એ સાવનપદ્ધતિના જ છે.

આ ચાર માનમા તેમ આગળ કહેલાં નવ માનમાં નાક્ષત્ર સૌર માન કહેવામાં આવ્યું નથી. એટલે એ માન કાલ્પનિક છે. તેને જ્યોતિષ ગ્રંથોમાં અથવા ધર્મ ગ્રંથોમાં ક્યાંય પણ આધાર નથી. કેરનાના, કેતકર, અને ધુના-કમિટ્ટી એ ત્રણેએ એ માનનો સ્વીકાર કરીને પોત પોતાનાં પંચાંગ બનાવેલાં છે એટલેજ તે શાસ્ત્રસંમત નથી; અને તેથીજ તે સર્વ થા ત્યાગ કરવા ગોચ છે.

સત્ય રીતે ધુનિરશ્વતિપુરાણવિદિત કાલ્પર્થક દમણાં એકપણ પંચાંગ નથી. પરન્તુ આવળી સત્રામાં એ વિષયાન્તર થઈ જાય તેથી એ સંબંધમાં વધારે બોલી સંકળે નથી. આજ તો ફક્ત કરોષતી કિંવા કમિટ્ટીનું પંચાંગ શાસ્ત્રશુદ્ધ નથી એટલે કે તે અમાલ છે એટલુંજ સિદ્ધ કરવાનું હોવાથી એજ મુદ્દાને પકડીને મારે બોધવાનું છે.

વાળ વર્ષારવાનું મુખ્ય સાધન “કામીનીઆ યોગ્ય છે”

નાસુવસૌર એ વર્ષ નવ પ્રકારના, વરસમાનમાં નથી. એવું જો કહેવામાં આવે છે તો સૌરવરસ એટલેજ નાસુવસૌર એ એક મુરો રહે છે અને તેજ મુરોપર ક્રમિરીનું જોર છે. આ સંબંધમાં ક્રમિરીનો પુરાવો અત્યંત મજબૂત છે. " જે મનુષ્યો સરખી ઉતારના છે. એટલે કે એકજ વલિનાં હોવાં લેકાએ. " એમ તેમનું કહેવું છે. આ કથનને ન્યાય શાસ્ત્રમાં શું કહે છે તે પંચ રમાપતિ મિથ્યજ આપણને કહેશે મારે તે વિષય નથી ! આ પુરાવો આપને માન્ય છે શું ?

એકાદ સ્થિરનારાથી માંડીને સુર્ય નિકળ્યા પછી પુનઃ તે દેશજી આવવા માટે જાગતા સમયને નાસુવસૌર એમ કહે છે અને " રવેશ્વક્રમોગોર્જકર્ણવર્ષ પ્રદિષ્ટ દૂરાત્રેચ દેવાસુ-
રાણાં તદેવ " એને સૌરવરસ કહે છે. આ પ્રમાણે એ જે માનમાં દરક છે. દેવ અને અશુર એઓનું જે એક અહોરાત્ર તેજ સૌરવર્ષ આજ સૌરવર્ષને પછડીને કૃતયુગ વિગેરેની ગણના છે અને આજ ગણનાને અનુસરીને અમારું મળ પંચાંગ છે. આ સૌરવરસ નાસુવ ન હોવાં જમાર્તિય છે. સુર્ય વિષુવ પરથી નીકળીને પુનઃ પાછો વિષુવપર આવે ત્યાં સુધી નોટલો સમય લાગે તેટલો સમય તે સૌરવરસ એમ એનું લક્ષણ હોવાથી તેને જ અનુસરીને સર્વ પ્રાચીન જ્યોતિર્વિદોએ તેનું માન પોતપોતાના મન પ્રમાણે લાધેલાં છે. પરંતુ તે કઈ વધારે લેવાઈ ગયેલ છે. આ બાબતુ વેલ પરથી આ લક્ષણ પ્રમાણે સૌરમાન ૩૬૫-૧૪-૩૧-૫૩-૨૫ એટલું છે. શ્રીસિદ્ધાન્તમાં એજમાન ૩૬૫-૧૫-૩૧-૨૪-૦ એટલું અપેક્ષા છે. એટલે કે

અથ સમાયાં ભૂમાવમીષ્ટકર્કટકેન ત્રિજ્યામિતાઙ્કૌરજ્જિતં તે નવતંદિગજ્જિતં
ભગણાંજૈથાંકિતં કૃત્વા તત્ર પ્રાચીંચિન્દાદક્ષિણતો ભાતિદૂરે પ્રદેશ ઉત્તરેજ્યને વૃત્ત-
મધ્યસ્થિતેન કીલેન રવેરુદયો વેધ્યઃ। તતોજ્જ્વરં વર્ષમેકં રવેરુદયા ગણનીયાઃ।
તેચ પંચપટ્ટયાધિકશતત્રય ૩૬૫ તુલ્યા ભવન્તિ। તજ્જાન્તિમોદયાઃ પૂર્વોદયસ્થાના-
દાંસન્ધો દક્ષિણત એવ ભવતિ। તપોરન્તરં વિગળય્ય ગ્રાહ્યમ્। તતોજ્વરસ્મિન્ દિને
પુનરુદયો વેધ્યઃ। સતુ પૂર્વચિન્દાદુત્તરત એવ ભવતિ। તદપ્યુત્તરમન્તરં ગ્રાહ્યમ્ તતોજુ-
પાતઃ। યથન્તરદ્વિતયકલામિરેકીકૃતામિઃ પૃથ્વિટિકા લભ્યન્તે તદા દક્ષિણે-
નાન્તરેણ કિમિતિ। અત્ર લભ્યન્તે પંચદશયટિકાત્રિંશત્ પલ્લાનિ સાર્થાંનિ દ્વાવિ-
શતિર્ચિપલ્લાનિ ૧૫-૩૦-૨૨-૩૦-આભિર્ગટીમિઃ સહિતાનિ પંચપટ્ટયાધિકશતત્ર-
યતુલ્પાનિ સાવનદિનાન્યેકસ્મિન્ રવ્યવ્ત્તે ભવન્તિ ૩૬૫-૧૫-૩૦-૨૨-૩૦

૧૦

(સિદ્ધાન્તશિરોમણિ ૮. ૧૮ કાશી સ. ૧૯૧૩ મહામણ્ડલયજ્ઞાલય)

આ પદ્ધતિથી વધારેનું વર્ષ નાસુવસૌર છે કે આનવસૌર છે તેનો વિચાર કરો

" જામીનીઆ જોડલ " વૈદ્યીય નીયમ મુજબ અનેકું છે.

દિ.	ધ.	પ.	વિ.	પ્ર. વિ.
૩૬૫	૧૪	૩૧	૨૪	૦
૩૬૫	૧૪	૩૧	૫૩	૨૫
૦	૦	૫૯	૩૦	૩૫

આદ્યાદીથી ૫૨ ૫૩ ૩૦ વિ. ૩૫ પ્ર. વિ. એટલું વધારે મુકવામાં આવ્યું અને તેથી પ્રત્યેક વર્ષને એટલી કસર પડતી રાખે તે આજ સુધારે ૨૩ દિવસ એટલે કે પોણા મહિનાની અપેક્ષાએ અધિક વધેલી છે. આનું પરિણામ પ્રત્યક્ષ વિપુલ દિવસ અવન જે દિવસે આદ્યાદીમાં દેખાશે તે પછી ૨૩ દિવસે અમારા (અદ્યત્તવાધી) પંચાંગમાં લખેલી મળી આવશે. કાલાન્તરે એકસર વધારે વધારે વધતી જવાની છે. હસર થોડી છે. એટલે કે સુધારે સાડ વર્ષે એક દિવસ વધારનારી છે. પરંતુ વધવાની તો 'ચોક્કસ અને એજ રીતે'એ ન્યારે અને કાળ નીગળુના કરતા જલ્દીએ તો અસપત્તીયાને દિવસે પંખો અને કુંભ આપવાનો સમય જરૂર ચોમાસામાં આવશે ગણપતિમેષ ટાટના દિવસોમાં આવશે અને શ્રાવણીને પણ વરસાદનો સમય મળશે નહિ એવો મોટો ગોટાળો ઉત્પન્ન થશે. અરુ વિધાન્તરના ભાવથી અહીંઅંજ થોભી જઈ છું. મુદાની વાત એટલી છે કે સૂર્યસિદ્ધાન્તે વર્ષનું લક્ષણ જે પ્રકારનું કર્યું છે તેજ પ્રકારે તેણે માન પણ લીધેલું હોવું જોઈએ એ સ્પષ્ટ છે, ફક્ત તે થોડું વધારે ગણ્યાનવાળું અને તેથી અવનાશાંતી ઉત્પત્તિ થઈ અને નિરવન ગણનાનો પાયો પડી ગયો ! એ વર્ષમાન શુદ્ધ કરીને જે સ્વીકારેલું હશે તો તે આર્તવ સૌરમાનના જેટલુંજ સ્વીકારવાનું ભાગે આવશે પરંતુ એની સુધારણાને કરી તો પંચાંગ કરવાનું વાદમત્ત યદ્દ જશે અને તેથીજ મુંગામાં એકલા મળેલા ન્યોતિચંદ્રોદયે “સૂર્ય સિદ્ધાન્તનુંજ વર્ષમાન કાયમ રાખવું” અને તદનુ સારજ અવનંશ લેવા ” એવો હાથ ક્યો આજ હાથ એકદ્રષ્ટિએ ઉત્તમરીતિનો છે એમ મને જણાય છે. કારણ કે આપણને જ્યારે ખરેખરી સુધારણા કરતાં આવડતી ન હોય તો પછી વિપરીત સુધારણા કરીને વાસ્તવિક જ્ઞાન જેનાથી નિર્મળ થતું હોય તેવું કરવું તે ધર્મ કોઈ કાલ અવધ્ય નક્કરિતેડ પણ કામ, એટલે છે તેજ કાલજ સંખ્યા માટે તેમણે અદ્યત્તવાધ વાપરેલું છે. પુરાણકાળનો એક રાજવાડો પાડી-નાખી તેને ઠેકાણે સરકારી ઇમારત બાંધવી અથવા બાગ કરવો. અથવા તો દેવળ તોડી પાડી તેને ઠેકાણે એકાદ મસીદ કે મઠ બંધવું એ જેવું આત્મધાતીપણનું કર્તવ્ય છે તેજ પ્રમાણે સૂર્યસિદ્ધાન્તના આર્તવવર્ષનો બોધ કરનાર માનવો નાશ કરી તેને ઠેકાણે એકાદ નીનજ કાલ્પનિક અગ્નિ ઉભો કરવો તે આત્મ ધાતક છે એમ મારી અલ્પબુદ્ધિને જણાય છે. બાપુદેવશાસ્ત્રી સરખા વિદ્વાન પણ એ તરફ પ્રવૃત્ત થયા નથી તે લક્ષમાં રાખો અને ધ્યાનમાં રાખો કે સૂર્યસિદ્ધાન્તના વરસમાનને નાક્ષત્ર સૌરવરસનું કાલ્પનિક સ્વરૂપ આપવાને માટે અમે કાલવચમાં પણ તૈયાર થયા હજીના જ નથી.

નાક્ષત્ર સૌરવરસ લેવાનું કર્યું કે આરંભરથાનીય તારાનો વાદ ઉત્પન્ન થાય છે અને તેથી મનઃપૂત—જનજ મુજબનાં બિન્ન બિન્ન પ્રકારનાં પંચાંગો ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. ઉદાહ-

“કામીનીઆ એકાદ”થી માથાનો ખોડો દુર થાય છે.

ચલુને માટે કેનકી પંચાંગ લુગો શિવાય એ અયનાંશોનું લક્ષણ પણ ફેરવવું પડે છે અયનાંશ ફેરવાં રાખવાં એવો ભળતોજ પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થાય છે. લોક માન્ય રીતકતા અધ્યક્ષ પણ નીચે પુતામાં ભરાયેલા જ્યોતિષમેલનમાં આજ પ્રશ્ને મદત્ત આપવામાં આવ્યું હતું અને ૨૩ અયનાંશોનું પંચાંગ કરવાનું કર્યું. પણ આરંભસ્થાન રેવતી નિશાર તારા અને તે તારા અને સંપાતની વચ્ચેનું અંતર તે અયનાંશ એમ કરવાથી અયનાંશ માત્ર ૨૩ રાખવાનું કર્યું. અર્થાત્ એ મુધારણા માંડાપણાની જણાઇ અને તે જેમ તેમ એકજ વર્ષ ચાલી તે સમયે આજ પુના-કમિટી “આજ પંચાંગ શુદ્ધ, આજ પંચાંગ પ્રમાણે સર્વેએ ચાલવું” એમ કહીને ઉપદેશ આપી હતી.

આગળ શકે ૧૮૪૧ ની સાલમાં સાંજલીમાં સંમેલન ભર્યું હતું તે સમયે પણ પ્રથમ અયનાંશ ફેરવાં રાખવાં એજ પ્રશ્ને મદત્ત આપવામાં આવ્યું હતું અને તે ૨૨ અને ઉપર ફેરવીકે કળાયે એમ રાખવા સુધીનો રસ્તો આપ્યો હતો. અને લોકમાન્ય તે સમયમાંજ ને આપ્યા નહોત તે પુનઃ પુતાનીજ સુધારેલી બીજી આવૃત્તિ નીકળી હોત ! પરંતુ આખરે શાસ્ત્રીના જોરદાર ભાવણના હેતુથી એ આપેલિ ટળી ગઈ અને આરંભસ્થાનને અંતુ-સરીને જે વાસ્તવિક અયનાંશ આવે તેજ લેવા એમ છેવટે નિર્ણય થયો. એ આવા તરેહના પંચાંગને કમિટી શુદ્ધ કહેવા લાગી છે. કમિટી આમાં અને બીજાં એવાં કહેમાં સ્વરૂપો ધારણ કરશે તે ફક્ત કાલનિયામક પરમામાનેજ ખબર, બહુશીનો આ એમ નથી શું ?

સંમેલન થયું અને કાંઈક નિર્ણય થયો એટલુંજ કાંઈકજ એમાંથી પ્રાપ્ત થયું પણ તેમાંજે એક વાદ તો બાકી રહ્યોજ. નિશાર એવા રેવતીનો તારો કયો એ તે ફરાવમાં નથી. “પૂર્વ સિદ્ધાન્તગ્રન્થેષુ” એમ કહીને ‘કરી રીતે લાગી જશે ? અર્થાત્ એ સંમેલન પંચાંગ પ્રવર્તનના કામમાં અથવા ગ્રંથ નિર્માણ કરવાના કામમાં નિષ્ફળ થયું, એટલે કે હજી એકાદ સંમેલનની જરૂર રહેલી છે એ ખરી રીતે સ્પષ્ટ છે. પૂર્વના સિદ્ધાન્ત ગ્રંથમાં સૌરવરસના આરંભસ્થાનમાં તારો જોઈએ એમ ખરેખર ક્યંથ કહેવું છે કે કેમ અને હોય તો સર્વ માન્ય એવો તે તારો કયો છે ? એનો નિર્ણય અધાપિપર્થત થવાતો બાકી છે. તેજ ‘સાંજલી સંમેલનમાં ક્યાં પ્રમાણે” અમે પંચાંગ કરેલું છે અને ગ્રંથ પણ કરેલો છે એમ પુતાની કમિટીએ જાહેર કરવું એ એક “ઉતાવળા નવરા આણિ મુઢમલા વાંશિંગ” ઉતાવળા પણથી કહેવું મૂર્ખ સરખું વર્તન એવો પ્રકાર નથી શું ?

કમિટીના પંચાંગને કમિટી પોતાનું પંચાંગ કહીને લલે ખુશ થાઓ ! બોધનારનું મોઢું કાણ પડે છે ? પણ મને ખાતરી પૂર્વક એમ જણાય છે કે, ૫૭-૫૮ વર્ષ સુધી ચાલેલું જે પદવર્ધની, અથવા ફેરોપતી પંચાંગ તેજ આ છે અને સાંજલીના ફરાવના નામપર પુતા કમિટી પોતાનો વારસ હક્ક કહે છે. જે પંચાંગ ૫૭-૫૮ વર્ષ એટલે કે સાડે સૌરવરસના એક યુગમાં મહારાષ્ટ્રમાં શું પણ દિંદુસ્તાનના એકાંત ગામમાં પણ માન્ય થયું નહિ તે પંચાંગ આવી યુક્તિથી માન્ય થશે એમ કમિટીને જણાય છે શું ?

ખરી પડના વાળને “કામીનીઆ એકલ” નહું છવન આપે છે.

અરુ! કમિટીનું પંચાંગ માન્ય ન થવાનાં અત્યાર સુધીનાં જે કારણો કહેવામાં આવ્યા છે તેજ ફરીથી એક વખત કહી હું આ વિષયને આટોપી લઉં છું.

૧ જી—વર્ષમાન નાક્ષત્રસૈર એ પ્રકાર જ્યોતિષ સિદ્ધાંતને સંમત નથી અને શ્રુતિસ્મૃતિ પુરાણ વિહિત પણ નથી.

૨ જી—સાંગદીનો હરાવ અસ્પષ્ટ છે.

૩ જી—આરંભસ્થાનીય તારો અને સંપાત એમનામાં જે અંતર તે અપનાંશ એ લક્ષણ જ્યોતિષ શાસ્ત્રની પરંપરાને અને ગુણહેતુને છોડીને છે-તેથી વિરુદ્ધ છે.

આ ત્રણ કારણથી કમિટીનું પંચાંગ અગ્રાહ્ય હરે છે એટલે આવશ્ય અધિક માનદ્વાની આવશ્યકતા રહેતી નથી.

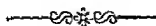
અહલાધવી પંચાંગનું ગણિત દ્રષ્ટિતુલ્ય નથી એમ સેતુથી માંડી દિમાલયપર્વન્નના જ્યોતિષીઓને માન્ય છે. સુધારણા તો થવીજ નેહએ આ માટે મુંબઈના હરાવ અનુસાર અન્ય કરાવવાની ખટપટ અહીંયાં જ્યોતિષીવર્ગ કરશે તો તે સાધ્ય થાય તેવી છે. તો સત્વર જ આ વર્ગ એ માર્ગ પર લાગી જશે એવી આશા છે.

પ્રસ્તુત અહલાધવી પંચાંગમાં મળેને ધકો ન લાવતાં પણ કાંઈક સુધારણા કરી શકાય તેમ છે. વિશેષ તો શું પણ તેટલુંજ ને થાય તો તરત ચાલવા જેવું છે. ઉદાહરણાર્થ-સાથન સંક્રાંતિ આપવાનો હરાવ થએલો હોવા છતાં પણ અઘાપિ તે આપવામાં આવતો નથી. પ્રત્યક્ષ જગતાં વિપુલ અને અપન એ પણ કોઈ આપતું નથી અહનો વકો, અસ્તંગન થવાનો કે ઉદય થવાનો કાળ વાસ્તવિક (દ્રષ્ટિતુલ્ય) ગણિતથી આપી શકાય તેમ છે.

અહોની યુતિ અને તારા સાથેનો ચમાગમ કાળ અને અહણકાળ નવિન ગણિત પ્રમાણે આપવાથી ધર્મ શાસ્ત્રને કાંઈ બાધ આવી શકતો નથી. એમાં અહણોનો સમય તો નવિન ગણિત પ્રમાણે આપવોજ નેહએ એટલે “અમારા પંચાંગ પ્રમાણે અહણ મળ્યું એટલે તેજ શુદ્ધ છે” એવા બાળકની માફક ખેલ કરનારાઓનાં મોઢાં બંધ થઈ જશે. આ સવ સુધારણા આજેજ થવી નેહએ અને સર્વ માન્ય થએલા નિર્ણય સાગરી પંચાંગેજ આની અગ્રેસરતા લેવી એવી મારી ઈચ્છા છે.

મંગળના ગ્રહ વિષે થનારી શોધખોળ.

(રા. લોમીલાલ કે. પટ્ટના આ. આ. પ્રે. રા. ટૂ. કો. અમદાવાદ.)

મંગળ ઉપર વસતી છે, ત્યાં કેવા પ્રકારનાં પ્રાણી છે, વનસ્પતિ કેવી છે, અને જને કુવ પ્રદેશ તરફ વારા ફરતી કંઈક સ્થિત દેખાય છે તે બદલ હશે, ત્યાં ઋતુબદ્ધ હશે ખરા, તેના પર દૃશ્યમાન થતી રેખા જાળ ખાડીઓ કે નહેરો હોવાનો સંભવ છે, દોરડાં વિનાના તારના યત્રમાં કાંઈ વાર ગેમી રીતે આવના ન સમજાય તેવા બેટી સંદેશ મંગળવાસીઓ તો આપજને નહિ મોકલ્યા કરતા હોય, આવી આવી વ્યાખ્યા સંબંધી નિર્ણય કરવા છેલાં થોડાંક વર્ષ થયાં ઘણા વિદ્વાન ખગોળશાસ્ત્રીઓ અને વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ મંથન કરી રહ્યા છે, જુલુ હલુ તેનું કંઈ પણ ચોક્કસ કળ આવ્યું નથી.

આપણા સૂર્યમંડળમાંના આ લોહિતાંગ, આપણા જલદારના સાથ પાડેલી વિશે જો આપણે હાલ સુધી જાણીએ છીએ તે હુંકમાં આટલું છે—તેનો વ્યાસ ૪૨૧૦ માઈલ છે, તે કદમાં આપણી પૃથ્વીના સાનમા લાગતો અને દ્રવ્ય (વજન) માં દસમા લાગતો છે; તેની ગતિઓ પ્રમાણે તેનો દિવસ ૨૪ કલાક ૩૭ મિનિટનો, અને વર્ષ ૬૮૭ દિવસનું છે, તેના પર સૂર્યનો તાપ તથા પ્રકાશ આપણા કરતાં અર્ધા પ્રમાણમાં લાગે છે; તેને બે નાના ચંદ્ર છે અને ત્યાં શુક્રવાર્કાણુ આપણા કરતાં ૨-૫ છે. એટલે પૃથ્વીપરના ડાહ્યા મણુના મનુષ્યનું વજન ત્યાં ૧૫ મણ થાય અને તે ત્યાં આડ રીટ ઉંચી દિવાલ અને બે પુટ ફફવાનું હોય નેટલી સહેલાઈથી કુદી જાય, સૂર્યથી તેનું સરેરાશ અંતર ૧૪,૧૫,૩૦,૦૦૦ માઈલ છે.

સૂર્યની આસપાસ પૃથ્વી અને મંગળ બંને લંબગોળ માર્ગમાં ફરે છે. સૂર્ય આ લંબ-ગોળાના એક કેન્દ્રમાં છે. તેથી ત્યારે પૃથ્વી સૂર્યથી દૂરમાં દૂર અને મંગળ સૂર્યની પાસેમાં પાસે હોય, અને સૂર્ય, પૃથ્વી, મંગળ એકજ રીતી લીટીમાં હોય ત્યારેજ પૃથ્વી અને મંગળ વચ્ચેનું અંતર ઓછામાં ઓછું થઈ શકે. કંઈક અંતે એમ જણાયું કે એવું થાય છે અને એ ઇ. સ. ૧૬૮૪ ના આગસ્ટ માસમાં આવ્યો છે. તે વખતે પૃથ્વી સૂર્યથી ૬,૪૪,૫૦,૦૦૦ માઈલ અને મંગળ સૂર્યથી ૧૨,૮૩,૫૮,૦૦૦ માઈલ (પાસેમાં પાસે) હશે. પૃથ્વી મંગળ ને સૂર્યની વચ્ચે હશે તેથી પૃથ્વીથી મંગળનું અંતર ૬,૩૯,૦૮,૦૦૦ માઈલનું રહેશે. આ સમય મંગળનું નિરીક્ષણ કરવા માટે ધણોજ અનુકૂળ થઈ પડે, અને જો તેનો લાભ ન લેવાય તો પછી બીજાં સો વર્ષ સુધી તેનો પ્રગળ આવે નહિ. માટે વિદ્વાનોએ તે વખતને માટે કેવી આશુન સૈયાદીઓ કરવા માંડી છે તેનો કંઈક અંશે ખ્યાલ આપવાનો આ લેખનો હેતુ છે.

૧૬૮૪

મંગળની સપાટીનું સતોષકારક જ્ઞાન મેળવવા માટે ધણોજ મોટી શક્તિવાળું દુરગ્રીન જોઈએ; જો મંગળનું અંતર સત્યે કરોડમા લાગતું કરી શકાય તો તે ફક્ત દોઢ માઈલજ

“ ઓટો ટીલમહાર ” ની ખુશખો ઘણોજ ટીલખુશ છે.

ફર દેખાય, અને ત્યજી મોટા દેખાય તેથી તેના પ્રશ્નનું નિરીક્ષણ ખાત્રીપૂર્વક થઈ શકે. પણ આ કામ માટે ગૃહિણશાસ્ત્રીઓની ગણતરી મુજબ ૫૦ પુટ વ્યામના કાચ અને ૧૦૦૦ પુટ લાંબી નળીવાળું રાક્ષસી કદનું દુરખીન લેખએ.

હવે અત્યાર સુધી બનાવવામાં આવેલા સૈથી મોટામાં મોટા (માઉન્ટ વિન્સન) દુરખીનનો કાચ ૧૦૧ ઈંચના વ્યાસનો છે. આવડો મોટો કાચ બનાવવાનું કામ ઘણુંજ મુશ્કેલ અથવા મહેનત ભરેલું અને ખર્ચાળ થઈ પડ્યું હતું. એવડો કાચ નીકળે એટલો મોટો કાચનો એમ સહિત ગદ્દો પાણીની મુશ્કેલી, તેમાં લીટી, ટાંકરી, ટપકું એવું કંઈ પણ આવે નહિ એ સાચવવાની મુશ્કેલી, ત્યાર પછી લેખના પ્રમાણમાં તેને ઘસીને અમુક અંશનો અંતર્ગોળ કરવાની અને તેની સપાટી લીસી અને સફાઈપંથ બનાવવાની મુશ્કેલી—આ બધી ક્રિયામાં કાઈ પણ વખતે, છેવટે ત્યારે બધું ગરાગર અને સતોષકારક થયું એમ લાગે તે વખતે પણ —કાચને તડ પડે કે તેની દાર પડે તો વર્ષોની જહેમત અને લાખોનું ખર્ચ તડનું નિર્ચયક બન્ય. આવા દસ કાચ બનાવવાની તૈયારી કરી હોય તો લાખોજ એકાદ સારી રીતે તૈયાર થાય. આ ૧૦૧ ઈંચ વ્યાસના કાચનું વજન લગભગ ૨૫૦ મણ થયું છે, અને તેને તૈયાર કરતાં નવ વર્ષ લાગ્યાં છે, પણ આ તો બધી ૧૦૧ ઈંચના કાચની વાત થઈ આપણા રાક્ષસી દુરખીનના ૫૦ પુટ વ્યાસના કાચ માટે તો વિદ્વાનોના આખા જીવન ભરના શાસ્ત્રીય પ્રયત્નો અને કષ્ટોંડોનું ખર્ચ પણ જલસેજ કળાયક થાય.

પણ વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ આમ મુશ્કેલીઓથી નિરાશ થઈ હારી જાય તેવા નથી. આ કામ માટે ભગીરથ-પ્રયત્ન આદરી રહેલા માસાચુસેટ્ટમના પ્રોફેસર ડેવિડ ટોડને એક નવોજ વિચાર ઝૂકી આવ્યો. લોહાના ગોળ પ્યાદામાં પાણે ભરી તેને ચકર ચકર ફેરવીએ તો પાણે પ્રવાહી હોવાથી મધ્યસ્થ કેન્દ્રીય બળથી કિનારીનો પાણે સહેજ ઉચે ચડે અને મધ્ય તરફ ટળે તો ખાટો વચ્ચમાં પડે તો જાય. આ રીતે લેખના અંશની અંતર્ગોળ સપાટી બનાવી શકાય. પાણે દર્પણની મદદથી દુરખીન થઈ શકે. પણ પહેલાં તો આ પ્રયોગ પણ મદ્ય થયો નહિ. પ્યાદાને ફેરવતાં થતાં અદિક્ષનોથી આટી કારો અને મોળાં જેવાં કુંડાળાં થતાં જતાં હતાં તેથી પ્રતિબિંબ પડતું નહોતું.

આનો રસ્તો પણ ચમત્કારીક જુદિબળથી કાઢવામાં આવ્યો. પાણાવાળો લોહનો પ્યાદો બીજા સહેજ મોટા પ્યાદામાં મકરામાં આવ્યો. મોટા પ્યાદાને અંદરથી બધે ફરતે લોહ ચુંબક જડવામાં આવ્યાં. હવે ત્યારે બહારનો પ્યાદો ચકર ચકર ફેરવવામાં આવ્યો. ત્યારે અંદરનો પણ ફક્ત ચુંબકશક્તિથી આકર્ષાઈ ને ફરવા લાગ્યો, અને એ પ્યાદા પરથી કાઈ પણ પ્રકારનો યાંત્રિક સંબંધ ન હોવાથી પાણે તદ્દત ચાન્ત રીતે ફરતો હતો અને તેની સપાટી લીસી અને સફાઈપંથ કાચમ રહેતી હતી. આ પ્રમાણે ૫૦ પુટ વ્યાસના ગોળ પાણથી ભરેલા લોહના વાસણ બીજા ચુંબક શક્તિવાળા મોટા વાસણમાં મુકી બહારના પ્યાદાને વીજબળક બળથી ચાલત એક સરખા વેગથી ફરતો રાખી, પાણીને લેખના અંશની અંતર્ગોળ લીસી

સપાટી જતાવી મોટા કાચ બનાવવાની મુશ્કેલી તો પતાવી શકશે એમ પ્રોફેસર ટોડે નક્કી કર્યું.

પણ ૫૦ ફુટ વ્યાસની ૧૦૦૦ ફુટ લાંબી નળી શી રીતે કરવી ? લંડનનો સ્મારક મિનારો વચ્ચેથી માર્ગ રાખીને બાંધવામાં આવ્યો હતો. વચ્ચે મોટા કાચ મૂકી તેનો દુરબીનની નળી તરીકે ઉપયોગ કરવાની ધારણા હતી, પણ તે તૈયાર થયો ત્યારે માત્રમ ૫૫૫૫ કે ૫૫૫૫૫ સપાટાને લીધે તેનામાં ઉત્પન્ન થતાં સૂક્ષ્મ આંતરોક્ષનોત્તરી અસર એટલી બધી હતી કે ખોળાના નિરીક્ષણ માટે તેનો ઉપયોગ યદ્ય શકે નહિ માટે તેમાં પછી નીચરણી મૂકી દીધી. આ મિનારો તો ફક્ત ૨૦૨ ફુટ ઉંચો હતો. તે આપણી ૧૦૦૦ ફુટ લાંબી નળી માટે તો તદ્દન નિરુપયોગી થઈ પડે.

આ વખતે પણ પ્રો. ટોડને એક અદ્ભુત વિચાર મુઝ્યો. કાઈ નિરુપયોગી થયેલી ખાણનો ગાળો હોય તો નળી તરીકે ચાલે અને આ નળી પવનથી ડોલવાનો સંભવજ નહિ. ચૂની ખાણ શોધી કહાડી સહેલી નહોતી, કારણ તે નિરુપયોગી થયેલી હોવી જોઈએ એટલું જ નહિ, પણ તેનું મુખ અમુકજ દિશા તરફ એટલે આકાશના જે ભાગમાં ચઢે છે. સ. ૧૬૨૪ માં મંગળ પસાર થવાનો છે તે તરફ હોવું જોઈએ. શોધતાં દૈવચોગે ચીત્રી દેશમાં એન્ડ્રીઝ પર્વતના પ્રદેશમાં તેને એરી ૧૨૦૦ ફુટ ઉંડી ખાણ પણ મળી ગઈ. તેને પુરતી પહોળા કરી તેની ભીંતો ચણી લાંબને તેને પ્રકાશિત સ્વેત રંગી લીસી બનાવી શકશે. ઈ સ. ૧૬૨૪ ના વર્ષમાં જ્યારે મંગળ આપણી પૃથ્વીની—સૌ વર્ષમાં આવ્યો નથી અને બીજા સૌ વર્ષમાં આવશે પણ નહિ એટલો બધો—પાસે આવશે ત્યારે ધણી વાર આ ખાણના મુખ ઉપર ચઢે તે પસાર થશે.

આ ખાણને પોતાના શક્તિશી દુરબીનની નળી તરીકે ઉપયોગમાં લેવાનું પ્રો. ટોડે નક્કી કર્યું છે. તેને તળાવે મોટું પાશનું ભરેલું વાસણ ગોઠાવશે, અને તે વાસણની બહારનું ચુબક શક્તિવાળું વાસણ નીચેથી સંઘર્ષી રાખેલા વીજ્વલિક બળની મદદથી સતત નિયમિત રીતે એક સરખું અમુક નિશ્ચિત વેગથી ફરવાશે. વીજ્વલિક બળ પુરું પાડવા મોટું કારખાનું ઉપર ખાણની બહાર રાખવામાં આવશે. પાશમાં પડેલા મંગળની સપાટીના પ્રતિબિંબને ખાણના ગાળામાં, પણ ઘણે ઉંચે મૂકેલા, એક પાસાદાર કાચની મદદથી પાણું કાટખુણે પરિવર્તન કરીને તે કાચની બરાબર સામે ખાણની ભીંતમાં કેતરી કાટેલી નાની શુદ્ધગ્રેષી ઓરડીમાં ફેંકવામાં આવશે, તે ત્યાં ગોઠવેલા એક મોટા કાચ પર પડશે, અને ત્યાંથી જોઈ શકાશે.

પણ હજી બીજી ઘણી મુશ્કેલીઓનો વિચાર કરવાનો છે. કુદરતનાં રહસ્યો શોધવાં કોઈ સહેલ નથી. મુશ્કેલીઓનો પારજ નથી. જાણે કુદરત ડગલે ને ડગલે કેમ સાખી થતી હોય ! દવે એક મુશ્કેલી એવી આવે છે કે જે વિશે આપણા જેવા સાધારણ મનુષ્યને ભાગ્યેજ ખ્યાલ પણ આવે પ્રો. ટોડનું ઉપર મુજબનું દુરબીન સંપૂર્ણ થાય અને જો તેની મારફતે ખાણના મુખપર ચઢેને પસાર થતા મંગળની સપાટી તરફ જોવામાં આવે તો ફક્ત એક જોસણધ ધસતા ધાગ્યા જેવું જ દેખાય. ધારો કે આપણે એક ટેકરી પર ઉભા હોઈએ, અને એક ઝાંખી

ચોંટના શાળીનો “ઝોટા દીલખહાર” જ પસંદ કરે છે.

રહેવે દ્રેનને પસાર થતી દરથી નિહાળીએ, તો તે આપણી સામેના વિશાળ પ્રદેશમાંથી ધીમે ધીમે જતી લાગે છે. આપણે તેની નિરીક્ષા શાનિથી બરાબર કરી શકીએ છીએ. તેનું એન્જન, તેના ઝબ્બા, તેના ખારીખારણાં, રંગ એ બધું સ્પષ્ટ ઓળખી શકીએ છીએ, પણ ધારે કે આપણે એક ઝડપથી ચાલતી દ્રેનમાં બેઠેલા હોઈએ અને તેજ વખતે બીજી દ્રેન પુરપાટ સામી બાલુએથી આવીને સાથેના પાટાપરથી પસાર થઈ જાય તો તે એક ધસારાખંધ પસાર થતા ધાગા જેવીજ લાગે. તેના કાર્ક પણ ભાગ ઓળખી શકાય નહિ. મંગળ વિષે પણ આમજ થાય. ફક્ત દોઢ માર્શલ છેટેજ જોવાથી તે ધણોજ મોટો દેખાય અને પૃથ્વી અને મંગળની સંયુક્ત દૈનિક અને વાર્ષિક ગતિને લીધે તે મિનિટના દસ માઈલની વીર્જનિક ઝડપે (દ્રેન કરતાં દશગણી) નાસતો હોય એમ લાગે એટલે તે ઉપરની કશી વસ્તુ સ્પષ્ટ જણાયજ નહિ. ફક્ત ધસારાખંધ પસાર થતું ધાણું આંખને આંજ નાખે. આ પણ એક ભારે દરકન દૂર કરવાની છે, અને તે ચરોજ.

વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર અજ્ઞાન છે. તે હળવે હળવે અશક્ય મનાતી ધણી વાનો શક્ય કરી બતાવે છે અને નિરાશાવાદનું ખંડન કરે છે. પ્રકાશની શક્તિનાં સ્વરૂપોના સંશોધનથી ઉદ્ભવેલી ફોટોગ્રાફી આપણી મદદે આ વખતે આવશે. આને માટે પ્રો. ટોડે ખાસ ધણોજ ઝડપી કેમેરા તૈયાર કરાવ્યો છે. તેમજ ઘણીજ તરથી કામ કરે તેવી પ્લેટો પણ તૈયાર થાય છે. આ કેમેરા પેલાં ખાણુની ભોંતમાં કારેલી ચુકામાં મૂકવામાં આવશે અને ત્યારે મંગળ ખાણુના મુખપરથી પસાર થશે ત્યારે તે પૃથ્વીના જુદા જુદા ભાગ જેમ જેમ નાસતા જશે તેમ તેમ તેમના તાત્કાલીક ફોટોગ્રાફ બહુજ ઝડપથી લેવાતા જશે. આ ફોટોગ્રાફો લેવાનો વેગ પણ વીર્જનિક બળથી ચાલતી યાંત્રિક શક્તિથી મંગળ અને પૃથ્વીની લાગતી સંયુક્ત ઝડપની બરાબર નિયમિત રાખવામાં આવશે. આ છબીઓ તૈયાર થયેથી મંગળની સપાટીનો અચુક લાગ જાણે તે રિયર હોય તેવો આગેદુગ દર્શાવશે. આ કામણે જે સીધું મનુષ્યની આંખથી નહિ બેઈ શકાય તે કેમેરાની આંખની મદદદારા દશ્યમાન થશે.

મંગળનો ગ્રહ મોટો દેખાશે પણ તેથી તેનો પ્રકાશ ફેલાઈ જશે અને પ્રકાશની ત્યુન-તાને લીધે ફોટોગ્રાફો બરાબર ચોક્કસ પડશે નહિ. આ તુટી શુદ્ધ કરેલા પારાનો ચળકાટ અને ચક્રચકિત બનાવેલી દિવાલો પુરી પાડશે.

એક વધુ મુશ્કેલી—આ દુરબીન કાર્ક મંગળ જેમ જેમ નાસતો જાય તેમ તેની પાછળ દિશાદેર કરવાને વાળા રાકાય તેવું નથી. તેથી ફક્ત મંગળ માથે હોય તેટલોજ વખન તે કામ આવે. પણ આનો તોડ તો સહેલો છે. મંગળ દોઢ માસ સુધી રોજ માથે આવશે. એટલે રોજ ફોટોગ્રાફ લેવાતા જશે અને પછી તે બધાની સરખામણી કરી સંબંધ જોડી શકાશે.

આજ સુધી બધા આકાશી ફોટોગ્રાફો પર્વતનાં શિખરો પરથી લેવાયા છે, પણ આ તો જમીનની સપાટીથી પણ નિચાણથી ફોટા લેવાના છે એટલે આખું વાતાવરણ બેઠીને

લગતસરામાં કે મીઠીગામાં જાઓ ત્યારે “એરો દીલખહાર વાપરો”.

લેવાના છે. મંગળના વાતાવરણને પણ દિસાળ ગણવાનો છે. પણ જો વાતાવરણ શાન્ત. સ્વચ્છ, અને સુકકું હશે તો જાહુ હરકત નહિ આવે.

આ સિવાય પણ બીજી ધણી જારીક અવ્યક્ષેપો વિચાર વિદ્વાનોએ કરી રાખેલા છે અને જો કોઈ અણધાર્યો વધો નીકળી ન આવે તો ઇ. સ. ૧૯૨૪ ની સાલમાં આપણને મંગળના ગ્રહ વિષે ધણું જાણવાનું મળશે અને આ લેખની રાશ્ત્રાતમાં ટાંકેલા પ્રશ્નોનો ચોક્કસ નિર્ણય થઈ જશે આવા અપ્રતિમ કૌશલ્ય અને અસાધારણ શુદ્ધિવાળા પ્રો. ટોડ અને તેમના મદદગાર પેરિસવાળા પ્રો. મેકશીને આપણે અભિનંદન આપી ઇશ્વરને પ્રાર્થના કરીશું કે તેમને તેમના આ પ્રયત્નમાં ક્ષેત્ર આપે. તે દરમિયાન આપણે ૧૯૨૪ ના આ મહાન જનાવની આતુરતાથી વાટ જોઈશું.

તા. ૬. ૧૯૨૨ ના જૂન માસની ૧૮ મી તારીખે ગયા તેર વર્ષમાં કદી નહિ આવેલો એટલો આપણી પૃથ્વીની પાસે મંગળ આવ્યો હતો. અંતર ૪૨૩ લાખ માઇલનું રહ્યું હતું. જો વખતે મંગળ જેકે દક્ષિણની રાશી (વૃશ્ચિક) માં હોવાથી ઇન્કાંબી તે દક્ષિણ દક્ષિતગત દેખાતો હતો તેથી તેનું જરાબર નિરીક્ષણ કરવા માટે રીઝ નામનો ખગોળવેત્તા આફ્રિકાની પશ્ચિમે કેનરી ટાપુઓમાં ટેનેરીફ ટાપુઓમાંના ટેનેરિફ બેટ પર ગયો હતો, ત્યાં ૮૦૦૦ ફુટ ઉંચી એની ટેકરી ઉપર સ્પેનીશ સરકારની વેધશાળા છે ત્યાંથી તેણે દેવલાક દિવસ મંગળનું અવલોકન કર્યું હતું. ચંદ્રથી માર ગણ્યા મોટા મંગળ તેણે દુરબીનમાંથી જોયો હતો; અને તેની સપાટી ઉપરના સમુદ્રો અને મોટાં બે (ચર્ચ અને ચંદ્ર) સરોવર તેને ચોક્કસ દેખાયાં હતાં. વળી કુવ પ્રદેશોપરના બરફના વિસ્તાર પણ જણાયા હતા.

પૃથ્વીથી મંગળનું અંતર જૂન માસ પછી વધતું ચાલ્યું છે. તે અંતર તા. ૧ લી જુલાઈએ ૪૩૪, ૧ ઓગસ્ટે ૫૩૧ અને ૧ લી સપ્ટેમ્બરે ૬૩૬ લાખ માઇલ હતું. ૧ લી ઓક્ટોબરે ૮૩૬, ૧ લી નવેમ્બરે ૧૦૧૫, ૧ લી ડિસેમ્બરે ૧૨૦૨ લાખ માઇલ એ મુજબ ૧૯૨૩ જુલાઈ સુધી અંતર વધતું વધતું ૨૩૨૫ લાખ માઇલ થશે અને પાછું ઘટવા માંડશે તે ૧૯૨૪ ના ઓગસ્ટ માસમાં ધડીને આ સંક્રાંતિમાં ઓગસ્ટ ૩૩૬ લાખ માઇલ થશે.

અનુવાદ

(માયા મેગેઝીન નામના માસિકમાંના

એક લેખને આધારે)

હોતુ-આકાશના અવલોકનનો શોખ હત્યન્ન (મંગળ) શિક્ષક-ભોગીલાલ, કેશવ-
કરવાનો અને સૃષ્ટિવાન આપવોનો. લાલ પટવા.
સાધનો-સૂર્યમાળા, મંગળનાં ચિત્રો, રતો મંગળનો ગ્રહ
દડો, દુરબીન, રતી રેતી.

મુદ્દા.	વિષય અને પદ્ધતિ.	જાણા પાડીઆની નોંધ
આરંભ પર્યાપર સંબંધ. અહ.	વર્ગ વ્યવસ્થા. વારનાં નામ શા ઉપરથી પડ્યાં હશે ? (રવિવાર-સોમવાર-મંગળવાર) અવલોકન કર્યું છે કે નહિ તેની તપાસ. પ્રકાશિત તારા (ગ્રહો) નાં સ્થાન. અહ અને તારા વચ્ચે ફેર. અહ એટલે શું ? (પૃથ્વી) આપણી પૃથ્વી સાથે સરખામણી.	મંગળનો ગ્રહ.
મુખ્ય વિષય આપણી સૂર્યમાળામાં મંગળનું સ્થાન.	અહ કેટલા છે ? તેમનાં નામ. ખુલ્લી આંખે દેખાતા દુરબીનથીજ દેખાતા. અંદરના અને બહારના ગ્રહમાં ફેર. (બહારના આખી રાત દેખાઈ શકે) (સૂર્યમાળાનો ઉપયોગ) મંગળનું સૂર્યથી અંતર. (પૃથ્વીનું સૂર્યથી અંતર સરખામણી) પૃથ્વીથી મંગળનું અંતર. જોખમાં જોખું કયારે થઈ શકે ?	(૧) સ્થાન-પૃથ્વી થી તરતજ બહાર, સૂર્યથી આશરે ૧૪ કરોડ માઈલ પૃથ્વી થી જોખમાં જોખું ગા કરોડ માઈલ થ ઈ શકે.
મંગળની અંગત્યતા. (નિઝાસા સતેજ કરવી.)	પૃથ્વીની પાસેનો ગ્રહ. અવલોકન માટે અનુકૂળ. જરૂર પડે દુરબીન બતાવવું. વિદ્વાનોની શોધખોળ. માન્યતાઓ. વસ્તીનો અંદાજ-બેટી ગંદિયાઓ !	
રંગ.	દેખાવ-રતો રંગ, શા માટે ? (પોતાનું તેજ નથી.)	(૨) સપા.

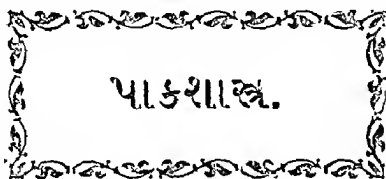
નીંઝા માટે પ્રો. જેમ્સની વીજળીક શક્તીની ગાળીઓ અકસીર છે.

તૈયાર છે!

તૈયાર છે!!

ઢરેક કુટુંબમાં રાખવા લાયક—નાની બાબાઓ
અભ્યાસ કરવા લાયક.

લેખક તથા પ્રમિદ્ધ કર્તા

ગં. સ્વ. લલિતાગૌરી સામરાવ, તથા

ગં. સ્વ વિમલાગૌરી મગનલાલ.

કિંમત રૂ ૩-૦-૦.

ધર ઉપયોગી રસોઈ કળા.

પ્રભુએ મુખ્ય વિષય શું કર્યો? તો કે ખોરાક, તેથી શરીરનું પોષણ થાય છે. પ્રાણી માત્રનું જીવન ટકાવી રાખનાર છે. એટલે તે વિષય ઘણુંજ અગત્યનો છે. ખાવા પીવામાં હિંમેશાં નિયમિત રહેવું જોઈએ. દેશ કાળ ને રૂતુના પ્રમાણમાં ખોરાક લેવો જોઈએ. ખોરાક ખાવા પીવાથી વાત, પીત ને કફ એ ત્રણે દોષો ઉત્પન્ન થાય છે. જો એ ત્રણે દોષે સમાન રહે તો શરીર આરોગ્ય રહે છે અને વધારે ઓછુ રહે છે, તો અનેક પ્રકારના રોગો પેદા થઈ શરીર બગાડે છે. વધારે ઓછો રૂતુના ફેરફાર ને ખાવાપીવાની વ્યવસ્થા ઉપર રહેલો છે. રૂતુના ફેરફારથી પ્રકૃતીમાં પણ ફેરફાર થાય છે. અને જુદી જુદી પ્રકારે બનાવેલો ખોરાક ખાવાની સ્વાભાવિક ઇચ્છા થાય છે. નિત્ય એકજ બતનો ખોરાક ખાવામાં આવે તો અરૂચી થાય છે, માટે જુદી જુદી બતના બનાવેલા પદાર્થોના ખાવામાં ઉપયોગ લેવો જોઈએ.

• ખોરાકના પદાર્થમાં કુદરતી રીતેજ અનેક તરેહના સ્વાદ ભરેલા રસો રહેલા છે પરંતુ તેમને સારી રીતથી જો પાકશાસ્ત્ર જાણતા હોય છે, તો ઘણુંજ સ્વાદિષ્ટ બનાવી શકે છે.

આચીન કાળમાં નળરાજ, ભીમસેન, રેણુકા, અરૂંધતિ, વિગેરે સ્ત્રી, પુરુષો સ્વાદિષ્ટ રસોઇકળા ઉત્તમ પ્રકારે બાણતા હતા. પરંતુ હાલમાં આ શિક્ષણની બહુ ખામી જોવામાં આવે છે. ઘરનાં માણસોની ખાવાપીવાની વ્યવસ્થા કરવાનો મુખ્ય આધાર સ્ત્રીઓ ઉપર રહેલો છે.

જેમ પુરુષોને વિદ્યા આવડવી આવશ્યક છે તેમ સ્ત્રીઓને સારી રસોઇ કરતાં આવડવી જરૂરની છે. જેમ પુષ્કળ વિદ્યાવાળા પુરુષને માન પ્રતિષ્ઠા મળે છે, અને તે તેનું ભૂખણ છે, તેમ સ્ત્રીઓને સારી રસોઇ કરતાં આવડે છે, તો તેની પ્રતિષ્ઠા વધે છે. પુરુષોએ ઘરમાં આણેલા પદાર્થો સારી રીતે તૈયાર કરી જમાડવા એ સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય છે. સારો ને સ્વચ્છ ખોરાક ખાવાને આવવાથી પ્રકૃતિ નિરોગી રહે છે અને મન સંતુષ્ટ થાય છે. સારી રસોઇ કરનાર સ્ત્રી કુટુંબમાં સર્વને ખાલી થઈ પડે છે. માટે હમેશાં પોતાની પુત્રીઓને રસોઇ કરતાં શીખવાડવી, તે ઘણીજ જરૂરની છે અને દરરોજના અભ્યાસથી તેને કંટાળો તેમજ મુઝવણ રહેતી નથી. માટે રસોઇનું કામ તો લક્ષ અને કાળજીથી કરવાથી ઘણીજ સ્વાદીષ્ટ બનશે. રસોઇ સ્વાદીષ્ટ કરવા પહેલાં સ્વચ્છતાની પહેલી જરૂર છે. કયા કયા પદાર્થોમાં શું શું ને કેટલું કેટલું નાંખવું, તે લક્ષમાં રાખવું. રસોઇમાં વખતો વખત આળસ ડરવું તે બિલકુલ કામનું નથી. સારૂ ચઢેલું અન્ન ખાવાથી પાચન ક્રિયા સારી થાય છે. મેંજ વાસી ટાકું અન્ન ખાવાથી શરીરમાં અનેક બતના રોગ પેદા થાય છે. તે માટે સ્ત્રીઓએ ખાસ સંભારી ઘણીજ મુશ્કેલી રાખી જે રૂચીકર હોય તે પદાર્થ કરવા. રાંધેલ મદ્યમાં મીઠાશ આવવીજ જોઈએ. એટલુંજ નહીં પણ દેખાવમાં પણ ખરાબ ન જોઈએ. ખાપણામાં કહેવત છે કે આંખને ગમે તે મોંને લાવે! જે અન્ન જોતાંજ સાંડ ન દેખાય તે ખાવાને મન પણ ન થાય. રસોઇ સારી દેખાવા સ્વચ્છ રાખવી જોઈએ. તેમાં કચરો પડી ખરાબ ન થાય, તેના તરફ લક્ષ રાખવું જોઈએ. રસોઇના પદાર્થો શી રીતે કરવા તે કુકમાં બધી વિગત આ ચોપડીમાં કરવામાં આવી છે. તો કોઈની શીખવાડવાની કે મદદની જરૂર રહેતી નથી.

રસોઇની વ્યવસ્થા:—રસોઇના વાસણ સારી રીતે માંજ લૂંટી સાફ કરીને કાઢવાળો કરી તૈયાર રાખવાં અને તેને વખતો વખત કલાઈ કરેલી હોવી જોઈએ. ચઢેલા પદાર્થોમાં મેલી કઠડી ઘાલવી નહીં. પેલણ, આરણી, તલઈ, થાળી, વાડકી, કઢાઈ, તવેથા તથા ઝારા, ઝારીઓ વગેરે સ્વચ્છ હોવાં જોઈએ. ચોખા, દાળ, લોટ વીગેરે ચિંને સારી રીતે વીણી તેમજ ધોઈ, સ્વચ્છ કરી પછી તેને રસોઇના ઉપયોગમાં લેવું. ચાક, લાણ, પણ વીણી સમારી ધોઈને સ્વચ્છ કરી પછીથી કરવું. મેલા હાથ કથામાં અડકાડવા નહીં, રસોઇનાં જોઈતા પદાર્થો કથા ઉગાડા મુકવા નહીં. દહિં, દૂધ, ઘી અને તેલ વગેરે પદાર્થો ઘણાજ સાચવવા, પદાર્થ ચઢતી વખતે તાપ તરફ ઘણુંજ લક્ષ કરી ધ્યાન રાખવું જોઈએ નહીં તો કાચું, અગર દુણાઈ બળ, તો સ્વાદ બગડશે. ચઢતી વખતે ઉતાવળ કે બહુ ધિમાશ રાખવી નહીં. ચઢેલો પદાર્થ જમનારને પિરસતા મુખી ઉભો રહેવો જોઈએ, તેમાં કચરો કે રાખ ન પડે તેમજ ધુમાડી ન બળ, તેમ ઢાંકી મુકવું જોઈએ.

રસોઇ તૈયાર થયા પછી પાક સંસ્કાર કરવો જોઈએ.

નિત્ય રસોઇ થયા પછી, ગૃહસ્થને ઘેર વૈશ્વદેવ થવોજ જોઇએ, કારણ કે પ્રત્યેક ગૃહસ્થના ઘરમાં પાંચ અહ્નિનિઝાના સ્થાન રહેલા છે.

ખાણીઓ, ઘંટી અને નીશા, ચુલો અને સઘડી, પાણી ભરી રાખવાથી, પૂજો, વાસીદું, લીપવાનાં અથવા પ્રતિદીન અબલણતાં નાના છવોની અહિંસા થવાનો સંભવ છે. માટે તેના નિવારણને માટે ગૃહસ્થને ઘેર અવસ્ય વૈશ્વદેવ પંચ મહા યજ્ઞ થવાં જોઇએ, ધર્મ શાસ્ત્રમાં વૈશ્વદેવ કયાં વીના જમવાથી નિચે પ્રમાણે દોષ જાતલાવ્યા છે: દિવે વૈશ્વદેવ કયાં વિના ભોજન કરે છે, તે મૂર્ખ નિષ્ફળ જાણુવા અને તેવો અપવિત્ર નરકો વિષે પટે છે, માણસ માત્ર પોતાને માટે રંધીને જમે છે, તે કેવળ પાપનું ભોજન કરે છે, માટે વૈશ્વદેવનો હોમ કરતાં અવગેશ રહેવું. અત્ર શ્રી યજ્ઞનારાયણની પ્રમાદી રૂપ હોવાથી સત્પુરુષોને જમવાને માટે વિશેષ યોગ્ય ગણેલું છે. માટે રસોઇ કરી રહ્યા પછી સૂઘવાએ કે વિધવા સ્ત્રીઓએ પોતાના ઘરમાં વૈશ્વદેવ કરનાર કોઇ પુરૂષ હોય તો તેની પાસે વૈશ્વદેવ કરાવવો, અને જો પુરૂષ વર્ગમાં કોઇ વૈશ્વદેવ કરનાર નાં હોય તો નીચે જતાવેલી રીતે પોતે વૈશ્વદેવ કરવો. જે અગ્નિથી રસોઇ કરી હોય તે સજગતી અગ્નિને કુંડમાં અને બીજા તાંબાના પાત્રમાં લઇ તેમાં નિચેના પાંચ મંત્રો ભણી ધીવાલા ભાતથી કે એકંદા ધીની પાંચવાર આહુતી આપવી.

અગ્નયેનમઃ વાયવેનમઃ સૂર્યાયનમઃ પ્રજાપતિયેનમઃ અગ્નયે સ્વિષ્ટકૃતેનમઃ

જો પ્રમાણે અગ્નિમાં હોમ કરી પોતાના ઘરમાં જે દેવોનું સ્થાન હોય તેમને નેવેલ ધરાવવું અને તે પછી તે રંધાયલા અન્નમાંથી ગૌગ્રાસ (ગાયનો ભાગ), શ્વાનગ્રાસ (કુતરાનો ભાગ) તે પ્રમાણે કાઢી તે સમયે જો કાંઈ બારણે અભ્યાગત આવેલો દ્રષ્ટીએ પડે તો તેને બોલાવીને પ્રેમથી જમાડવું.

આવનાર અભ્યાગતને જો રંધેલું અન્ન ન અપતું હોય તો તેને કાચું અન્ન આપી પ્રસન્ન કરવો!

અતિથી ઉપર કેવો ભાવ રાખવો તે વિષે શ્રી ધૃત્વાકાશર સંહિતામાં કહ્યું છે કે,

ગૃહિણો વૈશ્વ દેવાન્તે, ગૃહદારા મુપાગત ।

વિષ્ણું ક્ષ્વેડતિયો, સોડ્યે મત્તાર્યર્થમિહાગત ॥

ગૃહસ્થોએ વૈશ્વદેવની અંતે પોતાના ઘરને બારણે આવી બેઠેલા અતિથીને આ વિષ્ણુરૂપ અતિથી મારા ઉદ્ધાર માટેજ આવેલા છે એમ જાણી તેને આદર પૂર્વક સત્કાર કરીને જમાડવો.

ભોજન સમયે આવેલા અતિથિના સત્કારનું ફલ તથા તેની આશાભંગ કરવાથી તે હાની વિષે શ્રી વિષ્ણુ સ્તુતિમાં કહ્યું છે કે,

સ્વાદયાયેનાગ્નિ હોત્રેણ, યજ્ઞેન તપસા તથા ।

ન જ્ઞા પ્રોતિ ગૃહી લોકાન, યથાત્વતિથિ પૂજનાત્ ॥

અતિથિ યૈસ્ય ભગ્નાશોઃ, ગૃહાન્પ્રતિનિવર્તેતે ।

તસ્માત્ સુકુસમાદાય, દુષ્ટંતંતું પ્રયચ્યતિ ॥

ગૃહસ્થાશ્રમીને જેવો અતિથિનો સત્કાર કરવાથી સ્વર્ગાદીઓકેની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેવા વેદાભ્યાસ કરવાથી, અગ્નિહોત્ર સમવાથી, યજ્ઞ કરવાથી અને તપ કરવાથી પણ થતી નથી. જેને ઘેરથી આવેલા અતિથિ આશા ભંગ થઇને પાછો જાય છે. શ્રદ્ધા પૂર્વક અતિથિને આપવામાં આવતું જળ સાગર સમાન અને મેરૂ તુલ્ય થાય છે. માટે સુસત્તીઓએ તે સમયે આવી મળેલા અતિથિનું સન્માન કરી, યથાશક્તિ રાધેલું અથવા કોઈ અન્ન આપી પ્રસન્ન કરવો.

અતિથિને હોળન કરવામાં કાંઈ કરણસર માંડું થાય તેમ હોય તો ખાલક, વૃદ્ધ, રોગી અને ગર્ભવતી સ્ત્રીઓ આદિ ને અતિથિના પહેલાં જુદુ અન્ન કાઢી આપીને સ્પર્શ સ્પર્શ ન થાય એમ જમાડવાં.

તે પછી ચોતાના પુત્ર્ય કુટુંબીઓને બાળકોને તેમજ વૃદ્ધ સર્વેને જમાડીને ચોતે જમવા બેસવું એજ વિવેકી સ્ત્રીઓનું ખર્ચ કર્તવ્ય છે.

પતિવૃતા સ્ત્રીઓએ તો ગમે તેવું વિગ્ર આપે પણ પતિને જમાડ્યા બાદ પછી જમવું, એ સ્ત્રીઓનો ખર્ચા ધર્મ છે.

ધર ઉપયોગી પદાર્થની પરિક્ષા.

ગૃહ વ્યવહારમાં ઘણી વસ્તુઓનો ખર્ચ પડે છે તેમાં પણ કેટલીક વસ્તુઓ વેચનારાઓ પોતાને વધારે નફા મેળવવા માટે તેમાં ભેળસેળ કરે છે. એવી ભેળસેળવાળી વસ્તુઓ જેવી કે દુધ, ઘી, તેલ, મધ, વિગેરે ખાવાથી શરીરને નુકશાન કરે છે, માટે તેવા પદાર્થોની પરિક્ષા કરતાં સ્ત્રીઓએ અવશ્ય શિખવુંજ જોઈએ. તેથી થોડા પદાર્થોની પરિક્ષા કરવાની રીત આમાં જતલાવી છે.

દુધની પરિક્ષા—દુધમાં નાઇટ્રીક એસીડનાં એક બે ટીપાં નાંખતાજ ને પાણીનો ભેગ હશે તો દુધ ને પાણી છુટાં પડી જશે.

ખીજી રીત—દુધમાં આંગળી બોળી એક ટીપું જમિન ઉપર કે અંશુકાના નળ ઉપર સુકવાથી ને દુધ ચોખ્ખું હશે તો દુધનું ટીપું ગોળાકાર રહેશે, અને ને પાણીનો ભેગ હશે તો ટીપું પસરી જશે.

ખાંડની પરીક્ષા—સતી ખાંડમાં રેતી ભેળવેલી આવે છે અને ઘોળી ખાંડમાં હાડકાંની ભૂકી ભેળવેલી આવે છે માટે એક કાચનાં ગ્લાસમાં પાણી ભરી તેમાં ઘોડી ખાંડ નાંખીને ચમચાથી હલાવીને ઓગાળવી પછી તે ગ્લાસને ઘોડીવાર મૂકી રાખવી જો ખાંડમાં રેતી કે હાડકાંનો ભૂકો અગર ખીજી બતની મેળવણી હશે તો ગ્લાસમાં તળે ઠરી જશે.

માખણની પરીક્ષા—કેટલીક વખતે સસ્તા માખણમાં ઘણી અનેક બતની વસ્તુ ભેળસેળ થાય છે. માટે દોઢા માખણને કાચની શીશીમાં તાવીને તપાસવાથી ભેળવેલી ચીજ છૂટી પડશે, અને ઠંડુ થયાં પછી તેમાં ભેળવેલી ચીજ માલુમ પડશે.

મધની પરીક્ષા—મધમાં ખાંડ અથવા સાકરની ચાસણી ભેળવી વેચે છે માટે ૨૦ દીપાં મધનાં ને ૬૦ દીપાં પાણીનાં લઇને ચમચા વતી હલાવી નાખવું, જો તે મધ ચોખું હશે તો આ રીતથી તે દુધ જેવું સફેદ થશે, જો તેમાં ચાસણીનો ભેગ હશે તો તેમાંથી કાંઈ જેવો ભાગ છૂટો પડી નીચે ઠરી જશે.

હીંગની પરીક્ષા—હીંગના ગાંગડાને દિવાસળી વતી સળગાવવો જો તે કપૂરનું પેઠે એકદમ સળગી ઉઠે તો બાણવું કે સારી છે ને જો ન સળગે તો ભેગ સમજવો!

આટાની (લોટની)—આટો સારો છે કે નહીં તેમાં ખીજી વસ્તુનો ભેગ છે કે નહીં તે બાણવા સાફ દોઢા આટો હાથમાં લઈ અડધી મીનીટ મુધી મસળીને ગોળ વાળવી. તેથી તે સારો હશે તો છૂટો પડશે નહીં, જો તેમાં કાંઈ ભેગ હશે તો હાથમાંથી છૂટાં પડતાં વેળાઈ જશે.

ટરપીટન તેલની પરીક્ષા—જો ટરપીટન તેલમાં ખીજું હલકી બતતનું તેલ ભેળવેલું હોય તો તેને સોધવા એ તેલને સફેદ કાગળ ઉપર અગર કપડાં ઉપર નાંખી તેને દેવતા અગર ગરમીમાં પાસે જરા રાખી જોવું. જો તે ઉડી બાય તો ચોખું છે ને ડાઘો રહે તો તેમાં ખીજા તેલનો ભેગ છે તેમ સમજવું.

થોડી ખોરાકની સુચના.

શરીરની રચના અસ્થિ માંસ, મજ્જા અને ચરબીથી થયેલી છે. જો સર્વે ખોરાકના રૂપાંતરથી થાય છે. જે ખોરાક ખાઈએ તે લોહી અને મજ્જા ઉત્પન્ન થઈ અસ્થિ પછી મજ્જાનુત્થાન થાય એવા પ્રકારનો ખોરાક ખાવો જોઈએ.

(૧) શરીરની વૃદ્ધિ થવાને જે સાધન જોઈએ તેનો ઉમેશ કરવો જોઈએ.

(૨) શરીરમાંથી દરરોજ ક્ષય થાય છે. તો તેનો ઉમેશ કરવો.

૩) શરીરમાં ગરમી રહી સ્નાયુની શક્તિ વધીને જ્ઞાનતંતુ મજ્જાનુત્થાન રહેવાને જે કંઈ જોઈએ તે પુરતું કરવી.

કયા કયા પદાર્થો કયા કયા વર્ગને ઉપયોગી છે તેની વિમતઃ—

શરીરને પોષણ આપી માંસની વૃદ્ધિ કરનાર પદાર્થઃ—ઘઉં, બાજરી, જુવાર, મકાઈ વિગેરે અનાજ અને દહીં, છાશ, વગેરે આ વર્ગમાં આવે છે.

શરીરની ઉષ્ણતા ગરમી આપનાર પદાર્થઃ—મનુષ્યના શરીરમાં ચરબીનો ભાગ હોવાથી તેમાં ઉષ્ણતા રહે છે. જે પદાર્થમાં ચરબી વધે છે, એ પદાર્થમાં ઘી, દુધ, માખણ, તેલ, સાકર, ખાંડ, ગોળ, કોપરું, ખટાટા, રતાણું, વિગેરે છે. એવે પદાર્થ જે લોકો વધારે ખાય છે તે દેખાવમાં ઘણાજ મજબૂત હોય છે. બાળક જો ગરમ પદાર્થ ખાય તો તેને નડે છે અને દાંત બગડે છે, એમ કહે છે, પણ તે ભૂલ છે. જેમ પ્રકૃતિને માફક આવે છે તેને બહુ કાયદા કરતા છે. બાળકને ગળ્યા પદાર્થ બહુ ભાવે છે, તેથી શરીર પણ બેવડ થાય છે અને તે વયમાં તેવા પદાર્થ પર પ્રિતિ હોય કે માટે છોકરાંને ગળ્યા પદાર્થ આપવા નહીં. મોટા માણસને ગળપણું ઉપર પ્રિતિ વધા હોતી નથી પણ તેમને તેલ કે ઘીમાં તળેલી ફરસી વસ્તુ વધારે ભાવે છે. પણ આ પદાર્થ વધારે ખાવાથી શરીરને નુકશાનકારક નીવડે છે, પણ બળ વધતું નથી. ઘઉં બાજરી, જુવાર વગેરે ખાનારાઓ મહેનત મજૂરી કરી શકે છે પણ ચરબીવાળા વધા પદાર્થ ખાનાર મહેનત મજૂરી કરી શકતા નથી. તેમજ નાની ઉંમરમાં વાળ સફેદ થાય છે અને તેમાં લેદ વધવાથી કેટલાક રોગ પણ થાય છે. ઠંડા દેશમાં વધારે ગરમ ઉત્પન્ન કરનારા પદાર્થોમાં ચરબીની પણ જરૂર છે. પણ હવે ઉપરાંત વધારે શરીરમાં ચરબી હોય તો નુકશાન કરનાર છે. આ પદાર્થ હાડકાં, માંસને મજબૂત કરનાર અને રક્ત શુદ્ધિ કરવાને ઉપયોગમાં આવે છે. મીઠું, મસાલા, શાકભાજી વિગેરે આવે છે આ પદાર્થથી લોહી સાફ થાય છે. આપણા લોકોએ ગોરસ લોજનને ઉત્તમ માનેલું છે, તે કારણ આપણું અન્ન વનસ્પતિથી ઉત્પન્ન થયેલું છે, તેમાં દુધ, ઘી, દહીં, માખણ એ પદાર્થ વિશેષ કરીને આવે છે. ઘઉં, બાજરી, ચોખા વિગેરે અનાજ ખોરાક નથી પણ તેમાં ચરબી વધારવાનો એક ગુણ છે. તુવેરની દાળમાં ઘી મેળવી ખાવાથી પોષક ગુણ વધે છે. શાકમાં સીંગો પણ ઉત્તમ છે. મશાલા પણ માફક સર ખાવા! વધારે ખાવાથી નુકશાન કરતા છે. સ્વચ્છ ખોરાક શુદ્ધ આરોગ્ય પ્રકૃતિને અનુકૂળ અને બરાબર સંધીને આધેડો ખોરાક પોષણ કરે છે. પણ અશુદ્ધ, સડેલો, વાસી કે બગડેલો, કાચો, લુખો, અતિ ઠંડો, અતિ ગરમ, ભારે અતિ, વધારે અતિ, થોડો આ સર્વે રોગને ઉત્પન્ન કરે છે.

ખાવું શી રીતે—જે ખોરાક આવે તે બરાબર ચાંચીને ખાવો. નિમેશ વખતેજ ખાવો. ખીલ વખત ખાવા બેસીએ ત્યારે ખાધેલું બરાબર પચી ગયેલું હોવું જોઈએ. કામ કરતાં પહેલાં થોડું ખાવાથી શરીરમાં બળ આવે છે અને નિરાગી રહે છે. રાતમાં મોડું જમવું નહીં. ખાધા પછી થોડો આરામ લેવો. જમતાં જમતાં ઘણું પાણી પીવું નહીં પણ જરૂર પડે તો અડધું જમ્યા પછી વચમાં થોડું પાણી પીવું; તેમજ ખોરાક ખાઈ રહ્યા પછી પણ ઘણું પાણી પીવું નહીં. ખોરાક ખાતાં હોઈએ તેટલોજ અને પ્રકૃતિને માફકસર ખાવું ઈત્યાદી ધ્યાનમાં રાખીને ખાવું.

મળવાનું ઠેકાણુંઃ—એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની
બુકસેલર્સ અને પબ્લિશર્સ, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ, પોસ્ટ નંબર ૨.

જરૂર વાંચો. ઢીલ કરશે તો પાછળથી પસ્તાશે.

અત્યંત દુર્લભ આત ઉપયોગી ગ્રંથ.

અસલી પ્રવીણસાગર

[આ ગ્રંથમાં ગુજરાતી રીકા આપેલી હોઈ ગુજરાતી ભાષામાં બહાર પડેલા સઘળા પ્રવીણસાગરોના ગ્રંથો કરતાં આ ગ્રંથ ઘણો મોટો, અતિશય ઉપયોગી, લાયબ્રેરીમાં રાખવા લાયક છે. માત્ર જુજ નકલો સિદ્ધકે છે.]

આ સુવિખ્યાત ગ્રંથ રાજકોટના નહા વિદ્વાન્ મહારાણા શ્રી મેહરામજીસિંહજીએ રચેલો હોઈ તેમાં તેમણે પોતાની અલૌકિક-બુદ્ધિમત્તાને પરિચય કરાવ્યો છે. બાળક, યુવક, તરૂણ, પ્રૌઢ, વૃદ્ધ, પ્રૌઢા, તરૂણી, યુવતી, બાળિકા વગેરેમાંથી ગમે તે આ ગ્રંથના વાંચનથી અમૂલ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે તેમ છે. 'પ્રવીણસાગર'નો અર્થજ 'ચતુર સાગર' કે 'વા બુદ્ધિસાગર' થાય છે, તેથી આવા અમૂલ્ય ગ્રંથમાં સમાયેલા જ્ઞાનનું વર્ણન કરવું એ સોના ઉપર દોળ ચઢાવવા જેવું છે. કામધેતુ અને કલ્પવૃક્ષના આશ્રયથી જેવી રીતે ઇચ્છિત પદાર્થની પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે તેવી જ રીતે હરેક મનુષ્યને આ ગ્રંથમાંથી ઇચ્છિત વસ્તુ પ્રાપ્ત થઈ શકશે. આ ગ્રંથના અધ્યયનથી યોગીજનો યોગવિદ્યાનો પરિચય પામશે, ભોગીજનો ભોગવિલાસ પામશે, પ્રણયીજનો પ્રણયનું સ્વરૂપ સમજી ખરાં પ્રણયી બનશે, કવિજનો સર્વ અલંકાર અને કાવ્ય-કળાને સમજશે, જ્ઞાની મહાજ્ઞાન પામશે, સામાન્ય મનુષ્ય બુદ્ધિનો અણુટ ખબનો મેળવશે. આ સર્વ ઉપરાંત આ ઘણા ઉપયોગી ગ્રંથમાં નાયક નાયિકાનો લેહ, નાહી પરીક્ષા, અથ પરીક્ષા, શુકનાવલી, રણસંગ્રામની પંડિતાઈ, રાજનીતિ અને વિદ્યારાગ તથા તેની ઉત્પત્તિનું સાદાંત વર્ણન, વિરહાલાપ, ઇશ્વરભક્તિ અને અષ્ટાંગયોગ વગેરેનું વિસ્તૃત વર્ણન આ ગ્રંથમાં છે. કાગળો, છપામણી વગેરેની સપ્ત મોઢવારીથી આ ગ્રંથની નવી આવૃત્તિ થવી અશક્ય છે; માટે તરતજ મંગાવી લ્યો. ઘણી થોડી નકલ સિદ્ધકે રહી છે. આ ગ્રંથમાં ૧૦૪ એકસોચાર મનોહર ચિત્રો પણ આપેલાં છે. મજબૂત પુઠું છતાં મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧૨-૦-૦. વી. પી. તથા પોસ્ટેજ અર્થ જુદું.

મળવાનું ઠેકાણું:—

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની

બુકસેલર્સ અને પબ્લિશર્સ, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, નંબર ૨.

દણા વખતથી અધીર બનેલા વાંચકોને ખુશ ખબર.
સંખ્યાબંધ ચિત્રો સહિત. અવશ્ય વાંચો.

પ્રમાદધનની પ્રભુતા અથવા

સરસ્વતીચંદ્રનો ઉપસંહાર

(સાચા બીજી આવૃત્તિ.)

મૂલ્ય રૂ. ૪-૮-૦ વી. પી. પોસ્ટેજ ભૂદં.

‘સરસ્વતીચંદ્ર’ ની વાર્તામાં અપૂર્ણ રહેલાં હરેક પાત્રો આ વાર્તામાં પૂનઃ દેખાય છે. વિનોદની કુસુમનો જૂહસંસાર જોવો હોય, પ્રમાદધનની મતિગતિનું પરિવર્તન જોવું હોય, વ્યાપારમાંજ લક્ષ્મી વસે છે એ સૂત્રનો સાક્ષાત્કાર કરવો હોય, સરસ્વતીચંદ્રના સ્વદેશાનુરાગનો પરિચય પ્રાપ્ત કરવો હોય, કુસુમની પતિભક્તિનો પ્રભાવ જોવો હોય તો આ નવલકથાના આગે જ આહુક થાઓ. સંખ્યાબંધ આહુકોની ઉપરા ઉપરી થતી માગણીને સંતોષવા માટે બહોળા ખર્ચે અને આ બીજી આવૃત્તિ છપાવવાનું સાહસ ઉઠાવ્યું છે અને આ આવૃત્તિને નવનરંજક કરવા એમાં ખાસ ફોટોગ્રાફિક સુંદર ચિત્રો મૂકવામાં આવ્યાં છે. આ નવલકથાને વર્તમાનપત્રોએ તથા વાંચકોએ એકઠે અવાજે વખાણી હોવાથી એની પ્રશંસા કરવાની જરૂર રહેતી નથી.

મીં શ્રીરોઝશાહ જહાંગીર મરઝખાન, એમ. એ. (પીજમ) ની
સુંદર નોવેલ.

મહોબત કે મુસીબત.

૦૦ પાનાનો દળદાર ગ્રંથ—૩૪ પીકચરો. ગોઠડ એમ્બોઝ બાઈન્ડીંગ.

કોમ્પટ રૂ. ૫)

(વી. પી. ભુદં.)

આ ચોપડીમાં મીં પીજમ “સ્વીટ સેવનટીન” એટલે દુનીયામાં એક ખીલનું કુસુમ મહોબતના પાઠો કેવી રીતે શીજે છે, અને ગુલાબમાં જેમ કાંટા હોય તેમ મહોબતમાં પણ મુસીબત કેવી રીતની હોય છે તે ઘણીજ સુંદર શૈલીથી ચીતરી બતાવે છે. મીં પીજમ લખે છે કે “જે એકાંત નર્ચીતાઈમાં સાઠ વર્ષનું એક ભુઝોર્ગ માણસ મજાહ માને છે તે સત્તર વર્ષનાં એક ઉધરતાં બચ્ચાંને મનથી જીંદગીના ભુલમ છે.” આની અંદર ખ્યાર—પ્રીત, પ્રેમ, વહાલ, હેતના ભુલ ભુલ તબક્કાઓ મીં પીજમને, એવી રીતે ગોઠવેલા છે કે તેમની “Character Study” અને “Character Drawing” આપણાં હૃદયને અજબ રીતે જોડે છે.

આ ચોપડીનાં પીકચરો સુંબઝના પ્રખ્યાત આર્ટીસ્ટ મીં જહાંગીર તારા-પોરવાળાએ એટલાં આકર્ષક બનાવ્યાં છે, અને ધી લક્ષ્મી આર્ટ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસે તેને સુંદર રીતે છાપ્યાં છે, તેથી આ ચોપડીની સુંદરતામાં કાંઈ ઓરજ વધારો થાય છે.

❀❀❀ વિધાવિનોદી ગ્રહસ્થાને આમંત્રણ. ❀❀❀

મેં અને “ભાગીય જ્યોતિન ચદ્રોદય” એકલે જ્યોતિનના મહાન ઉત્થ માથે
તમારું મુખારક નામ જોડા

- (૧) ૨ ૧૦૦૧ એન્ડ વખત આપી આ “ચદ્રોદય” ના (પિરન) મુખ્યમી થાગો
- (૨) ૩ ૫૦૧ એન્ડ વખત આપી આ “ચદ્રોદય” ના લાકડિ મેમ્મર થાગો
- (૩) ૩ ૭૫૧ એન્ડ વખત આપી આ “ચદ્રોદય” ના આશ્રય દાતા થાગો
- (૪) ૨ ૧૦૧ એન્ડ વખત આપી આ “ચદ્રોદય” ના શુભેચ્છક થાગો
- (૫) ૩ ૫૧ એન્ડ વખત આપી આ “ચદ્રોદય” ના સંપાદક થાગો
- (૬) ૦ ૭૫ એન્ડ વખત આપી આ “ચદ્રોદય” ના મહાગાર થાગો
- (૭) ૫ મોકની એક વર્તના ગ્રાહ થાગો.
- (૮) મુલમ ચત્રો અને રતીચર રિંગે પરચુગ હપરોગી વસ્તુઓની મો મોકની ઉત્કારી બો
- (૯) દર વર્ષે સાહાયા મોડ પાવ નવા ગ્રાહકો મેળવી આપવા પ્રયાસ થશે
- (૧૦) શીશો બે ૩ દોષી વડુ તિલાવ કંડમાં મોકનવારની પદોથ માનિકમા સ્વીકારીશુ
- (૧૧) જ્યોતિનને લખના સાર્વત્રિક હપરોગી લેમો જ્યાં મોકના લંસાદી બનો
- (૧૨) જ્યોતિનના હમ્ત સિખિત અપ્રસિધ મથો પ્રસિધ વધવા મોકની આપી વિધા થી થશે
- (૧૩) પ્રસિદ્ધ નાનાકિત પુકરોલી જન્મ કુટુંબીઓ અને અરોગકલ પ્રસિદ્ધ મોડ મોકની આપો
- (૧૪) મહત્ત લાભ આ “ચદ્રોદય” માનિકના દરેક માનકોને માયન નિરયન જન્મ
- (૧૫) કરી ગાપવાના આપશે તે નાદે જન્મ તારીખ અને મહામ લખી મોકવશે
- (૧૬) આ “ચદ્રોદય” ના ગ્રાહકોને વડવાના મેમ્મર વખ બે પ્રમેનો ખુનાયો પુવાને હમ્ત છ
- (૧૭) મોકની મોકિમા પ્રસિદ્ધ કપામા આવશે
- (૧૮) મુખ્યમી, લાકડ મેમ્મર અને આશ્રયવાતાઓની ના અને જન્મ કુટુંબી આગે મોકનોગ
- (૧૯) મોકનોગ આ માસિકમા નાક રખતે લેવામા આવશે
- (૨૦) મુખ્યમી વાહ મેમ્મર, માથય દાતા અને શુભેચ્છકોનો મુખારક નામો અક રનન વ પેજ હપર
- (૨૧) આ પ્રસિદ્ધ મોકના આપો અદ દમેશ માટે મથ લવાજમે નાસિ (કી) મોકની
- (૨૨) આપવા મા આવશે
- (૨૩) આગે હ કદાર બધુઓ આ હોમ વર્કનો લોભ મેમ્મર હમ્ત થશે

આશ્રય દાતા

૧ ડી ને બી (એ પાનસી લેક)

સુરજમલ લઘુભાષની કું.

હીરા તથા અવેરાતના વેપારીઓ.

અમારે ત્યાંથી કોઈપણ ચીજ લીધેલી પસંદ ના આવે તો
એક અઠવાડીયામાં પુરે પુરાંનાણાં પાછાં મલી શકે છે.

અમાગ એકજ દામને લીધે કોઈને પણ ઠગાવાનો

દર રહેતો નથી. દાગીનાઓમાં તરેહ

તરેહ જાતની હીઝાઈનોનો મોટો

સ્ટોક તૈયાર રહે છે. એક

વખત અજમાયસ

કરી ખાત્રી

કરો.

એવીજ, કલકત્તા જગુન મહાગ
એન્જલમ પેન્ટ ૧૫, આમરગામ

} ન ૨૨૫ બલ પાંડિત મુગ

निर्भाव ईड

स्वाभार स्वीकार.

The Law of Values
Cosmic Symbolism

Numbers- Their Occult Power and Mystic Virtues
Practical Astrology

A Manual of Matrimonial Astrology

The Key of your Star Courses and Success

Mathematical Symbols

Practical Palmistry

Science of Fate

Your luck & in your hand

Palmistry

Palmistry for all

The Book of Fate

The Hidden Mysteries of Numbers

Everything's Astrology Alan Leo's Astrological
Manuals No 1

The Reason why in Astrology do No 6

What do we mean by Astrology do No 10

1001 Notable Nativities do No 11

Weather Predicting No 14

Symbolism and Astrology do No 1

Directions and directing do No 5

The Horoscope in Detail do No 4

The Degrees of the Zodiac Symbolical do No 2

Horary Astrology do No 7

Mundane or National Astrology do No 13

Planetary Influences do No 3

Medical Astrology do No 9

The Key to your own Nativty

The Progress of Horoscope

Astrology for all

Chairo's Language of the Hand.

100 Years' Indian Calendar from 1845 to 1944 A. D.

Raphael's Horary Astrology

Raphael's Guide to Astrology.

The New Manual of Astrology.

સંસ્કૃત તથા ગુજરાતી પુસ્તકો.

માનવ શાસ્ત્ર.

સ્વતંત્રતાવાદ.

તાજકમાર સંગ્રહ.

મુદ્ગલ માર્ગ.

જ્યોતિષ કલ્પતરુ ભાગ ૧-૨.

જાતક જ્યોતિષ કૃત્તિ દર્શન.

જાતક ચંદ્રિકા.

જ્યોતિષ રહસ્ય.

જાતક પારિવ્રજનક.

જાતક જ્યોતિષ કૃત્તિ દર્શન.

તાજક જ્યોતિષ કૃત્તિ દર્શન.

મુખ્ય લક્ષણ શાસ્ત્ર.

જાતકજ્યોતિષ જ્યોતિષ માર સંગ્રહ.

મુજબમાં માનવતા, માંગી વિભાગના અગ્રેમર, મદાતમા ગાંધીજીના મુખ્ય શિષ્ય, ધ્યાનિક ગુજરાત-અવેશ પત્રના તંત્રીજી બી. એન. મહીશેરી તરફથી આ માસિકની અંકુશને ગ્રાહક દ્વારા તમામ પુસ્તકો બેટ તરીકે અર્પણ કરેલાં છે તે માટે ગ્રાહકર આગે આભાર માનવામાં આવે છે. પદમાત્મા આવા વિદ્યા વિગોદી જાંધુના હાથને વધુ ઉચ્છેદન કરે, તેજોશ્રીએ આ માસિકની પોતાનાથી જાતી રહે તેટલી મેરા કરવા કલ્પવેશ છે.

આશા છે કે આવી રીતે અન્ય પ્રકારે પ્રદર્શિત પુસ્તકો, યંત્રો અને પોતાના શક્તિ પ્રમાણે નાણાંની મદદ નિભાવ હેતુ માટે કરના રહેશે. દિન સિવમ

ભારતીય

જ્યોતિષ-ચંદ્રોદય

BHARATIYA JYOTISH CHANDRODAYA.

ग्रहैस्तु व्यापितं सर्वं त्रैलोक्यं सचराचरम्

પુસ્તક ૨ ભુ.

આવૃત્તિ-દ્વિ-ત્રયેષ્ટ માસ ૧૯૪૫

અંક ૩ ભો.

VOL. II.

MAY-JUNE 1923.

NO. 3.

મીં માનેકજી પટેલ અને પારસી થીઓસોફીસ્ટો અને નેશીઓ.

MR. MANEKJI PATEL AND THE PARSEE
THEOSOPHISTS AND ASTROLOGERS.

મીં માનેકજી કાવસજી પટેલે તાં ૨૧ મી જાન્યારી ૧૯૨૨ ને દીને મુંબઈમાં “માનકજી મંડળ” સર કાવસજી લેલાંનીર હોલમાં દરુર દીનશાહજી છત્રજી ગરજાનાં પ્રમુખપણાં હેઠળ “પારસી કામમાં પેવસ ચલતા વહેમો અને જીવંત માન્યદેની ધર્મ” ઉપર એક ભાષણ આપ્યું હતું. ભાષણ માટેની અગાઉથી પ્રગટ થયેલી ખબરો મુજબ તેમાં “જુલુવાનાં ધર્મો”નો વિષય સમાયલો હતો, શ્રીકૃષ્ણરામો ચાવડાની આ ગતી મામે પેપરમાં વારંવાર દીક્ષા થાય છે, અમે એવી વડી રોજનાં દના કે અરંધી સદી થયાં પારસી મુધારેકા ચોક્કસ રીતીઓને માત્ર “વહેમ”નો જાપ મારી તે દુર કરવાં માટેના પોક્કડા કરતા રચા છે, તેની કોઈ અર્થ કોઈથને બદલે લાલના રખનાં જતાં જાનને આધારે આ “વહેમો”ની કોઈ સંમીન સમજ આપી નેથી ચતા ગેરફાયલા દર્શાવવામાં આવશે.

તે માટે ધર્મ પુસ્તકા, શાપન્સ અને થીઓસોફીની જેઠની દલીલો અને બોલાસા માટેની મોંઘા અમારી પામે તરફાર છે. દરમ્યાન, મીં પટેલના ભાષણથી અમારી મહેનતનો જવાબ મશે, એવા વિચારથી, અને તેમાંથી કોઈ સંમીન અને ઉપયોગી દલીલો મળતે એમ ધારી તે પ્રગટ કરવાની અમે ઉમેદ રાખી. પણ અમારી અભયમી વચે આ ભાષણમાં “વહેમો”ની જે દીપ આપી છે, તે “વહેમો” માટે કોઈ સંમીન કે ને ઉપર અમદ કાવાથી માન્યતાનાં નન, મન અને જ્ઞાનને થતાં ગંભીર નુકસાનનો કોઈ ખ્યાલ આપવાને જાહેરે, માત્ર આજ

“એકો દીક્ષામાદાર” નો પુરોષો દવાસો પલેક જુદે થકે રાંદ છે.

મુઝી પારસી લેખકો તરફથી થતું આવ્યું છે તેમ, “વહેમ” ના નામનો મોહાર કરી, છેવટે આ સવળા “વહેમો” નાં કારણ તરીકે “એશીઓને” “પારસી થીઓસોફીસ્ટો” અને “એસ્મેટુમ” મંડળને બદલામ કરવામાં આવ્યાં છે. “અમે જમશેદ” ના નામ ૨૩-૨૪-૨૬ અને ૨૭ મી ૧૬૨૩ના જ્વનેવારીના અંકે પ્લાનથી વાંચનાં કોષ્ટકથી વાંચનાર જોઈ શકશે કે તેમાંનો ક્ષયભગ અરથો હાગ “પારસી થીઓસોફીસ્ટો” સામે જખાળા કાઢવામાં રોકાયે છે. આ ભાષણમાં આવેલી કેટલીક સચ્ચાઈથી વેગળી જાયતો છે. તેમનાં જખાળામાંની મોક્ષ નોંધોનો ઉપયોગ કરી આ વિષયની તપાસ હાથ ધરવાનું આવજીની ધારીએ ધીએ.

અમે મીં પટેલને સૈથી પહેલો અને અત્યંત સવાલ એ પુછીશું કે, દિંદુસ્તાનમાં થીઓસોફીસ્ટ સોસાયટીનો પાયો ૧૮૭૬ માં નખાયો, તે અગાઉ દિંદુસ્તાનમાં, અને ખાસ કરી પારસી કોમમાં કયા વહેમો હતા નહીં, એમ તેઓ દલીલોથી સાબેન કરી શકે છે. જન મીં પટેલ આપેલી રીપ મુજબના “વહેમો” પારસીઓમાં ને અગાઉ દરતી ધર્મી હોય, —અને તે નહીં હતા એમ મીં પટેલ સાબેન કરી શકશે નહીં, —તે આ “વહેમો” મટે થીઓસોફીસ્ટ સોસાયટીને થા પારસી થીઓસોફીસ્ટોને બદલામ કર્યું એ સરગામ દેખાતી, ગેરજન્ટારી ભયું નહીં ગણાય એક ભાષણ હતા અને લેખક—ખાસ કરી વિનાયકભાઈ, ગેરજન્ટારી ઉપર—પોને શું બોલવા થા કખવા ચાહે છે, તે મટે અગાઉથી હાન રીને વિચાર કરી પોનાતા રિયમમાં કંઈ પરપર વિશેષતા દેખાડનારી (inconceivable) કે મચ્ચાઈથી વેગળી દકીકતો નહીં આવવા પામે, તેની જડ સંજ્ઞાગ રાખી જોડએ. આવા એક અગમ્યના વિષય ઉપર સંગીન દલીલો અને પુરાવાઓ વગર માત્ર પોતાની કંઈ માની લીધેલી તામુળીઓ (prejudices) ને રસતો આવવા અગાઉ મીં પટેલે પોતાની લ્લાખદારીનો કાંઈ ખ્યાલ કીધો હશે? થીઓસોફીસ્ટ સોસાયટીની સ્થાપના અગાઉ પારસી મુખારકો આ “વહેમો”ની સામે લડન ચલાવતા હતા, ત્યારે “પારસી થીઓસોફીસ્ટો” ને આ વહેમોનાં મળ કારણ તરીકે બદલામ કરતાં મીં પટેલ પોને એક સરખામ મતન વાન જાહેર કરતા હતા, એમ શું તેઓ સમજી શક્યા નહીં?

“એસ્મેટુમ” મંડળની દરતી તો જડ થોડાં વર્ષોની છે. આ મંડળ સાથે કે તેના કાઈથી હાગતા વળગતાઓ માથે થીઓસોફીસ્ટો સખંધ નથી અને પોને માત્ર જોરેનું સમજીએ ધીએ કે તેના ચ્યાપક મીં બેદરામસાહ સગર મટે ગમે તે બોલાવું હોય—તેઓ એક દુન્નાદારીમાં લીન થયલા દુન્નાન હોય કે એક કહેસ્તાઈ પુરૂષ હોય, તે સાથે આપણને કશી નિસજબ નથી; એ મંડળનાં સાહિત્યમાંથી જો કાંઈની નવું જાણવાનું અને શીખવાનું મળતું હોય તો જાનનો તલજગાર કોષ્ટકી માણુપ તે ખુસ્તાં દીસે કચળ કરવાને આંગડી ખાય નહીં. પણ આ મંડળને માથે મુકવામાં આવેલાં આજનો જગ્યા કરવાને તેના હાગતાવળગતાઓ પુરતા સામર્થવાન છે, અને નેથી એ મંડળનો જગ્યા કરવાનું, અમારું કામ નથી.

“ઓરો દીસખાદાર” જુદા જુદા ફુલોની ગુમઘીથી બહેલુ કોન્ટ દ

શ્રીમં પટેલ જાણના હોવા જોડે કે આ "ઓરંગા મારવાનો" જમાનો નથી. એક બહેર સવાલ ઉપર કાંઈ પણ બોલવા કે લખવા અગાઉ તે સવાલનો સંપૂર્ણ રીતે અભ્યાસ કરવાની વડર છે. તેથી અભ્યાસ આ બાબદ ઉપર લાગણી આપવા અગાઉ તેઓએ કીધો હતો કે પારસી થીઓસોફીસ્ટોને "વહેમો" માટે બદનામ કંવા અગાઉ થીઓસોફીસ્ટ સાહિત્ય પર કાંઈ ઉડતી નહર વરીક તેવજે નાખી હતી ? "સ્પીરીચ્યુઆલીઝમ," ધુણાવું થતીંગ, વગેરે બાબદો પર થીઓસોફીસ્ટ સાહિત્યમાં કેવા વિચારો દર્શાવ્યા છે, તે જોવા જાણનાની કશી દરકાર તેણે કીધી હતી ? આ બાબદ ઉપર થીઓસોફીસ્ટ સાહિત્યમંથી શ્રીમં પટેલને ઘણું જાણવાનું મળે, અને પોતાનાં યાંત્રણનારાઓને કાંઈ સંગીન જ્ઞાન આપવાનું અને તેમ હતું, પણ થીઓસોફી સામેની નેમની નાસુળીને લીધે આ 'હોળુ' સાહિત્ય તેઓ જોઈ શક્યા નહીં, અને પરિણામમાં આ "વહેમો"ના સંબંધમાં તેણે જાહેરમાં "નવું જ્ઞાન" શું રજુ કીધું છે ? જે "વહેમોની રીપ તેવજે આપી છે. ને "વહેમો" ના બીજરમાં સમાવશી "સાક્ષ" તપાસી, તે "વહેમો" થી માણનાં ના, મન, અને રવાનને ધનાં મંબીર નુકસાનો કોશમાં ખ્યાલ તેઓ આપી શક્યા છે ? બીજાં સંબંધમાં પુસ્તક જાણુએ રાખી અને શ્રીમં પટેલને માત્ર મેડમ બ્લાવાટસ્કીનું "એ મોડર્ન પંતેરીયન" (A Modern Panteism) અને શ્રીમં લીડ બેટરનાં "ની ઇનર લાઈફ" (The Inner Life) ત્રામનાં બે પુસ્તક વાંચવાની લજામણ કરીયું, અને જો શ્રીમં પટેલ ખરેખરી ઉદાર મનશક્તિના અભ્યાસી હશે, જો "સાક્ષ" જાણવાને તેઓ ઉમેલવાર હશે, તો આ પુસ્તક વાંચવા પછી તેઓ પોતાની બૂમ જોઈ શકશે.

અમે ઉપર "વહેમોના બીજરમાં સમાવશી સગાઈ" શબ્દો વાપર્યા છે, તે કદાચ શ્રીમં પટેલને નવાઈ જોવા લાગશે, તેનાં મંબંધમાં અમે શ્રીમં પટેલને અને તેમના જેવીજ વક્ષણ ધરાવનારાઓને પુકીયું કે વળેઈ થયાં આવા "વહેમો"ની સામે આકુ લડત છતાં તે નાજુદ થતી નથી, અને ધમ્મીકવાર અસલી વિચારનાં ધર્મી ગણનાં માણસો વરીક આવા "વહેમો" ને વશ હોવા છે, અને તેથી થના દ્રાવદા ઉપર મજબુત ઓડીન ધરાવે છે, તેનો કાંઈ ખુલાસો તેઓ આપી શકશે ? ખરે રસ્તો તો એ હતો કે આ "વહેમો" નાં બીજરમાં ખરેખર શું છે, તેના કહેતાના "દ્રાવદા" સાથી થવા પામે છે. તેમાં ખરેખર નુકસાન ક્યાં સમાઈયું છે, તેનો ખંદા અભ્યાસ કરી પરીજાન બાહેર આવતમ આગળ રજુ કરવું તેવા અભ્યાસ માટે એક અત્યંતોષક જ્યાંથી મલ્યાઈ મળે ત્યાંથી તે લેવાને ચુકતો નથી. શ્રીમં પટેલને અમે હોં છવતલ જ. મોદીનો તા. ૩ છ અનેવારીના "જામે જમશેદ" માં આંદોશ "નવસારીનાં ઇલાકવા ગામ ખાને આવેલી માતા" ને લગતો વિષય વાંચવાની અને પોતાના જાણુ સાથે આ વિષયની સરખામણી કરવાની લજામણ કરીયું. મજબુર વિષયમાંના કેટલાક વાક્યો અર્થસૂચક છે, અને ખરેખરી વડર તો આવા બનાવોથી થનાં નુકસાનની સમજ આપવાની છે.

શ્રીમં પટેલ પોતાના બાળજીની શરૂઆતમાં મીર નામના "સાહિત્ય" "આયત્તિ," કાગિરો, જોસાઈઓ, વગેરેના દાવા માટે વિવેચન કરતાં જણાયે છે કે—

ખરી પડતા વાળને "કામીનીઆ ઓઈલ" નવું છવન આપે છે.

“કેટલાક ઉતાવળીઓ માણસો એ બાબતોનો કાંઈ પણ અભ્યાસ કર્યા વગર ઘણાજ દલીલાદ્યથી [dogmatically] કહે કે એ ઘાવો સરીવામ દોંગ છે. આમ યોધનારાઓને ખબર નથી કે એ દોંગ નથી પણ ઈલિમ [eince] નાં તકરારી સવાલો છે કે જેનું સુધ-રેલી દુન્યાએ પણ હજી સુધી તીરાકરણ કરી શકી નથી. ઈંગ્રેજીમાં યોધીયે તો મજબૂર દવાઓ unsolved scientific problems [વિદ્યાને વ્યવતા નિરાકરણ થયા વગરના સવાલો] છે. પણ મોંટો માણસો જેઓને “સાયન્સ”ની બાગબીટી ખબર નથી તેઓ અનેક વેળા દોંગી કુતારાપણાથી લેકેને હુટે છે. વાસ્તે આપણે કાંઈપણ મન ઉચરીએ તે આગઉ ખરો ઈલિમ ધરાવનારા અને ધુનારાઓ વચ્ચેના ફરક સમજવા બેઠાએ.”

આપણા કેટલાક પાસી લેખકો અને લાપણકતાઓની એક ખામી એ છે કે જે વિષય ઉપર તેઓ લખવા કે બોલવા ચાહે છે, તે વિષયનો સંગીન અને સંપૂર્ણ અભ્યાસ કર્યા વગર તે વિષે મન આપવાની નેઓ ઉતાવળ કરે છે, અને તેથી ઘણીવાર તે યરોખર સમજી નહીં શકવાથી તેઓ પોને યુચવાડમાં પડે છે, અને અદિકથી ઉતરા inconsistent વિચારો બહાર પાડી પોતાનાં વાંચનારોઓને યુચવાડમાં નાંખે છે. જે નેઓમાં મારાં ભાગ્યે લખાણની ઝમક અને બોલવાની છલા હોય છે, તો તેઓ સાધારણ માણસોનાં મન ઉપર થોડો વખત અસર કરી શકે છે; પણ વિચારવંત માણસો તેવાં લખાણો કે લાપણીમાંથી બંધો બોરાક મેળવી શકતાં નથી.

મી. પટેલ “ખરો ઈલિમ ધરાવનારા અને ધુનારાઓ વચ્ચેના ફરક સમજવા”ની ભલામણ કરે છે, તે વાતથી છે. પણ તે ફરક કેવી રીતે સમજવા, તે નેએ જણાવી શકતા નથી, અને આ મુજબ વચ્ચેના મવાત ઉપર પોતાના સાંમજનારાઓને અધારામાંજ રાખે છે. જે ખરો ઈલિમ ધરાવનારા” કાંઈ હોય છે, મી. પટેલ માનતા હોય, તો પછી તે ઈલિમ unsolved scientific problem [યાને નિરાકરણ થયા વગરનો વિદ્યાને વ્યવતા સવાલ] કેમ ગણાય ? કતમ [યાને science] નો અવલોકન અને જે ખરા ઈલિમ જેવી કાંઈ મીન મીન પટેલને મીર, બાયાં, ગોમ્મટ અને કુટિરેના દારામાં જણાતી હોય તો તે માટે ઘટલી સમજ આપી ખરાં બોલેલા ફરક કેમ સમજવો, તે દર્શાવવાની શું જરૂર ન હતી? ખરો માર્ગ નો મીરની રૂઢાની રહિત (Physicism), બાયાં દેવીનું માણસોના દીકમાં આવવું (Possession), ગોમ્મટો કુટિરે વગેરેની સાધના [Necromancy] શિદ્ધિ [Supernatural power], વગેરેની સમજ આપી, તેમાંના નુકસાનકારક તત્વો બોલારો કરી ખરું બોલું પાડખારોનો માર્ગ દેખાડવાનો દતો. ‘મી’ પટેલનાં લાપણ ઉપરથી જણાય છે કે તેઓએ રેસમેરીઝમ, ટિનોડીઝમ, સ્પીરીયુએલીઝમ વગેરે વિષયો માટે કાંઈક આદિત્ય વાંચવું છે, પણ તેઓ પોને કદા નરથી અનુમાન ઉપર આવી શક્યા નથી. વળી સ્પીરીયુ-એલીઝમનો કાંઈક મંગલ અનુદવ લેવા જતાં પોને કહાયા છે,—અને જે તેઓએ થીઓ-

“કામીનીઆ” ગોમ્મટ આ જમાનાનું દેવેદુર્મદ નેકુ

સોશીનો પુરતો અભ્યાસ કીધો હતે, તો આ અનુભવ લેવા તેઓ જાતેજ નહી, કારણ થીઓસોફી “સ્પીરીચ્યુએલીઝમ” જેવી વિદ્યાને ખરી માનવા છતાં તેને સગતા અપ્તરાઓ સંચાલ તેમજ ગુજરાત પામેલાં માણસોને નુકસાનકારક છે, એમ જણાવી તેવા “અનુભવ”થી દૂર રહેવાની સખ્ત તાકીદ કરે છે. આ મટે થીઓસોફીકલ સાહિત્ય એટલું બહોળું છે કે તે બધાના હવાલા અત્રે આપી શકાય તેમ નથી. પણ અમે આગળ જણાવરી ગયા તેમ, મીં પટેલ જે મેઝમ પક્ષાવાદરૂપી “એ મોડર્ન પેનેરીયન” (A Modern Panariou) નામનું એકજ પુસ્તક વાંચવાની તરદી લેય, તો આ આખો વિષય બહુ સારી રીતે તેઓ સમજી શકે છે.

આગળ ચાલતાં મીં પટેલનાં મોંમાંથી જે કેટલાક કીમતી વાક્યો બહાર પડે છે, તે થીઓસોફી સામેના તેમના દુમકાને જમીન દોસ્ત કરે છે. તેઓ વાગળી રીતે જણાવે છે કે—

“એક માણસે કાંઈ ધણાજ સાધારણ પ્રયોગો કીધા એટલે તેને એકદમ ધુતારો ઢાકી બેસાડવો લેખએ નહી. આપણે વીસમી સદીમાં છીએ તેથી એમ ન ધારવું કે માણસાઈ બેજી જે કાંઈ કરી શકે તેની વધતામાં વધતી હદે આપણે પહોંચ્યા છીએ. એમ આપણે ન સમજવું કે જે કાંઈ જણી શકાય [The knowable] અને ન જણી શકાય [The (Un)knowable] તેની સીમા વચ્ચે આપણે ઉભા છીએ. માણસાઈ બેજી એક અજાણ્ય મીજ છે, સાધારણ રીતે આપણી આંખ, કાન, અને બીજી તથા ઈન્દ્રીઓની મદદ વગર પણ બેજી ઉપર અસર થઈ શકે છે. દાખલા તરીકે ઉંઘમાં ચાલનારો માણસ (somnambulist) આંખે પાટો બાંધે તોપણ બધે ફરી શકે છે.”

મીં પટેલના પેતાના કહેવા મુજબ જ્યારે જ્ઞાનની વધતામાં વધતી હદે આપણે પહોંચ્યા નથી, અને આપણે લેખએ છીએ કે દુન્યામાં આપણા કરતાં જ્ઞાનમાં અતી. ધણી હદ સુધી આગળ વધેલા પુરો છે, કે જેઓ આપણા કરતાં કાંઈક વધુ જાણે છે, કાંઈક વધુ શક્તિ ધરાવે છે, ત્યારે થીઓસોફીકલ સોસાયટીમાં મીં પટેલના કરતાં કાંઈક વધુ શ્રમ લઈ અભ્યાસ કરનારા કાંઈક અગિવાન નરો તેમના કરતાં કાંઈક વધુ શક્તિ ધરાવતા હોવા લેખએ, એટલું તો મીં પટેલને કલ્પક કરવું પડશે. અને જ્યારે ઉંઘમાં ચાલવાની રેવ (Somnambulism) જે એક પ્રકારનો રોગ હોવા છતાં તે માણસની એક અજાણ્ય જેવી હાલત કે શક્તિનો ખ્યાલ આપે છે, તે જ્યારે બંધ આંખો છતાં માણસને તે સ્પષ્ટ રીતે જોતો હોય એવી સ્થિતિમાં મુકે છે, ત્યારે સવગા ધર્મોમાં જણાવેલી પેલી “ખાતેન નગર” (Clairvoyance) ની શક્તિ સામે મીં પટેલથી સત્તાક ઉઠારી શકાશે નહી. આ શક્તિ કેટલાંક માણસોમાં કુદરતી રીતે અજાણ્યથી ખીમેલી હોય છે, જેના મોલુદ દાખલા મુબર્કના નાટક તખ્તા ઉપર રજુ થયેલા મીં પટેલે અનેકવાર જોયા હોય, યા તેને જગતી હકીકત સાંભળી હોય, એ જનતા જોગ છે. કેટલાકો પવિત્ર છાંદગીથી લાપકે ઉત્તરોના લાય દેશ તાલીમ લઈ આ

“કામીનીઆ એટલું” વેદકીય નીયમ મુજબ બનેલું છે.

શક્તિ ખીલતી શકે છે. કાષ્ટપિણ્ણ રીતે મીઠ પટેલના પોતાનાજ શબ્દોમાં “એક માણસે કાંઈ ઘણાજ અસાધારણ પ્રયોગો કીધા એટલે તેને એકદમ ધુનારો ઠાકી બેસાડવો જોઈએ નહીં.” ત્યારે જો થીઓસોફીકલ સોસાયટીમાં કાષ્ટક પુરૂષો “જ્ઞાનેન નગર” ખીલવવા પામ્યા હોય, તેમની તે શક્તિ માટે યુક્તિય, અમેરીકા, ઓસ્ટ્રેલીઆ અને હિંદમાં જંગલો ખાતી થઈ ચુકી હોય, અને તેવા પુરૂષો પોતાની આ શક્તિથી, જે કાંઈ મીઠ પટેલ નહિ જોઈ શકે. તે જોઈને જીતાસુઓને માટે જાહેર કરે, તો તેમના સખન સામે શક ઉદ્ઘાટનનો મીઠ પટેલનો શો હક છે ? જે જ્ઞાન જે શક્તિ, પોતામાં નથી તે જ્ઞાન કે શક્તિ ખીલમાં પણ ન હોય, એમ માનવું, એ ગોઠણગાથના કારણમાં વસીને તેનેજ દુન્યા માનવા બરોબર છે.

મેરમેરીઝમ, હિપ્નોટીઝમ, પારકાંતા વિચાર વાંચવાની શક્તિ (Thought-reading) વગેરે અર્થ તરીકે મીઠ પટેલ માને છે; તેઓ જણાવે છે કે “આમાં નવાઈ જેવું કાંઈ નથી.” અમે કહીશું કે, “ જ્ઞાનેન નગર ” ખીલવવામાં નવાઈ જેવું કાંઈ નથી. અને મીઠ પટેલના શબ્દો તેમને પાછા અર્પણ કરીશું કે—

“એ બાબદ ઉપર સંખ્યાબંધ સોપાનીઓ લખાય છે જેનો અભ્યાસ કરો અને તે સાથે પ્રેક્ટીસ કરો તો તમે પણ એ શક્તિ (power) મેળવી શો. એમાં અત્યુદ્ગતી અધવા અધ્ધુત (supernatural) કાંઈ નથી. એ માત્ર ઈક્ષમ એટલે ‘સાધ્ય-અર્થ’ના પ્રયોગો છે. એ ઇક્ષમ થવો બીકર છે, એથી એનો અભ્યાસ થણા થોડા માણસો કરે છે.”

મીઠ પટેલ આટલું તો સમજતા હોવા જોઈએ કે આવી સઘળી ફર્યાની શક્તિઓ ખીલવાનું કામ જોખમ વગરનું નથી. અને તેનો મૂળ કાનુન સૌથી પહેલાં ‘સ્વાધી’ શક્તિ’ થવાનો, અને ખીનસ્વાધી એ શક્તિઓનો ઉપયોગ કરવાનો છે.

અહીં ‘જ્ઞાનેન નગર’નો ઈશારો વચમાં લાવવાની મજ મતલબ મીઠ પટેલની ફેરફારી રીઝઓનો જવાબ આપવાની છે, કે જે રીઝ ખીન ચાંદેરીને લીધે, ગેરફાસથી કરવામાં આવી છે. મીઠ પટેલ પોને કબુલ કરે છ કે “ આપણું અજ્ઞાનપણું એ કાંઈ પુરાવો નથી.” ત્યારે થીઓસોફીકલ સોસાયટીનાં સાહિત્યમાં ગદાર પટેલી ફેરફારી ‘દમીકતો’ અહીં તરીથી લઈ, તેને મરડી મચડીને, તે માટે વગર તાકુબીએ કરી તેદકીક કીધા વગર, તે માટે કશું જ્ઞાન મેળવ્યા વગર, રીઝ કરતી વખતે મીઠ પટેલને ઉપજુ વાક્ય માદ નહીં આવ્યું ? મીઠ પટેલની “જ્ઞાનેન નગર” ખીલેલી નથી, મી. હીએટરમાં તે શક્તિ ખરેખર ખીલેલી છે કે નહીં તે માટે તેવજે જ્ઞાને કરી તપાસ કે તેદકીક કરી ખાત્રી કીધી નથી, ત્યારે જે દમીકનથી પોને અજ્ઞાન, તેદકીક માનતી કે નહીં. માનતી એ મી. પટેલની પ્રકૃતિ (temperament) ઉપર આધાર રાખે છે, તે નહીં જ્ઞાનવાનો તેમને દક છે,—જણ પોતાનાં અજ્ઞાનપણામાં તે સામે રીઝ કરવાનો તેમને દક છે, એવું તેમનું ઉપર દોષનું વાક્ય સીધું છે ?

ઉપર દોષના વાક્યતા જોઈતેડ મી. પટેલ જણાવે છે કે—

“વાજ વધારવાનું મુખ્ય સાધન “કામીનીઆ” એકદમ છે ”

“બીજા હાથ ઉપર કેટલાએક લોગા (credulous) જરૂરથીઓ, ખાસ કરીને થીઓસોફીસ્ટો, મન અને આત્માને કમતા પ્રયોગો પુરવાર થયેલા જોવાને હંમેશાં ઘણા ખાહેશમંદ હોય છે તેઓએ ચાલ રાખવું જોઈએ કે તેઓની ઈચ્છા તે કંઈ પુરાવો નથી.

એક નહીજ. અને પુછીશું કે ક્યો થીઓસોફીસ્ટ તેમ કહે છે? પણ ઇચ્છા વગર કેઈ કામ બનવું નથી; અને તેટલા માટે કેઈ આતુર અભ્યાસીઓ કોઈ બાબતના પુરાવાઓ મેળવવાની કે તે રજુ કરવાની ખાહેશ ધરાવે, તો તેમાં શુનોહ શો છે? તેવા આતુર અભ્યાસીઓ તરફથી પોતે રજુ થતાં “પુરાવા” જે ખોટા હોય તો તે વિદ્યાની મદદથી, વાજબી દલીલથી તોડવાની જરૂર છે.

મીં પટેલનું લાપાણુ સાંજનનારાઓ કદાચ તેમની છટાથી દોરવાઈ ગય, પણ તે પ્રગટ થયા પછી ધીરજથી વાંચીને તેની તપાસ કરતાં તેમાં સંગીન દલીલોની અસૂસકારક છુટ જણાઈ આવે છે. મીં પટેલ પોતાના અભ્યાસથી પોતે ચોક્કસ અનુમાનોપર આવી શક્યા નથી પોતે, ધણીક આખરોપર અચોક્કસ છે, છે, અને તેટલા માટે પોતાનાં સાંજનનારાઓને એક કે બીજા માર્ગે દોરવાને બદલે પોતાના જેવીજ અચોક્કસ સ્થિતિમાં તેઓ છોડે છે. તેમના નીચલા વિચારો તેમની વર્ણોની એક શિક્ષક તરીકેની કારકીરી અને એક ધર્મ સંબંધી વક્તા તરીકેની ફરજની વિરૂધ્ધ ગય છે.

“પુરોપમાં પણ આગળ માણસોના એ વિભાગ હતા, જેઓ આત્મિક જગતની વાતો માનતા હતા તેઓ [Believers] અને નહો માનનારાઓ, [sceptics], પણ હવે એક ત્રીજો વર્ગ ઉભો થયો છે, જેઓ એક અથવા બીજી બાજુએ ઢગતા નથી. પારસી કોમના સમજા આનુઓ અને ગ્રહરયોની એવીજ વળાણુ હોવી જોઈએ. કંપાની ભરેલા પુરાવા મળે તોજ એક મીજ માનવી, નહીં તો નહીં. વગર પુરાવાએ માનવું તે જોટું ખોટું છે, તેટલુંજ આપણા અજ્ઞાનપણાને લીધે નહીં માનવું તે પણ ખોટું છે.”

મીં પટેલ એક શિક્ષક તરીકે આટલું તો સમજતા હોવા જોઈએ કે આત્મિક બાબતોને આજુએ રાખતાં, ખાજી વિદ્યાઓમાં એવાં ઘણાં સિદ્ધાંતો છે કે જે વગર પુરાવાએ પહેલાં ખરાં તરીકે માનીને પછી તેનો પુરાવો શોધવો પડે છે. એક ધર્મ સંબંધી વક્તા તરીકે તેવણુ આ સવાલનો ખોલાસો કરશે કે સવળા ધર્મોમાં જણાવેલી ઈજોડા વગેરે મીંતોઈ શક્તિઓની હસ્તી, જહેસ્ત અને દોષ્ટ્રખ જેવી હાલતો વગેરેના પ્રગટ (tangible) પુરાવાઓ વગર ધર્મનાં ફરમાનો અને સિધ્ધાંતો માની શકાય કે? ધર્મમાં પહેલાં એકીન, પછી અનુસવ અને તે અનુસવ મેળવવા માટે ઘણા સખ્ત કાષ્ઠાઓ પ્રમાણે જંદગી ગુમરવાની હોય છે. તેજ પ્રમાણે ખાજી સાવ-સનાં ધણક સિદ્ધાંતો પહેલાં અનુમાન [theory] તરીકે માનીને પછી અવલોકન કે અનુસવથી તેની સાબેતી [proofs] મેળવવી પડે છે. આવી બાબતોમાં

લખસણમાં કે મીંગોમાં જાઓ ત્યારે “ઓટો દીલખદાર વાપરજો”

આપણા કરતાં જેઓ જ્ઞાનમાં આગળ વધેલા હોય, તેમનાં શિક્ષણો માનીને આપણને અનુભવ મેળવવાની દોશ કરવી પડે છે. અજ્ઞાન અને 'એમ નથી કહેવા માંગતા કે આ સચળું' વિચાર શક્તિના ઉપયોગ વગર કરવું. પણ મીં પટેલે જણાવું જોઈએ કે "જેઓ એક થા ખીજી આલુએ ટળતા નથી." તેઓ સ્થિર રહે છે; તેઓ જ્ઞાન મેળવી શક્તા નથી. જ્ઞાનનો માર્ગ બહુ બીજી છે, તેમાં દોઢરો ખાતી પડે છે, ભુલો થાય છે, કડવો અનુભવ મળે છે, અનેક ઉક્તિ મુક્તિ ફેરફારોમાંથી પમાર થવું પડે છે; પણ જે છેવટ સુધી આતુર ખાહેશથી, શુદ્ધ બુદ્ધિથી આગળ વધે છે, તેને કુદરત નિષ્ફળ કરતી નથી. જો છંદગી શુદ્ધ હોય, અને જ્ઞાન મહેતી ખાહેશ બળવાન હોય, તે અતર જ્ઞાન યાને બજારત (intuition) ના રૂપમાં બીજી સવાલોનો ફરો કુદરત પોને કરી આપે છે. "આપણા અજ્ઞાનપણાને લીધે નહીં માનવું" એ જો "ખોડુ" હોય, તે જો બાબદના પ્રગટ પુગવાઓ (tangible proofs) નહીં મળે, તે બાબદો અનુમાન તરીકે ખરી માની, વગર તામુખીએ તેનો અભ્યાસ કરવામાં નુકસાન રું છે? ને જ્ઞાનનો ખરો માર્ગ છે, -તેથી ઉતરું "જેઓ એક અથવા ખીજી આલુએ ટળતા નથી," તેઓ જ્ઞાન મારેની ખાહેશની કાતાલી બતાવે છે.

મીં પટેલ આગળ ચાલતાં જણાવે છે :-

"તારનાં દોરડાં વગર સંદેશ મોકલવા (wireless telegraphy) એ શું કમાઈ છે આજે જે આપણને અજાણ્ય જેવું લાગે છે તે પાંચ પચીસ વરસ પછી કદાચ ખરું પડે તારનાં દોરડાં વગરના સંદેશોની કાની આપણા ગુજરેલાઓના આત્મા આપણી ઉપર સંદેશ મોકલે. વારતે વ્યાજખી માર્ગ એ છે કે અસાધારણ પ્રયોગોને હંમેશાં ઘણીજ મખત કસોટી (tests) માંથી પસાર કરવા સર ફેરફાર થાયસ્ત, મીં પેરમોર, મર આલીવર લોજ, પ્રોફેસર બેરેટ, સર વિલીયમ કુક્સ, અને એવા બીજા મહાન સાયન્ડીસ્ટો માને છે કે ગુજરેલાઓના આત્મા જીવતાં સાથ સંદેશ ચલાવી શકે છે. જો કે તે કેમ થાય છે તે તેઓ કહી શક્તા નથી. તેજ વેળા આપણે માત્ર રાખવું જોઈએ કે વિદ્વાન સાયન્ડીસ્ટોની બહુમતીએ માન્યતાની સખત વિરુદ્ધ છે. જ્યારે મહાન વિદ્વાન સાયન્ડીસ્ટોમાં આવી મનફેર થાયા ત્યારે આપણે હકીકાત મત આપવાવાળા કોણ?"

આટલા માટે આપણે હાથ જોડીને બેસી રહેવું જોઈએ. આપણી વિચાર શક્તિનો ઉપયોગ કરવો ન જોઈએ; હાલના વિદ્વાનો કરતાં સર્વ રીને ચક્રવાના, સંપુર્ણતાએ પુરેલા પીર પેગંબરોના શિક્ષણો પણ આલુએ રહેવાં દેવાં જોઈએ. અહીં ખુલ્લું જણાય છે કે મીં પટેલે આ વિષયનો અભ્યાસ કર્યો નથી; આ બાબત માનવી કે નહીં માનવી તે માટે તેઓ હજી ચોક્કસ નથી. ત્યારે જાહેર વક્તા તરીકે તેઓ પોતાનાં સાંજગનાસઓને આ વિષય ઉપર જ્ઞાન કેમ આપી શકે? એક સક્રમંદ સિદ્ધાંત જે પોને એક બીજા સમજતો ન હોય, તે પોતાના ચેત્તઓને ને બાબત વિને સમજ કેમ આપી શકે? તેની દિશને મીં પટેલની છે.

[અપુર્ણ]

સેન્ટના કાખીના "એરો લીલમહાર" ન પસંદ કરે છે.

શ્રી રમલ શાસ્ત્ર.

—૦૯૩—

લેખક—પુરુષોત્તમરાય ખુશાસરાય જાંબુસરિયા.
ખેડેરાડ, ચાંપાનેર ગેટ, વડોદરા.

(પ્રથમ વર્ષના આંક ૮-૯ ના ૧૯૦૨ ના અનુસંધાનથી)
Copy right reserved.

—નવરો યાને પ્રસ્તાર અથવા કુંડળી બનાવવાની રીત—

પછી ફરીથી પાસાની ચાર શકલોમાંથી ત્રણ તલતી (Airy) રેખા અથવા ગિંદા કાઢીને અનુક્રમે છૂટા ઘરમાં મુકતા એટલે તે છઠ્ઠા ઘરની શકલ થશે. પછી પાસાની ચાર શકલોમાંથી જળતલતી (Watery) રેખા અથવા ગિંદા કાઢીને અનુક્રમે સાતમા ઘરમાં મુકવી એટલે તે સાતમા ઘરની શકલ થશે. છેવટે પાસાની ચાર શકલોમાંથી પૃથ્વી તલતી (Earthy) રેખા અથવા ગિંદા કાઢીને અનુક્રમે આઠમા ઘરમાં મુકતા જેથી તે આઠમા ઘરની શકલ થશે. આ પ્રમાણે પાસાની ચાર શકલો તથા તેમથી બીજી ઉત્પન્ન કરેલી ચાર શકલો એટલે આઠ શકલો લખ્યા પછી તે આઠ શકલોમાંથી બીજી ચાર શકલો ઉત્પન્ન કરી તે ચોથી રીતે કે પરેલી અને બીજી શકલને જરખ (ચોગ) કરવો એટલે નવમા ઘરની શકલ ઉત્પન્ન થશે. તેથીજ રીતે ત્રીજા અને ચોથા ઘરની શકલને જરખ કરવાથી દસમા ઘરની શકલ ઉત્પન્ન થશે. પાંચમાને છઠ્ઠા ઘરની શકલને જરખ કરવાથી અગીઆરમા ઘરની શકલ ઉત્પન્ન થશે. પછી સાતમા તે આઠમા ઘરની શકલને જરખ કરવાથી આદમા ઘરની શકલ ઉત્પન્ન થશે.

જરખ એટલે શું ! જરખ એટલે ચોગ અને તેનો કાયદો (LAW) એવો છે કે જે રેખા (— x — = —) ના ચોગથી રેખા (—) ઉત્પન્ન થશે; અને જે ચરખ (o x o = —) ના ચોગથી રેખા (—) ઉત્પન્ન થશે. જરખ તથા રેખા (o x — = o) ના ચોગથી ચરખ (o) પેદા થશે; અથવા રેખા અને ચરખ (— x o = o) ના ચોગથી પણ ચરખ ઉત્પન્ન થશે આ જરખનો કાયદો છે અને તેને ચાર રાખવો.

પછી નવમા ઘરની અને દસમા ઘરની શકલને જરખ કરવાથી તેરમા ઘરની શકલ ઉત્પન્ન થશે. અગીવારમા ને બારમા ઘરની શકલને જરખ કરવાથી ચૌદમા ઘરની શકલ ઉત્પન્ન થશે. તેર અને ચૌદમા ઘરની શકલને જરખ કરવાથી પંદરમા ઘરની શકલ ઉત્પન્ન થશે. છેવટે પંદરમા અને પહેલા ઘરની શકલને જરખ કરવાથી સોગમા ઘરની શકલ ઉત્પન્ન થશે. ઉપરની દરેક દલીલન દાખલો (Practical Example) આપીને સમજાવીએ છીએ જેથી કરીને તે જરખથી પાત્રમાં આવશે અને સ્વચ્છ લાગશે.

“ એટલે દીલખદાર ” ની ખુશખબર ઘણીજ દીલખુશ છે.

સકલ $\frac{0}{-}$ પેદા થયું: પછી પંદરમાને પ્રથમ ઘરની સકલના યોગથી $\left\{ \frac{0}{-} \times \frac{0}{-} = \frac{0}{-} \right\}$

મોળમા ઘરની સકલ $\frac{0}{-}$ પેદા થઈ.

ઉપરની સકલોને પ્રસ્તારમાં ગોઠવી, રીતસર લખીએ તો ત્રીજે મુજબ લખાયે--

શ્રી

૮	૭	૬	૫	૪	૩	૨	૧
-	-	-	૦	૦	-	-	૦
૦	૦	-	-	૦	-	-	-
૦૦	૦	-	-	-	૦	૦	-
૦	-	૦	૦	૦	૦	૦	-

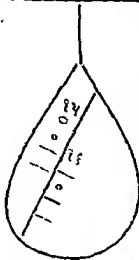
૧૨	૧૧	૧૦	૯
-	૦	૦	૦
-	-	૦	-
-	-	૦	૦
૦	-	-	૦

૧૪	૧૩
૦	-
-	૦
-	-
૦	-

૧૫
૦
૦
-
-
૧૬
-
૦
-
-

નીચે આપે શ્રી લેખની વીજળીક સકતીની ગણતરી અકસીર છે.

પ્રસ્તારના મધ્ય ભાગમાં થી લખીને અમોઝ લીટી દોરી છે. જુઓ. પ્રસ્તારમાં કેટલાક આંચાંચો થીને બદલે એકમ એવું ઉર્દુમાં લખે છે. જુઓ માર્જનમાં કેટલાક પંડિતો અવેદ, વાવ ને

મીમ એવું લખે છે અને તેનો અર્થ ૭ એવો થાય છે. મારે આપણે લખવું હોય તો માર્જનમાં બતાવ્યા મુજબ લખવું. છેવટે સોળમું ઘર કામ્યું છે ત્યારે ઘણા રમલ પંડિતો પંદરમું ને સોળમું ઘર સાથે સાથે લખે છે જુઓ માર્જનમાં જોને જેમ ફાવે તેમ લખે પણ મળ અર્થમાં ફેરફાર થતો નથી મારે ગમે તે રીત (Stylo) થી લખે તો તે ચાલશે. કેટલાક રમલ પંડિતો ગાળી બાજુથી પ્રસ્તાર માંડીને જમણી

બાજુ તરફ લઈ જાય છે પણ તેમાં તો ધણીજ મોટી ભુલ થાય છે અને તેથી રમલ ખોટું પડવાનો સંભવ ઘણોજ રહે છે; મારે આ બાબતમાં બિનકુલ સુધારો કરવો નહિ. ઇસલામી સ્ટાઈલ જુજા જમણી બાજુથી લખતાં ગાળી બાજુ તરફ જવું અને તેથી રમલ ખરું મંડાશે; મારે રમલ લખવાની યવન રીત ખરી છે, અને તે ખાસ ખ્યાનમાં રાખવી.

સોળ શકલોના સ્વરૂપ અને લક્ષણો—

- ૧ અગ્નિ તત્વમાં બિંદુ (૦), વાયુ તત્વમાં રેખા (—), જળ તત્વમાં રેખા (—) ને પૃથ્વી તત્વમાં રેખા (—) ને અનુક્રમે લખવામાં આવે તો તે શકલને ૐ લહ્યાન કહેવામાં આવે છે.
- ૨ અગ્નિ તત્વમાં રેખા (—), વાયુ તત્વમાં બિંદુ (૦), જળ તત્વમાં રેખા (—) અને પૃથ્વી તત્વમાં બિંદુ (૦) ને અનુક્રમે લખવામાં આવે તો તે શકલને ॐ કમ્બજુદાખિલ કહેવામાં આવે છે.
- ૩ અગ્નિ તત્વમાં બિંદુ (૦), વાયુ તત્વમાં રેખા (—), જળ તત્વમાં બિંદુ (૦) અને પૃથ્વી તત્વમાં રેખા (—) ને અનુક્રમે લખવામાં આવે તો તે શકલને ॐ કમ્બજુત-ખાલીજ કહેવામાં આવે છે.
- ૪ અગ્નિ તત્વમાં રેખા (—), વાયુ તત્વમાં રેખા (—), જળ તત્વમાં રેખા (—) અને પૃથ્વી તત્વમાં રેખા (—) ને અનુક્રમે લખવામાં આવે તો તે શકલને ॐ જમાત કહેવામાં આવે છે.

સંસ્કારમાં કે મીડીંગમાં જાઓ ત્યારે “અગ્નિ દીલખહાર વાપરજો”

- ૫ અગ્નિ તત્ત્વમાં બિંદુ (૦) વાયુ તત્ત્વમાં બિંદુ [૦] જળ તત્ત્વમાં રેખા [—] અને પૃથ્વી તત્ત્વમાં બિંદુ ને અનુક્રમે લખવામાં આવે તો તે શક્તિને ૐ કહેવામાં આવે છે.
- ૬ અગ્નિ તત્ત્વમાં બિંદુ (૦) વાયુ તત્ત્વમાં રેખા (—) જળ તત્ત્વમાં રેખા (—) અને પૃથ્વી તત્ત્વમાં બિંદુ (૦) ને અનુક્રમે લખવામાં આવે તો તે શક્તિને ૐ ઉક્તિ કહેવામાં આવે છે.
- ૭ અગ્નિ તત્ત્વમાં રેખા (—) વાયુ તત્ત્વમાં રેખા (—) જળ તત્ત્વમાં રેખા (—) અને પૃથ્વી તત્ત્વમાં બિંદુ (૦) ને અનુક્રમે લખવામાં આવે તો તે શક્તિને ૐ કન્દિશ કહેવામાં આવે છે.
- ૮ અગ્નિ તત્ત્વમાં રેખા (—) વાયુ તત્ત્વમાં બિંદુ (૦) જળ તત્ત્વમાં રેખા (—) અને પૃથ્વી તત્ત્વમાં રેખા (—) ને અનુક્રમે લખવામાં આવે તો તે શક્તિને ૐ હુમર કહેવામાં આવે છે.
- ૯ અગ્નિ તત્ત્વમાં રેખા (—) વાયુ તત્ત્વમાં રેખા (—) જળ તત્ત્વમાં બિંદુ (૦) અને પૃથ્વી તત્ત્વમાં રેખા (—) ને અનુક્રમે લખવામાં આવે તો તે શક્તિને ૐ બયાજ કહેવામાં આવે છે.
- ૧૦ અગ્નિ તત્ત્વમાં બિંદુ (૦) વાયુ તત્ત્વમાં બિંદુ (૦) જળ તત્ત્વમાં રેખા (—) અને પૃથ્વી તત્ત્વમાં રેખા (—) ને અનુક્રમે લખવામાં આવે તો તે શક્તિને ૐ મુમ્મત ખારીજ કહેવામાં આવે છે.
- ૧૧ અગ્નિ તત્ત્વમાં રેખા (—) વાયુ તત્ત્વમાં રેખા (—) જળ તત્ત્વમાં બિંદુ (૦) અને પૃથ્વી તત્ત્વમાં બિંદુ (૦) ને અનુક્રમે લખવામાં આવે તો તે શક્તિને ૐ મુમ્મદાબિ કહેવામાં આવે છે.
- ૧૨ અગ્નિ તત્ત્વમાં બિંદુ (૦) વાયુ તત્ત્વમાં બિંદુ (૦) જળ તત્ત્વમાં બિંદુ (૦) અને પૃથ્વી તત્ત્વમાં રેખા (—) ને અનુક્રમે લખવામાં આવે તો તે શક્તિને ૐ આતમે ખારીજ કહેવામાં આવે છે. ખારીજને ખારજ પણ કહે છે.
- ૧૩ અગ્નિ તત્ત્વમાં બિંદુ (૦) વાયુ તત્ત્વમાં રેખા (—) જળ તત્ત્વમાં બિંદુ (૦) અને પૃથ્વી તત્ત્વમાં બિંદુ (૦) ને અનુક્રમે લખવામાં આવે તો તે શક્તિને ૐ નક્ષી કહેવામાં આવે છે.
- ૧૪ અગ્નિ તત્ત્વમાં રેખા (—) વાયુ તત્ત્વમાં બિંદુ (૦) જળ તત્ત્વમાં બિંદુ (૦) અને પૃથ્વી તત્ત્વમાં બિંદુ (૦) ને અનુક્રમે લખવામાં આવે તો તે શક્તિને ૐ આતમે દાખિલ કહેવામાં આવે છે.

ખરી પડતા વાળને “કામીનીઆ ઓઇલ” તરુ જીવન આપે છે.

૬૫ અગ્નિ તત્વમાં રેખા (—) વાયુ તત્વમાં બિંદુ (•) જળ તત્વમાં બિંદુ (•) અને પૃથ્વી તત્વમાં રેખા (—) અનુક્રમે લખવામાં આવે તો તે શક્તિને ઇન્દ્રિયતમા કહેવામાં આવે છે.

૬૬ અગ્નિ તત્વમાં બિંદુ [•] વાયુ તત્વમાં બિંદુ [•] જળ તત્વમાં બિંદુ [•] અને પૃથ્વી તત્વમાં બિંદુ (•) ને અનુક્રમે લખવામાં આવે તો તે શક્તિને ઈ તરીખા કહેવામાં આવે છે.

ખારીલ્લદિ તથા બલિષ્ઠ તત્વાદિ વિચાર—

સોળ શક્તિના મુખ્ય ચાર ભાગ (Divisions) પાડવામાં આવ્યા છે, દરેક ભાગના ગુણ ધર્મ જૂદા જૂદા છે. તે ચાર ભાગના નામ - ખારીજ, દાખિલ, સાખિત અને મુન્દિયલીય છે.

જે શક્તિના ઉપરના ભાગમાં શુન્ય અને નિચેના ભાગમાં રેખા હોય તે શક્તિને

ખારીજ

આરિજ શક્તિ કહે છે. લલ્લાન, કબલુત ખારીજ, નુલતખારીજ અને આનખેખારીજ એ ખારીજ શક્તિ છે. તે દિવસે જળવાન છે અને પુરુષ સંતક છે. ઉપરની ચાર શક્તિમાંથી લલ્લાન ઈ અને નુલત ખારીજ ઈ શુભ છે અને કબલુત ખારીજ ઈ અને આનખેખારીજ ઈ અશુભ શક્તિ છે.

જે શક્તિના ઉપરના ભાગમાં રેખા અને નિચેના ભાગમાં શુન્ય હોય તે શક્તિને

દાખિલ

દાખિલ શક્તિ કહે છે. કબલુદાખિલ, મુન્દિય, નુલદાખિલ, અને આનખેદાખિલ એ દાખિલ, શક્તિ છે. આં શક્તિ સ્ત્રી-સંતક છે અને રાત્રે જળવાન હોય છે. ઈ તેમાં ઇન્દ્રિયશક્તિ અશુભ છે અને ખારીજી ત્રણ શુભ છે.

જે શક્તિના ઉપરના ભાગમાં રેખા અને નિચેના ભાગમાં પણ રેખા હોય તે શક્તિને

સાખિત

સાખિત શક્તિ કહે છે.

જમાન, દુમરા, ખયાન અને ઇન્દ્રિયતમા એ સાખિત શક્તિ છે. તેમાં જમાન અને

છળળતમા સમ્યક્ છે એટલે નહિ શુભ કે નહિ અશુભ (Moderate) છે અને તે નપુંસક શક્યો છે. હુમરા અશુભ છે પણ પુરૂષ સંતક છે. બમાજ સ્ત્રી સંતક છે અને શુભ સંતક છે. પણ હુમરા અને બમાજ અદ્ય પરાક્રમી છે.

મુન્દિકામ

જે શક્યોના ઉપરના ભાગમાં શન્ય અને નિચેના ભાગમાં શન્ય હોય તે શક્યોને મુન્દિકામ શક્યો કહે છે. ફરહા, ઉકલા, નક્કી અને તરીખા એ મુન્દિકામ શક્યો છે. આ શક્યો સંખ્યા સમયે બળવાન હોય છે એટલે પ્રાતઃકાળે દિવસ ઉગતા પહેલાં અને સંધ્યાકાળે દિવસ આરંભ્યા પછી અને રાત્રીની શરૂઆતમાં બળવાન હોય છે. ફરહા અને તરીખા શુભ (auspicious) છે અને ઉકલા અને નક્કી અશુભ છે. ફરહા પુરૂષ (male) સંતક છે. અને અદ્ય પરાક્રમી છે. બાટીની ત્રણ નપુંસક (Neuter) સંતક છે. અને સ્ત્રી સ્વભાવની છે.

તપ

લલાન, કમ્બુલુત ખારીજ, નુલરખારીજ અને આતખેખારીજ શક્યો અગ્નિ (Fiery) તત્વની છે. રંગ પીળો છે અને તે પૂર્વ દિશામાં બળવાન છે. અને દેવતા હિન્દ દેવ છે.

ફરહા, હુમરા, અતખેદાખિત અને છળળતમા વાયુ (Airy) તત્વની શક્યો છે અને લાલ રંગની છે. પશ્ચિમ દિશામાં બળવાન છે. દેવતા વરૂણ દેવ છે.

બમાજ, નુલદાખિત, નક્કી અને તરીખા જળાત્વની શક્યો છે. રંગ સફેદ છે ઉત્તર દિશામાં બળવાન છે. દેવતા કુબેર દેવ છે.

કમ્બુદાખિત, જમાન, ઉકલા અને છન્કિશ શક્યો પૃથ્વી તત્વની છે. શ્યામ રંગની છે. દક્ષિણ દિશામાં બળવાન છે. ધર્મ રામ દેવતા છે.

રાશિ

લલાન, નુલદાખિત એ અનુક્રમે ધન (Sagittarius) અને મીન (Pisces) રાશિની છે અને અને ને બેડિ જુદસ્પતિની (Jupiter) શક્યો છે. તેવીજ રીતે નુલર ખારીજ અને કમ્બુદાખિત શક્યો સિંહ (Leo) રાશિની અને મુર્ધ (Saan) ની શક્યો છે.

[આશુ].

નીંદા માટે પ્રો. જેમ્સની વીજળીક શક્તીની ગાળીઓ અફસીર છે.

શ્રી

॥ કાલ પ્રકાશિકા ગ્રંથઃ ॥

॥ પ્રથમોઽધ્યાયઃ ॥

શુક્લાંચરધરં વિષ્ણું શશિવર્ણં ચતુર્ભુજમ્ ॥

પસન્નવદનં ધ્યાયેત્સર્વવિધ્નોપશાંતયે ॥

શુદ્ધસ્ફટિકસંકાશં રત્નસિંહાસને સ્થિતમ્ ॥ પદ્મયા સહિતં નિત્યં નરસિંહ
મહં ભજે ॥ ૧ ॥ ગરુડધ્વજસેનાન્યં કલપેચક્રધારિણમ્ ॥ યદ્ધ્યાનમાત્રાત્સંગસ્તાઃ
પત્યૂહા યાન્તિ દૂરતઃ ॥૨ ॥ વાધૂલચરદાચાર્ય પાદપંકજમાશ્રયે ॥ ચત્પાદપંકજ-
ધ્યાનાત્પત્યૂહા યાન્તિદૂરતઃ ॥૩ ॥ યદાશ્રિતાનાં મુક્તિશ્ચ મુક્તિશ્ચ સુલભા ભવેત્
વન્દામહે નૃસિંહાર્ય વાધૂલાન્યયનાયકમ્ ॥ ૪ ॥ કાન્તોપયન્ત્યુયોગીન્દ્રકરુણાપાત્રતાં
ગતમ્ ॥ પદ્મચાન્દ્રપ્રમાણજં વન્દે સમસ્પુંગવમ્ ॥ ૫

પરિ પૂર્ણ ચંદ્રના સમાન સ્વચ્છ ક્રાંતિવાળા, અને સફેદવસ્ત્રને ધારણ કરનાર તેમજ પ્રચન્ન
મુખવાળા એવા ચતુર્ભુજ શ્રી વિષ્ણુનું સર્વવિધોત્તરી શાંતિ વાસને ધ્યાન ધરું.

સ્વચ્છ સ્ફટિકમણિ સમાન સુંદર ક્રાંતિવાળા અને રત્નગટિન દેહીમમાન ગિંદાસન ઉપર
બિરાજ રહેલા એવા લક્ષ્મીજી મદિન શ્રી નરસિંહ ભગવાનને હું નિરંતર ભજું છું ગરુડજી જેની
પવનનું ચિન્હ છે, એવા જે ચતુર્ભુજના આરય શ્રી આધારિ કૃપા ભગવાન તેને નમું છું. ૨ જેના
ધ્યાનથીજ બધાં વિદ્યો તુરંતજ નાશ પામે છે ૨. વળી, વાધુલચરશોભન શ્રીચરદાચાર્યનાં ચરણ
કમળોત્તરે હું આશ્રય કરું છું. ૩ જેમનું ધ્યાન પણ લોકાળ બધાં વિદ્યોને દૂર નસાડે છે. ૪ તેમજ
જેમના આશ્રિતજનોને માત્ર પૈભવો અને ઐદિક ક્ષોની નિશ્ચિત સુલભ છે, એવા શ્રી વાધૂલ.
ચંદ્રના નાયક નૃસિંહાચાર્યને હું વન્દન કરું છું. ૫ વળી ઐદિક ઈદ પદાર્થોથી જેમનો
પૂર્ણ મનોનિગ્રહ છે, એવા જે શ્રી ભગવાન ચોગીન્દ્ર તેમની પૂર્ણ કૃપાને પાત્ર અને પદ્મચંદ્ર
પ્રમાણના તાતા. જે માનનીય સમસ્પુંગવજી તેને પણ હું નમું છું ॥ ૫ ॥

“ એનાર ચેન્દ્રસાગર પ્રેસ એલ્ડવ ” આશ્રિતા દુઃખાવો મચાડે છે.

કૃતાર્થાઃ પ્રાણિનઃ સર્વે યસ્યાચતરણાદ્ભુવિ ॥ પોઞ્જિપાક્રુ ઇતિ રુચાતે ધૌદરાય
પુરે વસન્ ॥ ૬ ॥ આભિજાત્યેનકૃત્તેન વિગ્રયા ચાતિશાપિનઃ ॥ પુત્રોઽહં વરદાર્યસ્ય
ભારદ્વાજકુલોદ્ભવઃ ॥ ૭ ॥ નૃસિંહ ઇતિ વિરુચાતો જ્યોતિઃશાસ્ત્રાધિપારગઃ ॥
પ્રાચીનાનિ વિધાનાનિ સમ્યગ્વીક્ષ્ય સમન્તતઃ ॥ ૮ ॥ સંક્ષિપ્ત્ય તેષુ સારાંશં વક્ષ્યે
કાલપ્રકાશિકામ્ ॥ અથાપિ વિગ્રમાનેષુ પૃથ્વ્યાદિષુ ભૂરિષુ ॥ ૯ ॥ ગ્રન્થેષ્વતર-
ન્ત્યસ્મિન્ત્યત્પ્રણીતે કથંજનાઃ ॥ ઉચ્યતે પ્રાક્તનાન્ગ્રન્થાન્ગૃહ્યાર્થાન્વિસ્તૃતાંસ્તથા ॥ ૧૦ ॥
કચિત્કચિચ્ચ સારાંશાંસ્તેષુ નાવતરન્તિ તે ॥ અસ્મદુક્તિવિધાનં તુ ગ્રન્થલાઘવ-
સંયુતમ્ ॥ ૧૧ ॥ સ્ફુટાર્થં સર્વતસ્સારમાકૃપ્ય પરિકલ્પિતમ્ ॥ તસ્માદત્ર પ્રવર્તન્તે
જનાઃ સર્વે વિમુચ્ય તાન્ ॥ ૧૨ ॥ તત્સંગ્રહાય લોકાનાં વક્ષ્યે “કાલપ્રકાશિકામ્” ॥

પૃથ્વીમાં જેમના જન્મને લીધે બધાં પ્રાણીઓ કૃતાર્થ ગણાય છે એવા અને મુખગ્રિહ પોઞ્જિપાક્રુ
એ નામના ધૌદરાયપુરમાં વસના વળી જે ઉત્તમ વિદ્યા અને પરમ સૌન્દર્ય વિગેરે મુખ્ય ગુણોએ
કરી પ્રસિદ્ધ એવા જે વરદાર્ય તેમના ભારદ્વાજગોત્રમાં જન્મનાર અને જ્યોતિઃશાસ્ત્રરૂપ
મહાસાગરના પારને પડેલેલો હું આ નૃસિંહ નામનો પુત્ર પ્રાચીન ગ્રંથકર્તાનાં કિન્ન વિન્ન
ગ્રંથ વિધાનોને બારીબારી નપાસીને અને તેમને સાર સંક્ષેપે વર્ણવીને આ ‘કાલપ્રકાશિકા’
નામના ગ્રંથને કરીશ ॥ ૧૨ ॥

તિથિવારક્ષયોગાંશ કરણં ચો દિને દિને ॥ ૧૩ ॥ જાનાતિ કાલે પંચાંગે તસ્ય
પાપં ન વિચતે ॥ તિથેસ્તુ શ્રિયમાપ્નોતિ વાગ્દાયુષ્ષ વર્ષનમ્ ॥ ૧૪ ॥ નક્ષત્રાદ્વસ્તે
પાપં યોગાદ્રોગનિવારણમ્ ॥ કરણાત્કાર્યસિદ્ધિઃ સ્પર્શપંચાંગફલમુચ્યતે ॥ ૧૫ ॥
અધ્યેતવ્યં પ્રયત્નેન જ્યોતિઃશાસ્ત્રં દ્વિજોત્તમૈઃ ॥ યજ્ઞજ્ઞાનાદર્મમર્થં ચ કામમોક્ષૌ
રામામુચાત્ ॥ ૧૬ ॥

જે પુરુષ યથા શાસ્ત્ર તિથિ વાર નક્ષત્ર યોગ અને કરણ આ પાંચ પંચાંગનાં અંગોને ગંધર્વ
યથા કાલ જાણે છે, તેને કારણે જન્મનો કષો અન્યાય નહોતો નથી, કારણ કે તિથિના જ્ઞાનથી
તે મનુષ્ય સુખીને મેળવે છે, અને વારજ્ઞાનથી આયુષ્યવૃદ્ધિ પામે છે, નક્ષત્રજ્ઞાનથી પાપમુક્ત અને
છે તે યોગજ્ઞાનથી મેળવી શકતો થાય છે, વળી કરણજ્ઞાનથી અર્થાર્થ સિદ્ધિ મળે છે આ પ્રમાણે
પંચાંગ કહે ॥ ૧૫ ॥ ઉત્તમ એવા વિદ્વાન્ બ્રાહ્મણોએ આ જ્યોતિઃશાસ્ત્રપંચાંગી પ્રગત પૂર્વકે
અભ્યાસ કરેલો કારણ કે જે શાસ્ત્રનાં જ્ઞાનને કાળે મનુષ્ય મર્થ અર્થ કામ અને મોક્ષ એ
પુરુષાર્થચતુષ્ટયને કમે કરી મેળવે છે ॥ ૧૬ ॥

જ્યોતિષં વ્યવહારઘ્ન પ્રાયશ્ચિત્તં નિકલ્પિતમ્ ॥ વિના શક્ષિણ યો, દુષ્યાત-
માદુર્વાગ્મચાતકમ્ ॥ ૧૭ ॥ ચિત્રકૃત્તાવ્યકૃતૈર્વ ચૈયો નક્ષત્રપાટકઃ ॥ ચત્વારો
નરકં યાન્તિ નૂનમાચન્દ્રનારકમ્ ॥ ૧૮ ॥

જે પુરૂષ ન્યોતિ: શાસ્ત્ર, પ્રાયશ્ચિત્ત અને વૈષ્ણવિદ્યા તથા રીતિરિવાજને વિનાશાચ્ચે સમગ્રજીવિ-
શિષ્ય બતાવેછે. તે બ્રહ્મહા (બ્રહ્મહાતી-કહેવાય છે) ॥ ૧૭ ॥ અત્તાની ચિત્રકાર, અસંસ્કારી ક્રિય, લેખાશુ વૈદ્ય અને નક્ષત્રપાત્ર (જોશી) એ ચારે અંદતાશ ન્યાસુધી રહે ત્યાસુધી અધોગતિને મેળવે છે. ॥ ૧૮ ॥

જ્યોતિષં વ્યવહારઠ્ઠચ શાસ્ત્રમાલોચ્ય યો વદેત્ ॥ અશ્વમેધાધિકં પુણ્યં પ્રાહુ-
સ્તસ્ય મનીષિણઃ ॥ ૧૯ ॥ સમ્યગ્ગુણાગુણૌ જ્ઞાત્વા યો મુદ્ધર્તે વિદ્યાસ્વતિ ॥ અનન્તં
પુણ્યમાપ્નોતિ ત્રિષુ લોકેષુ પૂજ્યતે ॥ ૨૦ ॥ इत्याद्यैः शास्त्रामार्गेण विधानेषु
મહત્કલમ્ ॥ તલ્લંઘને મહાન્દોષઃ સર્વત્રૈતત્તર્મ ભવેત્ ॥ ૨૧ ॥ દૈવજ્ઞં દૈવવત્પરચે-
ન્નાવમન્યેત કર્હિંચિત્ ॥ દન્તિ શ્રેયાંસિ સર્વાણિ દૈવજ્ઞસ્યાવમાનતઃ ॥ ૨૨ ॥
यथा प्रकाशयेद्दीपः समीपस्थं वदादिकम् ॥ तथा प्रकाशयेत्कालमियंकाल-
પ્રકાશૈકા ॥ ૨૩ ॥

ન્યોતિ:શાસ્ત્રને અને વ્યવહારિકતાતિશાસ્ત્રને જે પુરૂષ શાસ્ત્ર પૃથક બતાવે છે. તેનું વિદ્વાનો
અરેખર અશ્વમેધ ચતુર્થી પણ અધિક ફળ દર્શાવે છે ॥ ૧૯ ॥ શુભાશુભ સારીરીતે વિચારી જે
પુરૂષ આ ન્યોતિ: શાસ્ત્રને કહે છે. તે અનન્ત પુણ્યને મેળવે છે. અને ત્રિલોકમાં સર્વ દેશો
પુન્યપદ્ધે ॥ ૨૦ ॥ આ રીતે દરેક વ્યવહારે શાસ્ત્ર માર્ગની ગર્વાદા મુજબ વિધિસર થાય, તો
મદાન ફળરૂપ છે. અને તેનું ઉલ્લંઘન કરવું એ મદાનદોષ છે. ॥ ૨૧ ॥ વિદ્વાન એવા ન્યોતિ:
શાસ્ત્રવેત્તાને દેવની માફક માન આપવું, પરંતુ કાષ્ઠપણ વખતે કાષ્ઠપણ રીતે તેમનું અપમાન
કરવું નહિ. કાંઈ પણ તેમ કરવાથી અકલ્પ્ય સુખી પ્રાપ્તિ થાય છે. ॥ ૨૨ ॥ જેમ દોપક સમીપમાં
રહેલા માત્ર ધટાદિ પદાર્થોને પ્રકાશમાં મુકી સ્પષ્ટ બતાવે છે. તેમજ આ “કાલપ્રકાશિકા”
પણ યથાર્થ કાલને બતાવે છે. ॥ ૨૩ ॥

• આપાતરમણીયાનિ વિદ્યાનાનિ વહુન્યપિ ॥ ગુણગ્રહણશીલનાં સ્વાદિદં
હૃદયંગમમ્ ॥ ૨૪ ॥ દિવસો ગુણદોષાભ્યાં મિશ્રિતઃ સ્યાત્પરસ્પરમ્ ॥ કેવલં
ગુણસંયુક્તો દેવાનામપિ દુર્લભઃ ॥ ૨૫ ॥ અસંસ્કયાતાઃ સ્મૃતા દોષાસ્તારકાઃ
સમવિશતિઃ ॥ દોષૈસ્તુ વિતતં સર્વં દુર્લભં દોષવર્જિતમ્ ॥ ૨૬ ॥

તેદે ઉપર ઉપરથી આનંદ આપે એવા જ્ઞાતરીષ વિદ્યાનો અનેક છે પરંતુ ગુણગ્રાહિ પુરૂષોને
આ કાલપ્રકાશિકા અવસ્ય ચિત્તને પ્રગટ કરે તેવો ગ્રંથ છે. ૨૪ દરેક દિવસ, ગુણ અને દોષથી
મિશ્ર છે. ૨૫ ગુણયુક્ત દિવસ તો દેવનાઓને પણ દુર્લભ છે. ૨૫ દોષો સંખ્યા વગરના
અગણિત છે. અને નક્ષત્રો તો ફક્ત ૨૭ છે. તેવાંને આ પદ્ય અનેક દોષોથી જગતઆમ છે.
જગતમાં નિર્દોષ વસ્તુ દુર્લભ છે. ॥ ૨૬ ॥

• “ઓરો દીલખાદાર” જુદા જુદા કુલોની સુગંધીથી ભરેલું સેન્ડ છે.

મહિના સુધી દેવલોમાં પુરાણો વાંચવામાં આવ્યાં પણ આતુર્ભાસ સમારંભ (ટિલક પંચાંગાનુસાર) શરૂ થઈ ગયાને એક મહિનાઉપર થઈ ગયું. તો પણ આતુર્ભાસ નિમિત્ત પુરાણ-રૂઢા પુણામાં ક્યાંય પણ શરૂ થઈ હોય તેમ જણાયું નહિ.

આમ અત્યારે પંચાંગી શુદ્ધ તે કે યાં તેમાં મોટા મોટા જ્યોતિર્વિદો પણ મુંચવાઈ ગયા છે. તે દરેક પોતાનો મન સાચો છે એમ કહે છે. આ થઈ નિરચન મતવાદીઓની વાત આમપણ ચર્ચા ચાલેલી છે તેનું કુટું પરિણામ પણ આવશે. હવે પ્રખ્યાત સાયનવાદી જ્યોતિષી પં. વિપ્લુ ગોપાલ નવાથે તો શો મત છે. તે આપણે જોઈએ.

અધિકમાસ સંબંધી મુંબદમાં આ વર્ષમાં જે ત્રણ સભાઓ ભરાઈ તેમાં તેમણે દરેક વખતે લેખો લખી લાપણો કરી “ગણિતશુદ્ધ અમૂન શાસ્ત્ર શુદ્ધ પંચાંગ પાહિજે અસેલ તર તે માત્ર એકચ હોઈલ વ તે સાયન હોઈલ. હેંચ સ્વરે સ્વરે શુદ્ધ પંચાંગ આહે.” પોતાનો મત બેરે પૂર્વક બતાવ્યો છે. છેવટ છેવટમાં તેમણે નાશિકમાં વસંત વ્યાખ્યાન માસમાં યંત્રિકા નિબંધમાં પણ આજ મન છેવટે દર્શાવે દર્શો છે. આ નિબંધ ઘણો જાણવા યોગ્ય હોઈ તેનું અક્ષરસઃ લાપ્યાન્તર આપવાનો મેં પ્રયાસ કર્યો છે.

वेदा हि यज्ञार्थमभिप्रवृत्ताः

कालानुपूर्वा विहिताश्च यज्ञाः ।

तस्मादिदं कालविधानशालं

यो ज्योतिषं वेद स वेद यज्ञान् ॥

‘પંચાંગ’ શબ્દ કોઈને માહિત ન હોય અથવા કોઈએ પંચાંગ જોયું ન હોય એવી વ્યક્તિ હિન્દુસમાજમાં મળતી મુશ્કેલ, - શક્યજ નથી હિન્દુસ્થાનના દક્ષિણ છેડાથી તે ઉત્તરે હિમાલયપર્વત, પશ્ચિમે આરબી સમુદ્રથી તે પૂર્વમાં બ્રહ્મદેશ સુધી ઉચ્ચ વર્ણના પ્રત્યેક કુટુંબમાં પંચાંગ ન હોય એવું પણ મઝી આવતું સદસા મુશ્કેલજ; તથાપિ તે શું છે: અને તે કેવી રીતે જોયું તેનું જ્ઞાન ધણી યોગનેજ હોય છે અને તે કરતાં પણ તેની ઉપપત્તિ જાણનાર તો કયચિત્તજ મહે છે. પંચાંગ તૈયાર કરનાર અને તે ઉપરથી ફક્ત જોનાર જ્યોતિષી સુદાં પંચાંગનું વાસ્તવિક કેવલ શું છે તે જણાવર જાણુ નથી. એકાદ ગ્રંથ ઉપરથી તે કાલેલી રીતિપ્રમાણે પંચાંગ બનાવી શકે છે. પણ તે રીતિ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થઈ વિગેરે માહિતી તેમને ન હોવાને લીધે પંચાંગ સુધા-રણના કામમાં તેઓ મુખ્ય લાગ લઈ શકતા નથી આથી જે એ ચાર વ્યક્તિ જાણનાર હોય તે જે કંઈ કહે તે. સાંભળવા સિવાયનું બીજું કંઈ પણ સામર્થ્ય હોતું નથી, આવી મ્થીન છે, ત્યાં સુધી કોણ શાયું ને કોણ જોટું આનો નિર્ણય થયો જાણુ છે આને સાદું મારા મન પ્રમાણે સમજાવમાં કલાપણુ હોતું જોઈએ તેને ખરા જોટાનો નિશ્ચય કરતાં ન આવડે ત્યાં સુધી ખરી ખરી પંચાંગ સુધારણા થાય નહિ. આને વાસ્તે “જિતકે આપણાસ ટાવે । તિતકે હજુ હજુ જિતકાવે ॥ શદાણે કરુન સોહાવે । સકલ જનાં ॥” આ શ્રી શુદ્ધ સમર્થ શમદામના કહેવા પ્રમાણે હું જેટલું અને જેનું મનનો છું તેટલું અને તેનું મમાજ આમળ સુધારો જ્ઞાને આ અર્થ પ્રયાસ છે.

“એકો દીક્ષાદાર” ના ખુશખો કામાં બેડેક બેડેક થઈ રહે છે.

પંચાંગ સુધારણાને આરંભ મહારાષ્ટ્રમાં જ થયો હોવાને લીધે આપણુ સર્વેને તેનું અભિમાન હોવું સાદરૂક છે. આ કામમાં પ્રસિદ્ધ જ્યોતિર્ગણિતવેત્તા કે. વા. રાવખડાકુર કેરે નાના 'જ્યોતેજ આપણે આદ્યત્વ' માન દેવું જોઈએ. તેમણે જે મન પ્રસ્થાપિત કર્યો છે તેજ પુના-ક્રમિરીએ હંચકી લીધો છે. એટલે કે તેમણે પોતાના 'અદસાધન' નામના પુસ્તકને જે પ્રસ્તાવના જેડી છે. તેમાંથી કંઈક મદત્વના ઉતારા આગળ આપનામાં આવનાર વિવેચનની સોંપ સાદે અહીં પ્રથમથીજ દાખલ કરવા મને યોગ્ય લાગે છે.

"આ અમારા દત્તભાગ્ય દેશમાં દમણા દમજુમાં કોઈ વિદ્યાનો ઉત્કર્ષ કરનારા કિંવા આ મટીમાં જે જે ચમત્કાર દર્શિગોચર થાય છે, તેમનો હેતુસૂચી વિચાર કરનારા પ્રાયઃ...રહ્યા હોય તેમ જણાવું નથી. સૂર્યસિદ્ધાન્ત થઈ ગયાને કેટલાંય વર્ષ થઈ ગયાં એજ પ્રથમ તો કોઈને સમજાવું નથી. પરંતુ સિદ્ધાન્ત શિરોમણિને યાદ ગયાને આજ ૬૦૦ વર્ષ અને પ્રદ લાખવને ૩૦૦ વર્ષ થઈ ગયાં છતાં પણ ત્યાર પછીના સમયમાં કોઈએ પણ પ્રત્યક્ષ વેધ લઈ તે ગ્રંથ ખરોચર છે કે કેમ તેની શોધ કરી નથી. જ્યોતિષ વિદ્યા ખરોચર સમજવાને પ્રહોનો વેધ વારંવાર કરવો જોઈએ અને તે વેધ કરવાને મોઢાંમૂઝાં મૂઝમ યંત્રો જોઈએ. વેધ લેનાર મોટા જુદિમાન અને સારા ગણિની હોવો જોઈએ. આવા સાક્ષિય શિવાય તે વિદ્યા આગળ વધે નહિ.

જ્યોતિષ વિદ્યાનું અમારા લોકોને સાંપ્રતમાં જે જ્ઞાન છે તે પાંચસો-સાતસો વર્ષનું જુનું છે, આમ કહેવામાં કંઈ દરકતજ નથી. આ વિદ્યામાં લાક્ષમાં જે નવીન નવીન શોધ થઈ છે અને ફેરફાર થયા છે તેમની પણ જાણ તેમને અચારે તો નથી.

ભાસ્કરાચાર્યે પૌરાણિક મન અને જૈન મતનું ખંડન કર્યું અને પૃથ્વી ગોળાકાર, નિગકાર, અને પાંચ દળર યોજનના ઘેરાવાની છે, ચન્દ્ર ગ્રહણનું કારણ પૃથ્વીની ઊંચા છે, પૃથ્વી સૂર્ય કરતાં ચન્દ્રની પાસે છે પ્રત્યાદિ વાનાં કેટલીક નવીન યુક્તિથી સિદ્ધ કરી રચાવી પરંતુ ભાસ્કરાચાર્ય પછી આ દેશમાં આજ જીએ કોઈપણ શોધક જ્યોતિષી થયો નથી. ઉલટું આ વિદ્યાનો માત્ર દ્વાંગ (કામ) થતો આવ્યો.

આગળ ગણેશ દેવતા કરીને એક સારા ગણીતી થયા. તેમણે રહેલી યુક્તિઓ ખેસાડી પ્રહોનું ગણિતનું સુઝવ કર્યું. પરંતુ આને લીધે એ ખરાય પરિણામ થયાં. એક આ જે માનથી ગણિત સુઝવ થયું તે માનને લીધે તે ગણિત સ્પૂલ થયું. તે તેમાંની મૂઝમતા કમી થવાને લીધે આગળ જૂલતા પાયા પડ્યા જીનું પરિણામ તે થયું કે, ગણિત રહેલું થયું હોવાને લીધે મિધ્ધાન જ્યોતિષ શીખવાનો ને વેધ લેવાનો પ્રચાર નહિ જેવો થઈ ગયો ને તેને લીધે શાસ્ત્રના મૂલ્યજન મિધ્ધાનોનું જ્ઞાન જ્યોતિષીઓને નહિ જેવું થઈ રહ્યું. આ પરિણામ પહેલાં કરતાં પણ વધારે ખરાબ થયું છે.

આ વિદ્યામાં જે વિશેષ અગ્રવજ છે તે પુરેપુરી જ્યોતિષ વિદ્યા જાણનારા જ્યોતિષીઓજ ગમ મમજે છે. જીનને તેમાં ગમ પડતી નથી. ગ્રહગતિ જો કરવા માંડીએ તો તે પણ કેવળ

નોંદા મારે ત્રે. જેમની વીજળીક શક્તિની ગણીતો અદસીર છે.

અનિયમિત દેખાય છે. દિવસનું માન લેતાં આગનું તે કાલ હોતું નથી. ગ્રહ વગી અમર્યાદા દ્વર દેખાય છે. એટલે કે તેમની વાસ્તવિક અન્તર ગતિ રિથતે ઈત્યાદિની યશસ્વર માહિતી થવાને પુષ્ટજ દિવસો સુધી વેધ લઈ તૈયાર થઈ જવું જોઈએ, આ ઉપરથી ઉપલી વાતનો એક બે દિવસમાં કિંવા પાંચ દશ વર્ષમાં નિશ્ચય થઈ શકે નહિ એ સદજ સમગ્રજ તેમ છે.

હમણાં આપણા દેશમાં જ્યોતિષી નામથી પ્રસિદ્ધ એવા થણાને સરનાળા, બાદગામી, ગુણાકાર, ભાગાકાર સિવાય બીજું કંઈ માહિત દર્શો નહિ. બીજ ગણિત, ભૂમિતી, શંકુચિન્ન, શિલ્પશાસ્ત્ર, અન્યગ્રંથિ ગણિત વિગેરે વિષયોમાંથી કેટલાકના નામ તે સ્વપ્નામાં પણ સાંભળ્યા હશે નહિ. ગણિત કરતાં કાન્તિવૃત્ત કક્ષા, વિશેષવૃત્ત, દ્રઢ કર્મ દત્તગ્રહ, શીઘ્રનીચોચવૃત્ત, શીઘ્રકક્ષ મન્દકક્ષ વિગેરે જે શબ્દ આવે છે તેમનો અર્થ શું થાય છે. તે પણ થોડાકનેજ માહીત દર્શો ત્યારે આવા જ્યોતિષીઓ તરફથી આ વિદ્યાનો ઉત્કર્ષ ક્યાંથી થાય ?

પહેલાં સંવતે વર્ષનું વાસ્તવિક માન કેટલું છે તેની શોધ કરવી પડે છે હમણા જે સૂક્ષ્મ વેધ કરવામાં આવ્યો છે, તે ઉપરથી વર્ષનું માન ૩૬૫ દિવસ ૧૫ મ્મી ૨૩ પક્ષનું છે એમ સમજવું છે. એક નક્ષત્ર છોડીને ફરીને તેજ નક્ષત્રમાં આવતાં સૂર્યને જે સમય લાગે છે તેને વર્ષ માન કહેવામાં આવે છે. પરંતુ સૂર્ય દેખાતો હોય તે વખતે નક્ષત્રો દેખાતાં નથી, એટલે કે વર્ષનું માન વેધથી કાઢી શકાતું નથી. પ્રત્યક્ષ વેધથી સાધન સૂર્યનું માન કાઢી શકાય છે. સૂર્ય સંપાત બિન્દુ ઉપર આવ્યા પછી ફરી પાછો તેજ સંપાત બિન્દુ ઉપર આવે ત્યાં સુધીમાં જે કાળ જાય તેને સાધન વર્ષ કહેવામાં આવે છે. પરંતુ સંપાતને ગતિ છે. તે દર વર્ષે પાછળ કેટલો જાય છે તે સમજવું જોઈએ. એ સમગ્રમાં આવતાં સાધન વર્ષ થકી નિરચન વર્ષનું માન કાઢતાં આવડે છે. હમણાંના સૂક્ષ્મ વેધ ઉપરથી સંપાત દર વર્ષે ૫૦ વિક્રા પાછળ દડે છે આમ પ્રતીત થયું છે. ભારકરાચાર્ય વિગેરે પ્રાચીન જ્યોતિષીઓ તે વખતનાં સ્વૃષ્ઠ યંત્રોદ્દાર બહુશ શુદ્ધ રીતે આ વાત નક્કી કરી હતી એટલે કે તે વિવ્રણ્ય બુદ્ધિમાન હતા એમ. કહેવું જોઈએ.

સંપાતના આ પાછળ જવાને અપનગતિ કહે છે. આ ભારકરાચાર્યના મેન પ્રમાણે ૫૪ વિક્રા છે, આર્યમિદાન્ત પ્રમાણે ૪૬ વિક્રા, બલમિદાન્ત પ્રમાણે ૫૭ વિક્રા, પારાશર મિદાન્ત પ્રમાણે ૪૬ વિ. અને ગ્રહજાચક્રોરના મેન પ્રમાણે ૬૦ વિ. જે.

તેજ પ્રમાણે વર્ષનું માન પણ જુદા જુદા અંશકરોએ જુદા જુદા રાખ્યું છે. તે નીચે પ્રમાણે:—

મિદાન્ત શિગેમણિ	૩૬૫-૧૫-૩૦-૨૨
સૂર્ય મિદાન્ત	૩૬૫-૧૫-૩૧-૩૧
આર્ય મિદાન્ત	૩૬૫-૧૫-૩૧-૧૫

સેનના શાખીના “ એટો વીલજણદાર ” ને પરદા કહે છે.

દરેક જ્યોતિષવેત્તાને પ્રકાશિતી ગતિ સંપાદાને આરંભસ્થાન જોઈએ. તે આરંભસ્થાન રેવતી નક્ષત્રના યોગતારા પાસેથીજ અમારા સર્વ દિનુ જ્યોતિષીઓએ ધણુ છે. આ આરંભસ્થાન શકે ૪૬૬ માં સંપાત જિનુ ઉપર હતું. અમારા પ્રાચીન જ્યોતિષીઓ પાસે યન્ત્ર સામગ્રી સારી ન હોવાને લીધે તેમના મને પ્રમાણુ શકે ૪૪૮ માં સંપાત જિનુ ઉપર આરંભસ્થાન હતું. રેવતીનો યોગતારાજ આરંભસ્થાન છે નેને ધણુક પ્રમાણુ છે.

સિદ્ધાન્ત શિરામણિ અપરાધિકાર મંરીયી આ સર્વનાં સિદ્ધાન્તમાંનાં રેવતીનાં યોગતારાનો વોગ અને શરૂ જુઓ,

અર્થ જ્યારે દેખાય છે. ત્યારે નક્ષત્રો દેખાતા ન હોવાને લીધે સર્વની નિરચન રિધતિનો ગણિત અમારા પ્રાચીન જ્યોતિષીઓને કરતાં આવડ્યું નહિ.

ગણિત દેવત્ર વિગેરેએ તો ગણિત સહેલું બનાવવા તરફજ લક્ષ્ય દીધું અને અધિક સંદેશ વેધ કરી જ્યોતિષ શાસ્ત્ર અધિક સારું બનાવવાને જાહેર કરે તેની દરેકત નહિ, “કામા પુરતા રામ કાલી” એટલે યુધ્ધ આ દિસાએ તેનો ધાણુ કાઢ્યો. હમણાં આ શાસ્ત્રની એવી અવસ્થા થઈ છે કે જોશીઓ પૈકી ધણુઓએ માત્ર ગણિત કરતાં આપડે છે. સૂક્ષ્મ વેવ કરેને, આપણું ગણિત જરોખર છે કિંવા નહિ તે જોવું, એકાદ પ્રકની ગતિ સંબંધમાં અધિક શોધ કરી ધન્યાદિ વાત તો એક જાણુએજ રહી જાય છે.

કેરું નાનાં હવેનાં પંચાંગો શકે ૧૭૮૭ થી હરિવામાં આવે છે. આ પંચાંગો નોટિકલ અર્થમાંનીક ઉપરથી તૈયાર કરવામાં આવે છે. આમાં રેવતીયોગ તારા (ઝીટાપિશિયમ) શકે ૪૬૬ માં સંપાત જિનુ ઉપર હતો એટલે કે તે વર્ષ અવનાંશ શુન્ય માંની અવનગતિ ખરી એટલે કે સુમારે ૫૦ ર વિક્રો માંની છે. અને વર્ષમાન વાસ્તવિક નાક્ષત્રસૌર એટલે કે ૭૬૫ દિ. ૧૫ ઘ. ૨૨ પ. ૫૩. વિ. માંનું છે. અને તે પ્રમાણુ કાઢખણુ વર્ષમાં રેવતી તારાનું (ઝીટાપિશિયમ) સંપાત જિનુ પાસેથી જે અન્તરે તેટલા અવનાંશ માન્યા છે. અદગતિ રિધતિ નોટીકલ પ્રમાણુ હોવાને લીધે આ પંચાંગ પ્રમાણુ અદ્ય, ગ્રહયુતિ વિગેરે બાળતો બરાબર દર્શાવવામાં આવે છે.

પરંતુ ઉપલી સ્તીકૃત વાત પ્રાચીન પરંપરાને અનુસરીને ન હોવાને લીધે આજ પર્વન્ત સમાજમાં તેને માન્યતા મળી નહિ, અને આજળ ઉપર મળતી શક્ય નથી. અમારા જ્યોતિષ ગણિતનું આરંભસ્થાન રેવતીયોગતારા (ઝીટાપિશિયમ) કિંવા કાઢખણુ બીજા તારા નથી. આપણે વર્ષ નાક્ષત્રસૌર ખણુ નથી અને રેવતીયોગ તારા જે ઝીટાપિશિયમ તેનું અવર બીજા કાઢખણુ તારાનાં સંપાત પાસેથી જે અન્તર તે અવનાંશ આમ અવનાંશનું લક્ષણુ ખણુ નથી એમ આજળ ઉપરનાં વિવેચથી જોણાઈ આવશે.

પ્રથમતઃ—કે. વા. શંકર આજળુ દીક્ષીત પોતાના ભારતીય જ્યોતિષશાસ્ત્રાચ્યા કૃતિદાસ નામના પુસ્તકમાં આ સંબંધમાં શું લખે છે તે જોઈએ (પૃ. ૩૩૮ ઉપરથી)

“ઝીટા. દીક્ષણુદાર” ની ખુશખો ઘણીજ દીક્ષણુદાર છે.

આ વિદ્યા નરીય ઉપર હાય રાખીને એસવનું કહેલી નથી, કારણ કે પુરૂષ પ્રયત્નને તે પ્રધાન માને છે. જે મનોવૃત્તિઓ વધારે પ્રબળ હોય તેને નિયમિત કરવાની અને જે તદ્દન ખીલેલી ન હોય તેને ખીલવવાની તે બધાંમણું કરે છે. જેમ કાંઈ ઘોડા બહુ તોફાન કરતો હોય તેને આપણે ખેંચી રાખીએ છીએ અને જે ન ચાલતો હોય તેને મારીને ચલાવીએ છીએ તેજ પ્રમાણે મનોવૃત્તિઓનું પણ સમજવું.

દરે કોઈ પણ માણસનું ચારિત્ર્ય (Character) મસ્તક વિદ્યાને આધારે કહેવું હોય તો આ તમામ મનોવૃત્તિઓ પ્ધાનમાં લઈ તે ઉપરથી એકંદર તત્ત્વ ખેંચી કાઢવું જોઈએ. આપણામાં કહેવત છે કે “ચુંકને ગાંગડ ગાંધી” કહેવાય નહિ; “તેજ પ્રમાણે એક મનોવૃત્તિ ગમે તેટલી સારી હોય તે ઉપરથી તે માણસનું ચારિત્ર્ય મુખ્યત્વે નથી. દાખલા તરીકે, એક માણસની અંદર ધાપા શક્તિ ઘણી સારી હોય, પણ સાવચપણું બહુ વધારે પ્રમાણમાં હોય અને અહંમાન બહુ ઓછા પ્રમાણમાં હોય તો તેનાથી આપણે ધારીએ તેવી ઝડપથી ભાવણુ થઈ શકશે નહિ, કારણ કે જેમ એક માણસ દોડતો હોય તેને ખીજા એ માણસ પકડી શકે તો તેનાથી દોડી શકાય નહિ, તેજ પ્રમાણે એક પ્રબળ મનોવૃત્તિના યેગને ખીજા મનોવૃત્તિઓ ખાળે છે. તેથીજ રીતે જો એક માણસમાં ધનતોમ વિશેષ હોય, તો પણ જો ન્યાય નિષ્ઠતા, કારણત્વ, સાવચપણું અને કીર્તિતોમ વિગેરે વિશેષ પ્રમાણમાં હોય તો તે માણસ અધર્મથી ધેરા મેળવશે નહિ. આજ પ્રમાણે જુદી જુદી મનોવૃત્તિઓ એક બીજા ઉપર જે જે અસર કરે છે તે પ્ધાનમાં લઈ માણસનું એકંદર ચારિત્ર્ય (Character) બહુજ વિચાર કરીને કહેવાનું છે. જેમ જેમ અનુભવ વધે છે તેમ તેમ આ કામ સહેલું થવું જાય છે, તથાપિ કેનોલોજીસ્ટની હેંચિઆરી મનોવૃત્તિઓનાં મિશ્રણમાંથી તત્ત્વ ખેંચી કાઢવામાં જેટલી સફળતા છે તેટલી બીજા કશામાં નથી. સારા નરના કેનોલોજીસ્ટની એ કસોટી છે.

જેમ માણસની અંદર જે પ્રબળ હોય તે રાત્ર ધઈ સર્વતાં ઉપર અમલ ચલાવે છે. બીજો વજર ધાય છે, ત્રીજો એકેટરી ધાય છે, અને બીજા વળી તેમનાં દુક્ષ માથે ચડાય છે, તેમ પ્રથમ તો આપણે એજ શેઠી કાઢવું કે ત્રણ જાનની પ્રકૃતિ (Temperaments) ક્વી છે તેમાંથી કોથી પ્રબળ કઈ છે? જો-જીવન પ્રકૃતિ (Vital Temperament) પ્રધાન હોય તો માણસ સાધારણ રીતે જોને અંગ્રેજમાં “easy going” કહે છે તેવો ચરણ પ્રકૃતિ તો માલમ પડશે, અને બહુ મહેનતાનું કામ અથવા જેમાં અંગ્રજીનો વિશેષ ખપ પડે તેવાં કામથી કંટાળશે અને એકાચારામ વધારે પસંદ કરશે. જો પ્રવર્તક પ્રકૃતિ (Motive Temperament) પ્રધાન હશે તો ચોક્કસ, એજનીઅર વિગેરેનું કામ કરી શકશે. હાય મહેનતાનું કામમાં તેને મગ પડશે. જો માનસ પ્રકૃતિ (Mental Temperament) પ્રધાન હશે તો જે ધંધામાં વિચાર શક્તિનો વિશેષ ખપ પડે તેવાં કામને માટે લાયક થશે. કાંઈ વાર એવા માણસ મળી આવે છે કે જેમની અંદર આ ત્રણ પ્રકૃતિઓ સારી રીતે ખીલેલી હોય છે અને બરોબર પ્રમાણમાં હોય છે. એવા માણસો જુદિનું તથા અંગ બળનું કામ સારી રીતે કરી શકે છે. પણ આવા માણસો ઘણા યોગ્ય હોય છે.

નોંડા માટે યો. જેમની વીજ્ઞાનિક શક્તિની ગાળીઓ આકરીર છે.

આટલું નક્કી કર્યો પછી માથાનું કદ (Size of Brain) કેટલું છે તેનો નિર્ણય કરવો. મિંગ્લે પ્રવૃત્તિનતા તથા નેપોઝિવનતા માથાનો ઘેસવ-સમસમ માનીશ થયેલો હતો. જો કોઈ જાનના મગજના વિદ્યારને લીધે મગજ ફલી ગયું ન હોય તો જેમ માથું મોટું તેમ વધારે સારું સમજાયું. ત્યાર પછી મગજની કુમાર (Organic Quality of the Brain) તપાસવી. પછી તંદુરસ્તી (Health), શ્વસનશક્તિ (Breathing Power), રૂધિર લિસરણ (Circulatory Power), પાચન શક્તિ (Digestive Power), ચપળતા (Activity), અને ઉત્તેજકતા (Excitability) વિગેરે કેટલા કેટલા પ્રમાણમાં છે તેનો નિર્ણય કરવો.

આ પ્રમાણે અનુક્રમ માણસની શારીરિક સ્થિતિ (Physiology) બદલાવેર ધ્યાનમાં લીધા પછી તેની માનસિક સ્થિતિનો વિચાર કરવો ઉપર બતાવેલા આઠ મનોવૃત્તિના સમુદાય (Groups of Naevities) માંથી કયો સર્વથી વધારે પ્રચળ છે તેનો પ્રથમ નિર્ણય કરવો. તે મનોવૃત્તિઓનો સમુદાય તે માણસની તમામ મનોવૃત્તિઓ ઉપર રાજ તરીકે હુકમ ચલાવશે. જે નીતિનો સમુદાય સર્વથી પ્રચળ હશે તો તે માણસ નીતિને માટે વખણાશે; જે શુદ્ધિ શક્તિનો સમુદાય શ્રેષ્ઠ હશે તો શુદ્ધિ માટે જે સ્વર્થચિત્તો (Selfish Propensities) પ્રચળ હશે તો તે માણસ સ્વાર્થી ગણાશે, અને જે શ્રદ્ધાસંપન્ન ચિત્તો (Domestic Propensities) સર્વથી પ્રચળ હશે તો તે માણસ કુટુંબ કબીલા તથા મિત્ર ઉપર સ્નેહ લાવ રાખનારા તરીકે ઓળખાશે.

હવે સૌથી પ્રચળ મનોવૃત્તિઓનો સમુદાય સૌથી કાઠી તેમાંથી સૌથી પ્રચળ મનોવૃત્તિ કઈ છે તે સૌથી કાઠવું; કારણ કે તે રાજધિરાજ તરીકે તેનાં દરેક ફલની અંદર અપેક્ષા માલમ પડશે; પરંતુ બીજા મનોવૃત્તિઓ નકામી છે એમ સમજવું નહિ, કારણ કે કોઈ પ્રધાન તરીકે તો કોઈ શેકેટરી તરીકે, તથા કોઈ સિંચાણ તરીકે પણ પોત પોતાની શક્તિના પ્રમાણમાં એકે એકે બીજા ઉપર પોતાનો અગ્રમ ચલાવશે. દરેક મનોવૃત્તિ એક બીજાની સાથે સરખાવતાં (Comparatively) કેટલી પ્રચળ છે તે સૌથી કાઠવું, અને એ પ્રમાણે પૃથક્કરણ (Analysis) કર્યો પછી બહુજ બગરદારીથી સંશ્લેષણ (Synthesis) કરીને તે માણસનું ચારિત્ર્ય (Character) કહી આપવું એ આ વિદ્યાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે.

હવે આ વિદ્યાથી અસંખ્ય ફાયદા થાય છે. પ્રથમ નાના હોકરાઓના સંબંધમાં જોઈએ તેમના ગુણ દોષ બગર પડે તેથી તેમનું કુદરતી વલણ કઈ બાળક તરફ છે તે માલમ પડે છે; તેથી તેમાં સુધારો વધારો કરી શકાય છે. કુમળું બુદ્ધિ જેમ વાળીએ તેમ વળે છે તેવું બચાવે તે મોટું યશ જાય છે ત્યારે તે રીઠું થાય છે તે વળતું નથી; તેમ જ્યાં સુધી કોઈ પણ મનોવૃત્તિ કુમારની તરફ માત્ર વળેલી હોય ત્યાં સુધી તેની ગતિ સહેલાઈથી ફેરવી શકાય છે, પણ જ્યાં તે ધણાં વર્ષના અભ્યાસથી બહુજ પ્રચળ થઈ જાય છે ત્યારે પછી કોઈનો ધક્કા જામનો નથી, ચોરી, અભિચારી, અસત્ય વિગેરે તરફ કોઈ બાળકનું વલણ મોટપણે યશે એવું.

“એમોસ દીલબહાર”. બુદ્ધિ બુદ્ધિ કુલોની સુગંધીથી ભરેલું ફોન છે.

માત્રમ પડતાં જે અસપષ્ટચીજ તેનામાં નીતિનાં અંકુર નેાડી પ્રજાજ કરવામાં આવે તેો મોટપણે તેમાં ઘણો ફેર માત્રમ પડશે અને અનીતિને માર્ગે જતાં અટકશે. વળી દરેક છોકરો ઇતિહાસ, ભૂગોળ, ગણિત વિગેરે તમામ વિષયોમાં કુદરતી રીતે હોશીઆર હોતો નથી, અને ઘણી વખત એમ અને છે કે અજ્ઞાનતાને લીધે મારા છોકરાઓને મૂર્ખ શિક્ષકો મારે મારે છે અને મટ (Dunce) ગણી કાઢે છે. તેનાં પરિણામ તાસલાયક આવે છે. એક છોકરો લાપાનું જ્ઞાન ઉત્તમ પ્રકારનું ધરાવતો હોય અને જે તેને કેળાઓ હોય તેો જઈના જેવો છટાદાર વડતા થાય, પણ તેજ માણસ ગણિતમાં બીઆગે કાંઈ પણ કરી શકે નહિં બીજને છોકરો મોટા કવિ થાય એવો હોય અને ત્રીજે છોકરો તત્ત્વચેત્તા થાય એવો હોય, કોઈ ગાયન શક્તિ ઉચ્ચ પ્રકારની ધરાવતો હોય તેો કોઈ ચિત્રકાર તરીકે પ્રસિદ્ધમાં આવે એવો હોય. વળી કોઈ એડીમનના જેવો સાયન્સમાં નવી શોધ કરે એવો હોય, આ બધાને એક એક મુંઝવા અને તેમને કોઈ બીજા વિષયમાં બરાબર ન આવડે તેો તેમને મારતા અને તેમને જે કામને માટે કુદરતી બક્ષિય છે તે કામમાં પ્રવૃત્ત થવા ન દેવા એ શિક્ષકની તેમજ મા બાપની મોટી ભૂલ નથી! અદ્યત્ત લગ્નકોઈ વિષયની કેળવણી આપવાથી અમુક દરજ્જે તેમાં સારો ફેરફાર થાય છે પણ દરેક બામતની હદ હોય છે. આપણામાં કહેવત છે કે “જંદર વધરે તેો થુંસ થાય પણ વાધ થાય નહિં.” જે માબાપો બિંધ્યા દુરાગ્રહ કરી પોતાના છોકરા જે બંધાને માટે કુદરતી રીતે નાસાયક હોય તે બંધા ઉત્તમ રીતે શીખવવાને ઉદ્દેશ કરે છે તેમતો જમ તથા પૈસો બરબાદ જાય છે. ક્ષય રોગથી પીડિતો કેંઈ દમવાળો મુકકડડી માણસ હોય તે સારા તબીબની દવાથી તથા સારી માવજતથી વખતે મરણમથી જશે છે અને સાધારણ તનકુદરતી બેગરે, પણ મોટા મોટા મહેલોની સાથે કુસ્તી કરી છત મેળવે એવી આશા રાખવી વ્યર્થ છે, તેમજ જે માણસમાં, પાખણ તરીકે ગણિત શક્તિ તદ્દન નાબૂદ જેવી હોય તે માણસ પ્રયાગથી મોટો ગણિત શાસ્ત્રી (Mathematician) થાય એવી આશા રાખવી ફોકટ છે. આ પ્રમાણે બીજી માનસિક શક્તિઓનું પણ સમજવું. કોઈમાં થોડા વખતમાં ઘણો ફેરફાર થાય એવું હોય છે તેો કાંઈમાં તેો “જે લાગ્યા લગ્યા તે લગ્યા” અને “પ્રાણને પ્રાણે બેડે જાય” એ કહેવતો અક્ષરે અક્ષર ખરી પડે છે. આટલા માટે કોઈ હોશિઆર ફેતો લોછાબની સલાહ પ્રમાણે આજવાથી ઘણો ફાટો થાય છે. “ફેલેહમંદ કેવી રીતે થયું.” એ નામના પુસ્તકમાંની એક વાત આપા સંબંધમાં ખ્યાન આપવા જેવી છે. તેના કત પ્રોફેસર ઉવેલ્સ લખે છે કે—“એક ખાલ તેના છોકરાને લઈને મારી પાસે તે છોકરો ડ્યા બંધાને માટે લાયક છે. તે સંબંધી સલાહ પ્રછવા આવી. એ કહ્યું કે તે છોકરો એન્જનીયરના બંધાને માટે લાયક છે તે બાદને એવી હોંસ દતી કે પોતાનો છોકરો સોલીસીટર થાય તેથી મારી સલાહ નહિ માનતાં ખૂબ પૈસા આપવાનાં કરીને તેને એક સોલીસીટરને ત્યાં મુક્યો. તેનું પરિણામ એ આપ્યું કે ઘણાં વર્ષ સુધી તે બાઈના આગ્રહને લીધે રાખીને સોલીસીટરે કંટાળી જઈને આખરે તે છોકરાને પાછો લઈ જવાને બાદને લખ્યું. તે બાઈએ તેને સોલીસીટર બનાવવા ઘણા કાનાવાત્ર ક્યાં પણ સોલીસીટરે કહ્યું કે તે છોકરો કાયદામાં કાંઈ કરી શકે તેમ નથી. વળી વિશેષમાં તેણે સલાહ આપી કે કોઈ ફેતોલોજના પ્રોફેસર પાસે તેનું માથું તપાસાવો. તે ઉપરથી તે બાઈએ

“એટો દીલબહાર” નો ખુશખો લવામાં બહુક બહુક થઈ રહે છે.

કશું કે ફેનોલોજીસ્ટે તો કશું હવું કે તે એન્જનીઅરનું કામ શીખી શકે તેમ છે. ત્યારે સોલ્ડી-સીટરે જ્યાં આખો કે તેમાં કાંઈ ખોટું નથી, કારણ કે હું તેને કાંઈ કાયદા સંબંધી કામ સોંપીને જાઉં છું ત્યારે તે કામ કરવાને બદલે એ તો એન્જન કાટનો હોય છે. તે બાઈ ફરીને મારી પાસે આવી અને તેવું માયું તપાસી ધંધા સંબંધી સલાહ આપવા અરજ કરી તે ઉપરથી મેં ફરીને કશું કે તે એન્જનીઅરના ધંધા માટે લાયક છે. ત્યાર પછી તે બાઈએ પોતાના છોકરાને એન્જનીઅરનું કામ શીખવા મોકલ્યો તેમાં એને એટલી બધી રમુજ પડી કે હાલ તે ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ફર્સ્ટ ક્લાસ એન્જનીઅર કહેવાય છે. ”

આ પ્રમાણે જો દરેક કેસમાં કરવામા આવે તો કેટલા બધા લોકો સુખી થાય! અમે-રિકાના નામાંકિત પ્રેફેસર ફાઉન્ટર ધંરાની પસંદગી બાબતમાં કહે છે કે—

“ Let parents but apply the principle of phrenology to the choice of occupation adapted to their Children let the agriculturist be located on his farm, the mechanic in his work shop, the artist in his studio, the merchants behind his Counter, the statesman in the hall of legislation, the teachers of moral and of letters in their respective places; let the orator mount the rostrum; the judge between man and man ascend the bench, the naturalist be placed in the open fields of nature; let every Member of Society be placed in circumstances the most favorable for calling into full and delightful exercise all talents and mental energies, and this divinely Contrived machine of human society, with every wheel, every-thing in its proper place, would work out an incalculable amount of happiness to mankind in general and to individuals in particular; those whose ambition is now mortified, because out of their proper element, would then be delightfully satisfied, a vast amount of habit in all the departments of life, which now lies untried for want of action and object, would be brought forth and a host of Washingtons and Fanklins, of Leffers and Adamses, of Clays and websters, of Lees and Lenoxes, of Faltons and whitneys of Ruskies and Blackstones, of Audubons and Davys, of Sillimans and Hitecocks, of Wests and Rubens, of Nrvings and Bercerals, who are now unnoticed and unknown, Would be hanted up, and their talents brought to bear upon the general welfare of mankind. ”

આ સિવાય બીજી ઘણી બાબતોની અંદર ફેનોલોજી અપમાં આવે છે. આપણે તો કદાચ રાખવા હોય તો તે પ્રમાણિત છે કે નહિ તથા પોતાના કામને માટે લાયક છે કે નહિ તે સ્પષ્ટ માત્રમ પડે છે. વેપારની અંદર ભાગીઓ રાખવો હોય અથવા કાઢવી સાથે ધીર-સર કરી દેવા તો તે વિચારને પાત્ર છે કે નહિ તે અથવા પડ્યાથી પાછળથી ઘણી બાબતોની જાણ થતાં આવડે છે. ફરી પુરોવાં લઈ ઘણી વખત એવાં થાય છે કે તેમનો એક દિવસ ખૂબ સુખ્યેનમાં જાય નહિ જો ફેનોલોજીસ્ટનો અભિપ્રાય અગાઉથી પૂછે તો મળના સ્વભાવના

બરી પડતા વાગને “ કામીનીઆ એમ્બલ ” તરુ ઇવન આવે છે.

એક બીજાને હાથક, વરકન્યા પરણે તેથી તેમના દિવસ ધણા આનંદમાં જાય. આ સિવાય ગાંધા માણસોને સુધારવામાં આ વિદ્યા દાકનરોને ઘણી ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે. અમેરિકાના પ્રખ્યાત પ્રેફેસર નેલ્સન સાક્ષર 'હેડઅ એડ ફેઇસીઝ: હાઉ ટુ સ્ટડી થેમ,' એ નામનાં તેમના પુસ્તકમાં લખે છે કે—એક વખતે એક જુવાનનાં મારામારીમાં કપાળમાં વાગવાથી એવું થયું કે તે ટ્રેફિકની અંદર કારણ વગર હસ હસ કરવા લાગ્યો તેથી તેને ગાંડાની હોસ્પિટલમાં રાખ્યો પણ કાંઈ ફેર માત્રમ પડ્યો નહિ. તે જુવાનનો આપ મારો મિત્ર હોવાથી મારી સલાહ લેવા માટે આગ્યો અને તમામ હકીકત નિવેદન કરી. મેં વિચાર કર્યો કે તેની **હાસ્યવૃત્તિ** (Mirth fulness) ખગેલી હોવી જોઈએ. તેથી દાકતર ઉપર ચીઠ્ઠી લખી આપી કે યોગ્ય લાગે તો કપાળમાં **હાસ્યવૃત્તિની** જગ્યાએ જ્યો મૂકવી અને ધરૂ રાખવો. તેમ કરવાથી તરત આરામ થઈ ગયો અને મારી નિદ્રા લઈ બીજો દિવસે સવારે તે જુવાન ડાહ્યા થઈને તેના આપની સાથે પોતાના ગામ ગયો. આ પ્રમાણે જે જે મનોવૃત્તિ ખગડી ગઈ હોય તેનો યોગ્ય ઉપાય કરી સુધારવામાં આવે તો ધણા ગાંધા માણસો સુધરે. આ સિવાયના દુનિયાના દરેક કામમાં હાક્તમાં આવતાં ફેનોલોજી ખપમાં આવે છે. જે જે માણસો સાથે આપણે મુખ્યધમાં આવીએ તે તે માણસોની ખારીઅનો આપણને કેટલા પ્રતવાતા જોઈય કરવા પડે અને કેટલા ખર્ચા માણસો સુધરે તેનો ખ્યાલ પણ થઈ શકે તેમ નથી.

આવા અસંખ્ય ફાયદા આપનારી વિદ્યા મુલાગ્યે પુરોષ, અમેરિકા વિગેરે સુધરેલા દેશોમાં ફેલાયો પામી હાલ દિવંદુસ્તાનમાં આવેલી છે તો તેનો લાભ લેવો એ દરેક સુત મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે. ડોક્ટર ગોલ, સ્પર્કીઅમ, ક્રોમ્બ, મેકેન્ઝી, એ. એસ. અને એસ. એન. ફાઉન્ડર સાક્ષર, 'ઓરેલ વિગેરે અનેક સુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાનોના ઉદ્દેશથી આ વિદ્યા ઉપર ગયા સો વર્ષની અંદર અસંખ્ય પુસ્તકો લખાયાં છે. ધી ધીરીશં ફેનોલોજીકલ એસોસીએશન, ધી ફાઉન્ડર ઈન્સ્ટીટ્યુટ, ધી અમેરિકન ઈન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ ફેનોલોજી વિગેરે રચેને સારા પ્રેફેસરો આ વિદ્યાની તાલીમ આપવા માટે રાખ્યા છે અને તેઓ પરીક્ષા લઈ ડીલોમાં તથા સર્ટીફિકેટો આપે છે ધી અમેરિકન ફેનોલોજીકલ જર્નલ, ધ પોપ્યુલર ફેનોલોજીકલ, ધ ફીટીશ ફેનોલોજીકલ ચીયર બુક, ધ ફેનોલોજીકલ મેગેઝીન વિગેરે માસિક તથા વાર્ષિક જર્નલો તથા પુસ્તકો સંખ્યા અધ બહાર પડે છે. આવી રીતે આ વિદ્યા દિન પ્રતિદિન રહિ ખામતી જાય છે અને આ દેશમાં પણ કેટલાક ફેનોલોજીકલ તરીકે બહાર પડ્યા છે તે તો આપણે ફક્ત એટલું જ ઈચ્છીશુ કે આપણા લોકો આ વિદ્યાનો છૂટથી લાભ લે તો તેથી દેશને ધણો ફાયદો છે. મુખ્યના મિં ગિર-ધરલાલ જી. મહેતા એ ગુજરાતીમાં સચિત્ર "માનવ શાસ્ત્ર તથા નાંદોદના મિં નર્મદાશંકર બાલાશંકર પંડ્યાએ ગુજરાતીમાં સચિત્ર મુખ્ય લક્ષણ શાસ્ત્ર વિગેરે પુસ્તકો બહાર પાડી ગુજરાતી આશ્રમને આભારી કરી છે. વળી વિશેષમાં કિલ્કિધાના ફેનોલોજીકલ મિં મીનાબા વ્યંકાપા એવું કહે છે કે આ વિદ્યા કામ મહાત્મા પાસેથી મુખદાર શીખ્યા છે અને તે પોને તથા તેમના ગુરુ અંગ્રેજી જાણતા નથી. તે પુરાતન કાળના કેટલાક સંસ્કૃત પુસ્તકો મહિના કેટલાક શ્લોકો બોલી બતાવે છે અને કહે છે કે આ વિદ્યા અસત્ર આપણા દેશમાં હતી પરંતુ કાળે કરીને નષ્ટ.

નીંદા માટે પ્રો. જેમ્સની વીજળીક શક્તિની ગાળીઓ અકસીર છે.

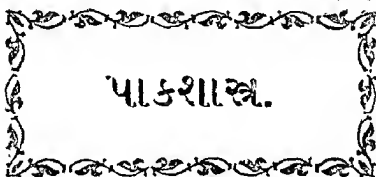
પારસમણિ.

“પારસમણિ” નામનું જગભગ અઢીસો પાનાનું પુસ્તક, તેના કર્તા શ્રીયુત ધડીઆળી તંત્રથી અમતે અવલોકન અર્થે મથ્યું છે. એ પુસ્તક તેના નામ પ્રમાણે ખરેખર “પારસમણિ” જ છે, અને જે કાંઈ તેનો લાભ લેશે તેને લોખંડને સૂવર્ણ બનાવનાર “પારસમણિ” જેટલો લાભ થાય વગર નહિ રહે. એ પુસ્તકને “હૃદય તેજ” નામનું બીજું નામ આપવામાં આવ્યું છે. અને સાદી ભાષામાં, મન, હૃદય અને આત્માની અગાધ શક્તિઓ કેમ ખીલવવી તે દેખાડવામાં આવ્યું છે. “વિચાર મોઝા” “હુ” “મનુષ્યનો મોટો શત્રુ,” “ધૃત્તિ-સિદ્ધ કરવાનાં માર્ગો” વિગેરે પ્રકરણો એક એકથી સરસ છે. જેઓ તે વાંચી મનન કરી તેને વર્તવા નિશ્ચય કરી તેને અમલમાં મૂકશે. તેઓને અગાધ શક્તિ, બળ, પ્રાદુર્ય, અને સુખ પ્રત્યે યશ એ ચોક્કસ છે. પુસ્તકની કિંમત રૂપિયા બે છે.

તૈયાર છે!

તૈયાર છે!

દરેક કુટુંબમાં રાખવા લાયક—નાની બાળાઓએ
અભ્યાસ કરવા લાયક.

લેખક તથા પ્રસિદ્ધ કર્તા

ગં. સ્વ. લલિતાગૌરી સામરાવ, તથા

ગં. સ્વ. વિમલાગૌરી મગનલાલ.

કિંમત રૂ. ૩-૦-૦.

ધર ઉપયોગી રસોઈ કળા.

પ્રભુએ મુખ્ય વિષય શું કર્યો? તો કે ખોરાક, તેથી શરીરનું પોષણ થાય છે. પ્રાણી માત્રનું જીવન ટકાવી રાખનાર છે. એટલે તે વિષય ઘણાજ અગત્યનો છે. ખાવા પીવામાં હિમેશાં નિયમિત રહેવું જોઈએ. દેશ કાળ ને રૂતના પ્રમાણમાં ખોરાક લેવો જોઈએ. ખોરાક ખાવા પીવાથી વાત, ખીત ને કફ એ ત્રણે દોષો ઉત્પન્ન થાય છે. જો એ ત્રણે દોષો સમાન રહે તો શરીર આરોગ્ય રહે છે. અને વધારે જોઈએ રહે છે, તો અનેક પ્રકારના રોગો પેદા થઈ શરીર બગાડે છે. વધારે જોઈએ રૂતના ફેરફાર ને ખાવાપીવાની વ્યવસ્થા ઉપર રહેલા છે. રૂતના ફેરફારથી પ્રકૃતીમાં પણ ફેરફાર થાય છે. અને જુદી જુદી પ્રકારે બનાવેલો ખોરાક ખાવાની સ્વાભાવિક ઇચ્છા થાય છે. નિત્ય એકજ જાતનો ખોરાક ખાવામાં આવે તો અરૂચી થાય છે, માટે જુદી જુદી જાતના બનાવેલા પદાર્થોના ખાવામાં ઉપયોગ લેવો જોઈએ.

ખોરાકના પદાર્થમાં કુદરતી રીતેજ અનેક તરેહના સ્વાદ ભરેલા રસો રહેલાં છે પરંતુ તેમને સારી રીતથી જો પાકશાસ્ત્ર જાણતા હોય છે, તો ઘણુંજ સ્વાદિષ્ટ બનાવી શકે છે.

પારસમણિ.

“પારસમણિ” નામનું લગભગ અડીસો પાનાનું પુસ્તક, તેનાં કર્તા શ્રીયુત ધરીયાળી તરફથી અમને અવલોકન અર્થે મળ્યું છે. એ પુસ્તક તેના નામ પ્રમાણે ખરેખર “પારસમણિ” જ છે. અને જે કાષ્ઠ તેનો લાભ લેશે તેને લોખંડને સૂવર્ણ બનાવનાર “પારસમણિ” જેટલો લાભ થાય વગર નહિ રહે. એ પુસ્તકને “હૃદય તેજ” નામનું ખીલું નામ આપવામાં આવ્યું છે. અને સાદી ભાષામાં, મન, હૃદય અને આત્માની અગાધ શક્તિઓ કેમ ખીલવવી તે દેખાડવામાં આવ્યું છે. “વિચાર મોગ્ન”, “હૃ” “મનુષ્યનો મોટો શત્રુ”, “હજી સિદ્ધ કરવાનાં માર્ગો” વિગેરે પ્રકરણો એક એકથી સરસ છે. જેઓ તે વાંચી મનન કરી તેને વર્તવા નિશ્ચય કરી તેને અમલમાં મૂકશે. તેઓને અગાધ શક્તિ, જળ, પ્રાકૃત, અને સુખ પ્રતત થશે એ સ્પષ્ટ છે. પુસ્તકની કિંમત રૂપિયા બે છે.

વિજય કળા.

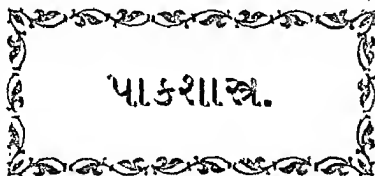
આ પુસ્તકમાં વિજય-જય-ફતેલ મેળવવાની કળા, એવી ઉત્તમ રીતે બતાવવામાં આવી છે. એ કળાનો ઉપયોગ કરે, તેઓના જીવનને ધણા ઉચ્ચતર શુંદ અને સરળ બનાવવામાં ફતેહજ કરે. પુસ્તકની શરૂઆત “વિજય એટલે શું” એ નામના પ્રકરણથી થાય છે અને તે બહુ જીવનનો ઉદ્દેશ શું છે, તે પાર પાડવા માટે શું શું કરવાની જરૂર છે. તે સરળ અને સાદી ભાષામાં એવી તો સરળ રીતે બતાવવામાં આવ્યું છે. “કળા” ના વિગતને આવી રીતે ફળવશે મરજી છે અને તે બહુ બહુ ધ્યાન કરી શકે. શ્રીયુત ધરીયાળીને ધન્યવાદ છે. એમ દેહધારી જરાબહુ વાંધો નથી સ્વરાજ્ય મેળવવા પેસાદાર થવા દરેક કાસમાં વિજય મેળવવા દીધું પુર્ણ થવા કુદમાં કામ પણ કાસમાં જય મેળવવા માટે કયા ગુણો આવશ્યક છે. તે શ્રીયુત ધરીયાળી બહુ ઉત્તમ રીતે ચર્ચા છે અને પુસ્તકનું એક પણ ફલ એવું નથી કે જે ઉત્તમ મત્રાદ આપનાં ન હોય, આવાજ પુસ્તકના મૂળ માટે જરૂરના છે. મનુષ્ય પરિણાનું પ્રકરણ, ખાસ ખાન ખંચ છે. એ પ્રકરણમાં મનુષ્યના વાળ, ગોં, નાક, આંખ, દાંત, કાન, હોય, દડપરી વિગેરે આપનો ઉપરથી મનુષ્યની પરિણા દેવું રીતે થઈ શકે તે વિષય ચર્ચામાં આવ્યો છે, અને તે બહુ મમત્વા જેવો છે. પુસ્તકમાં સોમાં પુકાના અવા ઉત્તમ લગભગ અડીસો પાનાના આ પુસ્તકની કિંમત માત્ર રૂપિયા બે છે, જે કાષ્ઠ પણ રીતે વધુ નથી. ઉપરના બન્ને પુસ્તક તેનાં કર્તા શ્રી માકરંદ માણેકંદ ધરીયાળી ખાનેથી પારસી ગઢી, મીરાજ ગઢી, દીવાગંદ જાંબીનો મોઢો. મોઢે માળે-મુંબઈ ૩, એ શીરનામે લખવાથી મળી શકે.

“ઓટા દીલખદાર” ના ખુશબો હવામાં બેંક બેંક થઈ રહે છે.

તૈયાર છે!

તૈયાર છે!!

દરેક કુટુંબમાં રાખવા લાયક—નાની બાબાઓએ
અભ્યાસ કરવા લાયક.

લેખક તથા પ્રસિદ્ધ કર્તા

ગં. સ્વ. લલિતાગૌરી સામરાવ, તથા

ગં. સ્વ. વિમલાગૌરી મગનલાલ.

કિંમત રૂ. ૩-૦-૦.

ધર ઉપયોગી રસોઈ કળા.

પ્રભુએ મુખ્ય વિષય શું કર્યો? તો કે ખોરાક, તેથી શરીરનું પોષણ થાય છે. પ્રાણી માત્રનું જીવન ટકાવી રાખનાર છે. એટલે તે વિષય ઘણાજ અગત્યનો છે. ખાવા પીવામાં હુમેશાં નિયમિત રહેવું જોઈએ. દેશ કાળ ને રૂતુના પ્રમાણમાં ખોરાક લેવો જોઈએ. ખોરાક ખાવા પીવાથી વાત, પીત ને કફ એ ત્રણે દોષો ઉત્પન્ન થાય છે. જો એ ત્રણે દોષો સમાન રહે તો શરીર આરોગ્ય રહે છે. અને વધારે જોાહું રહે છે, તો અનેક પ્રકારના રોગો પેદા થઈ શરીર બગાડે છે. વધારે જોાહું રૂતુના ફેરફાર ને ખાવાપીવાની વ્યવસ્થા ઉપર રહેલો છે. રૂતુના ફેરફારથી પ્રકૃતીમાં પણ ફેરફાર થાય છે. અને જુદી જુદી પ્રકારે બનાવેલો ખોરાક ખાવાની સ્વાભાવિક ઇચ્છા થાય છે. નિત્ય એકજ જાતનો ખોરાક ખાવામાં આવે તો અરુચી થાય છે, માટે જુદી જુદી જાતના બનાવેલા પદાર્થોના ખાવામાં ઉપયોગ લેવો જોઈએ.

ખોરાકના પદાર્થમાં કુદરતી રીતેજ અનેક તરેહના સ્વાદ ભરેલા રસો રહેલા છે પરંતુ તેમને સારી રીતથી જો પાકશાસ્ત્ર બજાવતા હોય છે, તો ઘણુંજ સ્વાદિષ્ટ બનાવી શકે છે.

પ્રાચીન કાળમાં નળરાજા, બીમસેન, રેણુકા, અરૂંધતિ, વિગેરે સ્ત્રી, પુરૂષો સ્વાદિદ રસોઈકળા ઉત્તમ પ્રકારે જાણતા હતા. પરંતુ હાલમાં આ શિક્ષણની બહુ ખામી જોવામાં આવે છે. ઘરનાં માણસોની ખાવાપીવાની વ્યવસ્થા કરવાનો મુખ્ય આધાર સ્ત્રીઓ ઉપર રહેલો છે.

જેમ પુરૂષોને વિદ્યા આવડવી આવશ્યક છે તેમ સ્ત્રીઓને સારી રસોઈ કરતાં આવડવી જરૂરની છે. જેમ પુષ્કળ વિદ્યાવાળા પુરૂષને મન પ્રતિષ્ઠા મળે છે, અને તે તેનું ભૂખણ છે, તેમ સ્ત્રીઓને સારી રસોઈ કરતાં આવડે છે, તો તેની પ્રતિષ્ઠા વધે છે. પુરૂષોએ ઘરમાં આણેલા પદાર્થો સારી રીતે તૈયાર કરી જમાડવા એ સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય છે. સારા ને સ્વચ્છ ખોરાક ખાવાને આવવાથી પ્રકૃતિ નિરોગી રહે છે અને મન સંતુષ્ટ થાય છે. સારી રસોઈ કરનાર સ્ત્રી કુટુંબમાં સર્વને ખુશી થઈ પડે છે. માટે હમેશાં પોતાની પુત્રીઓને રસોઈ કરતાં શીખવાડવી, તે ઘણીજ જરૂરની છે અને દરરોજના અભ્યાસથી તેને કંટાળો તેમજ મુશ્કેલી રહેતી નથી. માટે રસોઈનું કામ તો લક્ષ અને કાળજીથી કરવાથી ઘણીજ સ્વાદીષ્ટ બનશે. રસોઈ સ્વાદીષ્ટ કરવા પહેલાં સ્વચ્છતાની પહેલી જરૂર છે. ક્યા ક્યા પદાર્થોમાં શું શું ને કેટલું કેટલું નાંખવું, તે લક્ષમાં રાખવું. રસોઈમાં વખતો વખત આળસ કરવું તે બિલકુલ કામનું નથી. સાફ ચઢેલું અન્ન ખાવાથી પાચન ક્રિયા સારી થાય છે. તેમજ વાસી ટાઢું અન્ન ખાવાથી શરીરમાં અનેક જાતના રોગ પેદા થાય છે. તે માટે સ્ત્રીઓએ ખાસ સંભારી ઘણીજ સુઘડતા રાખી જે રૂચીકર હોય તે પદાર્થ કરવા. રાંધેલ અન્નમાં મીઠાશ આવડીજ નેઈએ. એટલુંજ નહીં પણ દેખાવમાં પણ ખરાબ ન નેઈએ. આપણામાં કહેવત છે કે આંખને ગમે તે મોંને લાવે! જે અન્ન જોતાંજ સાફ ન દેખાય તે ખાવાને મન પણ ન થાય. રસોઈ સારી દેખાવા સ્વચ્છ રાખવી નેઈએ. તેમાં કચરા પડી ખરાબ ન થાય, તેના તરફ લક્ષ રાખવું નેઈએ. રસોઈના પદાર્થો શી રીતે કરવા તે ટુંકમાં બધી વિગત આ ચોપડીમાં કરવામાં આવી છે. તો કોઈની શીખવાડવાની કે સદ્દની જરૂર રહેતી નથી.

રસોઈની વ્યવસ્થા:—રસોઈના વાસણ સારી રીતે માંજી લૂછી સાફ કરીને કંટેવાળો કરી તૈયાર રાખવાં અને તેને વખતો વખત કલાઈ કરેલી હોવી નેઈએ. ચઢેલા પદાર્થોમાં મેલી કડછી ઘાલવી નહીં. વેલણ, આડળી, તવઈ, થાળી, વાડકી, કઢાઈ, તવેથા તથા અરા, જારીઓ વગેરે સ્વચ્છ હોવાં નેઈએ. ચોખા, દાળ, લોટ વીગેરે ચિને સારી રીતે વીણી તેમજ ઘોઈ, સ્વચ્છ કરી પછી તેને રસોઈના ઉપયોગમાં લેવું. શાક, લાલ, પાણી વીણી સમારી ઘોઈને સ્વચ્છ કરી પછીથી કરવું. મેલા હાથ કયામાં અડકાડવા નહીં, રસોઈનાં નેઈતા પદાર્થો કયા ઉગાડા મુકવા નહીં. દહિં, દૂધ, ઘી અને તેલ વગેરે પદાર્થો ઘણાજ સાચવવા, પદાર્થ ચઢતી વખતે તાપ તરફ ઘણુંજ લક્ષ કરી ધ્યાન રાખવું નેઈએ નહીં તો કાચું, અગર દુણાઈ જાય, તો સ્વાદ બગડશે. ચઢતી વખતે ઉતાવળ કે બહુ ધિમાશ રાખવી નહીં. ચઢેલો પદાર્થ જમનારને પિરસતા મુઠી ઉભો રહેવો નેઈએ, તેમાં કચરા કે રાખ ન પડે તેમજ ઘુમાડી ન જાય, તેમ ઢાંકી મુકવું નેઈએ.

રસોઈ તૈયાર થયા પછી પાક સંસ્કાર કરવો નેઈએ.

પાક સંસ્કાર.

નિત્ય રસોઇ થયા પછી, ગૃહસ્થને ઘેર વૈશ્વદેવ ધવોજ લેઇએ, કારણ કે પ્રત્યેક ગૃહસ્થના ઘરમાં પાંચ અર્હુનિસાના સ્થાન રહેલા છે.

ખાંણીઓ, ઘંટી અને નીશા, ચુલો અને સઘડી, પાણી ભરી રાખવાથી, પૂજો, વાસીદું, લીપવાનાં અથવા પ્રતિદીન અન્નભૂતાં નાના છવોની અર્હિસા ધવાનો સંભવ છે. માટે તેના નિવારણને માટે ગૃહસ્થોને ઘેર અવસ્ય વૈશ્વદેવ પંચ મહા યજ્ઞ થવાં જોઇએ, ધર્મ શાસ્ત્રમાં વૈશ્વદેવ કર્યા વીના જમવાથી નિચે પ્રમાણે દોષ બતલાવ્યા છે: દ્વિજો વૈશ્વદેવ કર્યા વિના ભોજન કરે છે, તે સર્વ નિષ્કુળ બનવા અને તેવો અપવિત્ર નરકો વિષે પડે છે, માણસ માત્ર પોતાને માટે સંધીને જમે છે, તે કેવળ પાપનું ભોજન કરે છે, માટે વૈશ્વદેવનો હોમ કરતાં અવપેશ રહેવું. અન્ન શ્રી યજ્ઞનારાયણની પ્રસાદી રૂપ હોવાથી સત્પુરુષોને જમવાને માટે વિશેષ યોગ્ય ગણેલું છે. માટે રસોઇ કરી રહ્યા પછી સઘવાએ કે વિધવા સ્ત્રીઓએ પોતાના ઘરમાં વૈશ્વદેવ કરનાર કોઇ પુરુષ હોય તો તેની પાસે વૈશ્વદેવ કરાવવો, અને જો પુરુષ વર્ગમાં કોઇ વૈશ્વદેવ કરનાર નાં હોય તો નીચે બતાવેલી રીતે પોતે વૈશ્વદેવ કરવો. જે અગ્નિથી રસોઇ કરી હોય તે સળગતી અગ્નિને કુંડમાં અને ખીજ તાંબાના પાત્રમાં લઇ તેમાં નિચેના પાંચ મંત્રો ભણી ધીવાલા ભાતથી કે બેકડા ધીની પાંચવાર આહુતી આપવી.

અગ્નયેનમઃ વાયવેનમઃ સૂર્યાયનમઃ પ્રભપતિયેનમઃ અગ્નયે સ્વિષ્ટકૃતેનમઃ

જો પ્રમાણે અગ્નિમાં હોમ કરી પોતાના ઘરમાં જે દેવોનું સ્થાન હોય તેમને નૈવેદ્ય ધરાવવું અને તે પછી તે રંધાયલા અન્નમાંથી ગૌગ્રાસ (ગાયનો ભાગ), શ્વાનગ્રાસ (કૂતરાનો ભાગ) તે પ્રમાણે કાઢી તે સમયે જો કોઇ ખાસ અધ્યાગત આવેલો દ્રષ્ટીએ પડે તો તેને બોલાવીને પ્રેમથી જમાડવું.

આવનાર અધ્યાગતને જો સંધેલું અન્ન ન ખપતું હોય તો તેને કાચું અન્ન આપી પ્રસન્ન કરવો !

અતિથી ઉપર કેવો ભાવ રાખવો તે વિષે શ્રી બૃહત્યારાશર સંહિતામાં કહ્યું છે કે,

ગૃહિણો વૈશ્વ દેવાન્તે, ગૃહદારા મુપાગત !

વિષ્ણું રુપોડતિયી, સોડયે મત્તારાયમિદ્વિગત ॥

ગૃહસ્થોએ વૈશ્વદેવની અંતે પોતાના ઘરને બારણે આવી ચઢેલા અતિથીને આ વિષ્ણુરૂપ અતિથી મારા ઉદ્ધાર માટેજ આવેલા છે એમ જાણી તેને આદર પૂર્વક સત્કાર કરીને જમાડવો.

ભોજન સમયે આવેલા અતિથિના સત્કારનું કલ્પ તથા તેની આશાભંગ કરવાથી થતી હાની વિષે શ્રી વિષ્ણુ સ્તુતિમાં કહ્યું છે કે,

સ્વાદ્યાયેનામિ હોત્રેણ, યજ્ઞેન તપસા તથા ।

ન ચા પ્રોતિ ગૃંહી લોકાન, યથાત્વતિથિ પૂજનાત્ ॥

અતિથિ યૈસ્વ મન્નાશૌ, ગૃહાન્નપ્રતિનિવર્તતે ।

તસ્માત સુહૃત્તમાદાય, દુષ્ટતં તું પ્રયચ્યતિ ॥

ગૃહસ્થાશ્રમીને જેવો અતિથિનો સત્કાર કરવાથી સ્વર્ગાદીલોકોની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેવા વેદાભ્યાસ કરવાથી, અગ્નિહોત્ર રાખવાથી, યજ્ઞ કરવાથી અને તપ કરવાથી પણ થતી નથી. જેને ઘેરથી આવેલા અતિથિ આશા ભંગ થઈને પાછો જાય છે. શ્રદ્ધા પૂર્વક અતિથિને આપવામાં આવતું જળ સાગર સમાન અને મેરૂ તુલ્ય થાય છે. માટે સુસ્રીઓએ તે સમયે આવી મળેલા અતિથિનું સન્માન કરી, યથાશક્તિ રાધેલું અથવા કોઈ અન્ન આપી પ્રસન્ન કરવો.

અતિથિને લોજન કરવામાં કાંઈ કરણસર માંડું થાય તેમ હોય તો ખાલક, વૃદ્ધ, રોગી અને ગર્ભણી સ્ત્રીઓ આદિ ને અતિથિના પહેલાં જુદુ અન્ન કાઢી આપીને સ્પર્શ સ્પર્શ ન થાય એમ જમાડવાં.

તે પછી પોતાના પૂજ્ય કુટુંબીઓને બાળકોને તેમજ વૃદ્ધ સર્વેને જમાડીને પોતે જમવા બેસવું એજ વિવેકી સ્ત્રીઓનું ખરું કર્તવ્ય છે.

પતિવૃત્તા સ્ત્રીઓએ તો ગમે તેવું વિશ્વ આવે પણ પતિને જમાડ્યા બાદ પછી જમવું, એ સ્ત્રીઓનો ખરો ધર્મ છે.

ઘર ઉપયોગી પદાર્થોની પરિક્ષા.

ગૃહ વ્યવહારમાં ઘણી વસ્તુઓનો અપ પડે છે તેમાં પણ કેટલીક વસ્તુઓ વેચનારાઓ પોતાને વધારે નફો મેળવવા માટે તેમાં ભેળસેળ કરે છે. એવી ભેળસેળવાળી વસ્તુઓ જેવી કે દુધ, ઘી, તેલ, મધ, વિગેરે ખાવાથી શરીરને નુકશાન કરે છે, માટે તેવા પદાર્થોની પરીક્ષા કરતાં સ્ત્રીઓએ અવશ્ય શિખવુંજ નેઈએ. તેથી થોડા પદાર્થોની પરિક્ષા કરવાની રીત આમાં જતલાવી છે.

દુધની પરીક્ષા—દુધમાં નાઈટ્રીક એસીડનાં એક બે ટીપાં નાંખતાજ ને પાણીનો ભેગ હશે તો દુધ ને પાણી છુટાં પડી જશે.

ખીજી રીત—દુધમાં આંગળી બોળી એક ટીપું જમિન ઉપર કે અંશુકાના નળ ઉપર મુકવાથી ને દુધ ચોખ્ખું હશે તો દુધનું ટીપું ગોળાકાર રહેશે, અને ને પાણીનો ભેગ હશે તો ટીપું પત્તરી જશે.

ખાંડની પરીક્ષા—રાત્રી ખાંડમાં રેતી ભેળવેલી આવે છે અને ઘોળી ખાંડમાં હાડકાંની ભુકી ભેળવેલી આવે છે માટે એક કાચનાં વ્હાસમાં પાણી ભરી તેમાં થોડી ખાંડ નાંખીને ચમચાથી હલાવીને ઓગાળવી પછી તે વ્હાસને થોડીવાર મૂકી રાખવી, જો ખાંડમાં રેતી કે હાડકાંનો ભૂકો અગર બીજી જાતની ભેળવણી હશે તો વ્હાસમાં તળે ઠરી જશે.

માખણની પરીક્ષા—કેટલીક વખતે સસ્તા માખણમાં ઘણી અનેક જાતની વસ્તુ ભેળસેળ થાય છે, માટે થોડા માખણને કાચની શીશીમાં તાવીને તપાસવાથી ભેળવેલી ચીજ છૂટી પડશે, અને ઠંડુ થયા પછી તેમાં ભેળવેલી ચીજ માલુમ પડશે.

મધની પરીક્ષા—મધમાં ખાંડ અથવા સાકરની વાસણી ભેળવી વેચે છે, માટે ૨૦ ટીપાં મધનાં ને ૬૦ ટીપાં પાણીનાં લઈને ચમચા વતી હલાવી નાખવું, જો તે મધ ચોખું હશે તો આ રીતથી તે દુધ જેવું સફેદ થશે, જો તેમાં વાસણીનો ભેગ હશે તો તેમાંથી કાંઈ જેવો ભાગ છૂટો પડી નીચે ઠરી જશે.

હીંગની પરીક્ષા—હીંગના ગાંગડને દિવાસળી વતી સળગાવવો જો તે કપૂરની પેઠે એકદમ સળગી ઉઠે તો જાણવું કે સારી છે ને જો ન સળગે તો ભેગ સમજવો!

આટાની (હોટની)—આટો સારો છે કે નહીં તેમાં બીજી વસ્તુનો ભેગ છે કે નહીં તે જાણવા માટે થોડો આટો હાથમાં લઈ અડધી ખીનીટ સુધી મસળીને ગોળી વાળવી. તેથી તે સારો હશે તો છૂટો પડશે નહીં, જો તેમાં કાંઈ ભેગ હશે તો હાથમાંથી છૂટાં પડતાં વેળાઈ જશે.

ટરપીટન તેલની પરીક્ષા—જો ટરપીટન તેલમાં બીજું હલકી જાતનું તેલ ભેળવેલું હોય તો તેને સોધવા એ તેલને સફેદ કાગળ ઉપર અગર કપડાં ઉપર નાંખી તેને દેવતા અગર ગરમીમાં પાસે જરા રાખી જોવું. જો તે ઉડી જાય તો ચોખું છે ને ઝાઘો રહે તો તેમાં બીજા તેલનો ભેગ છે તેમ સમજવું.

થોડી ખોરાકની સુચના.

શરીરની રચના અસ્થિ માંસ, મજ્જા અને ચરબીથી થયેલી છે. એ સર્વે ખોરાકના રૂપાંતરથી થાય છે. જે ખોરાક ખાઈએ તે લોહી અને મજ્જા ઉત્પન્ન થઈ અસ્થિ પછી મજ્જા થાય એવા પ્રકારનો ખોરાક ખાવો જોઈએ.

(૧) શરીરની વૃદ્ધિ થવાને જે સાધન જોઈએ તેનો ઉમેશ કરવો જોઈએ.

(૨) શરીરમાંથી દરરોજ ક્ષય થાય છે. તો તેનો ઉમેશ કરવો.

(૩) શરીરમાં ગરમી રહી સ્નાયુની શક્તિ વધીને જ્ઞાનતંતુ મજ્જા રહેવાને જે કંઈ જોઈએ તે પુરૂષતા કરવી.

કયા કયા પદાર્થો કયા કયા વર્ગને ઉપયોગી છે તેની વિમતઃ—

શરીરને પોષણ આપી માંસની વૃદ્ધ કરનાર પદાર્થઃ—ઘઉં, બાજરી, જુવાર, મકાઈ વિગેરે અનાજ અને દહીં, છાશ, વગેરે આ વર્ગમાં આવે છે.

શરીરની ઉષ્ણતા ગરમી આપનાર પદાર્થઃ—મનુષ્યના શરીરમાં ચરબીનો લાગ હોવાથી તેમાં ઉષ્ણતા રહે છે. જે પદાર્થમાં ચરબી વધે છે, એ પદાર્થમાં ઘી, દુધ, માખણ, તેલ, સાકર, ખાંડ, ગોળ, કોપરું, બટાટા, રતાળું, વિગેરે છે. એવો પદાર્થ જે લોકો વધારે ખાય છે તે દેખાવમાં ઘણાજ મજબૂત હોય છે. ખાણક જે ગળ્યો પદાર્થ ખાય તો તેને નડે છે અને દાંત ખગડે છે, એમ કહે છે, પણ તે ભૂલ છે. જેમની પ્રકૃતિને માફક આવે છે તેને બહુ ફાયદા કરતા છે. ખાણકને ગળ્યા પદાર્થ બહુજ લાવે છે, તેથી શરીર પણ એવડ થાય છે અને તે વચમાં તેવા પદાર્થ પર પ્રિતિ હોય છે. માટે છોકરાંને ગળ્યા પદાર્થ આપવા નહીં. મોટા માણસને ગળપણ ઉપર પ્રિતિ વધારે હોતી નથી પણ તેમને તેલ કે ઘીમાં તળેલી ફરસી વસ્તુ વધારે લાવે છે. પણ આવા પદાર્થ વધારે ખાવાથી શરીરને નુકશાનકારક નીવડે છે, પણ બળ વધતું નથી. ઘઉં, બાજરી, જુવાર વગેરે ખાનારાઓ મહેનત મજૂરી કરી શકે છે પણ ચરબીવાળા વધારે પદાર્થ ખાનાર મહેનત મજૂરી કરી શકતા નથી. તેમજ નાની ઉંમરમાં વાત સફેદ થઈ જાય છે અને તેમાં લેહ વધવાથી કેટલાક રોગ પણ થાય છે. ઠંડા દેશમાં વધારે ગરમી ઉત્પન્ન કરનારા પદાર્થમાં ચરબીની પણ જરૂર છે. પણ હુદ ઉપરાંત વધારે શરીરમાં ચરબી હોય તો નુકશાન કરનાર છે. આ પદાર્થ હાડકાં, માંસને મજબૂત કરનાર અને રક્ત શુદ્ધિ કરવાને ઉપયોગમાં આવે છે. ચીડું, મચાલા, શાકભાજી વિગેરે આવે છે આ પદાર્થથી લોહી સાફ થાય છે. આપણા લોકોએ ગોરસ લોજનને ઉત્તમ માનેલું છે, તેનું કારણ આપણું અન્ન વનસ્પતિથી ઉત્પન્ન થયેલું છે, તેમાં દુધ, ઘી, દહીં, માખણ એ પદાર્થ વિશેષ કરીને આવે છે. ઘઉં, બાજરી, ચોખા વિગેરે અનાજ ખોરાક નથી પણ તેમાં ચરબી વધારવાનો એક ગુણ છે. તુવેરની દાળમાં ઘી ચેળવી ખાવાથી પોષક ગુણ વધે છે. શાકમાં સીંગી પણ ઉત્તમ છે. મચાલા પણ માફક સર ખાવા! વધારે ખાવાથી નુકસાન કરતા છે. સ્વચ્છ ખોરાક શુદ્ધ સારો પ્રકૃતિને અનુકૂળ અને બરાબર રાંધીને ખાયેલો ખોરાક પોષણ કરે છે. પણ અશુદ્ધ, સહેલો, વાસી કે ખગડેલો, કાચો, લુખો, અતિ ઠંડો, અતિ ગરમ, ભારે અતિ, વધારે અતિ, થોડો આ સર્વે રોગને ઉત્પન્ન કરે છે.

ખાવું શી રીતે—જે ખોરાક ખાવો તે બરાબર ચાવીને ખાવો. નિમેલું વખતેજ ખાવો. બીજી વખત ખાવા બેસીએ ત્યારે ખાયેલું બરાબર પચી ગયેલું હોવું જોઈએ. કામ કરતાં પહેલાં થોડું ખાવાથી શરીરમાં બળ આવે છે અને નિરાગી રહે છે. રાતમાં મોડું જમવું નહીં. ખાધા પછી થોડો આરામ લેવો. જમતાં જમતાં ઘણું પાણી પીવું નહીં પણ જરૂર પડે તો અડધું જમ્યા પછી વચમાં થોડું પાણી પીવું; તેમજ ખોરાક ખાઈ રહ્યા પછી પણ ઘણું પાણી પીવું નહીં. ખોરાક ખાતાં હોઈએ તેટલોજ અને પ્રકૃતિને માફકસર ખાવું ઇત્યાદી ધ્યાનમાં રાખીને ખાવું.

મળવાનું ઠંડાણઃ—એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની
લુકેએલ્સ અને પાન્ડશાસ, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ, પોસ્ટ નંબર ૨.

જરૂર વાંચો. હીલ કરશો તો પાછળથી પસ્તાશો.

અત્યંત દુર્લભ આત ઉપયોગી ગ્રંથ.

અસલી પ્રવીણસાગર

[આ ગ્રંથમાં ગુજરાતી ટીકા આપેલી હોઇ ગુજરાતી ભાષામાં
ખૂબ પડેલા સઘળા પ્રવીણસાગરના ગ્રંથો કરતાં આ ગ્રંથ ઘણો
મોટો, આતંશય ઉપયોગી, લાયબ્રેરીમાં રાખવા લાયક છે. માત્ર જુજ
નકલો સિદ્ધ છે.]

આ સુવિખ્યાત ગ્રંથ રાજકોટના મહા વિદ્વાન્ મહારાણા શ્રી મેહરામજીસિંહજીએ
રચેલો હોઈ તેમાં તેમણે પોતાની અલૌકિક બુદ્ધિમત્તાનો પરિચય કરાવ્યો છે. બાળક,
યુવક, તરૂણ, પ્રૌઢ, વૃદ્ધ, પ્રૌઢા, તરૂણી, યુવતી, બાળિકા, વગેરેમાંથી ગમે તે આ
ગ્રંથના વાંચનથી અમૂલ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે તેમ છે. 'પ્રવીણસાગર'નો અર્થજ
'ચતુર સાગર' કે 'વા બુદ્ધિસાગર' થાય છે, તેથી આવા અમૂલ્ય ગ્રંથમાં સમાયેલા
જ્ઞાનનું વર્ણન કરવું એ સોના ઉપર ઢોળ ચઢાવવા જેવું છે. કામધેતુ અને કલ્પવૃક્ષના
આશ્રયથી જેવી રીતે ઇચ્છિત પદાર્થની પ્રાપ્તિ કરી શકાય છે તેવી જ રીતે હરેક
મનુષ્યને આ ગ્રંથમાંથી ઇચ્છિત વસ્તુ પ્રાપ્ત થઈ શકશે. આ ગ્રંથના અધ્યયનથી
યોગીજનો યોગવિદ્યાનો પરિચય પામશે, લોગીજનો લોગવિલાસ પામશે, પ્રણયીજનો
પ્રણયનું સ્વરૂપ સમજી ખરાં પ્રણયી બનશે, કવિજનો સર્વ અલંકાર અને કાવ્ય-
કળાને સમજશે, જ્ઞાની મહાજ્ઞાન પામશે, સામાન્ય મનુષ્ય બુદ્ધિનો અખુટ ખજાનો
મેળવશે. આ સર્વ ઉપરાંત આ ઘણા ઉપયોગી ગ્રંથમાં નાયક નાયિકાનો લેહ, નાડી
પરીક્ષા, અશ્વ પરીક્ષા, શુકનાવલી, રણસંગ્રામની પંડિતાઈ, રાજનીતિ અને વિદ્યારાગ
તથા તેની ઉત્પત્તિનું સાદ્યંત વર્ણન, વિરહાલાપ, ઇશ્વરલક્ષિત અને અણંગયોગ વગેરેનું
વિસ્તૃત વર્ણન આ ગ્રંથમાં છે. કામળો, છપામણી વગેરેની સપ્ત મોઘવારીથી
આ ગ્રંથની નવી આવૃત્તિ થવી અરકય છે; માટે તરતજ મંગાવી લ્યો. ઘણી
થોડી નકલ સિદ્ધ છે. આ ગ્રંથમાં ૧૦૪ એકસોચાર મનોહર ચિત્રો
પણ આપેલાં છે. મજબૂત પુઠું છતાં મૂલ્ય માત્ર રૂ. ૧૨-૦-૦. વી. પી. તથા પોસ્ટેજ
ખર્ચ જુદું.

મળવાનું ઠેકાણું:—

એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કંપની

બુકસેલર્સ અને પબ્લિશર્સ, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ, નંબર ૨.

ઘણા વખતથી અધીર બનેલા વાંચકોને ખુશ બખર.
સંખ્યાબંધ ચિત્રો સહિત. અવશ્ય વાંચો.

પ્રમાદધનની પ્રભુતા અથવા

સરસ્વતીચંદ્રનો ઉપસંહાર

(સાચત્ર બીજી આવૃત્તિ.)

મૂલ્ય રૂ. ૪-૮-૦ વી. પી. પોસ્ટેજ જુદું.

‘સરસ્વતીચંદ્ર’ ની વાર્તામાં અપૂર્ણ રહેલાં હરેક પાત્રો આ વાર્તામાં પૂનઃ દેખાય છે. વિનોદની કુસુમનો ગ્રહસંસાર જોવો હોય, પ્રમાદધનની મતિગતિનું પરિવર્તન જોવું હોય, વ્યાપારમાંજ લક્ષ્મી વસે છે એ સૂત્રનો સાક્ષાત્કાર કરવો હોય, સરસ્વતીચંદ્રના સ્વદેશાનુરાગનો પરિચય ગ્રાસ્ટ કરવો હોય, કુસુમની પતિભક્તિનો પ્રભાવ જોવો હોય તો આ નવલકથાના આજે જ ગ્રાહક થાઓ. સંખ્યાબંધ ગ્રાહકોની ઉપરા ઉપરી થતી માગણીને સંતોષવા માટે બહોળા ખર્ચે અને આ બીજી આવૃત્તિ છપાવવાનું સાહસ ઉઠાવ્યું છે અને આ આવૃત્તિને નયનરંજક કરવા એમાં ખાસ ફોટોગ્રાફિક સુંદર ચિત્રો મૂકવામાં આવ્યાં છે. આ નવલકથાને વર્તમાનપત્રોએ તથા વાંચકોએ એકઠે અવાજે વખાણેલી હોવાથી એની પ્રશંસા કરવાની જરૂર રહેતી નથી.

મીંડ શ્રીરોઝશાહ જહાંગીર મરઝબાન, એમ. એ. (પીજમ) ની
સુંદર નોવેલ.

મહોબત કે મુસીબત.

૬૦૦ પાનાનો દળદાર ગ્રંથ—૩૪ પીકચરો. ગોઠક એમ્બોઝ બાઈન્ડીંગ.

કિંમત રૂ. ૫)

(વી. પી. જુદું.)

આ ચોપડીમાં મીંડ પીજમ “સ્વીટ સેવનટીન” એટલે દુનીયામાં એક બીલતું કુસુમ મહોબતના પાઠો કેવી રીતે શીખે છે, અને શુલાબમાં જેમ કાંટા હોય તેમ મહોબતમાં પણ મુસીબત કેવી રીતની હોય છે તે ઘંભીર સુંદર શૈલીથી ચીતરી ગતાવે છે. મીંડ પીજમ લખે છે કે “જે એકાંત નર્ચીતાઈમાં સાઠ વર્ષનું એક બુઝોર્ગ માણસ મજાદ માને છે તે સત્તર વર્ષનાં એક ઉધરતાં બચ્ચાંને મનથી જીતીને જીતી જાય છે.” આની અંદર ખ્યાલ—પ્રીત, પ્રેમ, વહાલ, હેતના જુદા જુદા તબક્કાઓ મીંડ પીજમે, એવી રીતે ગોઠવેલા છે કે તેમની “Character Study” અને “Character Drawing” આપણાં હૃદયને અજબ રીતે જોડે છે.

આ ચોપડીનાં પીકચરો મુબઈના પ્રખ્યાત આર્ટીસ્ટ મીંડ જહાંગીર તારા-પોરવાળાએ એટલાં આકર્ષક બનાવ્યાં છે, અને પી લક્ષ્મી આર્ટ ગ્રીન્ડીંગ પ્રેસે તેને સુંદર રીતે છાપ્યાં છે, તેથી આ ચોપડીની મુબઈમાં કાંઈ જોરજં વધારે થાય છે.

❀ વિધાવિનોદી ગ્રહસ્થાને આમંત્રણ. ❀

આપો અને “ભારતીય જ્યોતિષ ચક્રોદય” એકલે જ્યોતિષના મહાન ઉત્પન્ન માથે

તમારું મુખારક નામ જોડો

- (૧) રૂ ૧૦૦૧ એન્જલ રખત આપી આ ચક્રોદય ” ના (પેન) મુદ્રાખી થાઓ
- (૨) રૂ ૫૦૧ એન્જલ રખત આપી આ ચક્રોદય ” ના લાઈફ મેમ્બર થાઓ
- (૩) રૂ ૨૫૧ એન્જલ રખત આપી આ ચક્રોદય ” ના આશ્રય દાતા થાઓ
- (૪) રૂ ૧૦૧ એન્જલ રખત આપી આ ‘ ચક્રોદય ’ ના શુભેચ્છક થાઓ
- (૫) રૂ ૫૧ એન્જલ રખત આપી આ ‘ ચક્રોદય ’ ના સલાહકાર થાઓ
- (૬) રૂ ૨૫ એન્જલ રખત આપી આ ‘ ચક્રોદય ” ના મન્દગાર થાઓ
- (૭) રૂ ૫ મોઢની એક વર્તના ગ્રાહક થાઓ.

(૮) પુસ્તકો, યંત્રો અને ફરનીયર વિદે પરચુરન ઉપરોચી વસ્તુઓની ભંડોચાથી ઉપકારી બને

(૯) દર રવે જોડામાં જોડા પાચ તરા ગ્રાહકો મેળવી આપવા પ્રયાસ કરો

(૧૦) રૂબીના બે કે તેથી વધુ નિહારા રૂંડમાં મોખનારની પહોંચ માસિકમાં સ્વીકારીશુ

(૧૧) જ્યોતિષને લાગતા માર્ગજનિક ઉપરોચી લેખો લખી મોખવા ઉત્સાહી બનો

(૧૨) જ્યોતિષના દરત વિખિત અપ્રસિદ્ધ શ્રેષ્ઠ પ્રસિદ્ધ કરવા મોકલી આપી વિદ્યા જ્ઞાન મેરો

(૧૩) પ્રસિદ્ધ નામાકિત પુરોવાની જન્મ કુડીઓ અને ગ્રહસંચક પ્રસિદ્ધ કરવા મોકલી આપો

(૧૪) મરૂત લાભ આ “ચક્રોદય” માસિકના દરેક ગ્રાહકને માયન નિન્યન જન્મ

કુડીઓ, મરી અપવાચ, આપરો, તે મરૂ જન્મ તારીખ અને માસ લખી મેળવવો.

(૧૫) આ “ચક્રોદય” ના ગ્રાહકને વરસમાં એક વખત બે પ્રશ્નોનો જવાબો પુછવાને હક છે

તે વગર ફીએ માસિકમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે

૪ મુદ્રાખી, લાઈફ મેમ્બર અને આશ્રયદાતાઓની ડીની અને જન્મ કુડી આથે યોગાયોગ સ્તાહેગ સરિઅગ આ માસિકમાં એક રખતે લેવામાં આવશે

મુદ્રાખી લાઈફ મેમ્બર, આશ્રય દાતા અને શુભેચ્છકોના મુખારક નામો એક સ્વતંત્ર પેજ ઉપર દરેક અમ્મા પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે અને દરેક માટે વાર લવાજમે માસિક (ફી) મોકલી આપવામાં આવશે

આગા છે કે દરાર વધુઓ આ ઉપમ વખતે લોબ લેવાં ઉત્સુક થશે

આશ્રય દાતા

૧ ડી જે બી

(એન્જલ પારખી યો)

સમાલોચક પ્રિન્ટીંગ વર્ક્સ એજન્સી

“સમાલોચક” પ્રસિદ્ધ ચનાં ચિત્રોનાં ઝલોક્ષ આજની કિમ્તે ભાડે આપવામાં આવશે.

અમારી ખાસ દબરેખ હેલ્થ.

દાર્દપશુ જાનનું જાપવાનું કામ કરી આપવામાં આવશે. ચિત્રો, કાગળો, તે પુનઃકા સુંદર અને સફળદાર જાપી આપવામાં આવશે.

દરેક જાનના જાપવાના કાગળો, એક્રીડ અને રફ, ગમે તે વજનના રતના ભાવે મળી શકશે.

લખો—

રમણીયરામ ગોવર્ધનરામ ત્રિપાડી.

સેન્ટ્રલ્સ્ટ્રીટ—૩૧ પાર્ક બીલડીંગ્સ

ગીરગામ મુબઈ નં. ૪.

ચંદ્રોદયની જાહેરખબરના ભાવ

એક વખત માટે એન આપ્ત પાતું રૂ. ૧૫. અર્ધ પાતું રૂ. ૮. ૫૦ પાતું રૂ. ૬. આ ભાવ બાર માસની બાધી મુદત માટેજ છે. જોહા વખત માટે કે-ખાસ જગ્યા માટે ચાલુ ભાવ હંપર પચીસ ટકા વધારે લેવામાં આવશે.

કવર ઉપરના ખાસ ભાવ માટે અને માસિક માટે હેન્ડબીલ વહેંચાવાં માટે કપડામાં મળતું યા તે લખીને પુછાવવું.

આ ભાવ છેલ્લામા છેલ્લા છે. તેમાં ઘટાડો થઈ શકે એ નહીં. મોંઘવારીના કારણે આ ભાવ ગમે તે વખતે ફરી શકશે. વધુ જુઓસા માટે લખો-યા કપડ મળે.

ચંદ્રોદયપ્રેસ

આ માગિકને વધુ નિયમીત જતાવવા, અપ્રસિદ્ધ લેખનિપત્રોથી જાણીને પ્રકાશ કરવા, મળિત શુદ્ધ પંચંગ આકેર પાસના અને ધાર્મિક ગ્રંથોનો વધુ ફેલાવો કરી શકાય એવા હેતુથી ગ્રેગ કાંદવાની શરૂઆત કરવામાંડી છે. અને તેથી કેટલાક ઉદાર શરદયોએ પોતાનાથી બની-શકતી મદદ આપવાનું શુભ પયજુ પયુ ભરવા માંડ્યું છે. આશા છે કે વિલા વિનોદી અદરશ યંધુઓ આ કામમાં જનતી મદદ આપવા પોતાનો ઉદાર વાથ લંબાવશે એવી તમ અરજ છે.

સંપાદક.

ખાંસી, દમ, અઝર્થ, દેહીઈ જાડ અને જ્ઞાન તત્ત્વોની નબળાઈ માટે
આમ દર્શને કંઈક લુગ્નુ ઓ જાગીતુ.

દવાખાતુ'

ચેત્ર હરગોવિન્દ હરિદાસ દાકર

પ્રેમ મિહનાદીપો, પાન ખોળ મ્યાહિડ 'દાન ન ૩ મુંબઈ નં. ૬

(બુદ્ધિશ્વર મંત્રે થકને માધવગાયત્રી પાનન તમ કમ્પા હમા-સિંહનાદીપો એ મોડે જો !)

વખતના મુઝવણમાં જ્યોતિષીની અપકિર્તિ થાય.

માટે તેનાથી સર્વ મનામન ગમીને પોતાનું

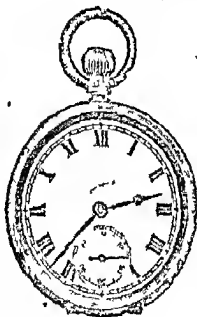
જ્યોતિષ સાચું જ કરી દેખાડવાની ચેત્સે જ જગતને

તે આપનારી માનેરી ત-પ્રાથ નવાને નાચે ॥ કે ।

લેવી ખીગાવા, દાથ ॥ તેમ જ બીરપર અમુક અને

મજલુત રહીઆતે આમ ક્યારેના ભારતી મગી

ન શે ક્યારે આતી જુગો અથવા પત રસદાર કમે -

શ્રી મહારાજ વોચ કુ.

કાકોરદવાર મુંબઈ નં ૨

નોટ-૫૧ - સદા ન તી રખને આ મારી-માતો જાખ ન મગ તોજના જા બ ન ૧૩૩

એકજ દામ

સ્થાપી ૧૮૯૫

One rate

સુરજમલ લઘુભાઈની કું.

હીરા તથા ઝવેરાતનાં વેપારીઓ.

અમારે ત્યાંથી કોઈપણ ચીજ લીધેલી પસંદ ના આવે તો
એક અડવાડીયામાં પુરે પુરાં નાણાં પાછાં મલી શકે છે.

અમારા એકજ દામને લીધે કોઈને પણ ઠગાવાનો

રસ્તો રહેતો નથી. દાગીનાઓમાં તરેહ

તરેહ જાતની ડીઝાઇનોનો મોટો

સ્ટોક તૈયાર રહે છે. એક

વખત અજમાયસ

કરી ખાત્રી

કરો.

પ્રેવીઝ, કલકત્તા રશુન મદ્રાસ
એન્ટમ એન્ટવપ, આમસ્ટરદામ

નં ૨૨૫ મલયાલીસીરોડ મુમ્બઈ

ભારતીય જ્યોતિષ-ચંદ્રોદય

BHARATIYA JYOTISH CHANDRODAYA.

ग्रहस्तु व्यापितं सर्वं त्रैलोक्यं सचराचरम्

પુસ્તક ૨ જી.

આપાદ માસ ૧૯૪૫

અંક ૪ થી.

VOL. II

JULY 1923

NO 4.

Geomancy.

શ્રીરમલરાસ.

સેખા —

૧૧. પુરોહિતમરાય જીરાલરાય જીજીસરિયા
બેકરેડ, આંખાનેર ગેટ, વડોદરા
(ગતક ૧૫૮ ૮૧ ના અનુસંધાનથી.)

Copy right reserved

તે શકોતા ઉપરના ભાગમાં ગૂંચ અને નિચેના ભાગમાં ગૂંચ હોય તે
મુન્દિલખ. શકોતા $\begin{smallmatrix} \circ & \circ & \circ & \circ \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ \circ & \circ & \circ & \circ \end{smallmatrix}$ મુન્દિલખ શકોતા કહે છે ફરકા, ઉકલા,
નકરી અને તરીખા એ મુન્દિલખ શકોતા છે. આ શકોતા સંધ્યા મમયે
મલવાન હોય છે એવે પ્રૃત કામે દિવસ જીવના પડેલા અને સંધ્યા કામે દિવસ આયમ્મા
પછી અને રાત્રિની રાત્ર્યાતમાં બળવાન હોય છે ફરકા $\begin{smallmatrix} \circ & \circ \\ \vdots & \vdots \\ \circ & \circ \end{smallmatrix}$ અને તરીખા $\begin{smallmatrix} \circ & \circ \\ \vdots & \vdots \\ \circ & \circ \end{smallmatrix}$ શુભ

“એટા હીલખહાર” ની જુમબો હવામાં ખુલેકે ખુલેકે થય રહે છે

(auspicious) છે અને ઉકલા = અને નકી = અશુભ છે, ફરહા = પુરૂષ (male) સંગ્રહ છે અને અરુપ પરાક્રમી છે. આક્રીની તથા નપુંસક (Neuter) સંગ્રહ છે અને સૌ સ્વભાવની છે.

લક્ષાન, કબૂદ્ધુત ખારીજ, તુસ્તુખારીજ અને આતમે ખારીજ શકશે. અગ્નિ (Fiery) તત્ત્વની છે. રંગ પીળો છે અને તે પૂર્વ દિશામાં બળવાન છે અને દેવતા ઇન્દ્ર દેવ છે.

ફરહા, દુમરા, અતમેદાખિલ અને ઇન્દ્રતમા વાયુ (Airy) તત્ત્વની શકશે. છે અને લાલ રંગની છે. પશ્ચિમ દિશામાં બળવાન છે. દેવતા વરુણ દેવ છે.

બપાજ, તુરદદાખિલ, નકી અને તરીખા જલતત્ત્વની શકશે છે. રંગ સફેદ છે. ઉત્તર દિશામાં બળવાન છે. દેવતા કુબેર દેવ છે.

કબૂદ્ધુદાખિલ, જમાત, ઉકલા અને ઇન્દ્રિશ શકશે પૃથ્વી તત્ત્વની છે. સ્વામી રંગની છે. દક્ષિણ દિશામાં બળવાન છે. ધર્મરામ દેવતા છે.

લક્ષાન = તુસ્તુદાખિલ = એ અનુક્રમે ધન (Sagittarius) અને મીન (Pisces) રાશિની છે અને તે બેઉ બૃહસ્પતિની (Jupiter)

રાશિ શકશે છે. તેવીજ રીતે તુસ્તુ ખારીજ = અને કબૂદ્ધુદાખિલ =

શકશે સિંહ (Leo) રાશિની અને સૂર્ય (Sun) ની શકશે છે.

જમાત અને ઇન્દ્રતમા = = અનુક્રમે મિથુન (Gemini) અને કન્યા

(Virgo) રાશિની અને શુક્ર (Mercury) ની શકશે છે. બપાજ = અને

તરીખા = કર્ક (Cancer) રાશિની અને ચંદ્રમાની (Moon) શકશે છે. ફરહા

= અને અતમેદાખિલ અનુક્રમે તુલા (Libra) અને વૃષભ (Taurus) રાશિની

તથા શુક્ર (Venus) ની શકશે છે. દુમરા = અને નકી = અનુક્રમે મેષ

(Aries) અને રશ્મિ (Scorpio) રાશિની તથા મંગળ (Mars) ની શકશે

છે. ઉકલા = અને ઇન્દ્રિશ = અને આતમેખારીજ = અને કબૂદ્ધુત ખારીજ

= એ અનુક્રમે મકર (Capricornus) અને કુંભ (Aquarius) રાશિની તથા

શનિ (Saturn) અને રાહુ કેતુ (Dragon's Head & tail) ની શકશે છે.

“એટો દીલખાદાર” છુદા છુદા ફુલોની યુગાધિધી લહેલું. રોન્ટ છે.

વિશેષ.

ઉપર મુજબ ધણુ રમુછ (1) લખાણ વાંચી ગયા પછી તેનો કેમ પ્રેક્ટિકલ ઉપયોગ કરવો તે નીચેના લખેલા ખુલાસાથી જણાશે.

માનવગતિના દરેક સંવાલ (Question) ના ચાર ભાગ પાંડવામાં આવ્યા છે. તેમાં મુખ્ય ભાગ બે છે. ખારાજ અને દાખિલ. ખારાજનું અર્થ એટલે મુન્દિલખ અને દાખિલનું અર્થ એટલે સામિત છે.

ખારાજ એટલે શું? ખારાજનો અર્થ "જવું" (Out) એવો થાય છે. જેમકે

આદાર ગામ જવું. લક્ષ્મી (Wealth) હાથમાંથી જવી. નાસી જવું

ખારાજ (Run away), બગરમાં ખુજ માલનો રોડ પડવો હોય અને કુટંગીમાં

ખારાજ શકશે (શુભ) આવે તો માલનો ઉપાડ થાય એટલે દુકામાં લોકો

"તેજ" કહે છે. શુભ ખારાજ શકશે હોય તો ખરી તેજ કહેવી અને અશુભ ખારાજ હોય તો ખોટા વેચાણ અર્થાત ખતાવરી તેજ કહેવી ધર. બંગલા, જમીન વિગેરે વેચવા તથા સરતના ઘોડા દોડવા સંબંધી પણ તેમજ સમજ સેવું. What goes out is Called Kharnaj.

દાખિલ એટલે શું? દાખિલ એટલે "મળવું" જેમકે સ્ત્રી મળવી, ધન (Wealth)

મળવું. કોઈની મુલાકાત લેવી. માન, અકરામણ, ચાંદ (Medals) મળવા.

દાખિલ. માલ અરીદવો. ધર, બંગલા, જમીન વિગેરે વેચાતાં લેવાં, નસીબમાં વધારો

થવો. સંતતિમાં વધારો થવો, બગરમાં ખુજ માલની લારતી ધાય એટલે

તેનો ખાવ બેસી જાય ત્યારે લોકો મંદો કહે છે. પગારમાં વધારો થવો, પ્રવેશન મળવું. પરીક્ષા

(Examination) પાસ થવી. ડીગ્રી મળવી. વારસો મળવો. કોઈપણ પ્રકારનો લાભ થવો

વિગેરે બાબતમાં દાખિલ શકેલો તપસવી. What Comes in is Called Dakhil.

મુન્દિલખ એટલે શું? મુન્દિલખ એટલે અડધું ખારાજ. હિંચકા ખાવા. ગમે તેટલી

ઉખાડ પછાડ કરે પણ ખાલી હાથ, જવું ને આવવું. સિંધર નદિ એટલે ચર.

મુન્દિલખ મુન્દિલખ એટલે સદો (Speculation), સોરરી, સોટરી, રેસ વિગેરે

શુભે લાભ અને અશુભે ખેટ. માંદ (sick) માણસની કુટંગીમાં તો

મુન્દિલખ શકશે વધારે હોય તો તેનો રોમ ગટે પણ ફરીથી ઉચ્ચો ખાય. કેટલાક પ્રત્યેમાં

મુન્દિલખ શકશે હોય છે તો ચોક્કસ જવાબ આપી શકાય નહિ.

સામિત એટલે શું? સામિત એટલે સિંધર (Fixed) અર્થાત અડધું દાખિલ. ધર ખાંધવું

હોય, કુવો ખોદવો હોય અથવા દારખાનું ખોલવું હોય. મીલ આંધવી હોય,

સામિત. અથવા કોઈપણ કામકરવામાં વિલંબ થાય તેને સામિત કહે છે. બગરની

કુટંગી તપાસતી વખતે સામિત શકશે આવે તો બગર સિંધર રહે-એમને

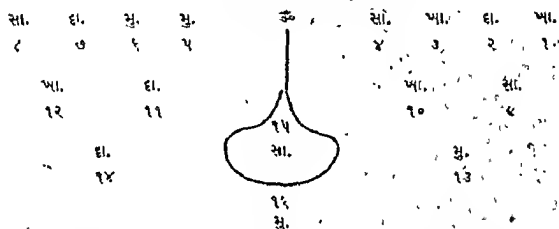
જમ પડવો કહે અર્થાત ભાવેલાન રકી રહે. રાજને માદીએ ખેસાડવો હોય તે વખતે સામિત

ખરી વડતા વાળને "કાંચીનીઆ" કોપાઈ નવું જીવન આપે છે.

શકતો વધારે આવે તો રાગ લાંબો વખત સુધી રાગ્ય કરે. કોઇપણ પ્રાણતમાં કાયમનો લાભ સેવો હોય તો સામિત શકતો જોવી.

કુંડળીમાં શકુન ક્રમ મુજબ ક્યાં ક્યાં ઘર (House) ખારાજ વિગેરે છે તે વાંચનાં લાભાર્થે નીચે પ્રમાણે જાહેર કરીએ છીએ. ન્યૂ બેરી જલદીથી તેમજ સરખણે સમજાવ્યું પડશે.

ખારાજ વિગેરે જોવાની કુંડળી.

મુનિક્ષત્ર શકતો ચર સંગ્રહ છે. સામિત શકતો દિવસ સંગ્રહ છે. ખારાજ અને દાખિલ શકતો દિવસભાવ સંગ્રહ છે.

શ્રી રમણ શાસ્ત્રમાં કહ્યું કહ્યું શકતો સ્ત્રી, પુરુષ અને નપુંસક છે; કહ્યું કહ્યું દાખિલ, સામિત, ખારાજ અને મુનિક્ષત્ર છે; કહ્યું કહ્યું શકતો રાત્રે, દિવસે અને સૂચના. સંધ્યા સમયે જળવાન હોય છે તથા કહ્યું કહ્યું શુભ, અશુભ અને મધ્યમ છે અને કહ્યું કહ્યું પૂર્વ, દક્ષિણ, પશ્ચિમ અને ઉત્તર દિશાએ જળવાન હોય છે. તેમજ કહ્યું કહ્યું શકતોના ચાર તાવમાં મુખ્ય તાવ લઈને તેના રંગનું નામ આપેલું છે તે તથા દરેક શકતની રાશિ અને તે રાશિના સ્વામી વિગેરે લખી ગયા છીએ તે રમણ વિદ્યાના અભ્યારીએ ખુંચ ધ્યાનપૂર્વક વાંચવું ને મનન કરવું કે જોઈ રમણકુંડળી તપાસતી વખતે તેનો તાત્કાલિક ઉપયોગ થઈ શકે.

દાખલા તરિક્કે:-કોઈ હસમ પ્રજા પછે કે મને સ્ત્રી મળશે કે કેમ? અથવા કોઈ સ્ત્રી પછે કે મારું લગ્ન થશે કે કેમ? તો તેજ વખતે સ્ત્રી શકતો અથવા પુરુષ શકતો અને દરેકનાં જીવન (આગળ લખવામાં આવેલી) કુંડળીમાં તપાસવાં. શુભાશુભ વિગેરે સંબંધી વિચાર કરીને જવાબ આપવો.

સ્ત્રીને સોંપડા (Delivery) સંબંધીના પ્રજા હોય તો કુંડળીમાં દિવસ, રાત્રિ અને મધ્યા સમયની શકતો જોઈને જવાબ આપવો કે રાતના અથવા દિવસના સોંપડી અને લગ્ન સ્ત્રી, પુરુષ વિગેરે જોઈને જાહેરા અથવા જાહેરી (Son or daughter) આવશે

“કામોનીઆ” કોઈક સ્ત્રી જમાનાનું કેતેદમદ, તેલ છે.

તેનો ખુલાસો કરવો. શુભાશુભ નક્કો જોઈને કહેવું કે - બહી રીતે કે વેદનાથી સોંપડશે. શનિ-મંગળની શક્તિ જોઈને કહેવું કે સાંપડતાં સ્ત્રી-મરશે કે છવશે. 'શનિ મંગળના સિતારો' જે ભુવન ઉપર ચક્રને ખાધ છે તે ભુવનનું નખખોદ વળે છે; અને તે ભુવનની રાશિના દેશમાં લોકો, ખખેડાં ઉત્પન્ન કરે છે તથા તે દેશના રાજાને નાશ કરે છે. આ બે યહો દરેક મનુષ્યના અંત લાવનાર છે. વૃદ્ધાવસ્થામાં કુડળી તપાસતી વખતે આ બે યહોને ખાસ જોવા પડે છે કારણ કે તેઓની અસરથી મોનવીને આ ફાની દુનિયા છોડીને જવું પડે છે.

ચોર કંઈ દિશાએ નાહો અથવા કંઈ દિશાએ મને લાભ થશે વિગેરે પ્રશ્ન જોતાં વખતે ચક્રોની દિશા કુડળીમાં તપાસીને શુભાશુભ મુજબ તે દિશામાં લાભ, હાનિ, નુકશાન વિગેરે કહેવું. આ બાજતમાં અમેએ એક કોટા (Statement) તૈયાર કર્યો છે અને આ માસિકના વાંચનારને ઉપયોગી નિવડશે એમ 'ધારીને' અમે તે નિચે લખીએ છીએ:—

સ્તૂચના:—આ કોટા કામ કર્યા પછી અર્થાત્ વેપાર કર્યા પછી જોવા એટલે જે જગ્યા નિકળશે તે ખરેખર સાચો પડશે. ચોરી થયા પછીજ આ કોટા જોવામાં આવે છે.

કોટા.

પ્રશ્નો:—૧. ખોવાયેલી કે ચોરાયેલી વસ્તુ મળશે કે કેમ?

૨. હર કોઈ કામમાં લાભ મળશે કે કેમ?

પૂર્વ.	દક્ષિણ.	પશ્ચિમ.	ઉત્તર.
૧. વહેલી મળશે.	૧. સાત દિવસમાં મળશે.	૧. માસ એકમાં મળશે.	૧. મળવાની આશા રહેશે પણ પતો નહિ ખાય.
૨. જસદી લાભ મળશે.	૨. ધારવા પ્રમાણે લાભ નહિ મળે.	૨. લાભ દેખારો પણ હાથમાં નહિ આવે.	૨. નુકશાન થશે અને લાભ હાથમાંથી જશે.
૪, ૮, ૧૨, ૧૬, ૨૦, ૨૨, ૨૯.	૧, ૭, ૧૧, ૧૯, ૨૩, ૨૪, ૨૮, ૩૧.	૨, ૬, ૧૦, ૧૪, ૧૫, ૧૮, ૨૭, ૩૦.	૩, ૫, ૯, ૧૩, ૧૭, ૨૧, ૨૫, ૨૬.

નોટ:—ઉપરના કોટામાં તારીખો લખવામાં આવી છે તે એટલે માસની સમજવી. (૧) જ્યારે કોઈ ચીજ ચોરાય, ચોરવશે પડે અથવા (૨) જ્યારે કોઈ ચીજનો વેપાર, સોદા, ભોટ-રીની ટ્રિકેટ વિગેરે બાજતમાં જાણવાની ધમ્મણ ધરાવનારા હસમે તે દિવસે કોનેન્ડરમાં જોવું કે કંઈ તારીખ છે. પછી તે તારીખ લઈ ઉપલા કોટામાં જોવું કે તે તારીખ ક્યાં છે; પછી ઉપરના ખુલાસો મળશે. ખોવાયેલી વસ્તુની બાજતમાં તે વસ્તુ કંઈ દિશાએ ગઈ છે અને ક્યારે

“એટો રીલખહાર”ની ખુશખો ધણીજ દીલખુરા છે.

મળશે તે તરત સમજાશે. માનવીની જીંદગી દરમિયાં જ્યોતિષકસ. જનાવેથી ભરેલી છે. કયો માનવ ક્યારે બનશે તેનું નક્કીપણ નહિ હોવાના કારણે જ્યોતિષ વિદ્યાની ઉત્પત્તિ થયેલી છે. મ્હોટા મ્હોટા મહાત્માઓ પણ તેના આગળ પાછી બરે છે. મહાત્મા ગાંધી જેવા પણ કહે છે કે એક વર્ષમાં સ્વરાજ મળશે તે જામતમાં મારી ધણીજ ચોક્કસ ગણતરીને પણ બુદ્ધિએ દોઢો દીધો છે. અમેરિકા, જાપાન, અને લીવરપુલના વેપારી બજારની ચોક્કસ ગણતરી કરનારા અશહર વેપારીઓને કમેતે ક્યાં નથી. મરવું પડ્યું? દુકાંમાં માનવીની ગણતરી અને કુદરતની ગણતરીનો સરવાળો એક થાય નહિ ત્યાં સુધી જીત નથી અને જીત નથી ત્યાં સુધી સુખ નથી અને ત્યાં સુધી અનેક અખતરાઓ અજમાવ્યા શિવાય છૂટકો નથી.

રમણ તથા તેને લગતા જૂદા જૂદા વિષયોના પત્રદ્વારા

પૂછેલા સવાલોના જવાબ:—

૧. અમદાવાદથી એક વિદ્વાન લેખક સદગૃહસ્થ અમારો લેખ વાંચ્યા પછી તેઓને લખવાની પ્રેરણા થઇ તેથી પૂછે છે કે અમુક સ્થાનમાં લક્ષ્મી છે, તે કેટલી ઉંડી છે, કયા સ્થળ વિભાગમાં છે, કેટલી છે, અને સુવર્ણ, રોપ્ય આદિ શું છે તે સર્વ રમણ શાસ્ત્રથી જોઇ શકાય છે એવું એક વખત એક રમણશાસ્ત્રીના પરિચયમાં આવતાં જાણી શકાયું છે. તો એ પ્રશ્ન આપ જોઇ શકશો કે કેમ? અને નિશ્ચયપૂર્વક આપ તે સંબંધી કહી શકશો કે કેમ? તે માટે અત્રેથી પ્રશ્ન કેવી રીતે કરવો? તે માટે આપની શી શુ છે? વિગેરે જણાવવા કૃપા કરશો તો ઉપકાર થશે વિ. વિ.

જવાબ:—હા.

ભૂમિદ્રવ્ય સંબંધી રમણશાસ્ત્રમાં જેવા સ્પષ્ટ જુલાસા આપ્યા છે તેવા કોઇપણ ધતર શાસ્ત્રોમાં નથી. આ સંબંધી પણ એક મોટા લેખ આ માસિકમાં આગળ ઉપર લખવામાં આવશે. અદ્યપિ પર્યંત ગુજરાતી ભાષામાં આ સંબંધીનું એકપણ પુસ્તક નથી, માટે અમારા બધા લેખો એકઠા કરીને “રમણશાસ્ત્ર” ગુજરાતીમાં પ્રસિદ્ધ કરવાની અમારી ઇચ્છા છે.

૨. અમદાવાદથી એક જ્યોતિષી નાનાજાસભાઈ નવમદ વીટી સંબંધી સવાલ પૂછે છે કે:— સં સાચાને બદલે દાઢ પછાં છંભોટશન નંગ વીટીમાં જડાયે છે તો તે કાયદો કરતાં હશે કે કેમ?

જ. નહિ.

સ. સાત ધોળની વીટી કયા સમયમાં બનાવવી?

જ. પુખ્ત નક્ષત્રમાં.

સ. મહો અમુક અમુક વખતે બંદસાય છે. કેટલે. એકજ અદનું નંગ જડાયું હોય તો તેનો અમલ તેના સમયમાં બનાવે પણ બીજા અદની દશાએસે ત્યારે તે નંગ કાયદો આપે કે નહિ તથા એવું કયા અદનું એકજ નંગ જડાતોય તો દરેક વખતે કાયદો આપી શકે.

જોડ એન્સરાઈં પ્રેસ સોલવ માથાનો ફાપાવો મટાડે છે

જ. એક એક નથી તેમજ નંગ પણ એક નથી. જે એક નડતો હોય તજ એકનું નંગ પહેરવામાં આવે તો જરૂર ફાયદો થાય છે અથવા નુકસાનથી બચી શકાય છે. એક વખતે ફાયદો થાય તો પછી તે નંગ અલસવાની જરૂર રહેતી નથી. દ્વારારા સંબંધમાં આવેલા ધણી સદગૃહસ્થો સનિતુ નંગ એકવીસ વર્ષથી પહેરે છે. ફાયદો થયા પછી તે તેમને સદૃશ હોવાથી તેઓ કાઢી નાખવા માગતા નથી. જનસમૂહનો એવો પ્રવાય છે કે એક વખતે ફાયદો થયો તો પછી તે ચીજનો ત્યાગ કરતા નથી. નવઅઠની વંદી પહેરવામાં આવે તો આમુક અમુક વખતે બદલાતા અહો અને બીજા અઠની બેસતી દસા વિગેરે થતા ફેરફારની ભુરી અથવા માઠી દસામાંથી મુક્ત થવાય છે વિં.

૩. મુખથી એક પારસી ગૃહસ્થ રતનજીભાઈ અમારી પાસેથી ફાલ જોવાની ચોપડી હોય તો મોકલવા વિનંતિ કરે છે.

જ. ફાલનામા અથવા નજીમનામા સંગ્રહી ક્રિતામ અમારી પાસે જુની દસ્ત લિખિત છે અને તે શુદ્ધનાયગીને મળતી છે પણ ફાલ ધણું તાજુબી ભરેલું છે. તે પ્રસંગને અનુસરીને આ માસિકમાં બહાર પાડવામાં આવશે. યુરોપમાં નેપોલિયન બોનાપાર્ટ પોતાની પાસે ફાલનામાની ચોપડી રાખતા હતા અને સંકટ સમયે તેનો ઉપયોગ કરતા હતા. ફાલ નામાની ચોપડી પોતાની પાસે હોય તો થડીએ થડીએ જોવીને ઘેર જવું પડે નહિ.

૪. મુખથી પારસી બહેનો, બાઈઓ, તથા ભરથ, અમદાવાદ પૂના વિગેરેથી કેટલાક સદગૃહસ્થોના ધણી કાગળો અમારા ઉપર આવ્યા હતા. તેઓ પૂછે છે કે આપને ત્યાં આવીને રમણ નાંખવું કે બાહીથી જોઈ શકાય છે.

જ. રમણ જોવાની ધણી રીતો છે. તે પાસા વગર પણ જોઈ શકાય છે. આજેહાં બેરી અને તાજુબી ભરેલી રીતે જોવા સાર નીચે લખેલું ફોર્મ બરી મોકલવું કે જ્યાં દરેક આજના-જૂન, કવિષ્ઠ, વર્તમાન અને આકસ્મિક (Accidental) ના ખુલાસા મળશે; તે ઉપરાંત વર્ષિક, માસિક અને દિનિક (yearly, monthly & daily horoscope) લખી આપવામાં આવશે.

ફોર્મ.

૧. પૂરેપૂરું નામ અને અટક.

૨. આલુ, ઉમર.

૩. લખવાનો વખત (ચા. યા.) ક.

મી.

૪. લખવાનો દિવસ અને તારીખ.

૫. જે દેવ ઉપર અહાં હોય તે દેવનું નામ. તમારા દેવ મારફતે કંઈ અમકાર જોયો છે? હા, તો કયો.

નીંદા માટે પ્રે. જેમ્સની ચીજળીક શક્તીની ગાળીઓ અકસીર છે.

૬. તમારા કુટુંબમાં અથવા શહેરીમાં સારો અથવા માઠો. બનાવ બન્યો હોય અને તે વખતે વખત આપને યાદ આવતો હોય તો તે લખો.

૭. જુદી જુદી આંકની સંખ્યા (Different numericals) નિચેના ચાર વર્ણકમાં લખો:—

૮. દુનિયામાં કયું ચીજ આપને વધારે પ્યારી છે.

નોટ:—ઉપરનું ફોર્મ ભરતા પહેલાં સ્નાન કરવું અને પાતાના ઇષ્ટદેવની એક કલાક પ્રાર્થના (Prayer) કરવી.

૫ કેટલાક સદગૃહસ્થો પૂછે છે કે તમે રમલના પાસા વેચો છો કે કેમ અને તે ક્યાં મળે છે.

જ. —અમે પાસા વેચતા નથી. રમલના પાસા પંગમય તરફ મળે છે. કોઈપણ ઉર્દૂ જર્નલમાં (Almanac) જોશો તો રમલના પાસાની જાહેર ખબર આપેલી હશે. તે પાસા સસ્તા મળે છે પણ વિવિધર અનાવેશ હોતા નથી. જૂના પાસા ધરધર ઉ મળે તો તે લેવા સારા છે અથવા બનાવી લેવા ઉત્તમ છે. જે કોઈપણ જગોએથી પાસા ન મળે અને બનાવી ન લેવા હોય તો અમે તૈયાર બનાવી આપીશું. અમારી પાસે પાસાની કેટલીક જોડ છે પણ તે ન છૂટકે વેચવાની છે, તે ખાસ મ્યાનમાં રાખવું.

૬. મુખ્ય-વાલકેશ્વરથી એક બહેન લખે છે કે જ્યોતિષ ઉપરથી મારો વિશ્વાસ ઉડી ગયો છે. મારા બધા પૈસા પ્રાચીન યુગ ને હાલ વધી ગંભીર રિયલિટીમાં આવી પડી છું. મને કરજમાંથી મુક્ત થવાની ઇચ્છા છે. આપના હિતમાંથી મારું બંધુ યાવ તો મારા દુઃખી આત્માની દુવા તમને લાગશે. આ દુઃખી બહેનની ફિકર અને લાજ તમારો હાથમાં છે. વિ. વિ.

જ. આ બાઈ એક ગર્ભગ્રીમંતની ફિકર છે અને સદામાં (Speculation) બધા પૈસા ગુમાવ્યા છે આ બહેને સમજવું જોઈએ કે નમણા દિવસોમાં કેવળ ઇષ્ટદેવની આરાધના કરવી જોઈએ. જોથી લોકો કંઈ ઇશ્વરના ફિકર નથી કે બચાવે. આ બાઈએ ઇશ્વરપરાયણ રહેવું અને નેમિપારણ્યમાં ૮૮ હમ્મર રૂપિ મુનિઓની સભા (Religious Parliament)માં પસાર થએલા કરાવ મુજબ શ્રી સાયનારાયણની કયાનું વ્રત લેવું કે જેથી તેના દુઃખનો અંત સત્તર આવશે. આ બહેને અમારા ઉપર બીજા દામગીરી લખવા નહિ. દેવામાંથી મુક્ત થવા સાર નિચેની વીડી, ગુરૂ (Upaniṣad) પુસ્તક નક્ષત્રમાં આવે ત્યારે બનાવથી અને વિવિધર પદ્ધતી. કારણ તેમ કરવાથી માણસ દેવમાંથી મુક્ત થાય છે. આ અનુભવ સિદ્ધ અખતરો છે અને લખાને પ્રાપ્ત થએલો છે.

સેન્ટના ચોખીનો “એટા દીલખદાર” જ પસંદ કરે છે.

વીંટી બનાવવાની રીત.

૧૫ દોઢ ગુંઝ સોતુ

૩ ગજુ ગુંઝ ચાંદી

૧ છ ગુંઝ વાંજુ

કપરની ધાતુઓ મેળવીને વીંટી બનાવતી. તે ગ્રમજે હાથે પડેરતી. (પ્રમાણ-છન્ડુ ૯૫ ગુંઝ એટલે એક તોલો) કપરની વીંટી મરીગમાં મરીગ માથુસ પજુ બનાવી શકે છે કારણ કે તેમાં ગર્ચા બહુ થતો નથી. આતુ કાચ ગમતારિક છે. કાદવે કપરની વીંટીઓ બનાવીને વેંચવાનો કાર્ય કરતો નવિ તથા જનસમદની જોડે તે સંબંધી જાહેર કચાહકરવી નહિ.

૭. મુંબઈની જાહ સોસાગજી "વીસો વત" કાદ કાપી, ફરી પાસેથી મળશે કે કેમ વિ. પૂછે ખે.

૮. વીસાપંચ સંબંધી ઘણી ચમત્કારિક વાતો સાંભળવામાં આવે છે. કહેવત છે કે "જોતી પાસે હોય વીસા, તેને સાદા કરે જમદોસા" આ દેવનાથ વત ધણુ, દોસા શોધે છે. આ વતથી સર્વ મતકામના નિષ્પ થાય છે અને સાધુપણ પ્રકારની તકલીફ પડતી નથી. તે બ્રાહ્મણમાં અગમચેની આવે છે અને દુનીઆને સુખીઓ બનાવે છે. સદા-સોરીના વેપાર કરનાર ઇસમો તે પાસે રાખે તો ફાયદો થાય, પેટીમાં રાખે તો જરૂર કામ રહે. સ્ત્રીઓ પાસે રાખે તો પુત્ર મુખ મેળવે. વીસાપંચ સર્વ જગતે વિચર્યા આવે છે એટલે આવો ચમત્કારિક ગુણ હોવાથી આ દેવનાથ વત મુખ રાખે છે. આને શિષ્યજીવ કથય પજુ કહે છે. તે જુદા જુદા નામથી મુંબઈ, કાશ્મીર, રાદેરોમાં વેચાય છે. પજુ તે રાદેરોમાં છે કે કેમ તે તો રામજી. જાણે. તે નવખાનનો અથવા આઠ ખાનનો હોય છે. આખાં બને જાત જાતનાં વતો અમારી પાસે છે. કાચીન જનમંડલમાંથી વીસાપંચ તથા તેનો મંત્ર વિગેરે અમે સાંગેસા છીએ. આ માંસિકા રમતવાત્સા મણિવના સેખમાં જાતજાતના પદ્ધતિઓ અને વીસાપંચ બદલ પાડવા અમારો નજર છે. શ્રી ગુરજની મરજી દશે તેમ થશે.

૯. મુંબઈના પારસી સદશ્વરસ કેસમજી અરીજુના લીસાખનાં (Memo of the Opium Sales) આંક સંબંધી તાલુખીમરેસા મજુરી લાખી જણાવે છે કે પહેલે મહિને રૂ. ૨.૧૦ લાખ ફરીએ અને બરો પડે તો ૯૦૦ આવે, પછી બીજે મહિને અડધા મુદ્દાએ ૪૫ તો ૨૨.૫૦ આવે. તેમજની ત્રીજે મહિને અડધા ૧૧૨૫ મુદ્દાએ તો ૫૬૨૫૦ આવે. આ મુજબ ફરકો બરા પડે તો ચોગ્ગ મહિનામાં રૂબરૂ બેની મુદ્દા કપર સખપતિ થાય. તેઓ અરીજુના લીસાખનાં ફરકો ગમે છે.

૧૦. અમારી પાસે મુંબઈ અમલદાર કેસમ જે સર્વિઆવડમાંથી ધણુ લોકોના કામગીરી અલ્યા છે. તેઓ ફરકની ગામળી કહે છે. રજા સંબંધી અંગેએ જાતે મજૂરી મહેનત કહેલી છે. કાદ જાળ ફરક સર્વો આપેલું આવે છે તે. કેદ વખતે તરત બારો પડે છે. ફરક બરો કેમ આવે તે જાણવામાં અમારાં ખાતરી અવગ્રહન તથા મેદનન ચાલુ છે, ફરકો છેલ્લા આંક (Last Single number) અંગે કાદીએ છીએ તે બાર ખાતમાં નવ માસ અવગ્રહન બરા પડે છે.

તેમાં ચાર આંક ઉપર વેપાર કરવો પડે છે. તે ચાર આંકમાંથી એક આંક શ્રીગુરુ-
કૃપાથી ખરો પડે છે. તેમાં ઘરાકને પેદાશ થોડી થાય છે; કારણ કે એકના ડબ્બા થાય
તેટલોજ લાભ મળે છે. પણ તેમાંથી ઉત્તમ, મધ્યમ ને કનિષ્ઠ એવા ભાગ પાડીને ઉત્તમ
ઉપર વેપાર કરે અને બાકીના આંક ઉપર જોખમ રાખે તો લાભ થાય. લાભ ન થાય
તો નુકસાનથી બચે એટલે સુડી (Capital) કાપમની કોયમ રહે. આ વેપારમાં
હમેશાં જોખમ રાખીનેજ વેપાર કરવો કે નુકસાનથી બંચાય. દરેક ચાર કાઠીને તેમાંથી
એક દરક સાચો પડે તો ઘરાકને મ્હોટો લાભ થાય અને તે હેતુ ધ્યાનમાં રાખીને પ્રાચીન
નળુમી અખતરા (experiments) કરવા ગરી રાખ્યા છે. સ્વર્ગવાસી નૈન મુનીશ્રી
નંદસાગરજીની પ્રાચીન હસ્તલિખિત પ્રતે, યોગાજ્ઞના ગોરની પાસેથી તથા સ્વ. પુરવીઆ
જ્યોતિષી શ્રી હવજીસિંગજી પાસેથી સાખીઓ, દોઢા વિગેરેનો સંગ્રહ ઘણી મહેનતે
દરેકો છે. શ્રી ગુરુકૃપાએ અમો થોડા સમયમાં કૃતોદ્ધમંદ ચર્ચશુ.

૯ કેટલાક લાભઓ તેજગંદી અને ઘોડાની સરત સંબંધી પૂછે છે.

જ. આ સંબંધી અમારો લેખ આ માસિકમાં આગળ ઉપર આવશે માટે ઉતાવળ
કરવી નહિ. સમયને અનુસરીને દરેક કામ થશે. નાહક કામળો લખવા નહિ અને અમારા
સમયનો નકામો ખર્ચ કરાવવો નહિ. ઘોડાની સરત સંબંધી જૂની પુરાણી દારસી કિતાબ
ઉપરથી અમોએ એક પેઢી બનાવી છે. ધરાન દેશના બાદશાહ પાસે નળુમી લોકોએ પેઢીનો
ઉપયોગ કરતા હતા. પહેલવાન લોકોની કુસ્તી, ઘોડાની દોડ વિગેરે સંબંધી કૃતો. પહેલવાન
જીતશે અથવા કૃતો ઘોડો આગળ આવશે તે નળુમી લોકો બાદશાહને અવગતી જણાવતા
હતા. આ પ્રાચીન રાસના આધારે બનાવેલી પેઢી એમ લોકો સાથે બાદશાહ પાડવાના છીએ અને
તેનો સહેલી રીતે કેમ ઉપયોગ થાય અને પરિણામ (Result) આપેલું કેમ ખરે આપે
વિગેરે સંબંધી એક નોટ તૈયાર કરી તથા પૂરનો વિચાર કરીને આગળ પગલું ભરવાનો છીએ.
આ સંબંધી હાલમાં પૂછપરછ કરવી નહિ.

૧૦ અમારા ઉપર ઘણા લોકોના કામળો અમારે ઠેકાણે સખ્યા સિવાયના આવે છે જેથી
વિચારવિનોદી જીનાસ શાકેકાને આવી નજીની બાગતની ચર્ચી તકલીફ દર મવા સાથે માસિકનાં
તંત્રીજી સાહેબને અમોએ ખાસ ચિનતિ કરી છે કે હમારો તરફથી પ્રસિદ્ધ થતા દરેક લેખમાં
દગારા પૂરેપૂરા નામ સહિત પૂરેપૂરું સરનામું જરોબર છપાય કે જેથી પત્રોની ડિલિવરીમાં
વિલંબ થતો અટકે. આ બાગતમાં તેઓશ્રીએ ઘણા આનંદથી અમારીવાત માસિકના આદ-
કાના હિતાચે કશુંજ રાખ્યું છે.

૧૧. કેટલાક સદ્ગુહરયો અમારી શી સંબંધી પૂછે છે નો તેના જવાબમાં લખવાનું કે
અમોએ કેટલેક અખતરાં શી નક્કી કરી નથી. જેની ખુશીમાં આવે તે સંકાર કરે, ગરીબોને
મફત લાભ આપીએ છીએ. જેતરપંડી નહિ કરવી તેમજ પ્રમાણિકપણે ચોક્કસ કામ કરવું
એજ અમારો હેતુ છે. માટે શી બદલની પૂછપરછ નાદ કરવા ખાસ ચિનતિ છે.

૧૨ આ સિવાય બીજાં ઘણાં પત્રો, સુદીશીકેટો, ભેટ (presents) મુજારકબાદીના
વિ. વિ. કામળો આવેલા છે પણ તેમાં જનસમુદાયને કંઈપણ જાણવાનું નાદ હોવાથી
પ્રસિદ્ધ કર્યાં નથી. (અપૂર્ણ)

જાતકી.

આવાન્તર કર્તા:—શાસ્ત્રી તુલજીશંકર ધીરજીરામ પંડ્યા.

સૂર્યો ભીમસ્તથા રાહુઃ શનિર્મૂર્તો વદા સ્થિતઃ ॥

સંતાપં રક્તપિત્તં ચ સૌમ્યૈઃ સર્વેર્નારોગિતાં ॥ ૧ ॥

સમનમાં સૂર્ય, મંગલ, રાહુ અથવા શનિ જે ચારમાંથી કોઇપણ પાપઅંશ રહેલો હોય તો સંતાપ અને રક્તપિત્ત નામનો રોગ થાય છે; પણ જો શુભ અંશમાંથી કોઈ રહેલો હોય તો આરોગ્યપણું રહે છે.

આ અહો સામાન્ય રીતે અનિષ્ટકારક છે તોપણ સૂર્ય સમય તે રોગજ ઉત્પન્ન કરે છે એમ 'સમન્તુ' નદિ. કારણ કે સિંહરાશિનો સૂર્ય જો સમનમાં હશે તો મનુષ્ય નિરોગીજ થશે. પરંતુ જો જો શનિથી સુકત હશે અથવા શનિની તેનાપર દૃષ્ટિ પડતી હશે તો માત્ર મનુષ્ય અધિયુક્ત થશે. વળી ધનરાશિનો મંગળ જો સમનમાં હશે તો તે મનુષ્ય મત્તજીવ અને નિરોગીજ થશે પણ તે મંગળ જો શનિની સાથે રહેલો અથવા તે તેનાપર શનિની દૃષ્ટિ પડેલી હશે તો તે તે રોગી થશે. આજ પ્રમાણે બીજા અહોના સંબંધમાં પણ બ્રહ્મવુ, રવિ અને મંગળ તે ઉપજીતા અને રક્તવિકાર ઉત્પન્ન કરે છે અને તેથી જો તે સમનમાં અગ્નિના રાશિમાં રહેલા હશે તો શરીરમાં ઉપજીતા અને ક્રોધકા વિગેરે રક્તવિકાર ઉત્પન્ન કરશે. જોટલે જ્યોતિષીઓએ માન ઉપલા શ્લોકપરજ ખાસ આધાર રાખી રહેવું નદિ પરંતુ અહોની સુક્તતા અને તેમના દૃષ્ટિક્ષેપ તરફ પણ લક્ષ આપવું.

ક્રૂરાઃ સર્વે ધનસ્યાને ધનહાનિઃ પ્રજાયન્તે ॥

ધને સૌમ્યાઃ સુર્ણં સર્વં ઋદ્ધિબુદ્ધિસમાગમઃ ॥ ૨ ॥

ધનસ્યાનમાં જો કોઇપણ ક્રૂર અંશ રહેલો હોય તો ધનની હાનિ થાય છે; અને જો શુભ અંશ રહેલો હોય છે તો સમૃદ્ધિની પ્રાપ્તિ થાય છે અને સર્વ પ્રકારનું સુખ મળે છે.

આ ધનસ્યાન એકું છે કે એમાં એક પણ પાપઅંશ કામનો તથા નથી અને જો કદાચ પડેલો હોય છે તો તેથી ધનનો સંઘદ થઇ શકતો નથી, બાપદાદાઓએ મેળવેલું ધન પણ નાશ પામે છે; અને તે સંબંધમાં અનેક જ્ઞાતના ટંડા ઉભા થાય છે; અથવા બીજા કોઇપણ પ્રકારની અડચણ આવતી તો ધનનો ઉપભોગ થઇ શકતો નથી. આ એક સામાન્ય નિયમ છે, પરંતુ જો તે પાપઅંશ કોઇ શુભઅંશથી સુકત હોય છે અથવા તો તેની શુભદૃષ્ટિ એ પાપઅંશ પર પડેલી હોય છે તો હાનિ અત્યંત ઓછા પ્રમાણમાં થાય છે અને ધનનો થોડો ધણો સંઘદ પણ થઇ શકે છે. પરંતુ જો એ ક્રૂર અંશ શનિની રાશિમાં પડેલો હોય અને વળી શનુથી સુકત

અથવા શત્રુથી જોવાએલો હોય તો તો તે અત્યત હાનિકારક થાય છે અને પોતાની પાસે જે કંઈ દ્રવ્ય હોય છે તે સર્વ નાશ પામે છે અને ઉત્તરું દેવું થાય છે, અને કવચિત જન્મભર કરગદાર સ્થિતિજ ભોગમળી પડે છે.

કૂરાસ્તૂવીયગાઃ સર્વે વાંધવૈ રહિતો ભવેત ॥

સૌમ્યા ભ્રાતૃભિઃ સંપૂર્ણઃ કીર્તિર્વાચ્ચ જિતેન્દ્રિયઃ ॥ ૩ ॥

આ ત્રીજા સુહસ્થાનમાં જો કૂર મહેા રહેલા હોય છે તો તે બાધઓ વિનાનો હોય છે એટલે તેને બાધઓતુ સુખ મળતુ નથી; પણ જો એ સ્થાનમાં શુભમહેા પડેલા હોય છે તો તે અનેક બાધવાળો અર્થાત બાધઓના સંપૂર્ણ સુખવાળો, કીર્તિવાળો અને જીતેન્દ્રિય થાય છે.

આ ત્રીજા સ્થાનમાં બધુ, બહેન અને પરાક્રમ સંબંધી સુખનો વિચાર કરવામા આવે છે. આ સ્થાનમાં જો પાપમદ પડેલો હોય તો તેથી માણસ પરાક્રમી, અને શૂર થાય છે પણ તેને બાધ જોતુ સુખ જીલકુલ મળતુ નથી, અને તેમાં પણ જો તે પાપમદ શત્રુની આધે અથવા શત્રુથી જોવાએલો હોય તો તો તેને એક પણ બાધ કે બહેનતુ સુખ મળતુ નથી. પરંતુ જો પ્રમાણે જો એમાં એ પાપમદ શુભમદ યુક્ત અથવા શુભમદની દૃષ્ટિવાળો હોય છે અથવા તો એ સ્થાનમાં શુભમદ પડેલો હોય છે તો તે પ્રમાણે ઝાઝાવતા પ્રમાણમા બાધુઓતુ સુખ તેને મળે છે અને તેની રીતનેજ તે મહાપરાક્રમી પણ થાય છે.

તુર્યસ્થાને સ્થિતાઃ કૂરા ચાલકૈઃ માતૃકષ્ટદ્વાઃ ॥

સૌર્ય સૌમ્યાઃ પ્રકુલંતિ રાજસન્માનદાયકાઃ ॥ ૪ ॥

જોના ચતુર્થ સ્થાનમાં કૂર મહેા પડેલા હોય છે તેની માતાને તે અત્યત કષ્ટ આપનારા થાય છે પરંતુ જો તેમા શુભમહેા પડેલા હોય છે તો તે માણસ અનેક પ્રકારના સુખને તથા રાજસન્માનને પણ પ્રાપ્ત થાય છે.

આ ચોથા સ્થાનમાં ધર, ક્ષેત્ર, વાહન, મિત્ર અને માતા સંબંધનો વિચાર કરવામા આવે છે. એટલે જો આ સ્થાનમાં કોઈ પણ પાપમદ મહેલો હોય છે તો આ ઉપરોક્ત પ્રકારમાંથી ધર, ક્ષેત્ર, વાહન વિગેરે કાઢતુ પણ સુખ મળતુ નથી, કારણ કે કુંડલીમા જો આ સ્થાનમાં પાપમદ રહેલા હોય છે તો તે સ્થાન અત્યત હલકુ ગણાય છે. આ સુખ સ્થાન છે. અને એમાં જો કોઈ શુભમહેા પડેલા હોય છે તો ધર, ક્ષેત્ર, વાહન વિગેરેતુ ઉત્તમ પ્રકારતુ સુખ મળે છે અને તેની રીતે રાજદરબારમાંથી પણ સાદ માન મળી શકે છે. વળી માડી, ઘોડા, દાંથી, પાલખી વિગેરે વાહનોતુ પણ સુખ સાદ મળેછે. પરંતુ આ સર્વ રૂળ શુભ મદના પર અવધાંબીને મહેલુ છે. વળી પાપમદ પણ જો ઉત્તમ સ્થિતિજ એટલે ઉદ્યમે, શુભમદ યુક્ત અથવા શુભમદથી દૃષ્ટ યાત્રી રહેલો હોય છે તો તેને પણ વાહન વિગેરેતુ

સુખ ઓછાવતા પ્રમાણમાં મળે છે; પણ તે સુખ સર્વદા ટકતું નથી અથવા તો કોઇ કોઇ વખતે તે સંબંધી અત્યંત દુઃખ ભોગવવાનો સમય આવે છે. શ્રીરામચંદ્રજીની જન્મકુશલીમાં આ યોગ રથાનમાં શનિ ઉચ્ચતો ચક્રને રહેલા હતો, અને તે શનિના હેતુથીજ રામચંદ્રજીને ધરત્યાર છોડી વનવાસ કરવાનો વખત આવ્યો હતો. વળી તેમને માતા સંબંધી સુખ તો કેવું હતું તે સર્વ કોઇની જાણખદાર નથી, અને તે પ્રસિદ્ધ છે. વળી આ રથાનમાં જો શુભચંદ્ર બલવાન હોય છે તો તે માણસ દયાળુ અને કપર વિનાનો હોય છે પરંતુ જો પાપચંદ્ર હોય છે તો તે નિર્દય તથા કપટી થાય છે. પરંતુ પાપચંદ્ર પણ જો ઉચ્ચ સ્થિતિનો અથવા ઉત્તમ પ્રકારનો રહેલો હોય છે તો તેનું કૃણ એકંદર સારું જ મળે છે.

સુતસ્થાને કુમા: સર્વે પુત્રસંતાનકારકા: ॥

કુમા: સંતતિમૃત્યુચ્ચ કુપુર્વં વા ધરાસુત: ॥ ૫ ॥

આ પાંચમાં સુતરથાનમાં જો સર્વ શુભચંદ્રો રહેલા હોય છે તો પુત્રસુખ આપે છે, અને જો કૂર ચંદ્રો રહેલા હોય છે તો પ્રજા હમેશાં મૃત્યુ પામે છે; અને જો મંગળ રહેલો હોય છે તો દુષ્ટ પુત્ર ઉત્પન્ન થાય છે.

આ રથાનપરથી જુદિ, વિદ્યા, મંત્ર, ગર્ભ અને પુત્રપુત્રીઓ સંબંધી સુખ દુઃખ જોવામાં આવે છે. પહેલું, ત્રીજું, પાંચમું, સાતમું, નવમું અને અગીઆરમું જો સર્વ ગર્ભરથાનો ગણાય છે, પરંતુ તેમાં આ પાંચમું રથાન જો મુખ્ય ગર્ભરથાન તરીકે ગણાવવામાં આવેલું છે. સંતતિ અને ગર્ભ એનો સામાન્ય વિચાર આ રથાનમાં કરવામાં આવે છે. આ રથાનમાં જો શુભચંદ્ર હોય છે તો પુત્રપ્રાપ્તિ થાય છે અને સંતાનસંબંધી સુખ સારી રીતે મળે છે, અને જો પાપચંદ્રો રહેલા હોય છે તો તે ગર્ભ અને સંતતિનો નાશ કરે છે અથવા તો સંતતિ થવા છતાં પણ તે રૂગિષ્ટ અથવા દુષ્ટતાવાળી ઉત્પન્ન થાય છે. સંતતિ સંબંધનો આ વિચાર સામાન્ય છે. અંધકાર બાર મ્હોટાંમાંજ દાદરા ભાવનું વર્ણન પુર કરે છે એટલે તે સામાન્ય રીતેજ આવીઆ કૃણ કહે જો સ્વભાવિક છે. સંતતિ સંબંધી વિચાર ચંદ્ર અને રશિ, અથવા તેમના પર પડતી ચંદ્ર, વિજેતની દૃષ્ટિ અને લગ્ન, ચંદ્ર તથા ચુર જો સર્વના પર આધાર રાખે છે. એટલે કે તે સર્વના પર લક્ષ આપી ત્યાર પછીજ તેનું ફલવિશેષ નક્કી થઈ શકે છે. કહે મંગળ અને રાહુ જો ચંદ્રો વિશેષ કરી ગર્ભપાત કરે છે અથવા તો બાળક ઉત્પન્ન થતાંજ તેને મૃત્યુવચા કરે છે. શનિ સંતતિ પ્રાપ્ત થવામાં વિલમ્બ કરાવે છે. રવિ જો સામાન્ય મારક છે. ચુર જો મંગળ અથવા શનિથી સુકંત હોય કે તેઓની એના પર દૃષ્ટિ પડતી હોય તો તેનું પરિણામ સંતતિ પર ખોટી રીતનું આવે છે કારણ કે ચુર અને શનિનો યોગ જો વચ્ચેના નાશકર્તા છે. આ યોગ જો થયો હોય તો બાળકો તેને પુત્ર યતોર્જ નથી, પરંતુ તેમાં જો વળી કોઈ શુભ યોગ થયો હોય તો

એકાદ વખત પુત્ર ઉત્પન્ન થાય છે પરંતુ આખરમાં તો તે મરણજ પામે છે અને વંશનો ઉચ્છેદ થાય છે. પરંતુ આ પ્રમાણે શુભ અશુભ, યોગ અથવા તો ગ્રહો પરની શુભાશુભ ગ્રેહોની દૃષ્ટિ વિગેરે અનેક પ્રકારની બાબત જોઈ તે પરથીજ એના ફલનો વિચાર કરવામાં આવે છે.

પથે પાપા નરં કુર્યુઃ શત્રુપક્ષવિદારિતમ્ ॥

સૌમ્યાઃ કદં મહારોગં પથે ચન્દ્રે ચ મૃત્યુદઃ ॥ ૬ ॥

છઠ્ઠા સ્થાનમાં જો પાપગ્રહો રહેલા હોય છે તો મનુષ્યના સર્વ શત્રુઓનો નાશ થાય છે, અને જો શુભગ્રહો રહેલા હોય છે તો તે મહાકલ્પ આપે છે તથા મોટો રોગ ઉત્પન્ન કરે છે. આ છઠ્ઠા સ્થાનમાં જો ચન્દ્ર રહ્યો હોય તો તે મૃત્યુદાયક બાબતો.

આ છઠ્ઠા સ્થાનમાં મુખ્યત્વે માતૃવપક્ષનું સુખ, રોગ, શત્રુ, ચાર પગાળાં જાનવર, સેવા, ભય, વશ્ય, વિધ્ન, ક્લેશ અને ઉપદંશનો વિકાર એટલી વાતનો વિચાર કરવામાં આવે છે. છઠ્ઠા સ્થાનમાં જો પાપગ્રહો હોય છે તો માતૃવપક્ષ તરફનું સુખ બીલકુલ મળતું નથી તેમજ ચાર પગવાળાં જાનવરનું, અને સેવકસંબંધી સુખ પણ મળતું નથી; પણ શત્રુનો નાશ થાય છે, વિધ્નો દૂર થાય છે અને નિર્ભયતા પ્રાપ્ત થાય છે. આથી વશ્ય, ક્લેશ કે ઉપદંશના વિકાર તેમજ બીજા કેટલાક રોગ પણ મટી જશે એમ માનવું નહિ પણ તે પણ સાધારણ રીતે એકા પ્રમાણમાં થતા જાય છે. વળી એજ પ્રમાણે જો છઠ્ઠા સ્થાનમાં શુભગ્રહો રહેલા હોય છે તો તે માણસ દુઃખી તથા રોગી થાય છે એમ કેટલાકનો મત છે પણ તે બરાબર નથી. કારણ કે છઠ્ઠા સ્થાનમાં રહેલો ચંદ્ર મૃત્યુ આપનારો થાય છે એ કહેવાનો બાવારો એવો છે કે જો કુંડલીમાં છઠ્ઠા સ્થાનમાં ચંદ્ર રહ્યો હોય તો શરીર રોગયુક્ત થાય છે, શત્રુસંબંધી ખીજા આવી પડે છે, સર્વજન અપકીર્તિ થાય છે. આ પ્રમાણે તેનો અર્થ કરવો જોઈએ અને તેથી કૃત્રણ ચંદ્રથી મૃત્યુજ થાય છે એમ સમજવું યોગ્ય નથી. આ પ્રમાણે દરેક શુભ ગ્રહોને માટે પણ સમજવું.

કુમાર્યાં સમમે કરાઃ સૌલ્યં સૌમ્યા મનઃપ્રિયા ॥

ગુરુશુક્તૌ સહ સ્પાતામ્ રૂપલાવણ્યંશાલિની ॥ ૭ ॥

સાતમા સ્થાનમાં જો દૂર ગ્રહો રહેલા હોય છે તો તે માણસને સ્ત્રી ઉત્તમ પ્રકારની મળતી નથી, પરંતુ જો એમાં સૌમ્ય ગ્રહો રહેલા હોય છે તો તેને પોતાને મનપસંદ સ્ત્રી તથા સુખ મળે છે. વળી જો શુક્ર અને શુક્ર એ સ્થાનમાં સાથે રહેલા હોય છે તો તેને અત્યંત સ્વસ્થવતી-દેખાવડી સ્ત્રી મળે છે.

અર્ધાંશો મૂળમાં કુમાર્યાં એ શબ્દ છે. એનો અર્થ એવો લેવો કે જો સ્ત્રી અદ્વાય, માળામાળી કરનારી, દુષ્ટ, દુરચારી, અસત્ય બેલનારી, અને પતિને ત્રાસ આપનારી હોય તે સ્ત્રી. આ સાતમા સ્થાનમાં પ્રવાસ, નષ્ટ થએલી વસ્તુ, દુકાનદારી,

ચોરાઈ, ગએલું, દ્રવ્ય, બનિયાર, ન્યામમંદિર, પુદ્, વિવાદ, સ્ત્રીસુખ અને મનારાય સંબંધી વિચાર વિગેરેનો વિચાર કરવામાં આવે છે; પરંતુ અન્યથાને ખાસ કરીને સ્ત્રી સંબંધીજ સારા નરસા ફળનું વિશેષ પ્રમાણમાં દિગ્દર્શન કરાવેલું છે અને તે ધણે અંશે બરાબર છે.

લેટાઃ સર્વેઃ મહાદુષ્ટા અષ્ટમસ્થાનસંસ્થિતાઃ ॥

શરાદ્ધૃષ્ટ વિશેષેગ જન્મકાલે ચ મૃત્યુદઃ ॥ ૮ ॥

આઠમા સ્થાનમાં જે કાષ્ઠપણુ અદ રહેલો હોય છે તો તે સર્વ ખરાબ ફળે આપનાર, ચાપ છે. અર્થાત્ તેમાં કાષ્ઠપણુ અદ સારા કહી શકતો નથી અને તેમાં પણ વિશેષમાં જે અન્દ રહેલો હોય છે તો તે જન્મસમયમાં મૃત્યુ આપનારો, ચાપ છે.

આ આઠમા સ્થાનપરથી પ્રાચીન દ્રવ્ય, કાષ્ઠના પીલ પરથી મળનારું ધન, મરણનું કાષ્ઠ, મૃત્યુનો પોગ તથા ગુણ પીડા વિગેરે વાતોનો ખાસ કરીને વિચાર કરવામાં આવે છે. બીજું સ્થાન તે ધનનું સ્થાન છે અને તેની બરાબર સામે આ આઠમું સ્થાન છે અને તેથી આ પરથી પણ ધનનું ફળ જોવામાં આવે છે. પરંતુ ધનસ્થાન પરથી કાંઈ ખાસ સ્પષ્ટ ધનનો વિચાર કરવામાં આવે છે જ્યારે આ આઠમા સ્થાનપરથી ગુપ્તધનનો વિચાર કરવામાં આવે છે. આટલો આ બે સ્થાનોમાં ફરક છે. આજ પ્રમાણે જેગ છઠ્ઠા સ્થાનપરથી સ્પષ્ટ-પુણા ત્યાં શત્રુનો વિચાર કરવામાં આવે છે તેજ પ્રમાણે તેની બરાબર સામે રહેલા વ્યય સ્થાન પરથી ગુપ્ત શત્રુના ફળનો વિચાર કરવામાં આવે છે. આ અન્યકારના મત પ્રમાણે આઠમા સ્થાનમાં સર્વે અદ ખરાબ ફળ આપનારો ચાપ છે પરંતુ ખરી રીતે જોતાં આઠમાં સ્થાનમાં રહેલા અહો ખરાબજ ફળ ન આપતો ગુપ્ત ધનને માટે સારૂ ફળ આપનારો ચાપ છે. વિવાદમાંથી પ્રાપ્ત થતું અથવા તો પોતાના અસુરપક્ષ તરફથી પ્રાપ્ત થતારું, લાંચ રજવંતથી મળનારું, વારસા વિનાના માણસ તરફથી મળનાર તથા સોરઠીમાંથી કે જમીનમાં નદાઈ રહેલું એમ કાષ્ઠપણુ પ્રકારના એકાએક મળનારા ધનની પ્રાપ્તિનો વિચાર આ આઠમાં સ્થાનમાં રહેલા અહોપરથીજ કરવામાં આવે છે. અને તેથી આ સ્થાનમાં રહેલા અહો તદ્દન ખરાબ ફળ આપનારો છે એ માનવું યોગ્ય નથી.

ધર્મસ્થાનેઃ સ્થિતાઃ પાપા નરાન્ કુર્વાન્તિ પાપિનઃ ॥

શીલવંતઃ પુર્ણધિયો ધર્મસ્થાઃ શુભકર્મદાઃ ॥ ૯ ॥

આ નવમા ધર્મસ્થાનને વિશે પાપ મહો રહેલા હોય છે તો તે મનુષ્યોને ધણા પાપો કરાવે છે અને તેમનાં પાપોને પ્રસિદ્ધ કરીને તે પાપી માણસોની અપશક્તિ કરાવે છે; પરંતુ જો એ ધર્મસ્થાનને વિશે શુભ યહો રહેલા હોય છે તો તે મનુષ્યોને ઉત્તમ સ્વભાવવાળા, અને પવિત્ર બુદ્ધિવાળા બનાવે છે.

આ સ્થાન પરથી યાત્રા, ધર્મ, ગુરુ, ભાગ્ય, દાન, તપ, કીર્તિ, શ્રેષ્ઠશિક્ષણ વિગેરેનો વિચાર કરવામાં આવે છે, અને તેથી આ સ્થાનમાં જેમ પાપઘ્ન છે ન હોય તેમ વધારે ઉત્તમ છે. પાપઘ્ન જે બળવાન હશે તે વખતે મનુષ્ય ભગ્વંશાલી થશે પરંતુ ખીન્ન કાંઈ ઉત્તમ કર્તવ્ય તેના હાથથી થશે નહિ. અર્થાત્ આ સ્થાનમાં રહેલા શુભઘ્ન જેમ વિશેષ પ્રમાણમાં હશે તે પ્રમાણે મનુષ્ય તેના ધર્મકર્તવ્ય તરફ વિશેષ પ્રીતિવાળો થશે અને તેના હાથથી યાત્રા વિગેરે ઉત્તમ પ્રકારનાં કાર્યો વિશેષ પ્રમાણમાં થશે અને જેટલા પ્રમાણમાં શુભઘ્ન ઓછા અને પાપઘ્ન વધારે અથવા શુભઘ્ન ખીલકુલ હોયજ નહિ તે તે માણસ ધર્મકર્તવ્યથી તદ્દન વિમુખ, યાત્રાદિ ઉત્તમ કર્તવ્યથી રહિત અને હમેશાં અનુચિત કર્મ કરવામાં પ્રીતિવાળો થશે અને તેનાં તેનાં કર્તવ્યો ગમે તેવાં શુભ છતાં પ્રગટ થતાં વાર લાગશે નહિ અને તેથી તે તેની અપકીર્તિકારક યજ્ઞ જગતમાં તેને નિન્દા મળવાશે.

કર્મણિ કૂરા દારિદ્ર્યં પિતૃમાતૃવિવર્જિતમ્ ॥

સૌભાગ્યં સૌમ્યાઃ પ્રકુર્વન્તિ રાજસન્માનદાયકાઃ ॥ ૧૦ ॥

આ દશમા કર્મસ્થાનને વિષે જે કૂર ઘડો રહેલા હોય છે તે મનુષ્યને દરિદ્રી કરે છે તેમજ પિતાના અને માતાના સુખથી રહિત કરે છે; પરંતુ જે એમાં સૌમ્ય-શુભ ઘડો રહેલા હોય છે તે ઉત્તમ પ્રકારનું સુખ અને રાજા તરફથી સન્માન અપાવે છે.

આ દશમા સ્થાનને રાજ્યસ્થાન કહેવામાં આવે છે. આ ભાવપરથી કાષ્ઠપણ પ્રકારના રાજકીય વિષયની વાત, નોકરી, ધણી, વેપાર, પિતાનું સુખ તથા યજ્ઞ વિગેરે પુણ્ય કર્મનો વિચાર કરવામાં આવે છે. આ સ્થાનમાં કાષ્ઠપણ ઘડ હોય તે અકલ્પ્ય નથી. શનિ અને મંગળ જે જે દશમા સ્થાનમાં મુખ્ય છે તે પણ તે તથા ખીન્ન પાપઘ્ન પિતાના સુખને માટે લાભકારક હોતા નથી, અને શુભઘ્નને ને માટે તે કાષ્ઠ કહેવાનું છેજ નહિ. કારણ કે, તે સર્વ ઘડો પિતાનું સુખ ઉત્તમ પ્રકારનું આપે છે તેમજ રાજકીય સન્માન વિગેરેની તેમજ યજ્ઞદિ. પુણ્યકર્મની પ્રાપ્તિ સત્વર કરાવે છે એમાં સંશય નથી.

લાભસ્થાને ગ્રહાઃ સર્વેં बहुलाभकलप्रदाः ॥

ગજાશ્વર્ણિ સૌમ્યાદિકૂરાઃ કુર્વન્તિ કુંજરાન્ ॥ ૧૧ ॥

આ લાભસ્થાનને વિષે રહેલા સર્વ ઘડો અનેક પ્રકારના લાભો તથા ફોનો આપવાવાળો છે. તેમજ તે સૌમ્ય તથા કૂર ઘડો લાભી ઘેડવાળો તે મનુષ્યને બનાવે છે.

આ અગીઆરમા લાભસ્થાનને વિષે હાથી, ઘોડા, માલખી વિગેરે વિવિધ પ્રકારના ઐશ્વર્યનો તેમજ સર્વ પ્રકારની વ્યવસ્થાનો વિચાર કરવામાં આવે છે. એટલે આ સ્થાનમાં કાષ્ઠપણ ઘડ હોય તે પણ દરકત કરતો નથી. આ સ્થાનમાં જે ઘડ જેટલા પ્રમાણમાં બળવાન હશે તેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્યને ઐશ્વર્યની ઓછી વધતી પ્રાપ્તિ થાય છે. આ સ્થાન પાંચમા સ્થાનની બરાબર સામે આવેલું છે અને તેથી જે એમાં કાષ્ઠપણ પાપઘ્ન રહેલો હોય છે તે બરાબર સામે રહેલા પાંચમા સ્થાનના ગર્ભ અને સંતનિનો મારક થાય છે.

કુચૈલિનં તથા કાળં પાવિનમનધીતેનમ્ ॥

મહાકુલં મહુર્વેનિતિ વ્યવસ્થાને ગતા ઘટાઃ ॥ ૧૨ ॥

આ બંદરમાં વ્યવસ્થાનમાં રહેલો કોષપણુ મહ મનુષ્યને મહિનવચ્ચ પહેરનારો, કાણે, પાપપુરિવાજો, વિદ્યાથી દીન, તથા મહાકોલના રોગવળો કરે છે.

આ બંદરમાં સ્થાનપરથી રાગ પ્રકારના ખત્તો, શુભ શત્રુ, દરિદ્રતા, કેદ, રાખા, વિગેરેનું સુખ અને મરણ પછીની મનુષ્યની ગતિ એકદુરુ જ્ઞેવામાં આવે છે. આ સ્થાનમાં એકદર કોષપણુ મહ હોયો ન જોઈએ. તેમાં ખાસ કરીને પાપમહ તો ખીજકુલજ ન હોયો જોઈએ. કારણ કે આ સ્થાનમાં જો મંગલ પડ્યો હોય છે તો તે આખોતી પીડા, અત્યંત ખર્ચ તથા સ્ત્રીની પીડા કરનારો થાય છે અને જો રાત્રિ રહેલો હોય છે તો અનેક પ્રકારનાં સંકટ, કેદ, મારફત, ખરાબ દાહત તેમજ દરિદ્રતા પ્રાપ્ત કરાવે છે. અને એજ પ્રમાણે જો આ સ્થાનમાં ખીજ પાપમહો રહેલા હોય છે તો તે મનુષ્યને તેના મનુ પછી ઉત્તમ લોકની પ્રાપ્તિ થઈ હોતા નથી પરંતુ અપ્રમ થોનામાં જન્મ અપાવે છે તેમજ તેને અમત્તુ કર્મ કરવામાં તરફ રાખે છે; પરંતુ જો આ સ્થાનમાં શુભ મહ રહેલા હોય છે તો તેને મનુ પછી ઉત્તમ લોકની પ્રાપ્તિ થાય છે તેમજ તે હમેશાં સ્વર્ગમાં જ પેસાનો વ્યવ કરનારો થાય છે.

॥ इति द्वादशभावाः ॥

માદો જીવે પંચમે ઘા દસમે ચન્દ્રમા ભવેત્ ॥

રાજયોગે વિજાનીયાત્ સ્વકુલે નાયકો ભવેત્ ॥ ૧૩ ॥

સજનમાં યુર હોય અને પાંચમા તથા દસમા સ્થાનમાં જો ચંદ્રમા રહ્યો હોય તો તેને રાજયોગ જાયણી અને એવા યોગવળો માણસ પોતાના કુળનો મહાત્મ અધિપતિ થાય છે.

સજનમાં સિદ્ધરાશિનો યુર હોય અને દસમા સ્થાનમાં રાજમરાશિનો યદને ચંદ્ર રહેલો હોય, અથવા મેષસજનમાં યુર હોય અને પાંચમા સ્થાનમાં સિદ્ધરાશિનો ચંદ્ર હોય; તેમજ મીનસજનમાં યુર હોય અને ચંદ્ર કર્કરાશિનો યદને પાંચમા સ્થાનમાં રહ્યો હોય અથવા સજનમાં કર્કરાશિનો યુર હોય અને દસમા સ્થાનમાં મેષરાશિનો ચંદ્ર હોય તો તે મનુષ્ય એકી યોગવળ પ્રાપ્ત કરે છે. આ સિવાય ખીજ રાશિઓના યોગો, સાધારણ સમજવા, આવા પ્રકારના યોગ પર જન્મેલો માણસ કુલદીપક યદ કુળનો ઉપધારક બને છે.

માતૃસ્થાને યદા ખીવો લાભસ્થાને યદા શશી ॥

સંજાતો ગ્રહમગ્નસ્થો વિખ્યાતઃ કુલદીપકઃ ॥ ૧૪ ॥

ત્રીજા સુવસ્થાનમાં જો યુર રહ્યો હોય અને અગ્નીઆરમા લાભ સ્થાનને વિષે જો ચંદ્ર રહ્યો હોય તો એવા યોગને વિષે જન્મેલો માણસ પ્રખ્યાત અને કુલદીપક થાય છે.

ત્રીજા સ્થાનથી અગ્નીઆરમુ સ્થાન નવમુ છે અને અગ્નીઆરમા સ્થાપી ત્રીજુ સ્થાન પાંચમુ છે તેથી ઉપર કહ્યો પ્રમાણેનો યુર અને ચંદ્રનો નવપચ્ચ નામનો યોગ થાય

આ સ્થાન પરથી યાત્રા, ધર્મ, ગુરુ, ભાગ્ય, દાન, તપ, કીર્તિ, કોઠશિક્ષણ વિગેરેના વિચાર કરવામાં આવે છે, અને તેથી આ સ્થાનમાં જેમ પાપઘટ્ટો ને હોય તેમ વધારે ઉત્તમ છે. પાપઘટ્ટ જે બળવાન હશે તે વખતે મનુષ્ય ભાગ્યશાલી યશે પરંતુ બીજા કોઈ ઉત્તમ કર્તવ્ય તેના હાથથી યશે નહિ. અર્થાત્ આ સ્થાનમાં રહેલા શુભઘટ્ટો જેમ વિશેષ પ્રમાણમાં હશે તે પ્રમાણે મનુષ્ય તેના ધર્મકર્તવ્ય તરફ વિશેષ પ્રીતિવાળો યશે અને તેના હાથથી યાત્રા વિગેરે ઉત્તમ પ્રકારનાં કાર્યો વિશેષ પ્રમાણમાં યશે અને જેટલા પ્રમાણમાં શુભઘટ્ટ ઓછા અને પાપઘટ્ટ વધારે અથવા શુભઘટ્ટ બીજકુલે હોયજ નહિ તે તે માણસ ધર્મકર્તવ્યથી તદ્દન વિમુખ, યાત્રાદિ ઉત્તમ કર્તવ્યથી રહિત અને હમેશાં અનુચિત કર્મ કરવામાંજ પ્રીતિવાળો યશે અને તેનાં તેવાં કર્તવ્યો ગમે તેવાં સુખ છતાં પ્રગટ યતાં વાર લાગશે નહિ અને તેથી તે તેની અપકીર્તિકારક યજ્ઞ જગતમાં તેને નિન્દ્ય ગણાવશે.

કર્મણિ કૂરા દારિશં પિતૃમાતૃવિવર્જિતમ્ ॥

સૌભ્યં સૌમ્યાઃ પ્રકુર્વાન્તિ રાજસન્માનદાયકાઃ ॥ ૧૦ ॥

આ દશમા કર્મસ્થાનને વિષે જે કુર ઘટ્ટો રહેલા હોય છે તે તે મનુષ્યને દરિદ્રી કરે છે તેમજ પિતાના અને બાઈઓના સુખથી રહિત કરે છે; પરંતુ જે એમાં સૌમ્ય-શુભ ઘટ્ટો રહેલા હોય છે તે તે ઉત્તમ પ્રકારનું સુખ અને રાજા તરફથી સન્માન અપાવે છે.

આ દશમા સ્થાનને રાજ્યસ્થાન કહેવામાં આવે છે. આ ભાવપરથી કોઠપણ પ્રકારના રાજકીય વિષયની વાત, નોકરી, ધંધો, વૈમન, પિતાનું સુખ તથા યજ્ઞ વિગેરે પુણ્ય કર્મનો વિચાર કરવામાં આવે છે. આ સ્થાનમાં કોઠપણ ઘટ્ટ હોય તે અડચણ નથી. જનિ અને મંગળ જે જે કે દશમા સ્થાનમાં મુખ્ય છે તે પણ તે તથા બીજા પાપઘટ્ટો પિતાના સુખને માટે લાભકારક હોના નથી. અને શુભઘટ્ટો ને માટે તે કોઈ કહેવાનું છેજ નહિ, કારણ કે, તે સર્વ ઘટ્ટો પિતાનું સુખ ઉત્તમ પ્રકારનું આપે છે તેમજ રાજકીય સન્માન વિગેરેની તેમજ યજ્ઞાદિ પુણ્યકર્મની પ્રાપ્તિ સત્વર કરાવે છે એમાં સંશય નથી.

લાભસ્થાને વ્રહ્માઃ સર્વેં ચલુલામકલમદાઃ ॥

નજાત્પર્વતિ સૌમ્યાદિકૃતાઃ કુર્વાન્તિ કુંજરાન્ ॥ ૧૧ ॥

આ લાભસ્થાનને વિશે રહેલા સર્વ ઘટ્ટો અને પ્રકારના લાભો તથા ફોનો આપવાવાળા છે. તેમજ તે સૌમ્ય તથા કુર ઘટ્ટો દાવી મેલાવાળો તે મનુષ્યને બનાવે છે.

આ અગીઆરમા લાભસ્થાનને વિશે દાવી, પેશા, માતૃપી વિગેરે વિવિધ પ્રકારના ઐશ્વર્યનો તેમજ સર્વ પ્રકારની ટ્રવ્યપ્રાપ્તિનો વિચાર કરવામાં આવે છે. એટલે આ સ્થાનમાં કોઠપણ ઘટ્ટ હોય તે જાણ દરકત કરતો નથી. આ સ્થાનમાં જે ઘટ્ટ જેટલા પ્રમાણમાં બળવાન હશે તેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્યને ઐશ્વર્યની ઓછી વધની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ સ્થાન પાંચમા સ્થાનની અસર સામે આવેલું છે અને તેથી જે એમાં કોઠપણ પાપઘટ્ટ રહેતો હોય છે તે તે જરાપર સામે રહેલા પાંચમા સ્થાનના ગર્ભ અને સંતનિનો ખારફ થાય છે.

વિહિત શુદ્ધ પંચાંગ તો સાયન પંચાંગજ હોય.

અનુવાદક—રા. કૃષ્ણરામ વહાલજી ભટ્ટ, માધવપુરકર.

(૫૪ ૯૦ થી આગુ)

પછી સુક્ષ્મતાને વાસ્તે કિંયા ને ટેકાણે વિશેષ આચર્યું પડે તે ટેકાણે તે આસ છોડી દબને પદાર્થ જો કે ગતિમાન છે છતાં પણ તેનેજ ચલણ કરી તેની સાથે બીજા પદાર્થની ગતિ માપવી પડે છે. હજારરથ-નક્ષત્રો ને કે સ્થિર છે તો પણ....દિવસનો આરંભ સૂર્યોદય ઉપરથી કરવો ઠીક પડે છે, પરંતુ આ દિવસનું માન અનિયમિત હોવાને લીધે મણિત કરવાને મધ્યમ માનથી આસનારો એક રવિ દૃષ્યવો પડે છે અને તેના પ્રગણે આસનું પડે છે. આ રીતિથી જોતાં અનુ સંપાત ઉપર આધાર રાખે છે ત્યારે વર્ષનો આરંભ સંપાતસંબંધિત હોય તે વધારે સાફ એમ અને પણ લાગે છે. પરંતુ 'યદ્યપિ ગુરુ લોકવિરુદ્ધ નાકરણિયં નાકરણિયમ' આ વાક્યનો અમલ ભરી છે એમ પણ જણાય છે. આ માન પૈકી કયું ખરું, કયું ખોટું; કયું સુગમ, કયું દુર્ગમ; કયું સધાત્મ, કયું અશાસ્ત્ર તેનો કયારેય કાંઈએ વિચાર કર્યો છે? ને વખતે નેવો પ્રસંગ તે તે વખતે તેવું તેવું માન મદણ કરી લેવાય છે.

સૂર્યસિદ્ધાન્તનું વર્ષ માન ૩૬૫ દિ. ૧૫ ઘ. ૩૨ પ. ૩૨ વિ. અને ૨૪ પ્ર. વિ. છે. આ વર્ષ માન મુલભરેલું છે એટલે કે તેને સુધારવું જોઈએ તે ખરું છે. કેરોપંત-ટિપ્પણ-કેતકર પક્ષ એમ કહે છે કે, આ વર્ષ માન નાક્ષત્રસૌર છે, અને આ વર્ષનું માન દમણના સૂર્યમંથ ઉપરથી ૩૬૫ દિ. ૧૫ ઘ. ૨૨ પ. ૫૩ વિ. ૧૩ પ્ર. વિ. છે એમ સિદ્ધ થયું છે. ગ્રન્થોમાં માત્ર ૮ પળનો જ ફરક છે. સૂર્યસિદ્ધાન્તનું વર્ષ માન નાક્ષત્રમાર હોવાને લીધે વારંવાર આરંભ-રમાન-રિધર હોતું જ જોઈએ. પરંતુ તે આઠ પળ વધારે હોવાને લીધે આરંભરથાન ૬૨ સાત સુમારે જોડેલું આગળ આગળ જાય છે. આનું પદ્ધતિ ને કાયમ રહી તો કાલાન્તરે અશ્વિનીનો તારો આરંભરથાન ઉપર આપશે, અને આગળ કેમ પ્રમાણે વારંવાર, કૃતિકા વગેરે તારાઓ ક્રમે ક્રમે આરંભરથાન ઉપર આવી જશે. એટલે કે આ વર્ષ માન ૮ પળ શુદ્ધ કરી લેવું જોઈએ.

સન ૧૬૦૫ માં મુબમમાં ભરાએલા જ્યોતિષસંમેલનમાં નિશાપન-ગણનાંના સર્વ અભિમાની જ્યોતિષીઓએ આને માન્ય કર્યું, પરંતુ ખુબી એવી કરી કે, મધ્યારંભ વખતે સૂર્યસિદ્ધાન્તોક્ત વર્ષ માન લઈ રવિ પણ તદ્વતરૂં લીધો. અખતારા શકે ૧૮૨૬ માંના

"એટલા દીસબહાર" ની ખુસબો હવામાં બહુક બહુક થઈ રહ્યું છે.

૨૨/૨૩ દરમ્યાનના લીધા અને અમનગતિ પદ વિકળા ઉપર અને પદ વિ. ની અંદરની લીધા, અને આરંભસ્થાન અમનનાંશાનુરૂપ લીધું. આ પ્રમાણે અંચારંભ વખતે સ્વીકારેલી વાત અલ્પ કરવી એમ બહુમતિથી ક્યું. પછી દક્ષપ્રત્યય સાથે સર્વ મહેતે ખીજ સંસ્કાર આપી તે અંચારંભ વખતે પ્રત્યક્ષ વેધ સાથે મહે તેવી રીતે અંચ કરવો.

જો કે વર્ષમાન સૂર્યસિદ્ધાન્તોક્ત લેવામાં આવ્યું અને તેજ સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે રવિ પથ લીધો તો પથ અમનનાંશ તે સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે લીધા નહિ, તે ૨૨ / ૨૩ દરમ્યાનના લીધા એટલે કે અલ્પલાઘવીયજ કે તેને મલ્લતા લીધા. "મેષવિષુવ દિવસે અંધાગત રવિ અને સાયનને મેષાદિ અને વચ્ચે જે અંતર પડે તે અમનનાંશ" એવું અમનનાંશનું લક્ષણ છે તે લક્ષણ પ્રમાણેજ અંચારંભ વખતે અમનનાંશ લીધા.

અમનગતિ એટલે કે સંપાતગતિ વાસ્તવિક ૫૦.૧ વિકલા છે. પરંતુ વર્ષમાન પછી અધિક હોવાને લીધે તે ગતિ ૫૮ વિ. ની ઉપર અને ૫૯ વિ. ની અંદરની લેવામાં આવી. આરંભસ્થાન અમનનાંશાનુરૂપ લેવાનું સ્વીકારવામાં આવ્યું તે પછી, યોગ્ય થયું. આ આરંભસ્થાન કમિટીના આરંભસ્થાન પૂર્વે સુમારે ૪ અંશ ઉપર છે.

આ પ્રમાણે મુખ્યની સમાજે ઠરાવ્યું હતું. અને તે લોકગાન્ય દિક્કળની અનુમતિથીય ક્યું હતું. આ અંચારંભ કાલની સ્થિતિ એટલે કે અંધતા પાંચોજ નંખામે. આ પાયા ઉપર જે કમારત ઉભી કરવાની હતી તે ખીજ સંસ્કૃત અમનગતિ લાઇ અને સર્વે મહેતે ખીજ સંસ્કૃત કરી લાઇ ઉભી કરવામાં આવી છે. માત્ર વર્ષમાનનેજ દાઢપથ સંસ્કાર દેવામાં આવ્યો નહિ પરંતુ અમનગતિ શુદ્ધ કરેલી હોવાથી વર્ષમાન શુદ્ધ નાક્ષત્ર સૌર સીમા પ્રમાણેજ થયું. સૂર્યસિદ્ધાન્તના વર્ષને અંડપશોભાનો અધિકાર માત્ર મંગ્રો, અંચારંભ વખતે સૂર્યસિદ્ધાન્તના વર્ષમાનને પ્રથમ અર્ધ આપવામાં આવ્યો એટલુંજ, પછી વર્ષમાનના નાક્ષત્ર સંસ્કાર સ્વીકાર્યું.

સાંગલીમાં સમેલન થયું. તેમાં વિશેષ આટલું કરવામાં આવ્યું કે આરંભસ્થાન ઉપર "નિઃશરે દેવતીયોગ તારાને" મુકવામાં આવ્યો. ખાંડીની સુધારણા મુખ્યના ઠરાવાનું રૂપજ છે. પથ આરંભસ્થાન ૪ અંશ પાછળ ખેંચવાને લીધે મેષાદિ નિરચન સંક્રાન્તિ ૪ દિવસ પાછળ આવવા લાગી અને અધિક ભાસમાં પથ ગિનનતા આવવા લાગી.

તાપર્ષ એટલુંજ કે, સાંગલીના ઠરાવ અને મુખ્યના ઠરાવમાં જે વિશેષ દેખાય છે તે ફક્ત એકજ ઠેકાણે અને તે ઠેકાણે આરંભસ્થાન, અને આમાં ક્યું પડે અને ક્યું ખોટું કઇ વાત મુક્તિભરેલી અને વ્યવહાર્ય અને કઇ અમુક્તિક અને અવ્યવહાર્ય તેનો આપણે વિચાર કરવો જોઈએ.

મુખ્યમાં બેગા મયેલા જ્યોતિષવિદોએ પરપરા કાયમ રાખી સુધારણા પત કરી છે. આ સંબંધમાં કેસરીના સંપાદક લો. આ ટિળકે તા. ૬ માર્ચ સને ૧૯૦૫ ના કેસરી માં ચોતાનો ખત પ્રકટ કર્યો હતો. તે નીચે પ્રમાણે:—

(અપૂર્ણ.)

"કામીનીઆ" જોઈએ આ જમાનાનું ફોટોમંડ તેલ છે.

વેધ તથા વેધશાળાઓ

લેખક:

ન્યોતિયાચાર્ય-સિદ્ધાન્તવાગીશ-પંડિત-ચતુર્ભુજ લાધારામ ત્રિવેદી.

વ્યથ તોડને ધતુ ઉપરથી વેધ રાખ્ધ સિદ્ધ થાય છે, અને એનો અર્થ દષ્ટિ રાસાકા, યષ્ટિ (સાકડી) તેમ નલિકા અથવા કાષ્ઠપથ્ય ચંત્ર (Instrument) દૂરથીન (Telescope) આદિ વચ્ચે રાખી આંખો વડે જે મહો અથવા નક્ષત્રો તેમ કાષ્ઠપથ્ય આકારા અથવા પૃથ્વી ઉપરની વસ્તુ જોવામાં આવે તેને વેધ કહે છે. અર્થાત્ તે દષ્ટિચંત્ર અથવા રાસાકા અથવા ચંત્રથી આકારાની અથવા બુમ્બની વસ્તુનાં ચિંત્ર (જોળો) અથવા આકાર મધ્યે ભાગે દષ્ટિરથી મુદ્ધ વડે વિધાય છે, તેથી પથ્ય તેને વેધ કહે છે; અને તે કેવળ દષ્ટિથી કરેલો હોય તેને દષ્ટિવેધ, અને ચંત્રથી કરેલો હોય તેને ચંત્રવેધ, કહેવામાં આવે છે. અને તેવાં વેધ કરવાનાં ધણા પ્રકારનાં સાધનો જે સ્થાનમાં સ્થિર કરી રાખેલાં હોય તેને વેધશાળા (Observatory) કહે છે.

હિંદુસ્થાનમાં વેધ લેવાનો રિવાજ ક્યારથી થયો?

પર્યાપ્ત પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો કહે છે કે ભારતવર્ષમાં પ્રાચીન સમયમાં અર્થાત્ વેદ રચનાના કાળમાં તેમ વેદાંગ રચનાના કાળમાં વેધ લેવાનો તેમ વેધશાળાઓ બાંધવાનો રિવાજ કાષ્ઠપથ્ય ટેકાંજો જોવામાં આવતો નથી, તેમ પ્રાચીન કાળમાં ભારતના સોડો વેધને સમજતા પથ્ય ન હતા, અને ત્યાર બાદ પાશ્ચાત્ય દેશોથી તેમ ઓક વિદ્વાનો પ્રસેધી ભારતના સોડો ન્યોતિય વિદ્યા શીખેલા છે, અને પાશ્ચાત્યોએ તો હળદર દોડ હળદર વેધ પૂર્વે પથ્ય વેધ સિધા છે, અને નેચો ઉપરથી મહોની ગતિ સ્થિતિ જાણવાનાં ફેરલાંક મંજાંકો તેમ ખગોળ અને બુગોળની વસ્તુઓના સિદ્ધાન્તો ફેરબા છે; પરંતુ આ પ્રમાણે તેમણે માનવું ધણું બસબરેલું છે, કેમકે ભારતવર્ષની અંદર આનાદિ કાળથી સ્વેધ પ્રકટ થયેલા વેદોમાં પથ્ય એટલો બધો ન્યોતિયનો વિધય મળી આવે છે કે જે જ્ઞેધ એમ સિદ્ધ થાય છે કે સષ્ટિની પૂર્વે પથ્ય ભારતવર્ષની અંદર ન્યોતિય સામ્ય ધણું ઉત્તર દશામાં હવું, અને વેધ લેવાનો સંબંધ ન્યોતિયશાસ્ત્રની સાથે મણેજ અંગમનો હોવાથી તેમ અચુતરી કરી લાવેલી કાષ્ઠપથ્ય વસ્તુનો નિષ્ક્રમ વેધ વગર ન થઈ શકતો હોવાથી, ખગોળની બધી વસ્તુઓ અનુમાન પ્રમાણથી અને ગણતરીથીજ આવતી હોવાથી, તેમની ખરાખોટાની પરીક્ષા કરવા માટે અર્થાત્ પ્રત્યક્ષ જોવા માટે વેધનું શરણ લેવું પડતું હોવાથી, ફેરલીક બાખતો તો પહેલાં ચારવાર વેધ સિધા વગર સિદ્ધ પથ્ય ન થતી હોવાથી, ભારતવાસિઓએ તેવી બાખતોનો નિષ્ક્રમ ધણી શોધપૂર્વક કરેલો હોવાથી, અને પ્રત્યક્ષમાં ચંત્રવેધની નદિ પથ્ય દષ્ટિવેધની બાખતો ધણે ભાગે જોવામાં આવતી હોવાથી, ભારતવર્ષમાં વેધ લેવાની

"ઓટા દીલખહાર" ની ખુશખો ધણીજ દીલખુદ છે.

પરંપરા અનાદિ કાળથીજ છે એમ સિદ્ધ થાય છે. એ અનાદિ કાળથી ન માનીએ અને પાશ્વત્ય સોડોના કહેવા પ્રમાણે વેદ, વેદાંગ તેમ સૂત્ર આદિના સમય પાંચ હજાર, ૫૦૦૦ વર્ષની અંદરનો પણ માનવામાં આવે તોય ને સોડો કરતાં તો ભારતવર્ષમાં આ બાબતની ચર્ચા પહેલાંથીજ છે એ નિર્વિવાદ સિદ્ધ છે. જે કે વેદ, વેદાંગ અને સૂત્રોમાં કોઈપણ ઠેકણે પ્રત્યક્ષ વેદનું અથવા વેદાલયોનું વર્ણન જોવામાં આવતું નથી. પણ તે સંબંધી ધણી બાબતો મળી આવે છે કે જે વેદના જ્ઞાન વગર; અથવા ખગોળના જ્ઞાન વગર તેમ આકાશ તરફ સુદૃઢ ચત્રાકાર જોવાના રિવાજ વગર સખી શકાયજ નહિ. એ પ્રત્યક્ષ રૂપે નહિ લખવાતું કારણ એટલુંજ છે કે પ્રાચીન કાળમાં ભારતવર્ષની અંદર લખવાનો રિવાજ ધણે ભાગે ન જોવામાં આવતો હોવાથી અને બધી બાબતો મોટેથી શીખવા તેમ શીખવવાનો રિવાજ હોવાથી તેવાં સ્પષ્ટ ઉદાહરણો મળતા નથી, પણ તે સંબંધી બાબતો અર્થાત્ અદનક્ષત્રોની ગતિ, તેઓના આકારો, અને ગ્રહણો સંબંધી કથાઓ તેમ ચંદ્રની શુક્લ વૃદ્ધિ, અને શુક્રોન્નતિના વિષયો, ધૂમકેતુ આદિ સંબંધી ધણી બાબતો ઋગ્વેદ તેમ વેદાંગોમાં મળી આવે છે. જેમ કે:-

યં વૈ સૂર્ય સ્વર્ભાનુસ્તમસા વિષ્વદાસુરઃ ।

ભત્રપસ્તમન્વર્વિદ્ય હ્યન્યે અશકનુવન્ ॥ ક્ર. સં. પૃષ્ઠ૧૦-

જે સૂર્યને રાહુ નામના રાક્ષસે અધિકાર વડે આગ્રહાદિ કર્યો તે વિદ્યાને અગ્નિ સારી પેઠે જાણતા હતા. અને બીજાઓ આ બાબતમાં અસમર્થ હતા, આવા પ્રકારે ગ્રહણની બાબત જોવામાં આવે છે તેથી ઋગ્વેદ કાળમાં પણ તેઓને પૃથ્વીની, હાવાથી અગ્રમંદળ અને ચંદ્રથી સૂર્ય ગ્રહણ થાય છે એ જ્ઞાન હતું અને તેથીજ તંમ શબ્દ અને રાહુ શબ્દ ઉપજા મંત્રની અંદર તોખા તોખા લખેલા છે અને પુરાણમાં લખેલાં રાહુકર્ત્ત્વે ગ્રહણ અને જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં લખેલ બૃહાંપાકર્ત્ત્વે ગ્રહણ છે. એ બાબતના વિરોધનો પરીહાર જેમ ભારકાશ્યાયે કરેલો છે તેમજ આ ઉપરના મંત્રમાં પણ છે, અને તે ગ્રહણનો સ્પષ્ટ મેહાકાળ પણ જાણતા હતા એ બાબત પણ સ્પષ્ટ થાય છે. ભારકાશ્યાયે ગ્રહણની બાબતનો વિરોધ પરીહાર નિર્ણે પ્રમાણે કરે છે:-

સંહુઃ કુમામળલગઃ શશાઙ્ગઃ શશાઙ્ગઃ છાદયતીનાષિચ્ચન્ ॥

તમોમયઃ શમ્બુચરપ્રદાનાત સર્વાંગમાનામવિરુદ્ધમેતત્ ॥

સિદ્ધાન્તશિરોમણિ-ગોલાધ્યાયઃ.

અધિકારરૂપ રાહુ નામનો રાક્ષસ ગદાદેવના વરદાનથી પૃથ્વીની છાયામાં પ્રવેશ કરી ચંદ્રમાને ઢાંકે છે, અને ચંદ્રમાં પ્રવેશ કરી સૂર્યને ઢાંકે છે, એમ માનવાથી પુરાણ અને ન્યોતિયથી બતાવેલા વિરોધની એકવાક્યતા યથ જાય છે.

પથ દિ પંચદશ્યામપક્ષીયતે પંચદશ્યામાપૂર્યતે (જૈ. ત્રા.)

આ ચંદ્ર અમાવસ્યાએ ક્ષીણ થાય છે અને પૂર્ણિમાએ પાકો પુરો થાય છે, એ ચંદ્રનાં ક્ષય વૃદ્ધિની બાબત તૈત્તરીય બ્રાહ્મણમાં મળી આવે છે તે ઉપરથી ચંદ્રનાં ક્ષય વૃદ્ધિનું જ્ઞાન તેઓને સારી પેઠે હતું, અને તેઓ ચંદ્રની કલાકાપ અને કલાવૃદ્ધિ પણ જોતા હતા એ સ્પષ્ટ જણાય છે.

[અપૂર્ણ]

“ગોડ મેન્સરાઇઝ ટ્રેસ સોલર” માથાનો દુઃખાવો મટાડે છે.

આકાશમાં ચમત્કારિક દેખાવ.

કોલંકાપુરે આવે તા. ૨૫-૨૬ સપ્ટેમ્બરે એટલે મંગળ ને શુક્રવારે સવારે ૬ થી ૨ વાગ્યા સુધીમાં આકાશમાં ચમત્કારિક દેખાવ માલમ પડ્યો હતો. એતો દેખાવ તા. ૨૩ મી સપ્ટેમ્બર ને રવિવારે મુંબઈમાં જોવામાં આવ્યો હતો, એવું એક ખેડીના કામગીરથી મને માલમ પડ્યું હતું. તેમણે એ દેખાવ જોઈને વહેતો જોવાથી અનુભવ થઈને મને લખી જણાવ્યું હતું. જ્યાંયાં મેં લખ્યું હતું કે એવા દેખાવથી કદી કાંઈ ભય આવી પડવાની નીશાની જણાય છે. એવોજ વિચાર ધર્યા માણસોએ જાહેર કરેલો હતો, એમ આપના પત્ર પરથી જણાય છે.

પણ સૂર્યની આસપાસ કાળા વાદળો રખી ચક્રના દેખાવ વીશે હું જુલોતો ન હોઈ તો મારા એક હોંદુ પંડિત મિત્રે મને “વિચિત્ર જ્ઞાનમંડાર” નામિ સંસ્કૃત ભાષામાં પ્રગટ થયેલા પુસ્તકને આધારે જુલોતો કયો હતો. જે પુસ્તક વાંચી જોવાને હું વિદ્વાન વાંચનારાઓને સૂચના કરું છું.

પણ અનુભવ શું કહે છે ?

આગમ મેં એવા વિચિત્ર દેખાવો જોવલા છે, અને તેનાં પરીણામો તપાસેલાં છે. તે ઉપરથી મેં મારા મજકુર ખેડીને લખી જણાવેલું કે કોઈ આસપાસની “સેક્ટો” માણસોની નજરની વિસ્તારની જગ્યા કે જગ્યાઓમાં પવનનાં તોફાનો અને ધરતીકંપો થશે. ના, એટલુંજ નહીં પણ જંગલોમાં આગ વરસી રહે છે, જવાળામુખી પર્વતો ફાટી જાય છે, દરીઆમાં મંતરસ પાણીના વમલો થઈ તેમાં સ્ત્રીઓ સપડાઈ નાશ પામે છે. ભયંકર રોગો અને વાવાઝોડાના તોફાનો, મેગનેટીક સ્ટોર્મ્સ, અને કના જગ્યાઓમાં એટલીની આગો લાગે છે, કાલસાના જયા અને કાલસાની ખાણોમાં પ્રગટા થાય છે, તોફાનોને લીધે પહાડ જેવાં મોળાં ઊંચાં ઉડે છે, ને શહેરોનાં શહેરો નાશ પામે છે. આ સર્વમાંથી એક વખતે એકથી વધુ કહેવો વરસે છે.

દમણા સૂર્યના ધ્રાવણોની મોસમ સાલતી હોવાથી તેમાં આપકતરી રીતે આવી આવડતોને કારણે મને છે.

વળી ક્રમનસીય સંજોગો એ છે કે “હાથ ખગોળશાસ્ત્રીઓ (Astronomers) અને જ્યોતિષ વીદ્યા જાણનારા (Astrologers) પૃથ્વી પર ભયંકરે આક્રમી પડવાની આગાહી કરવામાં એકમત થયેલા છે. તેઓના જણાવવા પ્રમાણે ક્રાન્સ, હટલી, ઝીસ લીગેરે યુરોપના મોટા ભાગે ધરતીકંપથી નાશ થશે. તે પણ અનિષ્ટની વાત છે, એટલામાં તો ધરતીકંપે ભાવનનો

“એટો દીલખહાર” જુદા. જુદા જુલોતોનું ચુગાધિથી ભરેલું સેન્ટ છે.

નારા લાવી મુકીને આ આગાહીના થોડાક જાગ બોલતની સંચાઇ પુરવાર ફરી આપી છે. હવે પછી શું થશે તે ખોદાને હસ્તક વાત છે. પણ મને ધડી ધડી એજ વિચાર થાય છે કે મુંબઈ શહેર જ્યાં સીચવસ્તીવાલા ટાપુને ખોદા બચાવે !

તા. ૨૩ મીએ મુંબઈમાં સંધ્યાના ધામાં દેખાયા તેની આગમ્યના દિવસોમાં ધરાન ને બીજા મુમકોમાં ધરતીકંપો થયા હતા. કેટલીક જગ્યાએ નારા પામી હતી. પાછળથી આવા આંચકા કાઢિયાવાડ વાંકાનેર ખાતે અને સીમલાથી ૫૦૦ માઇલ દૂર વિસ્તાર પડેલી જગ્યાઓમાં લાગેલા જણાયા હતા, એટલુંજ નહીં પણ તા. ૨૭-૮-૨૩ની રાતે લખનૌ નજીક ખેરી નામે જગ્યાએ, ૨૪૫ ધન્ય ધોધમાર વરસાદ પડી ગેમતી નદીમાં બારે હોળના પાણી ચડ્યાં ને હજી કતરી ગયા નહીં કે તુરતજ બીજી રેલ ચડવાના સમાચાર ફરી હરદેખે. વધુ ખરાબીએ દુનિયાના બીજા ભાગોમાં શી થઇ છે, તે આપણને માલમ નથી.

અને એ
આદિ સંજ.

શી. દીનશા કાદાભાઈ દોરડી.

નવસારી.

શર

ને સંધ્યાને

પેટાં જાણતા હતા.

જાણત જોવામાં આવે.

અને ચંદ્રથી સંધ્યા અદ્ય

હવેલા મંત્રની અંદર તોખા જની આસપાસ વરસાદની ફમાન.

જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં લખેલ ભૂજગરૂપની ડાયામાં જણાવે છે કે ગયા મંગળવારે અને શુક્રવારે ભારકારાચાં કરેલા છે તેમજ સની વખતે ૧૦ અને ૨ વાગ્યાની વચ્ચે આકાશમાં સુરજોની પણ જાણતા હતા એ જાણત પછી ત્રણ રંગુ જોળ કુંડાળું નજરે પડ્યું હતું. જેની કીનારીમાં પરીકાર નિચે પ્રમાણે કરે છે:-

રાહુ: કુમામળલગ્નચક્રતા હતા. આ કુંડાળાની એક તલવીર માને પડીઓ પણ સમોમય: શમ્ભુવરપ્રદાનાત દેખાતો હતો. આ બે બનાવ જોઈને શહેરના

જિજ્ઞાસુની નીરાનીજ માનવા લાગ્યા.

અધિકારરૂપ રાહુ નામનો રાક્ષસ મહાદેવના વરદાનથી

ચંદ્રમાને ઠાંકે છે, અને ચંદ્રમાં પ્રવેશ કરી સંધ્યાને ઠાંકે છે, એ જ્યોતિષથી બતાવેલા વિરોધની એકવાક્યતા થઇ જાય છે.

આગાહી.

પ્રથમ દિ પંચદશ્યામપક્ષીપતે પંચદશ્યામાપૂર્ણતે

આ ચંદ્ર અમાવાસ્યાએ ક્ષીણ થાય છે અને પુર્ણિમાએ જણાવે છે કે મહાભાજના ચંદ્રના ક્ષય ક્ષિપ્તિની જાણત તૈત્તરીય આલ્પમા મળી આવે રહિતુ જ્ઞાન તેઓને સારી પેટ હતું, અને તેઓ ચંદ્રની કલાકે કે. આ. ૧૯૨૩ ની તા. ૧૯ મી. હતા એ સ્પષ્ટ જણાય છે.

“ઓડ મેન્સસાઇ ઝેસ સોલવ” માથાતે નવું જીવન આપે છે.

વિધિનુ વૈચિત્ર્ય

અથવા

પ્રબોધિ પાટલ પુખ્ત.

લેખક:—

બ્રહ્માનંદ.

(સર્વ હક લેખકને સ્વાધીન છે.)

(૧)

સુખ રાત્રિ શ્રીખમ મનુતણી નમ ચંદ્ર ચળકે તેજથી,
સાતો સુગાન્ધત પુખ્તચવનો પવન જાણે હેતથી;
ઉદાન કું એક ખીણું હતુ નવનવિન વૃક્ષોથી ભર્યું,
પુષ્પો ખીણે જ્યાં પ્રેમથી તે ઉપર તેજ હતું હતું. ૧

શોભા અક્ષાકિક દીસતી પાસે તરંગે ઉછળતું,
મીનજાળ કુદકાર કરે એવું સરોવર ત્યાં હતું;
ખોદ્યા પવલ પાપાણી ત્યાં ઘાટ તટ ઉપર ઘણા,
ખીણે કમળ જ્યાં જલમહો સાદર્થમાં ત્યાં શી મથા. ૨

એક હતો ડો કર્મથી તટ ઉભય પર જુદાં પડી,
વિરહોસધિયું ચર્ચિત ચક્રો પત્ની તેની તે બંડી;
ઝાટો તણા ત્યાં જુદાંમાં ફરજાવતાં ખાંખો ધીમે
માળામહો દિલકાર કરતાં અન્ન પડીઓ રમે. ૩

પડતાં સરોવર જીર્ણમાં ફરણી સુંધામય ચંદ્રનાં,
જળકેવડ મિશ્રિત જલમહો ત્યાં અદ્યેપ શુ આનંદમાં;
ઉદાનરસનાં લજ્જોળા હની સરોવર-મધ્યમાં,
તે રચાન સુંદર મઠ પડ્યું સર્વ જનનાં વૃદ્ધમાં. ૪

ત્યાં રમ્ય શોભા નિરખવા એ શ્રીખમની રજનીતણી,
આવ્યો સુખધુ રનેહથી ને પ્રીત જલકાવે ઘણી;
બે બેન સાથે જાત તટપર—જાંક જ્યાં—મુક્યો હતો,
તે ઉપર એસી શાન્ત ચિત્તે ચંદ્રને જોતો હતો. ૫

મરિક્તપાણિદૈવજ્ઞ શૃણુયાત્પુત્રજન્મનિ ॥ સ્વયં વા જાતકં પ્રાહઃ ચિન્તયે-
 ચ્છાસ્ત્રયોગતઃ ॥ ૧૧ ॥ લગ્ને માતૃપિતૃસુતાવકેન્દુકુજકેતવઃ ॥ રવિસૌરિકુજા
 પ્રતિ દ્વિતીયે માતરં તથા ॥ ૧૨ ॥ બુધસ્તૃતીયે જનનોં ચતુર્થે રાહુરાત્મજમ્ ॥
 પશ્ચમેકેન્દુમન્દારાઃ પિતરં સોદરાત્મજઃ ॥ ૧૩ ॥ ષષ્ઠે સપાવકશ્ચન્દ્રો દ્વિતિ
 પુત્રેણ માતરમ્ ॥ સપ્તમેપિ તથા. પાપા નિહન્તિ જનનોં નિજામ્ ॥ ૧૪ ॥
 અષ્ટમે નવમે ચૈવ તનયં દ્વિતિ ચન્દ્રમાઃ ॥ દશમેપિ તથા પ્રોક્તો ને કેન્દ્રે દેવ-
 પૂજિતઃ ॥ ૧૫ ॥ ઇકાદશસ્યા ભયદાઃ સર્વકામફલપ્રદાઃ ॥ દ્વાદશે રવિમંદારાઃ પિતૃ-
 માતૃસુતાંસ્તથા ॥ ૧૬ ॥ આદિત્યચન્દ્રમન્દાશ્ચ પશ્ચસપ્તવિયદ્ગતાઃ ॥ નિત્યન્યુસ્તે ક્રમાત
 પુવમાતૃતાતાન્ન સંશયઃ ॥ ૧૭ ॥

પિતાએ પુત્રજન્મ સમયે સાત્રીય ગીત પ્રમાણે સારા જોશીને બોલાવી દક્ષિણ આપી,
 બાલકનું બનિષ્ઠ જ્વેરવસ્તુ, અથવા તો વિદ્યાનું પિતાએ પોતેજ શસ્ત્રાનુસાર પુત્રનું જનક-
 બનિષ્ઠ જોવું. ૧૧. જે લગ્નમાં સૂર્ય, ચંદ્ર, મંગલ અને કેતુ એ નિર્જળ હોય તો
 માતા, પિતા અને પુત્રને નેષ્ટ ફળ આપે, અને જે દ્વિતીય સ્થાનમાં સૂર્ય, શનિ અને
 મંગળ એ ત્રણ હોય, તો માતાને નેષ્ટ ફળ આપે. ૧૨. ત્રીજે બુધ હોતાં માતાને
 નેષ્ટ છે, અને ચોથા ભાવે રાહુ આવ્યો હોય તો જન્મનાર બાળકને કષ્ટ આપે. વળી
 જે પાંચમે સૂર્ય, ચંદ્ર, શનિ અને મંગળ એ સાથે હોય તો. તે પોતાના પિતાને
 બાંધણે અને પુત્રને સહિત નેષ્ટ ફળ આપે છે. ૧૩. જે છઠ્ઠા સ્થાનની અંદર
 પાપઅદ્યુક્ત ચંદ્રમા હોય તો તે જન્મનાર અને તેની જન્મેતાને નેષ્ટ ગણાય.
 અને તેથીજ રીતે સાતમે પણ પાપઅંક માતાને કષ્ટ આપનારો ગણાય છે. ૧૪. જે
 આઠમે. અથવા નવમે ભાવે ચંદ્રમાં આવ્યો હોય તો તે અને દશમે રહેલો આ ચંદ્રમાં
 પણ જે દેવ સ્થાનમાં શુક્ર ન આવ્યો હોય તો બાળકને નેષ્ટ છે. ૧૫. જન્મનાર
 બાળકને ગમે તે શુભ, તથા પાપ અંક લાભ સ્થાનમાં કે અગ્નીઆરમે ભાવે આવ્યા હોય
 તો તેઓ દરેક શુભ ફળને આપનાર છે. પરંતુ જે આરમે સૂર્ય, શનિ તથા મંગલ
 એ કુર અહો હોય તો તે પિતા, માતા અને પુત્રને ભય આપે છે. ૧૬. સૂર્ય, ચંદ્ર અને શનિ
 એ કુમે કરી પાંચ, સાત ને દશમે ભાવે આવ્યા હોય. તો તે અનુક્રમે પુત્ર, માતા, અને
 પિતાને નેષ્ટ છે. ૧૭.

રુદ્રમ્વાનસ્થિતાઃ સર્વે ગ્રહાઃ પ્રાણહરાઃ શિશોઃ ॥ તસ્મિન્સ્થિતો ધરાસુત
 માંતુલસ્યૈવ મૃત્યુદઃ ॥ ૧૮ ॥ ડલયે ભૂમિષ્ણુસ્તુ સપ્તમે સહજે ધને ॥ સૂર્યસૌરો
 વદિ સ્વાતામ્ સંયો મરણસૂચકો ॥ ૧૯ ॥ દિવુકે શક્તિભાનોં ચ રુદ્રમે વદિ
 ભૂમિજઃ માતૃમરણમાવષ્ટે સગરપ્રાદ્ર સંયોગ ॥ ૨૦ ॥ દ્વાદશે મન્દસ્પર્શો
 ક્ષીણચન્દ્રસ્તુ સપ્તમે ॥ પિતૃમરણદઃ સંયઃ ॥ શુભદષ્ટેઃ શરત્રપે ॥ ૨૧ ॥

જે બાળકને આઠમે કોષ્ઠપણ અહો આવ્યા હોય તો તે રિષ્ટ યોગ આપે છે. અને તેમાં
 જે મંગળ આવ્યો હોય તો મામાનું મૃત્યુ કરે છે. ૧૮. જે લગ્નમાં મંગળ હોય
 અને બીજા, ત્રીજા, અને સાતમા ભાવે સૂર્ય તથા શનિ જન્મે આવ્યા હોય તો તે
 તત્કાળ બાળકનું મરણ આપે. ૧૯. જે ચોથે ભાવે ચંદ્રમા હોય અને સાતમે ભાવે
 મંગળ આવ્યો હોય તો સાત રાતની અંદર માતાનું મરણ અનાવે છે એમાં સંશય
 નથી. ૨૦. જે આરમા આવેલે સૂર્ય તથા શનિ પાંચા હોય, અને ક્ષીણ ચંદ્રમા
 સાતમે ભાવે આવ્યો હોય તો તે તત્કાળ પિતાના મરણને સૂચવે છે. પણ અહો ઉપર
 શુભ દષ્ટિ હોય તો ત્રણ વર્ષ પિતાનું મરણ સૂચવે છે. ૨૧. [અપર્ણ]

વાળ વધારવાનું મુખ્ય સાધન “કામીનીઆ યોગદલ છે.”

પાર વાળી જવા પછી સાચાંદાસ પચૈત જવાના કોશ.

મહિના	ગરબારી	રેલુઆરી	માર્ચ	એપ્રિલ	મે	જૂન	જુલાઈ	ઓગસ્ટ	સપ્ટેમ્બર	ઓક્ટોબર	નવેમ્બર	ડિસેમ્બર
-------	--------	---------	-------	--------	----	-----	-------	-------	-----------	---------	---------	----------

ભારતીય જ્યોતિષ—ચંદ્રોદય ઓફીસ તરફથી દરેક વ્યાપારી લાઘ્યોને—સૂચના.

આ સંબંધમાં સાચાન એસ્ટ્રોનોમી અને નિરિચન જ્યોતિષ પ્રમાણથી અમુક ટાઇમ માટે
દ્રવ્ય નિશ્ચય વર્તમાન અને ભવિષ્યના અમયને સાર [પાશીતાણાવાળા] દ્વારા
અધિકાર અમદાવાદ-એમ-ને મહેતા જેન તરફથી મળેલ પ્રીડીકશન
બાબતનો વરતારો

ચાનુ નીચે લખી દરેક વસ્તુઓમાં વધારે ધિમેધિમે ઉંચ ગયેલ ભાવોથી જે
નમળાઈ [મદી] ચાનુ છે તે ચાન તા ૨૫ અષ્ટોત્તરથી કાષ્ટ
બાબત વિશેષ પ્રમાણમાં જોરવાળુ વનજી પકડશે તેમાં દરેક બજારમાં ખીઝનેસ
કરનારા દરેક લાઘ્યોએ બહુ સલામતિ જાળવી, જ્યોતિષ-ચંદ્રોદય
માના અક ૪ મા આપેલી પ્રીડીકશનના આધાર પર દૃષ્ટિ નાખી તે પ્રમાણે બજારોની
ચાલ તપાસી પ્રમાણ મુજબ કાષ્ટ અનુકુળતા જણાવે,

કાપડ-શેર્સ-કોટન-ચાદી-અને-શીડસમાં

અળસી-એરહા-સરકી-(વગેરે પ્રીડીકશનમાં

સચવેન ટાઇમની લગભગ સુધી રેણુ કરનારે સંબાળવું સગમ ત્યા સુધી વધારા ભાવો
નીચે ગમડાતરફેથી —

આના બજાર સંબંધમાં અકટોત્તર તા ૨૫ લગભગથી ચાનુ ચાનની નમળાઈ ની અમર
મેળી વધારના પ્રમાણમાં ફાર્માસિજ લાજી થતી જણામે માટે સર્વેએ
રોસ તેમાં મદુ સંબાળથી કય (લેણ) નહિ કરનારે જ્યોતિષ-ચંદ્રોદયના
પ્રીડીકશનમાં આપેલ ગમડાની લગભગ પોતાનો મગાવ જાળવી લેવો
અનુકુળ જણાય છે

આ બજાર સંબંધમાં પણ તે ટાઇમ સુધી વધારે પ્રમાણમાં નમળાઈ પડી જશે ટાઇમ
કાપડ બાદ નીચા ભાવોમાં ધિમી માગની સરખાત ચવાને લાંધે બજાર ધિમે ધિમે
અમુક પ્રમાણમાં સુસારો મેળવશે

આ બજાર સંબંધમાં એમજીની આખર તારીખ લગભગમાં પ્રથમ વધી ગયેલ
કોટન, ચાદી ભાવથી ચંદ્રોદયમાં આપેલ પ્રીડીકશનના ટાઇમ લગભગ સુધીમાં
સીડસ, વીગેરે ભાવો ઉંચા નહિ જઈ શકેને વધારે ધગારો મેળવશે

દ્રવ્યનિશ્ચય અધિકાર સંબંધના અમુક અમુક અમય પર જ્યોતિષ-ચંદ્રોદય ગાનિકમાં
પ્રીડીકશન ભાવોનો વરતારો આપરામાં આવશે

હી ભારતીય જ્યોતિષ ચંદ્રોદયના

મંપાદક — પંડિત મણિશંકર હરિશંકર જોશી.

ગદા ઘીલીંગ ડાકોઝ્લાઝ — મુબઈ ૭

લગભગમાં કે મીટીંગમાં જોઈ ત્યાં જોઈ દીવગદાઝ વાપરવું.

ભાવેનો વરતારો.

ભારતીય “જ્યોતિષ-અદ્રોહ્ય” પત્રના સંપાદક પંડિત મણિસંકર હરિશંકર નેશીજીએ.

હોમેને, અર્ધોધી એમ. જી. મહેતા જેન તરફથી એક પ્રીટીક્સન દ્રવ્યનિશ્ચય-અધિકાર સંબંધમાં આવના ટાઇમ માટે મંગેજુ છે. તે તે અદ્રોહ્યમાં આવવાથી અમદાદિ અત્યંત દેવાને લઈ ચદ્રોહ્યપર વધારે વજન પડી શકશે. એમના પ્રીટીક્સનને બહુમતે ઘણા આંકો સાથે સત્વ નીચડે છે તેવાજુ ટાઇમ માત્ર અનુભવમાં આવેલ છે જેથી આ વખતે મંગેજુ પ્રીટીક્સન તેઓની આના લઈ તમારા તરફ નીચે મુજબ લખી મોકલાવેલ છે.

દ્રવ્યનિશ્ચય અધિકારમાં સમર્થ-અદર્થ થવાપણુ આવેના પ્રીટીક્સન-સંબંધમાં મીઠ શેરા મુખ્ય, અંબદાવાદમાં બંધિયને આટે દાસ આજુ ટાઇમથી થીમે થીમે વધારે બગર ભાવા નીચે જશે તે ચાલ લગભગ અદ્રોહ્યર અને નવેમ્બર ડીલીવરી તા. ૨૫ લગભગ આવવા આખરે ટાઇમ મુધી મુધારો મેળવી શકશે નહીં.

૧. મુખ્ય માટે છેવટ નવેમ્બર ડીલીવરીમાં બગરમંદીનું વજન જોરથી પકડવાને લઈ બગરની સ્થિતિ કોઈક ગંભીર બનશે.

૨. અમદાવાદ માટે કારતક ડીલીવરીના દ્રવ્યસંકર પતતા સુધીમાં બગરમાં કોઈક ગંભીર ૨૨૨૫ ઉપુ થવા સગમે મોડે જોવી મળવાને સમય, સેરા અને તેનું છેવટ થવા પછી ઉપવા ટાઇમ લગભગથી બગરની ચાલ પતટાને અમુક ટાઇમ માટે વધારે થીમે થીમે સારો મુધારો મેળવશે.

ઉપલા ટાઇમસુધીમાં અનવાનીક ઘટાડો થવા વડી

મુખ્ય-નાગપુર-૨૨૬૨માં હાલના ટાઇમના આવથી-૩૦૦-થી ૪૦૦ લગભગ પછી કોઈક જોડાવતા પ્રમાણમાં ચાલ અને તે પ્રમાણમાં ખીજ મીસોને પણ વધારે નબળા અસર થતી આવશે-

અમદાવાદ-

કેલીકો-૪૦૭૫-૧૦ થી ઘટી ૩૦૭૫-૧૦ એકસોદસાધર

મોધુભાઈ-૪૨૩૫ થી ઘટી ૩૦૦ લગભગ સવાસો } અન

રામપુર-૧૦૦ થી ઘટી. ૪૫૦ લગભગ દેડસો } માનીક

શીવાય આજુ મંદીની ચાલમાં અમદાવાદમાં કેલીકો મીસના આવો-૩૦૬ થી નીચે જઈ શકશે નહીં તે ભાવ લગભગથી બગરની ચાલ, દ્રવ્યસંકર ચક દરેક જગ્યાએ મીલ શેરા ઉચે જવા લાગશે અને હવે પછી તેજના ઉછાળામાં ૪૦૭૫-૧૦ ઉપર જવા સમય કમંતી છે, બહુમતે જઈ શકશે નહીં.

કોટન લગભગ વધારા સાવધી આવો નીચે જઈ ૪૦૦ આસપાસ જશે.

આ સર્વમાં પછુ નવેમ્બર તા. ૨૫ અથવા આખરે ટાઇમ સુધીમાં મંદીનું એરંડા, અળશી, વજન રહેવાથી સારો ઘટાડો થઈ તે ટાઇમ લગભગથી આજુ સરકી, આનાજ, દ્રવ્યસંકર કમ બનશે થીમે થીમે ઉચા જવા લાગશે. આ પ્રીટીક્સન પર ઘણું વજનું રાખવા જેવું છે.

લી. શા. વાડીલાલ ઉજમલાલ.

નીંદા માટે પ્રો. જેમ્સની વીજળીક, રાકેતીની જોળીઓ અકસીર છે.

“જ્યોતિષ ચંદ્રોદય” ના સંપાદક:

પંડિત મણીશંકર-હરિશંકર-જોશીજી જોગ, મુંબઈ.

જત આ સાથે જ્યોતિષ-ચંદ્રોદય માસિકને ભવિષ્યને માટે મોટું ઉત્તેજન મળવાને જે એમ. જે. મહુતા પાસે-કોઈ આખતને માટે મુંબઈ અમદાવાદ વીગેરે દરેક વિભાગોમાં કંઈ જાહેર ખાતર. વાંચી પ્રજાને મજબૂત અસર થાય તેવું પ્રીટીક્શન માગેલું.

જવાબમાં-નેઓએ સૂચના કરી કે વાડીમાં ૧ મેં જે તમેને પ્રથમ રૂપ નવેખર સુધી સંગમગના ટાકમ માટે જે જે દ્રવ્યો સંબંધમાં પ્રીટીક્શન આપેલું તેનાથી જરૂર જાણવું કે ચંદ્રોદયના જે જે ગ્રાહકોને એ વાંચવામાં આવશે તેઓને મજબૂત અસર થશે, શિવાય તે ચર્ચા આગળ પાછળ પણ ચર્ચાશે. અને પ્રમાણે પ્રભુકૃપાથી ચોક્કસ નીવડ્યાથી જનસમૂહના હૃદય પર મોટી અસર થવાને ચંદ્રોદય માસિક તરફ ધિમે ધિમે ગ્રાહકોનો પ્રેમ થતો જશે. સખ્ય છવે શુભ કર્મ શ્રેણીની ઉદયતાને લીધે તે પ્રીટીક્શન પર સંસારગૃહે સ્મારી લક્ષ્મી ઉપાર્જન કરી શકે છે પણ અશુભ કર્મની ઉદયતાને લઈ તેના ઉત્તમ બંધાના રૂપ ઉપાયે પણ પ્રતિકૂળતા સાંપડે છે. પણ સામ્યશાળીઓના કર્મની ખીલવણી તેવા આખથી જરૂરી ખીલી નીકળે છે અને તેઓને તે સરકયુલરો ધણા અનુકુળ યજ્ઞ પડે છે માટે તમેને તે માસિકનો ઉદ્ધાર થવાને અમક અમક વખતે સરકયુલરોની સૂચના કરીશ પણ હાલ એ આખતમાં પ્રથમ આપેલ સરકયુલર માસિકમાં મુકાયલું હશે તેના સંબંધમાં સૂચના પ્રમાણે એક જાહેર ખાતર છપાવી સંપાદક તરફથી દરેક વહેંચણી થાય તો તેનાથી જનસમૂહના જાણવામાં આવતાં માસિક પ્રત્યે લોકલાગણી ઉત્સાહની વધતી જશે અને નવા અંકમાં જાહેર ખાતરના વર્તીરાનું પ્રમાણ ખાતરીથી ચોક્કસ મુદત દરમિયાનમાં બનવાથી સારા ગ્રાહકોનો વધારો થશે. એમ ધારેલું. શિવાય સંપાદકને સૂચના કરવી કે જે આપની ઇચ્છા અન્વયે અનુકુળ જણાય તો જર્નાલિક પેપરોમાં પણ તે જાહેર ખાતર મુકાશે તો તેનાથી પણ લગભગ સાલ છે અને પેપરોમાં આપવા છતાં ના હોય તો છાપા રૂપે જાહેર ખાતર છપાવી નાંખી જરૂરી દરેક જગ્યામાં વહેંચણી કરી વાળવી.

જાહેર ખાતરનું મુદ્દ આ સાથે મોકલાવેલ છે. તે મુદ્દમાં તમેને સુધારો વધારો કરવો જણાય તે કરશે પણ તેજ મુજબ શાદી અને સરલ ભાષામાં તે આપવી દીક જણાય છે.

કોટનના ખાતરો પાછા ઉચાં ગયેલ છે પણ ઓગસ્ટ આખર સુધીમાં વધેલ ભાવથી આગળ જશે નહીં અને વળી ભાવો પાછા કરશે.

ચંદ્રોદયને ઉત્તેજન મળવાં સાથે આ અમુલ્ય વિદ્યાના ગોરનું પણ વધવાપણ છે.

લી. શા. વાડીલાલ ઉજ્જમલાલ.

અમદાવાદ.

સેન્ટના શોખીના “ઓરો હીલજાહાર” જ પસંદ કરે છે.

ભારતીય જ્યોતિષ-ચંદ્રોદય

BIHARATIYA JYOTISH CHANDRODAYA.

अहैस्तु व्यापितं सर्वं त्रैलोक्यं सचराचरम्

પુસ્તક ૨ જી.

શ્રાવણ માસ ૧૯૪૫.

અંક ૫ મો.

VOL. II.

AUGUST 1923.

NO. 5.

Geomancy.

શ્રીરમલશાસ્ત્ર.

લેખક:—

શ્રી. પુરુષોત્તમરાય જુશાલરાય જળુસરિયા.

જોડેશક, આંખાનેર ગેટ, વડોદરા.

(ગતીક પૃષ્ઠ ૧૦૮ ના અનુસંધાનથી.)

Copy right reserved.

શકસીના ગુણ તથા વર્ણ વિગેરે (Antecedents, Character &c.)

લેખન.

એ માસ તીરી (શુક્ર Jupiter) ની શકલ છે. ગૌરવર્ણ, ભવ્ય શરીર, મોઢાની આકૃતિ શરીર વિ. સુંદર હોય છે, અને શરીર મજબૂત હોય છે. કપાળ મોટું અને ઘણી વખતે માથે તાક હોય છે.

“ઓઠા દીલખદાર” ની ખુસખો હવામાં ખડેક ખડેક થઈ રહે છે.

મિથિન બોજન જમનાર (taking part in Royal dinner such as Banquet &c.), વિસ્પશસ્ત્ર (Expert in Engineering line), સ્વસ્થાવ ધર્મો વ્યાપાર કુશળ, પોતાનો વખત બન્યરમાં અથવા દેવમંદિરમાં મુખાસે, વિં. માસદાર. આ ખાસ નસીબ જોવાની શક્ય છે. પ્રમાણિક, બોલે તે પ્રમાણે વર્તે, ન્યાયબુદ્ધિ, હિસાબી કામમાં એકકો, સુખ વાત મનમાં રાખવાવાળો. આ શક્ય સ્ત્રીની છે માટે તે રાજા, અમીર, ડયુક, મેજસ્ટ્રેટ, કમિશનર, શેરીફ, નવાબ, અથવા કોરોડપતિ વેપારીની સ્ત્રી હોય છે. આ શક્યની સ્ત્રીઓ મોટા મહેલોમાં નાટક, સીનેમા અને જલસાઓમાં પોતાનો વખત બરબાદ કરે છે. તેઓનો રંગ અને ચહેરો નારંગી જેવો ખુબસુરત હોય છે. દિલ ખુશ અને બોળું હોય છે. પોતાની બુદ્ધિ ઉપર વિશ્વાસ અને આગળ પડતી છટકી ભોગવે છે. સુક અંતઃકરણ હોવાથી ખેરાત ધણી કરે છે. કોષ કરતાં તેમજ સાંત ચતાં વાર લાગતી નથી. આ શક્યની સ્ત્રીઓ ઘરમાં નકામી ન બેસી રહેતાં હુન્નરી હોય છે, કવિતા નાટક વિગેરે લખવાના કામમાં પોતાનો વખત માગે છે. જે કામ કરે તે સારું કરે છે; અને તેથી જાહેરમાં માન અને કીર્તિ સંપાદન કરે છે. પ્રથમ સંતતિનાં મરણનો ભય રહે છે આ શક્યમાં વાધુ અને પૃથ્વીતરવ હોવાથી હવાખાવાના સ્થળમાં અને જમીન માર્ગે રેલ્વેની મુસાફરી ધણી થાય છે. પિતા તરફનો વારસો અને તે સંબંધીની કાયદાની તકરારો પેદા થાય છે. આ શક્યની સ્ત્રીઓ ઘોડાની સરત, કોટરી વિગેરેમાં સારો ફાયદો મેળવે છે. કુટુંબમાં કચ્છાનાનું સ્થાન દર હમેશ રહે છે. આ શક્યની સ્ત્રીઓ ખરાને ખરું કહેનાર અને ધરની લગામ પોતાના હાથમાં રાખે છે. સુખ રીતે તેના ધણીજ શત્રુઓ હોય છે.

આ શક્યની સ્ત્રીઓની આંખો ધણી ચકચકિત હોય છે અથવા નજલી (Short-sighted) પણ હોય છે. આવી સ્ત્રીઓને હીસ્ટીરિયા રોગ અને (ભૂત-પણીત.) આંખ અને છાતીનું દરદ (Heart disease) ઉપાય. થાય છે. તેઓ જાદુયા વાંજણી (Barren) રહે છે અને સંતતિ થાય છે તે ધણીજ અદ્ય હોય છે. હમેશાં નખળો આંધો રહે છે. ઉડતા રોગો (Plague, Cholera, Influenza &c.) થવા ધણે સંભવ રહે છે. આ શક્યની સ્ત્રીઓ પોતાના હાથે માણેક (Ruby) ની વીંટી વિધિસર પહેરે તો ધણીજ ફાયદો થાય અને મહેલોની ખરાબ અસરથી બચે. નંગ એમદાર ના હોય તેની પહેરેથી તપાસ કરવી.

૦ કળજીત ખારીજ.

એ રાસ (સાદુ Dragon's Head) ની શક્ય છે. અશુભ છે.

શરીર વિં બિલાડા જેવી આંખો, બીલામણો આવાજ, સ્ત્રીમ-કૃષ્ણ વર્ણ, હંચુ અને પાતળું શરીર, કાળા વાલ, લાંબી ગરદન, બેરોળ ગરુ.

“ઓટો દીલખહાર” જુદા જુદા પ્રકારની મુગંધથી ભરેલું સેન્ટ છે.

વેધ તથા વેધશાસ્ત્રાઓ

લેખક:

જ્યોતિષાચાર્ય-સિદ્ધાન્તવાગ્ગીશ-પંડિત-ચતુર્ભુજ લાધારામ ત્રિવેદી.

(ગતાંક પૃષ્ઠ ૧૨૦ ના અનુસંધાનથી.)

યમાદિત્યા અંશુમાપ્યાયયન્તિ યમક્ષિત્તમક્ષિતયઃ પિવન્તિ ।

સૂચરશ્મિશ્ચન્દ્રમા ગન્ધર્વઃ । (તૈત્તરીય સંહિતા)

સૂર્ય ચંદ્રમાને તેજ આપે છે, અર્થાત્ ચંદ્રમામાં જે તેજ છે તે સૂર્યનું છે. અને તે તેજ વડે ચંદ્ર પૂર્ણ થયા પછી પાછું પી લે છે. અર્થાત્ ધીરે ધીરે પાસે આવવાથી ખેંચી લે છે, આમ તૈત્તરીય સંહિતામાં લખેલું છે. એ જ્ઞાન પણ આકાશીય વસ્તુઓના અવલોકન વગર કેમપણ પ્રકારે સંભવે તેમ નથી. ખીણું તૈત્તરીય બ્રહ્મણમાં નક્ષત્રીય પ્રજાપતિ અર્થાત્ નક્ષત્રોના સ્વરૂપોથી થયેલા પુરૂષનું વર્ણન આવી પ્રકારે છે.

યોવૈનક્ષત્રીયં પ્રજાપતિં વેદ ઉભયોરેતં લોકયોર્વિદુઃ હસ્ત ણ્વાસ્ય હસ્તઃ

ચિત્રા શિરઃ નિધ્યા હૃદયં રૂઢ વિશાણે પ્રતિષ્ઠાનુરુધા એષ વૈ નક્ષત્રીયપ્રજાપતિઃ

હસ્ત નક્ષત્ર હાથનો આકાર છે, ચિત્રા માથાનો આકાર છે, રુદાતી હૃદય અને વિશાખાના બેઉ તારા જઘ્ના છે, અને અનુરુધા તેનું સ્થાન છે. એવા પ્રકારનો નક્ષત્રીય પ્રજાપતિ છે. આ વર્ણન ઉપરથી એમ જણાય છે કે ને લોકોએ તારાઓની આકૃતિઓ સારી પેઠે જોઈને નિધય કરેલો હતો. તેમ બીજી ઘણી ખરી અહનક્ષત્રો સંબંધી વ્યાધિવિગેરેની ક્રયાઓ વેદોમાં તેમ બ્રહ્મણસંયોગમાં મળે છે, તે ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે વેદકાલમાં એટલે લગભગ પાંચ હજાર (૫૦૦૦) વર્ષ પૂર્વે જે વેળાએ પાશ્ચાત્ય લોકો દુનિયાની 'ચંદ્ર'આત પણ માનતા નથી તે વેળાએ પણ આ ભારત-વર્ષમાં આકાશની વસ્તુઓનું સાચું જ્ઞાન હતું તે વગર આવી બાબતોનું વર્ણન લખવામાં આવેજ નહિ.

ત્યાર બાદ વેદાંગ કાળમાં તો વેધનું જ્ઞાન ઘણું ચઢીઆતુ હતું. અને આચાર્ય જ્યોતિષ. અને યાજ્ઞુષ જ્યોતિષ જે વેદાંગ કાળમાં એટલે ત્રણ ચાર હજાર વર્ષ પૂર્વેનાં છે, તેઓમાં તો જ્યોતિષના સંવતસર, અયન, ઋતુ, માસ, પક્ષ, દિવસ, ધરી, પળ, અહ નક્ષત્રોની ગતિ, સ્થિતિ, અહણ, ઉદય, અસ્ત, શૃંગોત્તરિ શુક્રદિ' ધૂમ્મકેતુ આદિ જ્યોતિષવિષયક ઘણી બાબતોનો સારી પેઠે ઉલ્લેખ મળે છે. તેથી તે વેળાએ તો બધાં અહોના ભગણા, સૌર, વર્ષમાન, સાવન. નાક્ષત્ર, ચંદ્ર, આદિ કાળમાંના પણ નિર્ણય ચઢ ગયા હતા. તે બધાનું જ્ઞાન તથા નિર્ણય વેધ તથા યજ્ઞ વગર કેમપણ પ્રકારે થાય તેમ નથી, માટે તે કાળમાં તો વેધનો ભારતવર્ષમાં ધણોજ પ્રચાર થયો જોઈએ જેથી એ બધી બાબતોનો નિર્ણય કરવામાં આવેલો છે.

“કાશીનીઆ આપલ” વૈદિકીય નિયમ સુજળ બનેલું છે.

ત્યાર બાદ સૂત્ર અને સંહિતા કાળમાં તે તે વેદશાખા ગારતવાસીઓને ધણાજ ઉંચા પ્રકારનું થયું હતું, જેથી નક્ષત્રોની આકૃતિ તેમના તારાઓની સંખ્યા, અને તેમ તેમના દેવતાઓ વિશેરે નિર્ણય કરેલાં છે. અને ઋગ્વેદ, ઉદય, 'અસ્ત, ઋદ્યુત'ઓ ધ્રુવકેતુ, શ્રુગોત્રાતિ અને મુક નક્ષત્રોના આસે ઉપરથી દુનિયાની ઉપર તથા ધ્રુવમાંથી કળતું પણ કથન કરવામાં આવેલું છે. અને તેની અઘર ઋષિઓએ અઘર નોખી સંહિતાઓ બનાવી છે, અને બીજા પણ કેટલાકે એથી તૈયાર થયા છે. તેમનામાંથી વશિષ્ઠ, આત્ર, પરાશર, નારદ, બૃહ, કર્કપ, ગમ આદિકાની સંહિતાઓ મળી આવે છે, અને તેઓની અંદર ઉપર પ્રમાણેનું બધું વધુ ન મળી આવે છે. તેમાંથી નારદસંહિતામાં નક્ષત્રોના તારાઓની સંખ્યા આ પ્રમાણે લખેલી છે.

રામાગ્નિક્રતુચાળાગ્નિભૂવદાગ્નિશોરપવઃ ।

નેત્રવાહુશરદિન્દુયુગવેદાગ્નિશકરઃ ॥

વાહુનેત્રાગ્નિવિધશતં વાહુનેત્રરદાઃ ક્રમાત્ ।

માતાં સંસ્થા ચ વિજેષા દક્ષાદીનો વધાક્રમાત્ ॥ (નારદસંહિતા)

અગ્નિની ૩ બરણીના ૩ કૃતિકાના ૬ રાહિણીના ૫ મૃગશિરના ૩ આર્દ્રાનો ૧ પુનર્વસુના ૪ પુષ્યના ૩ આશ્લેષાના ૫ મઘાના ૫ પૂર્વાશ્વિનિના ૨ ઉત્તરાશ્વિનિના ૨ હસ્તાના ૫ ચિત્રાનો ૧ સ્વાતીનો ૧ વિશાખાના ૪ અનુરાધાના ૪ જ્યેષ્ઠાના ૩ મૂલના ૧૧ પૂર્વાષાઢાના ૨ ઉત્તરાષાઢાના ૨ અરણના ૩ ધનિષ્ઠાના ૪ શતતારકાના ૧ પૂર્વા ભાદ્રપદના ૨ રેવતીના ૩૨ આ પ્રમાણે દરેક નક્ષત્રોની તારાઓની સંખ્યા દરેક સંહિતામાં જુદી જુદી હોવા છતાં પણ નારદે છે આ પ્રમાણે બતાવી છે, અને યાજ્ઞી તે તારાઓથી આકાશમાં થતી આકૃતિઓ પણ આ પ્રમાણે છે.

અઞ્વાદિકરૂપં તુર્યાસવયોનિધુરોન ણ્યાસ્ય મર્ણિર્મૂઢં ચ ।

પૃષ્ઠકચક્રે ભવનં ચ મંથઃ શર્યાકરો મૌક્તિક વિદ્રુમં ચ ॥

તોરણં વલિનિમંચ કુણ્ડલં સિંહપુચ્છગજદન્ત મન્ચકાઃ ।

ચિત્રચં ચિત્રણામમર્દલોવતમન્ચવમલા મમર્દલાઃ ॥

અગ્નિનીનો આકાર ઘોડાના મોઢા, જેવો બરણીનો ચોનિ જેવો, કૃતિકાનો અસ્તરા જેવો, રાહિણીનો ગાડા જેવો, મૃગશિરનો મૃગના મુખ જેવો, આર્દ્રાનો મણિ જેવો, પુનર્વસુનો ધર જેવો, પુષ્યનો ખાણ જેવો, આશ્લેષાનો ચક્રાકાર (પૈડા જેવો), મઘાનો ભવન (ઘર) જેવો, પૂર્વાશ્વિનિનો મંચ (ખાટલા) જેવો, ઉત્તરાશ્વિનિનો પણ ખાટલા જેવો, હસ્તાનો હાથના જેવો, ચિત્રાનો મોતી જેવો, સ્વાતીનો પ્રવાળ જેવો, વિશાખાનો તોરણ જેવો, અનુરાધાનો બક્ષિ (બળિયા) જેવો, જ્યેષ્ઠાનો કુંડલ જેવો, મૂલનો સિંહના પુછડા જેવો, પૂર્વાષાઢાનો ગજદંત જેવો, ઉત્તરાષાઢાનો મંચ જેવો, અગ્નિહતનો ત્રિકોણ જેવો, અરણનો ત્રિકોણ (વામન) જેવો ધનિષ્ઠાનો મર્દલ (મર્દંગ) જેવો શતતારકાનો ચંદ્રાકાર, પૂર્વાભાદ્રપદનો મંચક (ખાટલા) જેવો, ઉત્તરાભાદ્રપદનો (યમન) જેવો, રેવતીનો મર્દલ (મર્દંગ) જેવો, આના પ્રકારના આકારો સંહિતાઓમાં લખેલા છે, એ અથા આકારોનો નિર્ણય કેવળ વેદનો પ્રતાપન છે. જે આકારોનો આજના લોકો બહુમુલ્ય દ્રવ્યોનીથી નક્ષત્રોને જોઈને નિશ્ચય કરે છે તે આકારો ભારતવર્ષમાં અઢી હજાર વર્ષ પૂર્વેના યંચોમાં પણ જોવામાં આવે છે. તેમ રાશિઓનાં સ્વરૂપો પણ ભારતવર્ષમાં ધણા પ્રાચીન કાળમાં નિશ્ચય યજ્ઞ યુક્તોં હતાં. (અપૂર્ણ)

નીંદ્રા મારે પ્રા. જેમ્સની વીજળીક શક્તીની ગોળીઓ અકંસીર છે.

ધર્મશાસ્ત્રવિહિત શુદ્ધ પંચાંગ તો સાચું ન પંચાંગજ હોય.

અનુવાદક:—રા. કૃષ્ણરામ બહાલજી ભટ્ટ, આધ્યપુરકર.

(૫૪ ૧૧૮ થી ચાલુ)

“ એક બે વર્તમાનપત્રમાં મુખ્યપરિપદના ઠરાવ સળધે પ્રતિકુલ લેખ દઇ લોકોની ગેરસમજ કરવાના પ્રયત્ન થયા છે. આ લેખો ૧૮ અયનનાના અભિમાનીને સાચનપદના અભિમાની એવા બે પ્રકારના લોકો તરફથી આવેલા છે. પણ બંને પ્રકારના લેખમાં પોતાના પદના અભિમાન સિવાય બીજું કંઈ મહી આવતું નથી. અદાર અયનાંશ કાં સ્વીકારવા તેનાં કારણો પરિપદમાં ઠરાવ કરનાર મંડલીને માહિત નહતાં તેમ ન હતું. જુદા જુદા મતો જોઈ તેમાં સર્વમાન્ય શું ઠરે છે તેનો નિર્ણય પરિપદને કરવાનો હતો. અમુક એક કરણ અંથ પસંદ કરવા વાસ્તે આ પરિપદ બેગી થઈ ન હતી તે વાત તે લેખક ભુલી ગયેલ જણાય છે. અર્થાત્ તેના લેખ ઉપર વાદ કરવાથી કંઈ હાંસલ પ્રાપ્ત થાય તેમ નથી. અયનાંશ સંબંધે ઉક્ત પરિપદના ઠરાવને અનુકૂળ એવાં પુષ્ટજ પ્રમાણો છે.

અયનગતિ સંબંધી પરિપદના ઠરાવમાં ચૂક છે એવી ગેરસમજ ઉભી કરવાને કટલાકાએ પ્રયત્ન કર્યા છે તે અમારા મત પ્રમાણે તદ્દન નિરર્થક છે. વૃત્તન કરણ અંથ તૈયાર કરવા સાર ૫૮ વિકલા ગતિ સ્વીકારવામાં આવી તે સૂર્યસિદ્ધાન્તનું વર્ષમાન સ્વીકાર્યું એટલેજ લેવામાં આવી છે. એટલે કે સૂર્યસિદ્ધાન્તમાંનું વર્ષમાન આઠ પળ વધારે છે. અયનગતિ ૫૮ વિકળા માનવાથી દરમત્ય પ્રમાણે બરોબર આવી સાચનસૂર્ય બરોબર આવે છે. આ રીત પ્રમાણે સાચનસૂર્ય કરણ અંથારંભ વખતે એક વખત બરોબર આવ્યો એટલે આગળ જે અયનગતિ લેવી તે બીજાસંસ્કૃત લેવી એવો પરિપદનો ઠરાવ છે. તે બંને ઠરાવોનું એકીકરણ કરવામાં આવે તો આરંભસ્થાને આઠવિકળાનાચલ યત્ન નથી, એમ કોઈ પણ લક્ષ્યમાંઆવશે. સૂર્યસિદ્ધાન્તનું વર્ષમાન લઘુ અને અયનગતિ ૫૮ વિ. માની સાચનસૂર્ય બરોબર કરવાની આપૂઠેવ શાસ્ત્રીની આ રીત છે. પણ આમાં અયનગતિ જે વધારે લેવામાં આવી તેને લીધે આગળ ઉપર ચૂક આવે નહિ તેથી મંથારંભ કાલ પછી દરવર્ષની અયનગતિ બીજાસંસ્કૃત લેવાની તો તે પહેલેથીજ કાં લીધી નહિ? આનો ઉત્તર તો એટલોજ કે, તેમ કરવાથી પૂર્વપરંપરા કાયમ રહેતી નથી. આ પરંપરા કાયમ રહે માટેજ બીજાસંસ્કાર કલ્પેલ છે અને તેજ અયનગતિ સાચે લેવામાં

“ લક્ષસરમાં કે મીટીંગમાં જાઓ ત્યારે ” એટલા દીલગીરવાખરજો. ”

આવેલ છે. સૌર વર્ષ માન સાર માત્ર તે સંસ્કાર લીધે નથી. પણ ઉપર કહેલી આપૂરેવ શાસ્ત્રીની સુક્તિ પ્રમાણે સાવન સૂર્ય બેવેળે કરી લેવામાં આવેલ છે, માટેજ તેની ત્યા જરૂર રહી નથી. પરિપક્વમાં જે ઠરાવ થયો છે, તેને લીધે આગળ ઉાર નવીન કરણમંથ કરવાને કમીટી નીમવાની તે નીમવાને મુગ્ધની પંચાંગ કમીટી તરફથી એકદમ તજવીજ થવી જોઈએ."

બવદારદષ્ટિથી નિરમન ગણનાંની પંચાંગસુધારણા જે મુગ્ધમાં ઠરાવવામાં આવી તેજ બેવેળે છે. આ સુધારણા પ્રમાણે અંથ કરવા સાર કમીટી પંચ નીમવામાં આવી હતી અને અક્ષિસની કંઈક રકમ પણ તેની પાસે ભેગી થઇ હતી એવું સાંભળ્યું છે. પરંતુ આગળ ઉપર તે રકમનું શું થયું તે જાણવાનો માર્ગ નથી. એટલું સાચું કે, તે ઠરાવ પ્રમાણે હજી સુધી કોઇએ પણ અંથ કર્યો નથી. તેને લીધે પંચાંગસુધારણા ત્યાંને ત્યાં થંભી ગઇ છે અને તે ધણું કરીને કાયમનીજ થંભી ગયા સરખી થઇ છે.

આ વાતને વીતી ગયે ૧૩ વર્ષ થયા પછી પુણ્યામાં લોકમાન્યના પ્રમુખપણા નીચે મહારાષ્ટ્રના ન્યેતિયીએની સભા થઇ. લોકમાન્યે પોતાના નાપણમાં કદમું કે "હું મુગ્ધમાં પંચાંગસુધારણાને જે ઉપક્રમ થયો હતો તેજ કાવું પ્રત્યક્ષ આચારમાં લાવવાને પ્રયાત્ન કરતો હતો. પણ પરિણામ માત્ર ઉતરું આવ્યું." મુગ્ધના ઠરાવને અમલમાં મૂકવાનું જે લોકમાન્યે મનમાં આપ્યું હોત તો તે સદજ રીતિથી થઇ શકે તેમ હતું. મુગ્ધમાં જે સો. મા. ટિપ્પક ન હોત તો સર્વે મતોની એક વાક્યતા થઇજ ન હોત. કમીટી નીની દેવામાં આવી હતી, અક્ષિસની રકમ પણ તૈયાર હતી, પણ, "યોજકસ્તત્ત્વ દુર્લભઃ" આવી સ્થિતિ હોવાને લીધે ૧૩ વર્ષમાં કંઈજ થયું નહિ. લોકમાન્યે ૧૩ વર્ષ ઉદાસીન સ્થિતિ ધારણ કરી, 'કેસરી' સરખું વર્તમાન પત્ર તેમના હાથમાં હતું, વારંવાર ભેખ લખી જન્યતિ જનગતી રાખી હોત તો કરણમંથ કયારનો તૈયાર થઇ ગયો. હોત અને અણિતશુદ્ધ એવા બવદાર્ય પંચાંગનો પ્રચાર માત્ર મહારાષ્ટ્રમાંજ નહિ પણ હિન્દુસ્થાનના ઘણા ભાગમાં થયો હોત એમ કોઇએ પણ કબૂલ કરવું જોઈએ. જે સાર લોકમાન્ય ૧૩ વર્ષ ઉદાસીન રહ્યા અને તેમણે શાષ્ટિક જન્યતિ. પણ ઉત્પન્ન કરી નહિ તેથી તો, જે કે મુગ્ધમાં તેમણે પતાવટ કરી નાંખી હતી તો પણ તેમનો પોતાનો મત તેણે ન હતો તેમ. કહેવામાં જરાય હરકત આવતી નથી. પુનાની પરિપક્વમાં સુધારણાવાદનો પુરસ્કાર તેમનીજ પાસે હતો. તેમણે જે મનમાં આપ્યું હોત તો મુગ્ધના ઠરાવ પ્રમાણેજ અંથ તૈયાર કરવાનો ઠરાવ આગળ સાબ્યા હોત. પરંતુ તેમને તે ઠરાવ માન્ય ન હોયો જોઈએ. કારણ કે સુધારણાવાદ પ્રથમથીજ ઉપરિચિત કરવાને તેમણે પોતાની સંમતિ કાલત્વમાં પણ દીધી ન હોત. સ્થિર, રાશિચક્રનું આરંભસ્થાન નિઃશર રેવતીયોગ તારેજ છે, આમ તેમણે પ્રતિષ્ઠાન કર્યું, સર્વે એ ડાકું ધુણાવ્યું, અવનાંસ ૨૩ રવીકારવાનો ઠરાવ કર્યો, પણ "આરંભસ્થાન અને સપાત તે

વાળા વધારવાનું મુખ્ય સાધન." કામીનીઆ જોઇલ છે."

ખન્ને વચ્ચે જે અંતર તે અયનાંશ" આવી એક મેષ મારી, અને તેજ વેળાએ ખીન એક સમેક્ષનના ગણેશ માંડી દીધા—પૂર્વ તૈયારી કરી દીધી. આ પ્રમાણે લોકમાન્યની આ બીજી કામગીરી યષ્ઠ. પહેલી એવે નિરનિરાળા મતમાંથી સર્વ સાધારણ મત પ્રમાણે પતાવટ કરી નાખી. બીજી એવે “પુનઃશ્ચ હરિઃ ૐ” પ્રમાણે ફરીથી મૂળથી માંડીને વાદ ઉપરિચત કરી ત્રીજી પરિપક્વની પ્રાપ્ત્યપ્રતિષ્ઠા કરવાની ચેતના તૈયાર કરી રાખી.

પછી ત્રીજી સભા ભરાણી સાંગલીમાં. આ સભામાં જોડે લેા. મા. સમાધ્યક્ષ ન હતા. પણ તેમનું પ્રાપ્ત્ય પુણ્ય પ્રમાણેજ હતું તેને લીધે આખરનો નિર્ણય તેમનાજ મત પ્રમાણે થયો. અને અહીં પણ એક મેષ મારવામાં આવી અને એથી પરિપક્વની પ્રસ્તાવના તૈયાર કરી, રાખી. કારણ,

“પૂર્વસિદ્ધાન્તગ્રન્થેષુ નિઃશરેવર્તીયોગતારેષ્વ શશિચક્રારમ્ભસ્થાનં ગૃહીતમ્” આવો આરંભસ્થાનવિષયક નિર્ણય કરાવ્યો, પરંતુ ‘પૂર્વસિદ્ધાન્તગ્રન્થેષુ’ એટલે તે કયા કયા ગ્રંથોમાં તે વાત તો મોઢમજ રહી અને ‘નિઃશરેવર્તીયોગતારા’ તે પણ કયો તે પણ અંધારામાંજ. આનો પૂર્ણ ખુલાસો સાંગલીમાં થયો ન હોવાને લીધે પંચાંગપ્રવર્તનનું કામ વાસ્તવિક અપૂર્ણ રહ્યું. પરંતુ પુણ્યની પંચાંગપ્રવર્તક કમિટી તો મંડીજ પડી! તેણે ‘ક્ષિટ્ટા વિશિષ્યમ’ તારાને આરંભસ્થાન ઉપર કેવળ પોતાનાજ મત પ્રમાણે માની લઈ પંચાંગ શરૂ કરી દીધું, હવે તે આપણે માનવું કે નહિ તેનો વિચાર કરવો જોઈએ.

સાંગલીમાં આરંભસ્થાનવિષયક નિર્ણય થયો એમ ઉપર લખ્યું છે. તથાપિ વસ્તુ-સ્થિતિ નિરાળી છે એ તે વખતે ત્યાં હાજર રહેલા લોકોને પૂછતાં સમજવામાં આવે. પ્રથમ નાક્ષત્ર સૌર વર્ષમાન સ્વીકારવું એવો ઠરાવ આગળ આવ્યો. રા. ભિક્ષાજી મહારાજ પેશ્વસેઃ ખી. એ. એ તથા મેં (પડિત નવાથેએ) ગ્રંથોમાંથી શાસ્ત્રીય પુરાણ બતાવી વિરોધ કર્યો તેનો કોણએ પ્રત્યુત્તર પણ દીધો નહિ. સભા મુંગી ગ્રમ-ગમ, ત્યારે અધ્યક્ષ રા. શ્રીપાદ કૃષ્ણ કેલ્હાટકરે અમને એમ સમજવું કે હું સુમારે ૨૦૦૦ વર્ષથી જે પદ્ધતિ ચાલી આવી છે તેમાંજ સુધારો થાય તેમ ઇચ્છુ છું. અર્થાત ઉત્તર ભળતોજ મલવાને લીધે અમે આ બાબતમાં વધારે વાદવિવાદ કરવાનું બંધ કર્યું. પછી તો નાક્ષત્ર સૌરજ વર્ષમાન સ્વીકારવું એમ ઠ્યું. જુના મતવાળા લોકોએ તો આનો જરા પણ વિરોધ કર્યો નહિ. તેથી તે લોકોને ‘આ ઠરાવ માન્ય હતો તેમ સમજવું’ કામતુજ નહિ. આ વર્ષ-માન માનવાથી શું પરિણામ થશે અને પરંપરાનો ઉચ્છેદ કેવી રીતે થશે તે તેઓ સમજ્યાજ ન હતા. મુંબઈમાં ભેગા થયેલા જ્યોતિષીઓ વિદ્વાન્ હતાં તેઓને આ બાબત સંપૂર્ણ પછે નજીમાં હતી, તેથી તેમણે ગ્રંથારંભ વખતે સૂર્યસિદ્ધાન્તનુંજ વર્ષમાન કાયમ રાખવું આમ ઠરાવ્યું. પણ સાંગલીમાં તો આવો જોરદાર વિરોધ કેળવે પણ કરતાં ન આવડવાને લીધે રવાનાવિકપણે નાક્ષત્ર વર્ષમાનને ટેકો મળી ગયો. આગળ ઉપર અયનાંશનો

“એરો દીલખહાર” ની ખુરાજો ઘણીજ દીલખુસ છે.

પ્રથમ નીકળ્યો. તે વખતે જહુ વાદવિવાદ થયા જ્યાં ૨૨ અને તેની ઉપર થોડીક કક્ષા એમ અપનાંશ લેવાનું રહ્યું હતું. તેટલામાં ભો. મા. દિગ્ગ પધાર્યા અને કહેવા લાગ્યા:

“અમે પુણ્યમાં ૨૩ અપનાંશ સ્વીકાર્યો હતો, તમે ૨૨ ઉપર કક્ષા ઉમેરવા માગો છો તેથી કંઈ સુધરી જવાનું નથી. અમારે પણ દેવતી યોગતારાને મોટા હાથે કરવો પડશે.” એટલામાં એક શાસ્ત્રીજી બોલવા મંડ્યા:

“કપારેય પણ કાંઈ આજન્ન દેવતી યોગતારાનો કાં સ્વીકાર કરતા નથી. એક વખત શુદ્ધ કાર્ય થયું એટલે થયું, વારંવારની માથા કૂટજ મરી જાય. આવો થોડાજો વારંવાર કયાં સુધી અજ્ઞાન્ય કરવો છે ?” આમ કહ્યું કે તરતજ વાજુ રૂપું અને દેવતીને આધ્યક્ષપદ મળ્યું. અર્થાત્ તંદુરૂપ અપનાંશ માન્ય કરવાનું પડ્યા ! આવે આ સાંગતીનો ઇતિહાસ છે.

વાસ્તવિક અપનાંશને દેવતી સાથે કે બીજા કોઈ સ્થિત તારા સાથે કે બિન્દુ સાથે કોડી માત્રનો પણ સંબંધ નથી જો હું (પં. નવાથે) તમને જતાવનાર છું. અહીં સર્વે એ નિરભિમાન-પણે સ્થિત લગાડયું.

પણ કરીને બધાને નિરયન ગણના જોઈએ છે. અપનરહિત ને નિરયન, અર્થાત્ નિરયન એટલે સ્થિત એવો અર્થ તેમાંથી નીકળતો નથી. એક વખત અંધ ઉપરથી આવનારા ઉત્તર-દક્ષિણ અમને (મકર અને કર્ક સંક્રાન્તિ) પ્રત્યક્ષ દૃષ્ટિયા દેખાતા અપનાંશ સાથે મુલતો આવતાં હતાં પણ વર્તમાન બુદ્ધિએ હોવાને લીધે તે અપનેનો અપનાંશ સાથેનો મેળાપ ખસી ગયો. પ્રત્યક્ષ અવન કરતાં અંધારા અવન સુમારે ૫૮ પણ પાછળ પડ્યા લાગ્યું. આવી ચુક દર વરસે વધારે ને વધારે થતી ચાલી ને જ આ કસર રહેવા લાગી તેનું નામ આગળ ઉપર અપનાંશ પડ્યું. આ ચુક થોડી હતી ત્યાં સુધી કોઈના લક્ષમાં આવેલ નહિ. ૫૮ પળની ચુક તે વેળાનાં સ્થૂત સાધનો દ્વારા ધ્યાનમાં આવે તે શક્ય ન હતું. અવનકાલ જાણવાની રીતિ વરાહાધિયારે પોતાના ‘ બૃહત્સંહિતા ’ નામના અંશમાં નીચે પ્રમાણે લીધી છે.

• દૂરસ્થચિહ્નવેધાદુદયેસ્તમયેષિ વા સહસ્રાંશોઃ । છાયામવેશનિર્ગમચિહ્નૌ વા મળ્દલે મહતિ ॥

તેના ઉપર ઉત્પલની ટીકા નીચે પ્રમાણે.

‘દૂરે સ્થિતીતિ દૂરસ્થમ્ । દૂરસ્થં તચ્ચિહ્નં દૂરસ્થચિહ્નમ્ । તેન વેધો દૂરસ્થચિહ્નવેધઃ । તસ્માદૂરસ્થચિહ્નવેધાત્સહસ્રાંશોરાદિત્વસ્યોદય’ ઉદયકાલેઽપ્યવનચલન-મત્તેષ્યમ્ । યતો મકરાદ્રાવાદિત્યઃ પ્રતિદિનમુત્તરાં દિશં યાતિ તથા કર્કટાદિસ્થિતઃ પ્રતિદિનં દક્ષિણાં દિશં યાતિ તેન દૂરસ્થિતં વૃક્ષાદિકસુદેયેસ્તમયેષ્યવા સવિતુ-ચ્ચિહ્નં કૃત્વા દ્વિર્તીયેષિ દિને તથૈવ સ્થિત્વા પુનરપિ વિચાર કાર્યઃ કિમવનચલન નિવૃત્તિર્જાતા ન યેતિ । एवं દિનસપ્તકં યાદ્યગ્નિતાગતસંક્રાન્તિકાલાચાવરકન્યા-ન્તમ્ ॥

“જોડ મેન્સસાઇ પ્રેસ સોલ્ડ ”, આથાનો હુ:ખાવો મટાડે છે.

તુલાદૌ પુનઃ પ્રાચ્યપરસ્પરેલાપાં પતતિ વાલાત્પ્રાક્ પશ્ચાન્નાન્વેષ્યં કિં સ્ફુટગાળિ
તાગતસક્કાન્તિકાલતુલ્યા જાતા કિમાદૌ કિં પશ્ચાદ્દેતિ । તથા મહત્પતિવૃદ્ધમ્બલ્લ
વદયાસ્તમયસમીપ હત્યર્થઃ ॥

છાયાપ્રવેશનિર્ગમેન વા યાનિ ચિન્હાન્યુપલક્ષણાનિ તૈરપિ । વા શબ્દઃ પ્રકા-
રાય । एतदुक्तं भवति ॥

આ પ્રમાણે અયનચલન નિર્ણયવાને એ રીતિ દેવામાં આવી છે. અને તે રીત અનુસાર
પૂર્વાના જ્યોતિષીઓ અયનચલન કેટલું થયું એટલે કે અયનાંશ કેટલા હોવા નોંધ્યો
તેનો નિર્ણય કરતા હતા. આ રીત પ્રમાણે અયનચલન બરાબર સમજવાને કેટલાં વર્ષો
સુધી સરખું અવધોક્કન કરવું પડતું હશે તેની કલ્પના તજજ્ઞ સિવાય બીજાને થવી
શક્ય નથી. છાયા માપવા સાર જે વર્તુલ કરવું નોંધ્યો તે એવડું મોટું નોંધ્યો કે તેમાં
વિકળાના પશુ ૬૦ ભાગ પાડવામાં આવેલ હોય. સિવાય તે વર્તુલની જમીન સમાન લેવલ
નોંધ્યો. “સમાયામવતૌ વૃત્તમુત્પાદ્ય દિગ્ગઙ્ગિત્વાકૃતં શઙ્કું તન્મધ્યે વિન્યસેત” આ
પ્રકારે યોજના કરતી પડે છે. આ કામ જોવામાં આવું રહેતું છે તો પશુ પ્રત્યક્ષ કેટલું કડીન છે “તેનો
વિચાર કરો. આવી એમણે હોવાને લીધે અને પ્રત્યક્ષ વેધ લેનારા વિદ્વાન એવા જ્યોતિષીઓ બહુજ
યોગ્ય હોવાને લીધે એક વખત જે ચૂક થઈ તે કાયમની થઈ. ભારતકાચાર્થી આ ચૂકને
સુધારી હેત પરંતુ તેમના વખતમાં ચૂકનું માત્ર ૧૧ દિવસ ઉપર આવી ગયેલું હોવાથી
દુસ્સતી કરવાનું તેમને રીયં થયું નહિ. કારણ, પ્રત્યેક સંક્રાન્તિ ૧૧ દિવસ, અગાઉ થઈ
હોત અને ૧ શોકવ્યવહારમાં મોટો ઘોટાળો ઉત્પન્ન થયો હોત. ખજાણાને માત્ર આ ચૂકને
સુધારી લીધી. કારણ, તેમના વખતમાં ૫૪ થોડી નીજ રકત જૂલ હતી એટલે કે પુરો એક
દિવસ પશુ થયો નહોતો. પરંતુ તેમાં પશુ તેઓ ચૂક્યાજ તેને લીધે તેમના વખતમાં અયન
જો કે બરાબર આનામાં હતાં તેપણ વર્ષમાનમાં પુનઃ ચૂક રહી હોવાને લીધે અયનાંશ
વધતાજ ગયા. કનિષ્ઠગારંબરી માંડીને બ્રહ્મસિદ્ધાન્ત રચના કાલપર્યન્ત સુમારે ૩૭૩૦ વર્ષો
વીત્યાં હતાં. તેને ૫૪ થ. ની ચૂક ભાગે પડતી આવી દઈ તેમણે પોતાનું વર્ષમાન
શુદ્ધ કરી લીધું. પરંતુ તે તેમના વખત સુધીજ માત્ર પુરતું થયું. કાયમનું થયું નહિ.
તેમણે જો અમુક ૧૦૦ પછીથી આજ પર્યન્ત સંક્રમણ આવડું પાછળથી આવ્યું એવો
વિચાર કર્યો હોત તો. રીમાન શુદ્ધ સાંપાતિક જનત. [અપૂર્ણ:]

૧ શકે ૧ માં અધિક માસ વિચાર (સિ. વે. ગા. નવાથે.) ગુજરાતી
બાષાંતર-વૈશાખ ભા. જા. ચ. ના અંકમાં ૫૪ ૪૮ માં દેવે ઉપર જે તથા
પ્રકારનાં સાર વર્ષ ત્યાંથી માંડી આપુદેવ શાસ્ત્રીનો મત પૂરેપૂરો વાંચી જવાને વાંચકને
બસાયણ કરે છું તેજ અંકમાં તેજ લેખના ઉપરના ભાગમાં (૫. ૫૮) પ્રખ્યાત
સાચનવાદી પં. જિ. નવાથેનો ઉપરનો મત-અદ લાધથી પંચાંગનું.....વાંચી માંડી
લેખના ઉપરનાં અને માન્ય થયેલા નિર્ણયસાગરી પંચાંગેજ આની અગ્રેસરતા
લેવા એવી મારી દેવા પાં સુધી વાંચી જવું. શોકવ્યવહારમાં, ઘોટાળો ન થાય
તેનેજ વારતે અને તરત લેવા જેવું થાય તેને વારને અમુક અમુક સધારણા
કરવાની શ્રી પ્રાણીયન હરિહર વાદે વિગતથી લેવું છે, પોતે સાચનવાદી હોવા
નાં ૫૪ નિર્ણયસાગરી પં. ગ્રેસરતા લેવી નેમ કયું છે. (ક. વા. ભટ્ટ.)

લક્ષસરામાં કે મીડીગામાં

“ઓટા દીલગણદાર વાપરજો.”

વિધિનું વૈચિત્ર્ય

અથવા

પ્રબોધિ પાટલ પુષ્પ.

લેખક:

પ્રદ્યાનંદ.

(સર્વે હક લેખકને સ્વાધીન છે.)

(ગતારક પૃષ્ઠ ૧૨૪ ના અનુસંધાનથી.)

તે શબ્દ વારંવારનાથી ચિત્ત ચમક્યું વીરું,
 "કોં બેની શું છે? કેમ શું પૂછે મને મુજ હીર છું;"
 આઘ્યું અતિશે વ્હાલ હૃદયે બાલિકાને ઉંમકી,
 સ્નેહાળ બંધુએ કીધું સુખ્યન અતિ પ્રીતિ મકી. ૧૩

ત્યાં અન્ય બગિની અન્ય બાલુ નીરખતી'તી નેહથી,
 કે' નવિન, લીલાના વિનોદોમાં સુધાતી સ્નેહથી;
 ધરી આમ તો ધરી આમ વારંવાર દૃષ્ટિ તો ધઈ,
 તત્કાળ દૃષ્ટિ ધ્યાન કરતા બગ તરફ જોતાં ગઈ. ૧૪

ક્ષણ બે ત્રણે એક મત્સ્યનું બગશેજ બક્ષણ તો ક્યું,
 આનંદથી વળી શાન્ત યહ ફરી ધ્યાન તેણે તો ધ્યું;
 ધરી ધ્યાન પછી બલિદાન કરે હૃદયમાં ચિન્તન ક્યું
 તત્કાળ-ક્ષણમાં મત્સ્ય બીજું જોતં જોતામાં હ્યું; ૧૫

બક્ષણ થતું બગને પરન્તુ મત્સ્ય સધળાં તો મરે,
 શક્તિહૃદય યહ બાલિકા કે' પ્રેમથી પ્રમ્ને કરે:
 "કહો બાઈ! આ શું તત્ત્વ બકનું સ્નેહથી સમજાવજો,"
 કહે બાઈ: "જેની! બાલિકા! એ તત્ત્વ હૃદયે તો સજો; ૧૬

આ મત્સ્ય સમ સૌ જન તણું દૃષ્ટાંત લેવું હૃદયમાં,
 ને કાળબક સમ જાણીને પછી કાળ કરવું જગતમાં;
 બપો મત્સ્ય તો ના જાણતો કે કાળબક ઉપર રવો,
 મંદ્રા પ્રમાણે વિચરતાં મંતિમાર માયે તો સહો; ૧૭

જન સર્વ મચ્છાધીન થઇ વર્તન કરે જગજલમહી,
 પણ કાળ માંધે ટાંપતો તે તેમનાં ચિત્તે નહિ;
 શુભ અશુભ કાર્યો કર ધરે નહિ સેરા કાળ તણી જીતિ,
 અભિમાનથી વિચરે અહીં જગમાં રિવકારી ઝા રીતિ; ૧૮
 કહું બેની માટે કું તને રહેવું સદા નીતિ થકી,
 શુભ કાર્ય કરવાં જગતમાં ડર કાળનો રાખી નકી;
 અન્તર-હિમળકે રોહનાં બિંદુ સખળ વર્ષાવવાં,
 ઇશ્વર જગતમાં જાણીને મજૂસ સદા કરવાં નવાં. ૧૯
 એ શીખ માટે ઇશ્વરે દૃષ્ટાંજ આપ્યું દૃષ્ટિએ,
 જનબોધ માટે કર્મકૃતિએ તો બનાવ્યું સૃષ્ટિએ;
 કહીને કથન એ એટલું પછી શાન્તિથી ઉભો થયો,
 જ્યાં બાલિકાની દૃષ્ટિપથમાં ધ્રુવડ ને વાયસ ગયો. ૨૦
 વાયસ બિચારો ખાઇ ગોયાં પાંખ ફફડાવી મરે,
 બળથી પ્રહારો ધ્રુવડ તેના ઉપર આનંદે કરે;
 નહિ ચાલતું વાયસ તણું કે અદ્ય બળ પણ તે ધકી,
 દિવસે કીધું કલ્સોલ તો પણ રાત્રિ તેને તો નકી. ૨૧
 એ જોઇ પીળે પ્રભ બાળાએ હૃદય શંકા ધરી,
 પુછ્યો: “કહો મુજ ભાત! કાં આ કાગમાં બળ ના જરી?”
 તત્કાળ ઉત્તર મુખ ધર્યો કહે બાઇ: “સુણતું બેનડી,
 જગમાં દિવસ ને રાત્રિ સમ છે ફરતી ફરતી હાંપડી. ૨૨
 રાત્રિતણે રાત્રિ ધ્રુવડ છે દિવસમાં આ કાગડો,
 ને દૃષ્ટિપથમાં દિનમહી કદિ ધ્રુવડ આવે તો જુઓ;
 નહિ મરણસરણ કર્યા વિના કદી કાગ મકતો એહને,
 એવીજ રીતે રાત્રિમાં નહિ ધ્રુવડ મુકે કાગને. ૨૩
 આ સૃષ્ટિમાં પણ એમ છે: અભિમાન કદિ નંવ ધારવું,
 અદતી સમયમાં પણ સદા જગ દૃષ્ટિસમયી બાળવું;
 નહિ માન ધરી કરવી તિરસ્કૃતિ કાઇ અન્ય જનો તણી,
 નહિ શત્રુ કરવા કાઇ દિન એ વૃત્તિ સત્યચુણી ગણી. ૨૪
 કાં કે સમય પણ આપણે પડતી તણે આવી પડે,
 ત્યારે ધ્રુવડ સમ શત્રુ બળથી જરૂર આપણને નડે;
 કાતિ કપાળેથી ઉખેડી દાણિકમાં રગદોળશે,
 જલ-જગત કેરા વહનમાં નાખી અને દુષાવશે. ૨૫

નહિં નકરી જન કોઇએ ક્યું ચડતી સદા મન તો થશે,
નહિ તેવું પડતીનાં પ્રભાસોનું હૃદયમાં તો હશે;
કદિ આજ તો કદિ કાલ કોઇ કોઇ જન તણું તો નાચવું,
ચડતી અને પડતી તણું પડાનું સખળ નિરધારવું. ૨૬
પાંડવતણી પડતી પ્રથમ થઇ ત્રિગય અને આવીઓ,
કોરવકુળે વિજયી પ્રથમ થઇ નાશ અને કા'વીયો;
દર્શન એવાં કૈંક જગમાં આજ નજરે તો પડ્યું,
એવી રીતે એ જેન મારી કાગળજા ધ્રુવડે ગળ્યું. ૨૭

* * *
જો જો પીળું આ જીવનસમ દર્શન નજરે તો પડે,
સુંદર સરોવરના તરંગો એકક્રમથી ઉછળે;
હાપનત યાચે કોઇક તો લય કોઇક પામે હૃદયથી,
સીધી નજરથી જો જણાએ એમ જામિં કમપકી. ૨૮

આ જીવનને પશુ નાચવું કાચુવારમાં લય પામશે,
જીવ એકમાંથી નીકળી કે અન્યમાં તે જન્મશે;
જો મરણ પુનરપિ જનન ક્રમથી સર્વ જનનાં ધાય છે,
રંગો તરંગો સમ થતા જગમાં સદા દેખાય છે. ૨૯
હાપનત થઇ જો આ તરંગો મધ્યમાં લય પામતા,
કે અનતમાં આવી કિનારે નિત્યજલમાં લય યતા;
જીવમાત્રને પશુ તેજ કૃતિથી નિત્યલય છગ્ગા ધરી,
કરવો પ્રયત્ન કે યત્ન તેવો જન્મ ના ધાયે ફરી. ૩૦

* * *
જો જો વિયોગી દપતી આ પરપરથી બોલતાં,
નહિ યાય તોપણ યોગ તેઓનો હૃદય દુઃખી યતાં;
એ ચક્રવાકી-ચક્રવાકતણી કયા સંસ્કારથી,
આપ્યો પ્રભુએ રાત્રિમાં વિયોગ હા ! ચિકકારથી. ૩૧

અન્તર્વિરહથી ટળવળે એ સામસામાં જોઇને,
પણ કોઇ ના યાચે વારે રે' છે સહન કરી રોઇને;
કરવાં પડે છે સહન દુઃખો જોમ એ રીતિ ધકી,
મિથ્યા યતું ના જાગ્યમાં જો હોય તે કે દી નકી. ૩૨

ધરવું હૃદયમાં તત્ત્વ એવું દુઃખ જો આવી પડે,
કે પૂર્વજન્મતણું કરેલાં કર્મયોગોના બળે;
તો ધૈર્યધરી હૃદયે યતું યજી સહનશીલ અતિ શાંતથી,
પ્રારબ્ધ પર ધરી હાય રહેવું પડીતું તો કદિ કોઇથી. ૩૩

મી० માનેકજી પટેલ અને પારસી થીઓસોફીસ્ટો, અને જોશીઓ.

MR. MANEKJI PATEL AND THE PARSEE
THEOSOPHISTS AND ASTROLOGERS.

(૫૪ ૭૩ થી આશુ.)

તારનાં દોરડાં વગર સંદેશ મોકલવાની વિદ્યા (wireless telegraphy) એ બધાકે ધર્મ સંબંધી વિકટ સવાસોના નિરાકરણને રસ્તો ખુલ્લો કાઢે છે; અને જ્યારે “આજે જે આપણને અભિમન જેવું લાગે છે તે પાંચ પચીસ વરસ પછી કદાચ ખરું પડે,” એમ મી० પટેલ માને છે, ત્યારે દેખીતા અજબ જેવા કે બેહુદા સિધ્ધાંતોનાં ભીતરમાં કાંઈ સમાઈ હશે, એમ માનીને જો સચ્ચાઈ શોધવાની કોશિશ કરીએ તો તેમાં ખોટું શું છે ?

મી० પટેલ બૂલી જાય છે કે “અસાધારણ પ્રયોગોને હમેશાં ઘણીજ સખત કસોટી (tests) માંથી પસાર કરવા”ની તક સધળાંને મળતી નથી. “ત્રાયલેસ ટેલીગ્રાફી” કે સાયન્સને લગતા સંખ્યામય સિધ્ધાંતો જાતિ અવલોકન કે અનુભવથી પુરવાર કરી શેવાની તક સધળાંને મળતી નથી.—છતાં વિદ્વાનો તરફથી તે સિધ્ધ થયેલું સમજી આપણે તે ખરા તરીકે સ્વિકારીએ છીએ. ત્યારે આત્મિક બાબદો જેની પુરવારી મેળવવી આપણે હાલની રિયલિટીમાં લગભગ અશક્ય જેવું છે, તે વિચાર, અવલોકન અને અભ્યાસથી ખરી તરીકે સ્વિકારવી, એ માથુસળતના વધારા (progress) માટે શું જરૂરનું નથી ?

આગળ ચાલતાં મી० પટેલ હજાર અમરાર્થદો અને અંદાજી વિષે સહેજ હથારી કરી જણાવે છે કે:—

“આ સધળી ખીનાઓ ઉપરથી આપણે જોઈ લઈશું કે એક ચીજ અજાણી બરેલી છે તેથીજ તે નહીંજ અને એમ કહેવું ઉતાવળીયુ છે.”

અમે હમ્મીએ છીએ કે મી० પટેલે પોતાના આ વાક્યને પોતાના આખા બાપણુ દરમ્યાન યાદ રાખી તેપર અમલ કાઢેા હતો. એવણે સંખ્યામય બાબતોને નહીં બનેલા જોગ પારી લીધી છે, યા તેમને ખોટી કે કગાલ બરી માની લીધી છે, પણ તે આખતો વિષે વિવેચન કરતાં તેમ કરવા માટે સંગીન કારણો તેઓ આપી શકતા નથી. અને તેથીજ એમનું “કહેવું ઉતાવળીયું છે,” એવા અનુમાન ઉપર આવવાની આપણને ફરજ પડે છે.

મી० પટેલ પોતે હાથ ધરેલો વિષયનો સંપૂર્ણ રીતે અભ્યાસ કાઢ્યા વગર બહાર પડ્યા હતા, અને તેથી તેમનું “કહેવું ઉતાવળીયું છે.” એવાં અમારાં અનુમાનના ટેકામાં એમના નીચલા વિચારો અમે રજુ કરીએ છીએ.

“આપણે ધરાનતી તવારીખમાં વાંચ્યું છે કે માણસો હવામાં ઉડતા હતા. ત્રીસ ચાળીસ વરસ ઉપર આપણે તેને દંતકથા (Mythology) સમજતા હતા, આજે વીમાનો આપણે માથે ઉડે છે. આપણે અસલની ચોપડીઓમાં જીન અને પરીઓની વારતા વાંચતા હતા તેમાં જશુગ્યું હતું કે તેઓ એક બટન દાખતા કે તરત મહેલમાં રાણની થતી. આજે સાધારણ મજાયાવાળાઓ અને પાનવાળાઓની દુકાન ઉપર મહેકતીક લાઇટ છે.”

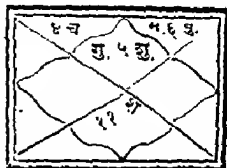
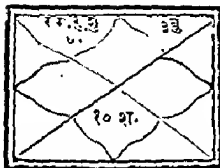
(વધુ માટે જુઓ પાનું ૧૫૫.)

॥ जातकी ॥

भाषान्तर कृतो:-

शास्त्री तुलनाशंकर धीरजराव पंड्या.

(૫૪ ૧૧૬ થી ચાલુ.)

આ પ્રમાણે ગ્રહો અદ્યત્ત પદ્ય કરી આ યોગ કલ્પનાથી તૈયાર કરવા જોઈએ અને તેપર લક્ષ આપી યોગાનુયોગ ફલ સમજવું જોઈએ.

સ્ત્રોકમાં કહેલા રાજયોગમાં અમુક ગ્રહ અમુક રાશિમાં ગણવા અમુક સ્થાનમાં હોવી જોઈએ એમ કહેવું નથી એમ કોઈ કહે પણ જો એમ ધારવા એસીએ તો તો પછી કોઈ વિચાર યશ શકેજ નહિ એટલે એ તો કલ્પનાથીજ વિચારી લેવું જોઈએ. કઈ ગણવા સિદ્ધ રાશિનું લગ્ન હોય તોજ મનુષ્ય જીવધારી રાગ બને, બીજી રાશિઓના લગ્નથી તે રાગ ગાય કે નહિ તે કંઈ કહી શકાય નહિ. માત્ર ખાસ કરીને એટલું કહી શકાય કે ઉપર કહેલાં સ્થાનોમાં જો તે પ્રમાણે ગ્રહ હોય અને તેનું વિશેષ દ્રષ્ટિમજ્જ લગ્ન બાળુ હોય તો તે મનુષ્ય મોટી યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરનારો થશે એમ માનવામાં હરકત નથી; એટલે કે એ રાજયોગની તેવી કુંડલી કાલ્પનિક રીતે પણ ગોઠવી તે પરથી ફળ જો જરાજર સમજવામાં આવે અને તે પ્રમાણે જો કુંડલીમાં લગ્ન તથા ગ્રહોની સ્થિતિ જરાજર રીતે સંબંધિત હોય તો તે રાજયોગનું ફળ મનુષ્ય અવશ્ય રીતે પ્રાપ્ત કરે છે. અથવા તો તે તરફનું કોઈ મહાન સન્માન પ્રાપ્ત કરીને પણ તેજો કોઈ મહાન દરજ્જે મેળવવા ભાગ્યશાળી થાય છે.

લગ્ને ચૈવ યદા જીવશ્ચતુર્થે ચન્દ્રમા બુધઃ ॥

દશમે ચ યદા મૌમો રાજયોગસ્તદા ભવેત્ ॥૧૭॥

જો લગ્નમાં ગુરુ રહેલો હોય અને ચોથા સ્થાનમાં ચંદ્રમા અને બુધ-હોય તેમજ દશમા સ્થાનમાં મંગળ રહેલો હોય છે તો રાજયોગ થાય છે.

આ યોગ જો મેષરાશિનું લગ્ન હોય છે તો ને વધારે જળવાનું મળાય છે. કારણ કે લગ્નમાં મેષરાશિનો ગુરુ હોવા સાથે ચોથા સ્થાનમાં કર્કરાશિનો ચંદ્ર અને દશમામાં મકર રાશિનો ઉચ્ચ મંગળ એમ ગ્રહો જરાજર ઉત્તમ રીતે એસે છે. મીન લગ્ન હોય છે તો પણ

ફળ આવે છે. તેમાં પશુ જો મિથુન, મેષ અથવા તુલા રાશિનું લગ્ન હોય છે તો આ યોગ ઉત્તમ પ્રકારનો ગણાય છે અને તેથી મનુષ્યને અન્ય રથાનોના ઉત્તમ કૃષ્ણનો અભાવ હોવા છતાં પશુ આ ત્રણ રથાનો તો આવશ્યક રીતે ઉત્તમ મનાતાં હોવાથી તેમનું ફળ તો તે પ્રમાણે ઉત્તમ રીતનુંજ મનુષ્યને મળે છે.

लघे क्रूरो व्यपे क्रूरो धने क्रूरस्तपैव च

सप्तमे भवने क्रूरः परिवारक्षयंकरः ॥ २४ ॥

મનુષ્યને જો લગ્ન રથાનમાં, વ્યવસ્થાનમાં એટલે આરમા રથાનમાં, ધનરથાનમાં અંગ સાનમા સ્ત્રી જીવનને વિષે ફર મહો પડેલા હોય છે તો તે મનુષ્યના સર્વ કુટુંબનો નાશ થાય છે.

લગ્નપરથી હમેશાં શારીરિક તેમજ માનસિક તાતનો વિચાર કરવામાં આવે છે, બીજા ધન રથાનપરથી કુટુંબનો અને ધન સંબંધી વિચાર કરવામાં આવે છે, વ્યવસ્થાન પરથી એટલે આરમા રથાનપરથી ધનના સદસદ વ્યયનો તથા ઓછા વત્તા ખર્ચનો તેમજ સંકટો સંબંધી વિચાર કરવામાં આવે છે અને સાતમા રથાન પરથી સ્ત્રી સંબંધી મુખ દુઃખનો વિચાર કરવામાં આવે છે એટલે આ ચાર રથાન પરથી પરિવાર સંબંધી એટલે કે કુટુંબ સંબંધી નાશ થવાનું જે કાંઈ શ્લોકમાં લખ્યું છે તે ખરાબર છે કારણ કે પરસ્પર એ ચારે રથાનોનું ફળ એકેકને આશ્રિત રહેલું હોય છે. શારીરિક સપત્તિ, તે સાથેજ ધનપ્રાપ્તિ અને સ્ત્રી સંબંધી મુખ તેમજ સારો અને ઓછો ખર્ચ હોય તો મનુષ્ય પોતાનું કુટુંબિક મુખ ઉત્તમ પ્રકારનું માને છે, પરંતુ આ ચારેના મુખનો અભાવ હોય છે તો મનુષ્ય પોતાના સર્વ મુખનો નાશ થયો માને છે. આ રથાનોનાં જો ફર મહો રહેલા હોય છે તો તેના એ ચારે રથાનોનો વિનાશ કરે છે અને તેથી ફર મહો સદિન રથાનોપરથી મનુષ્યના પરિવારનો નાશ થયો એમ અન્યકર્તાનું લખ્યું થોય છે.

ઢાદશે ચ યદા ચન્દ્રો ભૌમો રાહુર્ધને તથા ।
દરિદ્રં તં વિજાનીવાત પુત્રસ્ત્રીસહવાંધવૈઃ ॥ ૨૬ ॥

બારમા વ્યવસ્થાનને વિષે જો ચંદ્ર રહેલો હોય અને જીવત ધનસ્થાનને વિષે મંગળ અને રાહુ રહેલો હોય છે તો દરિદ્ર યોગ થાય છે અને તેથી તે યોગ મનુષ્યને તેના પુત્ર, સ્ત્રી, અને બાંધુઓ સહિત દરિદ્રી બનાવે છે.

આ યોગ પણ મનુષ્યને દરિદ્રતા આપનાર યોગ તરીકે ગણેલો છે, પરંતુ એમાં પણ એક મત એવો છે કે ધનસ્થાનમાં રાહુ અને મંગળ હોવાથી દરિદ્રતા પ્રાપ્ત થાય છે તેમાં રાહુ એ દરિદ્રતા પ્રાપ્ત કરાવતો નથી પરંતુ ખરી રીતે જોતા ધન સ્થાનમાં રાહુ પડેલો હોય છે તે ધનનો સમ્રાટ કરે છે અને ખર્ચ માત્ર જોઈએ તેટલોજ કરે છે એટલે કે તેથી તે ધનિક થાય છે પરંતુ નિષેધ થતો નથી. માત્ર મંગળજ એ ધન સ્થાનમાં રહેલો દરિદ્રતા આપે છે એમાં સંશય નથી. જો કે આ મતબ્દ તે મતકારના પોતાના મત પ્રમાણે બરાબર હશે પરંતુ જો રાહુ અને મંગળ એ બંને જો એકસા રહેલા હોય તોજ ક્યારેય મતકારના મત પ્રમાણે રાહુ ઉત્તમ અને મંગળ અનિષ્ટ એ પ્રમાણે ફળ આપતા હશે પરંતુ મૂળ અંશકારે નો અર્દીઆ બારમા સ્થાનમાં ચંદ્ર હોવા સાથે ધન સ્થાનમાં રાહુ અને મંગળ બંનેનો સહચારી યોગ દરિદ્રતા પ્રાપ્ત કરાવનાર તરીકે ગણેલો છે, અને તેથી તે બંને જો એક સાથે રહેલા હોય તો અંશકર્તાના મત પ્રમાણે અનિષ્ટ ફળ આપે એમાં સંશય નથી; માત્ર તેનાં બલાબલનું પ્રમાણ જોતાં ક્યારેય વિશેષાધ્ય ફળનો એક આવી શકે તો તે એક શુદ્ધી વાત છે.

સપ્તમે ચ યદા રાહુર્દશમે રવિનંદનઃ ॥

અર્કર્મા હિ તદા જાતો દાસ્તકર્મ કારિષ્યતિ ॥ ૨૭ ॥

જો મનુષ્યના સાતમા સ્થાનમાં રાહુ હોય અને દશમા સ્થાનને વિષે શનિ રહેલો હોય તે મનુષ્ય દુષ્ટ કર્મ કરાવનારો અને દાસ કર્મ કરાવનારો થાય છે.

દશમા સ્થાનમાં રહેલો શનિ મનુષ્યને દુષ્ટ કર્મ કરાવવા વાળો થાય છે જોમ કશું તેમાં પણ જો દશમા સ્થાનમાં મેષ, કર્ક, સિંહ કે વૃશ્ચિક રાશિનો શનિ રહેલો હોય છે તો તે મનુષ્યને અવસ્ય રીતે અધમ કર્મ કરાવનારો થાય છે. વળી સાતમા સ્થાનમાં જો રાહુ રહેલો હોય છે તો તે મનુષ્ય વ્યભિચારી થાય છે એમાં પણ સંશય નથી.

દશમા સ્થાનનું નામ કર્મ સ્થાન છે અને તેથી સાતમા સ્થાનમાં જો રાહુ રહેલો હોય અને દશમા કર્મ સ્થાનને વિષે શનિ રહેલો હોય તો મનુષ્ય અવસ્ય રીતે અધમ કર્મ કરાવનારો થાય એમાં સંશય નથી કારણ રાહુ અને શનિનો એવો જોડતો યોગજ મનુષ્યને નીચ કર્મ કરવા તરફ ત્રેરે છે. તેમજ તેથી રીતે સેવા શ્રુતિ-નોકરી આકરી અથવા દાસત્વ પણ કરાવે છે.

દ્વાદશે નવમે ચન્દ્રો યત્ને તિષ્ઠતિ ચ મૃગુઃ ॥

દિશુકસ્યા યદા પાપા વંશચ્છેદો ભવિષ્યતિ ૨૮ ॥

બારમા વ્યવસ્થાનમાં અથવા તો નવમા સ્થાનમાં ચંદ્ર હોવા સાથે સાતમા સ્થાનને વિષે શુદ્ધ રહેા હોય અને ચોથા સ્થાનને વિષે પાપમહો રહેલા હોય તો તે માણસના વંશનો ઉચ્છેદ થાય છે.

કેટલાક ન્યોતિવિદોના અનુભવ પ્રમાણે આ ફલોપપતિ બરાબર હોય એમ લાગતી નથી. કારણ કે આ પ્રમાણેના યોગ હોવા છતાં પણ જે મનુષ્યનો આરો યોગ હોય- છે તેને આ પ્રમાણેના ફલનો અનુભવ જોવામાં આવેલો નથી. વખતે અંધકારને એકાદ કુંડલીમાં આવેા યોગ દષ્ટિએ પડતાં અથવા આવા યોગ પ્રમાણે કાઢી ક્વચિત્ ફલાનુભવ થયો હોય એમ જણાતાંજ અંધકારે આ યોગની આ પ્રમાણે ફલોપપતિ વર્ણવી હોય એમ લાગે છે. તદિ તો બહુધા તેમ બનવા સંભવ નથી.

અષ્ટમે ચ યદા કૂરો રિપૌ સૌમ્યાસ્તયૈવ ચ ॥

શ્વેતકુષ્ઠં વિજાત્રીયાન્મહાપાપીભવેન્નરઃ ॥ ૨૯ ॥

જે મનુષ્યની જન્મકુંડલીમાં આઠમા સ્થાનને વિષે કૂર મહ રહેલો હોય અને છઠ્ઠા શનુ સ્થાનને વિષે સૌમ્ય મહો રહેલા હોય છે તે મનુષ્યને શ્વેત કુષ્ઠ-સફેદ કાદ-નામનો રોગ થાય છે એમ જણવું અને વળી તે મહાન પાપ કર્મ કરવાવાળો થાય છે.

આ યોગ ધણીઓના અનુભવમાં આવે તેવો નથી એટલે કે આવી ફલોપપતિને સંભવ બહુધા દેખાતોજ નથી છતાં અંધકારે લખ્યું છે એટલે તે તેમના અનુભવ પ્રમાણે કાંઈ વિશેષ યોગ તરીકે માનીને તેમણે લખેલું હોતું જોઈએ.

અષ્ટમે ભવને ઐમે સસમે રાહુસંભવે ॥

પટે ચૈવ યદા સૌરિર્ભાર્યા તસ્ય ન જીવતિ ॥ ૩૦ ॥

જો મનુષ્યના આઠમા સ્થાનને (રવે મંગળ, સાતમા સ્ત્રીજીવનને વિષે રાહુ અને છઠ્ઠા સ્થાનને વિષે શનિ રહેલો હોય છે તો તે મનુષ્યની સ્ત્રી જીવતી નથી-અર્થાત્ સ્ત્રી નાશ પામતાં સ્ત્રી સંબંધી સુખ તે મેળવી શકતો નથી.

આ છઠ્ઠા, સાતમા તથા આઠમા સ્થાનોમાં ક્રમાનુસાર મંગળ, શનિ તે રાહુ એ ત્રણે કૂર મહોતું રહેતું એકંદરે સ્ત્રીસંબંધી ખરાબ ફળ આપનાર થાય છે એટલે કે આવો યોગ થતાં મનુષ્યની સ્ત્રી મૃત્યુ પામે છે અથવા તો જેનાં લગ્ન ન થયાં હોય તેનો વિવાદ સંબંધ થયો અશક્ય થાય છે અથવા તો વેરાવાળ થયું હોય તો તે પણ દરજુ મુશ્કેલ થાય છે.

લગ્ને વયપે ચ પાતાલે યામિત્રે વ્યાષ્ટમે ફુજે ॥

કન્યા મર્ત્યેનાશાય પર્વચ્છી ચ વિનયતિ ॥ ૩૧ ॥

લગ્નમાં, બારમા સ્થાનમાં, ચોથામાં, સાતમાં અને આઠમા સ્થાનમાં જે મંગળ રહેા હોય તો, તે જો સ્ત્રીની કુંડલીમાં રહેા હોય તો સ્વામીનો નાશ કરે છે અને પુરુષની કુંડલીમાં રહેા હોય છે તો પટેલી વખતની સ્ત્રી નાશ પામે છે.

જેથી લોકો ન્યારે વરકન્યાનાં વેશરાજ કરવાનો સમય હોય છે ત્યારે વરકન્યાને બનતી રાશ આવે છે કે કેમ અથવા તેઓના મહેા એકેકને મળતા આવે છે કે કેમ તે જોતી વખતે પહેલાંજ કુંડલીમાં મંગળ જોવા તરફ ધ્યાન આપે છે અને અને તેથી જો હિપરોકત રચાતો પૈત્રી કોષ્ટપણ રચાનામાં મંગળ કન્યાની કુંડલીમાં હોય અને છોકરાની કુંડલીમાં ન હોય તો કન્યાને ઘાટડીએ મંગળ છે એમ માની છોકરાવાળા તો કન્યા સાથે તેનો સંબંધ બાંધતા નથી અને તેજ પ્રમાણે વરતી કુંડલીમાં મંગળ હોય અને કન્યાની કુંડલીમાં ન હોય તો પણ છોકરાને પાછડીએ મંગળ છે એમ માની કન્યા વાળાં વેશરાજ કરતાં નથી કારણ કે તેણે મંગળ પરસ્પર એકેકનો વિધાતક થાય છે, પરંતુ આમાં વિશેષ એટલું છે કે જો એ મંગળ બંનેની કુંડલીમાં પડયો હોય છે તો કોષ્ટ કોષ્ટનો વિધાતક થતો નથી અથવા મંગળના બદલામાં સામે કન્યાની કુંડલીમાં શનિ પડયો હોય તો પણ તે કોષ્ટ કોષ્ટનો વિધાતક થતો નથી. એટલે કે જો બંનેની કુંડલીમાં મંગળ રહ્યો હોય છે તો પરસ્પર વેશરાજ થઈ શકે છે. આ વિધાતક મંગળની સ્પષ્ટ સમજ પડે તે હેતુથી ક્યા ક્યા સ્થાનોને વિષે એ મંગળ દાનિ કારક થાય છે તે જાણવા માટે આ જાણમાં કુંડલી આપી છે આ પ્રમાણેના સ્થાનોમાંથી જો કોષ્ટપણ

સ્થાનમાં (કન્યાને) મંગળ રહ્યો હોય તો વરનો ને વરને રહ્યો હોય તો કન્યાનો વિધાતક થાય છે, અને પરસ્પર હોય તો કોષ્ટનો પણ વિધાતક થતો નથી.

નૃતપિ નૃતમે ક્રૂરા જન્મકાલે યદા ગ્રહાઃ ॥

ધાતરસ્તસ્ય ગાહસ્ય ન જીવન્તિ કદાચન ॥ ૩૨ ॥

જો બાળકના જન્મકાળને વિષે ત્રીજા તથા નવમા સ્થાનને વિષે કંઈ મહેા રહેલ હોય છે તો તે બાળકના બાધજો છવતા નથી.

ત્રીજું સ્થાન એ બાધજોનું સ્થાન કહેવામાં આવે છે અને નવમું સ્થાન એ બરાબર આ ત્રીજા સ્થાનની સામે આવે છે અને તેથી જો નવમા સ્થાનને વિષે પાપ મહેા રહેલા હોય છે તો તે પાપમહેાની પૂર્ણ દષ્ટિ આ ત્રીજા સ્થાનપર પડે છે અને તેથી તેમજ એ ત્રીજા સ્થાનને વિષે પણ પાપમદ રહેલો હોય એટલે એમ એ બંને પાપમહેાનું સદમળ થતાં એ બાધજોના સ્થાનને બગાડે છે અને તેથીજ તે બાળકને બાધજોનું મુખ મળતું નથી એમ અન્યકાર કહે છે.

નૃતમે ચ યદા માતુઃ સ્વદેવૃષો બૃહસ્પતિઃ ॥

તસ્ય જીવતિ ધ્રાતપિ પુત્રો જીવતિ પુત્રકઃ ॥ ૩૩ ॥

જો નવમા સ્થાનમાં સુર્ય રહ્યો હોય અને સુર જો સ્વમૃદી યદને રહેલો હોય તે તેને એક બાધ જીવે છે અને એક પુત્ર પણ જીવે છે.

આ શ્લોકનું કહ્યું પૂર્વોક્ત શ્લોકને સંબંધિત હોય એમ જાણે છે. આગલા શ્લોકમાં બાહ્યો ન જીવતા સંબંધી લખેલું છે અને તેથી એમ માની શકાય છે કે એ ઉપર પ્રમાણેનો બાહ્યોનો નાશકારક ત્રીજા અને નવમા સ્થાનના કુરુ ગ્રહેનો યોગ હોય તો પણ તેમાં જો વળી નવમા સ્થાનમાં સૂર્ય રહેલો હોય અને ગુરુ (કાંઈ પણ સ્થાનમાં?) સ્વરાશિને યમને રહેલો હોય તો તેનો એક બાહ્ય તો જીવે છે એટલે પૂર્વના યોગથી ખીજા બાહ્યો નાશ પામે છે.

આ શ્લોકમાં અન્યકારે ગુરુ સ્વગૃહી યમને રહેલો હોય એમ જાણેલું છે પરંતુ તે કયા સ્થાનમાં એ સપ્ટ જન્મનું નથી તો પણ સંબંધિત રીતે એમ સમજી શકાય કે તે પણ નવમા સ્થાનને વિષે જીવે રહેલો હોય તો.

લગ્ને ચૈવ યદા જીવો ધનં સૌરિયંદા ભવેત્ ॥

રાહુશ્ચ સહજસ્થાને માતા તસ્ય ન જીવતિ ॥ ૨૪ ॥

જો મનુષ્યના જન્મકાળમાં લગ્ન સ્થાનને વિષે ગુરુ, ધનસ્થાનને વિષે રાશિ અને ત્રીજા સ્થાનને વિષે રાહુ રહેલો હોય છે તેની માતા જીવતી નથી.

ખીજા સ્થાન એ કુરુબંધસ્થાન તરીકે ગણવામાં આવ્યું છે એટલે એ સ્થાનમાં જો રાશિ રહેલો હોય તો કુરુબંધો નાશ કરનારો થાય છે અને તેની અનુર્યસ્થાન એટલે માનુસ્થાન પર પૂર્ણ દષ્ટિ પડતી હોવાથી તે માતાનો નાશકારક થાય એ સ્વાભાવિક છે. જો કે રાશિ ખીજા સ્થાનમાં હોય તો તેજ માત્ર માતાનો નાશકારક થાય છે એમ આ પરથી સમજવાનું નથી પરંતુ રાશિની એ સ્થાનમાં સ્થિતિ અને અનુર્યસ્થાન પર પૂર્ણ દષ્ટિ એ તેમજ ત્રીજા સ્થાનમાં લગ્નશાં બાહ્યોના સુખનો વિચાર કરવામાં આવે છે અને તેથી ત્રીજા સ્થાનમાં રાહુ એ બાહ્યોને અથવા બાહ્યો સંબંધી સુખ મનુષ્યને આપતો નથી એ હેતુ. તેમજ ગુરુનું લગ્નમાં રહેવું એ જણેનો પરસ્પરનો યોગ એજ માતાના વિનાશક યોગ છે. માતાનો નાશ કરનાર આ યોગ સામાન્ય યોગ નથી. પણ વિશેષ યોગ છે. એમ કંટલાકનું માનવું છે.

અષ્ટમે ચ યદા રાહુર્ભોમે રાહુશ્ચ સૂર્યગઃ ॥

સપ્તમે દિવસે મૃત્યુ માંસે ચા સ ન જીવતિ ॥ ૨૫ ॥

જો આળકના જન્મ સમયે જન્મ કુંડલીમાં આઠમા સ્થાનને વિષે રાહુ અને મંગળ પડેલા હોય અને વળી તે રાહુ સૂર્યને અનુસરીને એટલે કે સૂર્યની સાથે મંગળના સ્થાનમાં રહેલો હોય (અહીં આ 'સૂર્યગ' તો અર્થ સૂર્યની રાશિ સિંહ એમ કંટલાક અર્થ કરે છે પરંતુ તે બરાબર લાગતો નથી) એટલે કે મેષ અથવા વૃશ્ચિક રાશિમાં રહેલો હોય તો તે આળક સાતમે દિવસે અથવા સાતમે મહિને (અથવા તેની અંદર) મૃત્યુ પામે છે.

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૪૬.)

અહીં મીં પટેલ જીન અને પરીઓની હસ્તીને “મજાઆવાળાઓ અને પાનવાળાઓની દુકાન ઉપર ઇલેક્ટ્રીક લાઇટ છે,” તેની સાથે ભેળી નાંખે છે. આ ઉપરથી ખુલ્લું દેખાય છે કે મીં પટેલ જીન અને પરીઓની હસ્તીને સ્વીકારતા ન હોય. ત્યારે અવસ્થામાં પરીઓ વિષે જોજોગ. આવતા દશાસનું કેમ ? ત્યાં તો “ઇલેક્ટ્રીક લાઇટ” સાથે તેમનો સંબંધ જોડવાને બદલે એ હસ્તીઓને વખોડી કાઢી છે. વળી કોઇપણ દેશ, કાળ કે પ્રજાની તવારીખ એવી નથી કે જેમાં આ હસ્તીને સ્વીકારવામાં આવી ન હોય. મીં પટેલ આટલું તો સમજતા હોવા જોઇએ કે જગતની સઘળી મહાન સચાઇઓ (great truths) કશા પણ અપવાદ વગર રાજે અવલંબી સઘળા દેશો, સઘળા જમાનાઓ અને સઘળા પ્રજાઓમાં ફેલાયેલી હોય છે. દુન્યાની કોઇ પણ પ્રજા એવી નથી કે જે આ હસ્તીઓને સ્વીકારતી ન હોય. આ જમાનો અખળ-પળીઓનો તેમજ દુન્યાના સઘળા મજદૂઓમાં જણાવેલા “મહાન દેરકાર” નો છે, અને તેથી મીનોઇ શક્તિઓ માણસોના વધુ ને વધુ સમાગમમાં આવે એવી તૈયારીઓ ચોમેર થતી આપણે જોઇએ છીએ.

સર આર્થર કોનન ડોઇલનું નામ ઇંગ્લેન્ડ સાહિત્યના રોષીનોને અખળપું નથી. આ લખનારને જીન પરીઓની હસ્તી માનવાની કેમ ફરજ પડી તેનો જોદવાક “ધી સ્ટ્રેન્ડ મેજી-ઝીગ” ના ડીસેમ્બર ૧૯૨૦ના અંકમાં પ્રગટ થયેલો છે, અને તે વાંચવાની અગે મીં પટેલને બહામણ કરીશું. આ લખનાર નખળી મનઃશક્તિનો માણસ નથી, અને તે હવે આ દુન્યાની બહારની હસ્તીઓ વિષેની શોધખોળ પાછળ મંડેલો છે. આ વિદ્વાનનું કહેવું ખરું માનીએ તો આપણને જીન પરીઓની હસ્તી સ્વીકારવાની જરૂર પડે છે; જો તે હસ્તી ખેડીજી હોય તો આ વિદ્વાન ક્યાતો હોવો જોઇએ. પા તેની મનઃશક્તિમાં કોઇ ખામી આવવી જોઇએ. કયા અનુમાન ઉપર આવવું તે મીં પટેલનું કામ છે; પણ એક તરફ દુન્યાના તમામ મજદૂઓ, કવિઓ, શીલ્પસુદ્ધો, અને આજની સાયન્સના કેટલાક આગળ વધેલા ઉસ્તાદોનું મત અને બીજી તરફ થોડાક જંડવાદી સાયન્સીસ્ટો અને મીં પટેલનું મત,—આ બેમાંથી “વિચાર કરવાને પરવર-દેમારે જે અકલનુ ગોદર બદલું છે,” તેનો ઉપયોગ કરી નકકી નિર્ણય ઉપર સહેલથી આવી શકાય તેમ છે.

ગુજરાત પામેલાઓના હૈયાત માણસો સાચના સંબંધને મીં પટેલે વહેમના વર્ગમાં મુક્યો છે. કોઇથી અપદ્ધાત વાંચનાર જોઇ રાકરો કે અતિ અગત્યની આ જામદ વહેમના વર્ગમાં કેમ આવી શકે ? સઘળા ધર્મો શરીર, રૂદ અને આત્માની હસ્તી તો માને છેજ. જરૂર-યોસ્તી ધર્મ તો આગળ વધીને માણસના સાત શરીરોની હસ્તી સ્વીકારે છે. આ તો અકલમાં ઉતરે એવું છે કે મરણ પછી માણસનું ખાંધી શરીર, લિંગ શરીર (કેદપું) અને ઉસ્તાન અથવા પ્રાણનો નાશ થતો હોવાથી તેનું બાન ચોથા શરીર “તેજીધી” અથવા વાસના—શરીરમાં કામ કરવાનું શરૂ કરે છે, અને જીવતાં માણસોમાં પણ એવુંજ શરીર હસ્તી ધરાવતું હોવાથી તેની મારફતે ગુજરેલાં, જીવતાં સાથે સ્વભામાં અથવા ખીજી રીતે દેખાવ કરે

સંબંધ પાડી શકે છે અને પોતાની ધ્વજાઓ જાહેર કરી શકે છે. પણ કંટાળે દરજ્જે પેલો જીવતો માણસ તેઓની સૂચનાઓ સ્વીકારે છે તે તેના પ્રગટીકરણનાં તબક્કા ઉપર આધાર રાખે છે. આ બાબદનો વધારે ખુલાસો મી. લીડબેટરનાં “મોતની પેલી મેર” (The Other Side of Death) નામના પુસ્તકમાંથી મલશે.

મી. પટેલના વાચકેલા નીચલા શબ્દો ઉપરથી જણાય છે કે પોતે હાથ ધરેલા વિષય માટે પોતે ચોક્કસ નહીં હોવાથી સંધ્યાને તેવીજ અચોક્કસ સ્થિતિ (Suspense) માં રહેવાની તેઓ બલામણુ કરે છે.

“એજ પ્રમાણે જો થોડા વરસમાં આપણા ગુજરેલાઓના આત્મા કોઈ જાતની વાચર-લેશ ટેલીગ્રાફીથી આપણી સાથે સંદેશા ચલાવે તો અભયમ ચલાવું નથી.

“જરથોસ્તી ધર્મ” પ્રમાણે એક માણસ મરી જાય છે તો તેનો જીવતાઓ સાથનો સંબંધ બંધ પડતો નથી. તે ગેળી અને અનદીક રીતે આલુજ રહે છે. (જુઓ ક્વર્વેદીન વસતનો ૧૩ મો કરદો) મુક્તાદના દશ દિવસો ઉપર આપણે ગુજરેલાંઓને યાદ કરીએ છીએ અને તેઓ આપણને આશીર્વા દે છે. આ માનવું કે નહીં માનવું તે આપણા યકીન (faith)ની વાત છે અને તે યકીન આપણા સ્વભાવ (temperament) ઉપર આધાર રાખે છે. એટલું આપણે હરદય યાદ રાખવું કે સુરેષના વિદ્વાનોની બહુમતી Spiritualism અને psychism એટલે આત્મવિદ્યાને હસી કાઢે છે, તેના પ્રયોગોની ભેદ જોને ઇન્સેન્સ (seance) કહે છે તે કાંઈજ નહીં. પણ એક જાતની છેતરપીંડી (deception) છે. મારા મરહુમ બાપાનો રૂદ (spirit) દેખાડવા મને એક ધુતારાએ ધણા વર્ષની વાત ઉપર મણુ રાંત ઉગ્મગ્રેશ કરાવ્યો હતો અને ફાકટનો મને બેવકુફ બનાવ્યો; હતો. આટલું તો ચોક્કસ છે કે આત્મચાદીઓએ (psychists) પોતાની શક્તિના ખાત્રીપૂર્વક પુરાવા આપ્યા નથી. બીજા હાથ ઉપર તેઓના વિરોધીઓએ પણ તેઓના પ્રયોગોના ખુલાસા આપ્યા નથી. આવી હાલતમાં મેં ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે કોઈ પણ માણસે હસીલામ્પથી મત આપવું એ જોખમ ભયું છે.”

અહીં મી. પટેલ જણાવે છે કે “ગુજરેલાઓના આત્મા (રૂદ) આપણી સાથે સંદેશા ચલાવે તો અભયમ ચલાવું નથી.” વળી જરથોસ્તી મહાદેવની રૂએ ગુજરેલાંઓનો “જીવ, તાંઓ સાથનો સંબંધ બંધ પડતો નથી.” છતાં “આ માનવું કે નહીં” માનવું તે આપણા યકીનની વાત છે” 1 અને પોતે એકવાર કોઈ ઠગારને હાથે ઠગાપકા હોવાથી તેઓ “સ્પીરીયુએલીઝમ” ના પ્રયોગોની ભેદ (seance) ને “એક જાતની છેતરપીંડી (deception)” ગણી આ બાબદને ઉઘાડી દે છે. તેઓ જણાવે છે કે “આત્મચાદીઓએ પોતાની શક્તિના ખાત્રીપૂર્વક પુરાવા આપ્યા નથી.” તેમજ “તેઓના વિરોધીઓએ પણ તેઓના પ્રયોગોના ખુલાસા આપ્યા નથી.” આટલા માટે “કોઈ પણ માણસે હસીલામ્પથી મત આપવું એ જોખમ ભયું છે.” અને તે છતાં મી. પટેલ “સ્પીરીયુએલીઝમ” ના પ્રયોગોને “છેતરપીંડી”. ગણવાની હસીલામ્પ કરે છે. અને ઉપર ટાંકેલાં ફક્ત ધ્યાનથી વાંચતાં કોઈપણ વાંચનાર જોઈ શકશે કે મી. પટેલે આ બાબદનો પુરતો અભ્યાસ કર્યો નહીં હોવાથી તેઓ પોતે બહુ ગુંસવાડામાં છે, અને તેથી એક કે બીજી તરફ મત આપવા જેવી સ્થિતિમાં તેઓ નથી, અને તેટલા માટે પોતાનાં સાંમજનારઓને તેઓ ગુંસવાડામાંજ રહેવા દે છે. પોતાની સલાહની વિરુદ્ધ તેઓ પોતે વર્તે છે તે તેઓ જોઈ શકતા નથી.

એક વિદ્યાર્થી બાળક વિષે વસવસો (suspense) રાખીને બેસી રહેવું એ સચાઇના શોધકો અને જ્ઞાનના ઉમેદવારોનું લક્ષણ નથી. તે માણસના વધારા (progress) ને અટકાવે છે. મીનાઇ બાળકોના પ્રત્યક્ષ પુરાવા (evident proofs) હોઇ શકે નહિ. માટે આવી બાળકોમાં એકાદ રાખી અભ્યાસ અને અવલોકનથીજ આગળ વધી શકાય છે. કદાચ ક્યાં નથી હોતી? પણ પારસી ટાળામાં કોઇક યુરોપિય તો તેથી જરૂરથી મજબૂત બનનામ કરવો એ જોઈએ એવું છે તેટલુંજ એક વિદ્યાની બાળકમાં કોઇ કદાચ નીકળે તેથી તે વિદ્યાને બદનામ કરવી એ એવું છે.

આ રીતે મીઠા પટેલના જ્યોતિષવિદ્યાને લગતા વિચારોને પણ લાગુ પડે છે. આ વિદ્યાના સંબંધમાં દુન્યામાં હમણાં એટલું બહોળું સાહિત્ય બહાર પડેલું છે, અને તેના પ્રત્યક્ષ પુરાવા મેળવવા એટલા સહેલ છે કે તેની સચાઇ હવે ના પાડવી એ માત્ર અંજાનપણું અને “હાલીલાઈથી મત આપવા” જેવુંજ છે. આ વિદ્યા ખગોળવિદ્યા (Astronomy) મથિત શાસ્ત્ર (Mathematics) અને તર્કશાસ્ત્ર (Logic) ઉપર રચાયેલી છે. ચેરાગના આગસ્ટા આદો (૧૮૧૬-૧૭) માં આ વિષય ઉપર લખેલા વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે, અને તે જુદાં યોપાનમાં તરીકે સુદૃઢ વહેંચવામાં આવ્યું હતું.

આ વિદ્યાની સચાઇ માટે ખાતરી કરવાનું કામ મુશ્કેલ નથી. કેમ પણ કેળવાયેલો માણસ આ વિદ્યાની દેશી યા હોયજી રૂઢીથી જાતે તપાસ લઇ શકે, અને પોતાની છાંદગી પર ચતી મહોની અસર માટે ખાતરી કરી શકે તેમ છે. અમે કમુલ કરીએ છીએ કે આ વિદ્યામાં યોદ્ધા બાળનારાઓ કદાચ કરે છે, પણ તેથી તે વિદ્યા યોદ્ધા કરતી નથી.

જ્ઞાન અને સ્વાર્થને વેર હોય છે. ખરા જ્ઞાની પુરુષો વિદ્યા સાથે સ્વાર્થને જોડેલો રાખતા નથી; અને તેથી જ્યાં વિદ્યા અને સ્વાર્થ જોડાયેલાં રહે. ત્યાં કદાચ એક બેજાએ જોડાયે, એ દેખીતું છે. એ આટલા સિદ્ધાંત પારસી કોમ સમજતી થાય તો તે સહેલથી કદાચ નહિ.

ધુણવાનાં ધર્તીમાં અને ગોસાંધો, કુકીરો વગેરેની સેવામાં પારસીઓ જે બાગ લે છે, તે ખતીત સખત રીતે વખોડવા જોઈએ, આ પિક્કારવા જોઈએ રસમો અને માન્યતાઓ સામેની મીઠા પટેલની કોરોડા તરફ અમારી સંપૂર્ણ દાઝસોજ અને ટેકા છે. પણ આવાં કામો માટે “જરૂરથી ધર્મમાં સખત મનાઈ છે, અને તેને એક ઘણું મોટું પાપ ગણવામાં આવે છે,” એટલું કહેવાથી આ કામો ઉપર આરથા ધરાવનાર પારસીઓ હદી જાય તેમ નથી.

માણસોના “દીલમાં આવવું” (possession), સાધના (necromancy), તંત્ર વિદ્યા (black magic), વગેરે માટે ખીન માહીતગાર કેળવાયેલા પુરુષો બહુ ગુન્જકાર દેખાડે, —તેથી આવી યીજોની હસ્તી નિંજળ ચતી નથી. આવાં કામોમાં પહેલાં ઘોરો કે ઘણો ક્રાયાદો થાય છેજ, અને તેથી તે કામોમાં પડનારાંઓની આરથા વધે છે, અને એકવાર એવાં કામોમાં સપડાવેલાંઓને પાછળથી છુટાં થવું મુશ્કેલ થઈ પડે છે. આ કામો આપાદે માણસોનાં તન, મનની ખરાબી કરે છે, અને તે સધાળો પાદો અભ્યાસ અને જાત તપાસ કરીને પછી આ વિષય જો સમજાવવામાં આવે; તો બેશક ઘોડી ઘણી અસર થવાનો સંભવ રહે. પણ પારસી લખનારાઓ અને બાળકોમાં આરંધી સદી થઈ આવાં કામોને “વહેમ” ગણી તે સામે લડત ચલાવતા રહ્યા છે, છતાં તે કામમાંથી નાબુદ થયાં નથી.

(અપૂર્ણ.)

શ્રી

॥ કાલપ્રકાશિકા ગ્રંથઃ ॥

(૫૪ ૧૨૬ થી ૨૫૭)

કેતુશ્વતુષ્ટયે પુત્રં નવમે પિતરં તથા ॥ હન્યાદ્રાહુશ્ચ તદ્વત્સ્યાત્પાપદૃષ્ટે દિનત્રયે ॥ ૨૨ ॥
ભાતૃસ્થાને સ્થિતાઃ ક્રૂરાઃ ભ્રાતરં ઘંતિ નિશ્ચિતમ્ ॥ ક્રૂરેક્ષિતે ક્ષેણાદ્દન્યાચ્છુભદૃષ્ટ-
વત્સરાત્ ॥ ૨૩ ॥ લગ્ને સપાપો મંદશ્વેત્ પોઢશાદ્વાત્સુતં હરેત્ ॥ માસેન પાપદૃષ્ટશ્ચેત્
યદ્વા વર્ષેણ કેવલમ્ ॥ ૨૪ ॥ અર્કશ્ચદ્રઃ કુજઃ સૌરિઃ પંચમસ્થાઃ ક્રમાદિ ॥ પિતરં
માતરં ભાતૃનાત્માનશ્ચ જિઘાંસતિ ॥ ૨૫ ॥ શનિઃ સૂર્યઃ કુજશ્ચૈવ જાતપુત્રસ્ય સપ્તમે
પિતરં માતરં પુત્રં સ્થિતા ઘંતિ યથાક્રમમ્ ॥ ૨૬ ॥

એવા બાવમાં કેતુ જન્મનાર બાલકને અને નવમે કેતુ બાલકના પિતાને અને એવી રીતે
રહેશે રાહુ પણ પિતા પુત્રને હણનાર છે. તેમાં જો તે પાપગ્રહથી જોવાયલા રાહુ કેતુ હોય તો
ત્રણ દિવસમાં જ હણે છે. ॥ ૨૨ ॥ ગ્રીષ્મ રથાનમાં પાપગ્રહોથી જોવાતા, પાપગ્રહો હોય તો
તારાણ બાદમાં જ હણે છે, અને શુભગ્રહોની નજરવાળા પાપગ્રહો જો હોય તો આઠ વર્ષ
સહોદરનો નાશ કરે છે. ॥ ૨૩ ॥ જો લગ્નમાં પાપગ્રહથી યુક્ત શનિ હોય તો સેણમે વર્ષે,
અને પાપગ્રહોથી જોવાતો હોય તો, એક માસમાં તથા એક ક્ષેણ શનિ જો લગ્નમાં હોય તો
એક વર્ષે જન્મનાર મરણ પામે છે. ॥ ૨૪ ॥ પાંચમા રથાનમાં જો સૂર્ય, ચંદ્ર, મંગળ, કે શનિ
હોય. તો ક્રમથી પિતા, માતા, બ્રાતા અને પોતાને નેષ્ટ છે ॥ ૨૫ ॥ બાલકને જો સાતમા રથાને
શનિ, સૂર્ય, અને મંગળ હોય તો અનુક્રમે. પિતા, માતા, અને પુત્રને હણનારા બન્યુવા ॥ ૨૬ ॥

॥ કેવા પ્રકારે મરણ થશે તેના યોગો. ॥

પાપેન સંયુતો ભાનુશ્વરરાશિસ્થિતો યદિ ॥ વિપાંચુશ્ચૈર્મરણં સૂનોઃ કુર્યાન્નિયા-
પિતુઃ ॥ ૨૭ ॥ મંદે રસાતલે ચંદ્રે કામે વ્યોન્નિ ધરાસુતે ॥ અસ્મિન્યોગે પ્રસૂતસ્ય કૂપે
વા કલહે મૃતિઃ ॥ ૨૮ ॥ લગ્નસ્થેઽર્કે તુ કન્યાયાં શીતરાશિસમન્વિતે ॥ પાપે દૃષ્ટે
ભવેન્મૃત્યુસ્તોયેન કલહેન વા ॥ ૨૯ ॥ મીને દિનકરે ચંદ્રે સપાપે ચાસ્તરાશિગે ॥
સ્ત્રીહેતુકો ભવેન્મૃત્યુઃ સ્વગેહે નાત્ર સંશયઃ ॥ ૩૦ ॥ ભૌમે સુલેશ્વવા સૂર્યે ધર્મે મૃત્યૌ
નિશાકરે ॥ અગ્નિના મરણં યાતિ શ્લઘોતોઽયવા ભવેત્ ॥ ૩૧ ॥ સુખાસ્તકર્મગૈર્ભાનુ-
ર્ભૌમમંદૈર્યથાક્રમમ્ ॥ આયુધેનાગ્નિના યાપિ ભૂતાદ્વા મરણં ભવેત્ ॥ ૩૨ ॥ મંદે
દ્વિતીયગે ચંદ્રે સુલેગે દશમે કુજે ॥ વૃણાદ્વા કીટ્યોપાદ્વા મરણં તસ્ય જાયતે ॥ ૩૩ ॥
ભૌમે સુતે નામસ્તેઽર્કે નિધને તુ નિશાકરે ॥ વૃક્ષાદ્વા વાહનાદ્વાપિ મરણં તસ્ય
નિર્દિશેત્ ॥ ૩૪ ॥ રવિચન્દ્રૌ વિલગ્નસ્યૌ દ્વિસ્વમાવ સ્થલેક્ષિતૌ ॥ મરણં
જલમધ્યે સ્યાદ્દૃઢિણા દૃષ્ટિણાય વા ॥ ૩૫ ॥

જે સૂર્ય પાપમદ્યુકત ચરશશિ-૧-૪-૭-૧૦ માં હોય તો ઝેર, જળ, અથવા અમ્બથી જન્મનાર બાળક તથા તેના પિતાનું મરણ કરનાર બુદ્ધિવો. ॥ ૨૭ ॥ જે ચોથા સ્થાનમાં શનિ, સાતમે ચંદ્ર, અને દશમે મંગળ હોય તો તે યોગમાં જન્મેલાનું દુકામાં પડવાથી અથવા ક્લેશથી મરણ નિપજે. ॥ ૨૮ ॥ પાપમદ્યથી જોવાયેલા સૂર્ય જે કન્યા કે કુક રાશિનો લગ્નમાં હોય તો જળથી અથવા કુલંબાથી તે બાળકનું મરણ થાય છે. ॥ ૨૯ ॥ મીનરાશિમાં સૂર્ય હોય અને ચંદ્ર, પાપમદ્ય સાથે સાતમા સ્થાનમાં રહેલો હોય તો તેવા યોગવાળો પુરુષ પોતાના ઘરમાં પોતાની સ્ત્રીથી જ મૃત્યુ પામે તેમાં જરાપણ શંકા નથી. ॥ ૩૦ ॥ મંગળ જે ચોથા બાવમાં હોય, અને નંબમાં બાવમાં સૂર્ય તેમજ આઠમે ચંદ્રમાં પડ્યો હોય તો તેવા યોગમાં જન્મેલા પુરુષ, અગ્નિ તથા શૂળીથી મરણ પામે છે. ॥ ૩૧ ॥ ચોથે, સાતમે, અને દશમા માને જે બુદ્ધિમાં સૂર્ય, મંગળ અને શનિ રહ્યા હોય, તો આયુષ્ય (હથીઆર) અગ્નિ અથવા ભૂત પ્રેતની પીડાથી તેનું મૃત્યુ થાય છે. ॥ ૩૨ ॥ જેના બીજા સ્થાનમાં શનિ, ચોથે ચંદ્ર અને દશમે મંગળ હોય, તો ગડગુપ્ત અથવા ઝેરી જંતુથી તે મૃત્યુ પામે છે. ॥ ૩૩ ॥ પાંચમે મંગળ, દશમે સૂર્ય અને આઠમે જે ચંદ્રમાં રહેલા હોય તો ઝાડ અથવા વાદનપરથી પડી જઈ પીડા બોમલીને મરણ પામે. ॥ ૩૪ ॥ જે લગ્નમાં સૂર્ય અને ચંદ્ર હોય, અને તે પાપમદ્યથી જોવાયેલા દિવસમાં ૩-૬-૯-૧૨ રાશિમાં હોય તો આવા યોગવાળો મનુષ્ય પાણીમાં ડુબી જવાથી અથવા શિંગડાવાળા જાનવરોથી કાંતો દાહવાળા દિવસકાળથીથી મરણ પામે છે. ॥ ૩૫ ॥

પુત્રસ્થાને શુભેષુકે શુભેષ્ટેષ્વથવા પુત્રે ॥ ચંદ્રાદ્રા પુત્રસંપત્તિરિતિ વિપર્યયઃ ॥ ૩૬ ॥ પુત્રસ્થાનગતો મૌમઃ પુત્રમૃત્યુ પ્રયચ્છતિ ॥

જે શુભ ગ્રહોથી પુકત અથવા જોવાયેલું પાંચમું સ્થાન શુભ રાશિનું હોય કનિ ચંદ્ર પુકત પાંચમું સ્થાન હોય તો પુત્રપ્રાપ્તિ થાય. અને જોનાથી હલકું એટલે અશુભ ગ્રહથી પુકત કે જોવાયેલું, અશુભ રાશિનું અને ચંદ્રથી અપુકત પાંચમું સ્થાન હોય તો પુત્રપ્રાપ્તિ ના થાય. ॥ ૩૬ ॥ તથા પુત્ર સ્થાન (પાંચમા) માં જે મંગળ હોય તો પુત્રોનાં મરણ ઉપજાવનાર યોગ થાય છે.

(શ્રી સુખાસુખ યોગ.)

માર્યાસ્થાને શુભેષેતે માર્યાસંપત્તિ સંશયઃ ॥ ૩૭ ॥ વિલગ્નાદથવા ચંદ્રાંતાપદ્ધે વિપર્યયઃ ॥ પાર્યોનમો રવિર્મદો મીનસ્યો દારનાશનઃ ॥ ૩૮ ॥ કામત્રિકોણમૌ સૂર્ય-શુક્રો દારવિનાશકૌ ॥ શુક્રાવિષ્ટિ તપશ્ચેત્તુ પાપા ચંદ્રગ્રામ્યા યદિ ॥ ૩૯ ॥ તસ્ય માર્યા મૃતિં વિદ્યાદ્વિદિપાતનિપાતજૈઃ ॥ લગ્ને મંદારયોર્ભૌ સપ્તમે ચંદ્રશુક્રયોઃ ॥ ૪૦ ॥ જાતસ્ય માર્યા સ્ત્રિયતે પૂર્વમેષ સુતાસ્તથા ॥ સપ્તમસ્થં મૃગં, ચંદ્રં વીક્ષેરન્મુગ્રહા યદિ ॥ ૪૧ ॥ સ્વંવેશસદર્શી કન્યાં વિવાહં કુરુતે તતઃ ॥ વ્યયે ચંદ્રે રિપૌ સૂર્યે જાતઃ કાણઃ સ્ત્રિયા પુત્રઃ ॥ ૪૨ ॥

(અપૂર્ણ.)

ચર્ચાપત્ર.

પંચાંગવિચાર.

અહલાધવની ગણિત રીતિથી શનિ સંબંધી ચર્ચા.

યથા શિક્ષા મયૂરાણાં નાગાનાં મળયો યથા ।

તદ્વદ્વેદાદ્વશાસ્ત્રાણાં જ્યોતિષં મૂર્ધ્નિ સંસ્થિતમ્ ૧

મયૂરો(મોર)ને માથે જેમ શિખાઓને સરોતે
માથા ઉપર જેમ મણિઓ છે તેમ વેદનાં અંગ
૩૫ શાસ્ત્રોને માથે જ્યોતિષ શાસ્ત્ર રહેલું છે.
અપ્રત્યક્ષાણિ શાસ્ત્રાણિ વિવાદસ્તેષુ કેવલમ્ ।

પ્રત્યક્ષ જ્યોતિષં શાસ્ત્ર ચન્દ્રાકૌં વસ્ય સાક્ષિણી ૨

અપ્રત્યક્ષ-એવાં શાસ્ત્રો, જેવાં કે, જેનો
કંઈ પણ પુરાવો મળતો નથી-એવાં શાસ્ત્રોમાં
વિવાદ-કેવળ વિવાદ છે, (પણ) પુરાવો અને
પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ બતાવનાર-જ્યોતિષ શાસ્ત્રજ
છે-કારણ કે જેના સૂર્ય અને ચંદ્ર સાક્ષીઓ છે.

એવા, જ્યોતિષશાસ્ત્રના અદ્વાર સિદ્ધા-
ન્તીઓ યથા છે: તેઓ જેવા કે સૂર્ય, બ્રહ્મા,
અગ્નિ, કશ્યપ, નારદ, મરીચિ, અગિશ, સોમશ, પુલસ્ત્ય, અયન, મનુ, યવન, બૃહ-
સ્પતિ, પરાશર, વ્યાસ, શોનક, વસિષ્ઠ, ગર્ભ
વજેરે. તેઓ સ્વાભાવિક રીતે પોતાનાં. નિય-
મથી ક્ષરતા કાળચક્રની ગતિનું જ્ઞાન મેળવી
અગોળજૂગોળના નિરીક્ષણથી સિદ્ધાન્ત ગ્રંથો
ઉત્તરોત્તર બનાવી તે ઉપરથી પંચાંગો અને
ગ્રહોની દૃગ્પ્રત્યય સ્થિતિ બાજુતા હતા, તે
આપણા પૂર્વાચાર્યોના રચેલા ગ્રંથો સાક્ષી
આપે છે. તેઓના રચેલા ગ્રંથોના આધાર-
થીજ પ્રાચીન-અર્વાચીન કાળમાં રચેલા
વિદ્વાનોને (કાળજ્ઞાન) જ્યોતિષ શાસ્ત્રનું જ્ઞાન
થયું છે. એ પ્રમાણે કાળ વીત્યા પછી કળિ-

યુગના આરંભમાં યુધિષ્ઠિરનો શક સમ્રાટ
યથા પછી ઘણાં વર્ષો વિક્રમનો સંવત્ થયો.
તે સમયમાં બ્રહ્મયુગ સિદ્ધાન્ત અને શાકલ્ય
સિદ્ધાન્ત બંધાયો. ત્યાર પછી શાક્ષીવાહનનો
શક શરૂ થયો, તેમાં રામક અને સોમ સિદ્ધાન્ત
એ બે ગ્રંથો બંધાયા. તે ઉપરથી આર્ય
સિદ્ધાન્તને રાજમૃગાંક બંધાયાં. ત્યાર પછી
વરાહમિહિર નામના પડિતે પંચસિદ્ધાન્તિકા
નામનો ગ્રંથ બાંધ્યો. તે ગ્રંથનો ગ્રંથારંભ
શ. ૪૨૭ છે-વરાહમિહિરચાર્યના રચેલા પંચ
સિદ્ધાન્તિકા પૈકી સઘળા ગ્રંથપર બદોત્પલની
દીકા છે. બદોત્પલ વરાહમિહિરચાર્ય પાછળ
આશરે ૪૨૫ થી ૪૫૦ વર્ષે રચેલ છે. ત્યાર પછી
શ્રીમાન્ બારકરાચાર્યે શક ૧૧૦૫ માં સિદ્ધાન્ત
શિરોમણિ અને કરણકુતુહલ (બ્રહ્મગુપ્ત્ય)
નામના બે ગ્રંથો બાંધી તેને નૂતન બીજ
સંસ્કૃત કરી-દૃગ્પ્રત્યય બનાવ્યા. પછી શકે
૧૪૪૨માં બ્રહ્મપદ્મ-આર્યપદ્મ-સૌરપદ્મ-એ
ત્રણે પક્ષોના આગ્રય લઈ અહલાધવ નામનો
ગ્રંથ-દૃગ્પ્રત્યય મેં બાંધ્યો છે, એમ અહલા-
ધવાધિકારમાં ગણેશ દેવને જણાવ્યું છે. પણ
તે અહલાધવ બાંધતાં આચાર્યે-(ગણેશ)દેવને
અહોનાં શીઘ્ર કૃષ્ણ અને મંદ કૃષ્ણ સાધવામાં
કેટલાક પૂર્ણાંકો અહણ કર્યા છે અને અપૂર્ણાંકો
છોડી દીધા છે. તે કાલાતિક્રમે એમના દોષથી
રચતું ગજ થઈ પડ્યું અને દરેક અહ પોતાના
ઉચ્ચમાંથી આધા પાછા ખસી ગયા-તેમ.

પ્રાતમાંથી પણ પોતાના સ્થાલથી ખસી ગયા; જેથી અહલાધવપરથી અનેકાં પંચાંગો તથા જન્મેતરી, વર્ષના ગણિતમાં કરવામાં આવતું અહોનું સ્પષ્ટીકરણ સ્પષ્ટ થતું નથી, તે કારણથીજ કલાદેશમાં મોટો તફાવત પડે છે; જેથી જ્યોતિષ શાસ્ત્રપરથી આધુનિક કાળમાં અદ્વા એકી થતી જાય છે. એ બાબત સર્વ વિદ્વાનોના લક્ષ્યમાં હશેજ, કારણ કે શકે ૧૪૪૧ એટલે વિક્રમ સંવત્ ૧૫૭૭ થી ૧૮૧ વર્ષ સુધી અહલાધવ પ્રમાણે દરેક અહનાં ઉદયારત, યુતિઅહો વગેરે બરાબર રીતે ગણિતથી આવેલા ટાઇમેજ આકાશમાં ચતાં હતાં. ત્યાર પછી વિશ્વનાથ નાગના દેવને ઉપરના અંચમાં આપોપક્ષનાં બીજે ઉમેરી અહ શુદ્ધ કરી; જ્યારે અહો વગેરે બરાબર મળતાં આવતાં. તે પણ ૧૬૧ વર્ષ સુધી સાચા પછી આશરે પોણાગસો વર્ષ ચયાં અહલાધવના કલાલિકમજીનો બીજસંસ્કાર આપી નવો કરણઅંચ દૃગ્પ્રત્યય બધાંયો નથી, ત્યાં સુધી અધિઅધ્યાની પેડે તેનાજ પરથી દરેક વિદ્વાન પંચાંગો રચે છે અને રચાય છે. તેમાં આપેલા અહોના ઉદયારત અને અહો વગેરે બરાબર મળતા નથી. વળી આશ્વર્થ યાય છે કે, એ અંચ. ઉપરથી બનાવેલાં પંચાંગોમાં નીચે પ્રમાણે ફેરફાર દેખાય છે.

નિર્ણયસાગરીય પંચાંગમાં સંવત ૧૯૭૯ શકે ૧૮૪૫ના બાદરવા વદિ ૧ બુધવારે મીન રાશિના અંદ્રમામાં શનિ ગુલા રાશિનો યયો, એમ લખવામાં આવ્યું છે.

“સુગરશતી” ગ્રેસના એત્રી તથા કલિંકી પંચાંગમાં બાદરેવા વદિ ૨ સુરવારે મેષ રાશિના અંદ્રમામાં શનિ ગુલા રાશિનો યયો, એમ લખવામાં આવ્યું છે. તો પનોતીના પાયા ગણવાના

હોસાળમાં અને તેના કળમાં તફાવત આવે અતો તેથી. લાભધામ, શત, મિત્ર, વસ્તુઓનાં તેજ મંદી: જ્વિટ, અનાજ્વિટ, મહામારી, ઉક્ષાપાત, ભૂકંપાદિ વગેરે જ્યોતિષ શાસ્ત્ર જ્નેવાનું ફરમાન કરે છે તેમજ વળી જ્નેરજમમાયુ: શનિથી આક્રમું સ્થાન જન્મકુંડલીમાં આપુલું સ્થાન મનાય છે તો કેટલોક આધાર રાત્રિ ઉપર રહેલો છે. ઉપરનાં એ પંચાંગો પ્રમાણે શનિથી રાશિ ગુલા કયારે થવી જોઈએ? એવો પ્રશ્ન મારા મગજમાં આવતાં અહલાધવની રીતિથી કરેલું ગણિત નીચે પ્રમાણે.

બાદરવા સુદ ૧૫ સોમવારે અહર્ગણુ ૨૭૯૫ ચક્ર ૨.

મધ્યમ સૂર્ય	મધ્યમ રાત્રિ
રાસ્યાદિ	રાસ્યાદિ
૫ ૮-૫૬-૩	૫-૨૩-૩૬-૫૪
શનિ પ્રથમ	પ્રથમ શીઘ્ર
કેન્દ્ર	કુળ
૧૧-૧૫-૧૪-૬	૦-૨૮-૫
શીઘ્રાદિ કુલ	મંદોદય
સંસ્કૃત શનિ	રાસ્યાદિ
૫-૨૨-૫૨-૫૧	૮-૦-૦-૦
મંદ કેન્દ્ર	મંદકુળ રાસ્યાદિ
૨-૭-૭-૮	૦-૮-૧૬-૧૧ ધનમ
મંદરપટ શનિ દ્વિતીય શીઘ્ર કેન્દ્ર	
૬-૧-૫૩-૫	૦-૨૨-૫૭-૨૨
દ્વિતીય શીઘ્ર કુળ	મંદસ્વટ શનિ:
૦-૨-૧૧-૧૮ કળમ	૬-૧-૫૩-૫
સ્પષ્ટ શનિ	ગતિ શીઘ્ર કુળ
રાસ્યાદિ	કલાદિ
૫-૨૮-૪૧-૪૭	૭-૧૨ ધનમ
ગતિમંદ કુળ	
કલાદિ	સ્પષ્ટ ગતિ:
૦-૮ ક	૭-૩

પંચાંગ વિચાર ચર્ચા.

તા. ૧૪ અકટોબર ૧૯૨૩ ના 'યુગરાતી'ના અંકમાં "જ્યોતિષ ચંદ્રોદય"માં પંચાંગ-વિચાર "વિષેનું" ચર્ચા પત્ર વાંચ્યું.

યુગરાતી પ્રગ્નમાં જ્યોતિષ સંબંધી ચર્ચા જગાડવાની કોશિય કરવા માટે તેમને ધન્યવાદ આપવો ઘટે છે તેમના જેવા વિદ્વાન જ્યોતિષી (મહેને ખાત્રી નથી) કદાચ પણ તપાસ કર્યા વગર એકદમ વિનાયળમાં "સાયન પ્રદે તે પ્રમાણેનાં પંચાંગો જ્યોતિષ શાસ્ત્રથી અજ્ઞ" એમ કહી નાંખે છે, છતાં તેનાં કારણો ન તો યુગરાતી પત્રમાં જણાવે છે ન તો કદાચ રીતસરનો અંડનાત્મક લેખ 'જ્યોતિષ ચંદ્રોદય' માં લખી મોકલે છે.

આપના પત્ર મારફત મારે હવે તેમને વિનંતિ કરવાની કે:-

૧, તેમણે પોતાની શંકાઓ તથા સાયન મતવાદીઓની દલીલોનું ખંડન, જાહેર પ્રગ્નના પ્રશ્ન તરીકે કરવું જોઈએ કે જેથી હું તેમને દરેક પ્રકારે સંતોષ આપી શકું, કારણ કે હું "શ્રુતિ, સૂત્ર, સ્મૃતિ પુરાણ વિહિત કાલ દર્શક (ધર્મ શાસ્ત્ર શુદ્ધ) પંચાંગો

તો સાયન પંચાંગો જ હોય" આમ માનનારો છું.

૨. તેઓશ્રી જે સંવત ૧૯૭૯ 'યુગધર્મ'ના જ્યેષ્ઠ માસના અંકમાં "પુરુષોત્તમ માહાત્મ્ય" નામનો શ્રીયુત્ હરિહર પ્રાણુજવન ભટ્ટનો લેખ, "કુંડલી-વિજ્ઞાન" નામના માસિકોમાં તથા "જ્યોતિર્માલા" નામના માસિકોમાં તથા કે. વા. શંકર ખાલકૃષ્ણ દીક્ષિતનું 'ભારતીય જ્યોતિઃશાસ્ત્રાચ્યા ઇતિહાસ' નામનું પુસ્તક વાંચી જશે તો તેમને સમર્પિત થશે અને કદાચ સમાધાન ન થાય તો સાયન પદ્ધતિની તુટીઓ તો જરૂર બતાવી શકશે અને છેવટે ખાસ ચેલેન્જથી દર્શાવું છું કે:-

૩ તેઓ હવે પછી પોતાની શંકાઓ વગરે "ભારતીય જ્યોતિષ ચંદ્રોદય" જેવાં જ્યોતિષ સંબંધી ચર્ચા કરનારાં માસિકમાં લખશે તો વિષયની ચર્ચા ઉત્તમ થશે અને જાહેર પ્રગ્નને અમુક વસ્તુ ક્યાંથી મેળવવી તે માહુમ હોય છેજ. સુત્રેષુ કિંવહુત.

(સાયનવાદી) જે. કે. જોશી.

શ્રુતિ સૂત્ર સ્મૃતિ પુરાણ વિહિત કાલદર્શક (ધર્મશાસ્ત્ર શુદ્ધ)
પંચાંગ તો સાયન પંચાંગજ હોય.

શ્રીયુત્ (જ્યોતિષચંદ્રોદયના) તંત્રી શ્રી ! જોગ.

યુગરાતી પત્રના તા. ૧૪-૧૦-૨૩ ના અંકમાં શાસ્ત્રીજી પ્રભાકર વિકૃલજીનું 'જ્યોતિષ-ચંદ્રોદય' પંચાંગ વિચારના મથાળા વાળું ચર્ચા પત્ર વાંચ્યું. તેના પ્રત્યુત્તર રૂપે નીચેનો

લેખ લેશોજી એવી આશા છે. આ સાથે પ્રથમ તો શાસ્ત્રીજીએ 'ચંદ્રોદય' માં મદારો અનુવાદ કરેલો લેખ પૂરો વાંચી જવો જોઈતો હતો અનુવાદક તરીકે કોઈ પણ જાતનો

લગ્નસરામાં કે મીડીંગમાં જાઓ ત્યારે "ઝોટા દીલખાહાર વાપરજો."

દોષારોપ તેઓ મહારી ઉપર મૂકતા નથી. પણ મહારા પૂજ્ય શુરવર્ધ સુપ્રસિદ્ધ સાયનવાદી જ્યોતિષી ગણ્યકમાસ્તર શ્રી વિષ્ણુ ચોપાલ નવાચે 'નાશિક વસન્ત વ્યાખ્યાન માળા' માં એ લેખ વાંચેના તે પોતાનાજ 'જાતક સંગ્રહ' માં પ્રસિદ્ધ કરેલા 'શુદ્ધ પંચાંગ' નામના લેખના અનુવાદ સાથે 'મહે' ન્દાની શી પ્રસ્તાવના બેડી છે તેથી તે લેખની અંદર 'સાયન પંચાંગ, હેંચ ચરે ચરે શાશ્વ શુદ્ધ પંચાંગ આદે, તેનાં આપેનાં પ્રમાણે મહારાં હૃદયને સંપૂર્ણ માન્ય છે તેમ 'ચન્દ્રોદય' વાંચનાર દરેકને જણાઇ આગ્રશે. એટલે કે જે જાતનો દોષારોપ શ્રીયુત શાસ્ત્રીજી મહારા ઉપર મૂકવા માંગે છે તેને હું પૂર્ણ પાત્ર છું.

"આને હજારો વર્ષ થયાં ભારતના પ્રાચીન ઋષિ મહારાઓએ રચેલા જ્યોતિષશાસ્ત્રના ગ્રંથો અને તેના ઉપરથી થતાં પંચાંગો હવે નવી પદ્ધતિ પ્રમાણે થતાં સાયન પંચાંગોથી ઉતરતા છે." આમ સખી શ્રીયુત શાસ્ત્રીજી હિન્દુસ્થાનની પોતે પોતાની મેળે પારી લીધેલી અધઃસ્થિતિનો શોક દરવા મંડી પડ્યા છે. પણ—

'હજારો વર્ષ થયાં ભારતના પ્રાચીન ઋષિ મહારાઓએ રચેલા જ્યોતિષશાસ્ત્રના ગ્રંથો અને તેના ઉપરથી થતાં પંચાંગો માન્ય થવાં જોઇએ તે 'જ્યોતિષશાસ્ત્ર' નથી આ વાત સાથે શ્રીયુત શાસ્ત્રીજી સાથે હું સંબંધ છું. અને પુરેપુરી ખાતરી માનું છું કે તે પ્રમાણેજ પંચાંગો થવાં જોઇએ. ને તેથી ચેત્ર માસમાં સર્વદા વસન્ત ઋતુ હોવી જોઇએ એવા હેતુ સાર આપણે સાયન પદ્ધતિનાંજ પંચાંગ માન્ય કરવાં જોઇએ.

ખરેખર શુદ્ધ પંચાંગ તેજ હેમ કે નહીં યોગથી સર્વ પ્રકારે દૃઢ પ્રત્યય મરાખન મત અને જે શ્રુતિ સૂત્ર સ્મૃતિ પુરાણ વિહિત કાલ દર્શક હોય આથી વિરુદ્ધનાં પંચાંગો તે કાલરૂપી પરમેશ્વરનું અણી બુઝીને અપમાન કરનારાં છે. પણ આવાં વિરોધી પંચાંગો કે જેમાં લખવામાં આવ્યું હોય કે 'દૃઢ પ્રત્યય ખરાબર મળતાં આવે છે. તેમાં 'અદલુકાશ-કે જે જ્યોતિષીઓનાં ગણિત સાચાં છે કે ખોટાં તે ખરાબર બતાવી આપનાર તાજા રૂપ છે—ને ખરીબર મળતાં આવે છે' ને તેથી 'ગણિત શુદ્ધ પણ છે' તેથીજ માન્ય કરવાં જોઇએ નહિ પણ—

યસ્મિન્વક્ષે યત્રકાલે યેન દુર્ગુણૈતૈકયકમ્ દરયતે તેન પક્ષેન કુર્યાન્તિચ્યાદિ નિર્ણયમ્.

ઉપનાં વસિષ્ઠ વચન સાથે અદલાધવકાગ ગણેશ દેવચના ખાપ દેશવ પણ સંબંધ છે; તથા ખીચન ઘણા કાશીના તથા આ તરફના વિદ્વાન જ્યોતિષીઓ પણ સંમત છે. તેથી દૃઢ પ્રત્યય ખરાબર મસતાં,

તથા, પૂર્વે સાયન પંચાંગો ચ પૂર્તા ન હતાં તેમ કહેનારાઓને પુષ્કળ ઘોટળામા નાંખા. (જે કે પૂર્વે સાયન નિરયન વાલેનો બેદજ નહોતો પણ હાલમાં જોને સાયનવાદ કહીએ છીએ તે પદ્ધતિ પ્રમાણે થતાં ઋતુ મામ વિપર્ણસ વિનાનાં પંચાંગો આવતા.) વચનો જેવાં કે:—

"ચલસંસ્કૃતતિગ્માંશોઃ સંક્રમોયઃ સુસંક્રમઃ
અજાગલસ્તનદ્વચ રાશિસંક્રાન્તિરુચ્યતે ॥
પુણ્યદ્વાં રાશિસંક્રાન્તિરેકેચિદાહુર્મનોપિણઃ
નૈતન્મમ મતં યસ્માન્નસ્પૃશોત્ક્રાન્તિકક્ષયા ॥
વસિષ્ઠઃ"

સેનના શોખીના "જોટા હીલખહાર" જ પસંદ કરે છે.

તથા

‘ચલસંસ્કૃતતિગ્માંશોઃ સંક્રમો યઃ સુલંક્રમઃ
તાન્યોન્યત્ર ચતત્તદેવં નૈતિ તત્ક્રાન્તિ કક્ષયા
શાયન્વસંહિતા”

વગેરે વગેરે પરથી (ને કે આ સાયન-
નિરપતનો, એક પાયા પછીનાં વચનો છે.)
પુણ દેવાનાં ધર્મશાસ્ત્ર શુદ્ધ તથા ગણિત
શુદ્ધ (આવારનાં દરેકે દરેક પ્રકારનાં પંચાંગનાં
ગાણતના આંકડા તો શુદ્ધ જ રહે.) એવાં
સાયન પંચાંગોનું સર્વ-માન્ય થયાં જોઈએ.

“માયન” શબ્દથી સેખકથી ભાડકયા
માગે છે. કદાચ તેમણે ‘સાન-મ્’ શબ્દના
‘મ’ તરીકે તો ‘માયન’ શબ્દને નક્કી
કારણો ન હોય કદાચ નહીં. તેમણે પારોળ
કદાચ કીતયઃ ન મત પ્રમાણે થનાં પંચાંગો
ચંદ્રોદય’ માં લા

આપના પત્ર મારા જવાબલ; અને પાશ્વર્યોએ
વિનંતિ કરવાની કે:-

૧. તેમણે પેતાની ગણિત-જોડણી કે પાશ્વર્ય
મતવાદીઓની દલીલોનું જો હારવાનું મહેલ છે
પ્રથમ તરીકે કરવું જોઈએ તથા અનુવાદક
દરેક પ્રકારે મંતવ્ય છે. તથા શું
“શ્રુતિ, સૂત્ર, સ્મૃતિ, સંખ્ય, શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા”
માં દર્શાવેલ (ધર્મ) તેમને ધન્ય; પણ
જો હિતર પારસો એકલા

૨. શ્રુતિ સૂત્ર સ્મૃતિ ને મત્ય શોધના
મનુષ્યવચનો; આધુનિક
આપણા તરફ સંપ્રેક્ષ

‘શ્રીમદ્ગણેશ્વરચિત્તં પ્રહલાધવાલ્યં
ભૂમણ્ડલે વિજયતે કરણં તથાપિ।
દૃક્ષ્મત્યયેઽતિશિથિલં સમમૃદિદાનો
સદ્દેધસિદ્ધમણિતરંચયમિ તસ્માત્ ॥
આમ સખી

“...સુસ્મરતં સુચન્નૃવિદ્વદ્વૈતાધુનિકૈઃ પ્રમાય”
એટલે કે આધુનિક વિદ્વદ્વૈતોએ સુપત્રો વડે
મુક્ત રીતે માપેલા ને તેથી વેધ સિદ્ધ-દૃક્ષ
પ્રાપ્ય બતાવ્યર મર્યાદા થાય છે.

પ્રસિદ્ધ જ્યોતિર્ગણિત વેદા કે. વા. રા. બ.
કેર નાના છત્રે એ ‘આધુનિક વિદ્વદ્વૈતો’
વેદ સિદ્ધ ગણિત પ્રમણેન પંચાંગો ‘યવાં
જોઈએ તેમ પોતાના ‘પ્રહલાધન’ નામના
પુસ્તકની પ્રતાપનામાં સમ્યક્ છે. (જુઓ
‘બા. જ્યો. ચંદ્રોદયના જ્યેષ્ઠ માસનાં
અંકમાં, મારા અનુવાદ કરેલા પંચાંગ
વિચારના સેખમાં પાનું ૮૭)

‘શ્રીનાથ પંચાંગ’ બનાવનાર કાશીજીના
સુપ્રસિદ્ધ સિદ્ધાન્ત જ્યોતિષી પદ્મિતલવર્ધ શ્રી
મુન્દરદેવજીના આગ્રુ વર્ણના ‘શ્રીનાથ પંચાંગ’માં
કેવળ પાના ૬૫૨ આધુનિક તથા પ્રાચીન
પાશ્વર્ય વિદ્વદ્વૈતોની કરેલા શ્લોકાત્મક પ્રશસ્તિઃ
આવા આવા પ્રસિદ્ધ જ્યોતિષીઓ પશુ જ્યાં
જ્યાં સાય છે તેને સ્વીકારે છે.

(આમારે સાયનવાદીઓને તેમણે સ્વીકારેલાં
આરંભ સ્થાન તથા વર્ષમાનનાં લક્ષણો સાથે

તે પ્રમાણે બનતાં પંચાંગોથી અદ્યક્ષકાલ બરાબર મલતો આવતો નથી.

આ સત્ય વાત હિમાચળથી માંડી ઠેક કન્યા કુમારી સુધી તથા કલકત્તાથી માંડી ઠેક કરાંચી સુધી તમામને જાણીતી છે. ને જ્યોતિષ સાક્ષી તે.

‘પ્રત્યક્ષં જ્યોતિષં શાસ્ત્રં ચન્દ્રાકૌં ચત્ર સાક્ષિણી’ એટલે કે જ્યોતિષ સાક્ષ પ્રત્યક્ષ છે ચન્દ્ર સૂર્ય જ્યાં સાક્ષી રૂપે છે તે જ વખતે ચન્દ્ર અથવા સૂર્યનું અદ્યક્ષ થાય તે વખતે અદલાધનીય પંચાંગ પ્રમાણે બરાબર મલતો આવવો જોઈએ પણ તે મલતો આવતો નથી. ચન્દ્ર સૂર્ય વગેરે ગ્રહોએ આપણાં અદલાધનીય પંચાંગોમાં લખેલા વખત પ્રમાણેજ ચાલતું જોઈએ તેમ તેઓ કંઈ આપણા બંધાયેલા નથી. પણ તેમની ગતિ અનુસાર અમુક વખતે અમુક-અદ્યક્ષ, સુતિ વગેરે-થાય છે ને પ્રમાણે આપણા પંચાંગનું ગણિત હોતું જોઈએ. રેશ્વે ટ્રેન કંઈ ધોરીજ આપણે ટાઇમ સાચવવા જોડી છે. આપણેજ રેશ્વે ટાઇમ બરાબર સાચવવો જોઈએ. સાધન જૂન ઘડી-વાલ રેશ્વે ટાઇમ અનુસારજ રાખવું જોઈએ. તે ટાઇમમાં ચૂકીયે તો જરૂર રેશ્વે ટ્રેન પણ ચૂકીયે. પણ હાલમાં યુરોપ તથા અમેરિકામાં નોકા સત્ત્રની વૃદ્ધિ થવાને લીધે નાવિકો સાર ગણિતથી મહેા, સર્વદા દૃઢ પ્રત્યક્ષ બરાબર થાય તે સાર ગણુ બહુ ખર્ચ કરી મોટી મોટી વેધ શાળાઓ સ્થાપી પૂર્ણ દૃઢ પ્રત્યક્ષ પંચાંગ (નોટીક્સ અપ્પારમનાક) દરસાસ છપાવે છે. ને ઉપરથી કરેલાં ગણિત પ્રમાણે અદ્યક્ષકાલ, અદ્યક્ષ સુતિ વગેરે બરાબર મલતાં આવે છે. માટે તે વેધ સિદ્ધ અદ્ય ગણિત પ્રમાણે આપણી પદ્ધતિ

પ્રમાણે સ્થાયત્વ સાધન પંચાંગ સ્વીકારવામાં કદ અધારી દિશામાં અમે ધસકાઈ જાય છે તેનો શ્રીયુત શાસ્ત્રીજી જરૂર જવાબ આપશે.

સાધન પંચાંગ વાસ્તે ઋષિ મુનિઓની આજ્ઞાએ વાંચવી હોય તો ‘ભારતીય જ્યોતિષ ચન્દ્રોદય’ માં મદારા કરવામાં આવશે તે અનુવાદો તથા લખવામાં આવશે તે લેખો તથા ‘ભારતીય જ્યોતિષ શાસ્ત્રા વા રિતિહાસ’ નામનું કે. વા. શ્રી શંકર બાલકૃષ્ણ દીક્ષિને રચેલું પુસ્તક, તથા શ્રી ચિ. ગો. નવાથેનાં ‘કુડ્ડી વિજ્ઞાન’ મારિકનાં તેર પુસ્તકો, તંધા ‘જાતક સંમદ’ તથા શ્રીયુત યશવન્ત કેશવ પ્રધાનના ‘જ્યોતિર્માલા’ મારિકના જુના નવા અંકોમાંથી આ વિષયને લખતું સાહિત્ય ‘મુગ-ધર્મના’ ૧૯૭૯ ના જ્યેષ્ઠ અષાઢ તથા આવણ માસના અંકોમાં શ્રીયુત બાણુજીવન હરિદ્વર હાઈ, સ્વામીઅદ્યાત્મ-અમૃતદાવાદવાળાએ લખેલો. ‘શ્રી પુરોહિતમ આદ્યાત્મ’ નામનો ‘ગદ્ગર સરજને સરસ લેખ વાંચી જવા શાસ્ત્રીજીનું તથા ગુજરાતી પ્રજાનું ધ્યાન ખેંચું છું. તથા ‘સાધન પદ્ધતિ પ્રમાણે થતાં પંચાંગો જ ધર્મશાસ્ત્ર દૃઢ છે ને તેથી સાધન પંચાંગો જ વાપરવા ઐવ છે તથા તે ઉપરથી થતાં જન્મોની વર્ગીકણ વગેરે સત્ય થાય છે. ફક્ત દેશમાં પણ મલતાં આવે છે તેથી પણ સાધન પંચાંગો વાપરવાં ઐવ છે તેથી સાધન પંચાંગો પ્રમાણેજ સમસ્ત ધર્મ કાર્ય કરવાં એમ મદારા ગુજરાતી બાળઓને નાનાપૂર્વક પ્રાર્થના કરે છું.

‘પંચાંગ વિચાર’ ના મૂળ લેખક અત્યારે ખીમાર હોય લેનાવશે હવા ફેર કરવા વાસ્તે ગયેલા હોવાથી તેમના તરફનો ખુલાસો જાહેર

નીંદા માટે પ્રા. જેમ્સની વીજળીક શક્તીની ગોળીઓ અકસીર છે.

પ્રભના હિતને ખાતર તેઓ પોને તો આચારે આપી શકે તેમ પણ નથી, પણ પોતાનાં 'જાતક સંગ્રહ'ના ભાગ ૩ ના સંપ્રદ ૪ થામાં 'પર્વાંગાચી એક વાક્યતા આ મયાળા હેઠળના લેખમાં લખેલા સાચન પદ્ધતરૂના નીચલા પ્રશ્નોજ તેમના તરૂના ખુલાસા રૂપ થઇ પડશે જેમના હિતરો જ્યોતિષ પ્રત્યે પ્રેમ ધરાવનાર શાસ્ત્રીજી પ્રમાકર અથવા બીજા કોઇ આપશે.

૧ વૈદિક કાળમાં વર્ષમાન કેવા પ્રકારનું હતું તથા આરંભ રથાન કયું ધરવામાં આવતું હતું ?

૨ વૈદિક જ્યોતિષમાં આરંભ રથાન કયું માનવામાં આવ્યું છે ?

૩ સૂર્ય સિદ્ધાન્ત અને સિદ્ધાન્ત શિરોમણિમાં વર્ષમાનનું લક્ષણ કેવું બાંધવામાં આવ્યું છે ?

૪ સૂર્ય સિદ્ધાન્તમાં સ્વીકારવામાં આવેલું વર્ષમાન નાક્ષત્ર સારજ છે તેનાં પ્રમાણ ?

૫ પંચાંગો ઋતુમાન ન થવાં જોઇએ ? ને જો થવાં જોઇએ તો કઇ પદ્ધતિથી ઋતુમાન પ્રમાણે પંચાંગો સિદ્ધ થઇ શકે ?

૬ સંપાતનું આદાલન ચાલ છે કે સંપર્ષ ? ભમણ થાય છે ? આદાલન ચાલ છે તો તે કેટલું અને કયાંથી ?

૭ વૈદિક કાળમાં 'મૃગ' તારામાં સંપાત હતો તે લોકમાન્ય ટિળકનો મત ખરો છે કે ? *

* સ્વ. સાક્ષરવર્ચ શ્રીયુત ઇચ્છારામ બાઇએ લખેલી, 'ગુજરાતી ગ્રેસે છાપેલાં મહાભારતની ગુજરાતી ભાષાંતરની પ્રસ્તાવનામાં 'સંપાત પુનર્વસુમાં હતો' તો પુનર્વસુમાં પણ સંપાત આવી શકે ખરો કે ? (ક. વા. ભદ્ર.)

૮ અધિક માસ સ્વીકારવાનો હેતુ શું ને તે કઇ પદ્ધતિ પ્રમાણે સાધ્ય છે ?

૯ પંચાંગોનું મણિત દરપ્રત્યય તુલ્ય થયું એટલે તે પંચાંગો શુદ્ધ સમજવાં ? 'શુદ્ધ' શબ્દની વ્યાખ્યા શું ?

આ નવ પ્રશ્નો મૂળ લેખક તરફના છે.

ગુજરાતી પ્રભમાં, સાચન નિરચન વાદમાં સત્ય કયો વાદ તેની ચર્ચા થવાની બહુજ જરૂર છે કારણ કે લોકોને એક જાતનું શુદ્ધ સાચ પંચાંગ જોઇએ છે. ચાર પાંચ જાતનાં દાસમાં નીકળતાં પંચાંગોમાં ખરું કયું પંચાંગ માનવું તેમાં લોકો મુઝાયા કરે છે. હમણા હમણામાં જ નિરચન મત પ્રમાણે શનિ દેવ તુલાના થયા પણ નિરચન મતના નોખા નોખા બેદારને લીધે શનિ દેવને જુદે જુદે દિવસે બદલાયા તેમ જુદે જુદાં પંચાંગો પરથી જણાવાને લીધે લોકો તો બહુ મુઝાઇ ગયા કે અમને પતોતી બેઠી (જેમને પતોતી ખેસતી હતી તેઓ) તે કયા પાયા પર ? રૂપાને, તાંબાને, લોહાને કે સોનાને ? કે ચારેય પાયે બેગી ચડી બેઠી ? કારણ કે જુદે જુદાં પંચાંગોમાં જુદે જુદી રાશિનો ચન્દ્ર હોતાં શનિદેવ બદલાયા છે. જુઓ ટિળક પંચંગ, સંક્ર ૧૮૪૫ ભાદ્રપદ, શુકલ પ્રતિપદા કન્યા રાશિના ચન્દ્ર હોતાં શનિ તુલાનો થયો.

આપણાં ગ્રહલાઘવીય પંચાંગે-માદરવા વદ એકમ તથા બીજા મત બેદ ! કોઇમાં મીનનો ચન્દ્ર છે તો કોઇમાં મેષનો છે.

ચંદ્રપંચાંગ, જ્ઞાપક્ષીય-મારવાડનું કાર્તિકી (દિંદી) વદ આઠમને દિને કર્કનો ચન્દ્ર છે.

“એટલે દીલગજાર ની ખુસબો હવામાં બહુક બહુક થઇ રહે છે.

કેતકી પચાંગ આસો સુદ ૫ ને દિવસે જુથિ-
કનો ચન્દ્ર છે.

અરેખર ચર્ચા ચતાં સત્ય જરૂર હાથ લાગશે
શ્રીધુત પ્રભાકર શાસ્ત્રીજીએ સત્યતાને વરને
જૂમ મારીને પ્રખતે જનજનિ આપી છે. જેથી
પ્રખતે સત્ય જાણવાનું મલશે.

આ ચર્ચારૂપક પ્રથમ સારી રીતે ચર્ચા
પ્રખતમાં સાચા બતાવનાર 'ચંદ્રોદયને' અધિક
પરા મળશે. એવું મારું માનવું છે. ઇતિહાસ
દૃષ્ટાંતમાં બહાલજી ભટ્ટ માધવ પૂરકર
(ભયંકર શાસ્ત્રી)
કે. ગાવજી પ્રેમજીની } સંવત ૧૯૮૦ સાયન
વાડીમાં પાછલી ચાત્રીમાં } કાર્તિક શુકલ પૂર્ણિમા
મુખર્ષ-ર. } અધવાર.

તંત્રીની નોંધ.

મહાત્મા ગાંધીજી છુટશે કે ?

બારમું રથાન કારાગરવાસ છે તે રથાનમાં
રવિ કારાગરવાસ કારક શનિથી અગત્યથી
ચલિત રવિ મુલ શનિની સમકાંતિમાં આવવા
લાગ્યા હતા તે પ્રમાણે ચલિત લગ્ન અને
ચલિત શનિની યુનિ થવાથી કારાગર નિવાસ
મલશે તે સમયે શુભ અક યોગ કેહ નહિ
હતો. ત્યાર પછી ચાલું વરસની આખેરમાં
શનિનું અમણ વપરમાનથી પસાર થઈ તનુ
રથાન (જગન) માં અટી વરસ થશે. તે વખતે
મુલ મંગલ-અંકાદિ અહ અંગડીને રવિ-શનિના
સમકાંતિ યોગ ચાલુ છે જાદ ૧૯૨૪ સનેમાં
ચલિત મંગલ અને ચલિત દરમ તેના કેન્દ્ર
યોગ થશે તથા ચાર વરસ ચાલનાર છે તે

સર્વ યોગ કેદખાનામાંથી છુટકારો થવાને
ધણે પ્રતિકુલ છે તે કહેવાની જરૂર રહેતી જ
નથી; છતાં પશુ મધ્યમ રીતે તપાસ કરતાં
સને ૧૯૨૪ ના એપ્રિલ અને નવેમ્બર આ
મહિનામાં ગોચર ગુરુ મલ દશમ રથાને રહેલા
ચક્ર સાથે શુભ યોગ કરે છે અને ચલિત
લગ્ન અને ચક્રના ત્રિકાણ યોગ તેજ વખતે
ચાલ છે જેથી છુટકારાની આશા રહે છે.
સને ૧૯૨૭ ના જુલાઈ મહિના પર્વત કારા-
ગરમાંથી છુટવાનો યોગ જો દેખાતો હોય તો
અમો આગલા અંકમાં જન્મ કુંડલી અને
આધાન કુંડલીઓ આપીને કેટલાક વધુ
વિસ્તારથી વર્ણન કરવા ધાર છું. સંપાદક.

:૦:

સને ૧૯૨૪ સાલનું ભયંકર ભવિષ્ય.

અઢાખાદ તા. ૬ જાનેવારી અજુદ્ય
પત્રમાં એક અમેરિકન ભવિષ્ય લેતાએ સને
૧૮૪૬ ની સાલમાં તૈયાર કરેલા એક ભવિ-
ષ્યની આગાહી પ્રસિદ્ધ કરી છે. તેમાં એવો
સારોશ છે કે-સન ૧૮૬૧ ની સાલથી ૬૩ માં
વર્ષમાં એટલે સને ૧૯૨૪ ની સાલમાં યુરોપ,
એશીયા, દિદુરમાન વિગેરે દેશો મહાદી

ક્રાંતિકારક ગડગડ થવી જોઈએ, ક્રાંસ મધે
ગયા સૈકા પહેલાં જેવી રાજ્યકાંતિ થઈ હતી.
તેના કરતાં સને ૧૯૨૪ માં વધારે મોટી
ક્રાંતિ રાજ્યકાંતિ થવી જોઈએ. ખુશીઆની
સરકાર આપણી પ્રજાનુ રક્ષણ કરશે જર્મની
રશીયા, તુર્કી અને એવજીઅમ વિગેરે એક થઈ
જશે, રૂપેન નિર્જલ બનવાથી ઇટાલીના તાજામાં

જશે, આરટ્ટીઆના ટુકડા ટુકડા થશે. તુર્ક-સ્થાનમાં તુર્કીરાજ્ય કાયમ થશે આયર્લેન્ડમાં સ્વતંત્રતાની વૃદ્ધિ થશે. કાનડા અમેરીકામાં જોડાશે. ચીનમાં ભયંકર ત્રાસ વધશે, પછી એક મોટો જંગલજરત સમર્થ દેશ બનશે. જાપાન વિગેરે બીજા નાનાં નાનાં રાજ્યોનું જોડાવું થશે હિંદુસ્થાન સ્વતંત્ર થશે આરટ્ટીઆ ઉપર પોતાની સત્તા જામશે.

સ્વરાજ્ય તા. ૧૮ જાનેવારી

જર્મનીમાં એટન જોન્ઝન નામના એક વૃદ્ધ ભવિષ્ય વેત્તા શેઠ છે તેમણે મહાયુધ્ધ શરૂ થતા પહેલાં જર્મનીનું ઇશ્વારા પૂર્વક ભવિષ્ય બાંધેલું હતું તે ખરું પડ્યું છે. એકલગ્ન દેશ કાંટા સરખા પગમાં લાગશે માટે જર્મનીએ યુધ્ધમાં પડવું નહિ તેણે જગા સંબંધી કરેલી નવીન આગાહી વધારે ભયંકર છે. મોટા યુધ્ધ થવા બાદ અમેરીકાને સબધ જુદો થશે પછી ૩૦ વરસ સુધી અમેરીકામાં પાંચ મહાયુધ્ધ થવાં જોઈએ તેમાં જાદવાચર્યથીના જેવો પ્રસંગ છે. ઇંગ્લંડ અને હિંદુસ્થાનને ૧૯૨૫ ની સાલમાં યુધ્ધ જેવો

જેવા એક મંદાન પુરૂષ પેદા થશે કે ગૌતમ બુદ્ધ, કાલરટ, મહામંદ વિગેરે કરતાં વધારે સમર્થ હશે. તે પ્રેમ પૂર્વક એકવત્તા વધારશે. તે એકલા પોતાના મજબુત કાર્યનો આરંભ કરી જનસમુદાયને અનુયાયી કરશે તે પુરૂષ શાંતિનો અવતાર લેખાશે આ ભવિષ્ય સન ૧૮૪૬ માં વર્તેલું, છે સન ૧૮૬૧ થી ૬૩ માં વરસમાં આ બનાવ બનવા પામશે જેવો અભિપ્રાય છે. (જ્યોતિર્માલા.)

પ્રસંગ બને; તેનો આરંભ કિતર-હિંદુસ્થાનના ઉપરના ભાગમાં બને; પરદેશીઓને સમુદ્રનો આશ્રય લેવો પડે; આ યુધ્ધમાં ૨૫ કરોડ માણસનો નાશ થાય આ યુધ્ધ પ્રસંગના વધુ બનાવો દલકતા દીક્ષી વિગેરે શહેરોમાં બને; હિંદુસ્થાનનો સન ૧૯૩૦ ની સાલમાં ક્રાંતિ અને સ્પેનમાં મહા યુધ્ધ થશે. જર્મનીના પરસ્પર કલહથી ને રાજ્યક્રાંતિથી ઉલટા સુલટી કેટલીક ચીજુગારીઓ ઉડવા કરશે અને સંગ્રામ ચાલશે આવી યાદવાચર્યથી સન ૧૯૩૩ પર્વત ચાલશે ત્યારબાદ ફરીથી જર્મની સ્થિર સ્થાવર થઈ શકશે. (જ્યોતિર્માલા.)

—:૦:—

“ દિવસે તારાઓ દેખાવાની આગાહી ”

શુક્રનો તારો જે વખત ખંડો બંધોરે સારી રીતે જોઈ શકાશે.

સને ૧૯૨૪ ની સાલમાં જે વખતે દિવસના ખરા મધ્યાહ્ન કાલમાં શુક્રનો તારો દેખાવાની ચોક્કસ ગણતરીથી આગાહી કરવામાં આવે છે.

૧ તા. ૨૫ મી મે ૧૯૨૪ સવારથી સાંજના જે વાગતા સુધી.

૨ તા. ૭ મી આગષ્ટ ૧૯૨૪ સવારથી સાંજના પાંચ વાગતા સુધી; શુક્રનો તારો ૧૯૨૨ ડીસેમ્બર માસના આખર તારીખોમાં દેખાવા બાદ

ઘણી મોટી વેપારમાં ઉચ્ચ પાયાએ ચલેલી અને રાજ્યદારી પ્રપંચો બનેલા તે અનુભવેલું છે તેના કરતાં આ વખતે ચોક્કસ મોટા ફેરફારો થવાની વધી છે. આ બાબતનો વિગતવાર કેટલોક હેવાલ અને દેખાવાનું કારણ અને નીપજગત્તું ફલાદેશ ચોક્કસ દાખલા દલીલો સાથે આવતા. અકોમાં પ્રથમથી આપવા પારીએ છીએ, જેથી જનસમુદાયને અને અમારા માલક બધુએને કેટલોક વિશેષ જાણવાનું મલશે.

ભારતીય જ્યોતિષ-ચંદ્રોદય

BHARATIYA JYOTISH CHANDRODAYA.

ग्रहस्तु व्यापितं सर्वं त्रैलोक्यं सचराचरम्

પુસ્તક ૨ ભુ.
VOL. II.

ભાદ્રપદ માસ ૧૮૪૫.
SEPTEMBER 1923.

અંક ૬ છો.
NO. 6.

॥ जातकी ॥

બાબાનર કતો-

શાસ્ત્રી તુલસીદાસ ધીરજીરામ પંડ્યા.

(૫૬ ૧૫૪ થી ચાલુ.)

૧. અહીંયાં 'મુર્ધા' એ શબ્દનો અર્થ 'મુર્ધા' નો રાશિનો હોય તે રાશિમાં એમ અર્થ લેવો એટલે કે મુર્ધા નો રાશિમાં રહ્યો હોય તે રાશિમાં રાહુ રહેલો હોય એમ અર્થ લેવો. બીજી અહીંયાં મુળ શ્લોકમાં 'મૌમે' આ સાક્ષી વિનિર્મિતવાળું પદ મુકેલું છે અને તેથી તેનો અર્થ મંગળના સ્થાનમાં આવેલો યદ્ય શકે એટલે આ શ્લોકનો એકંદર અર્થ કરતાં બે યોગ થવાનો સંભવ છે. જેમકે ૧ શો યોગ જો આઠમા સ્થાનમાં રાહુ હોય તો આવેલો અને બીજો યોગ આઠમા સ્થાનમાં રાહુ પણ તે જો મંગળ અને સૂર્યની સાથે રહેલો હોય તો આવેલો એમ થાય છે. વળી સામાન્ય રીતે કોઈ બીજો અર્થ પણ કરી શકે કે, જો આઠમા સ્થાનમાં રાહુ હોય તો અથવા તો આઠમા સ્થાનમાં રાહુ એટલુંજ નહીં પણ 'મૌમે' એટલે મંગળના સ્થાનમાં એટલે મંગળની રાશિમાં એટલે કે મેષ અથવા વૃશ્ચિક રાશિમાં સૂર્યની સાથે રાહુ રહેલો હોય તો, આમ બિન્ન બિન્ન પ્રકારે સર્વ અર્થની માન્યતા ધરાવે છે. પણ ખરી રીતે વિચાર કરતાં એમ જણાય છે કે જો આઠમા સ્થાનમાં રાહુ રહેલો હોય અથવા તો

રાહુ મંગળના સ્થાનમાં એટલે મેષ કે વૃશ્ચિક રાશિમાં સૂર્યની સાથે રહેશે. હોય તો સાત દિવસમાં મૃત્યુ થાય છે અથવા સાત માસ પણ તે જીવી શકતો નથી એમ અર્થ કરવો યોગ્ય છે.

કેટલાક આનો અર્થ આઠમા સ્થાનમાં સિંહ રાશિમાં રાહુ અથવા મંગળ હોય અથવા તો રાહુ, રવિ ને મંગળ તે સ્થાનમાં કૂર રાશિમાં રહેલા હોય એવો કરે છે પણ તે યોગ્ય નથી, કારણ કે અઠી સિંહ રાશિમાં એવો અર્થ 'સૂર્ય' એ શબ્દનો સંભવતો નથી કેમકે 'સૂર્ય' નો અર્થ સૂર્ય જ રાશિમાં અથવા સ્થાનમાં રહેશે હોય ત્યાં, નહિ કે સૂર્યની રાશિમાં એટલે સિંહ રાશિમાં રાહુ હોય તો એમ અર્થ થઇ શકે. માટે ઉપરોક્ત અર્થ બરાબર હોય તેમ લાગે છે.

સપ્તમે ચ યદા રાહુઃ કેન્દ્રે ક્રૂરાશ્ચ સંસ્થિતાઃ ॥

સયો મૃત્યુકરો યોગઃકેન્દ્રે વા ક્રૂરમાશ્રિતે ॥ ૨૬ ॥

જો સાતમા સ્થાનને વિષે રાહુ રહેશે હોય અને કેન્દ્ર સ્થાનમાં કૂર ગ્રહો રહેલા હોય અથવા સાતમા સ્થાનમાં રાહુ રહેશે હોય અને ચંદ્ર કૂર ગ્રહની સાથે રહેશે હોય તો એ યોગ તાત્કાલિક મૃત્યુ આપનાર થાય છે.

અઠીમાં કેટલાક જનો 'ક્રૂરમાશ્રિતે' નો અર્થ કૂર ગ્રહની રાશિમાં જો ચંદ્ર રહેશે હોય તો એવો અર્થ કરે છે પરંતુ તે યોગ્ય નથી કારણ કે 'ક્રૂરમાશ્રિતે' નો અર્થ કૂર ગ્રહને આશ્રય કરીને ચંદ્ર રહેશે હોય તો એમ જ થઇ શકે છે પણ કૂર ગ્રહની રાશિમાં એ અર્થ નીકળી શકતો નથી અને તેથી મુળ અર્થ જ લેવો બરાબર યોગ્ય છે.

દશમે ચ યદા રાહુઃ શશી પષ્ટાષ્ઠમો વદિ ॥

સયો મૃત્યુકરો યોગઃ પન્માસં સ ન જીવતિ ॥ ૨૭ ॥

દશમા સ્થાનમાં જો રાહુ રહેશે હોય અને ચંદ્રમાં જો હઠા અથવા આઠમા સ્થાનને વિષે રહેશે હોય તો એ યોગ તત્કાળ મૃત્યુ આપનારો થાય છે એટલે બાહક મૃત્યુ પામે છે. અને વખતે જીવે તો પણ તે પૂરા છ માસ પણ જીવી શકે નહિ.

જ્યોતિષ શાસ્ત્રના જ્ઞાતક ગ્રંથોમાં અહીં જ્ઞાતના એકાદી વિનાશક યોગો ધણા છે પરંતુ તેમનું ફળ બહુ લાભો વિચાર કરીને કહેવું અથવા માનવું જોઈએ. કારણ કે કેટલાકના મત પ્રમાણે કેવળ દશમા સ્થાનમાં રાહુ અને હઠા અથવા આઠમા સ્થાનમાં ચંદ્ર હોય તો તાત્કાલિક મૃત્યુ કરનાર થાય છે અને તેવા યોગવાળું બાળક છ માસ પણ જીવતું નથી એમ છે પણ એકદમ એમ કહેવું ને યોગ્ય નથી. કારણ કે એવા ધણા યોગવાળાઓનું પણ યોગથી કહેલા ફળથી વિરુદ્ધ ફળ જોવામાં આવે છે એટલે કે તેઓ મૃત્યુ પામેલા હોતા નથી. જો કે તેમાં પણ બીજા યોગોનું બળાબળ પણ દરે તો પણ આ યોગને સ્પષ્ટ રીતે વિનાશક માની લેવો યોગ્ય નથી. આના યોગપરથી કેટલાક અનુભવા વાંચક ગમરાઇ જાય છે તેમ કેટલાક ઉપર ઉપરથી જ્યોતિષના ફળાદેશનું કથન કરનાર માણસો સામા-

માણસને ગમરાવી નાખે છે. એટલે તેથી સુઘ વાંચકેએ આવા યોગથી માણસો બધ ન રાખતાં (વખતે ક્વચિત્ આ યોગનું તેવું ફળ મળતું પણ હશે તો પણ) માત્ર કેટલેક અંશે શારીરિક વ્યાધિનો ઉત્પાદક આ યોગ થઇ શકે છે અથવા તો શરીરનિમિત્તક વિધો વારંવાર આવ્યા કરે એમજ સમજવું યોગ્ય છે.

લગ્ને ચૈવ યદા રાહુર્બુધઃ પટ્ટાષ્ટમો યદા ॥

પશ્ચિમંતો ભવેન્મૃત્યુઃ શંકરો યદિ રક્ષિતા ॥ ૩૮ ॥

જે બાળકનાં જન્મ સમયે લગ્નમાં રાહુ હોય અને છઠ્ઠા અથવા આઠમા સ્થાનને વિષે બુધ પડેલો હોય તે બાળક બહે તેનું શંકર રક્ષણ કરે તો પણ છ વર્ષમાં અથવા છઠ્ઠે વર્ષે મૃત્યુ પામે છે.

આ યોગને પણ કેટલાક અસંભવિત યોગ માને છે અને તેથી આ યોગ પ્રમાણેનું ફળ ક્વચિત્ મળતું જોવામાં આવતું હશે તો પણ બહુધા તેવો સંભવ થયો જોઈએ રહે છે અને તેથી આ યોગને અવિશ્વસનીય યોગ તરીકે માને છે. એટલે આ યોગપર ખાસ વિશ્વાસ રાખવા જેવું નથી.

વ્યયે લગ્ને તથા રાહુઃ શશિઃ પટ્ટાષ્ટમો યદિ ॥

સૂતિકાલે ભવેન્મૃત્યુઃ શંકરો યદિ રક્ષિતા ॥ ૩૯ ॥

જે બાળકના જન્મ સમયે તારમાં વ્યયસ્થાનમાં અથવા લગ્નમાં રાહુ હોય અને ચંદ્રમાં છઠ્ઠા અથવા આઠમા સ્થાનને વિષે રહેલો હોય તો તે બાળકનું બહે શંકર રક્ષણ કરે તો પણ પ્રસવ કાળમાંજ તેનું મૃત્યુ થાય છે.

આ યોગને પણ કેટલાક વિશ્વાસ કરવા યોગ્ય યોગ માનતા નથી અને તેમાં કેટલાક તો આવા યોગને ચોખ્ખી રીતે ખોટાજ યોગો-એટલે તદ્દન અસંભવિત યોગો તરીકેજ માને છે. જ્યારે કેટલાક તેના પરના ગ્રહોના બલબળનો તથા દષ્ટિપાત અને ક્રૂરતા તથા સૌમ્યતાનો વિચાર કરી ફળ સર્ગત મેળવી ત્યાર પછીજ જોઈું વતું ફળ માની એ યોગોના ફળની સ્પષ્ટ મદદતા માને છે.

આવા યોગો ખાટોના ફળાદેશ સંબંધમાં જ્યોતિર્વિદોના વિવિધ પ્રકારના મત હોય છે. હજી નતતક ગ્રંથોમાં આવા નાના યોગો અનેક પ્રકારના હોય છે જેમાં કેટલાક યોગો અમુક ફળ આપનારા હોય છે જ્યારે કેટલાકનું ફળ તેના લખવા પ્રમાણમાં મળતું નથી. મળ અંચકાએ એ ફળનો આધાર ગમે તે પ્રકારે લીધો હોય પરંતુ એટલું તો ચોક્કસ છે કે જ્યોતિષતે ફળાદેશ જોવામાં જે વિવિધ વિચારો ને સંબંધોની જરૂર પડે છે તે સર્વ પર વિચાર કરી ત્યાર પછી જે ફળાદેશ બરાબર કહેવ માં આવે તો તેવા યોગોનું ફળ બરાબર મળતું થવામાં હરકત આવતી નથી. પરંતુ કેટલીક વખતે એવું બને છે કે જે યોગ એક સામાન્ય યોગ તરીકે કહેવો હોય અને તે યોગ પ્રમાણે બરાબર જન્મ કુંડલીમાં ગ્રહો પડેલા

હોય છતાં પણ તે કુંડલીવાળાને તેનું ફળ મળતું જોવામાં આવતું નથી. અને એવા દરેક યોગો પૈકી ઘણા યોગોને માટે તેમ જાણે છે. આમાં મૂળ અંશકારે તો માત્ર તે યોગનું જ કથન કરી ફળની સમાપ્તિ કરી દીધેલી હોય છે અને આગુત્તાનું સંબંધ સંબંધમાં કાંઈ પણ કથન કરેલું હોતું નથી. અને તેથી જો માત્ર તે પ્રમાણે જ મેળવવા જાય તો બરાબ મળતું આવવા સંભવ હોતો નથી. એટલે ઘણી વખત તે બાબત વિચારવા જેવી થઈ પડે છે. એટલે પછી કેટલાક એવા યોગોનું ફળાદેશ મળતું આવતાં તેમને વિશ્વસનીય અને ફળાદેશ મળતું ન આવતાં અવિશ્વસનીય માને છે. એટલે હવે એ સંબંધમાં તો એમજ - માનવું જોઈએ કે જે જે યોગો જેવી જેવી રીતે કહેલા હોય તે તે યોગોના સંપૂર્ણ ફળમાં અન્ય ગ્રહોના યોગો, દૃષ્ટિ અથવા બળાબળ પર વિચાર કરી તેમાં વિશેષતા અથવા ન્યૂનતા માની ફળાદેશનું કથન કરવું યોગ્ય છે અને તેથી એ યોગોપર અવિશ્વસનીયતા ન ઠેરવતાં સંબંધ પરત્વે જ ધ્યાન આપી ત્યાર પછીજ તે યોગોના ફળાદેશ પર વિચાર કરવો. અને ત્યારેજ એવા યોગોનું ફળ બરાબર મળતું આવી શકે છે અથવા તો વિશ્વસનીય થઈ શકે છે.

चतुर्थे शनिराहू च द्वादशे शशित्तपुत्रे ॥

સર્વો મૃત્યુર્મંવેદ્દાલસ્પાંતકસ્ય ન સંશયઃ ॥ ૪૦ ॥

જો બાળકના ચોથા સ્થાનને શિવે શનિ અને રાહુ પડેલા હોય અને બારમું સ્થાન ચંદ્રમા યુક્ત હોય એટલે કે બારમા સ્થાનમાં ચંદ્રમા પડેલો હોય તો તે બાળકનું તત્કાળ મૃત્યુ થાય છે એમાં કાંઈ પણ સંશય નથી.

આ યોગ એકંદર સારો ગણાતો નથી, કારણ કે ચોથું સ્થાન એ સુખરચાન કહેવાય છે અને તેથી એ ચોથા સ્થાનમાં જો બે પાપગ્રહો રહેલા હોય તો તે અનિષ્ટ ફળ આપનારા થાય છે અને તેમાં પણ શનિ ને રાહુ એ સ્વાભાવિક રીતેજ વધારે અનિષ્ટકારક ગ્રહો છે અને તેથી જોના ચોથા સ્થાનમાં એ બે ગ્રહો રહેલા હોય છે ને બાળક જો કદાચિત્ બીજા સહચારી ગ્રહોના બળથી મૃત્યુ ન પામે તો પણ કષ્ટથી દિવસો કાઢે છે. એટલે કે એકંદર સુખી અવસ્થા ઘણીજ ઓછી બોગવે છે. વળી એ ચોથું સ્થાન માતાનું સ્થાન પણ કહેવાય છે અને તેથી માતાને પણ એ ગ્રહો પીડાકારક થાય છે. ઘણાકનું માનવું એમ છે કે આ યોગ બાળકને હાનિ કરવા પહેલાં તેની માતાનેજ વધારે હાનિકારક થઈ પડે છે કારણ કે એ મૃત્યુસ્થાનપરથી માતા સંબંધી સુખ આપ જોવામાં આવે છે. એટલે બાળકની માતાને પીડાકારક હોવા સાથે આ યોગથી બાળકને માતાનું સુખ પણ મળતું નથી એટલે આવા બાળકને માતાના દુઃખની પ્રાપ્તિ થતી પણ દુર્લભ થઈ પડે છે અને તેથી ને બાળક હમેશાં રોગી અવસ્થામાંજ પોતાના દિવસો નિર્ગમન કરે એવો સંભવ રહે છે. આ સિવાય આવા યોગવાળા બાળકને પેટમાં ગુબ્બો વિગેરે જે બાળકોના રોગો કહેવામાં આવે છે તેવા રોગો થવાનો સંભવ પણ રહે છે. એકંદરે કે આવા યોગવાળું બાળક મૃત્યુ પામે છે અથવા તો જો તે જીવે છે તો નેની માતાને તે પીડાકારક થાય છે અને તેજ પ્રમાણે તે પોતે પણ દુઃખી અવસ્થામાં બોગવે છે.

લગ્ને વ્યયે યદા ચન્દ્રો હાષ્ટમે શુક્રમાર્ગવૌ ॥

તુયે વર્ષે ભવેન્મૃત્યુઃ શંકરો યદિ રક્ષિતા ॥ ૪૧ ॥

જો બાલકની કુંડલીમાં લગ્નસ્થાનમાં અને બારમા સ્થાનમાં ચન્દ્રમા હોય અને આઠમા સ્થાનને વિષે શુક્ર અને શુક્ર રહ્યા હોય તો તે બાલકનું મહે સંકર રક્ષણ કરે તો પણ એવે વર્ષે મૃત્યુ થાય છે.

કેટલાક જ્યોતિર્વિદ્વાની માન્યતા પ્રમાણે આ યોગ ખાસ વિશ્વસનીય હોતો નથી કારણ કે વ્યવસ્થાનમાં ચંદ્ર રહ્યા હોય અને આઠમામાં જો શુક્ર અને શુક્ર રહ્યા હોય તો તેથી કાષ્ઠપણ પ્રકારનું અનિષ્ટ થવાનો સંભવ રહેતો નથી અને તેમાં પણ આ શ્રોકમાં કહ્યા પ્રમાણે જો ચંદ્ર લગ્નમાં રહેલો હોય છે તો ને યોગ ખાસ ઉત્તમજ્ઞ મનાય છે.

આ પ્રમાણેની માન્યતા છતાં ધણુના મત મુજબ અષ્ટમસ્થાનમાં કાષ્ઠપણ ગ્રહોની સ્થિતિ યોગ્ય ગણાતી નથી અને તેમાં પણ શુક્રની સ્થિતિ જો તેમાં હોય છે તો ધણુઓને અનિષ્ટ કૃણ માટે શંકા રહેતી નથી અને તેથીજ અંશકારે પરસ્પરના સંયોગોને આધારે આ યોગો કહ્યા હોય તેમ લાગે છે.

ચન્દ્રો મંગલસંયુક્તો હાષ્ટમે ભવતે યદાઃ ॥

સંવત્સરં ન જીવિતુ શંકરો યદિ રક્ષિતા ॥ ૪૨ ॥

જો જન્મ સમયે ચંદ્ર મંગળથી યુક્ત થઇને આઠમા ભવનને વિષે રહેલો હોય છે તો તે બાલકનું મહે સંકર રક્ષણ કરે તો પણ તે એક વરસ પણ જીવી શકતું નથી.

આ યોગમાં ચંદ્ર મંગળથી યુક્ત થઇ આઠમા ભવનમાં રહેલો હોય તો ખાસ મૃત્યુ થાય છે એમ કેટલાકનું માનવું નથી કારણ કે આ યોગ ખાસ મૃત્યુકારક અનુભવપરથી નીવડતો નથી. વખતે જો તેના જન્મ આવે યોગ હોવા સાથે પંચ કાષ્ઠ અન્ય અયોગ્ય યોગમાં એટલે કે જન્મ કે મુતિરોય વિગેરેમાં થયો હોય તો પછી તેના જીવન માટે કાંઈ કહેવાય નહીં એટલે કે તેના યોગમાં જન્મ હોવા સાથે જો આ ઉપરોક્ત યોગ પણ હોય તો તેનું અનિષ્ટ થાય છે એમ માનવામાં તેમને સંશય રહેતો નથી. તો પણ તેમાંજે પણ એવા યોગવાળાનું મૃત્યુજ થાય છે એમ તો તેઓ માનતાજ નથી અને વળી તેનું અનિષ્ટ થવાનો સંભવ જો વખતે હોય તો તે બાળક માત્ર અશક્ત અથવા કાષ્ઠ પ્રકારના સામાન્ય વ્યાધિથી પીડાયુક્ત થાય છે અને તેમાં મંગળ તેના પર વિશેષ અસર કરતાં તેના સંબંધી પીડા તેને વારંવાર થતી રહે છે, અને તેથી એનાથી વિશેષ કાંઈ તેને મૃત્યુ જેવું અનિષ્ટ થવાનો સંભવ રહેતો નથી. આમાં પણ જો મંગળ કાષ્ઠ અનિષ્ટ અથવા નીચેના કે છીણ ચંદ્રની સાથે કે એવી રીતે રહેલો હોય છે ત્યારે વખતે અંશકારના મત પ્રમાણેનું અનિષ્ટ થવાનો સંભવ ખાસ રહે છે એમાં સંશય નથી.

લગ્ને ચૈવ યદા જીવિ હાષ્ટમે શુક્રમાર્ગવૌ ॥

દ્વાદશે ચ યદા ચન્દ્રો વાલમૃત્યુર્ભવિત્તદા ॥ ૪૩ ॥

લગ્નમાં જો શુર હોય અથવા આઠમા સ્થાનમાં શુર અને શુક્ર હોય અને ખારમા સ્થાનમાં ચંદ્ર હોય તો તે બાલકનું મૃત્યુ થાય છે.

અહીંયાં લગ્નમાં શુર અને આઠમામાં શુર શુક્ર એમ કહેલું હોવાથી એ જાતના ગેરો માનવા પડે તેમ છે અને તેથી લગ્નમાં શુર અને ખારમામાં ચંદ્ર એ પહેલો અને આઠમામાં શુર શુક્ર અને ખારમામાં ચંદ્ર એ બીજો, એમ એવા યોગ હોય ત્યારે બાળક મૃત્યુ પામે છે એમ માનવું જોઈએ. આ યોગમાં લગ્નમાં શુર હોય અને ચંદ્ર ખારમામાં હોય તો અનિષ્ઠકારક યોગ થાય એમ કહ્યાનું માનવું નથી છતાં અંચારે તે યોગ કષ્ટો છે તે શા પરથી તે કહી શકાયું નથી તો પણ કવચિત્ તેમના અનુભવમાં આવેલું હોય અને તે પ્રમાણે લખ્યું હોય તો કહી શકાય નહીં. અને બીજા યોગ માટે તો કવચિત્ સંભવ રહી શકે એમ છે એટલે તે માટે તો કહેવાનું જ નથી.

પાતાલાંબરપંચમં દિનવમં લગ્નેપિ સૌમ્યગ્રહાઃ ॥

ક્રૂરાઃ પદ્મગતાઃ શશાંકસહિતાઃ સર્વેષાં એકાદશે ॥

યાત્રાજન્મવિવાહકાલસમયે રાજ્યાભિષેકે નૃપાં ॥

જામિત્રે ગ્રહવર્જિતં નિગદિતં લગ્નાન્ન તે શોભતાઃ ॥૬૯॥

જો બાળકના જન્મ સમયે ચોથા, દશમા, પાંચમા, બીજા, નવમા અને લગ્નસ્થાનમાં શુભગ્રહ, છઠ્ઠા સ્થાનમાં કૂર ગ્રહ અને અગ્નીઆરમા સ્થાનને વિષે સર્વ ગ્રહો ચંદ્ર સહિત રહેલા હોય છે, તેમ જો સાતમા સ્થાનમાં કોઈ પણ ગ્રહ ન રહેલો હોય તો તેને પાતા, જન્મ, અને વિવાહ સમયમાં નેમજ રાજ્યાભિષેક સંબંધી ઉત્તમ પ્રકારનું સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

આ યોગ ખાસ કાઠ વિશેષ યોગ કરનો નથી પરંતુ સામાન્ય યોગ છે, અને તેથી તેનું કૃપા પરસ્પર અદરિયનિ જોઈ તે તે સ્થાનમાં જોવાતી સામાન્ય દુષ્ટિક વસ્તુઓ માટે જ યોગી રીતે આપવામાં આવેલું છે.

લામસ્થાને યદા ચન્દ્રઃ પંચમે ગુહ્યમાર્ગઘૌ ॥

બહુશાસ્ત્રસમમ્પાસો સર્વજ્ઞાની ભવેન્નરઃ ॥ ૬૫ ॥

જો મનુષ્યના, લામસ્થાનને વિષે ચંદ્ર અને પાંચમા સ્થાનને વિષે શુર અને શુક્ર રહેલા હોય છે તો તે અનેક શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવા વાળો અને ઉત્તમ પ્રકારનો શાની થાય છે.

પાંચમું સ્થાન એ વિદ્યાસ્થાન હોવાથી તેમાં જો શુર અને શુક્ર રહેલા હોય તો માણસ સ્વાભાવિક રીતે જ જ્ઞાનવાળો થાય એટલે કે અનેક શાસ્ત્રોનો અભ્યાસી એટલે વિદ્વાન્ અને પુદ્ધિમાન્ થાય છે. અને લામસ્થાન તેના ખરાખર સામે આવેલું હોવાથી અને તેમાં ચંદ્ર રહેલો હોવાથી અને તે પણ જો પુર્ણીમાનો અને બળવાન રહેલો હોય તો તેની તે સ્થાનપર પૂર્ણ દૃષ્ટિ પડતી હોવાથી તે દુઃસ્વભાવ પુદ્ધિવાળો અને જ્ઞાની થાય એમાં સંશય નથી.

‘કામ્યે કલત્રે રિપુલગ્નહિદ્રે કેન્દ્રત્રિકોણે વ્યયગે ચ રાહુ: ॥

મંત્રી ચ શૂરો ચલવાન પ્રતાપી ગજાશ્વનાથો बहुपुत्रनाथः ॥ ૪૬ ॥

જો મનુષ્યના જન્મ સમયે સાત, છ, લગ્ન, આઠ, અને બાર એ સ્થાનોમાં તેમજ કેન્દ્ર ૧-૪-૭-૧૦ તથા ત્રિકોણ સ્થાનમાં રાહુ રહેશે હોય છે તો તે માણસ મંત્રી, પરાક્રમી, બળવાન, પ્રતાપી, દાથી અને ઘોડાઓનો સ્વામી અને અનેક પુત્રવાળો થાય છે.

મંથકારે આ શ્લોકમાં ‘કામ્યે’ પદ મુકેલું છે પરંતુ તેનો અર્થ બરાબર સંબંધિત હોય તેમ જણાતો નથી. આ યોગપરથી મંથકારના મતમાં બીજું અને ત્રીજું એ એજ સ્થાન રાહુને માટે અયોગ્ય હોય એમ જણાય છે કારણ કે એ સિવાય બધાં સ્થાનોમાં રાહુનું રહેવું તેઓએ ઉત્તમ માનેલું છે. કેટલાક જ્યોતિર્વિદોના મત પ્રમાણે ૨, ૪, ૭ અને ૮ એજ સ્થાનોમાં રહેશે રાહુ ઉત્તમ ફળ આપતો નથી પણ ૩, ૬, ૧૦ એ સ્થાનોમાંજ રાહુ ઉત્તમ ફળ આપવાવાળો થાય છે.

જો કે આ બાબતમાં મંથકારની વિરૂદ્ધમાં મત મતાંતર જોવામાં આવે છે. તોપણ તે મતવાળાની માન્યતામાં પણ સપૂર્ણ રીતે તથાંશ હોય તેમ જણાતું નથી કારણ કે રાહુ સંબંધનો આ યોગ કેવળ રાહુ પરત્વેજ ફળને આપવા વાળો જણાવેલો છે પરંતુ જ્યારે અન્ય મંદો તરફ વિચાર કરવામાં આવે છે તેમજ જ્યારે અન્ય યોગો તરફ પણ થોડો દૃષ્ટિભ્રમ કરવામાં આવે છે તો તેમાં બનાવેલા રાહુના ફળની સાથે આ યોગને સંબંધિત કરતાં ફળમાં કોઈ પણ ભ્રાંતનો ફરક આવ્યા સિવાય રહેતો નથી. એટલે એ બાબતમાં મંથકારે ગમે તેમ દૃષ્ટિએ એ યોગ કબો હોય અથવા અન્ય મતધારીઓ તે માટે ગમે તે માનતા હોય તો પણ અન્ય યોગો તરફ જો વિચાર કરવામાં ન આવે તો વખતે મંથકારના અનુભવ પ્રમાણે તે ફળ બરાબર કે અલ્પાંશે પણ માનવામાં ‘દરકત જેવું’ નથી. એટલે કે મંથકારે લખેલો આ યોગ એકંદરે તેમના મત પ્રમાણે બરાબર હશે પરંતુ તેમાં કલા પ્રમાણેનું બરાબર ફળ મળવા માટે તો અન્ય મંદોનું બલ પણ જો સારું હોય તો તે પ્રમાણે ફળ મળવાનો સંભવ રહે છે; નહિ તો એકલા રાહુથીજ આવું ઉત્તમ પ્રકારનું ફળ મળવાનો સંભવ રહેતો નથી. વખતે મળે તો પણ તે ઉત્તમ સ્થિતિ ભોગવી શકે પરંતુ ઘણી વિશેષતાયુક્ત ફળની મદદતા ભોગવેલા જેવું તો તેને થાયજ નહીં.

एकं पुत्रं रविर्दद्याच्चन्द्रो तत्र सुतद्वयम्

મોમે તત્ર ત્રયઃ પુત્રા હુષે પુત્રાચિતુષ્ટયમ્ ॥ ૪૭ ॥

પંચ પુત્રા શૂરો વાપિ પદ કન્યા ભાગવે રાતૌ ॥

ચલવાદ્વિગ્રહેર્ધાચ્યં સંલયા પુત્રેક્ષણાદિભિઃ ॥ ૪૮ ॥

જન્મ કુંડલીમાં પંચમ સ્થાનને વિશે જો રવિ પડેલો હોય છે તો તે એક પુત્ર આપે છે અને ચન્દ્ર રહેશે હોય છે તો એ પુત્ર (પુત્રી ?) આપે છે. એટલે તેને સર્વના રહેવાંથી એક પુત્ર અને ચંદ્રના રહેવાથી બે પુત્રો (પુત્રી ?) થાય છે. અને જો તે સ્થાનમાં મંગળ રહ્યો હોય છે તો ત્રણ પુત્રો, બુધ રહ્યો હોય છે તો ચાર પુત્રી, શુક્ર હોય તો પાંચ પુત્રો અને શુક્ર

નદિ હોવાથી બીજાના અભિપ્રાય ઉપર તરતજ દોરવાય છે. તેઓ ચાલતા માનવીની પરીક્ષા કરી શકે છે અને બહુજ શેખશસ્ત્રીના વિચારવાળા હોય છે. તેઓ એકન્સીના ધર્મામાં ધણા કાવે છે. અને વિજયી નીવડે છે. આં લોકોને બહોળું કુટુંબ હોય છે, તેઓને ગુકસાન અને દુઃખનું કારણ તેમના વડીલો અથવા મુરખીઓ હોય છે, અને તેથી તેમની છંદગી ક્ષેત્રના સમજથી ધણી ટૂંકી થઇ જાય છે. આ શકલતા માનવીને સતતી ધણીજ યોડી ધાય છે અથવા વાંઝીયા (Childless) રહે છે, અને ધણી વખત દત્તક વિધાન (Adoption) કરવું પડે છે. ખાનિદ અથવા બેર એકદમ (Accidental) પૈસાદાર થાય છે અથવા ભેમાંથી એકને વારસો મળે છે. ફરાહમાં આગ, વાયુ, અને પૃથ્વી તત્વ ખુશ્તી હોવાથી, આ શકલતા ધસમેને ધણી મુસાફરીઓ અચાનક ધાય છે અને તે જમીન અને દવા માર્ગની ધણી જગ્યાએ સંબંધ ધાય છે અને ધણી જગ્યાએ બટકવું પડે છે. તેઓને સદા, સોરડી અને રેસના વ્યાપારથી ધન, માન, અને વિજય મળે છે. તેઓની આખર (Credit) કાયમની હોતી નથી અને ફેળીતા મિત્રો તેમના ગુપ્ત રીતે શત્રુઓ નીવડે છે આ શકલતા માનવી ન્યાયી, દયાળુ, પરોપકારી અને ધાર્મિક વિચારના હોય છે. ઉચ્ચ સ્વભાવ અને મોટી અભિસાધવાળા હોય છે. ધર્મગુરુઓના આશિર્વાદથી તેમનું ધણી વખતે જીવન ધાય છે. પોતાની જાતે ધણી પ્રકારની મોજમગ્ન કરનાર હોય છે. આ માણસો પર કોઇનું આલવું નથી. તેઓ ધણીજ સ્વતંત્ર રહે છે પણ તેઓના ઉપર ઇચ્છા કિતઓનું એટલું બધું જોર હોય છે કે તેઓ જાણ વસ્તુઓના કેવળદાસ અથવા ગુલામ થઇ જાય છે આના લોકો જાણ જગતનેજ ધ્રુવર માને છે અને આપેલી શિખામણ વ્યર્થ જોય છે. આ ધર્મા રોજગાર એક પ્રકારના કદી કરતા નથી અને ઉંચકે દેખતા અછા અછને આત્મ દ્યાલના માર્ગ ઉપર ચડે છે.

આ શકલતા માનવીને પેટના, ધાતુ વિદ્યારના પેશાબના અને વ્યભિચારથી થતા રોગો અને જાનીપીનીયા અને એસ આરામથી થતા રોગો ધાય છે. તેઓને ગા અને ઉપાય અતર્ગજ અથવા એવા બીજા વ્યાપિ એકદમ થઇ આર છે. આવા છગ-મોએ પોતાની તન્દુરસ્તી સાર દીરા (Diamond)નું નંગ, વિધિસર પહેરવું તેમાં છ પહેરનો દીરા જાનતા સુધી નહિ પહેરવો. ફક્ત ૧૨ અથવા ૨૪ પહેરનો દીરા પહેરવો ઉત્તમ છે. દીરામાં કાળા છાંટા હોય તો તે કડી પહેરવો. નદિ કારણકે તે કાગપગી દીરા કરવાય છે અને તે ખાના ખરાબી કરનાર છે. સફેદ પાણીવાળા દીરામાં લીલી ઝાંઝ હોય તો તે વનરપતિ કહેવે અને તેમાં ઉપર લખેલી એક ન હોય તો તે નંગ વિધિસર પહેરવાથી સદા (Speculation) માં ધળો ફાવશે આપે છે. ફરદારકસ સદાની છે.

== ઉક્તિ ==

એ બેદાસ (સનિ Saturn)ની ચક્ર છે.

‘કામીનીઆ’ એકલ આ જમાનાનું ક્ષેત્રમંદ તેલ છે.

રંગ કાળો, મ્હોટું અને કાળા રંગનું મ્હોટું, દુર્ગંધવાળું શરીર, બહુ ઝીણું તેવું, લીંગાલુ
ફદ, કાળો ચહેરો, નાની કાળી આંખો, નીચી ઘાંટી, કાળાવાળા, એક નાક.
શરીર ચહેરો વિગેરે. જાંઝાં, કાન મોટા, અસતોષી ચહેરો, અંગના ભાગ મોટા અને જાંઝાં અને
પગ સફડા જેવા.

હલકી ભાત, બોલવામાં હોશિઆર, જેલ જવામાં તપર, ખરાબ સ્થાન પ્રિય, લુંચો,
ખરાબ કામ કરવું હોય તો તેમાં ઘણી હોશિઆરી ખતાવે છે.
સ્વભાવ ધર્મો લાઠાઈ, અમેઝા કરવાવાળો, અદેખો, લોભી, આળસુ જેમી, બુડો
વિગેરે. પારકી નિંદા કરનાર, આ સફલ માનવીની પડતી જેવાના ખપમાં ઘણી
ઉપયોગી છે. આ સફલના ઇસમો બિખારી, સાધુ, દુશ્મન, ખોશુ ખોદનાર,
કુંભાર, દળમ, પુત્તે વાળનાર, ચાંદર, છોટા અને ચૂનો બનાવનાર, પતથર ફાડનાર, ધોડાવાળો,
રોંધનારો, (Cook) વીંટીવાળો, રંગરેજ (Dyer) ગોવાળ, જમીન ખોદનાર, સકક
બનાવનાર, લાકડાં કાપનાર, ઘર જોંધનાર, આગ જમીયામાં કામ કરનાર, વધરી, કાળી,
બીજા, દાંદરડા અને બહુધા દાસપણ કરનાર હોય છે. આ સફલના માનવી ઘણા લોભી, મ્હોટામાં
ત સમાય તેવી ધાત કરનાર, દંબુસ, પ્રપચી, ઉઘમી, મહેનતુ, તેઓ પાતાના સ્વાર્થની
ખાતર ખીમના નુકશાનની દરકાર કરતા નથી. પાતાના વચનને જાંઝાં કરે છે અને ફરી
જતાં વાર લાગતી નથી. આ સફલ ઉપર શુભ શકતોની દૃષ્ટિ હોય છે તો પુખ્ત દ્રવ્ય
(Weneth) : મજે છે, અને વારસો મજે છે. અકરમાન લાભ આપે છે. કારણ કે શકમ
પૃથ્વી તત્ત્વની છે અને જમીને, ખેતરો, ખાણો અને ડાટોનું ધન આપે છે. આ સફલના
ઇસમોને દુઃખ અને આફતો પડવાથી ઘણા ધમધમ હોય છે. તેઓ દમોશાં નમણી
બાળુ જોનારા હોય છે. તેઓને બાઇઓ અને બહેનો ઘણી હેય છે અને તેથી કુટુંબ ક્લેશ
ઘણાં રહે છે. શુભ ઉપાધીઓ પણ ઘણીજ રહે છે. તેઓને જમીન માર્ગે ઘણી
મુસાફરીઓ કરવી પડે છે. બચપણમાં પડી જવાથી અથવા લેખાંડ, કે પતથર વાગવાથી તેમના
માથા ઉપર અથવા પગ ઉપર નિશાનીઓ અથવા ખોડ હોય છે. તેઓ ખંદા અને
યુક્તિ બાગ હોય છે. તેઓ સાધારણ રીતે દવાઓ જાણે છે. તેઓમાંના ઘોડા ઘણા જાદુ
બૂત-બુવાના પણ ધધા કરે છે.

આ સફલની ખરાબ અસર દરેક માનવીને બોગવતી પડે છે અને તે વખતે
જળધર, બર્ગદર, મૂળ વ્યાધિ, સપિલા અને કાઠ વખતે પત, ફેલ અને
રોગ અને કાંઈ પણ થાય છે ત્યારે તેમાંથી બચવા સોફે રાત્રિનું નંગ (નીલમ) વીંટીમાં
ઉપાય. જરાવીને ધિધિસર પહેરવું. આ લીલવી નંગ જેને સહે તેને મોલદરે બનાવે
છે અને ન સહે તો ખેલન ગેલન કરી નાખે છે. મટે ચોક્કસ પરીક્ષા કર્યા
શિવાય પહેરવું નહિ. આ ગ્રહ અનાડી છે. એજ વગરનો રાત્રિ લેવો અર્થાત્ જળા વિનાનો
લેવો. લંકાના રાજા રાવણનું નખખેડ રાત્રિએ કર્યું હતું. રાત્રિનું નંગ પહેરવામાં આવે
અને સહે તો ઉપરના રોગથી માનવી બચે અને લક્ષ્મીની લીલા લહેર થાય.

“ઓટો દોલખાદાર” ની ખુસબો હવામાં બહુક બહુક ધમ રહે છે.

શનિ વિષે વધારે ધ્યાન.

અમે પણ શનિ મહારાજની ખુરી અસરમાં પસાર થએલા છીએ. તે વખતે જાને ઘેણી-ઘણી ક્રિયાઓ કરી હતી અને તે ઉપરાંત ઘણાં સારા ધાર્મિક તેમજ અત્યંત અપ-તરા કર્યા હતાં. એક આકૃતમાંથી નિકળ્યા ના હોય તેટલામાં બીજી ઘણી આકૃતો ખરી જ હોય. શું કરવું તેની સજ્જ અમેને પડે નહિ અમેએ જેને શનિની માડી અસરમાં અનુભવ્યું છે અને આમારું અકલ્યાણ થવાને બદલે અમેને શાન્તિ, -દ્રવ્ય લાભ, સંતતી, લાભ અને તેવા બીજા સંસારી સુખો મળ્યા છે તે વિષે આગળ પ્રસંગને અનુસરીને લખીશું. દાક્ષમાં વેચાતા તાવીએ, વીંડીએ, કરામતો અને દેવતાઓ વગેરે કોઈ પણ પ્રકારનાં આશીર્વાદ રૂપ નિવડશે કે કેમ તે શનિથી રીજાતા માનની જાણે. અમે શનિની ખુરી અસરમાંથી પસાર થતા હતાં તે વખતે આમારા જીવને શાંતન કરવા માટે નીચે મુજબ એક પાઠ વાંચતા હતા અને તે વાંચકના લાભાર્થે નીચે લખીએ છીએ:-

શનિની પીડા ઓછી કરવાનો ઉપાય.

જીતે, ક્રેતેહ અને આળાદી એ મારો જન્મસિદ્ધ હુકમ છે. કમનસીબ અને ગરીબાઈના વિચારો જુદા છે. મારા નસીબમાં ક્રેતેહ લખેલી છે. કુદરતે મને જગતમાં જીત મેળવવા સાડ જન્મ આપ્યો છે. મારા બાપ (GOD) પાસે ગણતરી થાય નહિ અને ખુદે નહિ તેટલું ધન છે. મને ખુદાઈ વારસો મળવાનો છે. મારા વિચાર અને મનની સત્તાની હદ નથી. જીતનું બોર્ડ મારા અંતઃકરણ ઉપર લખેલું છે અને તે હરહ મેશ હું વાંચું છું. ક્રેતેહ અને જીત મારી પાસે હાજર થશે અને મારી પાસે રહેવા સાડ આજીવન કરશે મારા પિતા કહે છે કે જીતના વિચાર જીતને જોયે છે અને દુઃખના વિચાર દુઃખને જોયે છે. મારા શ્વાસોશ્વાસમાં ક્રેતેહના આવતા ઘુંટડા હું કદી નાસી પાસના વિચારથી અટકાવી શકું નહિ. મારી મજબૂત શ્રદ્ધા, જીત અને સુખનો ન ખુદે તેવો ખતનો છે. મારો દરેક શ્વાસોશ્વાસ મારા પિતા તરફથી કંઈક મુબારકબાદીની ચીજ લાવે છે. જીત, આનંદ, વેલવ અને સુખ સાડ મારો જન્મ થયો છે. સંપૂર્ણ જીત જોઈતી હોય તો નીચેની ક્રિયા કર-

ક્રિયા.

૧. કુદરતના પિતાનું ધ્યાન ધરતી વખતે પવિત્ર શબ્દ (ગુરુમંત્ર, નમઃ શિવાય, રામ, કૃષ્ણ, અલ્લાહ; દાદાર વિં) જીભની મદદ વગર બોલ.
૨. કુદરતના પિતાનું ધ્યાન ધરતી વખતે પવિત્ર આકૃતિ (Photo) આંખની મદદ વગર બોલ.
૩. કુદરતના પિતાના ધ્યાનમાં લીન થઈ જઈને તારા હાથ અને શરીરની મદદ વગર બેટ. એજ તારી ક્રેતેહ.

(અંપૂર્ણ.)

સેન્ટના શોખીનો "એટલે દીલખાદાર" જ પરસંદ કરે છે,

લક્ષ્મી રાસ.

AFFINITY IN MARRIAGE.

પારસી વર્તમાન પત્રોમાં લખનારાઓનો એક ભાગ એવો છે કે જે કોઈ આગેતનું સંગીન જ્ઞાન કે અનુભવ નહીં હોવા છતાં, જે કોઈ પોતાની કુટુંબી જીવિતમાં નહિં ઉતરે તેવા વિષયને દસી કાઢવાની શોખાઈ ધરાવે છે. આવા વિષયોમાં સૌથી વધુ ગેરબનાસાઈ પામેલો વિષય તે “લક્ષ્મી રાસ” છે. ઘણાક લખનારાઓ જેઓ જ્યોતિષ વિદ્યાના મુજાફરો બાળ્યના નથી, તેઓ તે જાણવાની કોશિશ કર્યા વગર, સમ્બંધની તેલકીકે દુર્યા વગર, આ અતી બીકટ આગદ કિપર, મન આપવા નેટકું “કદાપચ” ધરાવે છે. જ્યોતિષવિદ્યા એ મણીત વિદ્યા ખગોળ વિદ્યા અને તર્ક વિદ્યાના ભેગા આધાર ઉપર રચાયેલી એક આતિ બહેળી, ઉડી બન બીકટ વિદ્યા છે. ખગોળ ખતીસો અને ઉડા અબ્યાસ આ એક વિદ્યા માટે પુરતો નહીં મળાય. તે માન્યમ જ્ઞાની છંદગીના એવા બેદો ખુરજા થાય છે, કે જેની આગળ કહાણી કીરસા કોંઈ બીનાદમાં મળાય નહી. આ વિદ્યાની સમાઈ પુરવાર કરવાને સહેલ ઉપાય તેનાં યોગાં મળી તત્તોનો અબ્યાસ કરી તે કિપરથી માણસના શરીર અને આલયવ્રણોને જે ખુજાસો મળે છે. તે પોતાનાજ આગદમાં અજમાવી ત્તેરમા સમાયેલો છે.

કમનસીએ પારસી ક્રોમમાં આ વિદ્યાનો અબ્યાસ માત્ર જ્ઞાન મેળવવાની નેમ-યીજ કરનારા બહુ જૂઝ જીવે છે. હિંદી ક્રોમમાં યુજ્જરાનનાં સાધન તરીકે આ વિદ્યાનો અબ્યાસ બહેળા પ્રમાણમાં થાય છે, પણ આ જ્ઞાનનો કોંઈક આધાર અંતર પ્રેરણા (ખજારતનાંદુઆતિયો) ઉપર રહેલો છે, અને તેથી પૈસાનો લોભ અંતરજોનની ઘોંકિતને મદ કરી નાખે છે.

ઘણીવાર જોશીઓની સલાહ લેવા જતાં તેઓમાંનો મોટો ભાગ પોતાનો વધુમાં વધુ લાભ જોય છે, અને સલાહ લેવા આવનાર ખુશી થઈને જાય તો પોતાને વધુ લાભ થાય એ ખ્યાલથી ખરી દરકીનને છૂપાવી. તે સલાહ લેવા આવનારની ખાહેશને મળતી થાય તેવાં રૂપમાં મુકે છે. ઘણાક જોશીઓ કુનેદગી સલાહ લેવા આવનાર આલકની પોતાની મરજી જાણી લે છે, અને પછી તે મરજીને અતુસરતો જવાબ દેવાની પેરની કરે છે. આવા અનેક પ્રયત્નોથી આ દુશ્વરી વિદ્યા અધમ રૂપિમાં આવે, પડી છે, અને તેથી તેની ખરી સમાઈએ અને શિક્ષોનો વડીક અજ્ઞાન અને નાસ્તિક માણસોની દસીમાં આવી પડે છે.

“સગનની રાસ”નો સવાલ સમાન્ય આધારમાં આવે છે તેટલો સહેલ નથી. એ એક સવાલનાં પેટામાં બીજા અનેક સવાલો સમાવ્યા છે, પણ જેમ એક હાથ ઉપર હિંદુ ધંધાદારી જોશીઓ કાઢે પણ સવાલનાં ઉડાણમાં ઉતરવાની કાળજી ધરાવતા નથી, તેમ બીજા હાથ ઉપર ન્યારે સગનો અર્થ હજારો રૂપીઆ પર ભરે, ત્યારે જે સવાલ પર જીંદગીનાં સુખ દુઃખનો આધાર લટકેલો છે, તે સવાલ એકાદ બે રૂપીઆની કીમતે અંકાય છે.

જ્યોતિષ વિદ્યાનો મૂળ નિયમ એ છે કે કળાદેશ કહેલી વખતે દેશ, કાળ, અને પ્રજાનો વિચાર કરીને કળાદેશ કહેવું. એક દર્દીના દુઃખનો ઇલાજ કરવા અગાઉ તેની “નાડવૈદના હાથમાં આવવી” જોઈએ. એક વિદ્વાન ‘તખીય’ એક બીકટ દર્દીને ઉપાય કરવા અગાઉ પોતાના દર્દીના વડીલોની, કુટુંબની આગવી હકીકત, તેનાં પોતાના સંજોગો, તેનો કામ ધંધો, તેની રહેણી કરણી, તેનો વસવાટ, તેની પ્રકૃતિ, વગેરે માટે અનેક સવાલો પુછી વાકેફ થવા આવે છે, કે જેથી દર્દીનું મૂળ અને તેનો ઇલાજ નક્કી કરવાને તે એકાંકસ અનુમાન પર આવી શકે. તેથીજ રીતે બે શુદ્ધ શુદ્ધ જીવેને એક કરવા અગાઉ એક જોશીએ તે અને જીવેની તમામ હકીકતથી વાકેફ થવાની જરૂર છે. આ કામ માટે દરેકની આખી જાનમ કુટુંબી બારીકીથી તપાસી તે મેળવી લેવી જોઈએ. ને સિદ્ધ કરવા માટે બનેલી જીંદગીને સમગ્રી અને તેટલી હકીકત તેણે જાણવી જોઈએ, ત્યાર પછીજ તે નક્કી અનુમાન ઉપર આવી શકે. માત્ર ઉપર ટપકેથી ટપકા તપાસી ગ્રણ્યક મેળવી આપવાથી પરિણામ જોઈએ તેવું સંતોષકારક આવતું નથી.

“સગનની રાસ”નો સવાલ સામાન્ય ખદ્મીમાં આવી પડતાનું કારણ એ છે કે ઘણીવાર “રાસ મેળવવી” હોવા છતાં ઘણી દુકં મુદતમાં એમાંથી એકનું મરણ થાય છે. આવા બનાવો વખતે જ્યોતિષ વિદ્યા જ્ઞાતામીમાં આવી પડે છે. એમ થવાનું કારણ ધંધાદારી જોશીઓની મેપરવાહી છે. જે રાસનો સવાલ તપાસતી વખતે અનેના આવરણના યોગો તપાસી ઘટની ચેતવણી આપવામાં આવે તો આ વિદ્યાને જ્ઞાતામી મળે નહીં. પણ કેટલીક વાર ઉપર ટપકેની તપાસ, પુરતી મહિનગારીની ગેરહાજરી, સ્વાર્થ, વગેરે કારણોસર માત્ર ગુણ્યક મેળવી લઈ કાસળ પતાવી દક્ષિણા ગચ્છામાં મુકવામાં જોશી પોતાની ફરજ પૂરી થએલી સમજે છે. બીજા હાથ ઉપર સામાન્ય લોકોનું અજ્ઞાનપણુ જોઈ કપકાને પાત્ર નથી. “સગની રાસ”નો અર્થ એવો થતો નથી કે જે જીવેની “રાસ મળી” એટલે તેઓમાંનાં એકનું દુકં મુદતમાં મરણ થવું નહીં જોઈએ. “રાસ”નો અર્થ માત્ર જે જીવેનું મળનાપણુ થાય છે. આયુષ્ય તો જે મુકરર થયલું હોય તે કાયમ રહે છે. તેમાં “રાસ મળવા”થી ફેરફાર થઈ શકતો નથી. પણ પ્રારંભ પ્રમાણે જે જીવે સાથે મળનાર હોય તે અળીતજ પોતાનું માગતું લેણું પૂરું કરે છે. આ કારણને લીધે એક હાથ ઉપર જેમ સાધારણ લોકોએ મરણના સવાલને રાસના સવાલ સાથે બેળી નાખેના જોઈતો નથી, તેમ બીજા હાથ ઉપર જોશીઓએ “રાસ”નો સવાલ તપાસનાં બનેના આયુષ્યનો સવાલ પણ તપાસવાની અને તે માટે ઘટતી ચેતવણી આપવાની જરૂર છે.

(અપૂર્ણ.)

સમસરમાં કે બીજીમાં જાએ ત્યારે “એકા દીસબહાર વાપરજો.”

અનંત આકાશમાં દષ્ટિ*

થોડા વખત અગાઉ વેધશાળાઓમાંથી સમાચાર આવ્યા કે બેટાસેટી (Beta et) નામનો તારો આગળી બળે છે. એનું તેજ એકાએક વધ્યું હતું અને એ એક મોટા તારા જેવો પ્રથમ પરિભ્રાણનો બન્યો હતો. અને તારાના તેજને પૃથ્વી પર આવતાં એટલી વર્ષ થયાં એવી ગણતરી ખગોળશાસ્ત્રી વડે કરવામાં આવી હતી. પૃથ્વીથી બેટાસેટી તારો ૪૬૦,૫૫૭,૦૮૮,૦૦૦,૦૦૦ (ચારલાખ સઠ્ઠ હજાર પાંચસો સત્તાવન અબજ, આઠ કરોડ, એટલીસાંખ માઇલ દૂર છે. અને તેજના કિરણોની ગતિ એક મિનીટની ૧,૧૦,૦૦,૦૦૦ એક કરોડ દસલાખ માઇલની છે, એટલે એ તેજને પૃથ્વી પર આવતાં એટલી વર્ષ થયાં વેધશાળા (Observatory)નાં યંત્રોમાંથી વિશ્વના આ વિશાળ આગ્રહાદનનું નિરીક્ષણ કરવું એ અવશ્યનીય આવડતો અનુભવ કરવા જેવું છે. દરજીનમાંથી જોતાં જાણે સ્વર્ગની સમીપ હોઇએ એમ લાગે છે. અને આ અનંત સહિતા જે એક મંદ, ઉપર આપણે રહીએ છીએ તેની અંદરનું ચમત્કૃતિઓ અને સાંદર્ભનું આપણને બાન થાય છે.

આપણા સર્વાંગણમાં આઠ મહો અને તેના સાડત્રીસ ચંદ્રો અને ૮૦૦ ઉપગ્રહોનો સમાવેશ થાય છે. અને આ સર્વથી રોકાયેલી આકાશની વર્તુલાર કદાચ જગતનો વ્યાસ (Diameter) ૬૦,૦૦,૦૦૦,૦૦૦ છે અબજ માઇલ છે.

દ્રવ્ય પૃથક્કરણ (Spectroscopy)* વડે કરેલાં નિરીક્ષણોથી. સાબી, યથુ છે કે આપણા ચંદ્રમાં જે જોળ આકૃતિઓ દેખાય છે તે જગાળામુખી પર્વતોનાં મુખ છે, અને તે પૃથ્વીપરના જગાળામુખી પર્વતોનાં મુખ કરતાં ઘણાં મોટાં છે. ચંદ્રની અંદર જે પર્વત-માળા દેખાય છે તેના શિખરો પંદરથી વીસ હજાર ફીટ ઉંચા છે. આપણા વિમાનયના શિખરો સાથે તેની તુલના કરી શકાય.

સર્વાંગિય ઉપર દેખીતા અણુજેવા કાંધા જોવામાં આવે છે તેમનું કદ-એટલું તો મોટું છે કે તેના વ્યાસ પૃથ્વીના વ્યાસ કરતાં લગભગ ૭ ગણા લાંબા છે. આકાશનાં તારામણની સખ્યા કરોડોની થાય છે. અમેરિકાની લીક (Lick) વેધશાળાના અધ્યક્ષ કેમ્પબેલ Campbell "ધી સાયંટીશીક મંથલી" નામના માસિકમાં લખે છે કે:

આપણા મોટામાં મોટા આકાશદ્રશ્યીન (Refractory telescope) વડે સાત કરોડ તારા દેખી શકાય છે. અને પ્રતિબિંબચાલી દ્રશ્યીનો (Reflecting telescope) વડે એટલી જમણા જગમળની છબી લઇ શકાય છે. આપણા સર્વાંગારણ્ય તો આ કરોડો તારાઓ-માંનો એક તારોજ છે.

*આ યંત્ર વડે આકાશના કોઈપણ તારાનો રંગ વગેરે તમામ વસ્તુઓ પૃથક્કરણ કરી જાણી શકાય છે.

૧. ઇંગ્લેન્ડના પુનિવર્સિટીના પ્રોફેસર ડૉ. સુધીન્દ્રમેહતા, મોડન રીવ્યુના ઓગસ્ટ ૧૯૨૩ ના અંકમાં આવેલા "Americans Look Through a Telescope" એ મધ્યાળના લેખ ઉપરથી.

- વાળ-વધારવાનું મુખ્ય સાધન "કામીનીઆ" એમ છે.

પૃથ્વી પોતાની ધરીની આસપાસ એક કલા-
કના દગ્ગર માઇલ કરતાં વધુ વેગથી ફરે છે. અને
પોતાની કક્ષામાં એક મિનીટમાં ૧૧૦૦ માઇલ
દોરે છે. પૃથ્વી આપણે ધણી વિશાળ માનીએ
છીએ પરંતુ તેનું કદ સૂર્યના દશલાખમાં બાગ
કરતાં પણ નાનું છે.

ઉત્તર ધ્રુવનો તારો એક દેખાય છે પણ
તે ત્રણ તારાનું યુગ્મ છે. ૧૮૯૮ માં
લીક વેધશાળામાં જણાયું કે એમાંનો તેજસ્વી
તારો અને સાથેનો બીજો દ્રશ્ય તારો બન્ને
એકબીજાની આસપાસ ચાર દિવસમાં પરિક્ર-
મણુ ફરે છે. અને તે બન્ને પાછા પોતાની
ધરી પર ફરતા ફરતા ત્રીજા અદ્રશ્ય તારાની
આસપાસ પચીસ વર્ષમાં એક બત્રણ કરી
રહે છે.

ખ્રિસ્તીઓનું પવિત્ર બાઈબલ કહે છે કે:
ઘાવાપૂચિયી સાથે આપુ વિશ્વ છ જ દિવસમાં
બનાવવામાં આવ્યું છે." બસ્તરરાત્રીએ કહે
છે કે પૃથ્વીનાં ઉપલાં પડને બે બનતાં આશરે
દશ કરોડ વર્ષ થયાં છે, એમ એ પડોનું
સંપૂર્ણ નિરીક્ષણ કરતાં સિદ્ધ થયું છે. નબો
મંડલના તારાગણમાં પૃથ્વી એટલી તો કુદ્ર
અને અણુ જેવા નાની છે કે હાલના મોટામાં
મોટા દૂરબીન કરતાં દશ દગ્ગરગણું મોટું અને
પ્રજલતર દૂરબીન લઘુ આકાશના કોઇ રિયર
તારા પરથી કોઇ ખગોળશાસ્ત્રી જોવાનો પ્રયત્ન
કરે તો પણ પૃથ્વીને ન દેખી શકે. પરંતુ એ
નિર્વિકલ્પ પવિત્ર બાઈબલ આ મહાપ્રભાવ
વિશ્વની સંપૂર્ણ ઉત્પત્તિ ૧૪૪ કલાકમાં થયેલી
માને છે.

બે વર્ષ પહેલાં ઈકાગો (Chicago) વિશ્વ
વિદ્યાલયના પ્રોફેસર માઇકેલસને (Michaelson)

બીટલગ્યુઝ (Betelgeuse) નામનો તારો
શોધી કાઢ્યો. એણે માઉન્ટ વિલસન (Mount-
Wilson) વેધશાળાના ગંગવર ૧૦૦-ઈંચી
દૂરબીનથી એ તારાનું માપ કાઢ્યું. એનો વ્યાસ
૩૦૦,૦૦૦,૦૦૦ ત્રીસ કરોડ માઇલનો છે,
અને એનું કદ સૂર્ય કરતાં ૨૭,૦૦૦,૦૦૦,
ગણું મોટું છે; એટલે પૃથ્વી કરતાં
૮.૧૦૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦ ગણુ છે. એ
રીતે એન્ટેરસ (Antares) નામના તારાનું માપ
પણ કાઢેલું છે અને તે બીટલગ્યુઝ કરતાં પણ
મોટો માલૂમ પડ્યો છે. આપણું સૂર્યમંડલ આવાં
કરોડો સૂર્યમંડલોમાં એક માત્ર છે. આપણા
બિચારા નાનકડા સૂર્ય કરતાં લાખો-ગણુ
મોટા સૂર્યોની બહાંડમાં કદવનાં કરે! કેટલું
મહાન! કેટલું સુંદર!

આ અનંત અમેય વિશાટ સંદિમાં કયાં એ
પ્રયંડ સૂર્યો સમા બૃહત તારકો, કયાં આપણું
અદગણુ સમિત સૂર્યમંડલ, કયાં માનવ મનને
વિશાળ લાગતી આપણી પૃથ્વી, અને તે ઉપર
કયાં એક પરમાણુ જેવા આપણે એક કુદ્ર
જંતુ! કેટલું આશ્ચર્યકારક! કેટલું મહાન!
કેટલું અદ્ભુત!

બુદ્ધિને અપરિમિત પ્રેરણા, કલ્પનાને પ્રભલ
પ્રેરણાદન, અને મનને અખંડ આદર્શ આ
મહાવિદ્યા ખગોળશાસ્ત્ર વિના બીજું કયું
શાસ્ત્ર અર્પી શકે?

ધનોપાજનના ઉન્માદને લીધે, અને દ્રવ્ય-
સંરક્ષણમાં નિમગ્ન રહેવાને લીધે અમેરિકિનો
ખગોળવિવેચક નિરીક્ષણ અને શોધન કરે એ
આશા વ્યર્થ છે એવી માન્યતા, યુરોપમાં
એગણીસમી સદીની શરૂઆતમાં ચાલતી
હતી, અને તેનો પ્રતિધોષ ઈંગ્લાંડના બાદશાહી

ખગોળશાસ્ત્રી સર જ્યોર્જ બી. એરી (Sir George B. Airy) એ એક વખત ક્યોઈ દત્તો: સર જ્યોર્જ એરીનો આત્મા હાલ પૃથ્વી પર હોય તો ગણી શકે કે અંતરિક્ષ શોધનના મહાકાર્યમાં અમેરિકાના યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના સર્વથી ઉચ્ચ છે. અમેરિકાની સાઇનસીનેટી (Cincinnati) વેધશાળાનો અધ્યક્ષ લખે છે કે “ આખી દુનિયામાં સર્વથી મોટામાં મોટા દૂરબીનો આ દેશમાં છે એટલું જ નહિ, પરંતુ નિરીક્ષણ અને શોધખોળના ક્ષેત્રમાં પણ ખીંછ કાઢ પ્રમ્મમાં ખગોળશાસ્ત્રીઓ અમેરિકાનો કરતાં વધી શક્યા નથી.

અમેરિકાના યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સમાં ઘણી ખાનગી તેમજ મહા પ્રમ્મ માટેની વેધ-શાળાઓ છે, તેમાં ફાથી મોટી, વોશિંગ્ટનના કારનેગી ઇન્સ્ટીટ્યુશનની (Carnegie Institution) માઉન્ટ વીલસનની વેધશાળા છે. એ શાળા કેલીફોર્નિયા (California) માં પેસેડેના (Pasadena) શહેરની પાસે આવેલા માઉન્ટ વીલસન ઉપર આવેલી છે. એમાં એક મોટું રાક્ષસી દૂરબીન છે. વોશિંગ્ટનના “નેશનલ જ્યોગ્રાફીક મેગેઝીન” (National Geographic Magazine) નામના એક માસિકમાં એક લેખક લખે છે કે

“માઉન્ટ વીલસનના ગંગવર ૧૦૦-ઇંચી દૂરબીનની વિસ્તારશક્તિ” દશકન્નર વ્યાસ જેટલી છે-અર્થાત્ નરી આંખે દેખાતી વસ્તુ દશકન્નર ગણી મોટી દેખાય છે. એટલે જ માહલ છેડી દૂરતુ આપણી ચક્ષુ સમક્ષ ૧૨૫ ઇંચન દૂર હોય એવડી દેખાય છે. એનો કાવ્ય

* Magnifying power.

આંખની કીટી કરતાં અઢી લાખ ગણાં વધારે કિરણો એકઠુ કરી શકે છે.”

માઉન્ટ વીલસન પછી ખીંછ પંક્તિએ શીકાઓ વિશ્વવિદ્યાલયની યેર્કસ (Yerkes) નામની વેધશાળા છે. એ શાળા વાઇકોન્સીન (Wisconsin) આગળ વિલિયમ્સના અખાત (Williams Bay) ઉપર આવેલી છે, અને એ દુનિયામાં ઉત્કૃષ્ટ ગણાય છે એમાં ૪૦ ઇંચી દૂરબીન છે. અને તેની શક્તિ માણસની આંખ કરતાં ૪૦ હજાર ગણી વધારે છે. “માણસની આંખ એ દૂરબીન જેટલી શક્તિ વાળી થાય તો તેનો વ્યાસ પચીસ ફીટનો અને અને એવડી આંખવાળું મનુષ્ય ૧૨૦૦ ફીટ ઉચ્ચ હોય!”

કેલીફોર્નિયાના વિશ્વવિદ્યાલયની માઉન્ટ હેમીલ્ટન (Mount Hamilton) પર આવેલી લીક નામની વેધશાળા ત્રીજી રથને આવે છે, અને તે પ્રથમની બન્ને કરતાં જુની છે. એનાં મુખ્ય મકાનમાં ઝાંધીસો, ગણતરી વિભાગો અને યુરેતકાલયની સુંદર વ્યવસ્થા છે, અને ૧૨ અને ૩૬ ઇંચી અદ્યોષક દૂરબીનો (Equatorial Telescopes) ના ધુંમટો છે. વળી મોટા આકાશ-દૂરબીન માટે, કેન્દ્રરેખાચક્ર (Meridion circle) માટે અને ખીમ્મ વચ્ચે માટે જુદાં મકાનો છે. આ શાળાએ મોટા પ્રમાણમાં અગત્યનું શોધન કાર્ય કરેલું છે; અને એ શોધનની દુઠ્ઠી અનુ-ક્રમ સ્વરૂપે પણ વેધશાળાના પત્રનાં, બાર પાનાં બંરત્ય એટલી છે.

આશ્ચર્યજનક તો એ છે કે ખગોળવિદ્યાને લોકપ્રિય કરવા માટે અમેરિકામાં સાધારણ

“ઓહ મેન્સસાઇ પ્રેસ સોલર” સાધાનો દુઃખાવો મટાડે છે,

જનસમૂહ માટે મ્યુનિસિપાલિટીઓ વેધશાળા બંધાવે છે. અને લોકો તેનો ઉપયોગ કાંઈ પણ પૈસા આપ્યા વગર કરી શકે છે.

આ જાતની શાળાઓમાં સૌથી જુની સાઇનસીનેટીની વેધશાળા ૧૮૭૨ માં સ્થપાયેલી છે. અને સૌથી નવી ૧૯૨૧ માં સ્થપાયેલી ડેસ મોઇનેસ (Des moines) ની વેધશાળા છે, એ ડેરક (Darke) વિશ્વવિદ્યાલયના અધ્યાપક અને પોતાના નામરાશી ધૂમકેતુના શોધક પ્રોફેસર ડી. મોરહાઉસ (D. W. Morehouse) ના પ્રસંસનીય પ્રયત્નો વડે સ્થપાયેલી છે.

ડેસ મોઇનેસ શહેર પાસેના પરામાં બરફથી ઢંકાયેલી ટેકરીઓ વાળું વેવલેન્ડ પાર્ક (Waveland Park) નામનું સ્થળ છે. આ સુંદર અને મનોહર જગાની મધ્યમાં સર્વ યંત્રોથી સજ્જત, મજબૂત બાંધણીવાળું અને એકાંતને લીધે પ્રશાંત સૌન્દર્યવાળું વેધશાળાનું મકાન આવેલું છે.

આ મકાન જુની ગ્રીસીયન બાંધણીનું છે; અને તેના મુખ્ય દાર આગળજ સૂર્યઘડી (Sun Dial) * ગોઠવેલી છે. આ આપણી પૃથ્વી સાથેના અગત્યના સંબંધના સ્થાન માટે છે; અને દારની પથરની છાંયારસાઓ ઉપર નક્ષત્રમંડલ હાથથી કોતરેલું છે. એ બહુ પૃથ્વી, સૂર્ય, અને આસપાસના આકાશનો પરસ્પર સંબંધ બતાવે છે.

* આ યંત્રથી સૂર્યના તરંગાંબાંથી દિવસનો વખત જાણી શકાય છે.

પ્રોફેસર મોરહાઉસ કહે છે કે બાંધણીની દૃષ્ટિએ પણ મકાન ઘણું ઉત્તમ છે. પથરનું કામ ઘણું વખાણવા લાયક છે. પથરના મકાનોમાં ઘણું ખર્ચ થાય છે તેમ, અંદર ભેજ પેસીને શેભા ન બગાડે માટે, એ સુરકેલી દૂર કરવા, બહારની અને અંદરની ભીતો વચ્ચે પોલી જગા રાખવામાં આવી છે, અને તેથી મકાનના દરેક ભાગમાં ભેજ વિતાના સક્ષમ રહી શકે છે. આ મકાન આગથી સુરક્ષિત છે.

જાહેર પ્રગ્ત માટે એમાં આરામના સ્થાન રાખવામાં આવ્યાં છે. છાંય પાડવાનું, ભૂકંપ-નિરૂપણયંત્રનું (Seismograph) * અને એવાં બીજાં યંત્રોનાં સ્થાન પણ છે.

પ્રવેશ કરતાં જ એક વિશાળ, ગોળ, સુરોભિત ઓરડો આવે છે. તેની જમીન આસમાની રંગની બનાવી છે. અને તેમાં આસપાસની જગતની સૂર્યમંડલ વિગેરે બનાવ્યું છે. ઉપરની છત ધુમટાકારની ગોળ છે. એથી આખો ઓરડો ખરેખરા ખગોલાર્થ જોવાનું સુંદર અને તદ્દપ દેખાય છે.

એ ગોળ ઓરડામાંથી નીકળતાં પશ્ચિમ તરફ અદ્વિધાન (Transit Instrument)† અને ઘડિકા છે; અને પૂર્વમાં સુવ્યવસ્થિત ઓપીસો છે. ઉત્તરમાં આખા મકાનની શેભારૂપ મુસ્તકાલપ અને જાહેર બાપણ માટે હોલની જગાઓ

* આ યંત્રથી ધરતી કંપના આંચકાની તોષલ શકાય છે.

† આ યંત્રથી એક અંક કે તારાના બિંબ પરથી બીજે અંક જતો હોય તો જણાય છે, અને ગણતરી થઈ શકે છે.

“કામીનીઆ” ઓરડા આ જમાનાનું ફોટોમંદ તેલ છે.

છે. દિવાલોની આગુએ લાકડાની ઘોડીઓ પર
અંહો વિગેરેની દૂરથીનમાંથી દેખાય એવી
છખીઓ લટકાવેલી છે. આ છખીઓ પારદર્શક
છે, અને તેની પાછળ વિગળીના દીવા થતાં
દૂરથીનમાંથી રાત્રે ખરેખર અહનિરીક્ષણ
કરીએ એવું જ દેખાય છે.

ગોળ ચોરડાની ઉપર વેધમુક આવેલું છે.
અને તેમાં ગોળાકાર ચોખંડી દાદરથી જમ
શકાય છે. બારે પર્યટની દિવાલો પર ચુનાના
મજબૂત પાટડા ઉપર દૂરથીન સુકવામાં આવ્યું
છે. અને તે ચલિત ચતાં નિરીક્ષણમાં વાંધો ન
આપે તે માટે તેની નીચે ખુચના લાકડાના મોટા
કડકડા રાખવામાં આવ્યા છે. ધુમટોના વ્યાસ ૧૮
શીટનો છે, અને તેને ત્રાંખાથી ચઢવામાં
આવ્યો છે.

આ વેધશાળા દરેક ખગોળવિજ્ઞાનક પત્રોથી
સુસજ્જિત છે. આકાશ-દૂરથીન, ચંદ્રણ ચત્ર,
કાલમાપન યંત્ર (Chronometer)* અને
કોણમાપન યંત્ર, (Sextants) રાખવામાં
આવ્યાં છે. દ્રવ્યપ્રયોગરણ યંત્ર પણ છે; એનાથી
તારાઓની શિતોષ્ણતા, ગતિ, તેજ અને
અંતર માપી શકાય છે, અને તારા જે જે
વસ્તુઓના બનેલા છે તે પણ જાણી શકાય છે.
આ સર્વનો ઉપયોગ લોકો વિના સંકોચે કરી
શકે છે; અને દૂરથીન વડે ચંદ્રનઃ જવાણાસુખી
પર્વતોનું, શનિના તેજવલયો (Rings of
Saturn)નું એક કરતાં વધારે ચક્રો વાળા ગુરુ-

મંડલ વિગેરે અહોનું. ચંદ્રની પેઠે કલાવાળા
શુક્રનું, ધ્રુમકેતુની પૂંછડીનું અને બીજી કોઈ
પણ રસમય વસ્તુનું નિરીક્ષણ કરી શકે છે.

ઉસ મોહનેસની વેધશાળા જેવા જનારનું
આદરચુકત સન્માન કરવામાં આવે છે સોમ
અને શુક્રવારે સંધ્યાકાલ પછી સાડા સાતથી
સાડા નવ સુધી ગાહેર પ્રજાને માટે શાળા
ખુલ્લી રહે છે. શાળાનો અધિકારીવર્ગ લોકોને
બધું સમજાવે છે. લાપણો આપે છે; અને
દૂરથીનમાંથી નિરીક્ષણ કરાવે છે. બુધવાર
લોકમંડળો, સભાઓ, અને નિશાળોને માટે
નક્કા કરેલો છે. આ ડીને જગતની મહાન
સુંદર અને અદ્ભુત દૃતિઓનું જ્ઞાન સાધારણ
જનસમૂહ અને બાળક વાળકીઓ પણ લઈ
શકે છે. ઉસ મોહનેસની વેધશાળા ખરેખર
લોકોએ પોતે, પોતાને પૈસે પોતાને માટે સ્થા-
પેલી છે, અને તેના પર લોકોની જ સત્તા છે.

કોઈ પૂછશે કે ખગોળના અભ્યાસની શી
જરૂર? એ તો ફક્ત નવરસોને વિનોદ થઈ
શકે. શીકાગો વિશ્વવિદ્યાલયના પ્રેફેસર મોલ્ટન
(Moulton) દ્વારા દુનિયામાં ખગોળ સિદ્ધાન્તો
વિશે સર્વશ્રેષ્ઠ પ્રમાણભૂત ગણાય છે. તેઓ
ઉસ મોહનેસની વેધશાળાની સ્થાપના વખતે
કરેલા પોતાના ભાષણમાં ખગોળ વિદ્યા ધણી
ઉપયોગી છે એમ કહે છે. એ વિદ્યાએ મનુ-
ષ્યોને આ પૃથ્વી કરતાં મોટાં જગતોની શોધ
કરવાને પ્રેર્યા છે, પ્રેતસાહિત કર્યા છે; પછી એ
જગત ગમે તે હોય-એ ક્ષેત્ર જેડું જગત ને
હોય, કે તત્વજ્ઞાનમય હોય. દાખલા તરીકે,
જગતના જ્ઞાનને નવું તેજ બતાવવાર પ્રગતિ-
વાદ Doctrine of Evolution ની પ્રેરણા

* આ યંત્રથી ખરે વખત કાઢી શકાય છે.

† આ યંત્રથી અંદો અને તારાઓના એક
બીજા સંધે પડેલા ખુણાનું માપ કાઢી શકાય છે.

નીંદ્રા માટે ત્રા. જેમ્સની વીજળીક શકતીની ગોળીઓ અકસીર છે.

અનંત આકાશ અને એનાં તારાગણમાંથી થઈ છે. ખગોળશાસ્ત્રના વિસ્તૃત મહાત્મ્ય વિશે ખોલતાં ગ્રેફિસર મોશ્ટન કહે છે કે

“થોડી સદીઓ પહેલાં પ્રાણી અને વન-રપતિ રિથર મનાતાં, અને હાલના મનુષ્ય પ્રાણીઓ સંપૂર્ણ અને જલવાન માણસોની નિર્માત્ર પ્રગ્ન છે, અને તેની ઉત્પત્તિ યોગ્ય જ હજાર વર્ષ પૂર્વેની છે એમ મનાવું. લગ-ભગ દોઢસો વર્ષથી ખગોળશાસ્ત્રમાં ઉત્પત્તિ અને પ્રગતિનો સિદ્ધાન્ત પહેલો રાઇટ (Wright) અને પછી કેન્ટ (Kant) સાખીત કર્યો. તારાઓ એટલા બધા દૂર છે કે તેમને માટે ગમે તેમ અડસટ્ટા અને કલ્પના કરવા માટે પરંપરાગત સાંપ્રદાયિક દુરામદો કે અંગત વાંધાઓ નડતા નહોતા. રાઇટ અને કેન્ટ પછી ૧૭૯૫ માં લા પ્લેસે (La Place) એજ વાત સાખીત કરી, અને એક પ્રસિદ્ધ જ્યોતિષી તરીકે તેની મોટી ખ્યાતિને લીધે એ સિદ્ધાન્ત ઘણાં જો માન્ય રાખ્યો. એણે પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ અને વિકાસક્રમનો સિદ્ધાન્ત

સમજાવતાથી સ્થાપ્યો. આ ઉપરથી પૃથ્વી પર વસ્તુઓ કરેડો વર્ષથી ક્રમે ક્રમે ઉત્પત્તિ પામી હાલને સ્વરૂપે આવી છે, એજ ભૂસ્તરશા-સ્ત્રીઓને લાગ્યું અને એમણે એ માન્ય રાખ્યું. અને છેવટે ૧૮૫૯ માં ડાર્વિન (Darwin) ને પૃથ્વી વિગેરેની ઉત્પત્તિના પોતાના સિદ્ધાન્તો માટે રસ્તો ખુલ્લો થયો. આ રીતે જગતની પ્રગતિનો સિદ્ધાન્ત ખગોળવિદ્યાપરથી ભૂસ્તર-શાસ્ત્ર પર અને તેના પરથી પ્રાણીશાસ્ત્ર (Botany) ને પણ લગડયો.”

બુદ્ધિમાન અમેરિકનો ગાહેર વેદશાળાઓનો ઉપયોગ કરે તેમાં શું આશ્ચર્ય! અજ્ઞાત રાત-ગુઝૂત અંતરિક્ષના બેલુનું જ્ઞાન મેળવવું એ કાંઈ મિથ્યા ગિલાસાની માત્ર તથા વૃત્તિજ નથી! ખગોળશાસ્ત્ર ઇવનમાં ઉપયોગી થાય છે જ અને જગતની સંસ્કૃતિમાં એ કેટલો ભાગ લેશે એ પણ એક દિવસ ઇતિહાસ સિદ્ધ કરી આપશે.

રતનભણીરાવ લીમરાવ.

અર્ચાપત્રો.

“પુર્ણ-તત્ત્વવિચાર આણિ જ્યોતિર્મૂષણ!” અને

રા. વિ. જોશી જ્યોતિષી (?)

પૂજ્ય પંડિત શ્રી મણિશંકરભાઈ શેઠ,

સા. ન. વિ. વિ. સાથે લખવાનું કે નીચેની સત્ય દર્શકતને આપના સુપ્રસિદ્ધ ‘અન્વેષણ’ રચના આપશો: પુનામાં ‘તત્ત્વવિચાર માર્ગે

‘જ્યોતિર્મૂષણ’ નામનું જ્યોતિષ સંબંધી અર્ચા કરનાર તથા આસ ૧૮૧૧ અવનંદશ પ્રમાણે નીકળનારું ‘ટિક્ક’ (શુદ્ધ ?)

“આટો દીલખહાર” ની ખુશ્બો ઘણીજ દીલખુશ છે.

પંચાંગ'ને પુષ્ટિ આપનાર એક મરાઠી માસિક તીકળે છે તે માસિકના શરૂ ૧૮૪૫ ના કાર્તિક માર્ગશીર્ષ માસના અંકમાં 'રા. વિ. જોશી જ્યોતિષી' નામના એક લેખકે સત્યથી વેગળા એવી કેટલી વાતો લખી બનસમાજને ઉધે માર્ગ દોરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે પણ તે તેમનો પ્રયાસ કેટલો નિષ્ફળ ગયો છે તથા તેઓ થોડા શબ્દો આમથી થોડા શબ્દો તેમથી એથી કાઢી પોતાને અનુકૂળ પડતાં વાક્યો સ્વી કાઢવામાં કેવા કુશળ છે તેની પણ આપના ચંદ્રોદયના પાંચકોને જાણ થશે.

“તેઓથીએ ‘મુંબડલા’ નિર્ણયસાગર પ્રેક્ષમધ્યે ‘વ્રજ વ્રજ રૂપિયા દક્ષિણા માટે’ જી પૂક સભા જાણી હોતી” તેનો હતિદાસ જાણી કાઢ્યો. લાગે છે ? પણ તેઓ શ્રીને તથા જાહેર પ્રગળે જણાવવાનો કે “તે સભામાં જુના મુશ્કીના પંચાંગ પ્રમાણે જ્યેષ્ઠ મહિનોજ અધિક માનવો આવી રીતની ચર્પટ પંચરી ને નવાયે પળશીકરપ્રભૂતિ નિર્ણયસાગરની(૧) કેલી હોતી ત્યાપૈર્કોંચ ઉપરીનિર્દિષ્ટ માસિકાચે (ચંદ્રોદયના) સંપાદક દે પૂકઃ આદેત “આમ લખી કાઢી નવાયે, પશુચીકર તથા આપશ્રીને વગેરેવાનો નિર્ણયક પ્રયાસ કર્યો છે. તે સભા કંઈ ‘જણ જણ રૂપિયા દક્ષિણા’ માટે ન હતી પણ આવો ઉદ્દેશ્ય કરવાને બેગી મરી હતી-તેવો કે-

૧ જ્યાંસુધી સર્વ મહિન જાણનારા પંચાંગ કરનારાઓ સંમત અથવા અધિકમત સંમત સામિત્વી તૈયાર થાય નહિ ત્યાં સુધી પૂર્વપરથી ચાલતાં આવેલાં પંચાંગ પ્રમાણે અધિક માસ માનવો.

૨ નવીન પંચાંગ-(ટિળક પંચાંગ) પ્રમાણે અધિક આવણ માસ માનવો નહિ.

૩ પંચાંગનાં આધાર ભૂત નવિન કરણ અંચ તૈયાર થઈ તે વિદ્વાનોને માન્ય થતાં સુધી સર્વ ધાર્મિક કૃત્યોમાં નવીન પંચાંગ માનવું જોગ્ય નથી.

૪ નવીન પંચાંગો વિકલાંગ અને અપૂર્ણતા પૂર્ણ છે.

તે સભામાં પ્રખ્યાત સાયનવાદી જ્યોતિષી વિષ્ણુ ગોપાલ નવાયે-ગણકમાસકરે તાંચેલા નિબંધમા કમિટીનાં નવીન પંચાંગો ન વાપરવા તેનાં કારણ સ્વરૂપ ક્યાં દત્તા જેવાં કે

૧ સર્વમાન નાકાત્ર સૌર એ પ્રકાર જ્યોતિષ સિદ્ધાન્તને સંમત નથી અને શ્રુતિ સ્મૃતિ પુરાણ વિદિત પણ નથી.

૨ સાંગલીનો ઠાવ અસ્પષ્ટ છે.

૩ આરભ સ્થાનીય તારો અને સપાત એમનામાં જે અંતર તે અથ- નાંશ; એ લક્ષણ જ્યોતિષ શાસ્ત્રની પરંપરાને અને મૂળ હેતુને છાડીને છે તેથી વિરુદ્ધ છે.

અને છેવટે સભા નીચેના ફાવો કરી બરખાસ્ત થઈ હતી.

“નવા કરણગ્રંથ વ ત્યાચ્યા સારણ્યા સર્વેવ નિર્વિવાદ વિદ્વન્ માન્ય હોઈપર્વત કોળેતેહો નવે પંચાંગ ધાર્મિક કૃત્યાંત માનુ નયે”

કમીટીનું “શુદ્ધ પંચાંગ” માન્ય ન કરવાનાં કારણો ૧, તે પંચાંગ મુંબઈમાં બસ- યેલાં અખિલ ભારતીય જ્યોતિષ સંમે- લનના ફાવેને અનુસરતું નથી.

વાળા વધારવાનું મુખ્ય સાધન “કામીનીઆ એમલ છે.”

૨, તે પંચાંગ પુનામાં ભરણેલાં મહારાષ્ટ્રીય જ્યોતિઃસંમેલન' ના ઠરાવોને પણ અનુસરતું નથી.

૩, તે પંચાંગ સાંગલીના ઠરાવ પ્રમાણે રચનામાં આવે છે આમ કહેવામાં આવે છે પણ તે વસ્તુતઃ 'કેરો પંતિ કિવા પરવધની' પંચાંગજ છે. ને પંચાંગ મુમારે ૧૦ વર્ષથી પ્રસિદ્ધ થતુ હોવાં છતાં પણ ૬૭ સુધી હિન્દુસ્થાનના કોઇપણ ભાગમાં તેને માન્યતા મળી નથી તે સર્વને માહીતજ છે.

૪, સાંગલી-સમેલન ના ઠરાવ સંદિગ્ધ હોવાને લીધે અને તે સર્વમાન્ય થયેલા ન હોવાને લીધે નવીન અંધ કરવાને વાસ્તે અગર પંચાંગ પ્રવર્તન સાર નિરૂપયોગી છે.

(ક) કમીટીને કારણે અંધ છપાઇ સર્વ માન્ય થવા પૂર્વેજ તે પંચાંગ પ્રસિદ્ધ થવા લાગ્યું છે.

(ઘ) મહાશ્વ અરામર મલતું આવ્યું એટલેજ કમીટીનું પંચાંગ શુદ્ધ છે આમ સમજવું તે અપ્રચુદ્ધપણ્યનું લક્ષણ છે.

(ગ) કેવળ ગણિત અરામર હોવાને લીધેજ કોઇ પણ પંચાંગ જ્યોતિઃ શાસ્ત્ર શુદ્ધ અને ધર્મ શાસ્ત્ર સંમત ઠરી શકે નહિ.

આ પ્રમાણે ઠરાવો થયા હતા. આ સભા થઇ ને પહેલાં માધવભાગમાં સભા ભરણ હતી તેના ઠરાવોને પુષ્ટિ આપવા સાહેબ નિર્ણય સાગર પ્રેસમાં તજ્જ પંડિતો શાસ્ત્રીઓની સભા ભરણ હતી. જેમાં ઉપજાં ઠરાવો થયા હતા ત્યારબાદ નિર્ણય સાગર પ્રેસના માલિકે જ્યોતિષીઓ, પંડિતો અને શાસ્ત્રીઓના ત્રણ ત્રણ રૂપિયા આપી શિષ્ટાચાર કર્યો હતો. રા.

વિ. જોશીને ફરીથી માલુમ થાય જે આ સભા કેવળ ત્રણ ત્રણ રૂપિયા દક્ષિણા માટે નહતી, તંત્રીશ્રી ! હવે આગળ ચાલતાં લેખક આપને 'આદ્ય માર્ગત શિરણારા મનુષ્ય' નો ખડકાળ આપે છે. ને લખે છે કે "જુનેંચ પંચાંગ વાપરાવેં, ચુકીંચેં અધિક મહિને વ સંક્રાંતિ પાઠ્યોવ્યા, અસે યા સંપાદકાંચેં મત અસુન દ્રક્ પ્રત્યય મ્હજ જે કાંઈ શુદ્ધ પંચાંગાંચી કસોટી નવ્હે તર તેં અપ્રચુદ્ધપણાંચેં લક્ષણ બાહે અસેંહી યાંચેં મત બાહે. યાં વરુન યાંતા શુદ્ધ પંચાંગાંચી કીતી ચાહ બાહે હેં સહજ લક્ષાંત યેતેં ; પળ કર્ધા કર્ધી મૂદામ આદ્યમાર્ગત શિરણારા મનુષ્યહી સહજ ગત્યા સત્ય ગોષ્ટ ચોલુન જાતો બશી સ્થિતિ ભારતીય જ્યોતિષ ચંદ્રોદયાંચે સંપાદક મણિશંકર હરિશંકર. જોશી યાંચી કાલી બાહે !

વાહરે રા. વિ. જોશી ! વાહ ! લેખક શ્રી નું ખરું પરાક્રમ તો હવે જણાવાતું છે તેઓ. શ્રી આગળ ધપે છે. તે આપલ્યા પમિલચ્યા અંકાંત મ્હજતાત " સર્વ સાધારણ ચાલુ પંચાંગો ઉપરથી અનુભવ અરામર ઉતરશે નહિ. કારણ કે તેમાં પંચાંગોમાં ત્રણ ત્રણ ચારચાર અંશોની ચૂક નજરે પડે છે. અહોની યુતિમાં તથા અહોના અસ્તોદયમાં પણ ધણોજ ફેરફાર અને તેમાં વળી અયનાંશોના ઘોંટાળાથી તો તોળા મળ્યાપ!.....વેધ તુલ્ય શોધન થયેલા પંચાંગો ઉપયોગમાં લેવાં તેજ વધારે શ્રેયસ્કર છે."

'ચંદ્રોદય'ના વાંચક ! ધીરે બાપુ ! અહીંજ લેખકશ્રીએ ઉધા ચક્ષમાં ચકાવી લેખેલું છે

સેન્ટના શોખીનો "ઓટો દીલખહાર" જ પસંદ કરે છે,

તથા વાંચે છે તે પણ અવળી રીતે ત્રિપિ એમ આપણી ત્રિપિથી અવળી રીતે ઉદ્ધે લખાય છે તેમ સને ૧૯૨૩ ના અંકમાં આપણે 'અયોનિય દૃષ્ટિ'ના સહાનો વેપાર' નામના લેખમાં નીચે પ્રમાણે લખવામાં આવ્યું છે.

‘આ મુખ્ય ત્રેરદાર દૃષ્ટિઓનો અનુભવ ખડુ મઠે છે દર વર્ષે પ્રકટ થતાં સાધન સ્પષ્ટ ગ્રંથોના પુસ્તકમાં (પ્રકટ કરતાં નારાયણ સદાશિવ મરાઠે) આ યોગો આપવામાં આવે છે. સ્પષ્ટ ગ્રંથોના અંશોનો વિચાર કરનારા પંચાંગો, સંદેશ, ગ્રાંધીન, સાધન સ્પષ્ટ ગ્રંથોનું આપણા તરફનું પચામ અગર આવાજ પ્રકારનાં વેપ તુલ્ય સર્વ સાધારણ આલુ પંચાંગો ઉપરથી અનુભવ ગરે-ખર ઉતરશે નહિ, કારણ કે તેનાં પચાંગોમાં ત્રણ ત્રણ ચાર ચાર અંશોની ચૂક નજરે પડે છે. ગ્રંથોની મૂર્તિમાં તથા ગ્રંથોના અસ્તોદયમાં પણ ધણેજ દેર-દાર અને તેમાં વળી અચનાંશોના ઘોંઝાળાથી તે તોખા માખાપ! એટલે કે સાધન પંચાંગજ ઉપયોગમાં લેવાં વધારે યોગ્ય છે.

વાંચક! ધ્યાનમાં આવ્યું કે? જે દેશણે એટલે કે સાધન પંચાંગજ ઉપયોગમાં લેવા ગોચ્ય છે, તે દેશણે.....આવાં ચિન્હો કરી લેખક તેટલા ભાગને કાપી નાંખી એકદમ દૂદકા મારી ઉપર નય છે તે ત્યાંથી પણ ‘આવાજ પ્રકારનાં’ આટલા રાખો કદી નાંખી ‘વેપ તુલ્ય શેષક થયેલાં પંચાંગો ઉપયોગમાં લેવાં તેજ વધારે શ્રેયસ્કર છે.’ આ ભાગ લખી નાંખી પોતાને અતુલ પડતું લખાણ પૂર્વાપર સંબંધ કેવી રીતે કરી લે છે! તોખા માખાપ! આવા લેખકથી તે!

હવે આગળ ચાલતાં લેખક લખે છે.

” આતાં સદર સંપાદકનાં હતકેચ વિચારાવધોર્ચે આહે કોં, સાંપ્રત ચાર ચાર અંશોની પડનારી ચૂક સુધારૂન ઘેતલી મ્હજે અચનાં ૧૯ સહજ યેતાત ;

તેઠ્ઠાં હેં જર યાંચેં સ્વેં મત આહે તર નિર્ણયસાગરાચ્યા સમંતીલ ઠરાવ નિર્ણયક વ કેવલ દક્ષણેસાઠી કેલેલે આહેત અંતેચ મ્હજોવે લાગતે ”

‘ચાર ચાર પાંચ પાંચ અંશોની ચૂક’ આ વાક્ય પણ કેવી ખુબીથી પોતાના મનની સુધિ અર્થે લેવામાં આવ્યું છે. જ્યાં કહેવાનું તાર્કિક આ છે કે સર્વ સાધારણ આલુ પંચાંગો પ્રમાણે ત્રણ ત્રણ ચાર અંશોની આવતી ચૂક કે જે ગણિતની રચનાને લીધે આવે છે; નહિ કે ૧૮૦૦ અચનાંશ માનતાં નથી તેથી આવે છે, તે ચૂક હાલના પાશ્ચાત્યોનાં વેપસિદ્ધ સક્ષમ ગણિત પ્રમાણે શુદ્ધ કરી લેવી જોઈએ.

છેતમાં મ્હારા પુત્ર્ય ગુરુવર્ચ શ્રી વિષ્ણુ ગોપાળ નવાયે અણકમારકરના ‘જે કે તેઓ સાધનવાદી છે છતાં પણ’ તે સલામાં વચાપેલાં નિઅન્યના હેક્ષા ભાગ તરફ લેખકનું ધ્યાન ખેંચેલ; ને પ્રભુ પ્રાર્થના કરીરા કે હે પ્રભુ! રા. વિ. જોશી ને તથા ‘તત્ત્વવિચાર ભાણિ જ્યોતિર્મૂર્ષણના સંપાદકશ્રીને શુદ્ધ બુદ્ધિ અર્પણ કર. કે જેથી તેઓ સત્ય માર્ગે દોરવાય, એજ. સંવત ૧૯૮૦ સાધન માર્ગ શીર્ષ કૃષ્ણપત્રની ખુશનાસર.

આપનો

કૃષ્ણરામ બહાલજી ભટ્ટ માધવપુરકર.

કે. માવજ પ્રેમજીની વાડી, પાણલી ચાલી કાલ્યાદેવી રોડ, મુંબઈ-નં. ૨.

* જ્યોતિષ અસ્તોદય પુસ્તક બીજી એપ્રીલના અંકમાં પાનું ૫૮ થી વાંચી જવાની ખાસ ભલામણ કરે છે. અથવા તના ઉપરથી (ગુજરાતી હોવાને લીધે) લેખકશ્રીને જે ધરાવે ન સમજાય તો શકે ૧૮૪૧ સાલી અધિક માસ કોણતા? આ નામોરિ. ગા. નવાયેનો લખેલો મરાઠી નિબંધ રા. રા. મણિધર દરિ-શંકર પંડિત પાસેથી અથવા નિર્ણય સાગર પ્રેસમાંથી ગંગાવી વાંચી જોવો.

લગ્નસરામાં કે મીઠીગામાં જાઓ ત્યારે “ઓરો દીલખદાર વાપરજો,”

અન્યાવસોકન.

પાકશાસ્ત્ર: લેખિક અને પ્રકાશિકા ગં ૨૨. લલિતાગૌરી સામંશવ તથા ગં ૨૫. વિમલા ગૌરી મગનલાલ. નડીઆદ. મુદ્ર્ય ૨. ૩-૦-૦

ઈશ્વરદૃત સૃષ્ટિમાં સર્વ પ્રાણીઓનાં જીવનનો મુખ્યતર આધાર તેમને માટે નિર્માણ કરેલા આહાર કરવા યોગ્ય પદાર્થો પર અવલંબીને રહેલો છે અને તેમાં પણ મનુષ્યના આહારના રસિકતા અથવા વિશિષ્ટતા હમેશાં હંચા પ્રકારની પ્રભુએ ઘડેલી છે. હવે એ આહાર કે જેના પર મનુષ્યના પ્રચલિત વ્યવસાયના આધારરૂપ શરિરમાં રહેલી રસાદિ સાત ધાતુઓના આધાર રહેલો હોય છે તેમાં જે કોષપણુ પ્રકારે વિકૃતિ માથે તો મનુષ્યોની તે ધાતુઓ પણ વિકાર પામે અને તેથી મનુષ્યની પ્રકૃતિ પણ વિકાર પામતાં મનુષ્ય વિવિધ પ્રકારના રોગોથી પીડિત થાય એમાં આશ્ચર્ય નથી.

પ્રવત-૮ સાર્થક આહાર હમેશાં નિયમિત તથા વિવિધ પ્રકારની વસ્તુઓના સંમિશ્રણથી યુક્ત

(ક) કમીટીનો જોઈએ કે જેથી મનુષ્ય પોતાના શારીરિક સામર્થ્યની સિદ્ધિ મેળવી શકે. માન્ય થવા પૂર્વેજે તેમાં ગં. ૨૨. બહુન લલિતા ગૌરી તથા ગં. ૨૫ બહુન વિમલા ગૌરીએ લાખ્યું છે.

(ઘ) પુરતક આહારની વિવિધ પ્રકારની ચાલુ અથવા સામાયિક વાનીઓ (જ) મહત્વ બરાબર મરોગી છે. એમ કહ્યા વિનાય આસતું નથી. જે કે પ્રકૃતિની લેજ કમીટીનું પંચાંગ શુદ્ધ છે તમામ કોષ કોષ વસ્તુની વિશેષતા અથવા ન્યૂનતા કોષને તે અપ્રયુક્તપણાનું લક્ષણ છે. જે છતાં પણ એમાં આવેલી પ્રક્રિયા જોતાં એ પુરતક ઉત્તમજન

(ગ) કેવળ ગણિત બરાબર હોવામા કોમની સ્ત્રીઓ આ પુરતકથી ઘણાં સંતોષ પામશેજ. કોષ પણ પંચાંગ ન્યોતિ: શાસ્ત્ર લગભગ ૨૮૫ વસ્તુઓ બનાવવાનો સમાવેશ કરવામાં ધર્મ શાસ્ત્ર સમત હરી શકે નહિ. તુઓ જેવી કે વિવિધ જનતામાં ભાત, રોટલી, શાક

આ પ્રમાણે હરાવે થયા હતા. આ કોષ, તથા વિવિધ પ્રકારની મીઠાઈઓ વિગેરે આપવામાં સંસ્કાર, ધર ઉપયોગી પદાર્થોની પરીક્ષા યુત્તવાપચમાં આવેલી છે કે જે ઉપયોગી દૈશ્વર્યને અંગે તેમજ સંશોધનની ખામીને તો તેમાં પણ રસોઇની કળામાં અનભિજ્ઞ પડે એમ માનવામાં અતિશયોક્તિ થયેલા યુગ છે એવી સાર્વજનિક માન્યતાની શ્રેયસ્કર નવાઈ નથી.

અન્દ્રે પોતાના સમયનો સદુપયોગ કરી લેખકશ્રીદાર પાણુ છે તે તેમનો પ્રવલ્ય મનુષ્ય રવા અન્ય બહેનો પણ તપર થઈ

જેન્દના શોખીનો " જોરો દીસળહાન

ભારતીય જ્યોતિષ-ચંદ્રોદય

BHARATIYA JYOTISH CHANDRODAYA.

ग्रहैस्तु व्यापितं सर्वं त्रैलोक्यं सचराचरम्

પુસ્તક ૨ વૉલ.
VOL. II.

આશ્વિન માસ ૧૯૪૫.
OCTOBER 1923.

અંક ૭ મો.
NO. 7.

॥ जातकी ॥

આપાન્તર કતાં-

શાસ્ત્રી તુલજીરામ ધીરજીરામ પંડ્યા.

(૪૫૬ ૧૭૮ થી ચાલુ.)

मूर्तो चतुर्थे शशिनायसंस्थे मूर्तो चसूये दशमेच भौमे ॥

कुलीरमेवे नच नक्र द्दमे रोगी प्रविष्टोयममंदिरे च ॥ ५० ॥

જો જન્મમાં અથવા ચોથા સ્થાનને વિષે ચંદ્ર રહ્યો હોય અને જન્મમાં સૂર્ય અથવા દશમા સ્થાનને વિષે મંગળ રહ્યો હોય, પરંતુ જો તેઓ કર્ક, મેષ અથવા મકર રાશિના જન્મમાં અનુક્રમે ન રહેલા હોય તો રોગી અથવા નર્દા એટલે સ્ત્રોકમાં કહેલા જન્મમાંજ તે મરેલા રહેલા હોય તોજ રોગી થવે છે.

આ સ્ત્રોકના ફળ કથન પરથી જણાય છે કે તે પ્રશ્નના પ્રત્યુત્તરરૂપે કહેલું ફળ હોયું જોઈએ એટલે કે જો કાંઈ રોગી પડેલા હોય અને તેના અથવા સંબંધી પ્રથમ પુછવામાં જો આવે તો તેને આ પ્રમાણે ફળ કહેવું જોઈએ અર્થાત્ ચંદ્ર જો કર્ક રાશિનો થઈ રહ્યો હોય, સૂર્ય મેષ રાશિનો એટલે ઉચ્ચનો થઈને રહ્યો હોય અને મંગળ મકર રાશિનો થઈને એટલે

એ પણ ઉચ્ચનો થઇને રહેશે હોય છે તો રોગી છવે છે આફી એ સિવાય રોગી છવી શકતો નથી.

આ શ્લોકમાં મંગળને દશમા સ્થાનમાં રહેવાને માટે લખ્યું છે અને પછી નિષેધ સમયમાં પાછું નક લગ્ને એમ લખેલું છે તે પરથી મંગળ પણ લગ્નમાં રહેા હોય એમ અર્થ સંભવિત થઇ શકે છે અને તે અર્થ ઘટી શકતો ન હોય તો પણ અંધકારતું 'નક લગ્ને' લખવાનું શું પ્રયોજન હશે તેનો અર્થ બરાબર સંભવિત બાણીનો નથી.

સ્મરે વ્યયે ધને કૂરે લગ્ને મૃત્યૌ રિપૌ શશી.

एतेषां रोगिणां मृत्युः स्वयः स्वादपकारकः ॥ ५१ ॥

પ્રત્યક્ષમાં જે સાતમા, બારમા અને બીજા ધનસ્થાનમાં કૂર ગ્રહેા રહેલા હોય અને લગ્નમાં, આફીમાં અથવા છઠ્ઠા સ્થાનમાં જે ગ્રહ રહેલા હોય છે તો તેવા રોગીઓનું તાત્કાલિક એટલે થોડા સમયમાંજ મૃત્યુ થાય છે અને તે મૃત્યુ પણ તે બનુપ્પને અત્યંત અનિષ્ટકારક થાય છે અર્થાત્ ઉત્તમ અને અધમ મૃત્યુમાં પણ તેનું મૃત્યુ અધમ ગતવું અવ્યવસ્થિત થાય છે.

આ શ્લોકમાં પણ રોગીના સમર્થમાં પુછાયલા પ્રશ્નનુંજ ફળ કહેવામાં આવ્યું છે. જે પ્રત્યક્ષમાં કુંડલી માંડતાં જે તેનાં લગ્નમાં ચંદ્ર અને સાતમા સ્થાનને વિષે પાપગ્રહ રહેલા હોય અથવા તો છઠ્ઠા સ્થાનમાં ચંદ્ર અને બારમા સ્થાનમાં પાપગ્રહો રહેલા હોય કે આફીમાં સ્થાનમાં ચંદ્ર અને બીજા સ્થાનમાં પાપગ્રહો રહેલા હોય છે એટલે કે આ યોગીનાથી કોઇ પણ પ્રકારને જે યોગ થયેા હોય છે તો રોગી છવતો નથી. એમ જાણવું. આ જો કે પ્રશ્ન કુંડલીના ફળનું વિધાન કહેલું છે પરંતુ આજ પ્રમાણે જે કવચિત્ કોઇ માણસની જન્મકુંડલીમાં પણ આવા યોગો થયા હોય તો ને માણસ પણ શરીર સંબંધી વિવિધ પ્રકારની પીડા ભોગવે છે. એમાં સંસય નથી અર્થાત્ કે આ યોગો માણસને અનિષ્ટકારક યોગો છે એમ સમજવું.

पट्टाष्टमे चतुर्थे च द्वादशे यदि चन्द्रमाः ॥

अष्टमोद्धारकश्चैव स्याति यममंदिरं ॥ ५२ ॥

જે પ્રત્ન સમયે કુંડલીમાં (એટલે રોગીના પ્રત્નની કુંડલીમાં) છઠ્ઠા, આફીમાં યોધા અને બારમા સ્થાનને વિષે જે ચંદ્રમા રહેા હોય અને તે સ્થાનોથી આફીમાં સ્થાનને વિષે એટલે પહેલા સ્થાનમાં એટલે લગ્નમાં, ત્રીજા સ્થાનમાં, સાતમામાં અને અગીયારમા સ્થાનમાં જે મંગળ રહેલા હોય તો તે રોગી યમ ધામમાં જાય છે અર્થાત્ મૃત્યુ પામે છે. આ પ્રમાણે જે કોઇ મનુષ્યની જન્મ કુંડલીમાં આવેા યોગ થયો હોય છે તે પણ શરીર સંબંધી વિવિધ પ્રકારની પીડાઓ પામે છે.

આ શ્લોકમાં પાપગ્રહો ક્યારે વિર્જળ થાય છે તે કહે છે.

पक्षोपकेंद्रे बुधजीवशुक्रा मरुताः समस्ता निधने कदाचित्

तथापि सर्वे विचला भवन्ति यथा गजेंद्रो हरिदर्शनेन ॥ ५३ ॥

જન્મકુંડલીના કેન્દ્રમાં એટલે ૧, ૪, ૭-૧૦ સ્થાનને વિષે જે યુધ સુર અથવા શુક્ર પેકીનો કાંઈ પણ અંશ રહેલો હોય અને સર્વ પાપગ્રહ જે આઠમા સ્થાનમાં રહેલા હોય તેો સિંહને જોઈને હાથી જેમ નિર્જાળ બની જાય છે તેમ કેન્દ્રમાં રહેલા ગ્રહને જોઈને આઠમા સ્થાનમાં રહેલા પાપગ્રહો બલહીન થઈ જાય છે. એટલે કે કેન્દ્રમાં રહેલા એ ત્રણે શુભ ગ્રહોને નોંધને દૂર ગ્રહોનું કાંઈ પણ અનિષ્ટ ફળ આપવાનું બળ આવી શકતું નથી.

આ સ્થાનના તાત્પર્યથી એમ સમજવાનું છે કે જો આઠમા સ્થાનમાં પાપગ્રહ રહેલો હોય તો તે મનુષ્યને મારક થાય છે પરંતુ જે યુધ સુર અથવા શુક્ર એ ત્રણ ગ્રહો પૈકી એક પણ ગ્રહ જે કેન્દ્રમાં એટલે ૧, ૪, ૭ કે ૧૦ માં સ્થાનમાં રહેલો હોય તો આ આઠમા સ્થાનમાં રહેલો મારક ગ્રહનો મારક હોય નાશ પામે છે એટલે તેથી તે પાપગ્રહ નિર્જાળ થઈ મનુષ્યનું કાંઈપણ પ્રદારનું અનિષ્ટ કરી શકતો નથી.

શુક્રો યસ્ય બુધો યસ્ય યસ્ય કેન્દ્રે બૃહસ્પતિઃ ॥

દશમેં જ્ઞારકોયસ્ય સભવેત્કુલદાપિત્તકઃ ॥ ૫૪ ॥

જેના કેન્દ્ર સ્થાનમાં શુક્ર, યુધ કે બૃહસ્પતિ રહેલો હોય અને દશમા સ્થાનને વિષે જે મંગળ રહેલો હોય તો તે મનુષ્ય પોતાના કુલના દીવા રૂપ ગણાય છે અર્થાત્ તે પોતાના કુળની કિર્તિને વધારી કુળનો ઉદ્ધાર કરનારો થાય છે.

કેન્દ્ર સ્થાન તરીકે રહેલા ચારે સ્થાન ઉત્તમ સ્થાનો માનવામાં આવેલાં છે અને તેજ પ્રમાણે શુક્ર, યુધ અને સુર એ ત્રણ ગ્રહો પણ સૌમ્ય માનવામાં આવેલા છે એટલે જે એ ત્રણ ગ્રહો પૈકી કાંઈપણ ગ્રહ કેન્દ્રમાં રહેલો હોય છે અને દશમા સ્થાનમાં જે મંગળ રહેલો હોય છે તો તે મનુષ્ય અત્યંત ઉન્નતિ કારક થાય છે એમાં કાંઈ પણ સંદેહ નથી અર્થાત્ એવો મનુષ્ય પોતાની કીર્તિ વધારી પોતાના કુળને પણ પ્રસિદ્ધ કરી કુટુંબીઓની ઉન્નતિ કરી પોતે જગતમાં પ્રસિદ્ધ થાય છે.

લગ્ને બુધો ધને શુક્રો દ્વિતીયેષુ બૃહસ્પતિઃ ॥

પટ્ટાષ્ટમે ભવેદ્રાહુ દીર્ઘાં પુર્જાયતે નરઃ ॥ ૫૫ ॥

જે મનુષ્યના લગ્ન સ્થાનમાં યુધ, ધનસ્થાનમાં શુક્ર અથવા બૃહસ્પતિ રહેલો હોય તેમજ છઠ્ઠા અથવા આઠમા સ્થાનને વિષે રાહુ રહેલો હોય તો તે મનુષ્ય દીર્ઘ આયુષ્યવાળો થાય છે. એટલે તેને આઠમા સ્થાનમાં રાહુ હોવા છતાં પણ અને અન્યત્ર સૌમ્ય ગ્રહ હોવાથી તે મનુષ્ય લાંબી જીવંતી ભોગવવાવાળો થાય છે.

મનુષ્યને દીર્ઘાયુષ્ય આપનાર આ જોગ કહેવામાં આવ્યો છે તે જો કન્યા રાશિના લગ્નમાં થયો હોય તો બલવાન ગણાય છે અને તેમાં પણ રાહુના સંબંધમાં એટલું જ કહેવાનું રહે છે કે જો રાહુ આઠમા સ્થાન કરતાં છઠ્ઠા સ્થાનમાં રહેલો હોય તો તે મનુષ્યના આયુષ્ય ને માટે વિશેષ દિનકારક થાય છે એટલે દુકમાં એટલું જ કે જે મનુષ્યને આ જોગ કન્યા રાશિના લગ્નમાં અને છઠ્ઠે સ્થાને રાહુ રહેતાં થયો હોય તો તે આયુષ્યને માટે વધારે હાનિકારક છે એમાં સંશય નથી.

શુક્રો નાસ્તિ બુધો નાસ્તિ નાસ્તિ કેન્દ્રે બૃહસ્પતિઃ ॥

દશમોદ્ગારકો વસ્ય સજાતઃ કિંકર્યોતિ ॥ ૫૬ ॥

જે મનુષ્યની જન્મ કુંડલીમાં શુક્ર, બુધ અથવા બૃહસ્પતિ એ ત્રણે ગ્રહોમાંથી કોઈપણે ગ્રહ કેન્દ્રસ્થાનમાં નથી તેમજ મગળ દશમા સ્થાનમાં નથી તે માણસ ઉત્પન્ન થઈને શું કરશે? અર્થાત્ કંઈ પણ કરી શકશે નહીં.

આગળ કહેલા ચોપનમાં શ્લોકની વિરૂધ્ધનો આ શ્લોક છે. એટલે તેમાં જે યોગ કહેલો છે તે યોગ કુલદીપક થવા માટેનો છે અને આપરથી એમ કહે છે કે એવો યોગ જોતે થયો ન હોય તે કોઈપણ પરાક્રમ જગતમાં કરી શકશે નહિ. એમ એની મહત્તા બતાવી છે પરંતુ આપરથી એમ માની લેવાનું નથી કે પણ આ શ્લોકમાં કહ્યા પ્રમાણેના યોગ સિવાય મનુષ્ય કુલદીપક કે કુલનો ઉદ્ધારક થતો નથી પરંતુ અન્ય યોગો પણ મનુષ્યને તેવા બનાવવા માટે શક્તિમાન છે. માત્ર હુંકમાં તે યોગના વિરૂદ્ધ કૃણ દર્શક આ શ્લોક પરથી એમ સમજવાનું કે તે શ્લોક પ્રમાણેના યોગવાળો અવશ્ય રીતે કોઈ મહાન્ કુલનો ઉદ્ધારક થાય છે અને તેવો યોગ ન હોય અને કવચિત્ તે સિવાયના બીજો યોગ હોય તો તે પ્રમાણમાં ઓછા વધતા પ્રમાણમાં કુલનો ઉદ્ધારક થાય છે. અને જો બીજકુલ પણ યોગ જો તેવો અથવા તેના જેવો ન હોય તો પછી સામાન્ય સ્થિતિ મનુષ્ય ભોગવી શકે છે એમાં સંશય નથી.

મેષે રચૌ યદા જન્મ વૃષે ચન્દ્રો યદા ભવેત્ ॥

મિથુને ચ યદા રાહુ છત્રધારી ભવેન્નરઃ ॥૫૭ ॥

જે મનુષ્યનો જન્મ મેષ રાશિનો સર્થ હોય ત્યારે અથવા તો વૃષભના ચંદ્રમાં કે મિથુનરાશિમાં રાહુ રહેલો હોય ત્યારે થાય છે તે મનુષ્ય મોટા છત્રધારી એટલે રાજા થાય છે અથવા તો છત્રધારી એટલે તેવો રાજાના જેવોજ કોઈ લોકનાયક અથવા મહાન્ અધિકારી થાય છે.

આ યોગ એકંદર ઉત્તમ યોગ તરીકે માનવામાં આવેલો છે પરંતુ એ યોગના સંબંધમાં કયા લગ્નમાં એ યોગ ઉત્તમ મનાય છે તે અંધકારે સ્પષ્ટ કર્યું નથી. કેટલાકના મત પ્રમાણે આ યોગ સિંહ રાશિનું લગ્ન હોય ત્યારેજ ઉત્તમ માનેલો છે કારણ કે છત્રધારીની મહાન્ પદવી પ્રાપ્ત થવા માટે તેવા ઉત્તમ લગ્નનીજ જરૂર આવશ્યક છે. જો મેષ રાશિના લગ્નમાં આ યોગ થએલો હોય છે તો તે મધ્યમ યોગ ગણાય છે એટલે કે મેષના લગ્નમાં જો આ યોગ થએલો હોય તો તેવા યોગવાળો મનુષ્ય છત્રધારી એટલે ખાસ રાજાજ નહિ પણ તેવાજ પ્રકારનો કોઈ મહાન્ નર તરીકે કીર્તિ સંપાદન કરે છે. અને તેથીજ અહીં છત્રધારી શબ્દનો અર્થ રાજા એવો લેવાનો નથી પરંતુ રાજાના જેવો કોઈ લોકપ્રિય અથવા તો અધિકારી વર્ગનો અગ્રગણ્ય એવો થાય છે.

આ અથવા આવા બીજા કેટલે જ્યાં રાજયોગ કહેવામાં આવે છે ત્યાં રાજયોગનો અર્થ ખાસ રાજા બનવાનોજ યોગ એમ લઈ શકાતો નથી પરંતુ રાજાની તુલ્યતા પ્રાપ્ત

કરાવનાર યોગ એવા અર્થ લઈ શકાય છે અને તેથી જ્યાં જ્યાં જેવો દેશ કાલ તથા વ્યક્તિ તે પરત્વે ત્યાંનો સંબંધ જોઈ તે પ્રમાણેનું રાજયોગનું ફળ કહેવામાં આવે છે. માત્ર જ્યાં ખાસ કરીને કોઈ મહાન રાજયોગ પડેલા હોય ત્યાંનું માત્ર દેશકાલની અપેક્ષા વિના પણ અને વ્યક્તિનો સંબંધ ગમે તેવો હલકો હોય તો પણ તેને રાજ્ય જનવાનોજ યોગ થાય છે એમાં જરાપણ સંશય નથી એટલે આવા યોગથી રાજ તુલ્ય યોગનીજ ગણના માનવામાં આવેલી છે. અને તેથી આછાવત્તા પ્રમાણમાં મનુષ્યને અત્યંત મોટાઈ અથવા મધ્યમ મહતાની પ્રાપ્તિ આવા યોગથી થઈ શકે છે.

લગ્ને ચૈવ યદા જીવો હ્યદમે ચ રવિવુંધઃ ॥

બ્રહ્મપુત્રો યદા જાતઃ સ ગચ્છેન્મ્લેછમાંદિરં ॥ ૫૮ ॥

જો મનુષ્યના જન્મ સમયે કુંડલીમાં લગ્નને વિષે શુર ગ્રહેલા હોય તો તે મનુષ્ય બરે બ્રાહ્મણ પુત્ર હોય એટલે બ્રાહ્મણને ત્યાં જન્મ પામેલા હોય તો પણ તે મ્લેચ્છને ધેર જના વત્તો થશે, અર્થાત્ મ્લેચ્છ જેવો અધમ થઈ જશે.

અંધકાર આ યોગથી એકદમ હૂંચ કાઢીને મનુષ્ય હોય તેને પણ અધમ થઈ જાય છે એમ દર્શાવેલું છે, કેટલાકના મત પ્રમાણે જો શુર લક્ષમાં રહેલા હોય તો એકાએક મનુષ્યને અધર્મી થવાનો સંભવ ધણેજ ઓછો રહે છે માત્ર આદ્મા સ્થાનમાં જો ફર અહો પડેલા હોય અને લક્ષમાં પણ શુભ ગ્રહ અથવા તેમનીદ્રષ્ટિ વિગેરે ન હોય તો તેને અન્ય ધર્મી જાતી જવાનો સંભવ રહે છે. પરંતુ આ દેકાણે તેમ નથી. આ યોગમાં તો લક્ષમાં શુભ ગ્રહ શુર પડેલા હોય છે અને આદ્મા સ્થાનમાં પણ સૂર્ય એ પાપગ્રહ હોવા સાથે પણ બુધ એ સૌમ્ય ગ્રહ પડેલા છે એટલે આદ્મું સ્થાન પણ એકદમ દૂરઅહોથી સુકત નથી એટલે મનુષ્યને એકદમ મ્લેચ્છ થવાનો સંભવ રહેતો નથી. માત્ર જો તેને અન્ય પાપ-ગ્રહોનો યોગ ખરાબ હોય અથવા આ યોગમાંનું પણ કોઈ શુભ ગ્રહોનું બળ પ્રમાણુ ઓછું હોય અને પાપગ્રહો બલવત્તર હોય તો તેને મ્લેચ્છ અથવા એવા પ્રકારના કોઈ અન્ય ધર્મ સંબંધી આસક્તિ થવાનો સંભવ રહે છે. છતાં અંધકારો તેમના અનુભવ પ્રમાણુ અથવા કોઈ અર્થાતરના અનેક માનનીય પ્રમાણુથી સમિશિત થઈ લખ્યું હોય તો કહી શકાય નહીં એટલે એકંદર આ યોગ થોડા પ્રમાણુનું અધમ ફળ આપનારો સંપૂર્ણ રીતે હોય તેવો સંભવ જણાતો નથી એટલે સ્પષ્ટ રીતે તે માનનીય હોય એમ માનવા જેવું નથી.

દ્વાદશે શનિરાહુચ પંચમે રવિભૂમિજૌ ॥

ગર્ભ ન ધરતે કન્યા યદાકાલે કાદાચન ॥ ૫૯ ॥

મનુષ્યના જન્મ સમયે જો બારમા વ્યવસ્થાનમાં શનિ અને રાહુ પડેલા હોય અને પાંચમા સંતતિ જુવનને વિષે સૂર્ય અને મંગળ રહેલા હોય છે તો તે જો કન્યાની કુંડલીમાં રહેલા હોય તે કન્યા ગર્ભ ધારણ કરતી નથી અર્થાત્ તે વધ્યા રહે છે.

આ યોગ સંતતિનો અભાવ દર્શક યોગ છે. બાર સ્થાનો પૈકી પાંચમું સ્થાન એ ગર્ભ સ્થાન છે. અને તેથી જો પાંચમા સ્થાનને વિષે સૂર્ય અને મંગળ એ બંને પાપગ્રહો રહેલા

એટલે ખીજા સ્થાનમાં જનિત શુક્ર રહેલા હોય તો તે બાળક આંધળું, લંપટ કે લુલુચાચ છે." પરંતુ જો આપણે અંધકારના બંને સ્થાનમાં રહેલા શનિને અનુકૂળ અર્થ કરવા જઈએ તો તો ન છુટકે મૂલ અર્થમાં કલ્પા પ્રમાણેનાં એજ યોગ માનવા જોઈએ એટલે એમાં અનુભવ પ્રમાણે જે યોગ હીક લાગે તે પ્રમાણેનું ફલ કથન માનવું અથવા કહેવું એ યોગ્ય છે.

સપ્તમેવ યદા રાહુદેશમે રવિ નંદનઃ ॥

एकादशे रवौ ज्ञेयं स्वमेकन्या (न्यां ?) न परयति ॥ ६१ ॥

જન્મ સમયે જે કન્યાના સાતમા સ્થાનમાં રાહુ, દશમા સ્થાનમાં શનિ અને અગીઆરમા સ્થાનમાં સૂર્ય રહેલા હોય તે કન્યા સ્વપ્નમાં પણ ગર્ભ ધારણ કરી શકતી નથી અર્થાત્ સંતતિ સુખ મેળવી શકતી નથી.

આ યોગનો ખાસ અર્થ શંકાશીલ સ્થિતિ રહે તેવો છે કારણ કે અંધકાર મૂળ શ્લોકમાં 'કન્યા' એમ પહેલી વિમક્તિનું પદ કર્તા તરીકે મૂકેલું છે અને તેને કર્મ-ફલ આધ્યાહાર રાખવું પડે છે. હવે એ અધ્યાહાર રહેલાને અર્થને પરાણે ખેંચી લાવવા માટે વર્તમાની એક શ્લોકને છોડી દઇ તેની આગત્તામાંથી એટલે પછી ગા શ્લોકમાંથી 'ગર્ભમ્' શબ્દને લઇ કન્યા ગર્ભને સ્વપ્નમાં પણ જોઇ શકતી નથી અર્થાત્ પોતે ગર્ભધારણ કરે છે એવું સ્વપ્નમાં પણ જોતી નથી એવો અર્થ કરવો પડે છે એટલે શ્લોકમાં કહેલો યોગ જે કન્યાની કુંડલીમાં હોય તે કન્યા ગર્ભધારણ કરી સતતિ સુખ મેળવી શકતી નથી એમ અર્થ થઇ શકે છે.

હવે કેટલાકનો મત એવો છે કે મૂળ અંધમાં 'કન્યા' પદને ઠેકાણે 'કન્યાસ' એમ માનવું અને એવો અર્થ કરવો કે, "જે માણસને સાતમામાં રાહુ, દશમામાં શનિ અને અગીઆરમાં સૂર્ય પડેલા હોય તે માણસ સ્વપ્નમાં પણ કન્યાને જોતો નથી એટલે કે તેને ત્યાં ક્યારે પણ કન્યાની પ્રજા થતી નથી"

જો કે પહેલાનો અધ્યાહાર રાખીને અથવા તો સપ્તમાર્થનો અપકર્ષ કરીને કરેલા અર્થ કરતાં આ યોગજ ફેરફારથી થતો ખીજો અર્થ સમજવા પ્રમાણે વધારે સુલભ અને અનુકૂળ પડતો હોય તેમ જણાય છે અને એમાં માત્ર એક અનુસ્વારનોજ ફેરફાર કરવાનો રહે છે છતાં પણ શ્લોકમાં અહોની રિચિતિમાં ફેરફારોની ગણના કરેલી હોવાથી એકંદરે એ યોગજ અનિષ્ટ યોગજ હોવો જોઈએ એમ સામાન્ય માનવું પડે તેમ હોવાથી માણસ પોતાને ત્યાં કન્યાને ન જુએ એટલે પુત્ર પ્રાપ્તિને તેને ધેર થાય છે એવો ધર્મનિજન્ય ઉત્તમ અર્થ નીકળે તે અસંગત લાગે તેવો જણાય છે. કેમકે એવા ફેરફારોના અમુક યોગની ગણનામાં શુભ ફળ ભાગ્યેજ હોય છે અને ત્યારે જનતા પ્રવર્તે અંધકાર પણ શુભ અહોનો યોગજ લખત; છતાં તેમ ન કરેલું હોવાથી પણ અપકર્ષ કરીને લાવેલો પહેલાનો અર્થજ કંઈક વધારે યોગ્ય હોય તેમ જણાય છે. એટલે એવા યોગવાળી કન્યા ગર્ભધારણ કરતી નથી એજ અર્થ યોગ્ય છે. પછી તો જોવા જેનો એ યોગ વિષેનો અનુભવ હોય તેને તેજ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ હોવાથી વધારે પ્રમાણભૂત માની શકાય એટલે તેણે તેજ અર્થ કરવો એ ઉચિત છે.

(અપૂર્ણ.)

પંચાંગ વિચાર.

ધર્મશાસ્ત્ર વિહિત શુદ્ધ પંચાંગ તો
સાયન પંચાંગજ હોય.

૨૧. કૃષ્ણારામ બહાસજી ભટ્ટ, માધવપુરકર.
(૫૫ ૧૪૨ થી ચાલુ.)

તાત્પર્ય, અપનાંશની ઉત્પત્તિ અંધ ઉપરથી
આવનારાં અપનો વારતવિક અપનો પાછલ વધ-
તાંને વધતાં ગએલાં હોવાને લીધે થઇ છે. તેમજ
કોઇ પણ રિથર તારા સાથે અથવા તો કોઇપણ
માની લીધેલાં બિન્દુ સાથે યદિકથિત પણ
સંબંધ નથી આ ઉપર થોડાંક વિશેષ પ્રગણો.

“યોસ્મિન્દિને સમ્પન્ન પ્રાચ્યાં રવિરુદિતો
દ્યુસ્તદ્વિપુવાદેનમ્ ॥ તસ્મિન્દિને ગણિતેન
સ્ફુટો રવિઃકાર્યઃ । તસ્ય રવેભેપાદેશ્ચ
વદન્તરં તેઽપનાંશાઃ જ્ઞેયાઃ । એવમુત્તરગમને
સતિ । દક્ષિણે સુ તસ્વાકેસ્ય તુલ્યદિશ્ચાન્તર
મયનાંશાઃ ॥ પાતાધિકાર જ્ઞો ૨

આમાં શ્રી ભાસ્કરાચાર્યે, વિપુલ દિવસે
અંશગતરવિ અને મેપાદિ ક્રિયા તુલાદિ (એ
વિપુલ લેવામાં આવેલ હોય તે પ્રમાણે) તે
ગાને વચ્ચેનું જે અંતર તે અપનાંશા, આ
પ્રમાણે અપનાંશાનું લક્ષણ બાંધ્યું છે. આ
ઉપરથી તો અપનાંશાને તો કોઇપણ રિથરતારા
સાથે સંબંધ નથી એમ ચોકખું જણાઇ
આવે છે.

સૂર્ય સિંધાન્તમાં પણ આમજ, કહેવામાં
આવ્યું છે—

સ્ફુટં દૃક્તુલ્પતાં ગચ્છેદયને વિપુલદ્વયે ।
પ્રાક્ચક્રં ચલિતં હીને છાયાકાંતકરણાગતે ।

આ ઉપરથી પણ, છાયાકાંત એટલે કે
સાયનરવિ અને કરજ્યગત રવિ, તે બે વચ્ચેનું
અંતર તે અપનાંશા, એમ ચોકખું જણાઇ
આવે છે.

તાત્પર્ય, આરંભ રથાન ઉપર આમુક એક
તારો હોવો અને તેનું સંપાત પાસેથી જે
અંતર થવું તે અપનાંશા, આનું તો અમાંશ
કોઇ પણ અથવા કહેવામાં આવ્યું નથી.
અપનાંશોત્પત્તિનું કારણ વર્ષમાન છે. જો
તે વર્ષમાન, પ્રાચક્ષ અપનો બરાબર આવે
તેટલુંજ લેવામાં આવ્યું હોત તો અપન
ચક્ષનમાં ફરકજ દર્શાવે પડત નહિ, વર્ષમાન
જે કોઇએ એક વખત માપીને કરાવ્યું તેજ
આગળ ઉપરના સર્વ જ્યોતિષીઓ લેવા
લાગ્યા તેને લીધે અપનો ફરક વધતો ગયો
અને આજ તેજ પંચાંગ વાદનું કારણરૂપ થયું
આ ફરક આજે ૨૩ દિવસનો થઇ પડ્યો છે
અને આગળ ઉપર દરસાલ વધતોજ જવાનો
કાળે કરીને ૩૦ થશે અને અમારાં પંચાંગોમાંના
અપનો, વારતવિક એટલે કે પ્રત્યક્ષ નગરે
દેખાનાર અપનો પાછળ એક મહિને થતા
લાગશે. એટલે કે હમણાં પૌષમાં થતાં
ઉદગમન મૌઘશીર્ષમાં કાયમનું થઇ જશે
અર્થાત્ ઋતુ એક મહિના પાછળ ફરી જશે
આજ પદ્ધતિ આવીજ રીતે ચાલુ રહેશે નો
કોઇ એકાદ વખતે ચૈત્ર માસમાં મૌમાસાનો
વરસાદ વરસવા માંડશે આ આપત્તિ કેવળ

લગ્નસરામાં કે મીટીંગમાં જાઓ ત્યારે “ચોટા દીલખાહાર વાપરજો.”

અમારા દુરાચરને લીધે કિંવા ઉપેક્ષાને લીધે આવનાર છે. પંચાંગ સુધારણા કરનારાઓએ આનો વિચાર કરવાનો નથી કે?

ગ્રો. નાઈકે કેસરી પત્રમાં કંઈક લેખ લખી અમારી પંચાંગ પદ્ધતિનું આરંભરચન દેવતામંદિરો સ્ત્રીટાપીશિયમ છે આમ સિદ્ધ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. તે કેટલો યશસ્વી થયો છે તેનો વિચાર કરીયે-

ગ્રો. નાઈકે આ વિચાર કરતાં અમારું વર્ષમાન નાક્ષત્ર સૌર છે એમ સ્વીકારી લીધું છે. એકાદ સ્થિત મિન્દુ પાસેથી નીકળી જઈને ફરીથી તેજ રિચર મિન્દુ પાસે આવવાને સર્ચેને જે કામ લાગે તે નાક્ષત્ર સૌર વર્ષ; આનું લક્ષણ અમારા કાંઈપણ અંચમાં મળનાર નથી આવી ખાતી છે અમારા અયોમાં વર્ષનું લક્ષણ કે જે કેકાણે-કેકાણે મળી આવે છે તે આ પ્રમાણે છે-

વેદ.

મુલં વા एतद्वतुनाम् । यद्वसन्तः ॥ तै. ब्रा.
 વસન્ત તે ઋતુનું મુખ છે.

वसन्तो ग्रीष्मो वर्षाः । ते देवा ऋतवः ।

સ (સૂર્યઃ) યત્રોદગાવર્તતે । દેવેષુ તર્હિ મઘતિ ॥ શતપથ બ્રહ્મણ

વસન્ત, ગ્રીષ્મ અને વર્ષા દેવતાઓની ઋતુ છે સૂર્ય (વિષુવતી) ઉત્તર તરફ જવા લાગે કે તરતજ દેવતાઓની ઋતુ ચર થાય છે.

तस्मादादित्यः पण्मासो दक्षिणैर्नતિ पङ्क्तरेण ॥ तै. सं.

સૂર્ય, ૬ મહિના વિષુવતી ઉત્તરે અને ૬ મહિના દક્ષિણે હોય છે.

मधुश्चमाधवश्च वासंतिकावृत् ॥

મધુ અને માધવ વસન્ત ઋતુના મહિનાઓ છે.

पंच वा ऋतवः संवत्सरः । तै. ब्रा.

દ્વાદશમાસાઃ પચર્તવો હેમન્તશિશિરયોઃ સમાસેન ॥ વે. વ્રા.

આ સર્વ વચનો ઉપર સંવત્સર હેમન્ત શિશિરને એક માનતાં પાંચ ઋતુનો થતો વસન્ત પહેલી ઋતુ હતી અને વસન્તાદિ ત્રણ ઋતુ દેવતાઓની ઋતુ હતી આવે. અર્થ થાય છે, આ ઉપરથી વિષુવ પાસેથી વર્ષારંભ થતો એમ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. અર્થાત્ આ વર્ષ સાંપાતિકસૌર હતું તે નિર્વિવાદ છે.

एकं वा एतद्देवानामहः । यत्संवत्सरः ॥ तै. वा.

સંવત્સર દેવતાઓનો એક દિવસ હોય આ વાક્ય અતિશય મહત્વનું છે. ઉત્તર ધ્રુવસ્થાન આગળ મેરૂ પર દેવતાઓ રહે છે. તેઓને, વસન્ત સંપાત આગળ સૂર્ય આગ્યો કે સૂર્યોદય થાય છે. અને એક વખત સૂર્યોદય થયા પછી ફરીથી સૂર્યોદય થાય ત્યારે દેવતાઓનો એક દિવસ પૂરો થાય આટલે વખતે સંવત્સર એટલેક વર્ષ પૂરું થાય છે. અર્થાત્ સંવત્સર સાંપાતિક હોવો જોઈએ આ વાત સૂર્ય-પ્રકાશ જોટલી સ્પષ્ટ છે.

વેદાંગ ન્યોતિષ.

स्वराक्रमेते सोमाकौ यदा साकं सवासवौ स्यात्तदादिपुर्णमावस्तपःशुक्रोऽयनं शुद्धम् ।

જ્યારે સૂર્યચંદ્ર વાસવ (શનિષ્ઠા) નક્ષત્રમાં એકત્ર થઈ આગ્રાશમાં આક્રમણ કરે છે ત્યારે

"ક્રમીતાઆ ઓપલ" વૈદકીય નિયમ મુજબ બનેલું છે.

યુગ, માધ તપસ (ઋતુ) શુક્લ (પક્ષ) અને ઉદયમનનો આરંભ થાય છે. આમ વર્ષારંભ ઉદયમનથી થાય છે એટલે કે આ વર્ષ હેતુ પુરુષર આર્તવજ છે એ રપષ્ટ છે.

સૌમકારે દીધેલાં ગર્ગવચનો.

સૌર્ય તુ સૂર્યસંભૂતં પરિસ્પર્ષતિ માસ્કરે ।
યાવતા ધૃતરાં કાષ્ઠાં ગત્વા ગચ્છતિ
દક્ષિણામ ॥

કાલેન સોઽદ્વસ્તસ્વાર્દ્ધમયનં તુ વપોતેવઃ ।

સૂર્ય વિપુવની ઉત્તરે પરમસીમા મુખી જઈ દક્ષિણ તરફ વળે છે અને તે દેકાણેથી ફરીથી વિપુવની ઉત્તરની પરમ સીમાએ જઈવા વખતમાં પદોંમે છે ને કાલ મર્યાદાને સૌર વર્ષ કહેવામાં આવે છે. તેનું અર્થુ એટલે એક અયન અને એક અયનમાં ત્રણ ઋતુઓ હોય છે આપું ને વર્ષ તે સાંપાતિકજ હોયુ જોઈએ ખીન્ન કોઈપણ પ્રકારનું હોઈ શકે નહિ.

સૂર્યસિદ્ધાન્ત

પૃન્દવાસ્તિયિમિસ્તદ્વસ્સ્કાન્ત્યા સૌર ડચયંતે
માસૈર્દ્વાદશમિ વર્ષં દિવ્યં તદ્દહરુચ્પતે ॥

જ્યાર સંક્રાન્તિનું સૌર વર્ષ છે અને દેવતાઓનો એક દિવસ તે મનુષ્યોનું સૌર વર્ષ દેવતાઓના ૩૬૦ દિવસ તે દેવતાઓનું એક વર્ષ ગણાય છે. આવાં જ્યાર હજાર વર્ષોની એક યુગ ચોક્કસ થાય છે.

(આલુ.)

શુદ્ધ પંચાંગ.

અમદાવાદમાં પ્રસિદ્ધ થતા 'યુગધર્મ' માસિકમાં 'શ્રી પુરુષોત્તમ માહાત્મ્ય' નામનો એક સુંદર લેખ શ્રીયુત હરિહર પ્રાણુદયન ભટ્ટે લખ્યો છે. આ લેખમાં લેખકે અધિક-માસની સ્વીકારવાની જરૂર કેમ પડી તેની પ્રથમ ચર્ચા કરી છે. સૌરમાસ અને ચાન્દ્રમાસ નોખેનોમા હોવાથી તે જાનેનો મેજ ખેસનો નથી તેથી ઋતુ કાયમ રહેની નથી. ઋતુમાસ વિષયસિ થવા દેવો ધર્મ બાહ્ય છે. આ પ્રકાર આ લેખકે ઉધારો કર્યો છે આખરે એવો રપષ્ટ નિર્ણય તેમણે કાઢ્યો છે કે "વર્ષ ગણવાનો હેતુ ઋતુ નિર્ણય એ એકજ છે તેથી શાસ્ત્રીય વર્ષ તે સાયન વર્ષ છે. નિરયન વર્ષ શાસ્ત્રીય તેમજ વ્યાવહારિક દષ્ટિએ નિરર્થક છે. નિરયન વર્ષ માનવાથી કેવી અગવડો આવે છે તે ઉપર જતામ્યું છે, તેથી વર્ષ સાયન રાખી સાયન ગણતરીએ અધિક માસ ઉમેરવો એજ ઉત્તમે માર્ગ છે."

આ પછી સાયનનો પ્રચાર પૂર્વકોલથીજ હતો અને નિરયન વચમાં જમથીજ આમ્યું છે, છતાંદિ વિચાર એણી માંડી સાયન ઉપર આવનારા આક્ષેપોનું તેમણે ખંડન કર્યું છે. આ પછી લેખક કહે છે કે—

"આ જગ્યા યોદાળામાંથી જયવાનો માત્ર એકજ પ્રલાજ છે અને તે

"એક મેન્સસાઇ પ્રેસ સોલ્ડ" માથાનો દુઃખાવો મટાડે છે.

સાચન ગણનાનો સ્વીકાર છે.”

આવડો વિસ્તાર કરી છેવટે લેખકે “ટિપ્પક પંચાંગ તરત વાપરવું” કારણ તેમાં શુદ્ધ અહ ગતિનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો છે” આવી વિનંતિ કરી છે.

આ વિનંતી કરતાં ટિપ્પક પંચાંગમાં બિવિધમાં નિરવન ગણનાને બદલે સાચન ગણના સ્વીકારવાની સુધારણા કરવામાં આવશે એવી લેખકે આશા કરે છે. આ તેમની આશા વ્યર્થ છે. ઉલટું ટિપ્પક પંચાંગનો ખાસો પુણ્યપણે મહકમ થાય તે સાર આગળનાં ટિપ્પક પંચાંગો તૈયાર કરવાની કામગિરી સાંપ્રત ચાલુ છે. લેખકે કલ્પા પ્રમાણે સાચન પક્ષને નિરાશ થવાનું કારણ જ નથી. ઉલટું સાચન પંચાંગ પ્રસિદ્ધમાં લાવવાને પ્રયત્ન સાચન પક્ષ કરે છે. પૂર્વે કે. શં. બા. દિક્ષિત તથા લેલે સાચન પંચાંગ કાઢતા હતાં. રાજ જ્યોતિષી સાથે વાદવિવાદ થતાં ‘સાચનજ ખરૂં’ આવી ખાત્રી થવાથી ઈન્દોર સરકારે સાચન પંચાંગ પ્રકાશ કરવા સાર મદદ પણ કરી હતી તે મદદ તેમના પછી ચાલુ રહી નહિ દીક્ષિત પછી શકે ૧૮૪૦, ૧૮૪૧ સાલમાં શ્રીમન્ત સુધોલકરની મદદથી શુ. ત્રિજી ગોપાલ નવાથે એ સાચન પંચાંગ કાઢ્યું હતું. પણ કાચમની મદદ મળ્યા સિવાય દર સાલ પંચાંગ પ્રકાશન કરવું કાળુ થઈ પડે છે આવે અતુલ્ય આવવડાથી તેને મદદ મેળવવાને પ્રયાસ ચાલુ છે. ૫૦૦૦) રૂપિયાની કાચમની થાપણ હોય તો તેના બાજુથી સાચન પંચાંગ કાઢી શકાય. આવી વ્યવસ્થા ધરી કે તરતજ સાચન પંચાંગ દર વર્ષે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે. ને તેથી શુદ્ધ પંચાંગની ઉણપ રહેશે નહિ.

નારાયણ સદાશિવ મરુડે
સંપાદક “દર્શક”

જાપાનનો ધરતીકંપ.

સને ૧૯૨૩ ના આગષ્ટની ૧૨ મી તારીખે જાપાન પડી હતી, તે દીવસની કુંડળી કાઢી જોતાં સુર્ય, ચંદ્ર, મંગળ અને નેપચ્યુન એ ચાર ગ્રહો સિંહ રાશીમાં લગભગ એકજ અંશના થઈ ને પડેલા માલમ પડશે. વળી શુક્ર પણ એજ રાશિમાં રહીને શુદ્ધ સાથે ૯૦ ડીગ્રી (અંશ) ની ખરાબ દ્રશ્યમાં આવેલો જણાશે. હવે પશ્ચિમ તરફના વિદ્વાનોના કહેવા, પ્રમાણે મંગળ અને નેપચ્યુન એ બે ગ્રહો હમેશાં ધરતીકંપો સાથ-ગાઢ સંગઘ ધરાવે છે. દાખલા તરીકે ૨૩ મી આગષ્ટ ૧૯૨૧ ને દિવસે જપારે આજ બે ગ્રહો વિયુવધા ૧૦૩ અંશને છેટે હોઈ ઉગતા હતા ત્યારે ચીન દેશમાં કાન-સુ (Kann-Su) ખાતે એક મોટો ધરતીકંપ થયો હતો. આ દાખલામાં નોંધવા લાયક ખીના તો એ છે કે કાન-સુની રેખાંશ પણ ડીગ્રી ૧૦૩ (પુર્વ) છે.

હવે આજ રીતે તા. ૧૨ મી આગષ્ટ ૧૯૨૩ ને દિવસે આપણી પૃથ્વી પરથી જોતાં એક સીધી લીટીમાં સુર્ય, ચંદ્ર, મંગળ અને નેપચ્યુન આવ્યા હતા અને આ ચાર જગી ગોળાઓ પોતાની સામઠી શોહયુક્તિ મક શકિત વડે આપણી પૃથ્વીને પોતાની તરફ ખેંચી રહ્યા હતા. આ રીતે આપણી પૃથ્વીના પેટામાં થીમે થીમે કોયા ચાલુ થઈ અને આખરે તે કોયાએ તારીખ ૧ લી સપ્ટેમ્બરને દિવસે જાપાન તરફ કેતું રૂપ લીધું તે આપણે સઘળા જાણીએ છીએ. આ ધરતીકંપ જાપાનમાંજ કેમ

“કામીનીઆ” એટલે આ જાપાનાનું ફેતેલમંદ તેલ છે.

અથો તેનું કારણ એવું આપી શકાય છે કે ઉપલા ચાર મહો વિષુવૃત્તથી ૧૩૮ અંશને છેટે પુર્વ તરફ હતા અને પૃથ્વીના નક્શા તરફ નગર કરતાં મહોને માત્રમ પડશે કે જાપાન દેશની રેખાંશ પણ ૧૩૮° (પુર્વ) છે.

આજ વિદ્યાને આધારે પશ્ચિમ તરફના વિદ્વાનો અગમચેતી કરે છે કે સને ૧૯૨૧ ના મે મહિનામાં જ્યારે ગુરુ અને નેપચુન એક સ્થાને હોઈ મંગળને ૧૮૦° ની સંપૂર્ણ દ્રષ્ટિથી જોશે અને શનિ એ ત્રણ મહો સાથે ૯૦° ની પાપ દ્રષ્ટિ કરશે ત્યારે આગળ કદી ન અનુભવેલો હોય એવો સખ્ત ધરતીકંપ આપણી પૃથ્વી પર થશે.

લંડન-M. F. H.

(બ્રિટીશ જર્નલ ઓફ એસ્ટ્રોસોફ્ટને આધારે)

ધરતીકંપ વિચાર.

ધરતીકંપનો એક મોટો સ્વર્ગ લેખ લખી શકાય તેવો નિષ્પદ છે પરંતુ સ્વત્ત્વ સંક્રાંતિ થોડું દિગ્દર્શન કરીને વધુ આગળ ઉપર લખવું હીક પડશે.

જૂકંપ એક ઉત્પાન છે પૃથ્વી ઉપર એક બમંકર ત્રાસદાયક અને નાશકારક મોટો મુખ્ય ઉત્પાત લેખાય છે પૃથ્વીના રાજાર્થિક સ્થાનાંશ ફેરફારોનું સામર્થ્ય આ ઉત્પાનમાં છે અદ દ્રષ્ટિથી આ નકકી કરવાનું કામ પશ્ચાત્ય જ્યોતિષીઓમાં મુખ્ય. રીચર્ડ જે મોરીસન (પહેલા આઝીત) તરફથી શોધત પએજું જણાય છે આ નિયમના આધારે ૮૦ વરસના

મોટા જૂકંપ તારીખ અને સ્થાન સાથે આપેલા છે. તે આગળ ખીન અકામાં આપીશું.

ધરતીકંપનાં કારણો.

૧ સૂર્ય અથવા ચંદ્રના મહાબુકાલની નજીકના સમયમાં ધરતીકંપ થાય છે.

૨ ધરતીકંપ વખતની અદ સ્થિતિ પાપ-મહોથી સ્થાએતી હોય છે જે અદણ સમયના મહો સાથે સંબંધ ધરાવે છે.

૩ વરખ રાશિ કે વૃશ્ચિક રાશિમાં ગુરુ, શનિ, દર્શલ અને મંગલ આવવાથી ધરતીકંપનો યોગ અને છે.

૪ આણ મહિનાઓનાં અદ અદણ ન હોય તો સૂર્ય મહાબુકાલ વિચર કરે તો સૂર્ય મહાબુકાલ મજબુત ગંતરદાર પરિણામ જણાય છે.

૫ વરખ અથવા વૃશ્ચિક રાશિમાં ગુરુ હોય અને તેની સાથે યુધ અથવા શુક્રનો યોગ અથવા પ્રતિયોગ કે કાંતિ સામ્ય યોગ અને છે ત્યારે ધરતીકંપનો ખનાય ખનયા પામે છે.

૬ ત્રણ મહિના સુધીમાં અદણ ન હોય તો રવિ ચંદ્રનો યોગ અથવા પ્રતિ યોગ સમયની અદ સ્થિતિનો વિચાર કરવો. આ અદ સ્થિતિનો વિચાર કરતાં મેષ, કર્ક-તુલા અને મકર સંક્રાંતિ કાલની કુંડલીમાં ચોથા સ્થાનમાં પાપમહો રહેલા હોય તો ધરતીકંપ જવાલાસુખી વિગેરે ખની મોટો નાશ થાય છે

૭ ચર રાશિ (મેષ, કર્ક, તુલા, મકર) માં વધારે પાપમહો આવવાથી ધરતીકંપનો યોગ અને છે.

૮ સૂર્ય નજીક હુમકેતુ આવવાથી ધરતીકંપ અને છે.

“ઓટો. દીલખાહાર” ની ખુશખો ઘણીજ દીલખુશ છે.

તથા કે. વા. શ્રી. આલકૃષ્ણ દીક્ષિતનું પુસ્તક. વિ. ગો. નવાયેનું. કુડલી વિજ્ઞાન તથા જાતક સંબંધ તથા જ્યોતિર્માલા તથા શ્રોતુત પ્રાણુજીવન હરિહર બટ્ટેના લેખ વિગેરે વાંચીને સાયનવાદ પ્રમાણુ તરીકે માનવા લખે છે ખરેખર આ ઉત્તરથી તો મને જેટલી બયંકર શાસ્ત્રીની દશાપર દયા છુટે છે તેવી બીજા કોઈ ઉત્તરથી છુટતી નથી. શું નિર્ણય કરવામાં લેખો અનુવાદો તથા ભાષણો જે કાર્ય સાધક ચતાં હોય તો આપણા પ્રચિન શાસ્ત્રો ક્યારનાંય બરિમ બૂત થયાં હોય શાસ્ત્ર ચર્ચામાં તમારા જેવા શિષ્યાઉના તથા લેખો વાંચ્યાથી કોઈપણ જાતનો નિર્ણય લાવવો અશક્ય છે તેવા લેખો અને અનુવાદો તમારા જેવા બયંકર સમૂહ માટેજ છે જે સાયનવાદ સિદ્ધ કરાવવા માગના હોય તો કોઈ જ્યોતિષ શાસ્ત્રના પ્રમાણુ આપતાં શીખો તોજ તમારી કંદર ગુજરાતની પ્રભુ કરશે.

(૪) હવે જે મહાશયે મારી તરફથી તથા મારા પૂજ્ય પરીક્ષ શાસ્ત્રીજી નય કૃષ્ણ બ્રાહ્મવતા આર્ય તરફથી અનેક વર્ષો અભ્યાસ કરીને જ્ઞાન મેળવ્યું છે. તથા તેના પૂર્વજે પણ મારા દાદા શાસ્ત્રી પુરોહિતમજી તરફથી જ્ઞાન મેળવેલ છે. તેજ મહાશય આજ જાહેર માસિક દ્વારા મને સાયન શબ્દના અર્થનું જ્ઞાન નથી તેમ જાહેર કરે છે આ તેમની પ્રશંસનીય ગુરુ બકતીનો દાખલો છે બીજું તેઓ પોતાના પૂજ્ય ગુરુવર્ચ સુપ્રસિદ્ધ સાયનવાદી જ્યોતિષી ગણકભારકર શ્રી વિષ્ણુ ગોપાલ નવાયે તરફથી જે પંચાંગ વિચાર નામનો મુળ લેખ લખવામાં આવ્યો છે જેનું ભાષાંતર બયંકરજી એ શરૂ કરેલ છે તે

મહાશયે પોતાના ગુરુના શબ્દોના પણ અર્થ સમજ્યા વિના જેમ પોતાને ગમ્યો તેમ અર્થ દેહી બેસાડ્યો છે. ગણકભારકર લખે છે.

“સાયન પંચાંગ હેવ રવે રવે શાસ્ત્ર મુદ્ધ પંચાંગ આહ” ગુરુજીના શબ્દનું ભાષાંતર કરતાં આવડ્યું હોત તો આ વિષય આવી નિર્મલક ચર્ચાને પાત્ર ન બનત કારણ ગણક ભારકર લખે છે કે સાયન પંચાંગ છે એજ જ્યોતિષ શાસ્ત્રથી મુદ્ધ પંચાંગ છે એજ મુળ લેખકનો. તથા તેના લેખનો આશય છે ત્યારે તેના છ માસના નવિન વિચારોએ ગુરુજીના શબ્દો તથા તેના અર્થને તિલાંજલી આપી શ્રુતિ સ્મૃતિ મત પુરાણ ધર્મશાસ્ત્ર વિગેરે અનેક શબ્દો જોડી દબને પોતાના ગુરુવર્ચ કરતાં પણ પોતાની વિદ્વતા વધારે છે એવો મિથ્યા પ્રકાશ કરે છે.

(૫) છેવટમાં તેઓના ગુરુશ્રીને પુછ્યા વિવાદ તેના કોઈક પ્રસંગે લખેલા પ્રશ્નો છપાવીને પોતાની સાથે પોતાના ગુરુવર્ચનું પણ શાસ્ત્ર પ્રાયે અજ્ઞાન હોય તેમ જાણકામાં કારણ રૂપ યદ્ય શકે છે નહીંતર જે બ્યકતી એક સુપ્રસિદ્ધ ગણક ભારકરનો પેતાજી ધરાવે છે તે ગુરુવર્ચ એક રતનખાનામાંથી ઉપસ્થિત થતા તેના ઉત્તરને આપતાં અંચમાં નિરિક્ષણ કર્યા શિવાય. જાહેરમાં જે પ્રશ્ન પુછવા તે બ્યાજખી નથી છતાં જે તે પ્રશ્ન ઉપર શાસ્ત્રાર્થ કરવાની છત્તા હોય તો એક પ્રસિદ્ધ જ્યોતિષીઓની સલાહ બરી અને ખુલાસો કરવો ઘટે છે શાસ્ત્રાર્થ. કોઈ માસિક દ્વારા કે છાપા દ્વારા હોય નહીં તે તો સમાજો બરી. પરસ્પર વાદવિવાદમાં છેવટનો નિર્ણય કરાવી સત્ય શોધી શકાય, વિશેષમાં જ્ઞાનાવલેની હવા આશ તાગ યદ્યને આવે ત્યારે પડિતોની સલાહ ભરાયી. સાયનવાદ પહેલાં સિદ્ધ કરી અને ત્યાર પાદ અનુવાદો અને ચર્ચાનો પ્રત્યુત્તર આપો તો સારું કૃતિશમ્ આડી તો દાઝના વિધાર્થી પ્રજ્ઞાં સંજાયતે તિષુ. એ વાક્યને જાણકતા છે.

પ્રભાશંકર વિકુલજી શાસ્ત્રી.

નીંદ્રા મારે પ્રા. જેમ્સની વીજળીક શકતીની ગાળીઆ અક્સીર છે.

લક્ષ્મી રાસ.

AFFINITY IN MARRIAGE.

(૧૫૩ ૧૮૪ થી આશુ.)

એક સાધારણ અનુભવ—ખેંચાણનો કાયદો.

આ સવાસને વિસ્તારપૂર્વક તપાસવા અગાઉ આપણને હાંદગીમાં મળતા કેટલાક અનુભવોનો વિચાર કરવાની જરૂર છે. કેટલીકવાર કોઈ અભણો માણસ આપણને આવી મળે છે; આપણે તેને પહેલીજવાર જોઈએ છીએ; તેની સાથે કશા વહેવારમાં આવ્યા નથી, છતાં આપણું દીસ તેની તરફ અજાજ જેવી રીતે ખેંચાય છે. તેની સાથની ચોડી પળની વાતચીત ઉપરથી વર્ષોની ઘાડી મીઠાચારી જેવું રૂપ લે છે, તેનાથી છુટું પડવા ગમતું નથી, અને આપદે આ પીછાન હાંદગીમર નીમે છે. તેથી ઉલટું ખીન્ને કોઈ અભણો માણસ આવી મળતાં તેની તરફથી કશું કારણ નહીં મળવા છતાં આપણને પહેલીજ નજરે તેની તરફ આણુગમે, કચવાટ અને કોઈકવાર છુપી ધારતી લાગે છે. સંજોગો એવા બને છે કે આપણને તેની સાથે ફરજપાત વહેવારમાં આવવું પડે છે, અને આપદે તે આપણી આખી હાંદગી દરમિયાન આપણને નુકસાનકર્તા, આપણી “હાંદગીનું ઝેર” (Bane of Life) થઈ પડે છે. આ બે એકેકથી ઉલટા બનાવોનું કારણ શું ? જો આવા વહેવાર અનુભવો ઉપર શાંત રીતે દરિયાકત કરવામાં આવે તો “લક્ષ્મી રાસ” ના સવાસને દરેક કાલકામાં આવે નહીં.

ઘણીકવાર એવું બને છે કે વર્ષોના જુના બે મિત્રોની વચ્ચે એક ત્રીમની પીછાન શરૂ થાય છે. આ નવા મિત્ર માટે એકને ખેંચાણ ઉત્પન્ન થાય છે, ખીન્નેને કુદરતી ખતરો અને અણુગમે લાગે છે. તે એકની હાંદગીમાં ફાયદોકર્તા થઈ પડે છે, જ્યારે ખીન્નેને અભણપણે તે નુકસાનકર્તા થઈ પડે છે. આવા જુદા જુદા પ્રકારના સંખ્યાબંધ અનુભવો આપણને આપણી રોજીંદી હાંદગીમાં મળે છે. એમ યવાનું કારણ શું ?

જાણીતો ઇંગ્રેજ જોશી સેફરીયસ જણાવે છે કે—

“ Every observer of human life will have been struck by the strange instinctive likes and dislikes which some people manifest towards others of their own or the opposite sex. Two friends will take opposite views regarding the same person at first sight. There is a cause for it; and the science of horoscopy affords a useful and satisfactory explanation.”—*New Manual of Astrology*, by Sepharial, P 124.

“જોડ મેન્સસાઇ પ્રેસ” સોલ્ય “ માધાનો દુઃખાવો મટાડે છે,

“ કેટલાંક માણસો પોતાની જાતની જાતનાં કે સામી જાતનાં ખીજાઓ તરફ જે અજાણ્ય જેવું કુદરતી ખેંચાણુ યા અણુગમો દેખાડે છે, તે જોઈ માણસ જાતની છાંદગીતું આવશોકન કરનાર દરેક જણુ છક થયા વગર રહે નહીં. બે મીત્રો પહેલી જ નજરે ત્રીજા એક સમ્પન્ને જોતાં અકેકથી ઉશ્કેટાં મત બાંધશે. આ સઘળાં માટે ચોક્કસ કારણુ છે; અને જ્યોતિષ વિદ્યા તેનો ઉપયોગી અને સતોષકારક ખોલાસો આપે છે.”—ન્યુ મેન્યુઅલ ઓફ એસ્ટ્રોલોજી, પાનુ ૧૨૪.

ધણીકવાર એવું બને છે કે એક મરદ યા ચોરતને ખીજા, કોઈ મરદ યા ચોરત સાથે ખીજાન થયા પછી તેનાથી પોતાને હંમેશ નુકસાન થાય છે, અને તે જાણી પોતે તેનાથી હંમેશ દુર રહેવાની તજવીજ કરે છે, તેની ગેરહાજરીમાં તેની તરફ અણુગમો રહે છે, છતાં તેની હાજરી રજુ થતાં કાંઈ નહીં સમજ પડે એવી અસરથી તેના બધામાં પાછું ગીરકતાર થયું પડે છે.

“ On this earth, men are often, without their own agency, fated to be dangerous to others.”—Zanoni by Lord Lytton.

“ આ દુન્યામાં માણસો વારંવાર પોતાની મરજી વગર ખીજાઓને જોષમભાર્યા થઈ પડવાની સરજત ધરાવે છે. ”—જોનોની, (લોર્ડ લીટન)

વળી સંસારમાં એવા પણ દાખલા મોજુદ છે કે જેમાં એક મરદ અને એક ચોરત એકમેકની ગેરહાજરીમાં પરસ્પર પ્યાર અને ખેંચાણુ ધરાવે છે, છતાં બંને એકમેકની રૂબરૂ થતાં તે બેમાંથી એકના દીલમાં કાંઈ કુદરતી ધારતી કે અણુગમો ઉત્પન્ન થાય છે. સાધારણ માણસોને કદાચ આવા દાખલાઓ નહીં માનવા જોગ લાગે, પણ એક જ્યોતિષ વિદ્યાના અજાણીના હાથમાં આવા સંખ્યાબધ “ કદાણી કીરસાઓ ” આવે છે; કે જે “ લગ્નની રાસ ” ના સવાલની અગત્યતા બહુ મજબુત રીતે પુરવાર કરે છે.

આવાં પરસ્પરનાં ખેંચાણુ અને અણુગમોનો એક સાધારણ ખોલાસો જન્મ થતી વખતે ઉગતી રાશી, જે જ્યોતિષ વિદ્યામાં “ જન્મ લગ્ન ” ને નામે ઓળખાય છે, તે છે. સામસામી રાશીમાં જન્મેલા બે મરદોને પરસ્પર અણુગમો રહે છે. બેરાક આ માત્ર એક સામાન્ય કારણુ છે, એમાં જન્મ કુંડળીમાં રહેલા ગ્રહોની સ્થિતિથી ધણી ફેર પડે છે. ખેંચાણુ અને અણુગમો માટેની મુખ્ય અસર સૂર્ય, ચંદ્ર મંગળ અને શુક્ર ઉપર આધાર રાખે છે.

લગ્નની અગત્ય.

માણસની છાંદગીમાં જન્મ, લગ્ન અને મરણ એ ત્રણ સૌથી અગત્યના બનાવો છે. લગ્નને બનાવ છાંદગીના સૌથી અગત્યના અને ઉપયોગી ભાગ ઉપર અસર કરતો હોવાથી તે બનાવમાં અતી ઘણી સંભાળની જરૂર છે. એ બનાવ ઉપર માત્ર તે જોડાંનાં સુખ દુઃખનો આધાર રહે છે; અને સૌથી વધુ અગત્યનું સવિધ્યની પ્રગતિ તમામ આધાર-બસકે આગળ વધીને કહીએ તો એક કોમની ભવિષ્યનો આધાર-લગ્નના બનાવ ઉપર રહે છે.

વાળ વધારવાનું મુખ્ય સાધન “ કામીનીઆ યોગલ છે. ”

"On this most important of all questions depend many very vital issues. Not only is the moral and spiritual welfare of the contracting parties involved, but that also of successive generations."—*A Manual of Occultism*, by Sepharial, p. 57

"સંઘળા સવાલોમાંના આ વધુ અગત્યના સવાલ ઉપર ઘણાએકનો અતી અગત્યનો પરિણામોનો આધાર રહેલો છે. માત્ર પરણતાં જોડાંનાં જ નહીં, પણ તેમની પછીની ભવિષ્યની ઓસાદોની નીતીને લગતો મીનોષ વધારવાનો સંબંધ આ સવાલ સાથે જોડાયેલો રહે છે."—એ મેન્યુઅલ ઓફ ઓકલ્ટીઝમ (સેફરીયલ) પાનું ૫૭.

લગ્નની પવિત્રાઈ.

પારસીઓમાં લગ્નનું ધોરણ સાધારણ રીતે દંગધડા વગરનું છે. જ્યાં સાખાપંતી મરજીનો સવાલ હોય છે, ત્યાં કોઈકવાર લગ્નની રાસ દેખાડીને કામ લેવામાં આવે છે, છતાં તે સંબંધમાં મળતી ખામી બરી સલાહને લીધે કોઈકવાર પરિણામ અસંતોષકારક આવે છે. જ્યાં જોડાંની પોતાની મરજીનો સવાલ હોય છે, ત્યાં કેટલીકવાર ટુંકું મુદતની લાગણીથી દેવવાઈ જમને તેને "પવિત્ર પ્યાર" સમજીને લગ્નની ગોઠવણ કરવામાં આવે છે, અને પછી પેલો "પવિત્ર પ્યાર" થોડી મુદતમાં ઠડે યદ જાય છે, અને તેને બદલે ઉલટીજ લાગણીઓ દેખાવ દે છે. એટલા માટે અંદગીના સાથીની સુટણી કરતી વખતે આખી અંદગી તેની સાથની. સાખતમાં કેવી જરૂર તે જણવા માટે લગ્નની જે ગોઠવણ ઉપર સૌથી વધુ ધ્યાન અને ખર્ચની જરૂર છે તે રાસ દેખાડવાનું કામ છે. આ બનાવ વખતે લાગણીથી દારવાઈને મરદ અને ઓરત ધડીમર આતુર અને ખુશાલ બને છે, મા ખાપ એક "મલાઈનાં કામ" ની તકથી ખુશાલીમાં આવી જાય છે. પણ આખી અંદગીનાં સુખની ખુશાલીનો ભવિષ્યની ઓસાદનો, કામની ઉનતીનો ગંબીર ખ્યાલ કેટલા અવેને હોય છે ? આ બનાવ સાધારણ રીતે એક દિવસની ખુશાલી, ખાણીપીણી, તોફાન, અને ઘણીકવાર છેક દલકરી કોમોને છાજતા દેખાવો સાથે યુરો યાય છે. જે બનાવ વખતે ભવિષ્યની ઓસાદની ઉત્પત્તિનાં મીનોષ કામ માટેનાં આ જોડાણ ઉપર શીરેસ્તાઈ હાજરી અને આશિર્વાદની જરૂર, તે વખતે આપણી લગ્નની મીજસસોમાં ખુદ આશિર્વાદની ક્રિયા પણ જોઈતી ગંભીરાઈથી થાય છે કે ? તે વખતે પણ કેટલીકવાર ન છાજતી રમુજ સાથે પસાર થાય છે. એક લગ્નની ક્રિયાનો એક અંખો ચીતાર આજે પણ ધારાપુરી (Elephanta) ની ચુક્રઓનાં કોતરકામમાં મળે છે, કે જ્યાં લગ્નની ક્રિયા વખતે પરણતાં જોડાંના માથા ઉપર આશિર્વાદ દેવા માટે દેવતાઓની હાજરીનો દેખાવ રજુ કરવામાં આવ્યો છે. પણ પારસી કામ શીરેસ્તાઈ હરતીઓ સાથના આપણા સંબંધ કે વહેવારના ખ્યાલનેજ ભૂલી ગય છે, એટલે લગ્ન તો માત્ર જનનવરી અંદગીની જરૂરીઆતના બનાવ કરતાં વધુ હવે દરજ્જે ધરાવતાં જણાતાં નથી. અને ઈંગ્રેજ સંસાર માટે જે નીચલો ચીતાર એક બાનુ લખતારે આપ્યો છે, તે પારસી સંસારને શું લાજ પડતો નથી ?

[અપભ્રંશ.]

"ઓરો દીલખદાર" ની ખુશખો ઘણીજ દીલખુશ છે.

રાજયોગ.

૧ જેની જન્મકુંડલીમાં ત્રણ કે ચાર ગ્રહો ઉચ્ચના અથવા મૂલ ત્રિકોણમાં બસવાન થએલા હોય તો તે રાજવંશમાં જન્મ પામી રાજા બને છે.

૨ જેની જન્મકુંડલીમાં પાંચ કે છ ગ્રહો ઉચ્ચના અથવા મૂલ ત્રિકોણમાં બસવાન થએલા હોય તો તે ગરીબ કુલમાં જન્મેલો પણ રાજા બને છે.

(૩) શુભ ગ્રહો ઉચ્ચના કે મૂલ ત્રિકોણી હોય તો તે રાજા પ્રભાવશીલ, દયાળુ અને પ્રખર રક્ષણકર્તા નીવડે છે.

(ખ) કાષ્યગ્રહો ઉચ્ચના કે મૂલ ત્રિકોણી હોય તો તે રાજા દુરાચારી, નિર્દય અને પ્રખર બંધણકર્તાને તાસદાપી નીવડે છે.

૩ જેની કુંડલીમાં ચંદ્રમા ધનરાશિમાં હોય અને ગુરુ, શુક્ર પણ ધનરાશિના હોય અને મંગલ ઉચ્ચનો હોય તેમજ મકર રાશિના પૂર્વ ભાગમાં શનિ હોય ને કન્યા રાશિમાં બુધ હોય તો તે અનેક વિદ્યામાં હુશીઆર રાજા થાય; ઉપરની ત્રીજી કલમ પ્રમાણે આ કુંડલી ઉપરથી ૨૫૪ ઉદાહરણ

(૧) વિદ્વાન રાજાની કુંડલી.

૪ જેની કુંડલીમાં શુક્રલપક્ષનો ચંદ્રમા કર્ક રાશિનો થયેને જન્મ લગ્નમાં હોય અને સાતમે બુધ, છઠ્ઠે સૂર્ય, એથે શુક્ર, દશમે ગુરુ, ત્રીજે મંગલ અને શનિ એવો યોગ હોય તો તે રાજ્યલક્ષ્મી ભોગવનાર, સંદેહ છત્ર

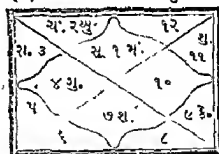
ચામરથી શોભાવમાન રાજા બને છે. તેની કુંડલીનું ઉદાહરણ નીચે પ્રમાણે છે.

(૨) પૈસાદાર રાજાની કુંડલી.

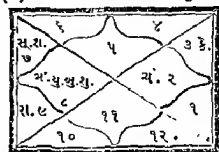

૫ જેની કુંડલીમાં કુંભ રાશિનો શુક્ર, એવ રાશિનો મંગલ, કર્ક રાશિનો ગુરુ, વરુણનો ચંદ્ર ઉચ્ચનો સૂર્ય અને ઉચ્ચનો શનિ હોય તો ચશસ્ત્રી, દરેક ટેકાણે પ્રસિદ્ધ અને દીર્ઘિમાન રાજા થાય છે.

(૩) ચશસ્ત્રી રાજાની કુંડલી.

(૪) પ્રજાપ્રિય રાજાની કુંડલી.

આપૂર્ણ.

તંત્રી

“એટલા દીલખદાર” ની ખુસબી હવામાં ખેડે ખેડે થઈ રહે છે.

શુભાશુભ યોગોનું વર્ણન.

૧ ચંદ્રમાથી સાતમે, છઠ્ઠે અને આઠમે-બુધ, ગુરુ અને શુક્ર હોય તો રાજાનો સેનાપતિ અથવા મંત્રી (દિવાન) અથવા નાનો રાજા થાય છે. તે સુખ, ધન અને વૈભવ ભોગવનાર, શત્રુઓને છતનાર, લાંબા આયુરવાળો, રાગ અને જામથી રક્ષિત થાય છે.

(૧) સેનાપતિની કુંડલી.

૨ લગ્નથી છઠ્ઠે સાતમે અને આઠમે શુભ મંત્રો હોય અને પાપમંત્રોની દૃષ્ટિ કે સાથે રહેવું ન હોય તો તે લગ્નાધિયોગ કહેવાય છે. આ યોગવાળો મનુષ્ય ઘણા શાસ્ત્રોને જાણનાર, તમામ વિદ્યામાં કુશલ, સેનાનો મુખ્ય અધિકારી, કપટ વિનાનો, કીર્તિવાળો, સારી સમૃદ્ધિ ધરાવનાર, અને સફળ થાય છે.

(૨) લગ્નાધિયોગની કુંડલી.

૩ જન્મની જન્મકુંડલીમાં ચંદ્રમાથી કેન્દ્રમાં નમાં ગુરુ હોય તો ગજકેશરીયોગ થાય છે. શુક્ર, બુધ અને ગુરુથી ચંદ્રમા દેખાએલો હોય અને તે ત્રણે મંત્રો નીચના કે અસ્તના ન હોય તો પણ ગજકેશરી યોગ થાય છે. આ

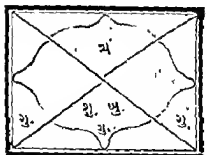
યોગવાળો મનુષ્ય તેજસ્વી, ધનવાન, બુદ્ધિશાળી, સફળ થી, અને રાજાઓ તથા ધનવાન ગૃહસ્થો સાથે પ્રીતિ કરનાર હોય છે.

(૩) ગજકેશરીયોગ પહેલો.

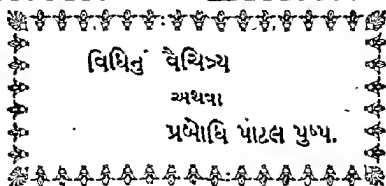
આ પહેલી કુંડલીમાં ચંદ્રથી આર કેન્દ્રમાં ગુરુ મુકેલો છે તે ઉપરથી રૂપથી રીતે સમજાશે કે આ પ્રમાણે ચંદ્રથી ગુરુ કાષ્ઠપથુ સ્થાને હોય ત્યારે ગજકેશરી યોગ અને છે, અથવા બીજી આ કુંડલી ખતાવેલી છે તે ઉપરથી પણ ગજકેશરી યોગ થાય છે તે કુંડલીનું ઉદાહરણ આ પ્રમાણે છે;

(૪) ગજકેશરીયોગ બીજો.

તેમાં પણ વધુ ખુલાસો એવો છે કે ચંદ્રથી સાતમેરથાને રહેલા શુક્ર ને બુધ સંપૂર્ણ દૃષ્ટિથી ચંદ્રને જુએ છે અને ગુરુની વિશેષ દૃષ્ટિ હોવાથી પાંચમે નવમે કે સાતમે રહીને ચંદ્રને સંપૂર્ણ જુએ છે તે આ સાથેની કુંડલીમાં ખતાવેલું છે. તેથી પણ ગજકેશરી યોગ અને છે. તેનું ફક્ત દેશ સાર લેખાય છે અને તે ઉપર ખતાવ્યા પ્રમાણે ફક્ત આપે છે. અપૂર્ણ. તન્ત્રી

ખરી પડતા વાળને "કારીનીઆ" ઓપલ નવું જીવન આપે છે.

વિધિનું વૈચિત્ર્ય

અથવા

પ્રબોધિ પાટલ પુખ્ત.

લેખક-રા. બ્રહ્માનંદ.

(સર્વ હક લેખકને સ્વાધીન છે.)

(પૃષ્ઠ ૧૪૫ ના અનુસંધાનથી.)

આને થયું છે દુઃખ આખા જન્મનું યોડું નથી,
 આવે કદાપિ આપણા પર તો અધિક એથી નથી;
 ગુણ સદનતાનો ધારી મોટો સદન સવળું એ કરે,
 તો આપણે કે' કેમ ના કરું સદન દીલથી ખરે. ૩૪
 ખેતી ક્યન એ ધ્યાન રાખી અન્યને ઉપદેશને,
 કલ્યાણ તારું પશુ ધશે તું શ્રેષ્ઠિએ એ આસને;
 કહી બાહ્યે શાન્તિ ધરી, હૃદયમાં નવ તો યયા,
 જાવા થઈ હૃદય ગૃહે સૌ આસનાં ત્યાં તો ધયાં. ૩૫
 ગઝલ.

પડ્યાં પ્રાસાદને પન્થે સહુ ઉદ્યાનમાં રહીને,
 મનોહર ગંધ પુષ્પોનો મધુર શાન્તિ ચક્રી સજને. ૩૬
 દત્તી કાં કેતકી ચંપા જકુલની જહાર તો ન્યારી,
 કરણ ને સંતપણોની સુગંધી લાગતી ધ્યારી. ૩૭
 કહીં દાડમ, કહીં આંખા, કહીં નારંગી તો રંગી,
 કદરમે શોભતાં સારાં લતા વૃક્ષોતાણી સંગી. ૩૮
 પરસ્પરથી મળી વૃક્ષો છવાયાં ઘટ રીતિએ,
 નિરખતાં સૌ ગયાં ઘેરે હૃદયની ઓર પ્રીતિએ. ૩૯
 જઈ ગૃહસ્થગૃહમાં સર્વે વિજાનતાં પડ્યાં પ્રેમે,
 સ્વીકારી દેવીની સેવા-પડ્યાં નિદામહીં નેમે. ૪૦
 શયનગૃહમાં ગમે જધુ જતાં તો કાંઈ ત્યાં જોયું,
 યતું ગાન ત્યાં પ્યાર હૃદય જોતાં તરત મોહું. ૪૧

“કામીનીઆ” એપ્રિલ આ જમાનાનું ફોટોહમંદ લેલ છે.

પ્રિયા પોતાતણી સેધ વીણાને ગાન કરતીતી,
 ક્ષણે આનંદ તો આવે મુખે તે દાસ્ય ધરતીતી. ૪૨
 કુપો ઉભો જરા ગ્રેમી પ્રિયાના ગાનને લીધે,
 ખુશીથી સાંભળું સનેદે ધરી એવું હૃદય રીઝે. ૪૩

* * * * *

ક્ષણે પુરં થતાં પહેલું ઉપાડવું ગાન તો રહેલું,
 વીણાના તારને સાંધી અઢા પોતે બનાવેલું. ૪૪
 પતિસેવા કરે પત્ની ગણીને ધર્મ પોતાનો,
 પતિને દેવ જો માને હૃદય નેનોજ ધાવાનો. ૪૫
 સુખે તેના સુખે રહે છે, દુઃખે તેના દુઃખે રહે છે,
 મુખે દુઃખે સમી રહે છે સતી એ ધર્મ માને છે. ૪૬
 સતીનાં લક્ષણે એવાં પતિનાં હો ગમે તેવાં,
 તથાપિ ધરા માનીને પૂજે તે સાલ્ય રહેવાનાં. ૪૭
 શિષ્યજને સાચવે દેવી સતીના ધર્મને સેવી,
 મુખી તે યાચ આ લોકે રહે સ્વર્ગલોકમાં તેવી. ૪૮
 રિઝાવે જે પતિ ગ્રેમે પતિ ત્હેને રિઝાવે છે,
 ખુશી ત્હેના પરે દેવો રહીને સાલ્ય આપે દે. ૪૯
 પતિસેવા પ્રભુસેવા ગણે તો એજ છે મેવા,
 કહો જો ધર્મ તો એ છે નથી એથી બીજા દેવા. ૫૦

સદા સત્સંગ તો સારો વિનય ચિતે સદા ધારો,
 ગણો નીતિ કદી રાખી ઉભય લોકેજ એ તારો. ૫૧
 પતિઆરા ઉપોપણ્ય છે, શરીરનું એજ શોપણ્ય છે,
 સુખે જો હોય તો રહેવું શરીરનું એજ પોપણ્ય છે. ૫૨
 હિતસ્વી છે પિતામાતા દીધો જે તેમણે સ્વામી
 હૃદયને સેવે તેને પ્રભુજી સર્વજ્ઞ જાણી ૫૩
 હૃદય, વાણી અને દેહે પતિ ઉલ્લસતીનાં જે
 સદાચારે રહી કીર્તિમતી યદ્ય જ્ય સ્વર્ગે તે ૫૪
 અધમ સ્વામી કદી હોયે સુધારો સનેદથી તેને
 પ્રભુ જાણ આપશે તેવું ક્યું મિથ્યા યત્ન ના તે ૫૫
 ખુશીથી મૂલતણી રાખો વ્યવસ્થા સર્વથા સારી
 મહિણી એ ગણાયે છે અસાધિક ઉત્તમા નારી. ૫૬
 અઢા શો ધર્મ તો ધારો પ્રભુનો સંનિતનો ધારો,
 સતીને તે હૃદય ધારો જણાયે અન્ય ને ન્યારો. ૫૭

અપૂર્ણ.

“કામીનીઆ યોગલ” વૈદિકીય નિયમ મુજબ બનેલું છે.

ભારતના ઉદ્ધાર માટે

ધર્મ પ્રત્યે અંતરોદ્ધાર.

[રાગ ભીમપદસ વિલંબિત તાલ.]

(સર્વે) બાળ અમો એ ધર્મ પ્રણયથી
કરીએ પ્રણામ- કરોએ પ્રણામ.
(પૃષ્ઠ ૧૪૫) જીવનમાં ચારકી આશે નિરાશ થાતાં;
આને થયું છે દુઃખ આખા જીવી બનવા દુખદરે તારે.
આવે કદાપિ આપણા પેરે તો ભરતભૂમિનું ગૌરવ જાતાં;
ગુણ સદનતાનો ધારી મોટો સદન સધણુ આપ્યા મુખદરે
તો આપણે કે' કેમ ના કરવું ભારતી ધામ-ભારતી ધામ. ૨
ખેની કથન એ ધ્યાન રાખી અન્યને ઉપદેશનની આદિક વીરોની,
કલ્યાણ તારે પણ થશે તું શ્રેણીએ, આમારે.
કહી બાક્યે શાન્તિ ધરી, ધર્મચંદ્રમાં નવ તો થયા, —દરવા. ૩
જાવા થઈ છગ્ગા મૂઢે સૌ આજ્ઞતાં ત્યાં તો થયા, અન્ન-આકારો.

ગજલ.

પડ્યાં પ્રાસાદને પન્થે સહુ ઉચાનમાં રહીને, અમરો.
મનોહર ગંધ પુષ્પોને મંદુર શાન્તિ ધરી લખને. ૩૬ મ.
હતી કાં કેતકી ચંપા બકુલની બહાર તો ન્યારી,
કરણ ને સત્પરણીની સુગંધી લાગતી ધ્યારી. ૩૭
કહો દાડમ, કહો આંબા, કહો નારંગી તો રંગી,
કહો-મો, શોખતાં આરાં લતા વૃક્ષોતણી સંગી. ૩૮
પરસ્પરથી મળી વૃક્ષો જગ્યાં બદ રીતિએ,
નિરખતાં સૌ ગયાં ઘેરે કલ્પની આર પ્રીતિએ. ૩૯
જઈ 'મૃદસ્ત્રગંમાં સર્વે' બિહાનામાં પડ્યાં પ્રેમે,
સ્વીકારી દેવીની સેવા-પડ્યાં નિદ્રામહી નેમે. ૪૦
સયનગૃહમાં ગયો બધું જતાં તો કાંઈ ત્યાં નેધું,
થયુંતું ગાન ત્યાં પ્યારે હૃદય જોતાં તરત મોહું. ૪૧

“કામીનીઆ” આદિ આ જમાનાનું કૃતેહમંદ તેલ છે.

Medical Astrology.

રોગ નિદાન.

(જોશી ચણીઓડાલાલ મગનલાલ)

—:૦:—

વ્રણ રોગ.

રોગસ્થાનગતે સૂર્યે તદ્ભાવે પાપસંયુતે
પાપદૃષ્ટિયુતે નામૌ પૈત્તિકાદ્ વ્રણમાદિશેત ॥

છઠ્ઠા સ્થાનમાં રહેલો સૂર્ય ને પાપઅહોની
સાથે હોય અથવા પાપઅહોથી સંપર્ક હોય
જોવાનો હોય તો નાભિના બાગમાં
ઉચ્ચનાથી (પિત્તવિકારથી) વ્રણ (હિદ) નો
રોગ કરે છે:

છઠ્ઠા સ્થાનનો નાભિ ઉપર અમલ છે; અને
સૂર્ય હોય ત્યાં પાપઅહો સાથે અથવા
પાપઅહોથી જોવાતો હોય તો નાભિના બાગમાં
વ્રણનો રોગ થાય છે એ પ્રમાણે અંકાર
કહે છે; સૂર્ય અને મંગળ આ બે અહો વ્રણ
ઉત્પન્ન કરે છે તેમાં પણ રવિ કરતાં મંગળનો
પ્રભાવ વધારે છે આ યોગનો રાશિ ઉપરથી
વિચાર લીધો નથી; ખરી રીતે તો રવિ
કદ રાશિનો હોય તો રોગ કરે છે તે જોવું

જોઈએ. મેય અને મન રાશિ સુખ્યત્વે રોગ
ઉત્પન્ન કરનાર છે તો આ રાશિ ઉપર રવિ-
મંગળ હોય અને રાશિની દૃષ્ટિ હોય તો
મધુરોગ થવાનો સંભવ છે; આ પ્રમાણે જો
રોગ થયેલો હોય તો મરી શકેલો મુશ્કેલ છે,
રવિ સાથે રાશિ હોય અને મંગલની દૃષ્ટિ હોય
તો વ્રણ વ્રણ રોગ થાય છે એમ સમજાય છે.

શ્લોક.

તથાભૂતે નિશાનાથે કૂટદેતદંશકો ।
વાતાદિતો મેવજાતો રક્તપિત્તાદિતઃકુજે ॥
શ્લેષ્મવાતાદિતેસામ્યે તથાભૂતે વિશેષતઃ ।
ર્જિતેતુવિદ્રધિર્વાચ્ચઃ શુક્રેમૂલાતિસારરુક્ષા ॥
તથાભૂતેશનોગુલ્મ રોગો વાત્ર વિશેષતઃ ।
રાહુકેતુસમાયુક્તે વાધાપૈશાચિનોસ્મૃતા ॥

સૂર્યની માફક ચંદ્ર પણ છઠ્ઠાસ્થાનમાં
પાપઅહોની સાથે અથવા પાપઅહોથી જોવાતો
અને પાપઅહોના નવમાંસમાં હોય તો વાયુ
વિકારથી ફાલ્ગુનો રોગ થાય છે. તેવીજ રીતે
પાપઅહોની સાથે અને પાપઅહોની દૃષ્ટિવાળો
મંગળ છઠ્ઠાસ્થાનમાં હોય, તો લોહિવિકાર
અને પિત્તથી ફાલ્ગુનો રોગની ઉત્પત્તિ થાય છે.
નેમજ બુધ પણ પાપઅહોની સાથે રહી
પાપઅહોથી જોવાતો અને પાપઅહોના નવમાંસ
વાળો હોય તો કફવિકારથી વ્રણ (હિદ) નો
રોગ કરે છે. ને પ્રમાણે ગુરુ પણ છઠ્ઠાસ્થા-
નમાં પાપઅહોની દૃષ્ટિ અને નવમાંસવાળો હોય
તો વિદ્રધિ (સોજ) નો રોગ થાય છે. અને
શુક્ર પણ પાપઅહોની સાથે અને પાપઅહોથી
જોવાતો પાપઅહોના નવમાંસમાં હોય તો
મૂળનો વ્યાધિ અને અતિસાર (સમકષ્ણી) નો
રોગ થાય છે. વંશી રાશિ પણ પાપઅહોથી

સમસામાં કે મીઠીગામાં જાઓ ત્યારે “ એટા.દીલખહાર વાપરજો. ”

યુક્ત તથા જોવાતો અને પાપઅહોના નવમાંશ-
વાળો થઈ જઈ રથાતમાં પડેલો હોય, તો યુદ્ધ
(ગીળા) નો રોગ થાય છે. એવી રીતે રાહુ કેતુ
અહોરથાતમાં પાપઅહોની સાથે, પાપઅહોના
નવમાંશમાં પાપઅહોથી જોવાતો હોય તો ભૂત
પ્રેતની પીડા થાય એમ જાણવું. આ ઉપરથી
દરેક ગ્રહો અહોરથાતમાં પાપઅહોવાળા અને
પાપઅહોથી જોવાતા હોય તો રોગ ઉત્પન્ન કરે
છે. એમ અંશકારનો મત છે. પણ એમાં
રાશિનો વિચાર બીજાકલ કર્યો નથી. જ્યાં
યુક્ત અને દ્રષ્ટ એનો અર્થ એવો થશે કે
જ્યારે બે ગ્રહો જુદા જુદા ન જઈ અંશમાં
હોય ત્યારે તે યુક્ત (સાથે) છે. અને એક ગ્રહ
જેટલા અંશો રહી. તેટલા અંશવાળા બીજા
ગ્રહને જુદે, તો બીજો ગ્રહ દ્રષ્ટ (જોવાયેલો)
છે. એવો અર્થ કરાશે. પણ ગ્રહો જુદા જુદા
અંશના એકજ રાશિમાં રહેલા હોય તો યુક્ત
(સાથે) છે. એવું બરાબર કહેવાશે નહિ. જ્યાં
તેનું પરિણામ દરેક પંડિતો સ્વતંત્ર પણ પોતાને
યોગ્ય લાગતો અર્થ કરશે. (કમરશઃ)

તંત્રીની નોંધ.

કોઈ નીકળી આવશે કે ?

આ સ્થાવર જંગમ તમામ વસ્તુઓ ગ્રહોના
આધારે રહેલી છે અને તે ગ્રહોથીજ સચરા
ચરવ્યાપક છે હવે તો ગ્રહોની કોએસો વખતે
પેટા કોએસો ઘણી થાય છે તેમાં જોઈ
મહારાજોએ પણ અવધી કરવા માંડી છે.
કહે છે કે ચાલુ કોકોનાડા કોએસમાં
જ્યોતિષ પરિષદ બરાવાની છે અને વેદાંગ
૩૫ મનાતા જ્યોતિષશાસ્ત્રની ચર્ચાઓ પણ

થવાની છે. બધે બાધ-અંતે પરંતુ આ જ્યોતિષ
શાસ્ત્રની પરીવર્તો કરી કરાવો પાસ કરી બેસી
રહેવાથી તેની ઉન્નતિ આકાશ કુમુદ મારક
લાગશે. કારણ કે ઘણી બારીક ગણતરીઓ કરવી,
અદનિરીક્ષણ કરવું અને પ્રત્યક્ષ ગ્રહોના ચરત
ઉદય અદ્યુષ્ટ વિગેરે બતાવવું જોઈએ જીએ
તે કરાવેથી નહિ થાય. અમારી સમજ
પ્રમાણે ગ્રહોનો બરાબર વેધ લેવો હોય
અને બારીક નિરીક્ષણ કરી બીજી ગણતરીઓ કરવી
હોય તો વેધશાળાઓ (ઓબ્ઝર્વેટરી) બનાવો
અને વિચારોની આપ લે માટે સાર્વજનિક
પત્ર કાઢો અને સારા વિદ્વાનોને ચોક્કસ
અવધિ સુધી અમુક જગ્યાએ રાખી નિષ્પૃથ
કરો તોજ પંચાંગ શુદ્ધ થાય અને ઐક્ય વધે
આને માટે એકજ ઉપાય પ્રથમ વેધશાળાનો
છે તે-માટે આગળ પડતો જાગ લેવા માટે
કોઈ નીકળી આવશે કે? ટાઈમની મારામા-
રીઓ; જુદા જુદા પંચાંગોનું પ્રકટ થવું;
સાધન-નિરધની તકરારો વિગેરે ભેદભાવોથી
પ્રગળે હાડમારીઓ વેઠવી પડે છે એક આજ
મકરસંક્રાંતિ કહે તો બીજાના મતમાં પંદર
દિવસ પહેલી કે પછી આવે; કોઈ અમુક
અધિક માસ માને તો બીજાના મતમાં
બે માસ પછી કે પડેલો અધિક માસ
આવે; ગ્રહોના ઉદય ચરત, એક બીજા
રાશીમાં ગ્રહોનું જવું, તેમાં પણ વધુ
ફેર આવે છે; ચાલુ પંચાંગોમાં તિર્થફર,
નક્ષત્રોનો ફેર વિગેરે આવે અને તેથી દરરોજની
ચંદ્રરાશિ પણ ફેરે તો હવે ખરું શું તે
સમજવાને જરૂર નથી શું? અવશ્ય છે. પૂર્વના
સમયમાં બારી રીતે જ્યારે મત ભેદ પડતો
ત્યારે રાજાઓ મતભેદવાળા સારા સારા વિદ્વા-

નીંદા મટે આ જગતની વીજળીક શક્તિની ગાળીઓ અકસીરે.

નોને એકા કરી નિર્ણય કરતા હતા અને એક સાચવતા; દાસમાં તેને આવતમાં આવ્યા જોવડું મીડું છે; પ્રગતને તો ઘણી જરૂર છે કે એક નિર્ણય થાય પરંતુ રાગઓને તેની કયાં પડી છે. કેટલાક રાગઓ વેપારીઓ અને તો કેટલાક દૂર દેશાવર વિદ્યાચન અમેરિકા વિગેરેની મુસાફરીઓ કરી સ્વર્ગીય સુખ માને; નથી તેમને પ્રગતી દરકાર કે નથી તેમને સમયની દરકાર—ચારંવાર મુસાફરીઓ કરી એશિયા-રામ ભોગવનો અને આનંદમાં દિવસો પસાર કરવા એજ જન્મનું સાધ્વ્ય માન્યું છે; પરંતુ પહેલાંના સમયમાં ખીસકુલ તેમ ન હતું. આવી બાવનાથી નામના ન થાય, વિદ્યાપદિ ન થાય અને અખંડપદ ગવાય નહિ. જુઓ વિદ્યાને આશ્રય આપનાર ભોજરાગ સરખા રાગઓનાં નામ અમર રહી ગયાં છે અકગર—ખીરમલ જોવાઓની કીર્તિ ગવાય છે આનું નામ ને જન્મનું સાધ્વ્ય ગણાય; આવી રીતે વેધશાળા માટે દાનેશ્વરી આશ્રયગ્રાતા અને તે જાગદમાં અધગણ્ય નેતાઓ તથા પુરુષાર્થ બંધુઓ કોઈ નીકળી આવશે કે ? આ જાગતમાં રાગઓએ તથા પ્રગતએ લક્ષ આપવાની જરૂર છે “જયોગિનં પુરુષસિદ્ધ મુપેતિ લક્ષ્મીઃ” આંવા ઉદ્યોગથી જરૂર સાધ્વ્યતા મેળવશે અને બાળી પ્રગતઓને આવકાર દાયક લેખાશે વર્તમાન મંજૂષા.

કોકોન્ડામાં ૧૯૨૩ ના ડીસેમ્બરમાં નેશનલ કોંગ્રેસ બરાવાની છે આ વખતે અહોનો યોગ તપાસતાં વિરોધકારી સમય નથી લાગતો પરંતુ એક વધશે અને સમાધાનીથી સતોષ પૂર્વક વધારે મજબુત કરાવો અને નિર્ણય થયા

સંબંધ છે. તેની કુંડલી અને વધારે સ્પષ્ટતા આવતા અંકમાં આપવા ધારેલ છે.

જોશીઓની કોંગ્રેસ.

ઉપરનાજ અરસામાં અને તેજ રથાનમાં ઓલ હંડીઆ જ્યોતિષ કોંગ્રેસ (ભારતીય જ્યોતિષ પરિષદ) તા. ૨૭ મીએ પહેલ વરેલી બરાવાની છે જો કે અમારા ઉપર આમંત્રણ આવેલું હતું પરંતુ તે સમયે પહેાંચી શકાય તેટલો અવકાશ ન રહેવાથી મુજારક બાદીનો તાર અને પત્ર લખી દીધો છે; ભારતીય જ્યોતિષ પરિષદ નો પ્રારંભ મંગલમય થાઓ અને સુસરકારી નીવડી પરિશોધન કરવાની કલંકાઓ વધે; દમેશાં આ પ્રમાણે પરિષદની ખાસ જરૂરીજ છે સારા ઐક્યના દરાવો કરી અમલમાં લાવો આકાશ રચના (એસ્ટ્રોનોમી) મેદ્યાર, ક્ષિતિ વિગેરે ઉપર મજબુત વિચારોની આપ સે કરી સરકારે સુધારો અને એક મહોદી વિશ્વ વ્યાપી વેધશાળા ઉભી કરી બ્રહ્માની ગણતરીમાં સરકારે આપી પંચાંગનું ઐક્ય કરવાની અને તે માટે ચદલાધવ વિગેરે પુસ્તકોના આધારથી તત્ત્વનિર્ણય તૈયાર કરવાની સર્વે ને સદ્ગુદ્ધિ આપો અને તે માટે મજબુતાઈથી તૈયારી કરી પુરુષાર્થો બનો એવી પ્રભુ પ્રાર્થના છે; આ પ્રમાણે તારથી અને પત્રથી ચદ્રેદવ્ય ઓપીસ તરફથી સદાનુજુતી જણાવી છે.

જ્યોતિષ સંશોધન સમિતિ.

સુખદની જ્યો. સં, સમિતિ તરફથી પ્રમુખ પડિત રમણનિ મિશ્રજીની આગ્રાથી મંત્રી મણિશંકર પડિતે કોકોન્ડા જ્યોતિષ પરિષદ ને મુજારકબાદીનો સદેશો પાઠવ્યો છે.

સેન્ટના શોખીનો “ઓટો દીલખદાર” જ પસંદ કરે છે,

જોશીને ત્યાં વિષ્ણુયાગ.

અમારા ભદ્ર ચુરચર્ચ જ્ઞાનદાતા જ્યોતિર્મંથ્રિ દસસુખરામ હીરેશ્વર જોશીએ પોતાના પ્રોતીજ ગામમાં વિષ્ણુયાગ કરી પોતાની જ્ઞાતીનું સમેલન તા. ૧૩-૧૨-૨૩ ના રોજ કપુરું હતું આ યજ્ઞનો ત્રણ દિવસ સમારંભ રાખેલા હતા જોશીજીના અંતઃકરણની પ્રેમ ભક્તિ અને પોતાના જ્ઞાતિ બધુઓ સાથે નિખાલસ રનેદ સંબંધ હોવાથી બહાર ગામથી ધણા જ્ઞાતિબધુઓ આવેલા હતા તેમજ અમદાવાદ મુખ્ય અને કાઠીઆવાડથી કેટલાક વિદ્વાનો-જોશીઓ પધારેલા હતા ભગભગ રૂ. ૩૦૦૦ ખર્ચો કરી નિર્વિધે યજ્ઞની સમાપ્તિ કરવામાં આવી છે પરમાત્મા આવા સદ્બુદ્ધિદાતા જોશીજીને દરેક રીતે સુખ સતોષ આપી વંશ વૃદ્ધિ કરે. એવી નમ્ર અભ્યર્થના છે.

તંત્રી.

અમદાવાદમાં પુરાણીને ત્યાં
અષ્ટોત્તર શત ભાગવત પારાયણ.

અમદાવાદમાં સુપ્રસિદ્ધ રાધાકૃષ્ણ મંદિરના માલીક રણછોડ પુરાણી ધણા વિદ્વાન અને ધાર્મિક બાવાનાવાળા હતા તેમજ પોતાના શિષ્ય તુર્ગને સદ્બોધ આપી સુસંસ્કારી બનાવતા હતા તેમનો વૈકુંઠાસ યોગ માર્ગ ઉપર યયો; ત્યારવાદ તેમના * પૌત્ર પુરાણી

* રણછોડ પુરાણીના પુત્ર પુરષોત્તમભાઈનું જીવન વયે અવસાન થયેલું હોવાથી તેમના એકના એકજ પુત્ર બાલકૃષ્ણભાઈના હસ્તક મંદિરનો તથા માલિકતનો વહીવટ આવેલો છે. આશા છે કે શુભ રહેણી કરણીથી પોતાના વંડિઓના પગથે ચાલી ધાર્મિક ક્રિયાઓ વધુ કરતા રહે એવી પ્રભુ પ્રાર્થના છે.

બાલકૃષ્ણ પુરષોત્તમભાઈએ પોતાના દાદા અને આપની કિર્તિ અને ધનસંચયને સુમાર્ગે ખર્ચવા માટે અમદાવાદમાં પોતાના મંદિર નજીકજ "શ્રીમદ્ ભાગવત અષ્ટોત્તરશત પારાયણ" નો પ્રારંભ તા. ૧૭-૧૨-૨૩ થી સાત દિવસ માટે કરવામાં આવ્યો છે અને પરંપરાથી પોતાના ધર્મનું અભિમાન સાચવી ને ભાગવતના આશ્રયથી ધન પેદા કરેલું તે શ્રીમદ્ ભાગવત યજ્ઞ કરી પોતાના ઇષ્ટ દેવ રાધાકૃષ્ણ પ્રીતપર્થે પોતાના દાદા પ્રતેની ફરજ અદા કરી; પરમાત્મા આવા સુશિક્ષિત અને ધાર્મિક પુત્રોનું કલ્યાણકરી સુખ, ધન, યશ અને વંશની વૃદ્ધિ કરે; હી. બાલ રનેહી તંત્રી

ધનામી હરિકાંઈ.

(ધનામ રૂ. ૧૦૦)

અમારી જોશીસમાં કેટલાક મદરથોના પત્રો આવે છે અને પુછાવે છે કે હસ્તરેખા ઉપરથી જન્મકુંડલી કાઢી શકે છે? તેના જવાબમાં જણાવવાને હસ્તક નથી કે અમારી જોશીસ તરફથી હાથ ઉપરથી કુંડલી કાઢી શકતા નથી તેમજ અમારા જાણવામાં પણ નથી કે ખરેખરી રીતે કેાઈ કાઢી શકતું હોય એક મુદરથ અમને ફરમાવે છે કે ને કેાઈ પણ હાથ ઉપરથી કુંડલી કાઢી આપે તો તેઓને રૂ. ૧૦૦ અ કેસો રૂપીઆ ખુશીની સાથે ધનામ આપવાને કમુલ થાઉં છું અને તે માટે અમારા ઉપર રૂપીઆ પણ મોકલી આપેલા છે ને કેાઈ તે વિદ્યાનો જાણકાર મલી આવે તો સાઈ છે-નહિ નો નિર્ણાયે રૂપીઆ તેમને પાછા મોકલી આપવામાં આવશે. આ જોશર

"ઓડ મેન્સસાઈ પ્રેસ સોલ્ડ" માથાનો દુઃખાવો મટાડે છે.

માટે કોઈ પણ નીકળી આવશે એવો ભરેસો છે
આવતા જાનેવારીની આખર સુધીમાં તે માટે
અમને મલબુ અથવા લખવું; છે કોઈ માયનો
પુત આ બકીસ લેવા માટે તૈયાર. તંત્રી.

અભિપ્રાય.

મનુષ્યવત્ત્વ ઈશ્વરકૃપા.
(કોટન રીપોર્ટ માટે.)

અમારી ઓશીસમાં આગકાસ કરતાં ચાર
મહિનાથી કોટન માટેનો રીપોર્ટ ઇદારની
“વિશ્વવ્યાપિ જ્યોતિષ વ બંકશાસ્ત્ર
વિશારદ સંસ્થા” તરફથી આવ્યા કરે છે
જે કે પ્રથમથી અમારા આદકોને જાણવાની
તક હાથ ધરવા વિચાર હતો પરંતુ તે રીપોર્ટની
સત્ય ગણતરી અને ચોક્કસ રૂપો કેટલી મળે
છે તે તપાસવા માટે અમેએ કેટલીટ ટીસ
કરેલી હતી પરંતુ હવે ધણી ચોક્કસ રીતે
ખાત્રી થઈ છે જેથી અમે આહક બધુએને
જાણાવવાની એકનેમાસ કરવાને સુકતા નથી
કે તે કોટન રીપોર્ટ ઇદાર ગણતરી પુર્વક
નીકળે છે અને ખરેખરી રીતે ધ્યાન આપી
ને કહવામાં આવ્યો છે વધારે તો શું પણ
નવેંચર મહિનામાં જે તેજ થએલી અને
જે તેજના દરેજનાં કુપયરો આંક અને
માવેના આંકડા આપેલા તે આપેલુજ
તદન મહત્તા આવ્યા છે; રીપોર્ટમાં વધારે
ગણતરીતો એ છે કે ઇદારની ગણતરી અને
ઉપરાંત રાજકીય કારણે; માલનો રોક,
મમેરીકન ખજારની ઉચલ પાલસ અને દિંદના
ખજારની રિયતિ તપાસી અને તેનાં કેટલાંક

કારણો ખતાવી ધણી અચ્છી રીતે સમજાવી
આપીને લગભગ ૧૫ થી ૨૦ પેન્નો દર મહિને
ઇદાર અને ગુજરાતીમાં ટાઇપ કરેલો
રીપોર્ટ કાઢવામાં આવે છે, અમે પણ દરેક
વેપારીએને ખાસ બલામથુ કરવા સુકતા
નથી કે હવેથી તેનો લાભ જરૂર લેશોજ;
અમને મળેલા રીપોર્ટ ઉપરથી કેટલાક
વેપારીએને ખાત્રી ખતાવી છે અને
તેઓ પોતાના નસીખ પ્રમાણે કમાએલા
પણ છે; આહકબધુએને વધારે સગવડતાની
ખાતર તે સંસ્થા સાથે અમે વ્યવસ્થા કરી છે
કે તે રીપોર્ટ અમે જોડવા મંગાવીએ તેટલા
પુરા પાડવાને કસુલ થયા છે તે રીપોર્ટની
કીમત માસિક રૂ. ૮૦-૮-૦ રૂપીઆ
રાખેલી છે તે વધારે ખડતી લેખાય પરંતુ
અચ્છી રીતે બીજનેસ કરનારને તે કંઈ દિસા-
ખમાં નથીજ રીપોર્ટ ઉપરથી જે સાચીને
કમઝોર કરે તો લાખો રૂપીઆની કમાણી
થવા સીવાય રહે નહિજ. એવો પાકો ભરેસો
અમને છે તેની સાથે બીજા રીપોર્ટ પણ
જેવા કે શેરખજાર, અલસી, સોનું, ચાંદી, ધાતુ
વિગેરેના, પણ કાઢે છે તેમ જાણાવે છે પણ
અમેએ બીજા રીપોર્ટ જેવા નથી એટલે
અનુમત્તની ખાત્રી સીવાય અભિપ્રાય ન આપી
સકાય જે અમને બીજા ખજારનારીપોર્ટ
મેકલી આપશે તો જે સત્ય લાગશે તે
લખી જાણાવવાને દરકત નથી આ રીપોર્ટ
માટે વધારે ખાત્રી કરી લીધી છે તેથી જરૂર
એક વખત અનુમત લેવા ખાસ બલામથુ છે.
તે માટે અમારી ઓશીસમાં લખો અથવા
મશે-અમે રીપોર્ટ પુરા પાડીશું. અને હજારો

“કામીનીઆ” એકલસ આ જમાનાનું ફોટોગ્રાફ તેલ છે.

રૂપીઆ જરૂર કરારોા એવી ખાત્રી છે હાથ
કંકણને આરશીની જરૂર રહેતી નથી માટે
ખાસ મળખુત લલામણ કરવા ચુકતા નથી.
પછી તો મનુષ્યવત્ત-ઈશ્વરકૃપા ॥ યાદશી
ભાવનાસિદ્ધિ કુંદિર્ભવતિ તાદ્રશીઃ ॥ હતિ
શિવમ્.

—:—

સાહ્યાર સ્વીકાર.

ધી પ્રીટીશ જર્નલ ઓફ એસ્ટ્રોલોજી
એડીટર-ઈ.એ.એ. બેલી ડી.એ. એફ. એ.
એસ. વર્ષ ૧૭ મું અંક ૩ ને ડીસેમ્બર
૧૯૨૩-૬૧ ફલીટરફીટ લંડન (ઇંગ્લેન્ડ)
૫ સી. ૪

ચેરાગ-અધિપતિ નશરવાનજી બીલી-
મેરીઆ પુસ્તક ૨૪ મું અંક ૧૨ મો ડીસેમ્બર
૧૯૨૩ દરજરકોટજી લુનસીકુધ નવસારી
લવાજમ રૂ. ૩-૮-૦

ભાગ્યોદય-તંત્રી જોડાલાલ દેવશંકર દવે
પુસ્તક ૧૧ મું અંક ૮ મો ભાગ્યોદય ઓશીસ
ખાડીઆમાં અમદાવાદ લવાજમ રૂ. ૩-૦-૦

ન્યોતિર્મોહા-સંપાદક યશવંત દેશવ
પ્રધાન વર્ષ ૭ મું અંક ૭-૮-૯ ન્યોતિર્મોહા
ઓશીસ દાદર મુંબઇ નં. ૧૪ લવાજમ
રૂ. ૨-૦-૦

હુર્શીસ-સંપાદક ના-સ-મરાઠે ડીસેમ્બર
૧૯૨૩ કાંદાવાડી મંત્રી ખીટીંગ મુંબઇ નં. ૪
છુટક નક્કલના રૂ. ૦-૮-૦

વૈદ્ય કલ્પતરૂ-તંત્રી વૈદ્ય રવિશંકર જયશં-
કર ત્રિવેદી પુસ્તક ૨૮ મું અંક ૧૧ મો નવેમ્બર

૧૯૨૩ ગુજરાત આયુર્વેદિક ફાર્મસી
અમદાવાદ લવાજમ રૂ. ૩-૦-૦

શ્રી યોગ્ય-મંત્રી જીવનલાલ અમરશી
મહેતા વર્ષ ૬૭ અંક ૧૧ મો નવેમ્બર ૧૯૨૩
ખીરમશાહ રોડ અમદાવાદ લવાજમ રૂ.
૩-૪-૦

શ્રી સુખ દર્પણ-તંત્રી શેઠ દેવચંદ
દામજી-કુંડલાકર પુસ્તક ૭ મું અંક ૮ મો
આટોળર ૧૯૨૩ આનંદ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ-
ભાવનગર (કાઠીઆવાડ) લવાજમ રૂ. ૨-૮-૦

શ્રીમાળી-અબ્યુદય સંપાદક-પ્રકાશક
જયશંકર ઇશ્વલાલ ત્રિવેદી પુસ્તક ૧૨ મું અંક
૫ મો ડીસેમ્બર ૧૯૨૩ મહુવા (કાઠીઆવાડ)
લવાજમ રૂ. ૧-૮-૦

ઝૈદાદીઅ પ્રકાશ-તંત્રી-નાશવજીજી ગોવ-
ર્ધનરામ કળસારકર પુસ્તક ૬ મું અંક ૭-૮
અશ્વિન-કાર્તિક ૧૯૭૯-૮૦ મહુવા (કાઠી-
આવાડ) લવાજમ રૂ. ૨-૦-૦

કુરસદ-અધિપતિ બ. ન. કાજરાજી પુસ્તક
૪૩ મું અંક ૧૨ મો ડીસેમ્બર ૧૯૨૩
ફોઅરરોડ કોટ મુંબઇ લવાજમ રૂ. ૮-૦-૦

નવરંગ-અધિપતિ અરદેશર ખરશેદજી
દેશાજી પુસ્તક ૯ મું અંક ૩ નો નવેમ્બર
૧૯૨૩ બજારગેટ કોટ-મુંબઇ લવાજમ
રૂ. ૪-૦-૦

નવરાસ-અધિપતિ-મીસીસ મેહેરબાઇ
માલુકજી દાવર પુસ્તક ૨૨ મું અંક ૧૨
મો ડીસેમ્બર ૧૯૨૩ પ્રેદરરોડ મુંબઇ લવાજમ
રૂ. ૩-૮-૦

"ઓટો દીલખજાર" ની ખુશખો ધણીજ દીલખજી છે.

મોઢ માતૃ-ક-પ્રકાશ ૫ મો પ્રમા ૧૨
મી ડીસેંબર ૧૯૨૩ અધિપતિ અને પ્રકાશક
પ્રભાશંકર જયશંકર પાઠક-કાંઠાવાડી માધવ
ભુવન મુંબઈ લવાજમ રૂ. ૩-૦-૦

ખેતીવાડી-પ્રયોજક-દુલેરામ છોટાલાલ
અંતરીઆ છ. એમ. એ. સી. પુસ્તક ૧૨
મુંબઈ ૫ મો ડીસેંબર ૧૯૨૩ ખેતીવાડી
વિજ્ઞાન મંદિર-ધરમપુર છ. સુરત લવાજમ
રૂ. ૨-૮-૦

સમાજ સેવા-તંત્રી મણિલાલ સુનીલાલ
ગાંધી; વર્ષ ૩ મુંબઈ ૪ મો કાર્તિક માસ
સંવત ૧૯૮૦ સમાજસેવા કાર્યાલય બરૂચ
લવાજમ રૂ. ૨-૦-૦

સમાજ જીવન-તંત્રી નારાયણજી જા.
ડોસાણી પુસ્તક ૬ મુંબઈ ૩ મો નવેંબર
૧૯૨૩ ૧૫૭-૫૯ ગુલાલવાડી મુંબઈ
લવાજમ રૂ. ૪-૦-૦

સનાતન ધર્મ પ્રભા-દ્રષ્ટા પતિ મુકુદા
ત્રમ વર્ષ ૩ મુંબઈ ૭-૮-૯ આસો
કા. મા. સંવત ૧૯૭૯-૮૦ અંબાલ લવાજમ
રૂ. ૨-૮-૦

મોઢ મહોદય-સચાલક અને પ્રકટ
કરનાર પારી. બીખાભાઈ ગોપાલજી વર્ષ ૭
મુંબઈ ૧ મો કાર્તિક સંવત ૧૯૮૦ રવા-
પરીગટ મણિઆરશીરી ભાવનગર લવાજમ
રૂ. ૧-૧૨-૦

વૈષ્ણવધર્મ પતાકા-તંત્રી વસંતરામ
હરિકૃષ્ણ શાસ્ત્રી પુસ્તક ૭ મુંબઈ ૧૦-૧૧
બ્રાહ્મવદ-આશિન ૧૯૭૯ શ્રી દેવકીનંદન નિવાસ
સ્ટેશન પાસે અમદાવાદ. લવાજમ રૂ. ૨-૮-૦

પ્રાતઃકાળ-અધિપતિ જી. પી. પંડિત
પુસ્તક ૨૧ મુંબઈ ૧૨ મો આશ્વિન માસ
૧૯૭૯ ભુતડીના અંબે વડોદરા

સમાલોચક-પ્રકાશક રમણીવરામ ગોવર્ધ-
નરામ ત્રિપાઠી પુસ્તક ૨૮ મુંબઈ ૧૧-૧૨
મો નવેંબર-ડીસેંબર ૧૯૨૩ મેન્ડલરેડોડ.
ડો. પાલ પીંડોંગ સમાલોચક ઓરીસ મુંબઈ
નં-૪ લવાજમ રૂ. ૬-૦-૦

મુંબઈ મુખ્ય-તંત્રી રામમોહનરાય
જયવંતરાય પુસ્તક ૧૮ મુંબઈ ૪-૫ એપ્રિલ
મે ૧૯૨૩ મુંબઈ મંદિર અમદાવાદ
લવાજમ રૂ. ૪-૦-૦

મુખ્યને યોગ્ય કુદરતી ધોરણ-લેખક
જયતિલાલ નારદલાલ માન્ડર પ્રકાશક મુંબઈની
શ્રી જીવદયા મડળી ડે. ૩૦૯ સરાફ અમર
મુંબઈ નં-૨

આ સિવાય દરેકજા આવતાં સોજવતમાન
મુળાં સમાચાર અને અઠવાડીક-સ્વદેશ,
વેકેટેશ સમાચાર, જૈન, ખીલાફત,
વિગેરેના અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માનવામાં
આને છે. તંત્રી.

ખનાવડી ગાય ?

રાવણુરાગ એના દુષ્કૃતિને લીધે નિંદાપો
નહિં તે તે શોધખોળની બાબદમાં ઘણો
આગળ વધેલો હતો. કારણ વીજળી, વાયુ,
વર્ષા એ ગધાં કુદરતી સાધનો પાસેથી તે સારી
રીતે કામ લેતો. તેની મુખ્ય નીતિમાં પણ
એવાં સાધનોના ઉપયોગ થતો. જાણવામાં છે.

ખરી ખડતા વાળને "કામીનીઆ" આપલ નવું જીવન આપે છે.

હાલમાં પણ પશ્ચિમના જડવાદી લોકો એમની પોતાની સત્તા જગત ઉપર ટકાવી રાખવાની અને તે કામમાં મને તેવી નીતિને ધમ્મ ગણવાની નીતિને લીધે લોકોમાં અજાણ્યતા થતા જાય છે; છતાં શોષખોળની આમદમાં તેમના ઘોડા સહુની આગળ છે. અમેરિકાના હેનરી ફોર્ડના નામથી સહુ જાણીતું છે. તેમણે હમણાં એક બનાવટી ગાય તૈયાર કર્યાની વાત બહાર આવી છે. એ ગાય લોખંડ, પોલાદ વિગેરેની બનશે. એવું પણ કહેવાય છે કે જીવની ગાયોની માફક તે ગાય પણ ધામ ચારે વિગેરે ખ.શે અને દૂધ પણ આપશે ? યુરોપીય યાદવી વખતે જર્મનીએ એવી શોષ કર્યાનું તો જાહેર થયું હતું કે, દૂધનું પૃથક્કરણ કરીને તેમાં જે જે તત્ત્વો મિશ્રણ હોય છે તે તત્ત્વો એક યંત્રમાં નાખી તેમાંથી તેમણે દૂધ ઉત્પન્ન કરવા માંડ્યું હતું. ફોર્ડ સાહેબની બનાવટી ગાય તે એવું એકાદું યંત્ર તો નહિં હોયને ? ! !

ગુરુ—પુષ્ય

વિજય વિંદી.

આ વિંદી ગુરવાર અને પુષ્ય નક્ષત્રને અમૃત સિદ્ધિઓ વરસામાં એક દુ. જે વખતેજ આવે છે; તે સમયે ક્રીયાવિધિ કરીને બનાવવામાં આવેલી છે; આ વિજયવિંદી તમામ બળ, શોક અને દુઃખને નાશ કરી ધન, યશ, સામ્રાજ્ય અને રોહિણીના વધારો કરી દરેક મુશ્કેલી પાર પાડવાને સામર્થ્ય ધરાવે છે. આ વિજય વિંદી રાખવાની ખાસ મજાનું મત્તામણી કરવામાં આવે છે તે માટે મનો યા લખો—

અંદ્રોદય મંત્ર કાર્યાલય—સુખ્ય નં. ૨.

જ્યોતિષ

અમારે ત્યાં જન્મપત્રી, વર્ષફલ, ટપકા, હંદગીફલ, દસ્તરેખા વિગેરે જ્યોતિષને લખતું દરેક કામ જેવામાં તથા બનાવવામાં આવે છે. ચોક્કસ ખાત્રી પૂરક ગણિત તપાસી સત્ય દર્શીત કહેવામાં આવે છે.

એક વખત અનુભવ લેવાથી તમને પોતાને ખરી ખાત્રી થશે અને બીજાઓને ત્યાં વધુ જવા આવવાની તકલીફ દૂર થશે તે માટે મનો યા લખો.

પંડિત, મણિશંકર

હરિશંકર જોશી.

રાધા બીલીંગ-કોરદાર, સુખ્ય.

મેળાપનો દામ્ય.

સવારના ૮ થી ૧૧ મુધી.

સાંજના ૪ થી ૭ મુધી.

તા. કે. બહારગામના ઓર્ડરો ઉપર પુરતું ધ્યાન આપવામાં આવે છે.

“ઓરો દીલબહાર” ની પુરાણો દ્વારામાં બહુ બહુ થયું રહે છે.

ભારતીય જ્યોતિષ-ચંદ્રોદય

પુસ્તક ૨ જી.

અંક ૧૦ મા.

VOL. II.

NO. 10.

પૌષ માસ ૧૯૪૫.]   ॐ વિગ્નવિદારિણે નમઃ   [JANUARY 1924.]

નુબ્ય માત્રને અગમ્ય એવું બધીજ વાંચનાની ઇચ્છા હરેક સમયે કુદરતી રીતે હોય છે. હુનીયામાં આવી ઇચ્છા નહીં ધરાવનાર માણસ બાગ્યેજ મળી આવે છે. આવી કુદરતી ઇચ્છા પુર્ણપણે નહીં તો પણ મોટે ભાગે જ્યોતિષશાસ્ત્રના આધારે પરિપૂર્ણ થાય છે એવી વ્યાજબી સમજ દુનિયાના સુધરેલા દેશોમાં ફેલાયેલી નજરે પડે છે. પાશ્ચિમાત્ય સંસ્કારો અને કેળવણીથી સુધરેલા (૧) કેટલાકે અને કહેતા હોય કે જ્યોતિષશાસ્ત્ર હાંબગ છે પણ વિચારશીલ માણસોને વખતો વખત ફક્ત જ્યોતિષની સત્યતાની પ્રતિતી જરૂર મળે છે. પશ્ચિમના દેશોમાં પણ આ શાસ્ત્રની જેમ જેમ પ્રગતી થતી જાય છે તેમ તેમ તેની સત્યતા વીશે ત્યાંના લોકોની પંજુ આગ્રી થતી જાય છે.

“જ્યોતિષ એન્સસાય ટ્રેસ સોલ્વ” માથાનો દુઃખાવો મટાડે છે.

જ્યોતિષશાસ્ત્રપરથી ફક્ત વ્યક્તીઓનું જ નહીં પણ જુદા જુદા દેશોનું અને આખી દુનિયાનું ભવિષ્ય જ્ઞાન મેળવી શકાય છે. પણ આ જ્ઞાન મેળવવા માટે ફક્ત જ્યોતિષશાસ્ત્રનો અને તેમાં ખાસ કરીને જાનકશાસ્ત્રનો ઉડો અભ્યાસ કરી બહોળો અનુભવ મેળવવાની જરૂર હોય છે ખેડક; વ્યક્તિઓનું ભવિષ્ય જાણવાની નજરે જ્યોતિષશાસ્ત્રના અભ્યાસમાં જેટલી પ્રગતી કરવામાં આવી છે અને જે અનુભવ મેળવવામાં આવ્યો છે તેની સાથે સરખાવતાં દેશના ભવિષ્યની નજરે આ અભ્યાસ તદ્દન આદ્યાવરથામાંજ છે એમ કહ્યું- કરવું પડે છે. છતાંજે આપણા પ્રાચીન મહાન રૂપિ સુનિઓએ અને આચાર્યોઓએ આપણને માર્ગ દર્શક થવા માટે લખી રાખેલા અને ઉપયુક્ત ગ્રંથોના આધારે તેમજ પાશ્ચિમાત્ય દેશોમાં જ્યોતિષશાસ્ત્ર સંબંધી ચલી નવી નવી શોધોનો પણ લાભ લેઈને સને ૧૯૨૪ ની સાલ સંબંધી વિચાર વર્ષફૂળ રૂપે તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે. આપાર સુધી આવા વર્ષફૂળો મરાઠી, હિંદી, અંગ્રેજી વિગેરે ભાષાઓમાં પ્રગટ થતા આવ્યા છે પણ ગુજરાતી સામાન્ય વાંચકવર્ગને તેનો વિશેષ લાભ મલતો ન હોવાથી, ખાસ ગુજરાતી વાંચકવર્ગ માટે કંઈક સેવા કરું છું તેમાં કંઈ સુધારો વધારો કરવા માટે અમારો પ્રાદક્ષીયુઓ રચના કરતા રહેશે. એવી આશા છે;

નેપચ્યુનની ગતિ અને તેની અસર.

સને ૧૯૨૪ ના જાનેવારી માસની પહેલી તારીખે નેપચ્યુન સિંહરાશીમાં ૨૦ મા અંશે વક્રી હોઈ ૧૭ અંશ અને ૩૫ કલા સુધી વક્રી રહે છે અને તે પછી તા. ૨૮ મી એપ્રિલે માર્ગી થાય છે. તે ફરીથી તા. ૨૫ મી નવેમ્બરે ૨૩ મા અંશમાં વક્રી થાય છે. વરસની આખરે એટલે તા. ૩૧ મી ડિસેમ્બરે નેપચ્યુન સિંહરાશીમાં ૨૨ અંશ અને ૧૪ કલામાં વક્રી રહે છે. જ્યોતિષશાસ્ત્રના અનુભવીઓની માન્યતા મુજબ ક્રાન્સ, ઇટાલી, સિસલી વિગેરે દેશોપર અને રોમ શહેરપર સિંહરાશીની અસર થાય છે. નેપચ્યુન જે રાશીમાંથી પસાર થતો હોય તે રાશીની અસર હેઠળના દેશોમાં અસ્વચ્છતા, ધોટાળાઓ અને દુઝાઈના બનાવો બનીને જાહેર પ્રજાનો વિશ્વાસ ઉડી જાય છે; અને સર્વત્ર અંધારૂંધી વર્તી રહે છે. સને ૧૯૧૪ ની આખરે નેપચ્યુને સિંહ રાશીમાં પ્રવેશ કર્યો છે અને તે ૧૯૨૮ સુધી આ રાશીમાંજ રહેનાર છે. એટલે આ મુદત દરમિયાન ક્રાન્સ અને ઇટાલીનું વાતાવરણ શાંત થવાની આશા રાખતી ફાકટ છે. જાનેવારી માસમાં અને ખાસ કરીને આગષ્ટ માસથી ક્રાન્સ અને ઇટાલીના સળગે યુરોપનું વાતાવરણ ગંભીર થશે ૧૯૨૪ માં નેપચ્યુન અને ગુરુનો ત્રણ વખત ત્રિકોણયોગ થાય છે. આ ત્રણ શુભ યોગોના અમલ દરમિયાન એટલે તા. ૧૫ મી ફેબ્રુઆરીથી માર્ચની આખર સુધી અને મે તથા નવેમ્બર માસ સુલેહ શાંતી માટે કાંઈક અનુકૂલ છે. આ શુભ યોગના પરિણામે ધાર્મિક ચળવળો અને સંસ્થાઓને કાંઈક નેર મળશે.

“કામીનીઆ ઓઈલ” પેંડીય નિયમ મુજબ બનેલું છે.

વાયદાના સોદાઓ માટે પણ કાંઈક સ્થાન મળશે. મુંબઈ શહેરના દસમરથાનપર વરણની છાયા પડતી હોવાથી મ્યુનિસિપલ કારોબારમાં મહાન ફેરફાર થવાનો સંભવ રહે છે. ઉપલા ત્રિકોણ ચેતોની મુદત શીવાય બાકીના વખતમાં સટાખાણ, સોનેરી ટાળાઓ, ધોડા અને પાણીને લગતા કારખાનાઓના ચોકરોના સખળે નેપથ્યુનની અસર ત્રાસ દાયક નીવડ્યા વગર રહેશે નહિ.

હર્શલની ગતિ અને તેની અસર.

હર્શલ મહ તા. ૧ લી અનેવારીના રોજ મીન રાશીમાં ૧૪ અંશ અને ૧૬ કલા પર હોઈ તા. ૨૯ મી જુન સુધી માર્ગ છે; તે પછી મીન રાશીના ૨૨ માં અંશમાં તે વક્રી થકને તા. ૨૭ મી નવેમ્બરના રોજ વક્ર ગતીથી ૧૭ અંશ અને ૩૬ કલા સુધી જાય છે અને ફરીથી માર્ગ થાય છે. તા. ૩૧ મી ડિસેમ્બરના રોજ તે મીન રાશીમાં ૧૮ અંશ અને ૬ કલા સુધી આક્રમણ કરે છે. પૌરમ્યગાદ, ગેલીશીયા, તોરમંડી વિગેરે યુરોપમાંના દેશો અને હિંદમાં પંજાબ પ્રાંત મીન રાશીની અસર હેઠળ હોવાનું માનવામાં આવે છે. આ દેશોમાં હર્શલના અંબણની અસર સારી રીતે જણાયા વગર રહેશે નહીં. હર્શલના અંબણથી તેની અસર હેઠળના દેશોમાં પ્રજામાં જાણીતી થાય છે. પ્રજાપક્ષ મજબુત અને છે અને રાજકીય આક્રમણ અને હડતાઓ પેદા થાય છે. ૧૯૧૯ ના એપ્રિલ માસથી હર્શલ મહ મીન રાશીમાં દાખલ થયા પછી પંજાબમાંની પરિસ્થિતિમાં કેવા કેવા ફેરફાર થયા હાયા તે સૌ કોઈ જાણે છે. સને ૧૯૨૪ માં હર્શલ સાથે જે યોગ થાય છે તે લક્ષમાં લેતાં પંજાબમાં અને મીન રાશીની અસર હેઠળના બીજા દેશોમાંની પ્રજાઓની સ્થિતિ સારી જણાતી નથી. ફેબ્રુઆરી માસમાં મંગળ-ગુરુની મુતી હર્શલના જરાજર કેન્દ્રમાં થાય છે. આ યોગના પરીણામે ધર્મજનુનની લાગણી ઉછળવા પામશે, રાજકીય વાતાવરણ ગંભીર બનશે અને દુલ્લડો થશે. હર્શલ-ગુરુનો કેંદ્ર યોગ ફેબ્રુઆરી, એપ્રિલ અને અક્ટોબર માસમાં મળીને ત્રણ વખત થાય છે. આ યોગોપર સર્વત્ર આર્થિક સ્થિતિ ખરાબ થશે એમ લાગે છે. અનેક દેશોમાં દેવાળાં કહાડવાના પ્રસંગો ઉભા થાય તો તેમાં નવાઈ નથી-હર્શલ અને શનિ વચ્ચે ૧૩૫ અંશનો દૃષ્ટીયોગ થાય છે. આ યોગ સત્તાવાળાઓના પક્ષને ત્રાસ દાયક છે. આખી દુનીયામાં સત્તાપર આરક ધોળા પક્ષમાં કાંતી ચલી રહેવાનો દેખાવ ૧૯૨૪ માં નજરે પડ્યા વગર રહેશે નહિ. હર્શલ સાથે કોઈપણ ચહેલો અગત્યનો શુભ યોગ ન થતો-હોવાથી ઉપર જણાવેલા અનિષ્ટ પરીણામે ટાળી શકાશે નહીં એટલું જ નહીં પણ તેની અસર સર્વત્ર દેલાશે એવો ભય રહે છે.

શનિની ગતિ અને તેની અસર.

તા. ૧ લી અનેવારીના રોજ શનિ શુક્રિ રાશીમાં. ૦ અંશ અને ૫૬ કલા પર છે તે તા. ૧૧ મી ફેબ્રુઆરી સુધી ૨ અંશ ૨૦ કલા સુધી આગળ વધીને વક્રી થાય છે અને

નીંદ્રા માટે આ જેમ્સની વીજળીક શક્તિની ગાળીઓ અકસીર છે.

તા. ૧ હી એપ્રિલે વક્ર ગતિએ વૃક્ષ રાશીમાં પ્રવેશ કરીને તા. ૨૯ મી જુનના રોજ વૃક્ષ રાશીમાં ૨૫ અંશ ૩૭ કલાપર જઈને માર્ગી થાય છે. માર્ગી થવા પછી શનિ ફરીથી તા. ૧૪ મી સપ્ટેમ્બરના રોજ વૃશ્ચિક રાશીમાં પ્રવેશ કરે છે. તા. ૩૧ મી નવેમ્બરના રોજ આ ગ્રહ વૃશ્ચિક રાશીમાં ૧૨ અંશ અને ૨ કલા સુધી આગળ વધે છે. શનિ જે જે રાશીમાંથી પસાર થાય છે તે તે રાશીઓના અમલ હેઠળના દેશોમાં અને શહેરોમાં રોગો, યુદ્ધો, અસતોષ અને તેવીજ બીજી જાહેર આફતો આવી પડે છે એવો અનુભવ પ્રાચીન કાળથી મળતો આવ્યો છે. તે અનુભવ મુજબ વૃક્ષ રાશીના અમલ હેઠળના આસીઆ, મીસરના ઉત્તર ભાગ ખીસ્તલ, જોહાન્સાબઝ, કાપેનહૅગન, લીડસ અને નોતંગહેમ તથા વૃશ્ચિક રાશી હેઠળના આસ્ટ્રેલીયા મોરોકકો, નોર્વે, ટ્રાન્સવાલ, મીડીયા તથા ડાવર, લીવરપુલ, ન્યુકાઉન્લેન્ડ વિગેરે ઠાણે શનિની અસર જણાવા વગર રહેશે નહીં. તા. ૧૩ મી અક્ટોબર સુધી શનિ ગ્રહ વિશાખા નક્ષત્રમાં હોય પરાદમિદિરના અભિપ્રાય મુજબ આ નક્ષત્રમાંથી શનિ લાહોર તથા ચીનમાંની પ્રભુ માટે અનિષ્ટ થાય છે. તેના પરિણામે લાખ, કુંકુમ, કુસુમો, મંછદ લાલ રંગના દુલોખા ઝાડો, તલ, કપાસ અને ચણાનો નાશ થાય છે. આ ગ્રહ દીર્ઘ અને અમીના ઉપાસકો માટે અનિષ્ટ હોય છે. તા. ૧૩ મી અક્ટોબર પછી શનિએ અનુરાધા નક્ષત્રમાં પ્રવેશ કર્યો પછી તે નેપાળ અને કાશ્મીરના સોડો માટે અનિષ્ટ થશે.

ગુરુની ગતિ અને તેની અસર.

તા. ૧ હી જાનેવારીના રોજ ગુરુ ધનરાશીમાં ૮ અંશ અને ૧૩ કલાપર છે. તા. ૧ હી એપ્રિલે ૧૯ અંશ અને ૫૪ કલા સુધી ભ્રમણ કરીને વક્રી થાય છે અને ફરીથી તા. ૭ મી આગષ્ટના રોજ માર્ગી થાય છે જે તા. ૧૮ મી ડિસેમ્બરના રોજ ધન રાશીમાંથી બહાર પડે છે. એટલે તા. ૨૫-૧૧-૨૩ થી તા. ૧૮-૧૨-૨૪ સુધી ગુરુનું ભ્રમણ ધનરાશીમાં થાય છે. આ રાશીના અમલ હેઠળના એટલે મદારાજ, ઠાકીઆવાડ, દગેરી, અરબસ્તાન, રોષેન વિગેરે દેશોમાં ગુરુના ભ્રમણની અસરથી કેળવણી, જન સુખાકારી અને વેપાર ઉદ્યોગની પ્રગતિ થાય છે. તેમાં જળી ધનરાશીમાંનું ગુરુનું ભ્રમણ ખાસ દર્શાવ સાથે ધનાર કેન્દ્ર પોગથી કાંઈક ધરાડે થવાનો સંભવ છે: ગુરુની શુભ અસરથી મદારાજની આર્થિક તેમજ રાજકીય નજરે પ્રગતિ થવાનો સંભવ છે.

મંગળની ગતિ અને તેની અસર.

તા. ૧ હી જાનેવારીના રોજ મંગળ વૃશ્ચિક રાશીમાં ૧૯ મા અંશ પર છે. તે તા. ૧૯ મી ફેબ્રુવારીના રોજ ગુરુ સાથે યુતી કરીને આગળ વધે છે આ યુતીની અનિષ્ટ અસરથી ધર્મજનુન, કેમી ક્રમકાએ અને મતભેદોનો જન્મ થાય છે. આ અનિષ્ટ ૬૯ દિવસોએ બોગવવા પડશે એમ દીસે છે. મંગળ ગ્રહ તા. ૭ મી માર્ચના રોજ મકર રાશીમાં અને

“એપ્રિલ દીસબહાર” ની ખુસબો હવામાં બહેક બહેક થઈ રહે છે.

તા. ૨૫ મી એપ્રિલના રોજ કુંભ રાશીમાં પ્રવેશ કરે છે. એ માસની આખરે નેપચ્યુન સાથે મંગળનો પ્રતિયોગ થાય છે જેને લીધે સિંહ અને કુંભ રાશીના અમલ હેઠળના ફ્રાન્સ છટાલી, રશીયા પ્રશીયા વિગેરે દેશોમાં આખરો બારે મુશ્કેલ થશે, આ પ્રતિયોગ પછી મંગળ તા. ૨૫ મી જુનના રોજ મીન રાશીમાં દાખલ થાય છે અને તે પછી તા. ૨૪ મી જુલાઈના રોજ મીન રાશીમાં ૬ ઠા અંશ પર વક્રી થાય છે. તે વક્ર ગતીથી તા. ૨૫ મી આગષ્ટના રોજ કુંભ રાશીમાં ૨૫ અંશ અને ૨૦ કલા મુધી ભ્રમણ કરીને તા. ૨૨ મી સપ્ટેમ્બરે આર્ગો ચક્રને ફરીથી તા. ૨૦ મી ઓક્ટોબરના રોજ મીન રાશીમાં પ્રવેશ કરે છે. તે રાશીમાં તા. ૨૭ મી નવેમ્બરના રોજ દરેલ સાથે જુટી કરીને તા. ૧૫ મી ડીસેમ્બરના રોજ મેષ રાશીમાં દાખલ થાય છે. તા. ૩૧ મી ડીસેમ્બરે મંગળ મેષ રાશીમાં ૭ અંશ અને ૧૯ કલામાં રહે છે.

રવિનું સંક્રમણ અને તેનું ફલ.

સને ૧૯૨૪ માં મંગળ વિગેરે પાંચ ગ્રહોના ભ્રમણો અને તેની અસરનું ટુંક વિવેચન ઉપર મુજબ છે. પથુ ગ્રહોની ગતી અને તેની અસરના વિચાર વખતે રવિની ગતીના પથુ વિચાર કરવો પડે છે અને તેથી આ વરસમાં રવિ સંક્રમણો અને તેની અસરનું ટુંક વિવેચન નીચે કરવામાં આવે છે.

રવિ તા. ૨૩ મી ડીસેમ્બરના રોજ સાયન મકર રાશીમાં પ્રવેશ કરે છે આ સંક્રમણનો અમલ તા. ૨૦-૩-૨૪ મુધી રહેશે. આ અરસામાં શનિ અને શુક્ર સાથે થનારા યોગ અને ખીળ ગ્રહોની રિયતી લક્ષમાં ભેતાં દેશની સુખાકારી સારી રહેશે નહીં પણ આ સંક્રમણના અમલ હેઠળના દેશોમાં રચાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓનો દરજ્જો અને પરદેશ સાથેનો વેપાર વધવાનો સંભવ રહે છે. વાયદાના વેપારમાં અને શેર બજારમાં તેજ આવવાનો સંભવ છે પણ તે તેજ ટુંક સુદત માટેની રહેશે. આ સંક્રમણ દરમિયાન પ્રથમ રવિચંદ્ર યોગ તા. ૬ ફી જાનેવારીના રોજ થાય છે જે વખતે પ્રજાપક્ષનું બળ વધશે અને પરદેશોને ભગતા સવારો અંભીરૂ રૂપ ધારણ કરશે. ધનરચનામાં નેપચ્યુન પંચમક્ર મંગળના કેદમાં હોવાથી આ વખત શેર બજારમાં સટાળીયાઓ માટે બારે મુશ્કેલી ભર્યો નીવડશે. બેંકો વિગેરેને માટે પણ આ માસ દાનિકારક નીવડશે.

સને ૧૯૨૪ મનિા ખીજો રવિચંદ્ર યોગ તા. ૫ મી ફેબ્રુવારીના રોજ થાય છે. દેશની સુખાકારીની નજરે આ માસ ખરાબ નીવડશે તેમજ દેશમાં ધર્મ-ઋતુન અને કામી ઋષ્ટાઓ વધવાનો ભય રહે છે. તા. ૨૦ મી ફેબ્રુવારીના રોજ થનાર ચંદ્ર અદ્યુ પ્રસંગેની ગ્રહોની રિયતી પરથી કામદારોમાં હડતાળ વધવાનો સંભવ રહે છે. તા. ૨૦ મી ફેબ્રુવારી પછી ધારા-સમાજોના કામકાજમાં બારે ઉચલપાચલ થશે. પ્રજા પક્ષનું બળ સર્વોપરી નીવડવાનો સંભવ

વાળ વધારવાનું મુખ્ય સાધન “કામીનીઆ ચોઝલ છે.”

જપ્તા માર્ગને સંભાળવા માટે રાખેલા જાનો (જન અને પ્રજન-આગળ અને પાછળના તારા) નું પશુ ઉભય વાક્યમયમાં વર્ણન છે. ગ્રીક કથાઓમાં પશુ “ કર્ગેરાસ ” અને “ આર્ગેસ ” નામના સ્વર્ગદારરક્ષક જાનોનું વર્ણન છે. વંદીલદ મુજબ “ ચિન્તન પુત્ર ” ની રક્ષા બે કૃતરાજો કરે છે. ઉપર કહેલી દિવ્ય નૌકા અને આ બે કૃતરાજોનું શું છે ? દિવ્ય નૌકા અને ગ્રીકનું આર્ગેસ એ “ આર્ગો નેવ્હીસ ” (Argo Navis) નામનું નક્ષત્રપુંજ છે. અને બે કૃતરાજો “ કેનીસ મેજર ” (Canis Major) અને “ કેનીસ માઇનોર ” (Canis Minor) નામના નક્ષત્રપુંજો છે કારણ કે આર્ગો નેવ્હીસ નક્ષત્રપુંજનું ૩૫ નૌકા જેવું છે અને અને “ કેનીસ મેજર ” અને “ કેનીસ માઇનોર ” નક્ષત્ર પુંજોનું ૩૫ જાન જેવું છે. એ બે નક્ષત્ર પુંજોની વચ્ચેથી આકાશગંગા વહન થતી જણાય છે.

અગ્રેજી “ મીલ્કી વે ” અર્થાત્ દુગ્ધના માર્ગને અંધ બેસતી વાત ન્ઝગવેદમાં જોવામાં આવે છે. ઇંદ્રની ગાયને પુરોહિતના વેશમાં ચોરો લઇ ગયા હતા, તેની રોધમાં ઇંદ્રે “ સરમા ” નામની કૃતરીને મોકલી હતી. ચોરોએ તે કૃતરીને પસવારીને દુધ પીવા આપ્યું એટલે કૃતરી પાંદડી ગઇ અને ઇંદ્ર આગળ ગાયને જોવાની વાત ના કબૂલ કરી, તેથી ઇંદ્રે તેને કાત મારી જેની સાથેજ પીધેલું દુધ ઓછી કાઢ્યું. સરમા કૃતરી અને ઉપર વર્ણવેલા સ્વર્ગદાર રક્ષક જાન એકજ હોય એમ પ્રત્યક્ષ થાય છે અને ઓછી કાઢેલું દુધ જાન પુંજ આગળનો આકાશગંગાનો ભાગ અથવા તેા કેનીસ મેજર નામના નક્ષત્રપુંજ પાસે સ્વેદ ધાળાં ૩૫ મૃગશીર્ષની નીકારિકા હોય એમ સમજાય છે.

અગ્ર વેદમાં ઇંદ્રે પાણીના શીશુથી પચસોકના દારમાં પોતાના શત્રુ નમુચિના મસ્તકનું ઉદ્ધત કપડું હતું, એવું વર્ણન છે. પારસી ધર્મ ગ્રંથમાં પશુ નિઘ્ર રાક્ષસો ઉપર પોતાના “ વનંત ” રૂપી વજ્ર ફેંકે છે. આકાશ ને સાગરની અને તારકોને શીશુની ઉપમા આપવાની પ્રણાલી સંસ્કૃત વાક્યમયમાં વિપુલતાથી આપેલી જોવામાં આવે છે. એ ઉપરથી ઇંદ્રનું શીશુ રૂપી શસ્ત્ર આકાશગંગાજ છે; તેમજ પારસી દસ્તુરોના અભિપ્રાય મુજબ “ વનંત ” પશુ આકાશગંગાજ છે. મૃગશીર્ષ (ઓરાયન Orion) ના નક્ષત્રને નમુચીનું મસ્તક કલ્પવામાં આવેલું સમજાય છે. એ મૃગના મસ્તકની આકૃતિનું કલ્પાયું છે. એ બાબત આપણા ગ્રંથોમાં જુદી જુદી કથાઓ છે જેઓ સમાનાર્થક છે—પોતાની કન્યાનો અભિલાષ કરનાર પ્રભુપતિનું શિર રૂંદે ત્રિકાંડબાણવડે છેલ્લું હતું અને તે બાણ અને શિર જાને આકાશમાં નક્ષત્રરૂપે રહેલાં હોવાય છે. ત્રિકાંડબાણ ઓરાયનના પદ્મમાંના ત્રણ તારા (ઇન્કાર) છે. મદાભારત અનુસાર રૂંદે યજ્ઞને બાણ વડે વિધિયો ત્યારે તે વિધાયકો યજ્ઞ અગ્નિસહિત મૃગ થઇ પલાયન કરી ગયો અને એજ રૂપે આકાશમાં જઈને, રૂંદ (વ્યાધ) જાણે તેની પાછળ પડેલો છે એવા રૂપમાં, તે ત્રણ વિરાજમાન થાય છે “ ગ્રીક લોકમાં પશુ “ ઓરાયન ” ની એવીજ બે ત્રણ

ખરી પડતા વાળને “ કામીનીઆ ” ઓઘલ નવું જીવન આપે છે.

પ્રકારની કથાઓ છે. કેટલાકો કહે છે કે- 'ઓરાયનમાં હમોસ (હૃયસ્) નો પ્રેમ યવાથી તે તેને દૂર લઇ ગઈ, પરંતુ એ વાર્તા દેવોને ન સ્વચ્છાથી આર્ટિમિસે તેને આર્ટિમિયામાં જાણુ વડે દાર મારી નાંખ્યો । ખીજા કહે છે કે, ' આર્ટિમિસનો તેનામાં પ્રેમ ખંધાયો પરંતુ તેના બધું એપોલો એ વાતને સહન ન કરી શકવાથી તે તેને સમુદ્રમાંની એક દૂરની વસ્તુ બનાવીને કહેવા લાગ્યો 'કે, આ વસ્તુને તું જાણુ વડે છેદી શકે તેમ નથી ' અને તેથી ઉસ્કેરાઇને તરત તેણે નિશાન તાકીને તે વસ્તુને જાણુ વડે છેદી નાખી. પરંતુ પાછળથી તે વસ્તુ એટલે સમુદ્રમાં તરતા ઓરાયનનુંજ શિર હતું એમ જાણવામાં આવ્યું. વળી ખીજા કેટલાકો એમ પણ કહે છે કે, ' ઓરાયને આર્ટિમિસનો અપોગ્ય ગ્રીને અભિલાષ કર્યો તેથી આર્ટિમિસે તેને એકજ જાણુ વડે દાર કરી નાંખ્યો. ' એ સર્વ કથાઓમાં અભિલાષ, બોણુ અને મસ્તક હેદન એ વૈદિક ઇંધોમાંના સર્વ વિષયો મળી આવે છે. જર્મન લોકોની દંતકથાઓ તો વળી એના કરતાં પણ વધારે સ્પષ્ટ છે. પ્રોફેસર કુલ્ન કહે છે કે, ' અમારી પ્રાચીન અને અર્વાચીન ઉમય દંત કથાઓમાં એક વ્યાપ્ છે તેને પૂર્વે " વોડન " કિવા " ગોડન " નામનો એક મુખ્ય દેવ માનતા હતા. એ એક હરિશ્ચન્દ્રી પાછળ પડીને તેને જાણુ મારે છે, એ વિશેની કેટલીક કથાઓ છે. આ સર્વ વાર્તાવેદોમાંના રૂઢે નાના રૂપી પ્રત્યક્ષતિને મારવા વિશેની વાર્તાના જેવીજ છે.

શિવના મસ્તકપરની ગંગા એટલે રૂઢ અર્થાત્ વ્યાધ્વી તારા પાસેનો આકાશ ગંગાનો પટ્ટાજ છે, આ બધી નક્ષત્ર યુગ્મેની અત્યંત મનોહર ઘટનાઓ આકાશ ગંગાના તટ ઉપર અવાપિ પ્રવક્ષ દૃષ્ટિ ગોચર થાય છે. *

સ્કેન્ડી નેવીઆમાં આકાશ ગંગાને " હિમ માર્ગ " (Winter Street) કહે છે. એનું ખીજું નામ જોકબનો માર્ગ (Jacob's Road) છે.

સત્ય સ્વરૂપ.

આકાશગંગાનું સત્ય સ્વરૂપ જોઈએ તો તે ખગોળને વલય ભૂત ચયસો પ્રકાશિત કદીબંધ છે જે તેની બાહ્ય સીમા દર્શાવે છે. એ કદીબંધ કેવળ અસંખ્ય તારકોના સમઘથી બનેલો છે. એ તારકો કાંઈ એકેકની નજીક નથી, પરંતુ પરસ્પર વચ્ચે લાખો ગર્હિતું અંતર છે. પૃથ્વીથી એ તારકો અકલિપત અંતરે હોવાથી તેઓનો મિશ્ર પ્રકાશ કેવળ સ્વેદ સિસોટા બાને પહોંચે જણાય છે. એ પટ્ટો સ્વચ્છ રાત્રિએ ક્ષિતિજ (horizon) ના એક સ્થાનથી તેની રહામેના તેના બીજા સ્થાન સુધી આકાશને ચીરીને ગએલો જણાય છે. ઉત્તર તરફના કેટલાક પ્રદેશોમાં એ પટ્ટો આકાશમાં કદી પણ ઉત્તર દક્ષિણ કે પૂર્વ પશ્ચિમ જતો જણાતો નથી, પરંતુ સિધાબામાં કાણા કાણિ (diagonally) રહેલો જણાય

* ઉપરની દંત કથાઓનો મોટો ભાગ મિન્ ટિલક કૃત મૃગશીર્ષ (પ્રકાશક ચન્દ્રાવતી પ્રેસ) માંથી લીધેલો છે.

સેન્ટના શોખીનો " ઓટો દીલબહાર " જ પસંદ કરે છે.

છે, અને વસંત રતુમાં દ્રષ્ટિ મર્યાદાની એટલી તો નજીકમાં રહે છે કે અગર નોંધ
સકાનો પણ નથી.

આકાશગંગાનું દૂંકમાં વર્ણન કરીએ તો તે એક મહદ્દ જત છે જે ક્રાંતિ જત
(સૂર્યનો માર્ગ) ને છેદીને ૧૦ કીમીનો ખુલ્લો કરે એવા જતની દરેક ગ્રામ્યને નજીક ચાર
અંશ સુધી પ્રસરેલું છે. એ જત તેને ઉત્તર અગોળમાં વૃષભ (Taurus) ના રાશિમાં અને
મિથુન (Gemini) ના પગ વચ્ચે છેદે છે અને દક્ષિણ અગોળમાં ધન (Sagittarius)
અને શ્ચિર (Scorpio) ની વચ્ચે છેદે છે.

ઉત્તર ધ્રુવના ફરતા પ્રદેશ (Circumpolar region) માંથી “કેસોપીઆ” (Cassiopeia-
The Lady in the chair) પુંજમાં યજ્ઞને નિચે સીફસ (Cephus) અને “સીગનસ”
(Cygnus-The Swan) ના પુંજ સુધી જઈ, ત્યાંથી તેના સમાંતર બે ફાટા “એક્વીલા”
(Aquila-The Eagle), “ઓ ફ્યુક્સ” (Ophiuchus-The Serpent-bearer)
નૌરકા પુંજે અને “ધન” રાશિ (Sagittarius-The Archer) માંથી યજ્ઞને “શ્ચિર”
રાશિ (Scorpio-The Scorpion) સુધી પહોંચી, ત્યાં પાછા ગળી જાય છે. ત્યાંથી
આગળ દક્ષિણ અગોળમાં તે “સેન્ટોરસ” (Centaurus-The Centaur), “ક્રુસ”
(Crux-The Cross) અને તેજસ્વી દિવ્ય નૌકા “આર્ગો” (Argo Navis-The
Ship Argo) નામના પુંજમાંથી આગળ વધતાં ઉત્તર અગોળ તરફ મોટા ચાન (Canis
Major) પાસે યજ્ઞને ઉચે “મિથુન” (Gemini-The Twins) અને “વૃષભ”
(Taurus-The Bull) રાશિ સુધી જઈ, તેમની વચ્ચે યજ્ઞ “ઔરિગા” (Auriga-The
Charioteer) અને “પર્સિયસ” (Perseus) નામના પુંજમાંથી પસાર થઈને ઉત્તર
ધ્રુવને ફરતા પ્રદેશમાં પાછો “કેસોપીઆ” (Cassiopeia) નજીકમાં મળે છે (ચીત્ર) આકાશ
ગંગા તેના માર્ગમાં વિવિધ આકાર અને રચના દર્શાવે છે. જે તારકાના મિશ્ર પ્રકાશનો પટ્ટો.
આકાશ ગંગાને નામે ઓળખાય છે તેની સંખ્યા ઓળખામાં ઓછી ૧૦૦૦૦૦૦૦૦ જેટલી ધાર-
વામાં આવી છે, પરંતુ તેનાથી પણ વધારે હોય છે એમ એમાંના કેટલાક તારકા આપણા સૂર્ય
જેવડા મોટા છે, પરંતુ મોટા ભાગ તો તેનાથી ઘણાજ મોટા અને વધારે પ્રકાશિત છે. એ તારકા
જોળા જિંબાકારે ગોઠવાયલા છે જેને વ્યાસ તેની જગાજ કરતાં ઘણાજ મોટા છે. એ
વ્યાસની લંબાઈ એટલી તો મોટી છે કે તેના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી પહોંચવા માટે
પ્રકાશના કીર્ણને એક પળના ૧૮૫૦૦ માઇલ્સના વેગથી આશરે ૩૦૦૦૦ વર્ષ જેટલો
તારકાની સંખ્યા મધ્ય ભાગ તરફ વધારે ઊંચ છે અને ધ્રુવનિંદુએ તરફ આછી થતી
જાય છે. આપણું સૂર્ય મંડળ આકાશ ગંગાના મધ્ય નિંદુથી ૫૦૦૦૦૦૦૦૦ માઇલ્સ દુર
તારકાના વિશાળ સમૂહમાં છે. એ તારકામાંના સૌથી નજીકના તારકાના પ્રકાશને પૃથ્વી સુધી
પહોંચવામાં ચાર વર્ષ લાગે છે અને દુરના તારકાના પ્રકાશને ૪૦૦૦ વર્ષથી વધારે લાગે છે.

“ઓર્ટો કીલબહાર” જુદા જુદા કુલોની સુગંધિથી ભરેલું સેન્ટ છે.

એ તારકોમાં નવિન પ્રગટતા “વુલ્ફ-રાયટ” નામના તારકો (Wolf-Rayet Stars) ફિંચા પ્રકાશિત રેખા દર્શિત તારકો (Bright line Stars) ને નામે ઓળખાય છે. તે પછીની રિયતિના તારકો “ હીલીયમ સ્ટાર્સ ” (Helium Stars) ફિંચા શુભરા પડતી જાવાના સફેદ તારકો (Bluish white Stars) કહેવાય છે આ બે જાતના તારકોમાં નવિન પ્રગટતા “ વુલ્ફરાયટ નામના તારકો આકાશ ગંગામાં અને તેના દક્ષિણ કુવની આસપાસના પ્રદેશમાં આકાશ ગંગાને મળતા પશુ કાંઈક ગોળાકાર “ મેગેલેનીક ક્લાઉડ્સ ” (Greater and Lesser Magellanic clouds) નામના ધાખાંઓ સિવાય ગગન ધુમટના બીજા કોઈ ભાગમાં જોવામાં આવતા નથી. “ હીલીયમ સ્ટાર્સ ”, અદ્યપમય લીલી નીહારિકાઓ અને અદ્ય સ્થાયિ તારકો (Temporary Stars or Novae) આકાશ ગંગાના સમ પ્રદેશ (Plane) માં દૃશ્ય થાય છે.

તારકા યુગ્મે સિવાય આકાશગંગાના પ્રદેશમાં નીહારિકાઓ, ધુમકેતુઓ, ખરતા તારાઓ વિગેરે પણ છે. અદોતદર્શી કાળી પથિકાઓ (Dark lanes) અને કાળા છિદ્રો દૃશ્ય થાય છે જેમાંથી તારાઓથી દૂરનું શૂન્યાકાશ દેખાય છે. એ કાળા છિદ્રોમાંનું “ કોનલ સેક ” (Conl Sack) નામક પ્રખ્યાત છિદ્ર દક્ષિણ ખગોળમાં છે (17મી), પ્રકાશિત અંધિઓ અને રેખાઓ માફક આ કાળા ભાગો પણ આકાશ ગંગાના લક્ષણ રૂપ છે કાળા ભાગોમાં ઠંડી ધાતુને સમૃદ્ધ હોય એવી માન્યતા છે. મી. ગોરનું ધરતુ છે કે તારકોનું વલણ અમુક ભાગમાં એકઠા થવાનું અને કેટલાક ભાગને શૂન્ય રાખવાનું હોય છે. કાળા છિદ્રોની નજીકમાં તારા ગુચ્છો જોવામાં આવે છે જે મી. ગોરના મતને પુષ્ટી આપે છે.

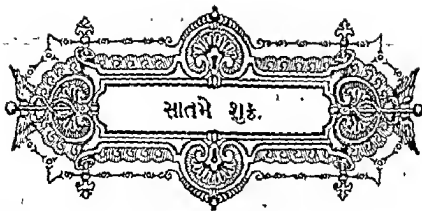
વળી આકાશ ગંગાના પ્રદેશના જુદા જુદા ભાગોમાં, ખાસ કરીને અદ્ય સ્થાયિ તારકો અને કેટલાક યુગ્મ તારકો (Binary Stars) ના વાતાવરણમાં, કેલ્શિયમ ગેસ (Calcium gas) ના સમરો માલમ પડે છે. એ તારકોનો પ્રકાર આપણને જણાતાં પહેલાં તે એ ગેસમાંથી પસાર થાય છે. હાલમાં તો એ ગેસ રિયર રહેલી જણાય છે, પરંતુ ખરેખર તે રિયર છે કે આગત મંદ ગતિમાં છે ને ચોક્કસ સમયે માલમ પડી શકશે.

કેટલાક તારકો “ કેલ્શિયમ સ્ટાર્સ ” (Calcium Stars) ને નામે ઓળખાય છે. જેમાંનો એક પ્રચંડ તારક “ કેનોપસ (Canopus) અને બીજો “ પ્રોકયોન ” (Procyon) આપણા સૂર્ય મંડળની નજીકમાં છે. બે જાતના સૌથી વધારે મદતવાના “ હીલીયમ ” અને “ હાઈડ્રોજન ” તારકોમાં આ ગેસ જણાતી નથી, પરંતુ આપણા સૂર્યની જાતના તારકોમાં આ ગેસ ઘણા મોટા જથ્થામાં જોવામાં આવે છે. સૂર્યના વાતાવરણની ઘણી ઉંચી સપાટીએ આ ગેસ ખગોળવેત્તાઓને “ સ્પેક્ટ્રો હીલીઓ ગ્રાફ ” (Spectro heliograph) નામના યંત્ર દ્વારા ઘણી વાર જણાય છે. આપણી પૃથ્વી ઉપર પણ એ ગેસનું અસ્તિત્વ છે. હાલકાના બધારણમાં આ ગેસનો પ્રવેશ થાય છે એટલે લગભગ દરેક જાતના પ્રાણીના જીવનમાં એ ગેસ અત્યા વરચક છે આકાશમાં આ ગેસના અસ્તિત્વનો ભેદ સમજી શકાતો નથી, પરંતુ પૃથ્વી ઉપર તો પ્રાણીઓની દયાની એ ગેસ વગર હોવાનું નહીં એ નિર્વિવાદ છે.

ખાં મનોહર આકાશ ગંગાના પ્રદેશમાં દરે આપણુ સૂર્ય મંડળ અને તારા મંડળ તરફ નેહણું.

(ક્રમશઃ)

“ ઓટો હીલબ્રાદર ” ની ખુશાઓ ઘણીજ હીલખુય છે.

લેખક—છોટાસાલ જાગીરદાર.

(નવમેતન બુદ્ધિવૃદ્ધિ.)

રમણીની આંખડલીએ સૂર્ય ચંદ્ર વરસા હતા. તેના શીખડ જેવા મ્વેત અને લીરસા માલપર લાલીમાદશક જાણે ગુલાબી તનમનીઆં ઉમ્મ્યાં હતાં; શીખડમાં એકચેરી સમાં તલ અને પીરતાં સમાં છૂંદ્યાં મુખની શોભામાં વૃદ્ધિ કરી રહ્યાં હતાં; પવનને લીધે ઉડતી દેશની લટ, તેના ધાટીલા માથા પર દેશ કલાપ રૂપ મયુર જાણે નાચ કરી રહ્યો હોય એવો બાસ આપતી હતી. સિદ્ધ કરી સમી કેડ ઉપર પીપળાનાં પાનસમું પેટ નેધપૂરી 'હીચીસ' ઉપર જેકેટ શોભે એમ શોભતું હતું; અને છાતી રૂપી પાંધર પ્રદેશ ઉપર ઉપરની આવેલાં ગિરિશૃંગ સમીપડ ઉત્તત પયોધર—તમ્બુએ !

વળી કહેશે આવું આવું લખી માઠ સાંબને ગુજરાતના આવુ કવિમાં અપવું હશે—એટલે અહીંથીજ વીરમવું પડશે.

સૌંદર્યની સાક્ષાત્ મૂર્તિ સમી તે રમણીનું નામ હેમલતા હતું. વાંચનાર વહાલા ! એજ મહારી અર્ધાંગના ઉપચુકત રૂપવર્ણન મહારાં તેમજ હેમલતાનાં લક્ષની બે મિનિટ પહેલાંજ મહેને રુદ્રેલું એટલે તેમાં જરા સરખી અતિલપેક્ષિત હોવાનો સંભવ ધણાને લાગશે. પણ ડોંગરેનાં બાલામૃતવાળી જાહેરખખર વાંચનાનું માગ્ય જેને લાધ્યું હશે તેને તો સહજ માલમ પડશે કે બાલામૃતના ગુણમાં અને પોતાની પ્રિયાના રૂપવર્ણનમાં સમાપક્ષા આવો ધણુંખર ઉલટમુલટ હોય છે. બાલામૃત પીધા પહેલાનું બાળક જાહેર ખખરમાં તવાપક્ષા મુંડાં જેવું આલેખાયલું જણાશે, જ્યારે પીધા પછીનું બાળક ડોંગરેના 'ડોંગ' જેવું જણાવવામાં આવ્યું હોય છે. આનાથી ઉલટુંજ લગ્નામૃત પીધા પહેલાનું પ્રિયાનું રૂપવર્ણન રસમય હોય છે જ્યારે લગ્નામૃત પીધા પછીનું વર્ણન શીકું કૃમ્ય હોય છે વા હોયું નોંધએ !

એ 'હોય છે'—'હોયું નોંધએ' કે શું તે નો સૌ સૌના અનુભવની વાત છે. એ બાળકમાં મહારા જેવાનો અનુભવ શો છે તે જણાવવાનેજ ચાંદીના લોટાથી પાણી પી, આંગળીએ હીરાની વાટી પહેરી, સુવર્ણ જડીત ટોપચાંવાળી વેટરમેનની આંધડીગલ ફાઉન્ટન પેનથી આ કયા લખવા બેઠો છું સમજ્યા ?

લગ્ન પછી બે વર્ષ સુધી તો અમારો સંસાર મુખરૂપ હતો. અનેક જુગલ બેડી સુખી સંસારનું ચિત્ર નેવા અમહારા સંસાર તરફ દષ્ટિ કરતી. છાર્થી બળી રહેલા અનેક સુવાનો

વાળ વધારવાનું મુખ્ય સાધન "કામીનીઆ ઓઇલ છે."

“ હવે રહે રહે એમ વચ્ચે વચ્ચે બોલ બોલ કરશે તો ગણુનીમાં બૂલ પડશે. જો આ તારો ધનનો સ્વામિ હવે શુકમાં પડ્યો છે એટલે આપણે થોડા વખતમાં પૈસાની લીલાં સહેર છે. અને આ સાતમે શુક” —

“ સાતમે શુક તે શું ? કેમ વિચારવામાં પડી ગયા ? ”

“ ના કંઈ નહિ. તે આ જન્માક્ષર વાંટી દે. મ્હારું એકાએક માયું મમવા લાગ્યું છે.”

“ એટલામાં શું થયું ? માયું દાખું ? સુખક ચોપડું ? કોલન વાંટર ? ગુલાબજળ ? તમ્હે કહો તેમ કરે. અરે હમણા તો કેવા ગેલમાં હતો અને એકાએક આ શું થયું ? ”

“ કંઈ નહિ મ્હને જરા સ્મધ જવા દે એટલે આરામ થઈ જશે.” સ્મધ જવાનો દોંગ લીધો, પણ વિચાર ચગડોળે મ્હડેલું મન એકાએક થઈ શક્યું નહિ. મ્હને ઉધતો ધારી હેમલતા પાસેના એરકમાં કામે લાગી. અને હું વિચારમાં પડ્યો.

સાતમે શુક ? જો સ્ત્રી કે પુરુષનો શુક સાતમા શુકમાં પડ્યો હોય તો સ્ત્રી કે પુરુષનું આરિત શુદ્ધ નથી હોતું. અનેક સ્ત્રી પુરુષોના જન્માક્ષર તપાસી મ્હેં આ નિર્ણય બાંધ્યો છે. હેમલતા ! હેમલતા ! મ્હેં તારા જન્માક્ષર જોવાજ નહિ હોત તો કેવું સારું થતે ? સાતમે શુક ! કદાચ જન્માક્ષર ખોટા હોય તો ! સત્તા ડીઅર ! તારા આરિત માટે શંકા લાવવી તેમાં પશુ પાપ છે. અથવા એમ પણ હોય કે સ્ત્રીનું આરિત પુરુષને દુર્ગમ છે. સ્ત્રીનાં ચરિત્રં પુરુષસ્ય ભાગ્યં દૈવો ન જાનાતિ કુતો મનુષ્યઃ ॥ શંકાથી મ્હારું મન અચિર થઈ ગયું છે. આજે હું કશો નિર્ણય નહિ બાંધું. વિનોદ—હા વિનોદને આવવા દો પછી વાત.

શંકાસ્પદ ગણે એકવાર મગજનો કમળો લીધો કે થઈ ચૂક્યું. નજીવી બાબતમાં શકિત મન મ્હોટું રૂપ આપે છે. કાંઈ હઝારો વાર હેમલતાએ ‘ કેમ વિનોદ ! આવ્યા ? ’ એમ પૂછ્યું. હશે, પણ આજે વિનોદ આવ્યો તેને હેમલતાએ આવેા પ્રશ્ન પૂછતાંજ મ્હારું માયું કંચુકી ગયું.

“ જરા વિવેક તો રાખો ! વિનોદબાઈ કહેતાં શું સાચ છે ? ” મ્હેં હેમલતાને કાંઈક તીખારાથી કહ્યું.

“ હવે રહે, રહે. મ્હોટો ગાલસો ચતો ! કેમ બાબી આજે કાંઈ બાધ સાહેબની કમાન છડડેલી લાગે છે.”

વિનોદની આમ વાત કરવાની રીત આજે મ્હને કાંઈ પસંદ પડી નહિ. મ્હને લાગ્યું કે વાતમાંને વાતમાં એણે હેમલતાને આંખ મારી કાંઈ ગુપ્ત સંકેત કીધો. વિનોદને તો હું કાંઈ કહી શકું એમ નહિ હતું એટલે ‘ નખળો માટી બૈયર પર શૂરો ’ એ ન્યાયે મ્હેં હેમલતાને ઉધડી લીધી.

‘ હવે આમ ઉભી ઉભી વિનોદને ટીક્યા શું કરે છે ? અંદર જઈને જરા મ્હા કરી લાવ. ’

હેમલતા અંદર ગઈ. તેનું મ્હોટું એકદમ સેવાઈ ગયું હતું. મ્હા મુશીબતે જાણે રડ્યું ખાળી રાખતી હોય એમ તેની સુંદર આંખો પરથી સ્પષ્ટ લાગતું હતું. ‘ અરે હું કેવો દુષ્ટ ! ’ તેનાં અંદર ગયા પછી મ્હને મ્હારી જાત પર કોષ મ્હડ્યો. પણ એટલામાં વિનોદ પણ

“ કામીનીઆ ” એમણે આ જમાનાનું ફતેહમંદ તેલ છે.

અંદર ધુરથો. વિનોદ જો કે મ્હારે ત્યાં સદર ધરવાનગીવાળો માણસ હતો, પરંતુ આજેન મ્હને એની રીત પસંદ નહિ પડી. હું બહાર બેઠો રહું અને જો નિરાંતે મ્હારી વહુ પાસે અંદર વાતો કરવા જાય ! વાહુવા જી વાહ ! જેવો બાવાજીનોજ માથ તો ! મ્હને લાગ્યું કે વિનોદને મ્હે કાંઈક વધારે છૂટ આપી છે. વાત બહુ બહેકી ન જાય તે પહેલાંજ મ્હે એનો ઉપાય કરવા ધાર્યો.

‘વિનોદ ! જરા આમ આવ તો’ મ્હે બહાર બેઠે બેઠે બૂમ પાડી, પણ વિનોદ તો આવ્યોયે નહિ તેમ જોણે કાંઈ પ્રત્યુત્તરે આપ્યો નહિ.

શું-હં ! વાત આટલી બધી બહેકી ગઈ છે ! ત્યારે હું શું નમાવો છું ? મ્હારી પોતાની હકદાર વહુ સાથે જો ખુશાલ અંદર વાતો કરે અને હું અહીં ગાયના માછની માફક પડી રહું ? ના, ના, હું છડ્યો અને ધીમે પગલે આરણ્યા આગળ આવ્યો. અંદર હેમલતાને વિનોદ વાતો કરતાં હતાં. કદાચ પ્રેમનીયે હોય. હાય, હાય આજી બરર હાયમાંથી ગઈ.

“ નહિ વિનોદ નહિ, એમ નહિ બને. મ્હારાથી જો કેમ દેખી શકાય ? એમના કહેવાથી મ્હે મ્હારા જન્માક્ષર મંગાવ્યા. એમણે તે જોયા અને કાણુ જાણે કેમ લાગલાજી એ જોયેન થઈ ગયા. વિનોદ ! કેમ દાકતરને બોલાવો, વૈદ્યને બતાવો, હકીમ પાસે ઉપચાર કરાવો. જુવું જતી જોને જોને આજમાવવા હોય તેને અજમાવો. પરંતુ કેઈ ખી રીતે એમની આ જોયેની આલી જાય એમ કરો. પૈસા ચાલ તેની શીકર નહિ. જોઈએ તો આ મ્હારા દાગીના વરો. ”

બરાબર આજ વખતે હું આરણ્યા આગળ આવી પહોંચ્યો હતો. ‘ઓહો ! વાત આટલે સુધી આવી છે. જાણ સાહેબને તો દાગીના પણ વિનોદ પરથી ન્યોછાવર કરવા છે ! અરે જો સુંદરીના સાહામાં છૂપાયલી કાળી નામણ ! મ્હારા પ્યારને આ બદલો કે ? ઉફ ! પછી ?”

“વિનોદ, વિનોદ મ્હારું આટલું કામ કરો. હું તમારી જીંદગીનર ઝાણી રહીશ.”

“હું ધારું છું કે એને કાંઈક ઉન્માદ વાયુ. એકાએક લાગુ પડ્યો છે તમારાં કથન ઉપરથી તો મ્હને લાગે છે કે એનું મગજ હેઠળ ખસી ગયું છે. એકનાર આપણે એને દાકતરને બતાવીશું, પછી દાકતર જો સલાહ આપશે તો ચોડા વખતને માટે એને. આપણે કાંઈ ઉન્માદગ્રસ્તમાં રાખીશું.”

“નહિ, નહિ, ઉન્માદગ્રસ્તમાં તો હું એમને નહિ લઈ જવા દઉં. ગમે તેમ યાય તો પણ જો મ્હારો દ્રઢ નિશ્ચય છે,”

“જુઓ તમ્હે છો એકલાં, તમને ધણી મુશીબત નડશે. ઉન્માદ ગ્રસ્તમાં એની સારી માવજત થશે અને...”

‘હા, હા, બચ્ચા મ્હને ગાંડાની હોસ્પિટલમાં ધકેલી મૂકી પછી તમારે જાનેએ મોજ કરવી છે કેમ ! અરે જો રાખતાં ! મ્હને ગાંડાની હોસ્પિટલમાં મોકલતા પહેલાં તો ત્હાર રાખવું કરી તેમાં હું રાખ જરીશ.”

એકલામાં વિનોદ એકાએક બહાર આવવા ઉઠ્યો. હું ગુપ્તગુપ્ત પાછો આવી ફાય ઉપર રાખ ગયો અને મ્હે ગાંડાની માફક ચાળા કરવા ગાંડ્યા.

“ઓરો દીલબહાર નીં ગુસણો હુવામાં બહેક બહેક થઈ રહે છે.

“કેમ બાબી કેમ છે ! તે મ્હને જૂમ પાડી તે મ્હેં સાંભળી હતી, પણ બાબી સાથે ત્હારા સંબંધી વાત કરવાનો એવો ‘ટેસ્ટ’ લાગ્યો હતો કે તને જરાય આપસનું મ્હને માન નહિ રહ્યું. પણ હમેશાં તો તું અંદર આવે છે અને આજે આમ બહાર કેમ પડી રહ્યો. આજ અંદર મ્હા યદ્ય ગઈ છે તે પી જરા બહાર ફરી આવીએ !”

“ઓહો ! શું ઉંટા ઉટે તો ક્યારનું જેતર ફેદી નાંખ્યું છે. બન્ના માથુસ હવે રાથે શો ફાયદો !”

“આવી અસંબંધ વાતો કરી તું મ્હને બહુ ગમરાવે છે ! લના બાબી પણ બહુ ગમરાવ છે. તને આ શું યદ્ય આવ્યું ?”

“શું યદ્ય આવ્યું ? તમારી મ્હોકાણે તો મ્હારું મગજ હેક ફટાવી દીધું છે. અહા ! એ નીચ પાપી કુતરા ! તમારા બેમાંથી એકનું હું એકાદ વખત ખૂન કરી નાંખીશ. નહિ, તો હજી વખત છે એટલામાં સમજી જાઓ.”

વિનોદ તો આબાપથુથી આભોજ જની ગયો. હેમજતા રડને રડતે બોલી “અરે આ તમે કોને કહો છો !”

“કોને કહું છું ? તારા યારને-તારા રાખેજાને નીચ વ્યભિચારીથી કુતરી.”

“બસ થયું, બહુ થયું. બાબી તમે આજે એને બોલાવશો નહિ. એના બોલવાનો મ્હને જરાયે રોષ નથી. મ્હને માત્ર એટલોજ શોક થાય છે કે એના જેવો ડાહ્યો માથુસ આમ એકાએક બદલાઈ કેમ ગયો ! તમારા ઉપર એનો કેટલો પ્રેમ ! છતાં એને બોલવાનું બાને નથી. અરે રામ, રામ, લના બાબી બાબી સમાજો, સમાજો-ઓ:-પડ્યાં.”

હેમજતાને વિનોદ પકડતા જાય તે પહેલાં તો એ શ્રેણીય યદ્ય જમીન પર પડી ગઈ. હુ ચમકીને ઉઠ્યો અને એકદમ કાંધક વિચાર આવતાં દોડી તેની પાસે ગયો. વિનોદને આમેા ખસેડી હેમજતાનું મ્હોકું હું જોઈ રહ્યો.

અરે તે નિર્દોષ મુખ ! આ સ્ત્રી વ્યભિચારી હોઈ શકે ? ત્યારે સાતમે શુક ?-“વિનોદ એક કામ કરશે ?”

“તું ત્હારા માનમાં છે ?”

“પૂરેપૂરા ! બધી વાત પછી પણ દોડી જમ્હને ઝટપટ દરીરામ વેંચને બોલાવી લાવ. જા જલદી જા. જો એના હાથ પગ ખેંચાય છે. કોળા તણાઈ ગયા છે. શરિર ઠંડું પડ્યું જાય છે. અરે જા દોડ ! દોડ દોસ્ત નહિ તો યદ્ય ચૂક્યું.”

વિનોદ ગયો, દોડ્યો. અને હું હેમજતાનું માથું મ્હારા બોળામાં લઈ તેને દાખવા લાગ્યો. પવિત્ર વસ્તુના સ્પર્શથી અધમ વિચારો, સ્વર્ગનારાયણના પવિત્ર ચરણોને ધ્રુમ્મસ માર્ગ આપે તેમ પવિત્ર વિચારોને માર્ગ આપવા લાગ્યા.

“અરે રે ! મ્હને આ એકાએક શું સમજ્યું. કશીયે વાતની તપાસ કે તહેજીક કાપા સિવાય બે નિર્દોષ આત્માઓને મ્હેં ખેટા દુભાવ્યા. હેમજતા ! વ્હાંલી ! વડ નહિ તો ત્હારા

લમસરામાં કે મીટીંગમાં જાઓ ત્યારે. “ઓટો દીલબહાર વાપરજો.”

અંદર ધુસ્થો. વિનોદ જો કે મ્હારે ત્યાં સદર-પરવાનગીવાળો માણસ હતો, પરંતુ આજેજ મ્હને એની રીત પસંદ નહિ પડી. હું બહાર બેઠો રહું અને એ નિરાંતે મ્હારી વહુ પાસે અંદર વાતો કરવા જાય ! વાહુવા છ વાદ ! જેવો બાવાજીનોજ માસ તો ! મ્હને લાગ્યું કે વિનોદને મ્હેં કાંઈક વધારે છૂટ આપી છે. વાત બહુ બહેકી ન જાય તે પહેલાંજ મ્હેં એનો ઉપાય કરવા ધાર્યો.

‘વિનોદ ! જરા આમ આવ તો’ મ્હેં બહાર બેઠે બેઠે બૂમ પાડી, પણ વિનોદ તો આગ્યેયે નહિ તેમ તેણે કાંઈ પ્રત્યુત્તરે આપ્યો નહિ.

શું-હા ! વાત આટલી બધી બહેકી ગઈ છે ! ત્યારે હું શું નમાત્રો છું ? મ્હારી પોતાની હકકદાર વહુ સાથે એ ખુશાલ અંદર વાતો કરે અને હું અહીં ગાયના બાઈની માફક પડી રહું ? ના, ના, હું ઉઠ્યો અને ધીમે પગલે ખારણા આગળ આગ્યો. અંદર હિમલતાને વિનોદ વાતો કરતાં હતાં. કદાચ પ્રેમ-ભાગે હોય. હાય, હાય આજ જરૂર હાયમાંથી ગઈ.

“નહિ વિનોદ નહિ, એમ નહિ બને. મ્હારાથી એ કેમ દેખી શકાય ? એમના કહેવાથી મ્હેં મ્હારા જન્માક્ષર મંગાવ્યા. એમણે તે જોયા અને કાણુ જાણે કેમ લાગલાજ એ બેચેન થઈ ગયા. વિનોદ ! કાંઈ દાકતરને બોલાવો, વંચને ખતાવો, હકીમ પાસે ઉપચાર કરાવો. બુર્ખા જતી જેને જેને અજમાવવા હોય તેને અજમાવો. પરંતુ કાંઈ બી રીતે એમની આ બેચેની ચાલી જાય એમ કરો. પૈસા ચાપ તેની શીકર નહિ. જોઈએ તો આ મ્હારા દાગીના લેજો.”

જરાજર આજ વખતે હું જરણા આગળ આવી પહોંચ્યો હતો. ‘ઓહો ! વાત આટલે સુધી આવી છે. બાઈ સાહેબને તો દાગીના પણ વિનોદ પરથી નોંધાવવા કરવા છે ! અરે ઓ શુંદરીના સાલ્લામાં છૂપાવલી કાગી નાગણ ! મ્હારા ખારનો આ બદલો કે ? ઉફ ! પછી ?”

“વિનોદ, વિનોદ મ્હારે આટલું કામ કરો. હું તમારી છંદગીતર જાણી રહીશ.”

“હુ ધારું છું કે એને કાંઈક ઉન્માદ વાયુ, એકાએક લાગુ પડ્યો છે તમારાં કથન ઉપરથી તો મ્હને લાગે છે કે એનું મગજ છેકજ ખરી ગયું છે. એકવાર આપણે એને દાકતરને ખતાવીશું, પછી દાકતર જો સલાહ આપશે તો થોડા વખતને માટે એને આપણે કાંઈ ઉન્માદગ્રસ્તમાં રાખીશું.”

“નહિ, નહિ, ઉન્માદગ્રસ્તમાં તો હું એમને નહિ લઈ જવા દઉં. ગમે તેમ થાય તો પણ એ મ્હારો દ્વંદ્વ નિશ્ચય છે.”

“જુઓ તમ્હે છો એકલાં, તમને ઘણી મુશીબત નડશે. ઉન્માદ ગ્રસ્તમાં એની સારી માવજત થશે અને...”

‘હા, હા, બચ્ચા મ્હને ગાંડાની દોરિપટલમાં ધકેલી મૂકી પછી તમારે બન્નેએ મોજ કરવી છે કેમ ? અરે ઓ ચપનાન ! મ્હને ગાંડાની દોરિપટલમાં મોજલતા પહેલાં તો ત્હારે રાપનું કરી તેમાં હું રાઈ ભરીશ.”

એટલામાં વિનોદ એકાએક બહાર આવવા ઉઠ્યો. હું ચપચપ પાડો આવી ફૂંચ ઉપર ચઢી ગયો અને મ્હેં ગાંડાની મ.ફક ચાળા કરવા માંડ્યા.

“ઓરો દીલબહાર” ની ખુસબો દવામાં બેટક બેટક થઈ રહ્યું છે.

સૂર્ય વિગેરે ગ્રહો એટલે સૂર્ય, ચંદ્ર, મંગળ, બુધ, શુક્ર, શુક્ર અને શનિ એ ગ્રહો અનુક્રમે મેષ, વૃષભ, મકર, કન્યા, કર્ક, મીન અને તુલા એ પ્રમાણેની રાશિના હોય તો ઉચ્ચ ગણાય છે અને તે અનુક્રમે ૧૦, ૩, ૨૮, ૧૫, ૫, ૨૭, ૨૦ એટલા અંશના હોય તો પરમ ઉચ્ચ ગણાય છે. અને તેથી સાતમી રાશિના હોય છે તો તે નીચના ગણાય છે અને તે પણ તેટલેજ-એટલે પૂર્વમાં કલા પ્રમાણેના અંશના હોય તો પરમ નીચ ગણાય છે.

એટલે આ ગ્રહોનું ઉચ્ચ નીચનું સ્પષ્ટ તાત્પર્ય અંશ પ્રમાણે આ પ્રમાણે નીકળી શકે છે.

ગ્રહ	ઉચ્ચ	અંશ	ગ્રહ	નીચ	અંશ
સૂર્ય	૧ મેષ	૧૦	સૂર્ય	૭ તુલા	૧૦
ચંદ્ર	૨ વૃષભ	૩	ચંદ્ર	૮ કર્ક	૩
મંગળ	૧૦ મકર	૨૮	મંગળ	૪ કર્ક	૨૮
બુધ	૬ કન્યા	૧૫	બુધ	૧૨ મીન	૧૫
શુક્ર	૪ કર્ક	૫	શુક્ર	૧૦ મકર	૫
શુક્ર	૧૨ મીન	૨૭	શુક્ર	૬ કન્યા	૨૭
શનિ	૭ તુલા	૨૦	શનિ	૧ મેષ	૨૦

આ પ્રમાણે આપવામાં આવેલું આ યદોનું ઉચ્ચ-નીચ હમેશાં ફળ જોવામાં વિશેષ ઉપયોગમાં આવે છે. જો ગ્રહ તેના કલા પ્રમાણેની રાશિના એટલે ઉચ્ચનો યદને રહેલો હોય તો તે મનુષ્યને ઉત્તમ પ્રકારનું ફળ આપે છે અને તેમાં પણ જો તેના અંશ પ્રમાણે યદી બરાબર હોય તો પરમ ઉચ્ચ ગણનાં તે અત્યંત ઉત્તમ ફળ આપે છે અને તેવા જો કોઈ ઉત્તમ ગ્રહો ઉચ્ચના રહ્યા હોય છે તે મનુષ્ય કોઈ હરેક પ્રકારે મહાન થાય છે અને એજ પ્રમાણે જો ગ્રહ તેની કહેલી રાશિ પ્રમાણે નીચનો યદને રહેલો હોય છે તો તે અનિષ્ટ ફળ આપવાવાળો થાય છે અને તેમાં પણ જો તેના અંશ પ્રમાણે બરાબર હોય તો તે પરમ નીચનો ગણાય તો અત્યંત ખરાબ ફળ આપે છે અને જો તેવા વિશેષ પ્રમાણમાં જો ગ્રહો નીચના હોય છે અથવા તો કૂર ગ્રહો જો તેવા નીચના યદને પડેલા હોય છે તો મનુષ્યને અત્યંત અનિષ્ટકારક ફળ આપવાવાળો થાય છે એમાં સંશય નથી. અને હવે પછીના શ્લોકમાં તેજ કહેવામાં આવે છે કે વધારે ઉચ્ચ-નીચ ગ્રહો સામઠા હોય તો શું ફળ આપે છે.

ત્રિમિશ્રૈર્મિત્રાજા ત્રિભિઃ સ્વસ્તૈઃ સ્વમંત્રિણઃ ॥

ત્રિમિર્નાર્ચૈર્મવેદ્ દાસશ્રિમિરસ્તંગતૈર્જદઃ ॥ ૮૨ ॥

જો મનુષ્યની જન્મકુંડલીમાં ત્રણ ગ્રહો ઉચ્ચના હોય છે તો તે રાજ થાય છે, ત્રણ ગ્રહો જો સ્વમુક્તિ યદને રહેલા હોય છે તો તે પ્રધાન થાય છે, ત્રણ ગ્રહો નીચના યદને રહેલા હોય છે તો દાસ થાય છે અને જો ત્રણ ગ્રહો અસ્તગત હોય છે તો તે મનુષ્ય જડ થાય છે.

આ પ્રમાણે વિશેષ ગ્રહોના ઉચ્ચ-નીચના ફળનું કથન કરવામાં આવેલું છે. પરંતુ એમાં પણ સર્વજ્ઞના જાણપર વિશેષ ધ્યાન આપવા જેવું છે એટલે જો લગ્નગણ ઉત્તમ પ્રમાણમાં

“કામીનીઆ ગોપલ” વૈદીય નિયમ મુજબ જનરલ છે.

॥ जातकी ॥

भाषान्तरकर्ता-

शास्त्री तुलसीदास धीरजीराम पंड्या.

(५४ २५० थी आहु)

तति ओहले पुत्र के पुत्री संजधी शुभाशुभ इसने विचार करवाने।
होय त्पारे जन्मकुंडलीमां पांयभा स्थानमां अने शूर ने स्थानमां
रखे। होय ते स्थानयी पक्ष पांयभा स्थानमां तेने विचार करवे।

श्री संजधी ने सासनरसा इसने विचार करवाने। होय त्पारे
जन्मकुंडलीमां सानभा क्षुवनमां अने शुके ने स्थानमां रदये। होय

ते स्थानयी पक्ष सातमुं स्थान श्रीक्षुवन समष्ट तेमां तेने विचार करवे।

भृगुना संजधमां ओहले आयुष्यना शुभाशुभ इस संजधमां ने विचार करवाने।
होय तो जन्मकुंडलीमां आहमा स्थानमां अने शनि ने स्थानमां रदये। होय ते स्थानयी
पक्ष आहमा स्थानने ते आयुष्य क्षुवन समष्ट तेमां तेने विचार करी इस समष्ट लेवुं.

आ प्रभाजे ने जननी इसादेश जेवानी रीति छे अने तेयी जट्टभा पणुं
स्थानने जणने जतना भावे कइपी तेमां इस जेवामां आवे छे अने त्पार
पछी ते जने भाव प्रभाजेना इजानी कइपना ध्यानमां राखी तेमां रदइसा मदे। अने
तेमनुं ज्योतीय तथा जलजल विजेरे सर्वने विचार करी त्पार पछी तेना शुभाशुभ इसने
निश्चय करी इसाथन करवुं जेछे अथवा तो मानवुं जेछे, अने तेम मानवापी धेजे
अरी इसादेश भजतो आववाने पक्ष संभव रहे छे.

दवे आ श्लोकमां कयो मरु कछ कछ रहितो होय तो दुख्यने अने ते इहले अरी अने
तेन प्रभाजे कछ कछ रहितो होय तो नीयने गणाय छे अने ने पक्ष इहसा अरितो होय
तो ते दवे इहे छे.

मज्झिमसुत्तमाद्विज्जयादिपुत्तमां न दिवादिपुत्तमां ॥

दशशिखिमनुषुत्तिपादिपुत्तमां न दिवादिपुत्तमां ॥ २१ ॥

वाण वधादवानुं भुज्य साधन ॥ कभीनीआ जोडल छे.

સૂર્ય વિગેરે અહો એટલે સૂર્ય, ચંદ્ર, મંગળ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર, અને શનિ એ અહો
અનુક્રમે મેષ, વૃષભ, મકર, કન્યા, કર્ક, મીન અને તુલા એ પ્રમાણેની રાશિના હોય તો ઉચ્ચ
ગણાય છે અને તે અનુક્રમે ૧૦, ૩, ૨૮, ૧૫, ૫, ૨૭, ૨૦ એટલા અંશના હોય તો પરમ
ઉચ્ચ ગણાય છે. અને તેથી સાતમી રાશિના હોય છે તો તે નીચના ગણાય છે અને તે પણ
તેટલેજ-એટલે પૂર્વમાં કલા પ્રમાણેના અંશના હોય તો પરમ નીચ ગણાય છે.

એટલે આ અહોતું ઉચ્ચ નીચનું સ્પષ્ટ તારખર્પ અંશ પ્રમાણે આ પ્રમાણે નીકળી શકે છે.

અહો	ઉચ્ચ	અંશ	અહો	નીચ	અંશ
સૂર્ય	૧ મેષ	૧૦	સૂર્ય	૭ તુલા	૧૦
ચંદ્ર	૨ વૃષભ	૩	ચંદ્ર	૮ વૃશ્ચિક	૩
મંગળ	૧૦ મકર	૨૮	મંગળ	૪ કર્ક	૨૮
બુધ	૧ કન્યા	૧૫	બુધ	૧૨ મીન	૧૫
ગુરુ	૪ કર્ક	૫	ગુરુ	૧૦ મકર	૫
શુક્ર	૧૨ મીન	૨૭	શુક્ર	૬ કન્યા	
શનિ	૭ તુલા	૨૦	શનિ	૧ મેષ	

ત્રીસંજ્ઞાવાળાં.

આદ્રા, પુનર્વસુ, પુષ્ય, આશ્વિના, મધા, પૂર્વાશ્વિની, ઉત્તરાશ્વિની, દસ્તા, ચિત્રા, અને સ્વાતી.

નપુંસકસંજ્ઞાવાળાં.

વિશાખા, અનુરાધા અને જ્યેષ્ઠા.

પુરુષસંજ્ઞાવાળાં.

મુલ, પૂર્વાષાઢા, ઉત્તરાષાઢા, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા, શતભિષા, પૂર્વાભાદ્રપદ, ઉત્તરાભાદ્રપદ, રેવતી, અશ્વિની, બરણી, કૃતિકા, રોહિણી, મૃગશીર્ષ.

હવે આ પર જે વિચાર કરવામાં આવે તે પ્રાચીન ઋષિ મહર્ષિઓએ આ નક્ષત્રોની કલ્પના સ્ત્રી, પુરુષ અથવા નપુંસક તરીકેની રીતે કરી હશે તે સ્વાભાવિક સમજી શકાય તેમ છે.

આખા જગતનો આધાર પર્વતપર રહેલો છે અને તેથી તેનું વર્ષણ અથવા તે તેનો અભાવ એ મર્વપર સ્થિતના જીવન અથવા વિનાશનો આધાર છે અને તેથી અમુક નક્ષત્રો મેઘ વરસાદી શકે છે, અમુકથી મેઘનો ગર્ભ રહી શકે છે અથવા તે અમુકથી એ બનેલો અભાવ હોય છે; અને તેથીજ એ નક્ષત્રોને તેઓએ સ્ત્રી ધિગેરે સંજ્ઞાઓ આપેલી છે. અને તેથી અઘાપિ પણ નક્ષત્રોની તે તે સંજ્ઞાને આધારે વરસાદનું વરસાવું અથવા ન વરસવાનો વિચાર સર્વ મનુષ્યો કરે છે અને તેનાપર આધાર રાખી આખા વરસ માટે પોતે સારા નાકારા વરસના ફલનું નિરીક્ષણ કરી શકે છે. હવે એ નક્ષત્રોમાં કયાં કયાં કયું જાતિમાં કેમ ગણવામાં આવે તે જરા સ્પષ્ટ દૃષ્ટિથી જોઈએ.

હમેશાં જ્યારે સૂર્ય સાયન આદ્રા નક્ષત્રમાં જાય છે ત્યારથી વરસાદ પડવાનો આરંભ થાય છે અને તે સાયન સ્વાતી નક્ષત્ર આવે છે ત્યાં સુધી પડે છે. પંચાંગમાં જે આદ્રા-પ્રવેશનું ફળ આપવામાં આવેલું છે તે સાયન નક્ષત્રોને માનીનેજ આપવામાં આવેલું હોય છે અને તેથી એ સાયન આદ્રા નક્ષત્રથી આરંભી સાયન સ્વાતી નક્ષત્ર પર્વતનાં દશ નક્ષત્રોમાં વરસાદ પડતો હોવાથી તેને ઋષિઓએ સ્ત્રીની સંજ્ઞા આપેલી હોય એમ જણાય છે; કારણ કે જેમ પ્રજાની ઉત્પત્તિ સ્ત્રીઓમાંથી થાય તેમ પ્રમાણે આ વરસાદની ઉત્પત્તિ પણ એ દશ સાયન નક્ષત્રોમાંજ થાય છે અને તેથીજ તેમની સ્ત્રી સંજ્ઞા આપી હોય એ નિર્વિવાદ છે. હવે વિશાખાથી ત્રણ નક્ષત્રો એટલે વિશાખા અનુરાધા અને જ્યેષ્ઠા એ ત્રણ નક્ષત્રોમાં વરસાદ પણ પડતો નથી, મેઘ સંબંધી ગર્ભપણ આકાશમાં ધારણ થઈ શકતો નથી એટલે એ ગર્ભ ધારણ કરાવનાર પુરુષપણ, પણ નથી તેમ ફોલોપતિ આપનાર-એટલે વરસાદનો પણ તેમાં અભાવ હોવાથી સ્ત્રીપણ પણ નથી અને તેથી તેમને નપુંસક સંજ્ઞા આપવામાં આવેલી હોય તેમ જણાય છે. એજ પ્રમાણે મૂલથી માંડીને મૃગશીર્ષ સુધીનાં નક્ષત્રોમાં

ગર્ભ ધારણુ થાય છે, અને તેમાં દૃષ્ટિ બંધ થાય છે, એટલે તેથી તે પુરુષસંગિક છે એવી કલ્પના એ યૌદ્ધ નસત્રો માટે કરેલી હોય તેમ જણાય છે. અને તે નિઃસંશય રીતે સર્વની માન્યતામાં આવે એ સ્વાભાવિક છે.

હવે અહીંયાં જે નક્ષત્રોની સંજ્ઞાઓ આપવામાં આવી છે તે સાધન ગણના પ્રમાણેનાં નક્ષત્રોની આપવામાં આવેલી છે કારણ કે વંરસાદનું આવવું તથા ગર્ભ ધારણુ તથા તેનો અભાવ એ સર્વ સાધન ગણના પ્રમાણેજ જોવામાં આવે છે. કારણ કે જે તે ગણનાનાં આદ્ર્ધિ નક્ષત્રો વરસાદના આવવા વિગેરેમાં ન માનવામાં આવે અને જે નિરયન ગણના પ્રમાણે લેવામાં આવે નો તો રાહિણી, મૃગશીર વિગેરે નક્ષત્રોમાંજ વરસાદ આવે છે અને કાલે કરી કેટલોક ગણનાનો સામવિક દેશકાર થતાં તે બરણી કે કૃતિકા વિગેરેમાં દાલમાં થયો જોવામાં આવે છે અને તેથી જે એ નિરયન ગણના પ્રમાણે માનવામાં આવે તો તો બરણી કૃતિકા વિગેરેનીજ કે જેમાં વરસાદ પડે છે તેનીજ સ્ત્રીસંજ્ઞા માનવામાં આવે અને તેવીજ રીતે જેમાં ગર્ભ ધારણુ થઇ શકે તે પુરુષ સંગિક અને જેમાં તે જનનેનો અભાવ હોય તે નક્ષત્રોને નપુંસક માનવામાં આવે. પરંતુ તેમ ન માનતાં ઋષિઓએ આદ્ર્ધિ વિગેરે નક્ષત્રોનેજ પૂર્વમાં કલા પ્રમાણે સ્ત્રી વિગેરે સંજ્ઞાઓ આપેલી છે તેથી એમ માની શકાય છે કે નિરયન ગણના ન માનતાં સાધન ગણના પ્રમાણેજ તેઓએ આદ્ર્ધિની સ્ત્રી વિગેરે સંજ્ઞાઓ આપેલી છે, અને તે પરથી કેટલાકના મત પ્રમાણે એમ પણ સમજી શકાય છે કે ઋષિઓને સાધન પદ્ધતિજ માન્ય હતી, અને તેજ પરથી સર્વ નક્ષત્રોનાં કલાદિ વિગેરે તેઓ આપેલું છે એ નિઃસંશય છે.

નિરયનવાદ અને સાધનવાદના સંબંધમાં કેટલાક મતમતાંતર ચાલ્યા કરે છે પણ કેટલાકનું માનવું એવું છે કે નિરયનવાદ જ્ઞાતમક છે, કેમકે જે તેમ ન હોય તો ઋષિઓએ આ નક્ષત્રોની સંજ્ઞા સાધનગણના પ્રમાણે શા માટે કરવી હશે ? અને નેની સાધનવાદ પ્રમાણે માન્યતા ધરાવતી એ વધારે ઉત્તમ છે.

આ સંબંધમાં ગમે તેમ હો પરંતુ આપણે તો આ ઋષિયુનિઓએ કહેલી સંજ્ઞા પ્રમાણે વિચાર કરતાં જાણે તો સાધન ગણના પ્રમાણેનાંજ નક્ષત્રોની એ સંજ્ઞાઓ છે એમ માનવું જોઈએ અને તેનું કલ્પના પ્રમાણેનું પ્રત્યક્ષ ફળ સાધન ગણના પ્રમાણેજ મળવું જોવામાં આવવું હોવાથી પણ તે યોગ્ય છે એમ ધારી શકાય છે.

વળી આ નક્ષત્રોના સંબંધમાં એક ખીજી પણ વિરહતા જોવામાં આવે છે. કેટલાકનું માનવું એમ છે કે મનુષ્યોને પહેલાં તારકાનુંજ જ્ઞાન હશે અને ત્યાર પછી સમય જતાં વિશેષ જ્ઞાનની ખાતર કાંઈ સદૃશ નિરીક્ષણ કરતાં તેઓને વિખાગાત્મક નક્ષત્રોની ઉપયોગિતા ધ્યાનમાં આવી હશે અને તેથી નક્ષત્રો તારકાત્મક છે એમ કેટલાકનું માનવું છે. પરંતુ તે તારકાત્મકજ હશે એમ કેમ કહી શકાય ? તેમ નિરયન ગણનાવાળા પણ તારકાત્મક નક્ષત્રોને માને છે એટલે તારકાત્મકજ નક્ષત્રોમાં નામ આપવામાં આવેલાં છે. આ પ્રમાણે કેટલાક તારકાત્મકથી નક્ષત્રો વગુલ માને છે બ્યારે કેટલાક તારકાત્મકજ નક્ષત્રોનાં નામ આપવામાં આવેલાં છે એમ માને છે. ગમે તેમ હોય આપણે તો અત્યારે સર્વજનિક માન્યતા પ્રમાણે

ખરી પડતા વાળને "કામીનીઆ" ઓછાં નવું છવન આપે છે.

અશ્વિન્યાદિ જે નક્ષત્રોને જે પ્રમાણે માનવામાં આવે છે તેજ પ્રમાણે માની આપણા જાતક સંબંધનો વિચાર કરી લેવાનો છે અને તે પ્રમાણે કયો છે અને કરીએ છીએ.

હવે આપણે પહેલાં જોઈ ગયા તે પ્રમાણે રાહુ કેતુની મકમાં ગણતા પહેલાંના વળતમાં કરવામાં આવતી ન હતી પરંતુ પાછળથી તે કરવામાં આવી છે તો હવે અન્ય યોજનાં જે પ્રમાણે રાશિ તથા ઉચ્ચ નીચ આપવામાં આવ્યાં છે તે પ્રમાણે રાહુની રાશિ વિગેરે ક્યાં ક્યાં છે તે આ શ્લોકમાં જતાવે છે.

કન્યા રાહુગૃહં પ્રોક્તં રાહુચ્ચં મિથુનં સ્મૃતમ્ ॥

રાહોર્નોચં ધનુર્વેળાદિકં સિનિવિદિસ્ય ચ ॥ ૮૭ ॥

કન્યા રાશિ એ રાહુનું ગૃહ કહેવામાં આવે છે. મિથુન રાશિ એ એનું ઉચ્ચ કહેવામાં આવે છે અને ધન રાશિએ એનું નીચ કહેવાય છે અને એના વર્ણ વિગેરે—(૧)

જો કે રાહુનું ઉચ્ચ નીચ અર્થાથા મિથુન અને ધન આપવામાં આવ્યું છે પણ એથી વિરુદ્ધમાં પણ તેમાં ઉચ્ચ નીચ જોવામાં આવે છે. બૃહત્પાદશર નામના મંથમાં રાહુનું ગૃહ કન્યા અને કેતુનું ગૃહ મીન એ પ્રમાણે કહેવામાં આવેલું છે. અને તેજ પ્રમાણે તેનું ઉચ્ચ અનુક્રમે વૃષભ અને વૃશ્ચિક એટલે રાહુનું વૃષભ અને કેતુનું વૃશ્ચિક એ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું છે અને મક્ષ ત્રિકોણ રાહુનું (કર્ક) અથવા મિથુન અને કેતુનું (કર્ક) અથવા ધન એ પ્રમાણે કહેવામાં આવ્યું છે. (મૂલાત્રિકોણં કર્કં ચ યુગ્મચારં તથૈવ ચ-વૃ. પા.) આ પદમાં વચમાં કર્ક રાશિ આપવામાં આવી છે તે ભુલથી દશે એમ કૃતસાક્તું માનવું છે અને તે બરાબર હોય તેમ જણાય છે કારણ કે નહીં તો બરાબર સંબંધિત અર્થ મળતો હોય તેમ જણાતો નથી.

આ મૂળ શ્લોકમાં 'સિનિવિદિસ્ય' પદનો બરાબર અર્થ મળતો જણાતો નથી. જો કે એ અર્થથી રાહુના વર્ણ વિગેરેનો અર્થ જણાતો હોય તેમ સંબંધ પરથી જણાય છે પરંતુ તોપણ મૂળ અર્થ સમજી શકાય તેવો જણાતો નથી અને નેથી તે મૂળ અર્થમાં આપેલો નથી.

હવે પછીના ત્રણ શ્લોકમાં સ્થાન પરત્વે રહેલા યોજના ફળનું કેટલુંકે શુભાશુભ જોવા માટે કયો યદ્દ કોનો મિત્ર અથવા શત્રુ છે ને સંબંધી કયન કરનામાં આવેલું છે. આ મિત્રતા અથવા શત્રુતા પરથી અધિમિત્રાદિ આદિ વિગેરે પચથા મૈત્રીમાં કાઢી તેનું ફળ જોવામાં આવે છે.

રવોન્દુમોમસુરવો જ્ઞશુકશનિરાહવઃ ।

સ્વસ્મિન્મિત્રાણિ ચત્વારિ પરસ્મિન્ શત્રવઃ સ્મૃતાઃ ॥ ૮૮ ॥

સૂર્ય, ચંદ્ર, મંગળ અને ગુરુ તેમ જુધ. શુક્ર, શનિ અને રાહુ એ ચારે પરસ્પર એક મેકના મિત્ર થાય છે આવે બાકીના શત્રુઓ થાય છે.

રાહુરહસોઃ પરં વૈરં ગુરુમાર્ગવયોરપિ ॥

દિમાંશુબુધયોર્વૈરં વિવસ્વન્મંદયોરપિ ॥ ૮૯ ॥

રાહુને ને રવિને પરસ્પર વૈર છે, ગુરુને ને શુક્રને પરસ્પર વૈર છે, ચંદ્રને ને જુધને પરસ્પર વૈર છે અને સૂર્યને ને શનિને પણ પરસ્પર વૈર છે.

"આટો દીલખહાર" ની ખુસબો હવામાં ખેડેક ખેડેક થઈ રહે છે.

આ બળે ગણાવેલા ગ્રહેને પરસ્પર અત્યંત વેર છે અને તેથી તેઓ એ પરસ્પર એકેકના સ્થાનમાં પડેલા હોય છે તો તે પોતાના શત્રુનું પરસ્પરનું સ્થાન બગાડ્યા સિવાય રહેતા નથી.

જ્ઞાની સુહૃદો મિત્ર કુજેન્દુરવયઃ સદાઃ ॥

પૂજ્યવર્ણો ગુરુસિતૌ સંહિકેયસ્ય કલ્પતે ॥ ૧૦ ॥

પુત્ર અને શનિ એ બંને પરસ્પર મિત્ર ગણાય છે અને મંગળ, ચંદ્ર અને સૂર્ય પણ હમેશાં પરસ્પર મિત્ર ગણાય છે. અને ઉત્તમ ગણાતા એવા ગુરુ અને શુક્ર તે શત્રુના મિત્ર કહેવામાં આવે છે.

હવે આ ગ્રંથમાં ફક્ત ખીજા ગ્રંથની માફક મિત્ર, સમ અને શત્રુ એ પ્રમાણેની ગણના કરી હોય તેમ જણાતું નથી. આમાં ફક્ત મિત્ર અને શત્રુ એ બેનીજ ગણના કરવામાં આવેલી જોવામાં આવે છે. આ સંબંધમાં કેટલોક ભેદ છે અને તેથી આ ગ્રંથનું તેમજ ખીજા ગ્રંથ સંબંધનું ૨૫૪ નિરાકરણ જાણવા માટે નીચે પ્રમાણે બે કોડ આપવામાં આવે છે કે જે પરથી એ બંનેની મિત્રતા સર્વના સમજવામાં સામાન્ય રીતે આવી શકે.

જાતકી પ્રમાણે.

ખીજા ગ્રંથો પ્રમાણે.

મિત્ર.	જાતકી પ્રમાણે.								ખીજા ગ્રંથો પ્રમાણે.								મિત્ર.
	સ.	ચં.	મં.	પુ.	શુ.	શ.	રા.		સ.	ચં.	મં.	પુ.	શુ.	શ.	રા.		
મિત્ર.	ચં.	સ.	સ.	શુ.	સ.	પુ.	પુ.	પુ.	ચં.	સ.	સ.	સ.	સ.	પુ.	શુ.	પુ.	મિત્ર.
	મં.	મં.	ચં.	શ.	ચં.	શ.	શુ.	શુ.	મં.	પુ.	શુ.	રા.	મં.	શ.	પુ.	પુ.	
	શુ.	શુ.	શુ.	રા.	મં.	રા.	રા.	શ.	શુ.	પુ.	રા.	રા.	રા.	રા.	રા.	રા.	
								શુ.									
શત્રુ.	પુ.	પુ.	પુ.	સ.	પુ.	સ.	સ.	સ.	પુ.	મં.	શુ.	શ.	શ.	મં.	શુ.	શુ.	શત્રુ.
	શ.	શ.	શ.	ચં.	શુ.	ચં.	ચં.	ચં.	શુ.	રા.	પુ.	ચં.	પુ.	ચં.	સ.	સ.	
	શ.	શ.	શ.	મં.	શ.	મં.	ગં.	મં.	શ.	રા.	ચં.	પુ.	શુ.	ચં.	સ.	સ.	
	શુ.	રા.	રા.	શુ.	રા.	શુ.	શુ.	શુ.	શ.	રા.	રા.	ચં.	પુ.	શુ.	ચં.	મં.	

આ પ્રમાણે આ બંને મિત્ર મિત્ર કોડોમાં આપવામાં આવેલા છે. એટલે તેપરથી મિત્ર, સમ, અને શત્રુ સંબંધમાં કોઈ કોઈ મહા કેનો કેનો ભ્રમ છે અથવા સમ છે કે શત્રુ છે તે સમજવામાં આવી શકે અને તે પ્રમાણે ફળ પણ જોવામાં અથવા જાણવામાં આવી શકે. (અપૂર્ણ.)

“ઝોટો દીલખદાર” ની ખુશખોશ ધણીજ દીલખુશ છે.

પૂર્વે સંપાત અશ્વિનીની આગળ હતો. પછીથી પાલળ આવ્યો. તે ઉપરથી સંપાતનું આંદોલન થાય છે આમ મનમાં આવ્યું હોયું જોઈએ. અને સંપાત ચલનનો અનુભવ સુમારે ૨૪ કિંવા ૨૭ અંશનો હોવાને લીધે કિંવા ક્રાન્તિ ૨૪ અંશ હતી તેને લીધે ૨૪ કિંવા ૨૭ એ આંદોલન અમારા કોષક સિદ્ધાન્તકારોએ કહી લીધું, પણ આગળ અનુભવ કંઈ પણ આવે, પૂર્ણ પ્રદક્ષિણા માનવામાં આવે તો ઋતુ શ્રુતિસંગત થાય નહિ એમ માનવા જેવું હતું આ દોષ તકાલ ટાળવા સારું સંપાતના આંદોલનની કલ્પના ઉપયોગી થઈ પડી જણાય છે. પણ—

(વિ. ૨. લેલે.)

૧. અયનાંશોપલબ્ધિ સાઝ સૂર્ય સિદ્ધાન્તાદિ ગ્રંથોમાં જે ભુજ કરવાનું કહેવામાં આવ્યું છે તેની કંઈ પણ ઉપપત્તિ જણાતી નથી. જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં કોષપણ નિયમ કારણ સિવાય ઉત્પન્ન થયો નથી.

૨. મુંગલે ક્રાન્તિપાત વિષયના વિવેચનમાં 'તદ્ભગ્નાઃ કલ્પે સ્યુર્ગોસ્તરસર્ગોઽકચન્દ્ર (૧૯૯૬૬૯) મિતાઃ ॥' આમ કહેલું છે. આમાં ૩૬૦ અંશનો ભગણું લેવામાં આવ્યો છે. ૨૭ સંધી મુંગલે કંઈજ કહ્યું નથી. ભુજ કરવા સંધી પણ કહ્યું નથી.

૩ "ભયનચલનં યદુક્તં મુંજાલાદૈઃ સ ઇવાયં (ક્રાંતિપાતઃ) ।

તત્પક્ષે તદ્ભગ્નાઃ કલ્પે ગોંગર્તુનંદગોચન્દ્રાઃ ૧૯૯૬૬૯ ॥

૧૮ ॥ મોલવર્ધાધિકાર.

આમાં પણ મુંગલ સિવાયના ખીલઓએ પણ મુંગલોક્ત ભગણું સંખ્યા કહી છે તેનો ઉલ્લેખ ભારકરાચાર્યે કર્યો છે. અને આચાર્યની પોતાની વામના ટીકા જેતાં આચાર્યનો આશય પણ ૩૬૦ અંશનો ભગણું હોવાનો જણાઈ આવે છે.

૪. જ્યોતિર્વિદ્યારૂપ અને ગ્રહલાઘવ ગ્રંથમાં અયનાંશ કાઢવાની જે રીત બતાવી છે તેના ઉપરથી ૩૬૦ અંશ સુધીના અયનાંશ નીકળી શકે છે.

૫ કોટયવધિ રૂપીયાનો ખર્ચ કરી અને અનેક વિદ્વાનોની શોધ પરંપરાથી પૂરોપખંડમાં જ્યોતિષશાસ્ત્રની શુદ્ધતા થઈ છે. ત્યાંના જ્યોતિષશાસ્ત્રજોને ૨૭ અંશની મર્યાદા બીજકુલ આદ્ય નથી. તે ક્રાન્તિપાતની પૂર્ણ પ્રદક્ષિણાજન માને છે.

૬. ભગણું શબ્દનો અર્થ સર્વત્ર ૩૬૦ અંશની પ્રદક્ષિણા આવા પ્રકારનો હોઈ ક્રાન્તિપાતનો ભગણું માત્ર ૩૬૦ અંશનો નથી આમ કહેવું સમુકિતક નથી.

૭. સૃષ્ટ્યર્પણ વખતે સર્વ ગ્રહોને પૂર્વ દિશાની ગતિ પ્રાપ્ત થઈ, તેજ પ્રમાણે ક્રાન્તિપાત સંધી જે બચકનું પરિભ્રમન તે પ્રથમતઃ તેજ દિશા તરફ પ્રવળ થયું, એવું ૧૦૮ અંશનો ભગણું અને મહાયુગમાં એટલે કે ૪૩,૨૦,૦૦૦ વર્ષોમાં ૬૦૦ ભગણું માનીએ તો પણ સાંપ્રત સુમારે ઋણ ૨૦ અયનાંશ ઉપલબ્ધ થાય છે પરંતુ સાંપ્રત તો ધન ૨૨ છે. એટલે કે ૧૦૮ અંશનો ભગણું આ અર્થે વ્યર્થ થાય છે.

૮. અયનાંશોનું પરમતત્ત્વ ૨૭ માનીએ તો તેથી પુનઃતત્ત્વ નક્ષત્રો અને વિભાગાત્મક નક્ષત્રો વચ્ચે ૨૭ અંશ કરતાં વિશેષ અન્તર કદી પણ થવાનું નથી. પરંતુ ૨૭ કરતાં વધારે અન્તર સંધી ઉલ્લેખ અનેકશઃ છે. ઉદાહરણ્ય—

"કામીનીઆ ઝોઈલ" વૈદીય નિયમ સુજળ અનેહું છે.

યદા સૂર્યશ્ચ ચન્દ્રશ્ચ તથા તિષ્પવૃહસ્પતિઃ ॥

પ્રક રાશૌ સમેષ્યન્તિ પ્રવત્સ્યન્તિ તદાકૃતમ્ ૧

આ પ્રસંગમાં કૃતયુગારંભે તારકમક પુષ્ય નક્ષત્રમાં સૂર્યની સ્થિતિ હોવાનું કહેવામાં આવ્યું છે તેમજ કૃતયુગના આરંભ સિદ્ધાન્તાદિ અનેક સ્થળે ચૈત્રારંભે કહેવામાં આવ્યો છે. ચૈત્રારંભે રેવતી નક્ષત્રના સુભારમાં સૂર્ય હોવા જોઈએ. ત્યારે વિભાગાત્મક આમ જોતાં તે વિભાગાત્મક નક્ષત્ર અને પુનર્ગતમક નક્ષત્ર મળે વચ્ચે ૯૩ અંશો કરતાં વધારે અંતર આવ્યું! આમજ મહાભારતમાં એકી વખતે બે બે નક્ષત્રો ઉપર અદસ્તિયતિ કહેવામાં આવી છે. ઉદાહરણમાં મંગળ—

મઘાસ્વંગારકો વક્રઃ શ્રવણે ચ વૃહસ્પતિઃ મી. પ. મ. ૩.

કૃત્વા ચાંગારકો વક્રઃ જ્યેષ્ઠાયાં મધુસૂદન ॥ ઇ. પ. મ. ૧૪૨.

ચુદ-શ્રવણે ચ વૃહસ્પતિઃ ॥ મી. પ. મ. ૩.

વિશાલાયા સમીપસ્વી વૃહસ્પતિ શનેશ્વરૌ ॥ મી. પ. મ. ૩.

‘આ પ્રમાણે ચન્દ્રની સ્થિતિ મઘા અને મૂળ ખન્ને નક્ષત્રો ઉપર (એકી સમયે) કહેવામાં આવી છે.

તેથી અહીં એટલું જ કહેવાનું છે કે ઉપલી અદસ્તિયતિમાં વિભાગાત્મક અને પુનર્ગતમક નક્ષત્રોમાં સુભારે ૯૫ અંશોતુ અંતર છે. તેમજ મહાભારતમાં ઉદ્યોગ પર્વમાં જમદગ્નિકૃત ધનુષ્ય બાણકીડા વર્ણવી છે. તેમાં તે વખતે મીઝમ આગુતું લક્ષ્મણ વર્ણવેલું હોવા છતાં પણ સૂર્યની સ્થિતિ જ્યેષ્ઠા (તારકમક) માં કહેવામાં આવી છે:—

તત્તો માધ્યાહ્નમારુદે જ્યેષ્ઠા મૂલે દિવાકરે ॥

આથી, તો આ નિરનિરાળા ઉદાહરણો ઉપરથી ૨૭ અંશ એજ અપનાશોતુ પરમતત્ત્વ માનતાં નિર્વાહ થઈ શકતો નથી, માટે સર્વ વિમેચન ઉપરથી વિષુવકાન્તિવલયપાતનો બગાથ ૩૨૦ અંશનો છે. અને અપનાંશ પણ તદ્વત્સાર થાય છે તે સ્પષ્ટ છે. સૂર્ય સિદ્ધાન્તાદિ કેટલાક ગ્રંથોનાં જુગ કરી તે ઉપરથી અપનાંશ આધુવાની રીતિ અતાવવામાં આવી છે, જે ઉપરથી અપનાંશ ૨૭ કરતાં વિશેષ આવી શકતા નથી. તે રીત મૂળની દેખાતી નથી. પ્રક્ષિપ્ત જણાય છે.

ભાસ્કરાચાર્યે તે ખતાવીજ નથી. ‘યદા ચૈવશા નિપુઠ્ઠરૂપલમ્પન્તે તદા સ્વ ય્વ ક્ષાન્તિપાતઃ’ અર્થાત્ જે વખતે જેટલા અપનાંશ પ્રાયશ્ચ વેધથી ઉપલબ્ધ થાય તે તે વખતે હેવા આમ તેમજ કહ્યું છે. અવલોકનકારાદિકેએ પણ સ્વસિદ્ધાન્ત માંહેલી ૨૭ અપનાંશની રીતિ લીધી નથી તે ઉપર ખતાવ્યું છે.”

આ પ્રમાણે પૂ. ચ. વિસાચ રઘુનાથ લેલેએ ૨૭ અંશની બળમાંથી આપચુને સુકત કર્યો છે.

તેમ, લોકમાન્ય ટિળકે વૈદિકાળમાં મૂળમાં સંપાત્ હોતો એવું પેતાના ઓરાપન ‘મૂળશીર્ષ’ નામના ગ્રંથમાં ખતાવ્યું છે. અર્થાત્ અપનાંશ ૨૭ કરતાં વધારેજ આપવાનો ૧ સ્પષ્ટ છે.

અપનાંશ ૨૭ કરતાં વધારે થતા નથી. આમ માનોએ તો અપનાંશ નવારે રૂપ થશે ત્યારેજ મામ અપનાંશિકમાં ફરક રહેશે નહિ ખાકી સર્વકાલ નથી; ૨૭ દિવસોતુ અંતર રહેવ

“ઓટો દીલખદાર” જુદા જુદા કુલોની સુગંધિથી ભરેલું સેન્ટ છે.

તે સર્વને કબ્જા હોવાનું જોઇએ આ અંતરને લીધે-અર્થ કાં હોય નહિ. પરંતુ તેટલું તો અપન વિપરીત્ય અને ઋતુવિપરીત્ય થનારનું સુર્યસિધ્ધાન્ત પ્રમાણે એક ભગવત્ ૭૨૦૦ વર્ષોમાં-એ વખત માત્ર એ વર્ષનું અપનાદિ વધાવતું થશે. આથી સર્વકાલ આકાશને એક આપણે કહેનાર ભળતુંજ, આવી ભૂલ તો રહેનારજ; આ ત્યારે કાં રહેવી જોઇએ એવું, લગભગ, મુદ્દત વગેરેમાં થોડી પળોનું પણ અંતર ધર્મશાસ્ત્રાદિકને માન્ય નથી, ૨૭ દિવસોનું અંતર કેમ માન્ય થાય ?

તાત્પર્ય, સંપાતને પૂર્ણ બ્રમણ છે, આંદોલન નથી. એટલે સાંપાતિક વર્ષમા ધરીનેજ પંચાંગ કરવાં જોઇએ અને તેજ શુદ્ધ પંચાંગ કહેવાયા ચોગ્ય.

કેરોપનત કિંચા પુણ્ય-કમિટી અને કેતકરનાં પંચાંગો ગણિત શુદ્ધ છે; પરંતુ તે શાસ્ત્ર (ધર્મશાસ્ત્ર) શુદ્ધ નથી એટલે કે ત્યાગ્ય છે.

પુણ્ય-કમિટીએ આરંભરથાને રેવતી યોગતારા ઝીટાપીશીયમને સ્વીકારી પંચાંગનાઅનુ હોઇ તેના અધ્યક્ષ શ્રી. નાઇકે અમારા જ્યોતિર્ગણિતનું આરંભ રથાન ઝીટા પીશીયમજ હોવા જોઇએ આમ સદ્ કરવલો પ્રયાસ કર્યો કર્યો છે. પરંતુ તેમ કરતાં તેએ એકદમ ફસાયા છે. કારણ, એક તો સુર્ય સિધ્ધાન્તમાં તેનો ભોગ શૂન્ય નથી આવ્યો, બીજું-

પદ્મનાભસંતિ પૌલ્ણાદ દ્વાદશ રૌદ્રાન્ન મધ્યયોગીતિ ।

જ્યેષ્ઠાદ્યાનિ નવર્ષા-પ્પુહુવતિનાતીત્ય યુજ્યન્તે ॥

આમાં રેવતીથી છ નક્ષત્રો પોતપોતાના વિભાગમાં આવ્યા પૂર્વેજ ચંદ્ર સાથે યોગ કરે છે. એમ કહેવામાં આવ્યું છે. એટલે કે ઉત્તરા બાદ્રપદ વિભાગ હોતાં ચંદ્ર રેવતી સાથે યુગિ કરે છે આમ વરાહાચાર્યની બુદ્ધસહિતામાં કહેવામાં આવ્યું છે. આ ઉપરથી રેવતી આરંભરથાને હોઇ તેનાથી સુમારે ૧૩ અંશ ઉપર રશ્મિચક્રનું આરંભરથાન હોવા જોઇએ તે નિર્વિવાદ છે.

ઉપસાં સર્વં દિવેચત ઉપરથી દેખાઇ આવશે કે—

૧. અમારા જ્યોતિર્ગણિતનું વર્ષ નાક્ષત્રસૈર નથી. ૨. વાસ્તવિક આરંભરથાન સંપાતજ છે. ૩. આરંભરથાનીય તારા અને સંપાત વચ્ચેનું અંતર તે અપનાંશ આવું સક્ષણ કયાંય પણ કરવામાં આવ્યું નથી. ૪. રશ્મિચક્રના આરંભરથાને રેવતી યોગ તારો (ઝીટાપીશીયમ) હોવાનો કયાંય પણ ઉલ્લેખ નથી.

એટલે કે, સાંપાતિક સૈર (આર્તવ) વર્ષ ધરીને કરેલું પંચાંગજ માત્ર 'શુદ્ધ' આ વિશેષણને પાત્ર છે, બાકીનાં સર્વ પંચાંગો કેવળ આંકડા-ગણિત-શુદ્ધ છે. ગણિત શુદ્ધ એવાં પંચાંગો જોઇએ તેટલા પ્રકારનાં થઇ શકે છે. કેતકી પંચાંગ ગણિત શુદ્ધ છે, અપનાંશ ચલલાધરી અપનાંશને ભળતાજ છે, તો તે પંચાંગ વાપરવામાં શું દરકત છે ? કિંવા આપૂરેવળનાં કાચીમાં પ્રસિદ્ધ થતાં પંચાંગ પ્રમાણે અને પણ તૈયાર કરીએ તો તે અશુદ્ધ કેમ હોઇ શકે ? તાત્પર્ય, આવાં ગણિતશુદ્ધ પંચાંગો પુષ્કળ તૈયાર કરી શકાય, તેટલાં બધાય માનવાને તૈયાર છે કે ? જુઓ બાહ્ય માનશું તો ઝોટી સગવડ થઇ પડશે ! આજ ભેગ અધિક માસ આવે છે પણ ઉપલી રીતે તો ત્યાં પાંચ અધિક આવશે ! 'અધિકસ્વાધિકં ફલમ્' લમઃ જનોઇ, વગેરેનાં મુદ્દતો વાસ્તે જોશીને કયાંય ખચકાવું નહિ પડે મુદ્દતોજ મુદ્દતો !

પણ ગણિત શુદ્ધ હોવા ઉપરાંત ધર્મશાસ્ત્ર શુદ્ધ પંચાંગ જોઇતાં હોય તો તે માત્ર એકજ થશે અને તે સાયનજ થશે, હેંચાં સર્વે સર્વે શુદ્ધ પંચાંગ બાદ. [અપૂર્ણ]

કૃષ્ણારામ વહાલજી ભટ્ટ, માધવપુરકર.

નોંધા માટે શ્રી. જેમ્સની વીજળીક શક્તીની ગાળીઆ અકસીર છે.